

vita nostra

2006 *revue* 1

Ekosystémy

Hodnocení LF

Inaugurace

Jarní kvítí

Kardiologie

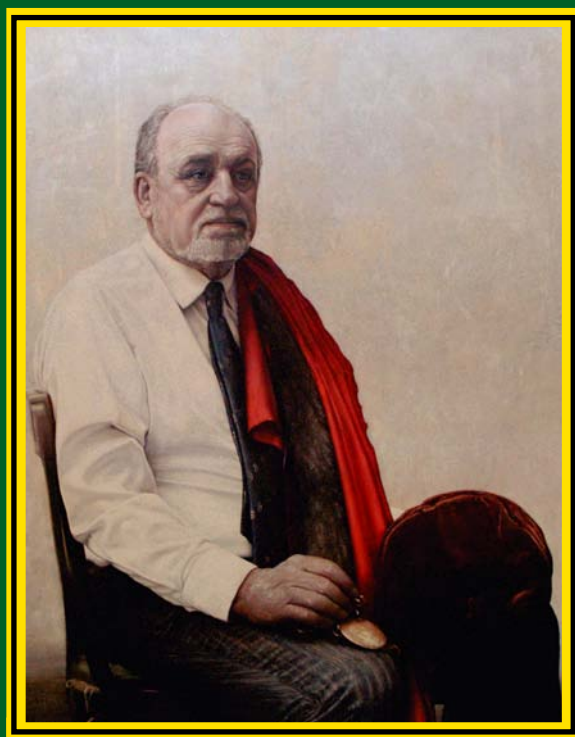
Lety

Ošetřovatelství

Svátky

Zdravotnictví

Zpráva o UK

Bedřich Dlouhý: prof. PhDr. Radim Palouš, dr.h.c., rektor UK 1990-1994

Foto Josef Jůna

M. Anděl
V. Hampl
C. Höschl
H. Illnerová
E. Kohák
P. Příhoda
Z. Susa
B. Svoboda
V. Větvicka
I. Wilhelm

VITA NOSTRA REVUE

15. ročník, číslo 1

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 1. 3. 2006

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,

Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

OBSAH

RES PUBLICA

C. Höschl: Novoroční přípitek (nejen) posluchačům ČRo2	4
S Erazimem Kohákem: Co má slavit úředník a dělník? První máj?	5
E. Kohák: Kdo je Beránek Boží?	9
V. Bystrov: Lety? Mravní pád českých politiků!	10

QUOD BONUM

Slavnostní inaugurace v Karolinu	14
I. Wilhelm: Zpráva o stavu univerzity	15
V. Hampel: Principy a souvislosti kardiiovaskulárního výzkumu	19
Byla to výzva, řekl I. Wilhelm	24

FAKULTA

J. Hamanová: Lékařské fakulty v České republice	26
T. Prchalová: Vítězná fakulta	29
Dvě otázky pro tři děkany 3. LF UK	30
L. Velišek: Hodnocení lékařských fakult: pro a proti	34
J. Nohavica ve Vršovicích	37
J. Nohavica: Dokud se zpívá, ještě se neumřelo	38

ZDRAVOTNICTVÍ

Nejvyšší hodnotou je svoboda rozhodování, říká Pavel Pafko	40
P. Příhoda: Černá skříňka zdravotnictví – dojmy laika	44
Zdeněk Susa má radostí hodně	46

VĚDA

Na plovárně s Helenou Illnerovou	52
L. Klein: Mezinárodní cena M. Ramelota	56
J. Šimek: Zpráva z konference Patiens and Stem Cells	59
Výzkum embryonálních buněk a zákony	63
M. Zvoničkova, H. Svobodová: Etika a ošetrovatelská péče	64

VÝZVY

Ekosystémy na přelomu tisíciletí	68
I. Wilhelm: Studie, která přispěje k zájmu o kvalitu života	69
Regulace chorob	72
Dohoda pražských vysokých škol	76
H. Wells: Epidemie	76

TEXT

Větvíčka na jaře	80
------------------------	----

POSTSKRIPTUM

M. Fleissigová Trpaslíci	94
--------------------------------	----

Ilustrace převzaty z knihy: Leo Deuel: Svědkové časů, Odeon, Praha 1974

QUO VADIS

JAKÁ RADOST

JAKÁ BOLEST

JAKÝ SVĚT

Cyril Höschl

Novoroční přípitek

(nejen) posluchačům Českého rozhlasu 2

Vážení a milí,

máme vzácnou příležitost sdílet spolu první minuty nového roku 2006. Děje se tak téměř magicky, na vlnách neviditelného éteru. Zkusme si představovat jeden druhého, zkusme vykreslit v naší obrazotvornosti různopestrá prostředí a situace, ve kterých se v tuto chvíli ocitáme. Mnohá jsou jistě radostná, plná veselí, alkoholu, polibků, lehkomyšlnosti a optimismu. Nezapomeňme však, že jsou v životě chvíle, kdy k dosažení onoho štěstí je třeba se uskromnit, pokorněji sklonit, vzít ohled na druhé a uvědomit si vlastní slabost, vlastní zranitelnost a vlastní konečnost.

Jiná prostředí jsou i v tuto chvíli tichá. Jsou to osamělé domácnosti těch, kteří nesdílejí obecné veselí, těch, kdož žijí osamoceni, opuštěni nebo jsou nemocní, hospitalizovaní v ústavech a léčebnách, těch, kteří prodělali velikou ztrátu, kterým někdo blízký odešel a bolestně chybí, těch, pro které tento den neznamená radost, ale spíše utrpení. Nezávěřejme v tuto chvíli oči před lidskou opuštěností a lidským neštěstím.

Popřejme si všichni vzájemně naději, která neumírá, naději, která nám dodává sílu žít a vzdorovat nepřízní osudu, naději, která nám pomáhá vstát z prachu u cesty, když nás všichni odvrhnou. Uvědomme si, že jsou nás zástupy, kteří máme jeden druhého, že jsme naladěni na stejnou vlnu, že svou naději sdílíme, a že máme ideály, které nezcizíme. Popřejme si všichni vzájemně do nového roku především dobré zdraví, spolehlivé přátele, dobrou mysl, hodně legrace, a hlavně trvalou možnost podílet se na svých osudech, mít vliv na události kolem nás, vylepšovat drobnou mravenčí práci osudy své i svých blízkých.

Přelom roku bývá vždycky povrchní záminkou k různým předsevzetím (jako přestat pít, kouřit, začít hubnout, cvičit, učit se jazyky), která však vyprchají s prvním ranním rozbřeskem. Je to lidské a opakuje se to každým rokem. Pojďme to ale dnes vzít za jiný konec.

Pojďme si říci, že kdykoli klesneme na duchu, kdykoli se přistihneme, že někomu závidíme jeho úspěch, zdraví či majetek, uvědomíme si záludnost našeho národního rysu, který by se dal vyjádřit úslovím „před pány stýská si, za vraty výská si“ a uděláme všechno pro to, abychom ho u sebe potlačili. Za domácí cvičení si každý

zasadíme do duše nehynoucí pocit vděčnosti za to, že máme svobodu slova, svobodu vyznání a svobodu podnikání, a udělejme všechno pro to, aby nám ji už nikdy nikdo nemohl nejenom vzít, ale ani omezit. Až uslyšíme volání vůdce, vykreslujícího atrapu nepřítele, až nám bude přebíhat mráz po zádech při jeho písničkách, řekněme si „dost, tomu nebudu napomáhat“.

Pojďme udělat všechno pro to, abychom i nadále mohli být hrdí a pyšní na svou malou, ale nádhernou zemi, plnou úžasných lidí. Aby už nikdy nikoho nenapadlo odsud odejít, emigrovat, hledat svobodu jinde. Musíme ji hlídat jako ostríží. Právě letos k tomu budeme mít příležitost.

Zachováme-li si všichni, bez ohledu na prostředí a situace, ve kterých se nyní právě slyšíme, dobrou mysl, bude dobrá i skutečnost. Svět bude takový, jaký ho utvoříme. Platilo to vždycky a bude to platit i v následujícím roce 2006.

Quod bonum felix faustum fortunatumque eveniat.

S Erazimem Kohákem o svátcích a politicích

Co má slavit úředník a dělník? První máj?

Setkáváme se brzy po Vánocích, ale než se náš rozhovor dostane ke čtenářům, budou už téměř Velikonoce. Pod vlivem těch svátků minulých a v pomýšlení na svátky budoucí se ptám, co pro vás Vánoce a Velikonoce znamenají?

Všechny ty svátky jsou takové vrcholky, které vyčnívají z jednotvárného povrchu roku. Vždycky je to upomínka na něco – ať už na narození Páně nebo na vzkříšení. Těch svátků mám ale víc. Kromě Vánoc a Velikonoc mám také 28. říjen a 7. březen. Pro mne mnoho znamenal T. G. Masaryk, a proto ten 7. březen (*den, kdy se TGM narodil - MF*) a samozřejmě 28. říjen (*vznik Československa - MF*). Jsem přesvědčen, že nejvlastnější podstatou české totožnosti je Masarykova představa humanitní demokracie. Proto jsem vždy slavil i ten 28. říjen.

Jak ale ty svátky slavíte? Jak budete slavit třeba Velikonoce?

Tak, jak jsme slavili Vánoce. My jsme evangelíci, a tak na Vánoce jsme měli cyklus bohoslužeb s večerí Páně a podobně o Velikonocích. Na Velký pátek jsou bohoslužby vážné, protože to Kristus zemřel a jako ještě nevíme, že vstane z mrtvých. V neděli se to jako dozvíme. To jsou radostné bohoslužby. Nebo na prvního máje se jdeme políbit k Máchovi, na 7. března přineseme růži Masarykovi na fakultě. Tak nějak.

Co jiného ještě děláte? Hodně jíte, chodíte na výlety?

Prosím vás! V našem věku spíš hlídáme dietu. Na výlety jdeme rádi, ale náboženské svátky jsou pro nás především cyklem bohoslužeb.

Čili niterné zamyšlení?

Niterné, a také vnější, jdeme do kostela, vidíme se s lidmi, které máme rádi. A samozřejmě dodržujeme některé staré zvyklosti, na každé Vánoce udělám černého kubu – kroupy s houbami, a dělám je dobré (*u Koháků na stole jsem viděla také Wenigův Pražský Betlém a rozsvícený stromeček – MF*).

Myslím, že jste jeden z mála, který ještě takto svátky slaví, pro mnoho lidí jsou to jen dny volna. Čím to je, že se vytrácí obsah svátků, a že vůbec mizí smysl pro svátečnost, výjimečnost?

Zčásti proto, že uměle děláme výjimečné všechno. Veškerá reklama se zakládá na tom, že všechno, i nákup pracího prášku, je extatická událost. Přitom se vytrácí ta zvláštnost svátku. A potom, svátky, to je takový výhonek, a když umírá podhoubí... Když se vytrácí smysl života, když pro nás nic neznamená naše česká totožnost, když nevíme, kdo byl Masaryk a co znamenal, nebo když křesťanství je jenom to, že chodíme do kostela, aby se neřeklo, tak potom pochopitelně není důvod k slavení svátků.

Není to úpadek společnosti, stupeň jejího vývoje? Neprojevuje se tak komerce a globalizace?

Jsou to také tyto skutečnosti, to ano. Ale úpadek? To byste musela mít jasnou představu o tom, jakou společnost chcete mít, a život je tak rozmanitý, že bych nikomu nechtěl předepisovat, jaký má být. To by pro mne úpadek byl, to ano.

A pro jiné ne?

Za jiné nebudu rozhodovat. Mohu žít za sebe. Pro mne by byl život prázdný, kdyby v něm nebylo co slavit. A cítil bych se ochuzen, kdybych nemohl oslavit, co je tu k slavení, byť to slavím po svém. Ale to mluvím za sebe. Život ve společnosti přece jen vyžaduje nejenom lásku k bližnímu, ale také úctu k němu i k jeho odlišnosti.

Jistě, nemusíme nikoho nutit, aby si dělal stromeček, vařil kubu, šel na křížovou cestu, ale proč se lidé sami nesnaží život obohatit něčím výjimečným - kromě koupě pracího prášku?

Řekl bych, že proto, že nás tolikrát nějaká vrchnost přesvědčovala, co máme slavit a jak; tolikrát nám vymývala mozky! V tom je rozdíl mezi námi a Poláky či Maďary. Pamatujeme normalizaci – ale už po Bílé hoře to byla normalizace jako hrom! A potom další změna: obrození. Pak 28. říjen 1918, to byl zase zásadní obrat. Hned po něm přichází druhá republika a protektorát. Pokaždé to, več jsme se naučili věřit, najednou neplatilo a my abychom se učili věřit něco jiného. Sám to pamatuji po únoru 1948 a po srpnu 1968. Když lidem znovu a znovu berete to, v co věří, a diktujete jim nějakou novou víru, pak nakonec přestanou být schopni vůbec něčemu věřit. A tak v našem národě, který prožil tolik zlomů, dochází k únavě z věření. Pak máte mozek

tak vymytý, že v něm nic není, a tak vsákně z okolního prostředí to, co se zrovna nabízí. A protože Američané potřebují prodávat své prací prášky, nabízejí se nám prací prášky – nebo boj terorem proti terorismu, což je další prací prášek.

Když jste se zmínil o vymývání mozků, tak to komunistické vymývání mozků nám aspoň místo křesťanského obsahu svátků dávalo svátky pohanské nebo neznabožské - Velikonoce jako jarní svátky, probuzení přírody. Proč lidé aspoň nemají vztah k přírodě?

Soudíte, že nemají, ale podívejme se, kolik styku s přírodou lidé vůbec mají! Mají přírodu ve vlastním těle, ale to málokdo zaznamenává. Jinak žijeme v naprosto betonovém světě. Kde se má náš běžný občan s přírodou setkávat? Tam, kde jsme zřídili chráněné krajinné oblasti, se teď všemožně snažíme prolomit meze, abychom mohli dál rubat uhlí nebo postavit sjezdové lyžařské středisko. A když položíte otázku, proč to stavíme, odpověď vždycky bude, aby byly pracovní příležitosti. O ziscích pro investory decentně mlčíme.

Teď pravděpodobně narazíte na tu nejnovější kauzu, prolomení limitu těžby v severních Čechách.

To je jedna věc, ale potom také na návrh postavit na Šumavě, v chráněné krajinné oblasti, nové lyžařské středisko, ačkoliv to znamená, že by se vytvořily pracovní příležitosti na tak nízké úrovni, že o ně Češi obvykle nemají zájem. Takovou práci nakonec dělají brigádníci z Ukrajiny nebo z Podkarpatské Rusi.

Ale já bych řekl ještě něco k těm svátkům. Moderní průmyslová výroba nemá žádný celoroční rytmus. Žije den za dnem, a potom v neděli volno. Zemědělský rok svůj přirozený rytmus měl. Bylo údobí žní, potom dožínky, půda odpočívá a můžeme slavit. Spravujeme náčiní. Potom začíná jarní orba, sejeme. Má to svůj cyklus. Život člověka postprůmyslového takový rytmus nemá. Těžko od něho můžeme očekávat, že si vytvoří systém svátků.

Ano, když sedlák svezl úrodu do stodoly, zabil husu, to bylo 11. listopadu, na svatého Martina, potom slavil konec polních prací. Ale kde to má vzít člověk, který pracuje v úřadě nebo v továrně? Vy a já máme velikou výsadu. Žijeme v akademickém světě, který má semestry, zkoušková období, prázdniny a zase výuku, zkoušky; má to svůj rytmus a má to své oslavy. Ale když den co den odcházím někam do podniku, strávím tam osm hodin, v pátek dostanu výplatu a v pondělí zase musím nastupovat, tak jaképak svátky! Co má slavit dělník, co má slavit úředník? Že by První máj?

Dřív slavili ty křesťanské svátky.

Pokud byli věřící. Ač i tak, rytmus křesťanských svátků dával smysl, když v zemědělském kalendáři značily určitá roční období, kdy se měnil způsob práce. Spontánní systém svátků dělníka v křesťanství, to je slavení neděle, protože padesát dva cyklů v roce měl šest dní práce, jeden den volna. Proto také vyznání, která se formovala v průmyslovém věku, na svátky moc nedala. Presbyteriáni dokonce měli potíže i s Vánocemi. Zato se slavně slavila neděle, jak to odpovídalo rytmu života. To jsem

ještě zažil. Půl dne lidé trávili v kostele na různých bohoslužbách a v nedělních školách, potom byl nedělní oběd, a teprve když vyšly tři hvězdy a den končil, mohlo se pracovat. Tak to bylo neděli co neděli, přesně jako ve fabrice. Kdežto u katolíků, anglikánů a zčásti luteránů to máte jako na vesnici. V systému svátků, který dodržuje katolická církev, se dodnes odráží zemědělský rok, nikoliv ten roční tovární.

Mluvil jste o vymývání mozků. Na to mají vliv politici, neovlivňují hlavně ti veřejné mínění?

Myslím, že jen minimálně. Politik nemá přístup k veřejnosti. Když ve svém okrese svolá schůzi, přijde tam často jen dvanáct babiček. Čili ten přístup k voličům je vždycky prostřednictvím médií. Jenže tisk v naší zemi mi připadá nebezpečně zglajchšaltovaný. Tištěná média u nás vlastní dvě německé firmy, vzájemně propojené. Jen jediný seriózní deník nemají pod kontrolou. To, myslím, je na pováženou, protože demokracie bez opravdu svobodného tisku není možná.

Od veřejnoprávní televize zákon vyžaduje nestranné zpravodajství a vyváženou publicistiku. Tím chrání svobodu slova. To bychom měli očekávat od všech médií. Zvláště televize je velká čarodějka. Chcete-li posoudit, jaký má televize vliv, všimněte si, kolik miliard korun investují výrobci do reklamy. Kdyby televize neovlivňovala lidské chování, pak by to nedělali. A co s tím, aby tento vliv nebyl negativní? Je důležité, aby společnost byla připravená financovat média veřejné služby a důsledně dodržovala antimonopolní zákon - když všechny deníky patří jedné firmě, tak je něco v nepořádku. K tomu je především třeba politická vůle, ale tu je bohužel snazší najít pro určitý názor než pro názorovou pluralitu.

Lidé se už o to příliš nestarají. Jsou politikou znechuceni, přestává je zajímat.

A politici jsou právem znechuceni lidmi, čili z obou stran je to oprávněné. Úroveň naší politiky je taková, že mě jako občana znechucuje. Úroveň našich občanů je taková, že mě jako politika znechucuje. A co můžete čekat? Máme za sebou padesát let různé totality. Předtím dvacet let demokracie - vlastně padesát, od pádu Bachova absolutismu v roce 1860, ale do té doby zase tři sta let absolutismu. Samozřejmě tato společnost je poznamenána těmi padesáti lety nacistické a potom komunistické vlády. A politici jsou výřezem společnosti. Nemůžeme očekávat, že budou jiní než průměrní lidé. Že politici někdy kradou? Ano! A myslíte, že občané nikdy nekradou? A že někteří politici lžou? Ano! A myslíte, že žádný občan nelže? Naši politici jsou zrcadlem naší společnosti. Právem jsme jimi znechuceni, ale tím jsme znechuceni vlastně sami sebou.

V létě budou volby. Nebudu se ptát, koho budete volit, ale podle čeho byste si jako občan vybíral?

Podle programu. Víím, že personální složení všech stran zhruba odpovídá společnosti jako celku - a v naší společnosti je podle odhadu sociologů asi 15 procent opravdu slušných lidí, 20-25 procent naprostých grázlů a mezi tím lidé často celkem

slušní a někdy zas ne, kteří vše pozorují a přizpůsobí se – tak, či onak. Jiné to nebude ani v politických stranách. Čili nemohu volit podle toho, kdo má lepší lidi. Musím se řídit tím, kdo má lepší program

Jistě, vím také, že vzhledem k personální slabosti žádná strana neprosadí svůj program na víc než polovinu, či řekněme dvacet procent. Ale i dvacet procent dobrého programu je podstatně lepší než dvacet procent špatného. Takže volím program.

Přednášíte na filozofické fakultě, jak se vám jeví studenti? Jsou lepší, humánněji nebo duchovněji zaměřeni - alespoň na té filozofii?

Na filozofii určitě, protože to je nechtěně výběrová fakulta. Z filozofie nikdy nezbohatnete. Pokud jde někomu o moc a slávu, bohatství a krásné ženy, na to je Vysoká škola ekonomická, ne filozofie. Už to, že u nás jsou, nasvědčuje, že jsou jiní. Ale myslím, že nám takoví lidé vyrůstají i v jiných oborech, po výtce zdravotnických a sociálních. Ovšem potrvá to. Masaryk to odhadoval na padesát let. Většina sociologů říká, že teprve generace, jejíž rodiče už nezažili předešlý režim, může provádět podstatné změny - čili to budou děcka lidí, kterým bylo v listopadu 1989 nanejvýš šest let. Tak toho se nedožiju.

Nemůžete k tomu dodat něco optimističtějšího?

Jak bych nemohl! Vždyť ve vzpomínkách žiji s ryzími lidmi, kteří byli, a v každodenním životě žiji mezi těmi, kteří budou. Naděje žije v nás a znovu vyrůstá kol dokola, jen si jí všimnout a podpořit ji.

Marie Fleissigová

Erazim Kohák

Kdo je Beránek Boží?

Ono to zní tak krvelačně, že? Jako by Pán Bůh dostal chuť na jehněčí. Bratři kraličtí slovem „beránek“ označovali večeři, kterou židé vzpomínají na své vyvedení z Egypta. Tehdy prý Bůh pokořil Egyptské smrti všech prvorozených. Anděl smrti vynechal domy Izraelců, označené nevinnou krví obětního beránka.

V křesťanské symbolice, silně ovlivněné texty z dob útlaku, jako Zjevení Janovo, se metafora Beránka Božího vžila jako označení Ježíše Krista, který přichází mezi nás a přijímá úlohu oběti. Ač bez viny, trpí za nás, jak bychom mohli trpět my velice odůvodněně. Totiž, když si pomyslíte, jak jsme se my lidé zachovali jeden k druhému i ke světu, který nám Bůh svěřil, těch důvodů není málo. Bůh by nás mohl zcela oprávněně vyhladit pro dobro světa. Jenže Bůh – Ježíš Kristus – se postavil na naši stranu. Stal se obětním beránkem. Četl jsem jednou o německém vojáku, který vystoupil z popravčí čety do hloučku jihoslovanských vesničanů a řekl: „Tak to zastřelte i mě.“ Zastřelili. Tak asi.

Tolik křesťanská symbolika. Jenže on tu Kristus není sám. Co třeba ten doslovný beránek, tvor Boží, plný radost ze života, kterého obětujeme? Co všichni tvorové Boží, kteří za nás trpí v nesmírné krutosti „masné výroby“ či v laboratořích? Co bední třetího světa, kteří svou bídou vykupují naši spotřební úroveň? Co oběti zbrání, jimiž vyrovnáváme obchodní bilanci?

Těch Beránků Božích, kteří za nás trpí a umírají, je tak zoufale mnoho! Měli by nás učit vděčnosti a pokoře. Rozhlédněte se. Co myslíte, učíme se?

Hesla mladých svišťů, Kalich, Praha, 1999

Prof. Erazim Kohák, PhD., nar. 21. 5. 1933 Praha

Politický uprchlík (1948), do USA 1949. B. A. Colgate University 1954; Danforth Fellow 1954-1958; MA, PhD Yale University – filozofie a teologie; odb. as. Gustavus Adolphus College 1958-1960; odb. as., doc., prof. Boston University 1960-1994; senior fellow IWM Vídeň 1985; prof. FF UK 1991-98, emer. prof. B. U. od 1994, FF UK od 2000. Filozof, spisovatel, publicista.
Velká medaile i. al. UK, medaile Za zásluhy ČR.
Od 1991 žije trvale v Praze.

Vladimír Bystrov

Lety? Mravní pád českých politiků!

Je neuvěřitelné, jak se politici nechávají strhnout k polemikám, které jim možná nabízejí okamžitý politický zisk, ale v konečném efektu nevyhnutelně odhalují jen jejich mravní bídu. A nedokážou se tomu vyhnout ani ti, kdož zastávají nejvyšší, nejautoritativnější místa v naší zemi, neboť mám na mysli naše politiky, a jenom úcta k jejich úřadům či zásluhám mi brání je jmenovat. Takovým je spor o charakter tábora pro Cikány zřízeného za druhé světové války v Letech na Písecku, spor nabývající již rysy nechutného evergreenu.

Byl v Letech tábor deportační, sběrný, pracovní, nebo koncentrační, prou se politici, aby dokázali, že lidé, kteří do něj byli uvrženi, trpěli víc, hodně nebo méně či vůbec ne. A podle názvu váží téměř na lékárnických vážkách, zda si lidé, ať již deportovaní, soustředění, nucení pracovat nebo internovaní, zaslouží zapamatování, politování, či dokonce úctu. Pomocí názvů se snaží odstupňovat míru újmy, která byla těm či jiným v tom či onom táboře způsobena.

Snaží se určit míru bolesti, kdy byla snesitelná, a která už ne. Snaží se de facto sestavit „žebříček“ táborů, kam nacistická moc posílala občany, kteří jí byli ať již z toho či onoho důvodů nepohodlní. Snaží se jedno utrpení nadřazovat jinému, stavět smrt ubitím nebo rukou kata ve službách moci proti „jen“ smrti hladem. Snaží se stavět desítky tisíc obětí proti „jen“ desítkám mrtvých.

Kupčení s tragickými osudy

Tato snaha porovnávat tábory, v nichž lidé byli nelítostně likvidováni, s tábory, v nichž umírali „jen“ na následky týrání, či dokonce „pouze“ od přemíry strádání, není ničím jiným než prachsprostým kupčením s tragickými lidskými osudy.

Nikdy bych se neodvážil utrpení, jemuž byli vystaveni lidé v koncentračních táborech v Německu, snížit nebo nadřadit utrpení, které jiní prožili v různých či pracovních sběrných táborech, kde pány byli „jen“ verkšusáci nebo čeští četníci. Nikdy bych se neodvážil ty, kdož zahynuli v plynových komorách, snižovat, ale ani nadřazovat těm, kdo zahynuli v táborech „obyčejnou“ smrtí. Nikdy bych se neodvážil ty, kdož byli věznění či zahynuli v terezínské Malé pevnosti, nadřadit těm, kdož „jen“ museli „žít“ nebo zahynuli v terezínském ghettu. Bolest uprchlíků z Československa, kteří umírali v internačních táborech v okupované Francii, kde vládli četníci věrní vichistickému režimu, nebyla o nic menší nebo větší než bolest Židů umírajících ve slovenských Novákách, kde pány byli „jen“ jejich slovenští rodáci.

Navic německé represivní tábory měly své předchůdce, souputníky a následovníky v táborech v Sovětském svazu, kam se je dokonce jezdili „učít“, a v dalších zemích, kde vládli komunisté.

Nacisté spěchali a nezbyvalo jim než likvidovat nepohodlné přímo uprostřed Evropy, co nejrychleji a nejefektivnějším způsobem, a tak budovali šibenice, plynové komory, spalovací pece. V kolébce komunismu stačilo oběti, které nebyly rovnou zastřeleny, vyvézt do dalekých neobydlených krajů, kde „samy“ dříve nebo později zahynuly. Co způsobovalo obětem více utrpení? Jaký byl rozdíl mezi Osvětimí a magadanskou Serpantinkou? Dá se srovnávat kouř z pecí v Birkenau s kostmi v podloží železnice, po níž uhánějí transsibiřské vlaky, nebo které čas od času vyčnívají z kolymských silnic rozježděných mnohatunovými nákladními obry? Dají se srovnávat celonoční stání na apelplatu se stáním „na komáříčkách“, kdy do naha vyslečený vězeň byl vystaven hejnům jedovatého hmyzu z tajgy?

Nikdo v Sovětském svazu by se neodvážil odstupňovat míru zásahu do integrity lidské bytosti podle názvů, jimiž byly tamní tábory po mnoho desetiletí obdařovány, od koncentračních, které však vzápětí byly přejmenovány eufemisticky na nápravně-pracovní, a potom zvláštních, speciálních, pro zvláštní kontingent, převýchovných, trestných, výrobních, internačních, filtračních a ještě mnoha s dalšími přívlastky.

Nikdy se neodvážím pochybovat, že bolest bolela stejně v táboře Vojna v Příbrami jako v táboře Nikolaj v Jáchymově. Nikdy bych se neodvážil poměřovat krutost, již

byli vystaveny oběti v hradčanském „Domečku“, se strádáním těch, kdož trávili týdny nebo měsíce „jen“ v Konviktské či Bartolomějské. Nikdy bych se neodvážil srovnávat, kde smrt byla lehčí smrtí a kde těžší, kde strádání bolelo méně a kde víc, kde křivda byla patrná více a kde šla překonat.

Bílí, žlutí, hnědí, mrtví

Polemika o tom, jaký charakter měl tábor v Letech, je nestoudným politikařením s cenou, kterou přikládáme lidskému životu. Je totiž lhostejné, zda lidé izolovaní v tomto táboře byli bílí, žlutí, hnědí nebo pruhovaní, té či oné národnosti, chce-li někdo, tak také té či oné rasy, zda byli solí země, nebo si myslíme, že byli jejím plevem. Je lhostejné, jaké právo, nejen politické, ale také morální, měla či neměla nacistická moc tyto lidi izolovat, a jestli si to tito lidé zasloužili.

Jestliže však politik, od nejvyššího po nejnižšího, neváhá upírat těmto lidem velikost jejich bolesti, snižovat jejich strádání, znevažovat smrt těch, kteří toto strádání nevydrželi, znamená to pouze přiznání vlastní mravní bídy.

20. ledna 2006, *Lidové noviny*

Středověký písař. Jacope da Voragine: Legenda aurea. 1493-4

QUOD BONUM

INAUGURACE
REKTORA

I. Wilhelm předává symbol rektorské pravomoci - žezlo - V. Hamplovi

Slavnostní inaugurace v Karolinu

Od 1. února stojí v čele Univerzity Karlovy už čtvrtý rektor, kterého si do svého čela po roce 1989 svobodně vybrala akademická obec – po filozofu Radimu Paloušovi, právníku Karlu Malém a jaderném fyzikovi Ivanu Wilhelmovi se jím stal fyziolog Václav Hampl. Rektorem univerzity byl prof. RNDr. V. Hampl, DrSc., oficiálně jmenován prezidentem republiky Václavem Klausem 23. ledna.

Podle staletých univerzitních tradic se slavnostní inaugurace nového rektora konala 22. února v pražském Karolinu. Za univerzitních fanfár k ní do zaplněné Velké auly nastoupili nejen hodnostáři a profesori Karlova učení, ale rovněž rektori dalších vysokých škol. Teprve za nimi kráčeli vedle sebe odstupující i nový rektor – Ivan Wilhelm a Václav Hampl.

Po státní hymně informoval účastníky o průběhu volby rektora UK předseda Akademického senátu UK prof. RNDr. J. Hála, DrSc. Mj. řekl: „Profesora Hampla jsem měl možnost dobře poznat především během jeho působení v akademickém senátu Univerzity Karlovy. Jeho distingované, ale rozhodné vystupování nepřehlédnutelným způsobem posílilo prestiž Univerzity Karlovy v očích široké veřejnosti. Počet jeho vědeckých publikací, řešené výzkumné úkoly a granty, mezinárodní

kontakty a rozsáhlé pedagogické zkušenosti jasně dokumentují, že profesor Hampl je mezinárodně uznávanou vědecko-pedagogickou osobností.“

Ivan Wilhelm potom přednesl zprávu o stavu univerzity a jejím rozvoji za dobu jeho šestiletého funkčního období. Za zásluhy o rozvoj univerzity předal rovněž 13 osobnostem pamětní medaile; jedním z oceněných byl i prof. J. Stingl z 3. LF UK.

Akademické obci i všem hostům, mezi nimiž byli i představitelé státní správy a zastupitelských sborů, se představil nový rektor V. Hampl inaugurační přednáškou na téma „Principy a souvislosti kardiovaskulárního výzkumu“.

Nejdůležitější součástí slavnostního obřadu bylo předání rektorských insignií a složení slibu nového rektora. Odstupující rektor I. Wilhelm předal svému nástupci V. Hamplovi, **pečetidlo** univerzitní obce, jež je symbolem univerzity jako instituce tohoto státu a zároveň symbolem všech práv univerzitě státem svěřených a propůjčených. Odevzdal rovněž symbol rektorské pravomoci nad celou akademickou obcí univerzity – **žezlo** – sceptrum. Rektor převzal dále **klíč** jako znamení správy všeho majetku a jmění univerzity jemu svěřených a **prsten**, jež představuje nerozdílné pouto s celouniverzitní obcí. Konečně nový rektor převzal také **zlatou medaili na řetězu** jako výraz důstojenství nejvyššího akademického úřadu univerzity a symbol práv propůjčených rektoru univerzity.

S pronesením slibu **SPONDEO AC POLICEOR** se dvěma prsty pravé ruky na žezle se nový rektor zavázal, že bude vždy podle svého nejlepšího svědomí a ze všech svých sil hájit všechna práva, jež ze zákona tomuto vysokému učení náležejí; že bude vždy usilovat o jeho rozkvet i o svobodný rozvoj vědních disciplín na něm pěstovaných; že bude dbát, aby všichni příslušníci akademické obce univerzity plnili všechny své povinnosti jak k prospěchu univerzity, tak i k prospěchu vědy a všeho lidstva.

Zpráva odstupujícího rektora Ivana Wilhelma

Univerzita Karlova 2000–2005

Inaugurace rektora univerzity patří ke staleté tradici. Uvážíte-li, že v určitém historickém období rektor vykonával nad akademickými občany soudní moc, a to nejen ve věcech občanských a správních, ale i trestních, pak je pochopitelné, že osoba, zaujímající rektorský stolec, byla pro každého akademického občana nadmíru důležitá. I když dnes již bohudíky (chtělo by se však někdy říci bohužel) rektor soudními pravomocemi nevládne, jsou jeho možnosti ovlivňování akademického života univerzity nezanedbatelné. A tak je jeho nástupu do funkce právem stále věnovaná náležitá pozornost.

K obřadu inaugurace patří rovněž zpráva odstupujícího rektora, popisující současný stav univerzity i rámec vývoje univerzitního života po dobu jeho funkčního období.

Dovolte uvést několik údajů, popisujících Univerzitu Karlovu jako vzdělávací a výzkumnou instituci. Pokud jde o její **personální stav**, celkový počet zaměstnanců je přibližně 6800, přitom je tento počet téměř konstantní. Také relativní zastoupení kolem 55 % akademických pracovníků je v uvedeném období přibližně stejné. Profesorů je asi 9 % a docentů asi 20 %. Potěšitelnou skutečností je pokles průměrného věku. U profesorů činí 59,5 a u docentů 54,5 roku.

Celkový **příjem** Univerzity Karlovy v roce 2005 poprvé překročil 6 miliard Kč a ve srovnání s rokem 2000 představuje nárůst o 63 %.

Začátek období, které se snažím popisovat, byl ve znamení tzv. **Boloňské deklarace** ze srpna 1999 a s dvěma hlavními cíli – otevření studijní kapacity vysokých škol výrazně většimu počtu studentů a zprůhlednění struktury terciárního vzdělávání. Šlo o zásadní změny v obsahové struktuře studia. Relativně jednodušší byla situace u nově koncipovaných fakult, hlubší a složitější proces proběhl na tradičních fakultách. Od roku 2000 do roku 2005 se počet akreditovaných bakalářských studijních programů zvýšil z 36 na 54 a u navazujících magisterských z 15 na 46. V bakalářských programech vzrostl počet studentů z 4482 na 11239 a v navazujících magisterských programech z 1333 na 2306. V současnosti je akreditováno studium v kompletně strukturované formě na fakultách sociálních věd, humanitních studií, přírodovědecké, matematicko-fyzikální, všech fakultách teologických, pedagogické, tělesné výchovy a sportu. Řada bakalářských a navazujících magisterských programů je akreditována na lékařských fakultách a fakultě farmaceutické, intenzivní strukturování studijních programů probíhá na fakultě filozofické.

Celkový počet přihlášek ke studiu v roce 2005 dosáhl 54405 a byl o 11 % vyšší než v roce 2000. Největší nárůst zaznamenal zájem o studium v bakalářských studijních programech (o 154 %).

Podle strategických rozhodnutí se širokým konsenzem akademických orgánů Univerzita rozhodla výrazně posilovat **vědeckou a výzkumnou činnost**. Novým základním kritériem se stala mezinárodní spolupráce na partnerské úrovni, přitom jedním z kritérií kvality je také prestiž spolupracujících institucí. Současný počet více než deseti mezinárodních institutů, se kterými intenzivně spolupracujeme, zcela jistě není konečný.

Dobrá příprava a předstih v této orientaci dovolily významnou integraci výzkumu v rámci univerzity napříč fakultami. Ze 76 řešených výzkumných záměrů došlo v roce 2004 k redukci na navrhovaných 45 projektů, přitom však objem finančních prostředků z původních přibližně 430 mil. Kč. ročně vzrostl na téměř 800 mil. Kč. O průběhu a výsledcích hodnocení návrhů výzkumných záměrů proběhla vášnivá diskuze. Důvodem byly nemalé pochybnosti, které vyvolal konečný přehled výsledků, vyhlášený MŠMT v nejzazším termínu. V současnosti je ministerstvem školství

otevřeno další kolo předkládání návrhů výzkumných záměrů. Nezbyvá než doufat, že hodnocení bude provedeno přece jen dokonaleji.

Další formou financování výzkumu z prostředků státního rozpočtu je výběrové řízení na podporu výzkumných center, vyhlašované také ministerstvem školství. V uplynulém období šlo o finanční podporu šesti center, v nichž je UK nositelem řešení, u dalších čtrnácti jsme spoluřešiteli, takže ze všech nově zřízených pracovišť v ČR byla UK úspěšná ve 47 % schválených projektů.

Výzkumné aktivity, podporované formou účelového financování, představují další nezanedbatelný potenciál. V programech MŠMT bylo loni řešeno na UK celkem 39 projektů výzkumu, na 200 projektů bylo řešeno z podpory GAČR. Řešení celkem 323 projektů podpořily jiné rezorty. Celkem 172 projektů výzkumu bylo ke stejnému datu řešeno v mezinárodních programech. Významnou skutečností podporující výzkumnou činnost formou podpory projektů je GAUK.

Strategickou orientací Univerzity Karlovy je přímé propojení výzkumných činností s programy **doktorandského studia**. Počet doktorandů vzrostl z necelých pěti tisíc v roce 2000 na téměř sedm tisíc v roce 2005. Doktorandské studium je koncipováno jako individuální studijní curriculum s definovaným časovým průběhem a s určeným školitelem. To, že se tento model prosadil jako evropský standard doktorandského studia, je rovněž zásluhou Univerzity Karlovy. Důležitým faktem vypovídajícím o kvalitě doktorandského studia je i pravidelné pořádání tzv. doctoral weeks, mezinárodních konferencí doktorandů.

Mezinárodní spolupráce ve vzdělávací činnosti se orientuje především na programy mobility. Celkově představoval počet studentů v roce 2005 na 2700 vyslaných a 2200 přijatých, k roku 2000 to je nárůst o 150, resp. 100 %. Přitom současná úroveň mobility na UK je nejvyšší ze všech vysokých škol v nových členských zemích EU. Zcela jistě bude tento trend mobility posilován v doktorandském studiu, kde by se alespoň semestrální studijní stáž na zahraniční univerzitě měla brzy stát standardem, a to jak pro prezenční, tak i kombinovanou formu studia.

Skvělé jméno UK v zahraničí znamená zájem o stále intenzivnější výměnu studentů. Tato skutečnost se odráží např. v počtu zahraničních studentů. Více než 5000 zahraničních studentů řádně imatrikulovaných na fakultách UK představuje více než 12 % všech studentů a je výrazně nadprůměrný nejen v ČR, ale i v ostatních nových členských zemích EU.

Univerzita Karlova sehrála důležitou úlohu v roce 2001, kdy byla vytvořena jednotná Evropská univerzitní asociace jako velmi důležitý a důstojný partner politických struktur EU.

Zajisté to není vše, co se na univerzitě událo. Systematickou pozornost jsme věnovali budování **vnitřní legislativy**, definující nejen podmínky pro rozhodovací kompetence, ale především stanovující rámec akademického života. Za pozornost stojí také stanovení platových rozmezí a tarifních tříd. Předpis nyní postupně nabývá účinnosti.

Celý objem činnosti jakékoli instituce však nelze naplnit pouze systémovou složkou. V běžném životě nastávají situace, které nepatří k systémovým, ale jejichž řešení se nelze vyhnout. Taková situace nastala v případě **Katolické teologické fakulty**. Tato fakulta, patřící k zakládajícím fakultám univerzity a v současnosti nejstarší teologická fakulta na světě, byla po čtyřech desetiletích odloučení opět inkorporována do svazku univerzity jako její zcela rovnoprávná součást. Avšak doba odloučení, její izolace organizační i ideová způsobily, že ani vzdělávací, ani odborné standardy fakulty již nikterak neodpovídaly potřebám akademického i občanského života. Hlubokou a zcela zásadní reorganizací fakulty se podařilo nejen odvrátit její zánik, ale ve velmi krátkém období se podařilo získat akreditace nových studijních programů, a tím vytvořit pro fakultu perspektivu jejího dalšího rozvoje. Nutno dodat, že se tak stalo bez jakéhokoli přerušení výuky. Na tomto úspěchu se podílela celá řada odborníků nejen teologie, ale i dalších oborů, zcela zásadní pak byla spolupráce s představiteli katolické církve nejen v Čechách, ale i v Římě.

Za nadmíru pozitivní považují výrazné posílení univerzitního povědomí, pocit **univerzitní sounáležitosti a solidárnosti**. Jako příklad uvádím případ povodní v roce 2002, kdy došlo ke ztrátám na majetku součástí UK a také našich zaměstnanců či rodin našich studentů. Náprava těchto škod si vyžádala nejen finance, ale i čas a úsilí řady pracovníků. Právě vzájemné pochopení a pocit spolupatříčnosti pomohly překlenout zejména psychická traumata způsobená přírodní katastrofou.

Dámy a pánové, v některých statistických číslech této zprávy jste mohli rozluštit obrysy toho, jak jsou vzdělávací a výzkumné činnosti na Univerzitě Karlově vykonávány. To však jistě není, ani nemůže být úplný obraz univerzity. Její renomé zcela jistě neleží pouze v její ekonomické úspěšnosti a v pozitivním vývoji statistických ukazatelů. **Univerzita se má snažit přesahovat tento rámeček, protože je nejen šířitelem poznání, ale i jeho tvůrcem, je také nositelem tradic a ochráncem kultury**. Právě vědomí této odpovědnosti nás zavazuje, abychom byli zcela oddáni své práci a svým oborům. Univerzita je, nebo by měla být, společenstvím lidí, kteří se snaží naplnit smysl svého života uspokojováním touhy po vědění, skládáním mozaiky pravdy kousíček po kousíčku. To není zkostnatělost akademického pohledu. To je velmi moderní přístup k poslání univerzity. Požadavek profesní způsobilosti a vysoké konkurenceschopnosti našich absolventů na trhu práce nejen doma, ale i v zahraničí je zcela automatickým předpokladem vzdělávacích standardů.

Avšak naše ambice jsou přece jen vyšší. **Chceme naše absolventy vzdělat tak, aby byli úspěšnými v životě. Chceme, aby se sami dokázali orientovat v současném světě, aby se spoléhali především na sebe a svoje síly a schopnosti. Aby dokázali nalézat odpovědi na otázku, jak máme žít pospolu, jak si v podmínkách současného světa porozumět, jak se vzájemně respektovat**. K odpovědím na tyto otázky míří smysl moderních studijních programů, mobilitních aktivit a výzkumných pro-

jektů. Cítíme přitom, že jsou to otázky stále naléhavější a že bez jejich zevrubného studia sotva nalezneme uspokojivé odpovědi.

Nejvyšší autoritou pro každého akademického občana je jeho vlastní svědomí. Proto dovoluje, Rectore Magnifici, abych se obrátil na každého akademického pracovníka a studenta s výzvou, aby si byli této své odpovědnosti dokonale vědomi. Jsem si jist, že tak se našemu společnému univerzitnímu dílu bude dařit.

Quod bonum felix faustum fortunatumque eveniat!

Karolinum 22. 2. 2006. Kráceno

Nejmladší český rektor mezi hodnostáři vysokých škol

Inaugurační přednáška rektora UK Václava Hampla

Principy a souvislosti kardiovaskulárního výzkumu

Jedním z podstatných úkolů rektora je starost o akademickou úroveň univerzity; musí zahrnovat prioritně péči o rozvoj vědy a výzkumu. Proto na naší univerzitě nastupující rektor seznámí při inauguraci akademickou veřejnost se svou dosavadní zkušeností na poli vědecké práce. Dovolte tedy i mě představit vám ve stručnosti radosti i zklamání, které dosud provázely moje snažení, jímž jsem chtěl přispět k rozvoji kardiovaskulární fyziologie.

Poprvé jsem s cévami začal v osmdesátých letech na diplomové práci, jejímž cílem bylo studium mechanismu produkce tepla v nekontrahujícím se kosterním svalu, tzv. netřesové termogeneze. Byla to pěkná a náročná práce. Dala mi spoustu experimentálních zkušeností, ale hlavně mi dala zakusit, že ve vědecké práci sebevětší úsilí nemusí vždy vést ke kžýženému výsledku.

S absolutoriem PřF UK mě čekala první zásadnější změna v odborném zaměření. Od té doby se věnuji fyziologii a patofyziologii plicní cirkulace. Zajímají mě tedy **mechanismy, které regulují průtok krve plicemi, a tedy potažmo její okysličování**. Jde i o pochopení mechanismů, které vedou k rozvoji a progresi závažných chorob plicních cév, zejména plicní hypertenze. Společným jmenovatelem této skupiny nemocí je patologické zvýšení tlaku krve v tzv. malém neboli plicním oběhu.

Podstatným faktorem při rozvoji většiny forem plicní hypertenze je nedostatek kyslíku, **hypoxie**. Je to netriviální problém, jehož řešení nutně předpokládá sladění špičkových individuálních dispozic talentovaných jedinců a jejich synergií v efektivním vědeckém týmu. Nadále tedy nemohu mluvit jen o práci svojí, nýbrž spíše naší.

Již déle než půl století je známo, že plicní cévy reagují na akutní snížení koncentrace kyslíku aktivním zúžením svého průsvitu. Význam této hypoxické plicní vazokonstrikce spočívá v převedení průtoku krve z těch částí plic, kam se např. kvůli obstrukci příslušné části dýchacích cest nedostává dostatek kyslíku, a to ve prospěch oblastí lépe ventilovaných. Tím se optimalizuje okysličování krve. Hypoxickou vazokonstrikcí se plicní cévy nápadně liší od všech ostatních cév, kde nedostatek kyslíku typicky působí pravý opak, vazodilataci. Ta přivádí k orgánu, který má nedostatek kyslíku, více krve.

Protože se předpokládá, že setrvalá vazokonstrikce při déletrvající hypoxii může přispívat ke vzniku chronické plicní hypertenze, je účelné objasnit její mechanismus, a tím umožnit případné cílené terapeutické působení. My jsme k tomu přispěli experimenty, které ukázaly, že centrální úlohu má hypoxická inhibice specifického typu kanálů pro draselné ionty v membráně buněk cévního hladkého svalu.

V době, kdy jsme se úloze draslíkových kanálů věnovali, se objevila nová, bizarní a těžká forma **plicní hypertenze**. Vznikala zcela neočekávaně jako vedlejší účinek léčby obezity novým a nadějným farmakem - fenfluraminem. Začali jsme se tedy zajímat o mechanismus působení této látky na plicní cévy. Ukázalo se, že vlastně napodobuje akutní hypoxii v tom, že stejně jako ona inhibuje stejnou skupinu draslíkových kanálů a tím vyvolává plicní vazokonstrikci a vzestup tlaku v malém oběhu. I tato studie přispěla k tomu, že dnes už není klinické používání nebezpečného fenfluraminu povoleno.

Působí-li nedostatek kyslíku na plicní cévy delší dobu, vyvolává kromě vazokonstrikce také morfológickou přestavbu cévní stěny. Ta zesiluje a roste v ní množství hladkého svalu i vazivové tkáně. Tím se zvyšuje odpor krevnímu proudu a potažmo roste tlak v malém oběhu.

Podle našich poznatků je prvotním stimulem pro rozvoj chronické hypoxické plicní hypertenze **oxidační poškození cévní stěny** na začátku hypoxické expozice. Plicní produkce kyslíkových radikálů na začátku hypoxické expozice stoupá. Zabránilo se nárůstu jejich koncentrace pokusným podáváním antioxidantů, rozvoj plicní hypertenze je inhibován.

Zvláštní místo má v tomto kontextu **oxid dusnatý**. V druhé polovině osmdesátých let 20. stol. ukázali tři čestní doktoři UK, Ferid Murad, Louis Ignarro a Robert Furchgot, že je tento plyn produkován savčími buňkami a využíván pro mezibuněčnou signalizaci. Po tomto objevu se předpokládalo, že zdravé plíce tvoří hodně oxidu dusnatého. Ukázali jsme, že produkce oxidu dusnatého v normálních, zdravých plicích není vysoká, nýbrž naopak minimální, a že při chronické hypoxii jeho tvorba neklesá, nýbrž naopak roste zejména díky přibývání jedné z izoform enzymu, který tvorbu oxidu dusnatého katalyzuje. Když jsme této nadprodukci oxidu dusnatého farmakologicky zabránili, plicní hypertenze byla menší. To ukazuje, že na rozvoji plicní hypertenze se podílí zvýšená tvorba oxidu dusnatého. Při prosazování myšlenky, že úloha oxidu dusnatého je při plicní hypertenzi přesně opačná, než se vědecká komunita domnívala, jsem nějakou dobu prožíval, že ani ve vědě není jednoduché jít proti proudu.

Oxidační poškození cévní stěny na začátku hypoxické expozice vyvolá další procesy analogické opravě poranění jizvou. Začíná tedy přibývat pojivové tkáň. Zjistili jsme, že poněkud neočekávaně je k tomu prvním krokem **aktivace enzymů**, které složky pojivové tkáň, konkrétně kolagen, odbourávají, tzv. matrixových metaloproteináz. Výmluvným důkazem kauzální úlohy metaloproteináz při rozvoji plicní hypertenze byla její inhibice experimentálním podáváním blokátoru těchto enzymů během chronické hypoxie. Domníváme se, že kolagenní štěpy vzniklé jejich aktivitou stimulují neosyntézu kolagenu a růst buněk hladkého svalu a pojiva. Zjistili jsme, že zvýšená exprese těchto enzymů v plicích při chronické hypoxii má poněkud nečekaný zdroj – jsou jím žírné buňky, donedávna v tomto kontextu opomíjený typ poměrně volně pohyblivých buněk. Po zahájení expozice hypoxii se stěhují do bezprostřední blízkosti malých plicních cév a začínají produkovat metaloproteinázy.

Pro růst buněk cévní stěny je klíčovým stimulem zvýšení nitrobuněčné koncentrace volných vápenatých iontů. Ta je pod kontrolou elektrického napětí na membráně a to je zase, jak už jsme zmínili, řízeno aktivitou kanálů pro draslík. Rostou-li buňky více (jak tomu je při plicní hypertenzi), dá se tedy čekat, že aktivita draslíkových kanálů bude snížena. To by ostatně korelovalo s našimi poznatky s akutní hypoxií. Ukázali jsme, že podávání nedávno popsaného aktivátoru jedné skupiny draslíkových kanálů, dehydroepiandrosteronu, laboratorním potkanům během chronické hypoxie inhibuje rozvoj plicní hypertenze. Tento aktivátor je tělu vlastní látka, dokonce se o něm někdy mluví jako o „hormonu mládí“, protože jeho koncentrace v krvi klesá s věkem a při různých chorobách, a jeho suplementace starším lidem vede k pocitu svěžesti a energie.

Plicní cirkulace je unikátní. Žádné cévní řečiště neprodělavá normálně tak dramatickou, zásadní proměnu, jako **plicní oběh při narození**. U fétu nejsou plíce používány k získávání kyslíku, tuto funkci plní placenta. V okamžiku narození novorozenec přichází o placentu a musí rychle začít dýchat plicemi. Proto dochází během vteřin k drastickému poklesu cévního odporu v plicích a průtok krve markantně stoupá.

Vzhledem k unikátnosti tohoto perinatálního období jsme předpokládali, že plicní cévy v něm mohou být mimořádně citlivé a že inzulty, působící v této době, mohou mít trvalé důsledky. Důležitá část našeho výzkumu se proto týká dlouhodobých, celoživotních důsledků nedostatku kyslíku v době narození. Používáme laboratorní potkany narozené v hypoxické komoře, kteří pak vyrůstají za normálních podmínek na vzduchu a jsou pak dále studováni za dospělosti. Zjistili jsme, že i když se stav pokusných zvířat po ukončení perinatální hypoxie zdánlivě téměř normalizuje, zůstává jim zvýšená vazokonstrikční odpověď na akutní hypoxii. To může přispívat ke snazšímu rozvoji plicní hypertenze v dospělosti. Ukázalo se také, že na dlouhodobé důsledky perinatální hypoxie jsou nápadně citlivější samice než samci.

Vzhledem k tomu, že placenta vykonává pro fétus funkci, kterou po narození přebírají plíce, dá se předpokládat, že regulační mechanismy, které se uplatňují v plicích, mohou mít svou obdobu i v regulaci cév placentárních. Poruchy dodávky okysličené krve do placenty nejsou vzácné a předpokládá se, že jsou podkladem významných poruch prenatálního vývoje. Probádání této problematiky by tedy velmi pravděpodobně mohlo mít i terapeutický přínos. Pro mne byla tato situace výzvou, inspirací a motivací, které pokládám za podstatný akcelerační impuls ve vědecko-výzkumné práci, a ostatně i v jiných aktivitách a v životě vůbec.

Začal jsem se svým týmem testovat hypotézu, že tak jako v plicích působí akutní hypoxie vazokonstrikci i v placentě. To jsme skutečně prokázali a navíc ve spolupráci s kolegy v kanadském Edmontonu zjistili, že i v placentě je podkladem tohoto jevu hypoxická inhibice specifické skupiny draslíkových kanálů.

Pokračovali jsme hypotézou, že i v placentě bude chronická hypoxie působit trvalé, morfologicky fixované zvýšení cévního odporu. Čekalo nás proto další metodologicky náročné období zavedení preparátu dvojité perfundované placenty laboratorního potkana. V této fázi nám pomohli kolegové z FaF UK. Skutečně se ukázalo, že několikadenní hypoxie zvyšuje placentární cévní odpor.

Dá se očekávat, že zvýšení placentárního cévního odporu chronickou hypoxií povede k omezení průtoku krve placentou a tedy ke zhoršené výživě plodu. To je velmi pravděpodobný **mechanismus vzniku syndromu intrauterinní růstové retardace**. Jde o děti, které se narodí výrazně menší, než odpovídá jejich gestačnímu věku. Zejména v kombinaci s nedonošeností je to jeden z významných neonatologických problémů současnosti. **Děláme si naději, že v budoucnu k jeho řešení přispěje poznání mechanismů, na kterém se podílel a snad bude i nadále podílet synergický efekt kolegiální spolupráce více různých pracovišť univerzity, aktivní**

mezinárodní kontakty, invence a píle doktorandů a kreativní zpracování dosavadních zkušeností akademických pracovníků. Jistě se mnou budete souhlasit, že to jsou esenciální charakteristiky dobré univerzity. Jejich co neúplnější naplňování zůstává společným kreativním úkolem nás všech.

Přál bych si, aby naše společná práce ve vzdělání, vědě a výzkumu měla i estetický náboj, který vyjádřil francouzský fyziolog a laureát Nobelovy ceny Alexis Carrel (1873-1944), když napsal, že „Krása je nevyčerpatelný pramen radosti pro toho, kdo ho umí odkrýt.“ Tak tedy hledejme v naší společné práci poznání a dobro, radost i krásu, a věřme vstřícným předtuchám. Tak jako J. E. Purkyně, který na počátku své vědecké dráhy prohlásil: „... vzbudilo se ve mně hluboké tušení, že vyvedu něco znamenitého v přírodovědě.“

Budu se ze všech sil snažit, aby se mi spolu s vámi něco podobného podařilo na půdě naší univerzity.

Vivat et floerat nostra alma mater Universitas Karolina!

Karolinum 22. 2. 2006. Kráceno

Za zásluhy o reformu Katolické teologické fakulty bylo prof. Ivanu Wilhelmovi uděleno nejvyšší vyznamenání udělovaná papežem - Řád svatého Řehoře. Řád nese jméno jednoho z nejvýznamnějších papežů raného středověku, významného politika, diplomata, teologa, ale i církevního spisovatele a organizátora. Řád ustanovil papež Řehoř XVI. v roce 1831. Je udělován mužům i ženám, kteří jsou pak nazýváni rytíři a dáma. Prof. Wilhelmovi jej předal kardinál Miroslav Vlk 9. ledna v kostele sv. Vojtěcha v sídle Katolické teologické fakulty v Praze-Dejvicích. Na snímku s děkanem KTF L. Armbrusterem.

Byla to výzva, řekl Ivan Wilhelm

Až předáte 22. února rektorský řetěz svému nástupci, spadne vám z ramen také nějaká tíže?

Máte na mysli, že 22. února bude inaugurace nového rektora, a já mu symbolicky dám na krk řetěz důstojenství? To už ze mne ale žádná tíha nespadne, ta už bude pryč, protože...

Ano, nový rektor nastupuje už 1. února. Spadne z vás nějaká tíže?

Jsou to smíšené pocity. Posledních šest let v rektorské funkci bylo velmi zajímavých, potkala mne situace, která většinu lidí nepotká. Velmi si toho vážím, byla to výzva a snažil jsem se jí dostát se ctí. Teď bude vše jiné, všechny ty metabolismy půjdou jinak. Na jedné straně budu rád, že ze mne spadne jistá část práce, ale na druhou stranu mi bude líto, že se jiné části už nebudu dál věnovat.

Čemu se budete dál věnovat?

Stěhuji se na matematicko-fyzikální fakultu, dělám si tam pořádek a budu se věnovat svým studentům víc, než jsem se jim věnoval dosud; docela jsem se někdy styděl, že jsem se jim mohl věnovat tak málo...

Neláká vás nějaká jiná dráha, třeba politická? Svého času se o vás přece mluvilo jako o vhodném adeptovi pro nejvyšší ústavní funkci, prezidenta republiky.

Tehdy jsem řekl, že si takové nabídky vážím, ale že je tady také univerzita a ta stejně jako tento stát není zanedbatelná instituce. Chtěl jsem tím vyjádřit, že taková instituce, jako je Univerzita Karlova, si zaslouží, aby se jí člověk věnoval cele – nemůže se jen tak sebrat a odejít, když se objeví zajímavější nabídka, a popřípadě, když zjistí, že to nefunguje, tak zase přiběhnout zpátky. Chtěl jsem ukázat – tehdy i dalšími lety svého působení -, že funkce rektora UK je vysoká funkce, a to i proto, že Univerzita Karlova je vysoce ceněná a vysoce vážená instituce. A když tady budu moci dále být a budu tady učit a bádát v laboratoři, to je pro mne také výzva. Je to důležitá věc, a není to jako politika v tom podání, v jakém se teď předvádí kolem nás.

M. Fleissigová, 23. 1. 2006

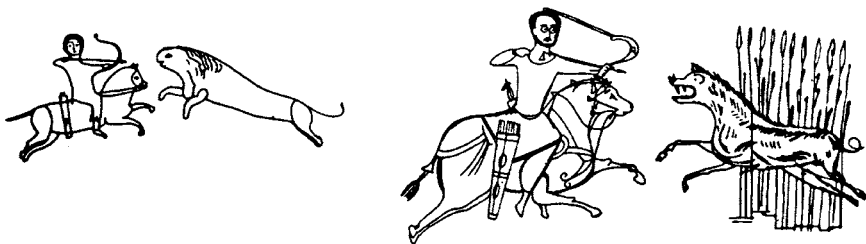
Karikatura vyrytá do zdi v Pompejích

FAKULTA

HODNOCENÍ
VIZE DĚKANŮ

Lov. Rytá kresba, Mezopotámie

Jana Hamanová

Lékařské fakulty v České republice

Tento obor je specifický homogenitou studentů ve dvou oblastech: všichni uchazeči pocházejí z gymnázií a všichni studují magisterský program. Hlavním faktorem, který odlišuje jednotlivé fakulty, je obtížnost přijímacích zkoušek, ale také konečný výběr studenta - na kterou fakultu se přijde zapsat ke studiu. V obou zmíněných kritériích se umístila nejlépe 3. lékařská fakulta UK v Praze. Na 3. lékařskou fakultu UK Praha přijmou pouhých 17 % přihlášených, kteří se dostaví ke zkouškám (velmi nízké procento charakteristické spíše pro práva). Pokud se na školu někdo dostane, s největší pravděpodobností se na ni také запиše. Fakulta má na svou velikost (1500 studentů) velmi vysoký počet profesorů i vědeckých pracovníků.

Rozdíly mezi fakultami nejsou malé, je patrné, že pokud vycházíme jen z těchto několika ukazatelů, tak 3. lékařská nemá žádného vážného konkurenta, protože ani jedna z fakult se neumístila v celkovém žebříčku na druhém místě.

Celkové pořadí – lékařské fakulty

Pořadí	Skupina*	Fakulta	Celkem	Vážený průměr
1.	1	3. lékařská fakulta UK Praha	100	0,45
2.	3	Lékařská fakulta MU Brno	78	0,35
3.	3	Lékařská fakulta UK v Hradci Králové	73	0,33
4.	4	2. lékařská fakulta UK Praha	63	0,28
5.	4	Lékařská fakulta UK v Plzni	63	0,28
6.	6	Lékařská fakulta UP Olomouc	47	0,21
7.	6	1. lékařská fakulta UK Praha	45	0,20

Image oboru – index 1

Pořadí	Fakulta	„Živí“ přihlášení**/ přihlášení
1.	3. lékařská fakulta UK Praha	89 %
2.	2. lékařská fakulta UK Praha	83 %
3.	Lékařská fakulta MU Brno	82 %
4.	Lékařská fakulta UK v Hradci Králové	81 %
5.	Lékařská fakulta UP Olomouc	79 %
5.	1. lékařská fakulta UK Praha	79 %
6.	Lékařská fakulta UK v Plzni	68 %

Obtížnost vstupních testů, kvalita studentů – index 2

Pořadí	Fakulta	Přijetí/ „živí“ přihlášení**
1.	3. lékařská fakulta UK Praha	17 %
2.	Lékařská fakulta MU Brno	26 %
3.	Lékařská fakulta UK v Hradci Králové	31 %
4.	2. lékařská fakulta UK Praha	35 %
5.	Lékařská fakulta UK v Plzni	38 %
6.	Lékařská fakulta UP Olomouc	46 %
7.	1. lékařská fakulta UK Praha	48 %

Konkurenceschopnost oboru – index 3

Pořadí	Fakulta	Zapsaní/přijetí
1.	3. lékařská fakulta UK Praha	78 %
2.	Lékařská fakulta UK v Plzni	66 %
3.	Lékařská fakulta MU Brno	65 %
3.	Lékařská fakulta UK v Hradci Králové	65 %
4.	2. lékařská fakulta UK Praha	54 %
5.	Lékařská fakulta UP Olomouc	48 %
5.	1. lékařská fakulta UK Praha	48 %

Podíl gymnazistů – index 4

Pořadí	Fakulta	Podíl gymnazistů
1.	Lékařská fakulta MU Brno	99 %
1.	Lékařská fakulta UK v Hradci Králové	99 %
1.	Lékařská fakulta UK v Plzni	99 %
2.	2. lékařská fakulta UK Praha	98 %
3.	Lékařská fakulta UP Olomouc	97 %
3.	1. lékařská fakulta UK Praha	97 %
4.	3. lékařská fakulta UK Praha	96 %

Podíl magisterských studentů – index 5

Pořadí	Fakulta	Magistři/magistři a bakaláři
1.	3. lékařská fakulta UK Praha	100 %
1.	Lékařská fakulta MU Brno	100 %
1.	Lékařská fakulta UK v Hradci Králové	100 %
1.	2. lékařská fakulta UK Praha	100 %
1.	Lékařská fakulta UK v Plzni	100 %
1.	Lékařská fakulta UP Olomouc	100 %
1.	1. lékařská fakulta UK Praha	100 %

Počty studentů a podíl studentek – další srovnání

Fakulta	Počet	Podíl studentů žen
3. lékařská fakulta UK Praha	1501	66 %
Lékařská fakulta MU Brno	3306	65 %
Lékařská fakulta UK v Hradci Králové	1699	57 %
2. lékařská fakulta UK Praha	1563	66 %
Lékařská fakulta UK v Plzni	1814	58 %
Lékařská fakulta UP Olomouc	2263	71 %
1. lékařská fakulta UK Praha	4099	63 %

91 – 100	1
81 – 90	2
71 – 80	3
61 – 70	4
51 – 60	5
41 – 50	6
31 – 40	7
21 – 30	8
11 – 20	9
0 – 10	10

* Skupina vyjadřuje pořadí školy podle dosaženého indexu

** „Živý“ přihlášený - uchazeč, který se fyzicky dostavil k přijímacím zkouškám

*Zdroj: agentura SC&C
Lidové noviny 31. ledna 2006*

Tereza Píchalová

Vítězná fakulta

Úspěšnost uchazečů, kteří se hlásí na české lékařské fakulty, je přibližně třicetiprocentní. U těch, jež se loni hlásili na 3. lékařskou fakultu Univerzity Karlovy, byla šance 29,1 procenta.

Třetí lékařská fakulta Univerzity Karlovy patří podle údajů Ústavu pro informace ve vzdělávání ke druhé nejžádanější fakultě naší nejstarší univerzity. Předstihla ji jen druhá lékařská fakulta, kde se šance na přijetí loni pohybovaly kolem devatenácti procent (tedy ještě o deset procent méně než na 3. LF).

V magisterském programu, který umožňuje studium všeobecného lékařství, nyní studuje 995 mladých lidí, bakalářské pak 411 studentů. Bakalářem se stane ten, kdo si zvolí jeden z těchto oborů: Fyzioterapie, Veřejné zdravotnictví, Všeobecná sestra a Zdravotní vědy. V budoucnosti by měly nové studijní obory ještě přibýt. Součástí prezenční formy studia je i povinná praxe.

Studenti mají možnost ubytovat se na kolejích, měsíční kolejné se pohybuje mezi 1200 až 2300 korunami. Fakulta však nabízí i něco navíc. „Jako jediná z českých lékařských fakult má vytvořeno nové moderní curriculum, které je postaveno na problémově orientovaném integrovaném studiu. Tento způsob výuky opustil klasické dělení studia medicíny na jednotlivé obory, ale integruje jednotlivé obory podle věcného problému, tedy tak, jak musí při své diagnosticko-terapeutické činnosti postupovat lékař v praxi,“ informuje děkan 3. lékařské fakulty Bohuslav Svoboda. Kromě toho fakulta klade větší důraz na práci studentů s pacienty a na nácvik různých medicínských dovedností.

Uplatnění absolventů školy je i vzhledem k nejnižší mezioborové míře nezaměstnanosti ve zdravotnictví nadprůměrné. Podle informací fakulty neměli absolventi fakulty do konce roku 2005 žádné problémy s nástupem do zaměstnání. Řada z nich si údajně úspěšně hledala uplatnění i v rámci zemí Evropské unie nebo ve Spojených státech.

Jak je již dnes na všech vysokých školách obvyklé, nabízí i 3. LF UK možnost zahraniční stáže. Vycestovat je možné v rámci tradičních programů, jako jsou Erasmus, Leonardo, CEEPUS. V nabídce stipendijních programů jsou tradiční evropské destinace jako Francie, Švýcarsko, Německo, ale také Austrálie, Spojené státy, Japonsko nebo Rusko.

Tereza Píchalová, Lidové noviny 31. 1. 2006

Dvě otázky pro tři děkany 3. LF UK

Odpovídají:

prof. MUDr. Cyril Höschl, DrSc. (1990–1996)

prof. MUDr. Michal Anděl, CSc. (1997–2003)

doc. MUDr. Bohuslav Svoboda, CSc. (2004–dosud)

V žebříčku českých lékařských fakult, který uveřejnily Lidové noviny 31. ledna 2006, je jako nejlepší hodnocena 3. lékařská fakulta Univerzity Karlovy (dřívější hygienická fakulta). Čemu přičítáte tento úspěch?

M. ANDĚL:

Umístění naší fakulty nás všechny těší, rozhodně bychom je však neměli přeceňovat. V roce 1990 nebylo neformální umístění fakulty v roce 1990 nejlepší; hygienická fakulta neměla takovou prestiž, jako třeba FVL UK. Nyní jsme dle metodiky použité pro všechny stejně obsadili první místo. I kdyby to bylo hodnocení nepřesné, rozhodně signalizuje, že jsme se stali fakultou zcela standardní, uznávanou a nezpo-

chybňovanou. Protože v hodnocení vědecké práce také patříme na UK (a věřím, že v celé zemi) mezi tři nejúspěšnější fakulty, myslím si, že to už určitý důvod k pocitu úspěchu je. Proč k tomu došlo, je o něco složitější. Na začátku byla dle mého názoru důležitá práce kolegia děkana C. Höschla, zejména v oblasti personální. Mezi profesory a docenty jsou absolventi všech lékařských fakult v Česku, to je zásadně pozitivní rys. Pamatuji se, jak jsme jednou, zhruba v čtyřidevadesátém roce, mluvili poprvé s Cyrilem Höschlem o potřebě reformy. Říkali jsme si, že stesky mediků na výuku jsou vlastně velice podobné těm, které jsme měli my jako studenti. Pak jsme se začali výukou systematicky zabývat. Bylo to období dlouhých diskusí i poznávání, jak se kde medicína studuje i učí (pozor, to je rozdíl!). Reforma k nám přivedla čerstvý vítr nápadů a také zajímavé zájemce o studium, ze kterých se často vyklubali skvělí studenti. Další důležitý krok k úspěchu fakulty byla internacionalizace studia – u nás začala výuka v angličtině vůbec jako první. Pro rozvoj vědy pak bylo zásadní, že jsme v roce 1999 získali pět výzkumných záměrů. Za tím vším je spousta práce, nejen děkanů a členů jejich kolegií, ale i akademických senátů a mnoha a mnoha učitelů, kteří se s měnící se fakultou ztotožnili. To všechno se podílí na tom, že jsme se my všichni, studenti i učitelé, dovedli takhle vysoko vytáhnout. A propos studenti – ti snášeli a snášejí naše experimenty s úžasnou trpělivostí a často s velmi sportovním zaujetím.

C. HÖSCHL:

Nezměrnému úsilí, které jsme vynaložili k transformaci fakulty, ke zlepšení její „image“ a k tomu, aby nezaostávala za současnými trendy ve formách lékařského vzdělávání. Fakultě nepochybně prospělo, že se profilovala jako malá, s lepším kontaktem mezi studenty a učiteli, že připouštěla otevřenou kritiku ve svých vlastních bulletinech a hrála se studenty „otevřenou hru“. Po listopadu 89 došlo k dramatické a poměrně důsledné výměně vedení fakulty, což mohlo na jednu straně znamenat určitý odklon od tradice a ústup od zavedených způsobů, na straně druhé to zvýšilo dynamiku počátečního nasazení a zabránilo „zatuchlosti kamenných paláců“. Málokdo si dnes vzpomíná, že jsme jako první lékařská fakulta zavedli všem internet, že jsme o rok dřív než ostatní fakulty zahájili výuku v angličtině a že jsme jako jediní riskovali zavedení moderního curricula, které určitě k atraktivitě fakulty přispělo, byť je často předmětem kritiky a byť si nedělám iluze o jeho dokonalosti. Hodnocení v LN je však argumentem pro to, že jsme i v tomto bodě nastoupili správným směrem.

Mám-li seřadit příčiny úspěchu podle významu, který jim přičítám, pak je to 1. vztah se studenty, 2. poměrně komorní velikost fakulty (optimum by bylo max. 100 studentů do 1. ročníku), 3. nové curriculum, 4. způsob přijímacích pohovorů, který je relativně „uživatelsky přátelský“, 5. úroveň výuky v některých předmětech, 6. „image“ fakulty ve sdělovacích prostředcích, 7. otevřenost (vůči kritice aj.), a 8. dobrá spolupráce s nemocnicí v počátcích transformace.

B. SVOBODA:

Žebříček lékařských fakult, uveřejněný v Lidových novinách 31. ledna 2006, vyvolal celou řadu rozporných reakcí, včetně negativních reakcí děkanů ostatních lékařských fakult, které byly publikovány např. v Medical Tribune.

Chtěl bych v první řadě konstatovat, že žádné hodnocení fakult není možno brát jako stoprocentně vypovídající o stavu a úrovni fakult. Tyto pomyslné žebříčky jsou otázkou sledovaných parametrů, nastavení hodnotících údajů a v neposlední řadě jsou i deformovány pokusem o zobecnění a změření něčeho, co je obtížně měřitelné a hodnotitelné.

S vědomím těchto výhrad však nezapírám, že je to výsledek, který mě potěšil, protože do určité míry hodnotí odlišné postavení naší fakulty, dané jinou stavbou studijního curricula. Tento výsledek, dle mého názoru, také hodnotí otevřenost fakulty vůči studentům i pedagogům. Nevnímám tedy tento výsledek jako řečeno sportovní terminologií „získání nejvyššího místa na bedně“, ale jako určitý obraz toho, že potřeba přestavby struktury studia na lékařských fakultách je stále aktuální. Z tohoto pohledu je naše umístění v čele pomyslného žebříčku logické. Jsem však přesvědčen, že v jakémkoliv systému hodnocení lékařských fakult, má 3. lékařská fakulta předpoklady pro dobrý výsledek.

Jaké představy máte o dalším vývoji fakulty?

M. ANDĚL:

Rozhodně nesmíme podlehnout pocitům velkého sebeuspokojení. Jako bývalý děkan dobře cítím, jaké máme problémy i rezervy. Pokusím se je shrnout.

a) Musíme se rozhodnout, jestli chceme být fakultou s důrazem na studia doktorská, pak magisterská a poté bakalářská. Pro limitovaný okruh učitelů není možné plnit všechny role současně. K rozvíjení každého oboru je nutné překonat kritickou dolní mez počtu akademických pracovníků. Osobně se domnívám, že nesmíme otevřít již žádná další bakalářská studia, o to více se pak musíme věnovat těm, která máme otevřena. Kvalita oborů se na nejlepších univerzitách odvíjí od studií doktorských až po studia bakalářská, nikoliv v opačném směru. K tomu je třeba, abychom si vědy skutečně vážili. Atmosféra ve vinohradském areálu bohužel občas praxi nadřazuje vědeckému pohledu a vědce ironizuje.

b) Ve vědě a doktorském studiu se musíme umět zaměřit na vědecké obory, ve kterých jsme úspěšní, ve kterých publikujeme v nejlepších světových časopisech. Ostatní máme rozvíjet jen okrajově. Vracím se zase k myšlence kritické dolní meze akademických pracovníků ve vědeckém týmu. Představa, že někdo může dělat dobrou vědu na úrovni týmu skládajícího se z docenta - uštvaného klinika - a jednoho žáka, je směšně dojemná a nepatří do moderního managementu. Musíme umět

postavit 4–5 týmů, každý zhruba s třiceti pracovníky; budou to badatelé, učitelé doktorského studia a současně i studia magisterského a bakalářského.

c) V personální politice si musíme umět říci, proč jsou některé obory vědecky neproduktivní, proč výuku na některých pracovištích studenti nevnímají jako přínosnou a proč nás opustilo několik kvalitních mladých kolegů. Musíme dát najevo schopným mladým, že chceme, aby pracovali u nás a s námi.

d) Ve výuce magisterské musíme dále diskutovat o dvou až třech zásadních okruzích: jak pokračovat s reformou, jak zajistit, aby bylo více kliniky na začátku a také nějaká teorie na konci. Zatímco se horko těžko sjednocujeme na tom, co se má učit, nepodařilo se nám skoro vůbec uspořádat kurzy o tom, jak se má učit. Monology učitelů by měly být nahrazeny diskusí. Učitelé by se měli naučit říkat *já nevím, společně se na to podíváme*. A měli by umět zaujmout nejen znalostí oboru, ale i schopností ukázat na jeho širší zakotvení v přírodních i humanitních vědách. Dalším problémem je přeučování studentů. Ve škole jsou často od rána do večera, a tak jsou všechny naše ušlechtilé myšlenky o tom, že student by měl či mohl studovat něco také na fakultě jiné, na přírodovědě, teologii či filozofii, odsouzeny k zániku. Všechny evropské lékařské fakulty se zabývají tím, jak redukovat výuku a jak se také zabývat paradigmatickými aspekty medicíny.

e) Hodnocení Lidových novin je určitě příjemným uznáním naší školy. Teď už ji nemusíme vylepšovat, aby se srovnala s ostatními, ale proto, že cítíme úkol vychovávat lékaře i další zdravotníky, přinášet a ověřovat nové teorie a přispívat k intelektuálnímu klimatu v naší zemi i v našem povolání. V praxi to znamená učit se nejen jak kumulovat poznatky, ale především, jak s nimi pracovat. Vychovávat studenty, a při tom jako učitelé také vychovávat sami sebe. A tvořit tak komunitu, ve které od studenta k učiteli je plynulý přechod.

C. HÖSCHL:

Fakulta má mnoho předpokladů v dosavadním trendu pokračovat, neboť ve vedení je kontinuita, ale řada příznivých faktorů pominula: fakultní nemocnice ekonomicky stagnuje jako ostatně celé zdravotnictví, dávno opadla „revoluční atmosféra“ a s ní spojený entuziasmus jednotlivců, počet studentů varovně stoupá, moderní curriculum spíše stagnuje, než aby se dotáhlo do skutečně problémově orientovaného finále a úroveň přijatých studentů se podle mého soudu viditelně zhoršuje, což se zpožděním 4-6 let negativně ovlivní příští hodnocení fakulty. Budu však rád (a doufám v to), když se dosavadní postavení navzdory těmto nepřízním udrží.

B. SVOBODA:

V současné době na začátku druhého děkanského funkčního období připravujeme spolu s kolegiem a Akademickým senátem fakulty další rozvoj problémově orientované výuky, která je podstatou našeho curricula. Jsme přesvědčeni o tom,

že výchova lékařů při současném obrovském nárůstu informací, nových technologií, nových léčebných modalit, ale i nových medicínských hrozeb vyžaduje velmi dynamický vývoj způsobu výuky studentů medicíny. Objem získávaných informací a dovedností musí být v souladu s tím, co budou naši studenti ve svém medicínském životě potřebovat. Je naprosto jasné, že vstup počítačové techniky do informatiky, e-learning, spolu s možností mezinárodní výměny studentů otevírá obrovský prostor pro jiné systémy studia.

Otevření pracovních trhů v Evropě i ve světě pro naše absolventy na jedné straně dává mimořádné možnosti, na druhé straně však vytváří daleko větší konkurenční tlak a nároky na kvalitu absolventů lékařských fakult narůstají. Přizpůsobení systému vzdělávání těmto nárokům, přizpůsobení systému vzdělávání potřebě získat co největší a trvalé vědomosti a dovednosti je nejdůležitější úkol pro další budoucnost fakulty.

Libor Velíšek

Hodnocení lékařských fakult: pro a proti

Se zájmem jsem se začel do internetového vydání VITA NOSTRA SERVIS (jako ostatně každý týden), které obsahovalo přetisk hodnocení lékařských fakult v ČR a hypertextové odkazy na originální zdroje. Říkal jsem si – konečně někdo dal dohromady z velmi rozdílných údajů přehled toho, co lékařské fakulty mohou nabídnout. Po přečtení patričních článků a metodik moje nadšení poněkud ochablo. Na první i druhý pohled toto hodnocení bylo tím, co se zde nazývá „lousy job“, česky odfláknuto. O pár dnů později při návštěvě Prahy jsem si přečetl v Lidových novinách také komentáře děkanů lékařských fakult, které nevyhrály. V řadě názorů jsem se s nimi musel ztotožnit a velice mě mrzelo, že se děkan 3. LF kvůli služební cestě nemohl vyjádřit také.

Nic proti tomu, aby si Lidové noviny z hodnocení vyššího vzdělání v ČR udělaly lukrativní byznys. Ale s tímto přístupem a metodikami to asi nezvládnou a spíše budou doplácet poklesem počtu racionálně uvažujících čtenářů. Například vypovídá něco o kvalitě školy procento uchazečů studentů z gymnázií? Samozřejmě, taková může být jedna interpretace. Ale co když si uchazeči z gymnázií, třeba díky své lepší připravenosti, vyberou takovou školu, kde nemusí vynaložit žádné úsilí, zatímco jinde by přece jen studovat museli? Interpretace také možná, leč zcela obrácená.

Neberte výše zmíněné odstavce tak, že bych 3. LF vítězství nepřál. Právě naopak. Ke 3. LF mě poutá dlouholeté působení od neplaceného asistenta až po přednostu dnes již integrovaného ústavu, kam se při každé návštěvě Prahy zajdu podívat, poklábosit, vypít pár šálků kávy a nabídnout symbolickou pomoc. Ale když vítězství, tak

jasné, v tuhém boji a s průzračnými kritérii, nejlépe takovými, která jsou buď obecně uznávána nebo která doporučili soupeři. Prostě takový mezifakultní KO.

Ve Spojených státech je hodnocení vzdělávacích institucí ohromný byznys, na kterém se žije převážně US News & World Report (<http://www.usnews.com>). Každoročně publikují hodnocení pro všechno možné od undergraduate colleges (rozdělené především na National Universities a Liberal Art Colleges) až po všemožné graduate schools, od medicíny přes právo až po vědu anebo inženýrství.

US News používají řady řebříčků a z jejich kombinace sestavují výsledné pořadí. Jedním z kritérií je, jak školu hodnotí děkani ostatních škol. Dalším je, jak ji hodnotí vedoucí rezidentur na ostatních školách. Srovnávají se skóre přijatých studentů z testů na undergraduate colleges (GRE) a ze standardizovaných přijímacích testů na lékařské fakulty (MCAT).

Důležitým faktorem je federální financování (NIH granty) celkově a na hlavu pedagoga. Také počet pedagogů na studenta hraje roli (nejedná se o překlep, první Harvard má poměr 9,5 pedagogů na studenta; druhý Johns Hopkins 4,5; čísla mé školy jsou přes 2000 pedagogů a 750 studentů, čili poměr asi 3,0). Tyto dva faktory působí proti sobě: škola, která by neúměrně zvedla počet pedagogů, si rozřadí grantové prostředky na hlavu (pokud všichni nastupující pedagogové nebudou mít NIH granty). Počet studentů na pedagoga se v Čechách dá snadno zjistit. Stejně tak množství grantových prostředků na hlavu.

Ačkoliv mnohé z výše uvedených ukazatelů jsou v Česku nepoužitelné, neexistují a nemají ani ekvivalenty, jistě by se našla jiná, relativně objektivní, všeobecně pochopitelná hodnocení. Nádherným měřítkem by bylo zavedení licenčních testů (garantovaných lékařskou komorou) a srovnání výsledků absolventů jednotlivých lékařských fakult v těchto testech. Ale ouha: i takové jednoznačné a pochopitelné hledisko lze tím správným přístupem ošálit. Před mnoha lety si University of California v Berkeley řekla, že si založí lékařskou fakultu. Což o to, to může skoro každý, kdo na to má. Ale kdo dá škole prestiž, přitáhne platící studenty a další prostředky?

UC Berkeley použila geniální přístup. Do několika prvních ročníků selektivně vybírala studenty s velmi dobrými výsledky v testech, které mají stejnou filozofii jako licenční testy. Celé čtyři roky studia pak do těchto studentů hustili způsob, jakým přistoupit k licenčním testům. Výsledek na sebe nenechal čekat. UC Berkeley se ocitla o dvě standardní odchylky před ostatními školami ve výsledcích licenčních testů. A zájemci se jen hrnuli. O kvalitě přípravy lékaře se však dalo velmi dobře pochybovat. Snad aspoň rezidentury tehdy něco zachránily.

Cílem lékařských fakult je pochopitelně umístit se na žebříčku co nejvýše. To přitahuje studenty (školné), sponzory (dary) a zvyšuje prestiž školy celkově (federální grantová podpora). Naše škola, Albert Einstein College of Medicine (AECOM), se pohybuje historicky mezi 25. a 40. místem v kategorii „research-oriented medical

schools“. Vedení školy se tuto pozici snaží zlepšit a šlo na to skutečně od lesa. Nechalo si od konzultační firmy vypracovat studii (již před pár lety), co by obnášel posun mezi prvních deset. Odpověď přišla po nějakém čase a nám pedagogům byla lakonicky prezentována ve smyslu „investovat 2 miliardy dolarů během příštích 10 let“. Od té doby jsem už o posunu mezi prvních deset neslyšel.

V Čechách to je jednodušší. Nikdo neskončí hůře než sedmý (US News hodnotí 125 škol). A to ještě pokud se budou všechny fakulty hodnotit pospolu. Ve skutečnosti podle svého vnitřního zaměření a personálního obsazení je to, čemu se tady říká „research-oriented medical school“, jasně 1. LF a všechny ostatní jsou „primary care-oriented medical schools“. Takže v tomto rozdělení by byla 1. LF pokaždé první a nikdo jiný by nebyl horší než šestý.

Sponzorů asi moc také nebude a školné je v nedohlednu. Ani platby na studenta nepomohou, protože kapacitu školy není možné nafukovat přes určitý limit. Zbývá tedy prestiž a grantové financování. Kvůli tomu nebude žádná fakulta investovat dvě miliardy korun v průběhu příštích deseti let, i když by to bylo opravdu krásné.

Závěrem jen krátce. Hodnotit lékařské fakulty určitě má smysl. Ale hodnocení by mělo být prováděno metodikami, které mají také smysl, alespoň na první pohled.

Po uzávěrci:

Po odeslání příspěvku do VNR jsem se ještě jednou zamyslel, jak by bylo možno hodnotit lékařské fakulty. A alespoň jeden ukazatel mě napadl. V myšlenkách mi stále běhalo slovo účinnost. Účinnost výuky by bylo možno stanovit počtem studentů, kteří úspěšně prošli licenčními testy vůči celkovému počtu studentů odcházejícího ročníku. Ale nejsou licenční testy.

Druhým faktorem na lékařské fakultě by měla být mezinárodně uznávaná vědecká činnost. Dokázali bychom nějak vyjádřit její účinnost? Ano, dokázali. Na vědu a výzkum školy soutěží o grantové podpory. Účinnost se měří poměrem výstupu ke vstupu (velké transformátory mají 98-99 %, zážehové spalovací motory 30–35 %, diesel motor asi 40 % a naše krbová vložka mezi 60-70 %, což mě neustále fascinuje). Co je výstupem kvalitní vědecké práce? Publikace v časopisech s impakt faktorem. Proč tedy nevyjádříme, na kolik korun z grantových prostředků přijde na každé lékařské fakultě produkce jednoho impaktového bodu?

Velice jednoduchý výpočet, data jsou veřejně dostupná a pokud nejsou, tak by měla být. Mohl by se nakonec udělat klouzavý průměr ze tří let, aby se vyvážíly skoky způsobené např. začátkem mnoha grantů v jednom roce, kdy je málo publikací – a pak koncem ve stejném roce, kdy je naopak hodně publikací... Ale to je jen pro zamyšlení nebo pro nějakého nadšence, který by to zkusil.

L. V.

Jaromír Nohavica ve Vršovcích

Studentský spolek Trimed uspořádal po delší době jeden ze svých čajů, na něž zve k besedě nejruznější zajímavé osobnosti. Dne 21. ledna to však bylo setkání dvojnásob výjimečné: jednak dnem konání, protože **střeďeční** čaj konal **v sobotu**, jednak proto, že již dobrou čtvrt hodinu před ohlášeným začátkem byla zasedací místnost, v níž se tyto akce zpravidla pořádají, tak přeplněna, že pořadatelům nezbývalo než si vypůjčit klíče od velké Jonášovy posluchárny. Jenže ani tam zdaleka všechna sedadla nestačila, další zájemci se posadili na zem před katedru a zaplnili i postranní uličky – celkem tam na hosta čekaly dobré dvě stovky zájemců.

A za kýmže to v sobotu 16. ledna přišli? Za oblíbeným písničkářem Jaromírem Nohavicou, který v té době právě absolvoval spanilou jízdu po pražských pódíích, mezi nimiž - jak zřejmě - nechyběly ani vysokoškolské posluchárny. I když na zpěv - přesněji řečeno na dvě písničky - v závěru čaje také došlo, hlavní bylo mluvené slovo, respektive zodpovídání nejruznějších otázek. Týkaly se hlavně jeho tvorby, a tak jsme se například dozvěděli, jaký přímo magický význam má pro něj Těšínsko, rozmezí Čech, Slovenska a Polska, kde se „mísí jazyky i osudy lidí“ a kde má své rodové kořeny i zpěvák sám; není divu, že Těšínsko je tedy pro něj inspirativním zdrojem. J. Nohavica se posluchačům také svěřil s pocitem štěstí za to, že se dočkal roku 1989, kdy se mu otevřel svět. Hovořil přitom i o výhodách informačních technologií, o mobilních telefonech a hlavně internetu, na němž oceňuje možnost vyhledávat vše, co je třeba; problémem však podle něj bývá to skutečně najít.

Někteří studenti se zajímali blíže o Nohavicovu tvorbu, například o jeho muzikantské začátky: zpěvák prý hrával kamarádům na dvorku na „klepáči“ (stojanu na klepání koberců) a napodoboval přitom K. Kryla, Olympic nebo M. Rottrovou. O své vlastní tvorbě hovořil skromně, jako o ohlasech toho, co je kde slyšet. Sám má rád

všechnu hudbu, přehrává si za jízdy autem nahrávky nejrůznějších hudebních žánrů, nevádí mu ani dechovka a lidovky. A na jedné straně překládá do češtiny libreto Mozartovy opery *Così van tutte*, na straně druhé vítá směr hiphop jako výpověď o současné mladé generaci.

Mezi mnoha dotazy nechyběla ani otázka obligátní, co dělá ve volném čase – pokud vůbec má při svých aktivitách vůbec volný čas. Jaromír Nohavica řekl, že času má tolik, kolik si ho udělá, není prý nutné se nechat světem zmanipulovat; člověk má uchopit pavučiny, které ho omotávají, do vlastních rukou.

Nakonec zpěvák splnil naděje obdivovatelů a zazpíval jim alespoň dvě písničky.

Jaromír Nohavica

Dokud se zpívá ještě se neumřelo

*Z Těšína vyjíždí vlaky co čtvrt hodinu,
včera jsem nespal a ani dnes nespočinu,
svatý Medard, můj patron, tuká si na čelo,
ale dokud se zpívá, ještě se neumřelo.*

*Ve stánku koupím si housku a slané tyčky,
srdce mám pro lásku a hlavu pro písničky,
ze školy dobře vím, co by se dělat mělo,
ale dokud se zpívá, ještě se neumřelo, hóhó.*

*Do alba jízdenek lepím si další jednu,
vyjel jsem před chvílí, konec je v nedohlednu,
za oknem mihá se život jak leporelo,
ale dokud se zpívá, ještě se neumřelo, hóhó.*

*Stokrát jsem prohloupil a stokrát platil draze,
houpe to, houpe to na housenkové dráze,
i kdyby supi se slítali na mé tělo,
tak dokud se zpívá, ještě se neumřelo, hóhó.*

*Z Těšína vyjíždí vlaky až na kraj světa,
zvedl jsem telefon a ptám se: „Lidi, jste tam?“
A z veliké dálky do uší mi zaznělo,
že dokud se zpívá, ještě se neumřelo.*

ZDRAVOTNICTVÍ

DOJMY A POCITY
LÉKAŘŮ I LAIKA

Nejvyšší hodnotou je svoboda rozhodování,

říká Pavel Pafko

Pane profesore, na pacienty, kteří tráví konec roku ve špitálu, doléhají chmury obvykle tíživěji než jindy. Snažíte se jim nějak zvednout náladu?

Náladu jim samozřejmě mohou nejvíc zvednout jejich blízcí, když je přijdou navštívit. My na našem lůžkovém oddělení tradičně každý Štědrý den dopoledne děláme sváteční vizitu, na kterou místo v bílých pláštích přicházíme v tmavých oblecích. I dobrý úmysl se ale někdy může obrátit ve svůj opak. Jednou se stalo, že pacient, kolem jehož lůžka jsme se takhle vyparádění shromáždili, vylekaně zvolal: „To už mám pohřeb?!“

Jedna z možných definic pacienta je podobná definici vězně: je to donedávna svobodný člověk, který se najednou ocitl v prostředí, kde se musí řídit příkazy cizích lidí. Navíc je často fyzicky bezmocný, takže může mít dokonce pocit, že je s ním manipulováno jako s věcí. Co se dá dělat, aby ho neměl?

Především je třeba chovat se k němu jako k plnoprávné lidské bytosti, respektovat jeho důstojnost. Za zvláště důležité považuji právě to, aby neměl pocit, že ztratil možnost o sobě rozhodovat. Nemocnice není vězení, pacient musí mít právo z ní kdykoli odejít. Když se rozhodne, že se nenechá operovat, byť by mu šlo o život, musíme to akceptovat. U nás bohužel dosud platí zákon o zdraví lidu ze šedesátých let minulého století, který za nejvyšší hodnotu považuje život jako takový. Já si ale myslím, že nejvyšší lidskou hodnotou je svoboda rozhodování. V tom jsem zajedno s filozofií Evropské úmluvy o lidských právech v biomedicíně.

Skutečně svobodně se ale může rozhodovat jen ten, kdo k tomu má potřebné informace.

Samozřejmě - s tou výhradou, že způsob, kterým lékař ty informace poskytuje, a často i jejich míru, je nutné přizpůsobit pacientově schopnosti je absorbovat. Jinak budu věci vysvětlovat pacientovi, který je také lékařem, a jinak člověku, který prodává v samoobsluze. A taky to závisí na tom, zda si ten člověk vůbec přeje být podrobně informován.

Měl by lékař informovat pravdivě i pacienta, kterého už nemůže zachránit?

To je zase individuální, a zase to závisí jednak na přání pacienta, jednak na jeho psychickém stavu. Jsou lidé, kteří chtějí znát pravdu vždy, i když je krutá, a jsou jiní, kteří ji znát nechtějí. Já k tomu mohu říct jen to, že bych nikomu nepodal zprávu, která by mu neponechávala absolutně žádnou naději. Takovou pravdomluvnost lékaře považuji za nehumánní.

Většina amerických kolegů by s vámi asi nesouhlasila...

Ano, ale americká společnost se vyvíjela úplně jinak než naše, mentalita Američanů má jiné kořeny a já si nemyslím, že je správné, když se snažíme implemento-

vat u nás ze dne na den všechny jejich postupy. Zase se odvolám na již zmíněnou úmluvu; ta lékaři dává právo za určitých okolností pozdržet informaci, která by pacientovi ublížila.

V Americe se také často stává, že nespokojený pacient svého lékaře zažaluje. Co říkáte tomu, že takových žalob přibývá i u nás?

Tohle jsem očekával a nevidím v tom nic špatného, jenom ty finanční požadavky mi někdy připadají nepřiměřené. Myslím, že to prostě patří k otevřené společnosti a k právnímu státu... a každopádně je to realita, s níž musíme počítat.

Vy ale také říkáte, že se vám nelíbí, když jeden lékař před pacientem kritizuje úsudek či výkon druhého lékaře. Znamená to, že jste stoupencem toho, čemu jedni říkají stavovská soudržnost a druzí bílá mafie? Že by lékaři měli vzájemně krýt své profesionální chyby?

Ne, nic takového si nemyslím. Že mezi lidmi stejné profese existuje určitý pocit sounáležitosti, to považuji za přirozené, ale rozhodně bych to nenazýval bílou mafii. Já sám jsem byl několikrát členem různých komisí, které posuzovaly pochybení v té či oné nemocnici, a vždycky jsem se snažil hledat pravdu. Ujišťuji vás, že bych nikdy „nepřikryl“ žádného kolegu, u něhož bych shledal lajdáckost, nebo dokonce fatální zanedbání profesionální povinnosti. Úplně o něčem jiném ale je, když lékař - jen tak, aby se sám vytáhl - kritizuje při vyšetření pacienta kolegu, u kterého byl ten pacient před ním. To mi připadá nejen nedůstojné, ale i profesionálně vadné; ten kolega třeba neměl k dispozici stejně kvalitní přístroje nebo se pacientův stav mohl mezitím změnit, mohly se projevit nové symptomy...

Existuje nějaké obecné chirurgické pravidlo, které vám pomáhá rozhodnout se, kdy máte operovat a kdy ne?

Naše legislativa říká, že když jde pacientovi o život, musí lékař udělat vše, co je v jeho silách, aby ho zachránil. Ale řekněme, že mám pacienta, o kterém vím, že bez operace určitě velmi brzy zemře. Ale také vím, že tu je 80procentní pravděpodobnost, že při té operaci zemře. Pro mne to znamená dvacetiprocentní šanci na jedné straně a nulovou na druhé. Jestliže tak bude uvažovat i pacient a dá mi k té operaci souhlas, tak ho samozřejmě operovat budu. Ještě k tomu informování. Každého pacienta samozřejmě nejvíc zajímá budoucnost. A já si myslím, že lékař by měl dávat informace o přítomnosti. To znamená o tom, co vyšetřil, jaké jsou nálezy atd. Předvídaní je ošemetná věc. Předvídat můžu obecně - můžu panu Vomáčkovi říct, že s nálezem, jaký má, přežije pět let tolik a tolik procent lidí. Ale nemůžu mu říct, zda těch pět let přežije právě on, protože to nevím ani sám o sobě. A pana Vomáčku samozřejmě statistika nezajímá. Stejně jako nezajímá rodiče, jejichž dítě zemře po operaci slepého střeva. Když jim řeknu, že při perforovaném apendixu umírá 2,5 procenta operovaných, samozřejmě mi odpovědí otázkou: Ale proč musel zemřít právě náš Venoušek?!

V člancích i ve své knize vehementně hájíte názor, že „těm, kdo na to mají, je třeba umožnit legální přístup k péči, kterou společnost není schopná zajistit

všem“. Není pro vás boháč stejný pacient jako chudák? Nemají mít oba rovný přístup ke zdravotní péči?

Pane redaktore, já si neumím představit, že bych plíce bezdomovce operoval jinak či méně svědomitě než plíce boháče. To by samozřejmě bylo vrcholně neetické. Jiná věc je, že pacienty, zvláště ty movitější, obvykle zajímají odpovědi na tři otázky: kdy budu ošetřen, kde budu ošetřen a kým budu ošetřen. To jsou - pokud nejde o akutní případy - organizační věci, které jdou mimo mne a s mou profesionální morálkou nemají nic společného. Vy mluvíte o nerovnosti, ale ta nerovnost je přece realita. Jsou tady bohatí a jsou tady chudí, společnost se ekonomicky diferencovala; cožpak to nebyl jeden z cílů revoluce v roce 1989? Proč tedy nedat lidem, kteří si jako zdraví mohou dovolit větší přepych než ostatní, možnost vystoupit z řady i tehdy, když onemocní? Cožpak se to tak jako tak neděje, nepředávají se pod stolem obálky a není to pro obě strany nedůstojné? Nepodporuje stát korupci ve zdravotnictví - tím, že těm lidem neumožňuje zaplatit si to, co potřebují, legálně?

Zeptám se opačně: není to, co doporučujete, legalizací korupce?

Záleží na tom, co tím slovem rozumíte. Když někomu vystavím účet a on ho zaplatí, když z toho oba odvedeme státu nějakou daň, když je to všechno transparentní, tak to přece žádná korupce není. To bychom potom museli označit za korupci jakýkoliv obchod.

Podle mne se korupce dopouští ten, kdo se snaží získat za peníze nějakou neoprávněnou výhodu, ať už to dělá veřejně nebo tajně.

Co je neoprávněného na tom, když ten člověk potřebuje kyčelní kloub, a protože se mu nechce na něj čekat, tak si ho koupí? Před časem jsem v časopisu Respekt četl článek, jehož autor tvrdil, že je absolutně nemorální kupovat a prodávat orgány pro transplantace. Začal jsem o tom přemýšlet a pak jsem odpověděl polemikou. Je nemorální, když si člověk, jehož dítě potřebuje ledvinu, podá inzerát, v němž za ni nabídne milión korun? Já na tom nic nemorálního nevidím. A je nemorální jednání chudáka, který na ten inzerát odpoví a jednu ze svých dvou ledvin mu prodá - třeba proto, že má sám nemocné dítě a potřebuje pro ně peníze na léky?

V tomhle případě nemorální nejsou ti dva, ale systém... A my tady přece nemluvíme o žádném privátním obchodu, ale o veřejné zdravotní péči.

Tak se vraťme k tomu kyčelnímu kloubu. A představme si teoreticky, že máme deset pacientů se stejnou zdravotní indikací, všichni tu náhradu potřebují stejně. Co se stane, když člověk, který je v tom pořadí na šestém místě, přijde a řekne: tady máte peníze, já ten kloub chci hned? Poškodí tím někoho z těch ostatních devíti? Ne, nepoškodí - těm za sebou naopak pomůže, protože se všichni posunou o jedno místo dopředu.

Jestli je těch vašich deset čekatelů na kyčelní kloub na tom zdravotně stejně, určitě existuje řada dalších kritérií, podle nichž byste mohli některé upřednostnit - třeba když je některý z nich matka-samoživitelka... Nebylo by to spravedlivější než nechat rozhodovat peníze?

Ten platící pacient ve skutečnosti žádného pojištěnce nepřeskočí - on z té řady vystoupí a uvolní pojišťovně prostředky pro dalšího pacienta! Tahle naše debata by měla smysl, kdyby ta nemocnice praskala ve švech. Ale žádná nemocnice ve švech nepraská, jejich kapacity jsou tak veliké, že jsou nevyužité, a proto se některé zřejmě budou postupně zavírat. Tím nechci říct, že nabídka českého zdravotnictví přesahuje poptávku pacientů - ale určitě přesahuje možnosti ekonomiky tohoto státu, respektive zdravotních pojišťoven. A ještě k tomu, co jste říkal, že zdraví není zboží. V soukromém zdravotnictví zbožím je, a -

Na soukromé nemocnice se vás zeptám až za chvíli.

Tak co vám tedy vadí - že by pod jednou střechou byly dva druhy pacientů? Tady v Motole je řada lékařů, kteří po tom, co si odpracují svůj úvazek, odjedou na Národní třídu, kde mají soukromé ordinace. Proti tomu snad nic nemáte. Ale nesouhlasil byste, kdybychom pro privátní pacienty vyčlenili jedno patro tady na klinice... Mně, pane redaktore, vadí, že zcela svobodní jsme jenom dokud jsme zdraví, to si za své peníze můžeme koupit, co chceme. V okamžiku, když onemocníme, už tuhle svobodu oficiálně nemáme. To slovo oficiálně zdůrazňuji - protože jenom úplný naivka si může myslet, že člověk, který sem přijede mercedesem, se vleče do pyžama jako ti, kteří přijedou tramvají, že ty své milióny nechá před bránou nemocnice. On si vždycky najde cestu, jak si je vzít i sem.

Posuňme se k tématu privatizace veřejných nemocnic. Co říkáte tomu, když se krajské samosprávy snaží převést jich co nejvíc na akciovky?

Předně se musím přiznat, že tomu málo rozumím. V zásadě si myslím, že privátní sektor si vždycky umí ohlídat peníze lépe než stát; na druhé straně mi ale připadá, že nastolit ve zdravotnictví tržní vztahy bude možné teprve tehdy, až plátcí zdravotní péče zaplatí jejím vykonavatelům všechny vstupy a ještě jim něco zbude. Tohle zatím bohužel funguje jen v některých segmentech zdravotní péče, v některých vůbec ne. U řady pacientů, kteří k nám přicházejí, předem víme, že na nich proděláme. A já se ptám: kdo bude tyto pacienty ošetřovat, až všechno zprivatizujeme?! Čili: nejsem proti privatizaci, ale teprve poté, co se narovnájí ekonomické vztahy, které jsou dnes zdeformované. V této fázi financování zdravotní péče ji nepovažuji za šťastné řešení.

Jaký je váš postoj k návrhu zákona o neziskových nemocnicích?

Předesílám, že na tomto poli nejsem expert, ale vnímám to tak, že pokud nezisková organizace vytvoří zisk, tak ho musí v plném rozsahu vložit zpátky do toho byznysu čili do té nemocnice. To mi v této chvíli připadá správné a také si myslím, že je zcela nezbytné vytvořit nějakou základní síť nemocnic, protože už teď vidím pacienty, kteří doslova bloudí českou zemí a nikdo o ně nemá velký zájem. Podle mne je třeba, aby každý pacient měl jakýsi svůj přístav, kam může bezpečně vplout. Jako klad vnímám i to, že pan ministr nechává tu síť otevřenou, že se do ní může přihlásit každý. Ale myslím si, že je třeba stanovit jasná kritéria. Pacient má nárok na jistou kvalitu péče,

jisté personální i technické vybavení zařízení, ve kterém se léčí. Zařízení, které tuto podmínku nesplňuje, nemá podle mne právo na existenci.

Proč jste podporoval kandidaturu Davida Ratha na ministra?

Podívejte se: většina lékařů vidí problémy českého zdravotnictví jen ze zorného úhlu svého oboru nebo dokonce jen svého momentálního pracoviště. Praktici to vidí ze svého pohledu, nemocniční lékaři ze svého, ambulantní specialisté ze svého. Kolega Rath díky tomu, že byl řadu let prezidentem České lékařské komory, po mém soudu má slušné povědomí o všech těch sektorech a jejich problémech. To byl první důvod, proč jsem jeho kandidaturu podpořil. Druhý důvod vás možná překvapí, ale přesto to řeknu zcela otevřeně: nakolik je mi známo, kolega Rath je ekonomicky zajištěná osoba. A já si myslím, že je dobře, když lidé, kteří jdou do politiky, nejsou, jak se říká, „upocení“ - když prostě nemají zapotřebí nechat se zkorumpovat.

Samozřejmě vnímám, že forma, kterou pro vyjádření svých názorů zvolil vzápětí po vstupu do vysoké politiky, vyvolala značnou kritiku. Mám pocit, že to je reakce na to, jak se někteří jiní lidé chovají k němu. Nemluvě o tom, že politika u nás v poslední době vůbec dost zdrsňela. A doktor Rath není typem člověka, který k tomu, kdo po něm hodí kamenem, napřáhne ruku s chlebem.

Alexandr Kramer, Právo, 31. 12. 2005. Kráceno

Petr Příhoda

Černá skříňka zdravotnictví – dojmy laika

Taky se v duchu ptám, co se to děje s naším zdravotnictvím, ale odpovědět si netroufám. V tom předlistopadovém jsem působil 30 let. Byl to centrálně řízený systém, oproti tomu dnešnímu jednodušší, ale ucelenou představu toho, co se v něm děje, jsem neměl ani tehdy. Když jsem pak jako vedoucí oddělení docházel na ředitelské porady, měl jsem jakési ponětí o tom, jak se v mém zařízení plýtvá, jak do jeho běhu zasahují státní a stranické orgány, a nejasnou tuchu o tom, jak se tam krade.

O úplatkářství jsem měl jen útržkové informace; jejich věrohodnost byla nejistá. Byl jsem odkázán na pouhé domněnky, které jsem srovnával s domněnkami kolegů odjinud, ale to bylo všechno. Systém do sebe prostě nenechal nahlédnout. Byl netransparentní a o jeho průhlednost nebyl zájem. Lámat si hlavu jeho financováním nemělo smysl. Peníze měly jinou funkci než dnes.

Pak nastal čas rozvolňování rezortu, privatizace a napojování na nově budované pojišťovnictví. Měl jsem z toho pocit bezradné improvizace a všímal si, jak do ní vstupují - kde se vzaly, tu se vzaly - různé zájmové skupiny. Počínaly si energicky, aniž ohlásily své záměry. Jejich konexe sahaly až na ministerstvo (tehdy Rubášo-

vo). Bývaly spjaty s novopečenými podnikatelskými subjekty, které mi byly krajně podezřelé. Zčásti to mohu ilustrovat osudem léčebny, kde jsem jako lékař začínal. Všechno ostatní jsou jen dohady. Vím jen to, že současný systém zdravotnictví je oproti bývalému mnohem rozrůzněnější. Přibýlo skupinových iniciativ, které své zájmy nesdělují. Vznikla nová propojení, např. s farmaceutickými firmami. Je více příležitostí k plýtvání. A také ke korupci. Její formát je „velkorysejší“ (to slovo mám v uvozovkách). Proti tomu je úplatkářství z dob reálného socialismu troškařením. A hlavně: současný systém je mnohem neprůhlednější než ten bývalý.

Vnímám i pozitivní změny, např. nové diagnostické a léčebné postupy. Jsou velmi nákladné a já nevím, zda a jak dlouho ten provoz utáhneme. Nejen kvůli výkonosti naší ekonomiky, která - jako všude jinde - limituje to, co si můžeme dovolit. Je tu i neschopnost či neochota managementu rozpoznávat a řešit problémy. Také neracionální očekávání širokých vrstev a jejich chabá zdravotnická uvědomělost. Důležitou stránkou problému je propojenost politických stran s rezortem. Přesněji řečeno nikoli stran jako takových, ale zájmových skupin, které se uchýlily pod jejich křídla. Naše strany totiž fungují nejen jako autorky psaných programů, ale i jako výtahy k moci a patronky, zjednáující příležitost zájmovým skupinám, které pak s nimi srůstají. ODS má v tomto směru náskok, začala s tím dřív, ale jinak to platí i o těch druhých. Kdo se v tom má proboha vyznat?

Až na jednu dvě výjimky mi žádný žurnalista nepomohl se v tom spletnosti orientovat. Média se zaměřují na dráždivé detaily, ale jinak kloužou po povrchu. Např. naše nebulvární deníky nejsou dodnes zajedno v tom, zda máme lékařů málo nebo moc.

A ministři zdravotnictví? Snad jen u pp. Bojara, Stráského a Kubinyho se deklarovaná dobrá vůle shodovala s tou skutečnou, ale je to jen můj dohad; pobyl tam krátce. U nikoho z těch dalších ten pocit nemám. O dr. Rathovi soudím, že rezort zná. O jeho osobních pohnutkách nic nevím. Zdá se, že hodlá rozetnout gordický uzel a že vsadil na robustní taktiku vše nebo nic. Nedělá to dobrý dojem, ale odpovídá to stylu, který se rozmáhá v naší politice od r. 1992. Nešetrnost jeho postupu vyvolává masivní odpor, který mu může zlomit vaz. Jeho zásada „šetřit“ je na místě. Když se šetří, musí na to někdo doplatit. To bříme by mělo být rozloženo spravedlivě. Bylo by smutné, kdyby to odnesli nejtěžší pacienti, odkázaní na nejdražší zákroky a léky. Zde má ale máslo na hlavě veřejnost nebo ta její část, která odmítá finanční spoluúčast.

Pokus o léčbu našeho zdravotnictví probíhá právě v těchto dnech. Problém řeší i ti, kdo jsou jeho součástí, a nemají zájem ten hlavolam dešifrovat. Jak to může dopadnout? To nevím. Tuším jen, že když se to tentokrát nepodaří, máme nadlouho utrum. Pak se ale připravme nikoli na jednorázový kolaps našeho zdravotnictví, ale na jeho postupné a neodvratné chátrání.

Český rozhlas 6, 18. 1. 2006

Zdeněk Susa má těch radostí hodně

Doc. MUDr. Zdeňka Susu poznali čtenáři VNR jako poutníka a autora půvabného vyprávění o cestě do Compostely (*Z Prahy na konec světa – VNR 2005/4*); ti pozornější si povšimli, že kromě této knihy vyšly v nakladatelství Susa, Středokluky, mimo jiné i vzpomínky Emilie Veverkové, z níž jsme také otiskli ukázky (*Život před půlstoletím – VNR 3/2005*). Zdeněk Susa je ale také evangelický kazatel a především lékař – působí na II. interní klinice Všeobecné fakultní nemocnici a přednáší na 1. LF UK.

Co vás vedlo k tomu, že se kromě medicíny ještě věnujete dalším aktivitám?

Když jsem byl ještě mladý lékař, četli jsme jednou s manželkou něco od amerického cestovatele Richarda Haliburtona. A když se podívovala, jaké on měl možnosti, já na to řekl, že to není možnostmi, že to je úhlem pohledu. A abych si to dokázal, tak jsem náš výlet na hrad Krakovec popsal v Haliburtonově stylu. A zjistil jsem, že mi to píše... Od té doby jsem začal psát krátké cestovní črty a všelijaké jiné drobnosti a přispívat do různých časopisů. A proč jsem se stal vydavatelem? – Zase náhodou. Měl jsem v šuplíku jakýsi svůj text o česko-německé problematice, říkalo se tomu svého času samizdat; četli to kamarádi a když už samizdaty nemusely být, říkali vydej to. Našel jsem si vydavatelství, to zkrachovalo. Tak jsem to vydal vlastním nákladem. Vzápětí jsem si pořídil živnostenský list jako nakladatel a vydavatel, abych mohl vydat jiné knížky, které by jinak asi nevyšly.

To sám vlastnoručně píšete na počítači a lámete, nebo máte k tomu grafiky?

Ze začátku jsem to dělal všechno sám na počítači a lámal v tom nejjednodušším programu word. A teď už to všechno zadávám, teď jsem regulérní nakladatelství. Mám grafiky, zadávám jim jednotlivé práce; zaměstnancem nakladatelství, nehonoranovým, jsem pouze já sám.

Neproděláváte?

Několik let jsem prodělával a nakladatelem jsem zůstal díky pochopení manželky – utápět rodinné peníze v neprodejných knihách, to by málokterá jiná žena vydržela. Teď už jsem lehýnce nad nulou, nevzdělávám, ale také nepřicházím o rodinné peníze. Říkám, že nakladatelství se proto jmenuje nakladatelství, že to je nákladný koníček.

Ale nezanedbáváte kvůli tomu svou profesi? Jste lékařem ve VFN, děláte internu; jak dlouho jste vlastně po promoci?

Letos v létě to bude čtyřicet let. A během té doby jsem pracoval v řadě lékařských zaměstnání, mnohokrát se mi stávalo, že mi pracovní poměr byl prodlužován třeba po měsíci nebo po dvou, bolševik si takhle se mnou hrál na nervy v době, kdy jsme měli malé děti. Musel jsem prostě mít ještě něco vedlejšího, čeho se psychicky chytit, - a to se mi vcelku dařilo.

To bylo to psaní?

Ano - a chcete-li tak i moje angažmá v evangelické církvi, kde jsem od té doby také kazatelem. Ta širší kulturní a společenská aktivita mě provází už skoro čtyřicet let. Celý život dělám více věcí současně a vždycky jsem měl pocit, že mě to nejen neodvádí od lékařské práce, ale že ji to obohacuje, že mám širší pohled i na vztahy s nemocnými, a naopak že mi medicína zase dává širší pohled na psaní a kázání.

Zmínil jste se o vztahu k nemocným. Co říkáte tomu, když se mluví o pacientech jako o klientech, někdy dokonce jako o zákaznících?

Pacient pro mne nikdy nebyl zákazník; klient, to je označení, kterého se někdy používá proto, že to zní snad lépe než pacient. V tom neslyším nic hanlivého, ale já mám rád označení pacient, protože to znamená, že je trpělivý – také se mnou.

Nebo trpící?

Trpící být nemá; to je náš úkol, aby nebyl. Mně se líbí slovo trpělivý, protože léčím hlavně chronicky nemocné, a tam je trpělivost nezbytná - musím povzbuzovat jeho trpělivost, aby se naučil se svou nemocí žít. Pak zjistí, že vlastně ani tolik netrpí.

Daří se vám pacienty uklidňovat?

Určitě ano, myslím, že by jinak ke mně nechodili.

S jakými chorobami k vám chodí?

V poslední době převážně s chronickou obstrukční plicní nemocí a bronchiálním astmatem, což jsou nemoci ve svém chronickém průběhu vlastně podobné. Také léčba je obdobná, a tak je to po odborné stránce pro mne dosti monotónní, ale po té lidské stránce nikoliv, protože s každým pacientem se musí spolupracovat trochu jinak.

Nepřibývá těchto chorob?

Pokud jich přibývá, pak je to spíš lepší diagnostikou, než že by jich přibývalo skutečně. Možná se ty nemoci trochu mění. Když jsem začínal, bylo také mnoho chronických bronchitid, ale čistých, bez astmatické složky, a dneska už i k definici chronické obstrukční nemoci plicní patří, že jejich obstrukce je částečně reverzibilní. Ta nemoc vypadá trochu jinak než před lety. Ale nemyslím, že by se to nějak příliš měnilo co do množství.

Přichází už k vám pacienti poučení? Přece jen se snad už více dbá na osvětu, edukaci.

To asi ano, ale zrovna u těchto nemocí chodí pacienti mnohdy velmi málo poučení. Osvěta by ale měla být i u lékařů. Protože ke mně přijde pacient například s úporným kašlem, který začal při podávání ACE inhibitorů kvůli hypertenzi; ve všech knihách se píše o tom, že to je častý vedlejší příznak, ale jeho kardiolog to nevyřeší. Nebo záchvaty kašle typu astmatických ekvivalentů - řekl bych, že to je dnes hodně časté. Člověk s astmatickou dispozicí nemá záchvaty dušnosti, ale místo nich záchvaty kašle, a dlouho se marně léčí antibiotiky a antihistaminiky, kodeinem a expektorancii, a nikoho nenapadne, že by to mohly být astmatické ekvivalenty, ačkoliv je to časté a píše se o tom.

A máte nějakou možnost zpětně působit na lékaře, kteří vám takové pacienty posílají?

To jen výjimečně. Moje postavení je zvláštní, jsem pneumolog na kardiologické klinice a jsem tu proto, abych pomáhal s diferenciální diagnostikou dušnosti a prováděl funkční vyšetřování kardiologických pacientů před eventuální srdeční operací. Vedle toho mám ambulanci a ta roste tím, že kolegové z nemocnice ke mně posílají své rodinné příslušníky a známé a spokojení pacienti ke mně posílají své rodinné příslušníky a známé. Mnohdy to jsou pacienti, které už přede mnou někdo léčil a oni nebyli spokojeni, proto se nechali doporučit ke mně. Já to pak musím dořešit, poznat, jaká chyba se stala, a zpětnou vazbu na jejich dřívějšího lékaře přirozeně nemám. Protože ti pacienti, kteří jsou se mnou spokojeni, mi pak zůstanou.

To ale vás může těšit, když jsou spokojení. Vůbec byste měl mít uspokojení ze své práce. Máte je?

Uspokojení z práce mám, jako lékaře mě těší, když je mým pacientům dobře, ale na druhou stranu mám trochu tísnivý pocit v zádech, protože jsem v důchodovém věku a také budu muset jednou odejít. Zatím nemám nástupce, ačkoliv si myslím, že jeden pneumolog s jedním malým spirometrem by uprostřed této velké nemocnice být měl.

A co vás ještě zlobí ve zdravotnictví?

Ceny některých léků, protože pro špatně dýchající pacienty máme sice velmi dobré léky, ale také velmi drahé. Za ta léta, co jsem v tomto oboru, se ty ceny znásobily. A dnes už nenajdu pro své nemocné nějaké léky, které by byly plně hrazené. Dnes

už se musí připlácet na všechno. Je to jen dobrá vůle některých lékařů, že udělají menší doplatek. Ale léčba těchto chronických onemocnění, kdy už se s ní nemůže přestat, je pro pacienty někdy velice nákladná.

Také mě mrzí, že systém zdravotnictví po tolika letech od převratu ještě pořád nefunguje, ba dostává se do krizí. A při současném stylu politiky nemám velkou naději, že by se to nějak radikálně změnilo, protože současná politika se děje od voleb do voleb. Ale systém zdravotnictví se může změnit jen s nějakou delší vizí a po dohodě s opozicí, aby se pokračovalo, i když přijde nová vláda. Jinak to nemá smysl.

Myslíte, že by zdravotnictví mohla prospět spoluúčast pacientů?

Bez spoluúčasti pacientů to nejde, však už se děje – na léčích, jde jen o to, aby byla efektivní: aby pacienti nezneužívali zdravotnictví, a aby jim zdravotnictví opravdu pomáhalo. Aby byly peníze na to, co je opravdu potřebné - a právě to se musí definovat v širším konsenzu.

Myslíte třeba poplatky za stravu v nemocnici, za recept...

Poplatky za stravu v nemocnici by jistě mohly být, poněvadž pacient pobyt v nemocnici na stravě ušetří. Kdyby pacienti za ni platili, pak by třeba víc tlačili na to, aby strava v nemocnicích byla lepší. Také by mohli tlačit víc na to, aby jim byla lépe podávána, a ne třeba nehybnému pacientovi na stoleček – pak se to odnese a pacient má hlad. Poplatkem za recept si nejsem jistý, protože jsou pacienti, kteří musí mít více receptů, a nemohou za to. Nevím, jestli mají být potrestáni za to, že jejich nemoc je větší nebo že těch nemocí mají více. Při současném způsobu spoluúčasti už ti, kteří jsou víc nemocní, potrestáni jsou. Spíš bych tedy hledal nějaké jiné způsoby. Tedy spoluúčast ano, ale nezanedbat solidaritu.

Může být některá nemocnice na tom tak finančně dobře, aby vydělávala? Může být předmětem podnikání?

V současné době si to nedovedu představit. Když se nějaká nemocnice udrží nad vodou, tak je to známka nesmírně schopného managementu, který vyškrábe peníze všude, kde se dá. Aby nemocnice byla zisková, to v současných podmínkách nelze; jen na speciálních odděleních, jako je plastická chirurgie, tam se samozřejmě vydělat dá, a možná i hodně. Ale já se pohybuji v normálních nemocnicích, kde je velmi drahá péče, velmi drahé přístroje, velmi drahé léky a kde se skutečně stěží držíme nad vodou.

Vás nikdy nelákalo mít třeba svou soukromou ambulanci?

Lákalo, po převratu jsem dokonce s několika kamarády udělal návrh na privatizaci polikliniky, ale potom tu polikliniku dostal její bývalý management. Teď už mě to neláká, jsem v penzijním věku. Navíc jsem už 13. rokem zaměstnanec školství. A to je věc, která mě velice baví, učit a něco dávat té příští generaci lékařů.

Mají ti vaši studenti větší zájem o medicínu nebo menší? Jací jsou?

Celou dobu, co znám studenty, tak u nich vidím zájem, otevřenost, hledání a radost, když s nimi někdo komunikuje tak, aby cítili zájem i ze strany učitele.

Takže já mám ze studentů radost, myslím, že mladá generace je dobrá, jenom si ji nesmíme zkazit.

Co dále vám dělá v životě radost?

Já mám těch radostí hodně. Radost mi dělá život sám. Být čtyřicet let lékařem na mnoha různých pracovištích v podstatě oblíbeným od pacientů a spolupracovníků, to samo o sobě je radost. Potom jsem čtyřicet let ženat, to je také radost; mít tři děti - a všechny tři děti mají fungující manželství - a mít sedm zdravých vnoučat, to je jedna radost za druhou, to nejsou samozřejmosti.

Až tento náš rozhovor vyjde, budou Velikonoce. Jak se jako evangelický kazatel díváte na to, jak se u nás slaví? Slaví se dobře?

Co to je slavit Velikonoce? Velikonoce jsou pro množství lidí prostě svátky jara. A podstatná většina českých obyvatel je podle svého názoru slaví dobře, totiž na chalupě, kde si dělají něco svého. Já znám jejich židovský a křesťanský obsah a vím, že cena těch svátků je jiná, ale to nelze nikomu vnucovat. Lidi na chalupě mi nevadí a já nechci vadit lidem na chalupě. Já o Velikonocích budu samozřejmě v kostele.

Marie Fleissigová

Kanaánský král na trůně s královnou a hudebníkem. 12. stol. př. n. l.

VĚDA

POZNATKY
ZKUŠENOSTI
OCENĚNÍ

Na plovárně s Helenou Illnerovou

Hostem pořadu Na plovárně, který vysílá Česká televize, byla 26. ledna emeritní předsedkyně Akademie věd ČR Helena Illnerová. V úvodu ji moderátor Marek Eben představil jako dámu, která dokáže stihnout neuvěřitelné množství věcí - řídila Akademií, přitom dělala vědeckou práci, jezdila do práce na kole a ještě každý večer uvařila teplou večeři.

Ještě děláte teplé večeře?

Vařím už jenom svému muži; když byly ještě děti doma, to jsem vařila vždycky. Pokládám to za důležité, myslím, že rodinný stůl a teplá večeře je to, co dává lidem dohromady.

A na kole jezdíte?

Na kole jezdím pořád, ale mám trochu bolavou nohu, už nejde docílit velké rychlosti, je to ale báječné.

Ale v pražském provozu to není nic moc bezpečné.

Bydlím na Lužinách, je tam blízko Prokopské údolí a tamtudy jezdím dolů do města. Ráno je tam krásně, nikdo tam není, plaším zajíce.

Je těžké najít téma pro vědecký výzkum? Co vás přivedlo ke zkoumání vnitřních biologických hodin?

Dělala jsem u prof. Křečka a ten dělal vývoj člověka; jenže já jsem spíš přes potkany než přes vývoj u lidí. Je zajímavé, že potkani otevírají oči někdy okolo 14. dne života; v té době se objevilo, že existuje žláзка s vnitřní sekrecí, česky šišinka, a ta reaguje na světlo. Myslela jsem, že by bylo zajímavé se podívat, jak to vypadá, když to mládě má zavřené oči a najednou je otevře, co se tam bude dít. A pak už jsem té epifyze a biologickým sekvencím absolutně propadla.

Znamená to, že máme v těle nějaký centrální budík, který je synchronizovaný s těmi 24 hodinami?

Všechno živé má v těle nějaký budík, my ho máme v mozku, a teď se ukazuje, že všechny orgány, které máme, až na varlata, jsou rytmické, všechno v organismu se řídí zhruba 24hodinovými cykly.

Může se stát, že by se někomu ty hodiny předbíhaly?

Stoprocentně. Mluvíme o tom, že existují takzvané chronotypy - můžete být buď sovička nebo skřivánek. Většinou jsme sovičky, máme tendenci se zpoždovat a chodit spát pozdě. Vědecká skupina ve státě Utah zkoumala genetiku, molekulární podstatu jedné rodiny skřivánků, která chodila spát už v šest hodin večer a ve čtyři ráno všichni od babičky až po vnučku vstávali. Hodinových genů, které jsou zodpovědné za ty rytmy, je tolik, že ve skutečnosti možností může být velmi mnoho. Ale na tom je zajímavé, že muž, který za tím stál, se jmenoval Ptacek. Ptala jsem se

ho, jestli ho mám číst jako „Ptejsík“ nebo jako „Ptacek“. Povídal „čtete mě Ptacek“, a pak se ukázalo, že nějaký jeho dědeček přišel z Čech. Tak jsem na tabuli napsala „Ptacek = little bird“ a zeptala se, jestli tam můžu připsat čárku a háček, a on řekl, že ano. Od té doby se v literatuře píše s háčkem a čárkou, takže jsem pro odbornou literaturu zachránila jedno české jméno.

Doma mám nastavené topení na cyklovač, který reguluje teplotu. Funguje také takto tělesná teplota člověka?

Určitě. Večer se nám začne vylučovat ze šišinky hormon melatonin a začíná roztahovat cévky na ruku a na nohu. Jak se roztahují, končetiny se ohřívají, my ztrácíme teplo a zevnitř chladneme. To je stará moudrost, že máte chodit spát s teplýma nohama, a tak si myslím, že kdyby se melatoninu náhodou někomu dost nevylučovalo, pak brát si do postele teplé ponožky, co pletly naše babičky, by také možná postačilo.

Dá se to přepnout? Dělam dlouho do noci a vždycky kolem páté ráno už je mi zima. Dá se s tím pohnout?

Dá, báječně, a to intenzivním osvětlením. Když se budete osvětlovat v pozdních večerních hodinách, budou se vám ty hodiny zpožďovat. Když začnete intenzivně svítit po biologické půlnoci nebo v ranních hodinách, pak se zase ty hodiny budou předbíhat. Mohl byste se úplně přetočit a mít den v noci a noc ve dne. Ale to bych neradila. Jeden můj kolega psychiatr v Oregonu to udělal sestřičkám, které pracovaly v noci; řekl si, ať jsou holky výkonné, a přetočil jim biologické hodiny tak, že měly den v noci a noc ve dne. Potom najednou přišel víkend, měly se bavit s rodinou, a když rodina chtěla jít na výlet, ony chtěly spát. Pokud je to možné, měli bychom všichni zůstat synchronizováni s nynějším dnem.

Jak dlouho jste pracovala s potkany?

Celý život.

Už je tedy dobře znáte?

Ale moc ne. Teď jedna z mých malých vnuček dostala jako jakousi výhru myšku. Já jsem se na tu roztomilou myšku podívala, a povíдалa jsem rodině: „Dostali jste malého potkánka.“ A rodina se zděsila, ne, dostali jsme myšku. Myška vyrůstala, vyrůstala, a už je to potkan. Když máte doma potkana, když po vás leze, když vám vlez do rukávu, když se s ním sprátelíte, najednou máte k němu absolutně jiný vztah, než když ho vidíte v laboratoři. Jsem ráda, že se mi této zkušenosti dostalo až nyní, protože možná bych měla problém třeba toho potkana v případě potřeby zabít.

A to jste občas musela?

Ano.

Může být věda fyzická dřina?

Kdo nemá dobrou fyzickou kondici, nemůže některé věci ani dělat. Třeba když studujete biologické rytmy, tak je nestudujete dvě tři hodiny denně, studujete to 24 hodin a dalších 24 hodin a ještě jednou; cyklus a cyklus a cyklus. Znamená to, že

dojdete domů, uvaříte večeři, vrátíte se na noc do práce, jste tam přes den, dojdete domů, uvaříte večeři, vrátíte se na noc do práce atakdále. To nevyspání je velice silné a fyzická kondice je naprosto základní. Je to dřina.

Jaké je to být v noci sama ve výzkumném ústavu mezi potkany?

Docela jsem se někdy bála. Jednou mě tam moje laborantka nechala takové příběhy o tom, jak která byla zamordovaná, a já jsem si v tom četla a potom jsem se bála, projít tmavou chodbou a viděla jsem, že tamhle a tamhle na mě číhá vrah.

Jak dlouho to trvá, než člověk dojde aspoň k nějakému dílčímu výsledku?

Může to trvat třeba rok, tři roky nebo pět let. Záleží na tom, zda sám rozvíjíte nějaký program, nebo zda spadnete do nějaké skupiny, která má něco rozjeté, pak je strašně lehké se vézt s nimi. Ale začít něco sám je strašně obtížné. Proto potom také někdy přijde zklamání, když se nám vrací lidé z ciziny; jsou báječní, publikují v úžasných časopisech, všichni se jim obdivují, a najednou ten člověk si tady musí sehnat spolupracovníky, a už mu to třeba nejde. Myslím, že člověk musí mít v sobě strašnou sílu, aby nebyl frustrován, když to nejde. Třeba to nemusí jít měsíc, nebo také dva roky nebo tři, čtyři, a pak najednou přijde něco báječného. Tu dobu musí člověk překlenout, nesmí být zklamaný.

Člověk si představuje, že vědec bádá, bádá, až se něčeho dobádá. Ale bádá třeba dva roky nebo tři, a potom se ukáže, že šel špatnou cestou.

Určitě jsem šla třeba slepou cestou nebo méně zajímavou cestou a zjistila jsem, že to musím zkusit jinak. Věda není lehká pro ženy, speciálně ty potřebují vždycky vidět, co z toho je. A ono se to skutečně třeba nějakou dobu nevidí. Proto je dobře, když ještě k tomu něco je, třeba přednášení nebo rodina, aby si člověk řekl, tak tohle je snad užitečné, když mi to jinde nejde. Ale musí si být jistý, že to je dobrý problém, když je to podružná otázka, je to ztrácení času.

Může se dnes ještě prosadit vědec samotář? Nebo je to dobře jezdit na kongresy, publikovat? Dá se bádát deset patnáct let - stává se, že by pak přišlo cosi, co ostatním vyrazí dech?

Moc se to asi nestává. Myslím, že jsme v zásadě touto zkušeností prošli. Protože jsme nebyli členy strany, nemohli jsme nikam moc jezdit a na ty konference jsme nejezdili a když jsem potom v roce 1989 jela, vůbec jsem neměla tušení, že třeba mě někdo zná, ani mě nenapadlo, že bych měla sledovat, jak jsem nebo nejsem citovaná. Může se stát, že člověk nejel ve světovém proudu a najednou našel nějakou cestu trošku mimo, s ní prorazil, protože ta cesta byla originální. Ale těchto případů je čím dál tím méně, všechno závisí na spolupráci. Nevěřím přitom, že to musí dělat tolik lidí dohromady; dvě tři skupiny, to jde, ale v rámcových programech pro výzkum Evropské unie to je dvacet, pětadvacet skupin, a to je moc.

Jak si stojí česká věda ve světě?

Máme pár vynikajících laboratoří na světové úrovni, pak máme laboratoře na evropské úrovni, a to ostatní, to se musí táhnout nahoru. Někdo má pocit, že když

pustíme všechny, co nejsou na světové úrovni, že budeme pak světoví. Ale to je jako se sportem, někde musí být základna.

Předpovědi jsou docela pochmurné, protože platy ve vědě jsou v nejlepším případě průměrné, a velmi často podprůměrné, a ti nejlepší pak odcházejí.

Nevím, kolik jich odchází. Otázka zní: odcházejí ti nejlepší? To je asi to nejdůležitější. Třeba když se dávají ceny mladým lidem, z Hlávkovy nadace, vždycky se jich ptám, jestli by rádi dělali tady, nebo jestli by jim nevadilo pracovat celou dobu venku. A jsem vždycky trochu zklamaná, protože říkají „je mi jedno, kde budu pracovat“, „kde mi dají dobré podmínky, tam budu pracovat“, „já hlavně chci dělat dobrou vědu“ atd. Když se člověk s nimi baví trochu víc, tak někdo řekne „rozhodně jdu za podmínkami, ale chci se vrátit domů, tady je to krásné; když člověk jde cestou na kopec, jakoby šel vzhůru k nebesům“. Je na nás starších, abychom mladým udělali podmínky; když je neuděláme, odcházejí.

Vy jste byla první ženou v čele Akademie věd.

Pravděpodobně jsem byla vůbec jedinou ženou v čele akademie věd nebo učené společnosti; ne že by v nich nebyly ženy, najde se jich tak 3-10 procent, ale žádná nebyla v čele.

Vás asi musí bavit něco organizovat, jinak byste takovou funkci nezvládla.

Když jsem šla do akademické rady, to bylo v roce 1993, a pak jsem se vzápětí stala místopředsedkyní a netušila jsem, co to obnáší. Když jsem byla vyzvána, abych řekla, jaké mám zkušenosti s organizováním, tak jsem řekla, že jsem léta vedla turistický oddíl mládeže, že nic se nestalo, hlavu si nikdo nesrazil, tábory se vždycky vyvedly a všude byla dobrá nálada a pohoda; že snad také jsem tři děti vychovala dobře. Všichni si z toho dělali legraci. Organizační schopnosti žen leckde mohou být potřebné, protože žena musí zvládnout svou práci a ještě organizačně i rodinu.

Máte plnou pravdu, protože když si představím některé z vedoucích státu a představím si, že organizují turistický tábor - já bych tam dítě neposlal.
(Smích)

Člověk k tomu musí mít ještě jednu věc. To není jen organizační schopnost, to je obrovská zodpovědnost. Když člověk uvažuje, mám tu funkci vzít, nemám tu funkci vzít, tak potom se také táže své zodpovědnosti, jestli na to stačí, jestli má, nebo nemá co té funkci dát. To je zásadní otázka.

Byla jste kandidátkou na post prezidenta republiky. Jak k tomu došlo?

Já jsem nebyla regulární kandidátkou. Skutečně jsem byla vyzvána, zda by mě mohli kandidovat jako prezidentku republiky. Ale to je velká zodpovědnost, necítila jsem se na to připravena, myslela jsem, že na takovém postu bych musela znát historii, práva, hospodářství atakdále.

To je také takový turistický tábor, akorát že v těch stanech je strašný binec.
(Smích)

To by byl takový turistický tábor, kde by člověka pořád někdo hlídal.

Dovedete si představit, co byste udělala jako první, kdybyste byla zvolena?

O tom jsem skutečně nepřemýšlela, ale kdybych bývala do toho šla, asi bych si pozvala představitele politických stran a řekla bych jim: „Budeme na sebe slušní, nebudeme agresivní, budeme se snažit domlouvat, dohadovat kompromisy a budeme se snažit o obecné blaho a fungování společnosti.“

Pořad Na plovárně, ČTI, 26. 1. 2006.

Neautorizováno. Kráceno

Leo Klein

Cena Martina Ramelota za výzkum popálenin za rok 2005 putuje do Francie

Počátkem prosince uplynulého roku se v městečku Marcinelle nedaleko bývalého centra hornictví a těžkého průmyslu valonské části Belgie Charleroi konalo slavnostní sympozium, na kterém byla předána mezinárodní cena Martina Ramelota pro rok 2005 za významný vědecký přínos ve výzkumu popáleninových úrazů (9e Biennale du Prix International 2005 Martin Ramelot pour la recherche scientifique des grands brules).

V jižní části Belgického království se po druhé světové válce mohutně rozšiřovala těžba černého uhlí a v návaznosti na ni se rozvíjel ocelářský a další těžký průmysl. Charakter oblasti připomínal např. naše Ostravsko a Karvinsko. Do Belgie přišly tisíce zahraničních dělníků především z Itálie, Polska, Řecka a mnoha dalších evropských zemí. Rozvoj průmyslu z pohledu zdravotnického přinesl s sebou i časté úrazy, včetně popálenin. I když v polovině 60. let byla těžba uhlí ukončena, k úrazům v průmyslu docházelo i nadále.

S konkrétním rozsáhlým popáleninovým úrazem souvisí i vznik uvedené mezinárodní ceny. V únoru 1975 utrpěl při práci v průmyslu těžké popáleniny belgický inženýr Martin Ramelot, který přes veškeré úsilí lékařů za osmdesát dnů po úrazu zemřel. Osud Martina Ramelota nezůstal bez odezvy a z iniciativy jeho bratra Cyrila a dalších spolupracovníků byla již v roce 1978 v Belgii založena nadace L'Aide Sociale aux Grands Brules (A.S.B.I.) na podporu výzkumu pro zlepšení osudu těžce popálených. Cena je udělována jedenkrát za dva roky od roku 1983.

Významnou i když ne příliš známou skutečností je, že hned v roce 1985 byla tato cena udělena dvěma českým lékařům – prof. MUDr. Radaně Königové, CSc., a prof. MUDr. Ivo Pondělíčkoví, CSc., z pražského popáleninového centra 3. LF UK

a FNKV za společnou práci o psychologických aspektech a následcích u těžkých popáleninových úrazů.

A právě u příležitosti dvaceti let uplynulých od udělení této ceny se představitelé nadace a organizátoři symposia rozhodli pozvat paní profesorku Königovou na předávání Ramelotovy ceny i v roce 2005. Tentokrát ocenění získal francouzský profesor dr. Alexis Desmouliere z univerzity v Bordeaux za výsledky ve výzkumu úlohy fibroblastů při procesu hojení a tvorby jizev u popálenin. Prof. Königová jako druhá laureátka této ceny byla poctěna možností přednést úvodní vyžádanou

Litografie malíře Ben Genaux zobrazující požár katedrály ve městě Lobbes, v němž byla prof. Königové a prof. Pondělíčkově udělena v roce 1985 mezinárodní cena Martina Ramelota.

přednášku o dlouhodobých rekonstrukčních výkonech při popáleninách hlavy a krku. Na sympoziu zazněla řada dalších zajímavých přednášek, včetně oceněného prof. Desmouliera a současného předsedy belgické společnosti popáleninové medicíny Dr. Jean-Philippe Fauville, přednosty popáleninového centra v Loverval, který podal ucelený přehled o systému a organizaci léčby popálenin v Belgii.

Slavnostní předání ceny Martina Ramelota se uskutečnilo ve večerních hodinách

Soška sv. Eloi, patrona horníků, slavnostně odhalena 2.12. 2005 v hornickém muzeu Le Bois du Cazier v Marcinelle

2. prosince 2005 v prostorách muzea Le Bois du Cazier v Marcinelle. Toto muzeum je unikátní tím, že vzniklo v místech původního černouhelného dolu, a tak se návštěvníci mohou mj. dobře seznámit s veškerou technikou a technologií dobývání uhlí v 50. letech minulého století. Jsou zde reálné ukázky podzemních chodeb, akustické nahrávky činnosti v podzemí apod.

K místu vzniku muzea se váže i největší neštěstí v dějinách průmyslové výroby v Belgii, kdy 8. srpna 1956 při výbuších a následných závalech zahynulo v dole 262 horníků 12 národností z celé Evropy. Přesný chronologický popis, dokumentace rekonstrukce neštěstí i následných záchranných prací spolu s pietními předměty (jmény popsané přilby, hornické kahany, identifikační známky apod.) a jmenné seznamy všech zahynulých horníků podle jednotlivých evropských zemí, z nichž přišli, tvoří velmi emotivní část muzea, dokumentující nejvyšší daň člověka průmyslovému rozvoji v polovině minulého století. Celé muzeum bylo možno si prohlédnout s odborným výkladem bývalého horníka, který sám toto neštěstí přežil. Předtím, než cenu prof. Desmoulierovi předal současný předseda nadace, bratr Martina Ramelota, Cyril, byla ještě v muzeu slavnostně odhalena soška svatého Eloi, patrona všech horníků.

V Bruselu jsme se také setkali se současným předsedou Belgické královské společnosti plastické chirurgie prof. dr. Paulem Wylockem, s nímž jsme diskutovali o některých možných formách spolupráce mezi našimi pracovišti.

Jiří Šimek

Zpráva z konference Patients & Stem Cells

European Patient Conference

Kmenové buňky jsou již řadu let předmětem debat na odborné úrovni i v médiích. Nutno říci, že debata na všech úrovních trpí mnohými nejasnostmi, dílem z nevědomosti, dílem jako produkt soupeření o zdroje pro financování výzkumu. Ve skutečnosti je situace poměrně přehledná, to co je obtížné, je otevřená a nestranná diskuze o etických stránkách celé věci.

Kmenové buňky jsou tzv. pluripotentní buňky, tedy takové, ze kterých se mohou vyvinout zralé buňky nejrůznějšího typu. Tato jejich vlastnost otevírá široké možnosti v léčbě mnohých chorob, především těch, kde z různých důvodů nějaké buňky chybí. Takovou situací je na příklad Parkinsonova choroba, jizva na srdci po infarktu myokardu, traumatické přerušení míchy, ale i diabetes mellitus související s atrofií Langerhansových ostrůvků.

Pokud by se dařilo nasměrovat kmenové buňky do vytvoření různých zárodečných listů a přimět je, aby se přeměňovaly do buněk s potřebnou funkcí (např. výstelka glomerulů a ledvinových kanálků), pak by bylo možné v laboratoři dokonce i vytvářet celé orgány, jako je ledvina.

Kmenové buňky je možné získávat ze tří zdrojů: kostní dřev, pupečnicková krev (to je ta, která zůstává v odstřižnutém pupečnicku a v placentě a obvykle se prostě vyhazuje) a embrya.

Výzkum kmenových buněk je v podstatě ve svém počátku. Neznáme dost podrobně mechanismy, které vedou k jejich diferenciaci, a proto ani neumíme ještě dostatečně jednoduchým způsobem nasměrovat kmenové buňky tak, aby vznikal dostatečný počet potřebných zralých buněk. Zkoušejí se sice různá klinická využití kmenových buněk (když kmenovou buňku umístíme do určitého orgánu, sama se diferencuje do buněk toho orgánu), ale výsledky nejsou nijak oslnivé. Jaké je riziko zvrhnutí takových buněk do malignity se sice vědci dohadují, ale jasné to není.

Člověka zajímajícího se o etickou stránku problému trochu zarazí, že za této situace, kdy je spousta nevyjasněných věcí v oblastech eticky bezproblémových, je ve vědecké komunitě obrovský tlak na využívání lidských embryí k výrobě kmenových buněk a k dalšímu výzkumu. Někteří vědci se snaží vzbudit dojem, že bez zkoumání embryí se výzkum nepohne dál, což ve skutečnosti vůbec není pravda. Existují sice dobré argumenty pro tvrzení, že se výzkumu na embryonálních kmenových buňkách dříve či později stejně nevyhneme, v současné situaci ale je mnoho co zkoumat i na jiných kmenových buňkách. Zde se nezaujatý pozorovatel marně brání pocitu, že chtivost slávy je pro mnohé vědce, kteří bojují za okamžité povolení výzkumu na embryích, významnější hybnou silou než vlastní vědecký pokrok. Ostatně nedávný skandál vědců z jihovýchodní Asie, kteří se chlubili výsledky, kterých nedosáhli, jasně hovoří o tom, že tyto motivy jsou ve vědecké komunitě živé.

V současné době se v Evropě vede zápas o povolení výzkumu na embryích, aby se z nich mohly dělat buněčné linie kmenových buněk. Debata je dost živá a výsledky nejednotné. Zatímco v Anglii je takový výzkum přece jen povolen, v Německu jde o kriminální akt. Ovšem ani v Anglii není dovoleno tvořit embrya pouze k výzkumným účelům, je pouze dovoleno využívat embrya vytvořená pro účely asistované reprodukce, která by stejně musela být zničena a jejichž oba rodiče dají k tomu písemný souhlas. Zákon, který nyní prochází naším parlamentem, má stejná pravidla, tedy nepočítá s tvorbou embryí pro výzkumné účely, jen dovoluje využít ta, co by stejně musela být zahubena.

Nový rozměr celé diskusi vnesla jiná možnost, která se v médiích objevuje pod ne zcela přesným pojmem klonování. Kdybychom uměli z lidského vajíčka vyjmout genetický materiál a vložit tam obsah jádra dozrálého jedince, a kdybychom uměli toto vajíčko přimět k další u vývoji, takto vzniklé embryo by mělo stejný genetický

kód jako dárce vloženého jádra. Pokud bychom uměli z takto získaných kmenových buněk vytvořit v laboratoři orgán, mohl by se voperovat dárci jádra bez rizika imunologického odmítnutí. Tato metoda ovšem naráží na největší odpor, protože zde by již vědci sami tvořili lidské embryo pouze k výzkumným účelům a manipulovali by s lidským genomem. To zatím většina lidí přece jen odmítá. Navíc v této oblasti je toho tolik neznámého, že není nejmenší důvod, proč ještě řadu let nepokračovat ve výzkumech na zvířatech.

Ve dnech 15.–16. 12. 2005 se v Bruselu konala unikátní konference organizovaná Bruselskou komisí a organizací EFNA (European Federation of Neurological Associations). **Zvláštnost této konference spočívala v tom, že pozvání směřovalo především k pacientům a patientským organizacím, teprve v druhé řadě k vědcům, lékařům a představitelům lékařské etiky. Desítkám účastníků ze střední a východní Evropy byly cesty na konferenci a přenocování v hotelu zaplacený z prostředků Evropské unie. Nakonec bylo mezi účastníky konference asi 50 % pacientů.**

Tématem konference byl současný stav ve výzkumu kmenových buněk. Jak již jsem se zmínil, jde o téma v Evropské unii vysoce ožehavé; především jde o spor, jehož řešení je v nedohlednu, zda povolit výzkum kmenových buněk získávaných z embryí a zda povolit klonování lidských vajíček s následným použitím takto vzniklých embryí jako zdroje kmenových buněk. Situace je natolik kontroverzní, že za stejný výzkum je možné v Anglii dostat finanční i společenské ocenění, v Německu jde o kriminální čin sankcionovaný tresty na svobodě. Když jsem odjížděl do Bruselu, obával jsem se, zda v konečném výsledku nepůjde o nátlakovou akci se závěrečnou deklarací pacientů pro povolení výzkumu na embryích. Nic takového však nehrozilo. I zde se ukázalo, že politika Evropské unie není politikou nátlaku, ale trpělivého jednání. A v základech jednání není snaha zamlčet kontroverzní témata, ale naopak otevřené karty a diskuse všeho, co je relevantní.

Zorganizovat konferenci s tak různorodými účastníky, od laiků až po specialisty v oboru, bylo velmi obtížným úkolem. Organizátoři vyřešili tento problém velice zdařile. Konference byla pojata jako obrovská televizní talk show. Byl angažován známý anglický moderátor Martyn Lewis, který zvládl svou roli bezchybně, dokonce i s několika výpadky zvuku a obrazu. Vlastní program probíhal tak, že vpředu sedělo v panelu vždy pět až osm odborníků, kteří na vyzvání moderátora přednesli odborná stanoviska. Pak následovala diskuze z pléna, hovořili zástupci pacientů i další odborníci. Obraz diskutujících byl přenášán televizními kamerami na obří filmová plátna. Díky tomuto zvolenému postupu byl problém výzkumu na kmenových buňkách vysvětlen odborníky a prodiskutován plénem ze všech možných úhlů. Účastníci pak odjížděli domů s vědomím, že získali nejúplnější možný přehled diskutované problematiky. Šlo o velice dobrý příspěvek do celoevropské diskuse.

Po úvodních projevech bylo jednání konference rozděleno do šesti sekcí. V první sekci (The Story of Stem Cells) bylo vysvětleno, **co jsou kmenové buňky**, byly

popsány tři klasické zdroje kmenových buněk (kostní dřev, pupečnicková krev, embrya) a byly vysvětleny jejich vlastnosti. V druhé sekci (Science Meets Medicine) byly diskutovány **možnosti využití** kmenových buněk v medicíně. Výzkum kmenových buněk by mohl pomoci vyvinout nové léky schopné zlepšit funkci poškozených buněk, v dlouhodobějším výhledu by mohl přinést novou léčbu řady nemocí jako srdeční choroby, mozkové cévní příhody, cukrovka a poranění míchy. Třetí sekce byla věnována **pohledu pacientů** na problém výzkumu kmenových buněk. Nemoci představují zátěž nejen pro pacienty, ale i pro pečující a pro celou společnost. Je třeba věnovat zvláštní pozornost výzkumu vzácných chorob, které nebývají častým předmětem výzkumu komerčních společností, vyžadují si proto institucionální podporu.

Ve čtvrté sekci (Stem Cell Research and Society) byl diskutován problém **popularizace** výsledků výzkumu kmenových buněk ve společnosti. Výzkum kmenových buněk má řadu společenských souvislostí, je ovlivňován kulturními, etickými, právními či náboženskými postoji. V Evropě neexistuje shoda o tom, co je potřeba, ani o přijatelnosti výzkumu na embryích. Rozdíly jsou velké. V páté sekci (Politics and the Media) byly diskutovány nedostatky popularizace výzkumu kmenových buněk. Popularizace není dostatečně zasvěcená, současný stav výzkumu nebývá popisován dostatečně objektivně a nezaujatě, společenské souvislosti jsou málo diskutovány.

Závěrečná sekce (The Way Forward) byla věnována **výhledům do budoucna**. V první řadě byla zdůrazňována potřeba nezaujaté a všestranné diskuze, v které nebude opomíjen pohled laiků, pacientů, nebudou vzbuzovány nereálné naděje. Věda, filozofie a náboženství mají v diskusi svá nezastupitelná místa, není možné nahradit jedno druhým. Výzkum kmenových buněk musí být též pod řádnou společenskou kontrolou. Dr. Matthew Menken jednoznačně prohlásil, že zde není místo pro dobrodruhy („There is no place for cowboys in stem cell research”).

Závěr konference byl věnován sympatické dceři Muhammada Aliho, autorce velmi zdařilé knihy, která přístupnou formou líčí dětem, jak se domlouvá s příbuznými, kteří trpí Parkinsonovou chorobou.

Pro účastníka z postkomunistické země byla konference neobvyklým zážitkem pro všestrannost a objektivitu jednání, ochotu přijmout jakýkoliv názor, který je relevantní, a pro ochotu vést otevřenou debatu tak dlouho, dokud se k nějakému konsenzu nedospěje. Nebyly známky pokusů o jakýkoliv politický nátlak a též souboj ideologií se nekonal. To může být pro nás povzbudivé právě v současné neradostné situaci na naší politické scéně v předvolebním období. **Politickou aroganci, ideologizaci problémů a stranickost při rozhodování o odborných problémech můžeme z bruselské perspektivy vidět jako politický středověk**, který dříve nebo později bude muset být nahrazen kulturou vyjednávání, která především charakterizuje soustátí EU, do kterého jsme nedávno vstoupili.

Výzkum embryonálních buněk a zákony v jedenácti zemích včetně ČR

ČTK zveřejnila příklady zemí, které mají legislativní pravidla pro oblast výzkumu na embryonálních kmenových buňkách:

Británie jako první od ledna 2001 legalizovala klonování lidských embryí pro získávání kmenových buněk. Musí být však být zničeny dřív, než dospějí do věku 14 dní. Klonování lidí je v Británii nezákonné.

Česká republika – Nový zákon, který schválila zatím pouze Poslanecká sněmovna, mimo jiné legalizuje výzkum na kmenových embryonálních buňkách z nadbytečných nebo poškozených vajíček. Zakazuje však klonování a další nepovolené nakládání s lidským genomem a embryi.

V Dánsku se většina členů etické rady v únoru 2001 vyslovila pro povolení „klonování lidských embryí za účelem vývoje nových léčebných metod“, ale kategoricky zamítla veškeré formy klonování určené pro vytváření kopií lidských bytostí.

Ve Francii se povoluje výzkum embryí získaných z potratů. Reproductivní klonování se posuzuje jako zločin proti lidské důstojnosti.

Italské zákony zakazují jakékoli pokusy a použití lidských embryí - nejen výzkum a použití embryonálních kmenových buněk, ale i všechny formy asistované reprodukce.

Japonská vláda v březnu 2002 schválila pěstování lidských embryonálních kmenových buněk. Mají sloužit k výzkumu zatím neléčitelných nemocí a umožňovat regeneraci nemocných tělesných orgánů.

Kanadským parlamentem prošel v březnu 2004 návrh zákona, který zakazuje klonování lidí a stanovuje pravidla pro výzkum kmenových buněk. Výzkum lidských embryí je omezen na přebytečné zárodky zbylé z léčení neplodnosti.

V Německu zákon zakazuje vytváření embryí k získávání kmenových buněk, ale povoleny jsou dovozy embryonálních buněk z jiných zemí; jsou přísně kontrolovány.

Rusko povoluje pouze extrakci a skladování kmenových buněk - nikoli jejich využití k léčbě. Platí zde zákaz klonování člověka a také dovozu a vývozu klonovaných lidských embryí.

Ve Švédsku je povolen výzkum na embryích, která se nevytvářejí v laboratořích, ale zbývají z potratů.

USA – Klonování lidí je nezákonné. Přístup k vytváření embryonálních kmenových buněk pro účely výzkumu se však liší podle jednotlivých států od úplného zákazu až k povolení. Výzkum je možný v Kalifornii, Connecticutu, Massachusetts a New Jersey.

Marie Zvoníčková, Hana Svobodová

Etika a ošetrovatelská péče

K 15.výročí založení Ústavu pro lékařskou etiku a ošetrovatelství 3. LF UK uspořádali učitelé ústavu spolu s Českou asociací sester konferenci postavenou na etických tématech. Konference byla v listopadu v pražském hotelu Olympik. Jednalo na ní 250 účastníků.

Úvodní příspěvek přednesl **doc. MUDr. Jiří Šimek, CSc.** Pokusil se o vymezení pojmu ošetrovatelská etika a lékařská etika. Lékařská etika řeší především problémy rozhodování v medicíně, ošetrovatelská etika je etika péče – tedy starost o druhého, která není v souladu se současnými převládajícími paradigmaty liberální společnosti. Musí vycházet z profesionality, tedy ze znalosti toho, co pacient může potřebovat, a ze správného porozumění základnímu poslání sestry – péči o soběstačnost nemocných. K ošetrovatelské etice patří také zásady komunikace s rodinou nemocného, s lékaři a ostatními zdravotnickými pracovníky a s médií, se společností a její politickou reprezentací. Zde je sestra především advokátem svých pacientů.

Doc. ThDr. Václav Ventura, Th.D., hovořil o křesťanských impulzech pro etiku. Ukázal, co společného mají tři základní náboženství našeho kulturního okruhu, křesťanství, judaismus a islám. Zdůraznil, že naše kultura je především křesťanská, i když samozřejmě křesťanství přijalo i řadu vnějších impulzů. V křesťanství je služba bližnímu základním imperativem, hlavním hodnotícím prvkem pro smysl a hodnotu života („Cokoliv jste učinili těm z nejmenších, mně jste učinili“).

Prof. MUDr. Marta Munzarová, CSc., přednostka Ústavu lékařské etiky lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně, diskutovala vztah eutanázie a paliativní péče, a to v kontextu důstojnosti člověka, především člověka umírajícího. „Právo zemřít s důstojností“ znamená povinnost zdravotníků pomáhat umírajícím proti pocitům ztráty důstojnosti, a to pomocí ošetřování všech dimenzí člověka. Nemoc a umírání nezabavuje člověka jeho důstojnosti. Lidé mají svou důstojnost jednoduše proto, že jsou lidé. Nepřicházejí o ni tím, že sami nemohou ovlivnit vše, co se s nimi přihodí, tím, že jsou slabí, znetvoření nebo tím, že trpí. Pokud k nějaké změně v pocitech nemocného v tomto směru dochází, pak je to jen díky těm, kteří jej obklopují a kteří nereagují správně ve své roli. Opouštějí jej, špatně skrývají svoji nechuť k němu, litují jej. Lítost však není soucitem, není soutrpěním. Lítost značí vzdálenost, soucit pak spojení, které naopak může nemocnému pomoci v jeho vlastním vnímání pravé důstojnosti. Takovéto pojetí důstojnosti je však právě v souvislosti s umíráním různě převráceno nebo alespoň zamlžováno. „Právo zemřít s důstojností“ pro některé znamená právo být ošetřen, ale moci odmítnout vitalistické tendence medicíny - zbytečnou a velmi zatěžující léčbu. Každý se může rozhodnout,

jak chce žít při umírání. Jedná se o projev sebeurčení jednotlivce. Jiní však pod totéž slovní spojení zahrnují především právo být zabit. A tak tedy se jedná o dva diametrálně odlišné přístupy k trpícím a umírajícím, které se zaštiťují tímtež „právem“.

Prof. Munzarová se zamýšlela i nad důstojností a nad celostí nás samých – sester, lékařů a ostatních zdravotníků, všech, kteří mohou pomáhat umírajícímu. Je třeba mít dostatečné znalosti – vědět, co dělat; dovednosti – umět to dělat; a zaujímat správné postoje – vědět, jak dělat to, co děláme. Především však záleží na tom, kdo jsme: Jak jsme my sami lidmi moudrými a zralými?

V další části konference se prezentovaly odborné asistentky Ústavu pro lékařskou etiku a ošetřovatelství.

PhDr. Eva Křížová, P.D., hovořila o měnících se podmínkách výkonu lékařské profese. Lékařům a lékařkám přibývají nové povinnosti a kladou se na ně nové nároky, aniž by za ně získávali nové odměny. Musí se učit komunikovat nejen s pacienty a jejich rodinami, ale i se sestrami, manažery, správci fondů zdravotních pojišťoven a také s médii. Komunikace si žádá nejen nové dovednosti, ale hlavně čas. Tradiční vysoká míra nezávislosti lékařské profese byla v minulém období kompenzována „obecně prospěšnou identitou“ lékařů. Dochází-li k omezování autonomie prostřednictvím tlaku veřejnosti, masových sdělovacích prostředků a manažerů, můžeme si klást otázku, zda to nepovede ke snížení závazku altruismu a obětavosti. Lékaři jsou ve srovnání s jinými vysoce kvalifikovanými profesionály, kteří pracují v čistě komerčním sektoru, znevýhodněni kontrolou cen a to ovlivňuje výši jejich celkové odměny. Medicína a zdravotnictví procházejí procesy technologizace, feminizace, ekonomizace a jsou silně ovlivňovány důrazem na dodržování lidských práv. Zdravotnictví se stává velkým a významným odbytištěm produktů a služeb, a proto střetávání pravidel veřejného a soukromého sektoru musí nutně vést ke konfliktům, které však mohou nakonec ovlivnit vývoj zdravotnictví pozitivním směrem. Mění se nejen medicína a zdravotnictví, mění se i společnost a silící konzumentské tlaky vedou k další komercializaci zdravotnictví. Společnost se sice mění rychleji, než jak je lékařský stav schopen a ochoten reagovat, ale ke změnám dochází i uvnitř lékařského stavu.

PhDr. Marie Mesanyová ve svém příspěvku „Informovaný souhlas z pohledu sestry“ prezentovala dosavadní poznatky z řešení grantového úkolu. Význam informovaného souhlasu je formulován především v oblasti právní a také mnozí zdravotníci vidí jeho význam primárně v právní ochraně lékaře před neoprávněnou žalobou nemocného. Na druhou stranu je zde i smysl právní ochrany nemocného před poškozením a zneužitím nadřazeného postavení lékaře. Úkolem sestry je pomáhat nemocným, aby svůj postoj dokázali zodpovědně formulovat a aby tak písemně vyjádření informovaného souhlasu nebylo jen formálním úkonem pasivní podřízenosti.

PhDr. Marie Zvoníčková se zaměřila na praktické problémy ošetrovatelské etiky vztahující se jak ke studiu ošetrovatelské etiky, tak k vlastní ošetrovatelské péči. Praktické problémy ošetrovatelské etiky se týkají tří hlavních oblastí. Jedná se o problémy vznikající ve vztahu sestry a lékaře, problémy týkající se vztahů mezi sestrami, a následně pak i problémy při ošetrování nemocných. Prakticky se problémy objevují/zviditelňují v opačném pořadí – stížnosti na nekvalitní ošetrovatelskou péči mohou odhalit konflikty uvnitř sesterského týmu a/nebo konflikty mezi lékaři a sestrami, jejichž důsledkem je zanedbávání nemocných.

Mgr. Jana Heřmanová se ve svém příspěvku „Rozhodování na konci života“ zabývala rozhodováním o péči o umírající pacienty. Při zpracování tématu se opírala mj. o zkušenosti, které získala během práce v USA, a o poznatky z odborné literatury. Sestry v České republice nemají takové pravomoci informovat pacienty jako v jiných zemích, jsou to však právě ony, kdož se o těžce nemocné pacienty starají. Již v úvodu prezentace zaznělo, že i české sestry trápí někdy necitlivá péče, která nerespektuje přání pacienta a není v jeho nejlepším zájmu.

V posledním příspěvku „Důstojnost lidské existence v péči o nemocného“ se autorka **Mgr. Hana Svobodová** zamyslela nad tím, jak je někdy obtížné porozumět významu slova „důstojnost“, neboť je tento pojem užíván často příliš vágně a jen tušíme, co asi znamená. Jako zaříkávadlo se může ztratit pod většinu hmotných priorit. Jasná definice důstojnosti neexistuje. Ale kdo se někdy sám vyskytl v nějaké degradující situaci, ví co důstojnost člověka je: je to přesně to, co se vytratilo, když to bylo nejvíce potřeba.

Součástí konference byl **křest několika publikací**, jejichž autory a spoluautory byli pracovníci Ústavu pro lékařskou etiku a ošetrovatelství 3. LF UK v Praze. Jednalo se o knihu *Sestry vzpomínají* (autorky PhDr. Marie Rozsypalová, Mgr. Hana Svobodová, PhDr. Marie Zvoníčková, vydala Grada Publishing 2006).

Další publikací byla *Paliativní péče pro sestry všech oborů* autorů Margaret O'Connor a Sanchia Aranda. Do češtiny ji přeložila a upravila Mgr. Jana Heřmanová.

Velký zájem vzbudila prezentace videokazety *Komunikace v práci zdravotní sestry*, kterou připravili PhDr. Martina Venglářová z Ústavu pro lékařskou etiku a ošetrovatelství a Mgr. Tomáš Petr z Psychiatrické léčebny v Bohnicích.

Poznámka VNR:

S některými příspěvky vás seznámíme podrobněji ve VNR 2/2006.

VÝZVY

ZDRAVÍ
PLANETY ZEMĚ

Ekosystémy na přelomu tisíciletí

Nejprve novináři a potom odborná veřejnost se 31. ledna v Karolinu seznámili s výsledky projektu Hodnocení ekosystémů na přelomu tisíciletí (Millenium Ecosystem Assessment – MA) a se syntézou těchto výsledků obsaženou v publikaci Ekosystémy a lidský blahobyt. Tyto výzkumy z let 2001–2005 představují pokus o zmapování zdraví naší planety – mj. dokládají, že za posledních padesát lidstvo ovlivnilo zemský povrch a jeho biodiverzitu více než za celé období své existence.

Na jedné straně se sice např. zlepšila dostupnost potravin, ale více než polovina služeb ekosystémů byla znehodnocena: zmenšují se loviště ryb, zásoby kvalitní vody a plochy lesů, některé plodiny vymírají. Ztíženy jsou také regulační služby ekosystémů: poklesla samočisticí schopnost ovzduší, roste degradace půdy; likvidace mokřadů a mangrovů omezila schopnost vyrovnávat se s následky přírodních pohrom. Nezanedbatelné jsou ale i změny „kulturních služeb“ – přirozených území a druhů ubývá.

Významné je konstatování, že využíváním ekosystémů sice část světa zbohatla, ale chudší lidé, závislí přímo na ekosystémech, ještě více zchudli, přičemž domorodí obyvatelé byli často vyloučeni i z rozhodování o využívání místních zdrojů.

A jak to bude dál? Projekt vyvinul čtyři možné scénáře vývoje planety.

První je „**Globální souhra**“, podle něhož se globálně propojená společnost zaměřuje na globální trh a ekonomickou liberalizaci. K problémům ekosystémů se chová reaktivně, ale podniká také významné kroky k omezení chudoby a nerovnosti a investuje do veřejných statků, např. infrastruktury a vzdělání. Ekonomický růst je v tomto scénáři nejvyšší ze všech scénářů a počítá s nejnižším počtem obyvatel v roce 2050.

Scénář „**Pozice síly**“ představuje regionalizovaný a roztržštěný svět, který se zabývá bezpečností a obranou, zdůrazňuje regionální trhy, nezajímá se o veřejné statky a problémy s ekosystémy řeší reaktivně. Tempo ekonomického růstu je ze všech scénářů nejpomalejší (zvláště v rozvojových zemích), zatímco populace roste.

Ve scénáři „**Přizpůsobivá mozaika**“ jsou ve středu politické i ekonomické pozornosti regionální ekosystémy na úrovni rozvodí. Jsou posíleny místní instituce a strategie řízení ekosystémů jsou běžné; společnosti vyvinou silně aktivní přístup ke správě ekosystémů. Tempo hospodářského růstu je zpočátku nižší, ale s časem se zvyšuje a v roce 2050 je populace téměř tak početná jako ve scénáři Pozice síly.

„**Techno zahrada**“ – tento scénář popisuje globálně propojený svět spoléhající na ekologicky příznivou techniku s využitím ekosystémů na vysoké úrovni řízení. Ke správě ekosystémů přistupuje aktivně ve snaze předcházet problémům. Hospodářský růst je poměrně vysoký a zrychluje se, zatímco počet světového obyvatelstva je v roce 2050 mezi scénáři.

Na otázku, který scénář je nejpravděpodobnější, se však novináři určité odpovědi nedočkali: prof. **Bedřich Moldan** odpověděl, že vývoj nejspíše nebude pokračovat podle žádného scénáře, ale spojením různých prvků.

Závažnost projektu podtrhuje fakt, že se na něm podílelo téměř 1400 vědců a odborníků z celého světa; mezi nimi jako jediní ze zemí střední a východní Evropy to byli prof. Bedřich Moldan s dr. Tomášem Hákem z Centra pro otázky životního prostředí UK a **dr. Jan Plesník** z Agentury ochrany přírody a krajiny ČR – ten novináře upozornil, že publikace Ekosystémy a veřejný blahobyt obsahuje rovněž zvláštní kapitolu pro politiky - „Shrnutí pro veřejné činitele“, jež by měla přispět k lepšímu – a zapamatovatelnému – pochopení problematiky. Pro větší a důraznější úlohu státu v ochraně životního prostředí se vyslovil na tiskové konferenci předseda Akademie věd **Václav Pačes**, když řekl, že společnost musí životní prostředí chránit a že státní regulace a zásahy v tomto směru jsou nutné.

K řešení problémů životního prostředí hodlají aktivně přispět i české vysoké školy, jak to naznačuje dohoda pěti pražských vysokých škol o ekologických studiích a v neposlední řadě i fakt, že na semináři v Karolinu promluvil doslova v poslední hodině svého funkčního období rektor UK Ivan Wilhelm.

Mf

Ivan Wilhelm

Studie, která přispěje k zájmu o kvalitu života

Dovolte, abych vás přivítal na zahájení debaty o výsledcích syntézy „Ekosystémy a lidský blahobyt“. Jsem velmi rád, že se k účasti na tomto programu přihlásila řada prestižních univerzit celého světa a že Karlova univerzita je mezi nimi.

Otázky důvěryhodného popisu chování ekosystémů, reálných vzájemných vlivů jak uvnitř systému, tak zevně, ale především vlivy rozsáhlých lidských činností patří k nejsložitějším úlohám řady vědních disciplín. Přitom je stále zřejmější, že změny v chování ekosystémů jsou stále evidentnější, a schopnost lidské společnosti tyto změny napravit je stále mizivější.

Dobрым příkladem pro názornost tohoto tvrzení je relativně často uváděný příklad ničivých vln tsunami, jimž před rokem padlo za oběť statisíce lidských životů. Postiženy byly rozsáhlé oblasti pobřeží Indického oceánu, které jsou hustě osídleny a intenzivně využívány především turismem. Samotná příčina tsunami nemá nic společného s lidskou činností a ani lidské technické možnosti nejsou s to tento jev ovlivnit, natož mu zabránit. Zato dopady tsunami zejména na pobřežní oblasti znamenají nepřehlédnutelné ztráty lidské, kulturní i ekonomické. Celosvětově je

přeměněno více než 10 % světového pobřeží moří a oceánů na místa, patřící k nejvyšší hustotě osídlení. To činí pobřežní systémy nadměrně křehkými při zásahu přírodních živlů tohoto charakteru. Rostoucí zájem o cestovní ruch do těchto oblastí představuje lákavou nabídku pro zájemce kdekoli na světě a jsou tedy vskutku artefaktem globální povahy. Je přitom spíše pravidlem fakt, že ochrana ekosystémů obecně není příliš brána v potaz ať již z neochoty investovat prostředky, anebo absence legislativní regulace. Tento vývoj vede k rozsáhlým změnám pobřeží a činí tyto oblasti nadměrně zranitelnými. Katastrofické události pak ovšem nemají vliv pouze na zahraniční turisty, ale spíše právě na místní obyvatelstvo, obvykle neoplyvající hmotným bohatstvím, které pak velmi obtížně hledá obživu i střechu nad hlavou. Ztráty kulturní jsou pak po ztrátách na životech nejobtížněji nahraditelné.

Lze však nalézt i příklady, které jsou nám bližší především geografickou polohou. Mám na mysli nedávné povodně ve střední Evropě i v České republice, jejichž vzniku nelze upřít zavinění lidskou činností. Kombinace změny klimatu, změn ve využívání území a nepromyšleného odvodnění a postupného zastavování nivních ekosystémů vedlo ve svém důsledku k výjimečně nepříznivé události. **Není náhodou, že roční ekonomické ztráty způsobené extrémními událostmi ve světě vzrostly za posledních padesát let desetinásobně.** Existují i jiné, méně viditelné katastrofy, jako např. zaznamenaná skutečnost, že rybářské flotily musí pro úlovky ryb spouštět svoje sítě prokazatelně stále hlouběji. Může to znamenat, že objem výlovku již překročil obnovovací kapacitu rybích populací, a může tak nastat situace podobná té při pobřeží Newfoundlandu z roku 1992, kdy se zhroutil populace atlantické tresky. Uzavření rybářského průmyslu v této oblasti a ztráta významné kapacity pracovních míst znamená evidentní ztráty nejen ekonomické, ale i sociální. Jaké důsledky bude mít tento kolaps na přirozený ekosystém oceánu, to se v současnosti teprve dohadujeme.

Samozřejmě vlivů lidské činnosti na vývoj ekosystémů a jejich služeb je více než dost. Obecně se má za nejnebezpečnější omezování rozmanitosti jednotlivých složek ekosystémů, které jsou v ustáleném vývoji v jisté rovnováze. Přitom **omezování rozmanitosti znamená vždy snižování robustnosti systému a zvyšování jeho citlivosti v reakci na nové vlivy.** Dnes zní téměř neuvěřitelně, že na počátku „industrializace“ zemědělské výroby existovalo na malých polích tehdejších farmářů na deset tisíc druhů pšenice, znamenajících relativně slušnou druhovou rozmanitost a stabilitu zemědělské produkce vůči nejrůznějším vlivům. Avšak přechod k intenzivní produkci obilních monokultur na obrovských plochách měl za následek, že v současnosti je pšeničných druhů desetkrát méně. Přitom hlavního cíle, který vedl k těmto změnám, tj. zabezpečení potravinového dostatku, nebylo přesto dosaženo.

Nemám v úmyslu vyjmenovávat další a další příklady těchto komplikací. Chceme-li popsat vývoj a chování ekosystémů, pak před námi vyvstává nepřehledná řada otá-

zek. Mezinárodní program „Hodnocení ekosystémů k miléniu“ je proto významným a zajímavým programem. Na rozdíl od obvyklých ekologických analýz je to vůbec **první pokus o důkladné vědecké zhodnocení vztahu ekosystémových služeb, tedy užitků poskytovaných ekosystémy, a kvality lidského života, lidského blahobytu. Skutečnost, že se nejedná o aktivitu samotných vědců, ale že zájem o tento program projeví především politici, znamená přece jen jistý optimismus.** Vyhlášení programu generálním tajemníkem OSN mu dává globální charakter a také globální závažnost. Hlavními zamýšlenými uživateli výsledků projektu jsou veřejní činitelé, tedy právě ti, kteří nesou odpovědnost za směřování společnosti k proklamovanému blahobytu, ale také za udržitelné využívání a správu ekosystémových služeb. Výsledky jsou však cíleny i na podnikatelský sektor a průmysl – jejich spoluodpovědnost za stav ekosystémových služeb je i v globálním měřítku jednoznačná, stejně jako by měl být zřejmý jejich zájem o jeho zlepšování. Bez ekosystémových služeb totiž hospodářství může fungovat pouze stěží.

Zřejmě nejdůležitější poselství, které projekt sděluje, je zdánlivě prostá skutečnost, že ekosystémy opravdu ovlivňují kvalitu lidského života. Běžně přijímáme skutečnost, že ekosystémy jsou zdrojem řady našich hmotných potřeb: poskytují nám potravu, stavební materiál, zdroje k výrobě energie. Stejně důležitá je však jejich role při vytváření základních podmínek života na Zemi. Tento jejich význam máme tendenci v našich klimatizovaných učebnách a kancelářích přehlížet anebo podceňovat. Právoplatnou součástí ekosystémových služeb jsou totiž jejich služby kulturní. Ekosystémy slouží rovněž jako zdroj estetických prožitků, rekreace, vědomostí a duchovního usebrání. Zejména tyto ekosystémové služby obecně málo zohledňujeme v různých hospodářských rozborech a ekonomických výpočtech, což začasť vede k jejich faktickému podcenění a často i plnému znehodnocování. Přitom se jedná o jednu ze základních součástí národního bohatství a je vlastně s podivem, že dosud tyto služby nejsou v našich tržních systémech zpoplatněny.

Pozitivním výstupem diskutované zprávy je rovněž fakt, že autoři pouze nelamentují nad mnohdy žalostným stavem řady oblastí naší planety, ale nabízejí možná řešení pro zachování či zlepšení ekosystémových služeb. Již jsme si zvykli na návrhy, vyzývající k zavádění účinnějších technologií a finančních pobídek pro snižování tlaku na ekosystémy. Je to jistě správný postup pro odstraňování poškození ekosystémů a sjednání nápravy. Významnou roli má však komunikace a vzdělávání, spočívající v poskytování a zpřístupňování informací o životních stylech, příznivějších pro ekosystémy. To je cesta prevence, která je mnohem účinnější a nezpochybnitelně správná. Příčiny negativních změn ekosystémů mohou totiž ležet i v rozhodování institucí, které se neohlížejí na potřeby ekosystémů. Řada těchto příčin je pak založena i v chování nás samotných, kdy často nejsme ochotni měnit své zaběhané stereotypy.

Projekt „Hodnocení ekosystémů k miléniu“ má opravdu značný význam nejen pro světové společenství, ale i pro Českou republiku a také pro Univerzitu Karlovu. Považuji za úspěch i jistou výsadu, že se Univerzita mohla na tomto projektu podílet a sama přispět k jeho výsledkům. Předkládaná zpráva o projektu zpřístupňuje studentům i pedagogům problematiku ekosystémových služeb. Doufám, že přispěje k rozvoji zájmu o otázky kvality lidského života.

Seminář Ekosystémy a kvalita lidského života, Karolinum, 31. 1. 2006

REGULACE CHOROB

Z publikace Ekosystémy a lidský blahobyt

Dostupnost řady ekosystémových služeb, např. potravin, vody a paliv, může mít velký dopad na lidské zdraví. Zde se zabýváme mnohem užší službou, kterou ekosystémy poskytují ve vztahu k lidskému zdraví: roli ekosystémů v regulaci infekčních chorob. Změny ekosystémů hrají významnou roli při výskytu či zno-voobjevení infekčních nemocí (viz tabulka na str. 74–75). Například změny ekosystémů spojené se stavebními projekty, kupř. výstavbou přehrad a rozšiřováním zemědělského zavlažování, někdy zvyšují místní výskyt infekčních nemocí, jako je malárie, schistosomóza a arbovirové infekce, zejména v tropech. Jindy zase změny ekosystémů slouží ke snížení výskytu infekčních chorob.

Stav a trendy

- Infekční choroby stále představují téměř jednu čtvrtinu světového břemene nemocnosti. Miliony lidí na celém světě stále trpí významnými tropickými nemocemi, především malárií, meningitidou, leishmaniózou, dengue, japonskou encefalitidou, africkou trypanozomiázou, Chagasovou nemocí, schistosomózou, filariázou a průjmovými onemocněními.
- Ekologické změny silně ovlivňují výskyt následujících chorob: malárie ve většině ekologických systémů; schistosomóza, lymfatická filariáza a japonská encefalitida v obhospodařovaných a vnitrozemských vodních systémech v tropech; dengue v tropických městských centrech; leishmanióza a Chagasova nemoc v lesních a suchých systémech; meningitida v Sahelu; cholera v přímořských, sladkovodních a městských systémech; západonilský virus a lymfská borelióza v městských a příměstských systémech Evropy a Severní Ameriky (vysoká jistota).
- Různé změny ekosystémů mohou výskyt chorob ovlivňovat řadou mechanismů. Tyto biologické mechanismy nejlépe dokládají následující vztahy chorob a ekosystémů:

- Prehrady a kanály poskytují ideální stanoviště pro hlemýždě, kteří slouží jako bezprostřední hostitelský druh schistosomózy; zavlažovaná rýžová pole zvětšují velikost hladiny pro rozmnožování komárů, což zvyšuje pravděpodobnost přenosu malárie, lymfatické filariázy, japonské encefalidity a africké horečky.
- Odlesňování zvyšuje riziko malárie v Africe a Jižní Americe tím, že rozšiřuje stanoviště vhodné pro komáry přenášející malárii.
- Přírodní systémy se zachovanou strukturou a vlastnostmi obecně odolávají zavlečení invazivních lidských a zvířecích patogenů v důsledku migrace a usazování lidí. Zdá se, že to platí u cholery, kalazaru a schistosomózy, jež se neuchytily v lesním ekosystému Amazonie (střední jistota). Nekontrolovaná urbanizace uvnitř lesních ekosystémů se spojuje s viry přenášenými komáry (arboviry) v Amazonii a s lymfatickou filariázou v Africe. Tropické městské oblasti se špatným zásobením vodou a nedostatkem přístřeší podporují přenos nemoci dengue.
- Důkazy svědčí o tom, že fragmentace stanovišť a následná ztráta biologické rozmanitosti v Severní Americe zvyšuje u klíšťat výskyt bakterií způsobujících lymfskou boreliózu.
- Patogeny přenosné ze zvířat na člověka jsou významnou příčinou infekčních nemocí jak v minulosti (např. HIV a tuberkulóza), tak i v současnosti (např. SARS, západonilský virus a virus hendra). Patogeny přenosné ze zvířat navíc způsobují vysokou úmrtnost a obtížně se proti nim očkuje, protože jejich primárním hostitelem není člověk.
- Intenzivním chovem dobytka, při kterém se používá malých dávek antibiotik, vznikly kmeny bakterií Salmonella, Campylobacter a Escherichia coli odolných vůči antibiotikům. Chov dobytka v přeplněných podmínkách nebo smíšených chovech a obchod s masem divokých zvířat mohou usnadnit přenos chorob mezi jednotlivými druhy, který vede ke vzniku nebezpečných nových patogenů, jakými jsou např. SARS nebo nové kmeny chřipky.

Scénáře

- Infekční choroby se v budoucnu patrně více dotknou rozvojových zemí v tropech, jelikož lidé v těchto zemích jsou více vystaveni vektorům přenosu infekce. Tyto skupiny obyvatel mají nedostatečné prostředky pro reakci na onemocnění a pro plánování změn životního prostředí v souvislosti s hospodářskou aktivitou. Kvůli mezinárodnímu obchodu a dopravě však žádná země není ušetřena vlivu infekčních chorob.
- Zdravotní důsledky změn ekosystémové služby regulace chorob se v jednotlivých scénářích značně liší: v některých se stav zlepšuje, v jiných naopak zhoršuje.

Význam infekčních chorob ve vztahu ke změnám ekosystémů

Ztracených let života – míra břemene nemoci, jež porovnává rozdíl mezi skutečným zdravím populace a ideálním stavem, kdyby se každý dožil stáří při plném zdraví
+ = malý, ++ = mírný, +++ = velký, ++++ = velmi velký

Choroba	Příp. ročně	Ztrac. let zdravého života – tisíce	Přibližný mechanismus vzniku	Základní hnací síla vzniku	Zeměpisné rozšíření	Očekáv. vliv ekolog. změn	Úroveň jistoty
malárie	350 mil.	46486	niková invaze, bacilonošiči	odlesňování vodohospod. projekty	tropy	++++	+++
horečka dengue	80 mil.	616	rozšíření bacilonošiči	urbanizace špatné bydlení	tropy	+++	++
HIV	42 mil.	84458	přenos z hostitele	zásahy do lesa, lov div. zvířat lidské chování	globální	+	++
leishmanióza	12 mil.	2090	přenos z hostitele změna stanovišť	odlesňování zemědělství	tropy Evropa, Stř. východ	++++	+++
lymská borelióza	23763		zmišení predátorů ztráta biodiverzity růst nakažené populace	fragmentace stanovišť	Sev. Amerika Evropa	++	++
Chaganova nemoc	16–18 mil.	667	změna stanovišť	odlesňování rozrůstání měst zásahy do krajiny	Amerika	++	+++
japonská encefalitida	30–50 tisíc	709	rozšíř. bacilonošiči	zavlažovaná rýžová pole	JV Asie	+++	+++
západonil. virus a ost. encefalitidy					Amerika Eurasie	++	+
guanarito, junin, machupo			ztráta biodiverzity, růst nakažené populace	monokult. zeměd. po odlesnění	Jižní Amerika	++	+++
virus orpouche, mayaró v brazilii			rozšíř. bacilonošiči	zásahy do lesa, urbanizace	Jižní Amerika	+++	+++
virus hanta			změny hustoty přír. zdrojů potravin	kolísání klimatu		++	++
vzteklina			ztráta biodiverzity, změna výběru hostitele	odlesňování a těžba	tropy	++	++

Choroba	Příp. ročně	Ztrac. let zdravého života - tisíce	Přibližný mechanismus vzniku	Základní hnací síla vzniku	Zeměpisné rozšíření	Očekáv. vliv ekolog. změn	Úroveň jistoty
schistosomóza	120 mil.	1702	okamžité rozšíření hostitele	přehradý, zavlažování	Amerika, Afrika, Asie	++++	++++
leptospiróza					globál. tropy	++	+++
cholera			oteplování hladiny moře	kolísání a změny klimatu	globální tropy	+++	++
kryptosporidióza			kontaminace zygotmi	špatná správa rozvodí při chovu dobytka	globální	++	+++
meningitida		6192	písečné bouře	rozšiř. pouští	Sahar. Afrika	++	++
koikcidiodomykóza			rozrušení půdy	kolísání klimatu	globální	++	+++
lymfatická filariáza	120 mil.	5777			tropy Ameriky a Afriky	+	+++
trypanozomiáza	30-500 tisíc	1525			Afrika		
onchoceróza	18 mil.	484			Afrika a tropy Ameriky	++	+++
africká horečka			silné deště	kolísání a změny klimatu	Afrika		
viry nipah/hendra			niková invaze	prům. výr. potravin, odlesňování, klimat. anomálie	Austrálie, JV Asie	+++	+
salmonelóza			niková invaze	odolnost vůči antivir. kvůli používání v krmivu pro dobytek			
ebola			zásahy do lesa, lov. div. zvířat na maso				
BSE			přenos z hostitele	intenzivní chov dobytka			
SARS			přenos z hostitele	intenz., chov dobytka, kontakt div. a dom. zvířat			

Dohoda pražských vysokých škol

Rektoři pěti pražských vysokých škol – Univerzity Karlovy, Českého vysokého učení technického, Vysoké školy ekonomické, Vysoké školy chemicko-technologické a České zemědělské univerzity – podepsali v lednu dohodu o studiu udržitelného rozvoje a životního prostředí.

Dohoda umožňuje propojovat studijní a výzkumné programy jednotlivých škol a vytváří tak společný prostor pro studium této interdisciplinární problematiky, kterou se zabývá stále více praktických i teoreticky orientovaných oborů.

Dohoda má přispět ke zvyšování prostupnosti studia na jednotlivých školách a oborech, dále k vypisování, vedení a oponentury interdisciplinárně zaměřených diplomových prací a ke společnému výzkumu v oblasti udržitelného rozvoje a životního prostředí. Studijní nabídka bude vycházet z existujících studijních programů zúčastněných škol, bude doplňovat a obohacovat studijní plány fakult. Nepůjde tedy o ucelený studijní program; výběr předmětů bude záviset na zájmu a zaměření studenta.

Text dohody je dostupný na: <http://cozp.cuni.cz>.

H. G. Wells

Epidemie

Druhý den po jejich vpádu se snesl na naši pozemskou skupinku stín obrovské epidemie v Utopii. Už déle než dvacet století byli Utopijci naprosto zbaveni všech přenosných a nakažlivých chorob. Nejenže zmizela ze života zvířat i lidí vážnější epidemická horečnatá onemocnění a všechny druhy chorob kůže, ale zvládli a odstranili i všechny menší infekční choroby, jako je nachlazení, kašel, chřipku a podobně. Izolací a kontrolou přenašečů a podobnými opatřeními zahnali do úzkých a vyhubili choroboplodné zárodky. To se pak projevilo určitou změnou ve fyziologii Utopijců. Zeslábly sekrece a reakce, které posilovaly tělo proti nákaze; energie, která je vytvářela, se stáhla k jiným a vhodnějším účelům. Fyziologie Utopijců, zbavena těchto jenom obranných potřeb, se zjednodušila a stala se účinnější a výkonnější. Toto vyhlazení infekcí patřilo k tak dávným dějinám Utopie, že jenom odborníci v dějinách patologie se trochu vyznali v tom, jakými bédami lidstvo trpělo z těchto zdrojů, a ani tito odborníci zřejmě neměli tušení, do jaké míry zdejší plémě ztratilo

svou dřívější odolnost vůči nákazám. První člověk, který pomyslel na tuto ztracenou odolnost, byl podle všeho pan Rupert Catskill. Pan Barnstaple si vzpomněl, že když se časně ráno prvního dne jejich pobytu potkali v konferenčních zahradách, pan Catskill poukazoval na to, že příroda je jakýmsi nevysvětlitelným způsobem na straně pozemšťanů.

Ještěliže to znamenalo znepříjemnit pozemšťany Utopijcům, pak byla příroda rozhodně na jejich straně. Do večera druhého dne od jejich příjezdu téměř všichni, kdo se dostali do styku s pozemšťany, až na Lychnis, Serpentina a tři nebo čtyři další, kteří si udrželi něco ze svých zděděných antitoxinů, dostali horečku s kašlem, bolestmi v krku a v kostech a s bolením hlavy a octli se v tak ochablém a ubohém fyzickém stavu, jaký v Utopii nepoznali už po dvacet století. První obyvatel Utopie, kterého to zabilo, byl leopard. Očichal pana Ruperta Catskilla hned po jeho příjezdu a nazítří po tom setkání ho našli mrtvého bez jakéhokoliv vysvětlení. Odpoledne téhož dne jedna z dívek, která pomáhala lady Stelle rozbalovat zavazadla, náhle onemocněla a zemřela.

Na příchod těchto choroboplodných zárodků byla Utopie ještě méně připravena než na příchod pozemšťanů, kteří je sem zavlekli. V posledním zmateném věku existovalo obrovské množství nemocnic na obecná a horečnatá onemocnění, lékařů, lékáren a tak dále, ale to všechno už dávno upadlo v zapomenutí; zůstala chirurgická služba na nehody a dohlíželo se na zdraví mládeže a ti, kdo dosáhli vysokého stáří, se ošetřovali v rekreačních domovech, ale sotva ještě něco zbylo z organizace zdravotnictví, která dříve bojovala proti chorobám. Znenadání se musela utopijská inteligence znovu chopit problémů už dávno vyřešených a odložených, narychlo dát dohromady zapomenuté přístroje a zařízení pro dezinfekci a léčení a vrátit se ke všem druhům boje proti chorobám, kterými se vyznačovalo období před dvaceti stoletími. V jednom ohledu opravdu zůstaly Utopii z tohoto boje určité trvalé výhody. Byli vyhubeni téměř všichni šířitelé chorob z říše hmyzu a krysy, myši a drobné špinavé ptactvo přestaly už být zdravotním problémem. Tím se postavily velmi pevné hráze šíření nových infekcí a samotné povaze infekcí, které se mohou šířit. A tak mohli pozemšťané přenášet jenom takové neduhy, které se dají šířit na určitou vzdálenost dechem nebo nakažlivým dotekem. Ačkoli žádný z nich nebyl vůbec nemocný, ukázalo se, že někdo z nich přinesl do utopijského světa latentní spalničky a že tři nebo čtyři z nich rozpoutali dlouho v sobě potlačovanou chřipku. Ačkoli sami byli příliš odolní, než aby trpěli těmito dvěma nákazami, stali se jejich ohniskem, když je jejich oběti šířily po utopijské planetě kašlem, kýčáním, líbáním a šeptáním. Teprve odpoledne druhého dne po jejich vpádu si v Utopii uvědomili, co se stalo, a dali se do práce, aby se vypořádali s touto recidivou barbarských trápení.

*H. G. Wells: Lidé jako bozi,
Mladá fronta, Praha 1964*

Pompejská krajina. Podle fresky v Pompejích

TEXT

JARNÍ KVÍTÍ

Větvička na jaře

Václav Větvička: Něco pro zahřátí duše. Nakladatelství Jan Vašut, s. r. o., Praha 2005

Ukázky z knihy

...ještě tam budem

Nedávno mi byla položena otázka. Otázka obligátní, protože ji my, botanici, dostáváme takřka obden: Prý se otepluje, pevninská pobřeží budou do 50 let zalita mořem a u nás to bude vypadat jako v Chorvatsku, v Bosně nebo v Černé Hoře. Rozuměj klimaticky, floristicky a tak – nikoliv národnostně nebo politicky – a tedy, co je na tom pravdy, porostou u nás podél polních úvozů oleandry?

Takové otázky nechci bagatelizovat, zlehčovat, ale těžko se z nich vyklouzává, zvláště, nemá-li člověk po ruce dostatek opravdu vážných informací.

Průběh povětrnosti posledních let však jakoby dával tušit nebo alespoň naznačuje, že se něco děje. Srážky jsou nerovnoměrné, povodně střídají sucha...

Na to si dovoluji opáčit, že někdy v roce 1506, krátce po korunovaci hrubě nezletilého Ludvíka Jagellonského českým králem, panovalo v českých zemích sucho a vedro od května do svatého Václava, tedy do 28. září. Žádný z kronikářů ale nezaznamenal, že by se uvažovalo o balkanizaci české přírody.

Povodeň na konci léta roku 1890 byla naopak tak vydatná, že se na pražském Staroměstském náměstí dalo jezdit na pramicích, Karlův most nevydržel – a univerzitní botanická zahrada, tehdy ležící na Smíchově při vltavském břehu, se po takové zkušenosti přestěhovala na místo od vody poněkud vzdálené, tedy na Slupské stráně.

Tam nedávno, někdy v roce 1997, při holomrazech promrzla (uprostřed Prahy!) půda do hloubky 75 cm! I dočetl jsem se, že se k nám blíží nová doba ledová....

Kdybychom takto pokračovali, dobereme se toho, že extrémny počasí nejsou v našich končinách nic nového, převratného a světoborného. Ale jak říkám, nemám v této chvíli po ruce dost informací... jen podotýkám, že i kdyby se nakrásně ráz počasí takto změnil, je to příliš krátká doba na to, aby se, bez přímého přičinění člověka, změnilo druhové složení zdejší květeny tak, že by zde převládaly střeozemní prvky. Ano, sotva by obstály – z našich – ony chladnomilné, vlhkomilné a stínomilné...jistě by naše kulturní stepi (= pole) byly ještě stepovatejší a vyprahlejší, ale kytkám to trvá déle než hrdličce balkánské a klínence jírovcové, které stejným směrem okupovaly Evropu, ta první za zhruba 50 let, ona druhá za necelých 20 let. Ale to víte, obě, na rozdíl od rostlin, mají křídla. Kytkám je musí dodat člověk.

Zatím tedy bych doporučoval držet se osvědčených zkušeností našich předků, kteří aprílovému počasí moc nedůvěřovali a doporučovali i v dubnu se nevzdalovat od příslovečných teplých kamen.

Moudrost těchto předků se ovšem promítala i do jiných přísloví, s nimiž dokonce souhlasím daleko vášnivěji, než s tím „Zakamnavlezmem“ a „Ještětambudnem“: kdyby, nakrásně, to počasí letos bylo i nadále takto pomýlené a i v dubnu se jak stověžatá naše matička, tak i celá příroda „zahalily v sněhový háv“ (to mám od panů Voskovce a Wericha) – jen bych to uvítal. Pokud jste to ještě neslyšeli, tak oni moudří naši předchůdci ne nadarmo říkali: „Sníh dubnový, jako mrva pohnojí“. Má celoživotní zkušenost jim dává za pravdu. Nakonec takové bílé hnojení je levné, bezpracné, pravidelně rozložené a ještě se jím žádná půda nezasolila.

Tak si počkejme, co nás překvapí, protože i v tom je kus půvabů života.

Vyženem kozy v háj...

Jestlipak, milí zahrádkáři (i zahradníci, ba i turisté a všelijací přírodní loziči), víte, kdy u nás začíná opravdové jaro?

Já jsem kdysi sázel na sněženky, pak „klíče k jaru“ – petrklíče, pak na rozkvetlou jablono... a tak dokolečka, podle toho, co se mi zrovna ten který rok líbilo (nebo hodilo: tu cestou ke slečně, tu jako téma fejetonu). Pan doktor Grygar to má snazší: on i všichni hvězdopřevci to mají přesně spočítáno, nejen na den, ale dokonce i na hodinu a minutu.

Kdysi v akademickém Botanickém ústavu v Průhoncích (a později v Černolicích, pak u pana Böhma atd.) působil ing. Vladimír Vašák. Byla to svérázná postava české botaniky a zahradnictví, neúnavný cestovatel a sběratel rostlin z území někdejšího Sovětského svazu, od Kavkazu přes Bajkal po Sachalin. Vladimír Vašák měl v přírodě odkoukáno všechno možné. Třeba právě ten začátek jara: to podle Vladimíra nezačne ani o minutu dřív (ale ani o vteřinku později), než se ozve takový malinký, a tím i líbezný ptáček, budníček menší. Ten je tak populární, že se ocitl i v kreslených vtipech pana Renčina. Hlas budníčkův určitě znáte, třebaže o tom možná ani nevíte. Je to takové podivné všelijaké tikání, při němž budníček používá snad všechny samohlásky z abecedy. Ornitologové jeho zpěv přepisují jako „cilp-calp-celp-culp-colp-cilp-calp...“ Němci mu, právě podle tohoto jeho spíš pokřiku než zpěvu říkají Zilpzalp. Vladimír Renčín, ústy svého Rambouska praví, že budníček kecá.

I já jsem měl od mala jedno kritérium, mezník, který definitivně oznámil, že teď tu bude na čas příjemně. Tím mezníkem byl přilet rorýsů. Rorýsi jsou obdivuhodní ptáci, a to nejen proto, že se u nás zdrží jen tři, nejvýš čtyři měsíce. Co je pro zahradníka půda, pro rybu voda, to je pro rorýse vzduch. Kdesi jsem se dočetl, že švýcarští výškoví piloti zjistili, že nad Alpami ve velkých výškách v noci létají celá hejna rorýsů – a ornitologové čili ptakopřevci dokonce soudí, že v letu i spí. A když nespí, tak odpočívají. Kdyby se to tak dalo přenést do zahrádky: vzal bych si rejč, opřel se nohou – a spal a spal. Nebo jen tak odpočíval.

Na podobný přírodní kalendář jako měl Vladimír Vašák ovšem přišli už dávníčko před ním i před námi naši moudří předkové. Jejich sloganu (jak by se řeklo dnes),

prognózy (jak by soudili meteorologové) či jen prostého selského doporučení jsem se také přidržel i v tomto květnovém fejetonu: Po „zakamnavlezu“ a „ještětambudnu“ musí přijít měsíc vyhánění sudokopytníků na pastvu. Všude už je zeleno, tak ať mají čerstvé. Jen nevím, jak to s nimi při té letošní slintavkové hysterii, kombinované s alibismem a následované leckde preventivním zvířecím holokaustem bude. A jestli bude ještě co vyhánět v háj.

Ono to vyhánění na pastvu do lesa bylo i v minulosti dosti problematické. Pokud je sedláček vyháněl do selských, nadto vlastních lesů, budiž. Jenomže v panských lesích, jak známo, bylo zakázáno jak hrabání steliva, tak pastva, a tak vlastně takové lidové mudrosloví přímo nabádalo k přestupkům. To by dnes už při naší současné legislativní smršti jistě neobstálo a hned v několika zákonech by se našel nějaký ten zakroucený paragraf jak na kozy i jak na pasáčka a hlavně, jak na toho, kdo to přísloví vymyslel. Pokud by to ovšem nebyly kozy ústavních činitelů a zákonodárců, protože pro takové by jistě existoval dostatek výjimek, na které by i ústavní soud byl krátký.

Utekli jsem, jak tak koukám, od zahrádek i od přírody. Vy se raději do ní vraťte. V háj nemusíte vyhánět sudokopytníky, můžete vyrazit sami. Máj je ta nejhezčí doba na dálkové pochody – hromadné, jako prčický, i individuální či ve dvojicích. A nezlobte se, jestliže vyrazíte v den, který do poslední kapky splní přání či doporučení další lidové moudrosti: v máji totiž nemá pastuchovi hůl oschnout! Vy, co se ryjete v zemi, víte, jak velký už je deficit v půdní vlhkosti, a tak každá kapka, která teď na zem spadne, má cenu malého diamantu.

Pohádka o veliké řepce

Pokud máte v držení vozidlo nebo nějaký agregát, opatřený dieslovým motorem, pak jste už možná podlehli pokušení vyzkoušet si tzv. bionaftu. Nebo, třeba vám to „ekologicky myslí“. Anebo jste potřebovali ušetřit nějaký ten grošík a ona bionafta je přece jen méně závislá na rozhodnutích pánů z OPECu i z našich distribučních společností. My v Botanické zahradě UK si to nechceme rozházet s nikým, tj. ani s motorem, ani s přírodou, a tak naše milá multikára jezdí na směs nafty motorové (tj. fosilního paliva) a bionafty (tedy paliva recentního). A jezdí dobře.

Za tou bionaftou se ovšem nemusíte pouštět dlouhými vrty do nitra Země. Naopak, na rozdíl od oné motorové, fosilní, je na ni docela krásný pohled „v syrovém“ stavu.

Možná, že jste si všimli, jak v posledních letech přibýlo teple žlutých lánů na našich polích. Kdybyste seděli dlouhodobě v nějakém balonu, napevno „zakotveném“ nad naší zemí – třeba nad středními Čechami, tak by se postupně pod vámi rozvíjela a rozevírala velká žlutá kytice: nejprve se ty ohromné žluté skvrny objeví v nejteplejších koutech a v nížinách a potom, den za dnem, týden po týdnu dál a výš, až někam tam, kde se ta úžasná žlutá setká s nebeskou modří.

Pokud jste dočetli až sem, tak jste asi pochopili, že mám zvláštní slabost pro rostlinu, která stojí za vším, co jsem právě napsal. Jmenuje se po botanicku *Brassica*

napus convar. (čti konvarieta) *napus* a pěstuje se jako jednoletá nebo ozimá bylina především pro olejnatá semena. Proto se jí také říká *řepka olejka*.

Lány řepky olejky už patří ke střeoevropské krajině – dokonce tak, že se zdá, jakoby tu byly odjakživa. Chyba lávky. Řepka patrně pochází ze Středozeří. Tady došlo podle pánů botaniků v někdejší zemědělské prehistorii ke zkrřížení brukve zelné a brukve řepáku neboli řepky ladní. Kříženec měl výrazně olejnatá semena – ale nebyl o ně kupodivu zájem. Vysvětlení je snadné, poptávku po oleji stačily ve Středozeří přece pokrýt olivy. Teprve až snad někdy v 16. století řepka opustila slunný Mediterán a překročila bariéru Alp. Sama ovšemže ne, s lidskou pomocí přece. Brzy však ve střední Evropě natolik zdomácněla – v hospodářském slova smyslu – že se stala běžnou polní kulturou. Tak běžnou, jak mi o ní vyprávěl krásný jihočeský sedlák, pan Šticha z Dehtářů u Českých Budějovic. Řepkou totiž každý rozumný sedlák začínal žně: urodila-li se, zaplatila mu mzdu čeledi na celý rok.

Řepkový olej se ovšem v šerém dávnověku používal výhradně ke svícení. Když byl vytlačen petrolejem, našlo se pro řepkový olej uplatnění v technice, při výrobě technických olejů a mazadel. Až potom došlo i na naše žaludky: nejprve musela být vynalezena a vymyšlena rafinace řepkového oleje a teprve potom se z něj mohl stát olej potravinářský, pokrmový nebo jedlý – jak se všelijak řepkovému oleji říkalo. Vesměs se používal jako náhražka dražších a ušlechtlejších olejů, včetně olivového.

Než se tak ale stalo, tj. za časů starých odrůd řepky, obsahovala řepčí semena vedle 30–45 % rostlinných olejů také řadu balastních látek a organických kyselin, a proto se hodily opravdu jen pro výrobu olejů technických. Novější odrůdy jsou o poznání kvalitnější. Oleje obsahují téměř 50 %. Přesto ani tyto odrůdy ještě plně nevyhovovaly přísným potravinářským normám. Řepkový olej totiž tvoří glyceridy kyseliny erukové, rapinové, linolové, linoleové a dalších. Semena obsahují i rostlinné bílkoviny a glykosidy, obsahující síru. A právě ty nejmodernější potravinářské řepkové oleje jsou vyčištěny od glyceridů kyseliny erukové a říká se jim bezerukové (čti bez-erukové, ne beze-rukové).

Rostlinné oleje, tolik doporučované lékaři a příznivci zdravé výživy, jsou nezbytnou a základní složkou ztužených pokrmových tuků, v lidové mluvě označovaných jako margaríny. Už jsem to slovo ale dlouho neslyšel a není vyloučeno, že nás zanedlouho úplně opustí, byvše nahrazeno komerčními názvy jednotlivých rostlinných tuků. Přesto i ona historie margarínu a výklad onoho slova stojí za zmínku.

Všechno začalo v roce 1869, kdy se podařilo Francouzi Mage-Mouriesovi vyrobit náhradu másla z emulze zředěného mléka a rozpuštěného loje – tedy v obou případech živočišnými zdroji. Nově vzniklý tuk (v roce 1869, ne v současnosti!) byl nejen o polovinu lacinější než máslo, ale měl nápadný perleťový či perlový lesk, a proto byl, podle řeckého výrazu pro perlu (margarítos) nazván oleo-margarín ... a z toho, protože lidstvo má ve zvyku všechno zkracovat, zůstal na dlouhou dobu právě a jen margarín.

Letos, patrně ve vsi tichosti uplyne právě 100 let od chvíle, kdy v roce 1902 Němec Normann objevil princip ztužování i rostlinných olejů, které pak nahradily v margarínech tuky živočišné. Na konci té cesty stojí současné moderní rostlinné tuky (a svrchu zmíněná bionafta) – a na jejím začátku nádherné, tu teple, tu trochu sírově žluté lány voňavé řepky olejky.

Pro koření k potoku

Určitě znáte onu pohádku o Marušce, která chodila ke dvanácti měsíčkům v lednu pro jahody, v květnu pro hrušky máslovky a tak. Měsíčkům i Marušce bylo hej: jak ji uviděli, už na sebe mrkali a že prý „bratříčku posedni výše“. Jen si představte, jak by se vám, coby Marušám, poděkovali v Komořanech třeba pan dr. Seifert, Vondráček, Zákopčaník, Magdalena Lípová i Alena Zárubnická! Prostudovali by synoptické mapy, prohlédli počítačové programy a vyslovili svůj úsudek o tom, jak má být (a dost možná, i jak bude) – když v tom by na váš pokyn nebo popud ten či onen „bratříček posedl výše“. Už vidím ten chaos a hromy a blesky metané tentokrát přímo na hlavy komořanských.

Abych tomu předešel a běh života trochu předběhl, tak dříve, než do zahrádky na voňavá a chutná koření vás pošlu – k vodě. Tedy k potoku, ne kamsi...

Zavítáte-li k potoku, můžete se od jara setkat s třemi bylinami, které plně nahradí to nejlákavější koření, a – díky milostivosti Pánaboha i jeho věrné družky Matky Přírody – tam na vás počkají bez nároku na výsev, jednocení, okopávání, zalévání a hnojení. Budou tam tak, jak je Pánbu stvořil. Alespoň ony první dvě.

Tou první bude *řeřišnice hořká*. Nelekejte se jejího jména, i pivo je hořké a kolik si jej nalejeme do hlavy! Ani tato rostlina nezapře, že patří k brukvovitým rostlinám a ty jsou přímo symbolem všech zelenin. A tak vám na ni – nebo s ní – prozradím jeden starý trampský recept: až na jaře vyrazíte na výlet mezi stromy, mraky a potoky, zamiřte k bažinatému břehu nebo k prameništi. Najdete tam bělokvěté rostliny řeřišnice hořké (*Cardamine amara*). Nenechte se odradit oním slůvkem hořká a natrhejte si její listy na chleba. Překvapí vás příjemně kořeněná, slabě palčivá chuť, možná tak trochu křenová. Přineste si i trochu listů domů, můžete jimi okořenit hlávkový salát nebo jiná jídla – i třeba bílý jogurt.

Ještě chutnější než *řeřišnice hořká* je ovšem jiná, blízkce příbuzná brukvovitá rostlina, *potočnice lékařská*, *Nasturtium officinale*. Tu znali a uznávali již staří Egypťané a byla jimi považována za vůbec nejzdravější zeleninu. A to nejen pro svou příjemně palčivou chuť, ale i pro obsah vitamínu C – jehož podstatu ovšem lidé té doby zdaleka neznali, a přesto tušili. Ještě donedávna byla potočnice i v Evropě běžně pěstovanou plodinou, dokonce na velkých plochách. Zvláště v okolí Paříže a německého Erfurtu se mnoho zahradníků specializovalo na její pěstování.

V přírodě roste potočnice – jak jinak – blízko vod skoro po celé Evropě až kamsi po Dánsko. Je ovšem oblíbenou zeleninou a složkou ostrých salátů právě ve skan-

Bohyně nebe Nút, podpíraná bohem světla a vzduchu Šowem a bohem země Gébem. Egypt.

dinávských zemích. Používají se její mladé výhonky nebo listy, upravené buď jako salát, nebo nasekané nadrobno, jako pažitka. Zdobí se jimi přílohy – brambory, těstoviny, rýže... Nař obsahuje glykosid glukonasturciin, hořčiny a čerstvá je zdrojem provitaminu A a vitaminů C a E.

Je to vytrvalá rostlina s dutou, hranatě rýhovanou lodyhou, 20–90 cm vysokou, rozvětvenou. Lichožpeřené listy má měkké, šťavnaté, s koncovým lístkem největším. Květy má menší než řeřichnice hořká a vyrůstají z nich nápadně žluté prašníky (u řeřichnice hořké jsou fialové).

Třetím vzadu je *řeřicha setá*. Ta kdysi nesla také latinské jméno *nasturtium* (u starých Římanů, ne vědecké). Dnes se hlásí pod jménem *Lepidium sativum* a určitě ji znáte ze sáčků se semeny, mezi nimiž se prodává. Ono slůvko *nasturtium* vyjadřuje ve volném překladu podobný efekt, jako vyvolá krájená cibule: nas-turtium, nos-trápící.

Řeřicha setá je jednoletá rostlina, rostoucí původně na mokřinách v jihovýchodní Asii a na Blízkém východě. Její ostrá chuť přímo demonstruje charakter tamních kuchyní. Od času egyptských faraonů provází člověka jako užitková rostlina. Má ohromnou výhodu: velmi krátkou vegetační dobu a dostatek zásobních látek v semeni. Proto si ji můžete vypěstovat bez půdy na vatě v kelímku od jogurtu nebo na táčku od masa. Ono se ani téměř nedá mluvit o pěstování: jednoduše na vlhkou vatu nasypete obsah sáčku se semeny řeřichy seté a jakmile budou rostliny asi 5–10 cm vysoké, odstříhnete je a nasekáte na chléb s máslem, na sýr – kamkoliv chcete.

Tak dobrou chuť!

Jak ten chudák k tomu přijde?

Chudák *narcis!* S malým n, nikoliv Narcis s N velkým.

Ten s oním velkým N, původně psaný Nárkissos, byl spanilý jinoch, tak spanilý, že se zamiloval do vlastního obrazu v zrcadle hladiny kteréši řecké studánky. Ač byl synem nymfy Liriopé, pohrdl láskou jiné mladší a krásné nymfy Echó. A to neměl dělat, řečtí bohové drželi nad krásnými nymfami patronát (a to se jim nedivím, i když nejsem Řek, natož bůh). Nechceš nymfu – tak si musíš stačit sám. Údajně ho za to řečtí bohové proměnili v květinu, nesoucí po něm jméno.

Toho se později chytili ranhojiči medikové a lékaři všeho druhu, zvláště pak sexuologové, kteří nazvali „patologický stav, charakterizovaný nadměrným zájmem o vlastní osobu, např. zamilovaností do vlastní podoby v zrcadle“ narcisismem.

Ještě jednou: chudák narcis s malým n. Jak k tomu přijde!

Mám-li být upřímný, ani on zas tak čistý není.

Zkuste si teď na jaře, vložit do vázy společně s narcisy ještě jiné květiny. Za chvíli je po nich, do sebe zahleděný narcis i s malým n je utrápí. Samozřejmě, že trochu antropomorfizuju, ta krásná kytky se do sebe zahledět nemůže. To jen ty ostatní doplácí na produkty narcisova metabolismu. Dokonce na ně mohou doplazit i zvířata a nakonec i pán tvorstva. Jako všechny amarylkovité rostliny, je i kterýkoliv narcis celý, celičky jedovatý. Obsahuje fenanthridinové alkaloidy jako je lykorin, tazetin a spoustu dalších. A ty dokážou zatočit zejména se zažívacím ústrojím každého savce. Popsány jsou otravy dobytka, zvláště vepřů, kteří vyryli cibule narcisů a sežrali je. Všechno začne nadměrným sliněním, pak se přidávají průjemy a zvracení a dostaví se celková slabost a netečnost.

Ona netečnost je pro mne oslím můstkem k podobně znějícím řeckým slůvkům narkósis a narkún. Spánek a omamovat. Však je dobře znáte aplikované: narkóza a narkotika, narkoman.

Ač šibal, nemá s nimi Narcis, natož narcis nic společného. Narkotin je sice alkaloid, ale opiátový, z máku. A rozdíl mezi mákem a narcisem nemusím vysvětlovat.

Březen je jarní měsíc, zasvěcený sice bříze, ale není jarnější květiny, než náš narcis. Všechny narcisy, které se náhodou kdy našly v přírodě České republiky nebo někdejšího Československa, jen utekly ze zahrad. To v jižní Evropě, pod Alpami i ve východních Karpatech byly dokonce celé narcisové louky, louky plné narcisů. Jako pampelišek. Celkem na světě roste 27 (nebo až 40) druhů narcisů. A nejvíc jich je ve Středozeří: takové Španělsko (a Portugalsko) je přímo narcisovým magnátem. Samozřejmě, že myslím narcisy přírodní, původní.

Kloudně se o narcisy začali zahradníci zajímat až někdy v 16. století – stejně jako o tulipány. Na rozdíl od tulipánů, které očarovaly Holanďany, našly narcisy své první obdivovatele v Anglii. V polovině 16. století se pěstovalo něco přes dvacet odrůd (a možná druhů) narcisů. V polovině dvacátého století už jich bylo přes osm tisíc.

V Čechách znali naši předkové zcela jistě narcis už v době Rudolfa II. Říkali mu narcisová růžička. A protože to bylo asi jméno dlouhé, za čas se objevila i jména jako arcisek, arcizle, arcízl, arcyz až nakonec zase narcyz. Na Slovensku schovali narcis do podoby driemavec. Ani to nesouviselo s případnými narkotickými účinky narcisu, ale bylo na narcis přeneseno z jiné jarní a dokonce příbuzné amarylkovité kytky, *bledule*. Ta zná totiž vynikající trik: protože roste v době, kdy o mrazy není nouze, často můžete bledule po ránu vidět položené na zemi, zvadlé, jakoby spící. Jen vyleze slunce, otřepou se a v poledne už zase stojí v pozoru. I když se svěšenými hlavičkami – květy. To je ale jejich přirozená poloha.

Tak vám přeju teplé jaro, plné narcisů. S velkými květy a malým n.

Pomlázka

Kdypak jsme to měli v roce 2003 první jarní úplněk?

Počítejte se mnou: jaro v roce 2003 – to orazítkované, úřední, ne skutečné, přírodní – tedy oficiální, astronomické jaro začalo 21. března ve 3 hodiny s půlnoci a dvě minuty k tomu. Právě v té chvíli slunce překročilo rovník a podle staré námořnické tradice by mělo být pořádně pokřtěno. Jenomže ono to dělá už nějaký pátek každoročně a ještě k tomu dvakrát, tak jaképak křtiny a špumprnágle.

Úplněk byl v březnu – v úterý, osmnáctého. Kdyby byl o tři dny později, už jsme měli po pomlázce, všechny holky by byly o nějaký ten den či rok mladší. Pomlazené. Jenomže ten Měsíc nechtěl ani za nic přidat do kroku, jeho rybí oko se na modrou planetu naplno vypouliklo už v úterý osmnáctého března a tím pádem podle další tradice, tentokrát té křesťanské, si musíme na velikonoce počkat až skoro na konec dubna. Velikonoce jsou vždycky na chlup přesně první neděli po prvním jarním úplňku.

Co na tom, že každý rok jindy.

Jak všichni víte, na Velikonoce se obzvláště těší všechna děvčata od pěti až do sto pěti. S výjimkou některých oblastí, kde jsou buď líní plést pomlázky, nebo to neumějí a kde tedy ke stejnému pomlazujícímu obřadu raději používají vědro s vodou (ve slušné společnosti horních deseti tisíc flakónek s kolínskou nebo Chanel 5), případně, jako v určitých regionech Polívkova Valašského království jen tak odříznou jalovcovou větévku a ta udělá taky stejnou práci... tak tedy: s výjimkou jmenovaných oblastí se k pomlazení většinou používají pomlázky. A z čeho jiného se taková pomlázka nejlíp uštrikuje než z pěkných ohebných, mízou nalitých proutků z *vrby*, *vetly* nebo *rokyty*. A ty jsou tak akorát nalité zvláště v těch letech, kdy ten jarní úplněk a tedy i Velikonoce moc nespěchají a tu starou zimu nechají pěkně dosloužit. Jen ať si jde, svou práci udělala, a ať jde bez jakékoliv apanáže, nedej bože ještě kanceláře, auta s řidičem a ochranky. Pěkně tak, jak je v této zemi zvykem rozloučit se s odstupujícím vládařem.

Zpátky k pomlázka. Asi jste se podivili, z kolika různých kytek jsem vám navrhoval pomlázky splétat. A to jsem ještě vynechal *jívu*, jenomže z vlastní zkuš-

nosti vím, že jívové proutí není na pomlázky to nejlepší. Zato všechna ostatní jsou dokonalá, zvláště, když se třeba nechají na chvíličku ještě natáhnout vodu třeba v potoce. Ona totiž ta jména vrba, vetla a rokyta jsou jedno. Slovo vrba je skoro všeslovanské – a značně starobylé. Umějí je jak Poláci (wierzba), tak Ukrajinci (vrba) nebo Slovinci (vrba). Na Litvě znají slovo virbas (znamená stonek nebo stéblo či prut), Lotyšši označují hůlku slovem virbs a daleko není ani latinské rodové jméno Verbena, třebaže dnes znamená něco úplně jiného. Původně ale označovalo vavřínové pruty. Základ takových výrazů je třeba hledat v hromadném jménu, označení jakéhokoli pružného proutí, verbje. Že to je slovo velmi staré a u nás dostatečně rozšířené potvrzují místní jména: za všechny vzpomenu třeba Vrbno, Vrbové a Vrbici. V někdejším Československu jich bylo víc než 40.

Přesto všechno je slovo i jméno vrba u nás mladé a „nové“. Naši předchůdci totiž znali především vetly a rokyty. A jívu, tu odlišovali zcela jasně, u ostatních (a že jich u nás roste mnoho druhů a na zeměkouli ještě víc – je to jeden z nejrozšířenějších rodů rostlin vůbec!) – tedy u ostatních to nebylo tak jasné. Slovem rokyta asi označovali vrby obecně, vetly byly patrně vrby úzkolisté, takové ty košíkářské. Obě jména se ale také zapsala do českého místopisu. Jen si vzpomeňte na Rokytnici, Rokytinou, Rokytník, Rokytov, Rokytno – a možná že i Rokycany, dnešní Rokycany. To za vetlou se už skoro voda zavřela. Nebýt Vtelna.

Vtelno, Vrbno a Rokytno – to je to samé co Lipno.

Až tedy půjdete 21. dubna mrskat a pomlázovat, tak si ty vrby, vetly, rokyty a jívy taky pěkně prohlédněte. Jsou to stromy a keře náramné! Od té velké vrby bílé nebo křehké, přes dlouhovlasou „smuteční“ vrbu – až třeba po tu vysokohorskou vrbu sítkovanou.

Ale z té byste pomlázku sotva upletli, je vysoká sotva deset centimetrů.

Májové kvítí

Svého času nebylo máje, abychom nebyli – dokonce úředně – obklopeni šeríky. Na oněch plakátcích, ohlašujících slavné májové dny nikdy vedle populární stopadesátdevítky nechyběla alespoň jedna lata šeríku. Šerík se stal symbolem máje, máj representoval šerík.

Kdo ví, jak by tomu bylo, nebýt zahradníků. On totiž ten tolik populární keř se sice jmenuje obecný, šerík obecný, *Syringa vulgaris* (vulgaris znamená opravdu obecný, nic vulgárního na něm není) – ale ne na našem území. Pravda, pěstuje se málem odnepaměti, ale jeho vlastí je spíš jihovýchodní Evropa. Zda je původní třeba na jižním Slovensku se čas od času přou páni botanici.

Jestliže se přivandrovalý šerík – lidově bez (ale nahoře i dole „s“) dostal vedle zahrad a parků na nástěnky, plakáty a v roce 1945 i na tanky, je na tom další host z jihovýchodní Evropy jen o málo jinak. V onom památném roce 1945 byl výhodným materiálem na stavbu barikád a přes tuto peripetii se dostal i do poezie. Však si pamatujete: „.....u nás

po ránu, stavěli barikádu z rozkvetlých kaštanů“. Takže už víte, o čem či o kom je řeč. O *koňském kaštanu*, *jírovc*, *maďalu*, po botanicku o stromu s vědeckým jménem *Aesculus hippocastanum*. Tenhle verš kromě své historické a umělecké hodnoty vypovídá současně o rychlém nástupu jara v roce 1945: obvykle totiž jírovec u nás vykvétáji asi tak v polovině května, výjimečně dříve. V roce 1945 kvetly 5. května.

Umění totiž často poslouží i biologům jako faktický důkaz. Třeba takový obraz Karla Purkyně, visící v Národní galerii: je to zátiší se sovou sněžnou. Dnes se jí říká sovice sněžná. Věrný, realistický obraz se stejně věrně, realisticky vymalovanou cedulkou, zástřelovým lístkem, který prozrazuje do té doby (a možná dodnes) nejjižnější lokalitu, na níž byl tento severský pták zaznamenán. Bylo to nedaleko Mladé Boleslavi.

Určit, kdy byl poprvé šerík či bez u nás vysazen, je ošidné. Zato o jírovc maďalu se to donedávna vědělo naprosto přesně: 1576. Tehdy měl být poprvé vysazen v Královské zahradě Pražského hradu.

Jenomže: V roce 2000 jsme si připomínali dvě velká kulatá výročí renesančního učence, Tadeáše Hájka z Hájku. Ten byl někdy kolem roku 1558 pověřen českým překladem známého Mattioliova Herbáře aneb zelináře, který pak vyšel tiskem LP 1562. A tam je jírovec vyveden v dřevořezu dokonale věrně s Hájkovou poznámkou, že péčí tehdejšího habsburského velvyslance v Cařihradě Busbequa se dostal i do Prahy a zde byl, kvetoucí! (tedy již starší) nakreslen či vyryt do dřeva.

Naše příroda, květen či máj ovšem není nebo nejsou závislí jen na těchto cizincích. Květen se ne nadarmo jmenuje právě takto a dávat některé z rostlin přednost, ba ji korunovat na „májové kvítí“ by bylo nespravedlivé. A vidíte, přesto udělám výjimku. A hned dvě: Ony totiž u nás rostou i kytky, které se májové přímo jmenují. Třeba taková konvalinka. A jedna růže. Ta první se jmenuje po botanicku *Convallaria majalis* a ta druhá *Rosa majalis*.) *Kovalinka májová* a *růže májová*, doslova.

Tě první jsou nebo bývaly plné lesy, ta druhá je vzácnější než vzácná.

Správně po botanicku se jmenuje konvalinka vonná. Lidově také hruštička, mariánský klíček – nebo biser. Představovat vám ji nemusím, to by bylo nošení konvalinek do lesa. Světlého, třeba do hezké, vysoké doubravy. Možná, že ale nevíte o tom, jak tato bylina vandruje. Vedle semen se totiž šíří i podzemními výběžky a jeden z mých kolegů se studiem tohoto růstu a šíření hlouběji zabýval. Měřil, pozoroval a nakonec z toho byla docela zajímavá diplomová práce. Dokonce se v ní pokusil spočítat, za jak dlouho by taková konvalinka vysazená v Aši dorostla do Čiernej pri Čope.

Obvykle bývá konvalinka považována za symbol čistoty, div ne panenství. Každá dobrá věc má ale svou stinnou stránku a platí to i o panně konvalince: obsahuje asi dvacet kardioaktivních glykosidů a je jedovatá, jak se patří. Jedovatá je dokonce i voda ze sklenice, v níž byla přes noc kytička konvalinek.

To růže májová, *Rosa majalis*, je laskavá. Dokonce ani ostnů nemá moc – a nic také nesymbolizuje. U nás roste jen na Milešovce a Kletečné – a na několika místech

jižních Čech, kam se patrně utekla z Alp či Předalpí. Než se totiž do Evropy vypravily asijské růže, prapředkové současných čajohybridů a polyantek, patřila růže májová a *růže keltská* ke standardnímu vybavení kdejaké zámecké i babiččiny zahrádky. Jedna v podobě tzv. empirové růže, ta druhá coby stolístka nebo mechovka. Obě ovšem rozkvétaly až koncem května.

Pro mne osobně je tím nejmájovějším kvítím jabloň – a pěnišníky, rododendrony. Však jsem mezi nimi v Průhonicích utratil hned 30 májů – a snad se k nim ještě vrátím.

Pijanišník

Přečtěte si ještě jednou nadpis: pijanišník. Pokud vám to připomene jazyk, jehož znalost byla kdysi znakem vzdělanosti občana Československé socialistické republiky, tak máte pravdu. Měl bych tedy napsat *пиянишник*, hezky azbukou, nebo, jak jsme říkali, bukvicemi. A neříkali jsme to s posměchem, protože na tom něco je: bukvice je nejen plod buku, ale někdy a v některých slovanských jazycích i buk sám. Výraz skutečně souvisí s písmenky, s někdejší slovanským výrazem buky, případně bukvý znamenajícím tolik co písmena, písmo. Někteří tvrdí, že slovanské jazyky tu byly ovlivněny jazyky germánskými. Jen si vzpomeňte, jak se řekne německy kniha: *das Buch*. A kniha a písmenka mají k sobě nějak blízko.

Teď vám jistě vrtá hlavou, co v botanickém fejetonu dělá jakási jazykověda. Byl to nutný úvod, abych se dostal k jádru. Pudla i fejetonu.

Od pradávných dob, co se příroda po poslední ledové době usadila a začala se vyvíjet do téměř současné podoby, rostly v Alpách *alpské růže*, *Alpenrosen*. Jsou to tamní dva druhy *rododendronů*, *pěnišníků*: *Rhododendron hirsutum* najdete ve vápencových Alpách, *Rhododendron ferrugineum* na kyselotě. Třeba na žule. Dlouhou dobu soužití s Rakousko-Uherskem i Habsburky nám i v češtině stačily ony *die Alpenrosen*, *alpské růže*. Pak došlo ke dvěma zásadním změnám. Vedle oněch evropských *rododendronů*, *pěnišníků*, se v zahradách a parcích začaly objevovat i všelijaké exotické, cizokrajné, tak jak se postupně obohacoval sortiment evropských zahrad o cizí kytky. Třeba takový americký *Rhododendron catawbiense* se pěstuje někdy od roku 1809. Už od dob Jungmannových pracovali čeští obrozenečtí vědci na nové české terminologii pro předměty a jevy dosud česky nepojmenované – nebo zapomenuté. V květeně s tím začali bratři Preslové v díle *Flora česká*, tedy *Květena česká*, v roce 1819. Jen o chvíli později, v roce 1820 vydal Jan Svatopluk Presl první díl svého *Rostlináře* a tam na straně 252 se poprvé objevuje nové české slovo, označující rostliny z rodu *Rhododendron*: *pěnišník*. Marně byste ale hledali a hádali u *rododendronů* nějakou pěnu. To jen bratři Preslové a Jan Svatopluk, zvláště když neměli po ruce české lidové jméno, sáhli pro podobné do sousedních jazyků. Tak vznikla česká *kopretina* i *prvosienka* (obě z polštiny), tak vznikl i *pěnišník*, původně *pijanišník* či *p'janišník*. Z ruštiny. Stejně jako *bolševník*.

Teď proč zrovna ten a takový, když dnešní odborná ruština zná jako ruské rodové jméno také jen rododendron. V čase bratří Preslů ale byl znám jeden sibiřský rododendronek, přesněji *Rhododendron aureum*, který v tamních lesích tvoří rozlehlé porosty asi jako naše borůvky. Zlatě kvete – vždyť se přece jmenuje *aureum* – a voní. Řekl bych dokonce, že voní potměšile. Potměšile proto, že je trochu záluždný. To ostatně asi vědí i opylující včely a jiný hmyz a brzy to zvěděli i Sibiřané. Stačilo si takovým rododendronovým medem osladit čaj nebo si z jeho květů udělat čaj sám. Po čaji se najednou svět zdál krásnější, nesnáze pominuly. Ukázalo se, že rododendronový med (a snad i kytká sama) má opojný účinek. Konzument, Sibiřan, si připadal jako opilý, pijaný. A tak *Rhododendron aureum* možná dřív, než dostal své vědecké, botanické a latinské jméno se jmenoval pijanišník. Nebo p'janišník. Po něm sáhl Jan Svatopluk – a máme dodnes pěnišníky.

Aprilis apricus aneb...až do první bouřky

Duben je zvláštní měsíc. Nejen, že je aprílový (zda-li pak víte, že slovo apríl vůbec nesouvisí s žádnou legrací, ale je odvozeno z nedoloženého, ale předpokládaného latinského výrazu *aporos*, tj. druhý, další. On totiž postaru býval duben druhý měsíc v roce, v dobách, kdy březen byl prvním), ale třeba v lidových pranostikách je duben poměrně chudý na výrazná, přelomová data. Snad tedy jen nejznámější aprílový svatý, Jiří, by stál za zmínku a pak možná jeho časový soupeř, jen o den „mladší“ evangelista Marek. Sběratelé a vykladači pranostik, Čelakovským počínaje a současníky, Janem Munzarem a Zdeňkem Vašků konče, se ovšem na těchto dvou světcích – či spíše na datech na jejich svátky připadajících, totiž na 24. a 25. dubna – něco vyřádili. Nejvíce ze všech se mi ale líbí pořekadlo: Sníh dubnový jako mrva pohnojí. Teď jde jen o to, aby to byl sníh nový, sotva na hroudu dopadlý, tak tající. Ten pohnojí. Jak to s ním ale letos bude, to si ve chvíli, kdy tyto řádky připravuji, nedovedu představit. Ještě v polovině března byly Čechy ještě stále plné sněhu. Stejně tak je na vázkách, zda bude letos platit i jiné úsloví, to o trávě a palicích: V dubnu trávu v zemi neudržíš, i kdybys ji palicemi mlátil!

Když jsem tak pátral ve starém gymnaziálním latinském slovníku pánů Pražáka, Novotného a Sedláčka a hledal, jak duben, ten skoro celosvětový apríl, ke svému jménu přišel, sklouzly mi oči na nedaleké slůvko *apricatio*, *apricor* a *apricus*. A hned mi v paměti zabzučelo jiné slovo, jméno mého oblíbeného ovoce, do něhož je ovšem teď v dubnu ještě daleko. Určitě i vám vytanulo na mysl německé slovo *Aprikose* nebo anglické *aprikot*. Jazykově i jazykovědně spolu nesouvisí, dozajista, ale něco společného mají. Ono latinské *apricatio* znamená vyhřívání se na slunci, na výsluní, *apricor* je skoro totéž, sluniti se, vyhřívati na slunci a konečně *apricus* je slunci otevřený, přístupný, výslunný, slunný. A taková meruňka, aby byla jaksepatří, ta toho slunce musí do sebe něco naskládat – a začít by měla už v těchto dnech. Z vlastní zkušenosti sice vím, že dobré meruňce neuškodí, ani když jí do květů chumelí (jed-

nou koncem března napadlo aspoň 5 cm nového přímo do rozkvetlých meruněk – a přesto se urodily) – ale teplo je teplo. Takže, v protikladu s obvyklým dubnem – zakamnavleznem mně se líbí spíš duben ve stylu Aprilis apricus.

Jan Munzar zaznamenal ovšem ještě další dubnové botanicko- nebo zahradnicko – meteorologické úsloví či pranostiku: Jak prvně zahřmí, fialka více nevoní. A celkem srozumitelně a logicky tento jev vysvětlil. Z našich fialek je časnější *violka vonná*, ta pravá fialka, prodávaná babkami na trzích, vonící, jak jinak, po fialkách, fialkově. Po ní rozkvétají i violky další, zvláště violka lesní a Rivinova. Ty nevoní. *Viola odorata*, voňavá fialka, je skutečně raná, kvetoucí někdy již od března. S tím docela souhlasím, až na to, že má zkušenost s fialkami je trochu jiná. Je-li ona dubnová bouřka provázená pořádným lijákem, je to jakoby všechny vůně z fialek vypláchlá. Alespoň z těch, na které chodím. Nechodím na ně ovšem sám, ale (ovšemže ne se mnou) i mravenci. Fialek a macešek (to jsou rodné sestry v rodu *Viola*) roste na světě asi 450 druhů, jen u nás aspoň dvacetšest a mnoho je ještě kříženců. Většina z nich má na semenech elaisom, jemuž se obecně říká masíčko. A tahle „fialková“ (tedy něco ve smyslu „vepřová“) mravencům náramně chutná. Jenomže jak víte od pana Ondřeje Sekory a Ferdy Mravence, mravenci jsou hmyz kolektivní, sociální, a tak tu svou „fialkovou“ nesežerou na místě (tedy alespoň ti slušnější z nich, to víte, leccos už od nás za ta léta soužití odkoukali), ale vlečou se s celým semenem domů. Jisté je, že ne všechna semena domů donesou. Buď je na cestě překvapí hlad nebo kamarád, s nímž se zakecají (tykadlově) nebo jsou přepadeni cizími mravenci (vždyť jsem řekl, že leccos odkoukali) – zkrátka: zhusta semeno domů nedonesou.

Písaři - asyrský reliéf

POSTSKRIPTUM

TRPASLÍCI

Marie Fleissigová

Trpaslíci

Ten den jsem se dlouho snažila přesvědčit počítač, že „Nohavica“ není chyba a že to nemá být „nohavička“, jak mi to ten můj pomocník neustále vnucoval. Proto jsem se zpozдила a jen taktak dorazila domů, abych stihla alespoň kousek svého oblíbeného rozhlasového pořadu. Když jsem ještě v kabátě a s taškou v ruce otočila knoflíkem u rádia, právě zpovídali komunistického poslance PK. Na otázku posluchače, co by se před rokem 1989 stalo politické straně, která by chtěla zrušit Varšavskou smlouvu (když teď komunisté chtějí zrušit NATO), se pan PK vytácel – že neví, v té době se prý ještě o politiku nezajímal, dělal v zemědělství... Vzpomněla jsem si, co mi už několik lidí, jinak soudných, vyprávělo: že tento poslanec je tak vzdělaný a navíc milý společník, až bych se musela divit. A tak jsem se skutečně divila - jak se při té své vzdělanosti může takto nejspíše vykrucovat a blábolit; rozzlobilo mě to natolik, že jsem na jeho adresu řekla několik velmi sprostých slov, která jinak neříkám a nestrpím ani vnukovi-pubertákovi. Ještě že jsem byla sama doma.

Teprve když jsem se uklidnila, odložila jsem kabát a otevřela dopis, který jsem vyzvedla předtím ze schránky, a hle - vypadla neobvyklá modrá poukázka: na ní jsem si měla vyzvednout – celou jednu korunu úroků na pozapomenutou vkladní knížku se závratnou částkou 149 korun (českých). Podivila jsem se, proč mi to posílají takto složitě. Kolik stojí už jen samotná poukázka, kolik úhožů do počítače je za korunu, zač je obálka a poštovné? Proč to vůbec pouze potichu nepřipíšu k těm obrovským penězům, které mi tam už pár let leží ladem?

V tu chvíli jsem konečně skutečně, ale opravdu skutečně a bezvýhradně přestala věřit - na trpaslíky a za pravdu dala všem, kdož se mi pokoušeli vysvětlit, jakýmižto vlnami, chvěním, signály, čipy a frekvencemi fungují ty všemožné technické výmysly, jako jsou počítače, internet, televize. Sice stále ještě nevím, jak to funguje, ale už vím, trpaslíci to být nemohou. Až dosud jsem žádnému technickému výkladu nejen neporozuměla (že nejsem Einstein a že se musím živit spíš slovem než čísly vím už od patnácti), ale ani naplno jsem tomu nevěřila. Nejbližší mi skutečně byla představa trpaslíčků. Jen díky jim, představovala jsem si, do telefonu není nutno křičet – ve drátech (nebo někde jinde, schovaní třeba na každém rohu a sloupu pro mobilní telefony) postávají malínci mužičci, pouhým okem neviditelní, a předávají si naše slova tak, jako když si děti hrají na tichou poštu. Jiní v počítačích závratnou rychlostí obsluhují psací stroje a další, s výrazným hereckým talentem, v televizorech předvádějí různá divadélka. A že je možno mít několik televizních programů? I pro to je při troše té fantazie po ruce vysvětlení: trpasličí soubory totiž hrají mnoho představení současně, ale potmě; a tím, když přepnete ovladač, nezmění se soubor a kulisy, ale pouze se osvětlí jiné malé jevištětko, a tak hned vidíte to, co jste si podle programu vybrali.

Myslíte, že k tomu by bylo třeba mít miliardy a biliony pidižvíků? Proč ne, vždyť už Jára Cimrman věděl, že trpaslíci vlezou všude a že se rychle rozmnožují... Ostatně právě jsem se dočetla, jak dobře se půdní bakterie dokáží bránit antibiotikům. Musí být tudíž také chytré, a přitom jich je v jednom gramu zeminy, jak spočítali vědci, až dvacet milionů; a kolik gramů asi tak váží televizor nebo počítač?

Ale teď už vím, že na trpaslíky to nefunguje. Přesvědčila mě o tom ta poukázka; pouze nepřipsat jednu korunu na nějaký centrální účet a místo toho ji posílat poštou – notabene šlo o knížku poštovní spořitelny –, to může udělat jenom automat, počítač, geniální blb. Trpaslíčci by to neudělali, ti musí být chytřejší. Také by tak vytrvale nepřepisovali jméno „Nohavica“ na „nohavička“.

Ani by se tak trapně nevytáčeli jako komunistický poslanec PK; věděli by, že žádná strana, která by snad chtěla zrušit Varšavskou smlouvu, by vůbec před listopadem existovat nesměla.

A kdyby se tak vytácel jen PK a jen s Varšavskou smlouvou...

Marie Fleissigová

Scéna z římského divadla. Podle pompejské mozaiky

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO: 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 400 kusů.

Tel.: 267 102 105, fax: 267 311 812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz.

Grafická úprava a tisk

TIGIS, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5" nebo e-mailem jako attached file
v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem
na čísle 267 102 105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení
a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

vita nostra

2006 *revue 2*

Etika

Exulanti

Genius loci

Globalizace

Holokaust

Jaká vláda

Psychiatrie

Sestry

Studenti

Výzvy UK

Prof. JUDr. K. Malý, DrSc., rektor UK 1994 - 1998

Obraz od T. Kubíka fotografoval J. Jůna

V. Hampl

V. Havel

Hippocrates

J. Kohout

E. Krížová

Z. Mařatka

J. Pešek

P. Pithart

J. Raboch

L. Velišek

VITA NOSTRA REVUE

15. ročník, číslo 2

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 16. 5. 2006

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

OBSAH

RES PUBLICA

Z. Velíšek: Ano – nebo ne?	4
V. Havel: O politických stranách	6
Anketa VNR – Čekání na ministra	7
L. Velíšek: Rada ze zámoří	11
J. Lynn, A. Jay: Jistě budu ministrem. Ale čeho?	13

ALMA MATER

J. Pešek: Role osobností v sedmi staletích dějin Univerzity Karlovy	16
V. Hampel: Historická inspirace a současné výzvy Univerzity Karlovy	21
Gratias agit profesoru Wilhelmovi	26
Rozchod 1948	26
V Karolinu o holokaustu	27
P. Pithart: Moje se tkání se židovstvím	28

VĚDA

J. Raboch pro VNR: Možnost volby může stresovat	34
Z. Mařatka: O globalizaci medicíny	36
Studentská vědecká konference 3. LF UK 2006. Abstrakta	38
R. Königová: Výchova chirurga ve Velké Británii	47

GENIUS LOCI

P. Čech: Vinohradský génius loci: II. – Vinohradská nemocnice	52
J. Raboch: Sigmund Freud a psychiatrická klinika na Karlově	57
Významní lékaři z Pošumaví	60
J. Kohout: Lékaři a vězňové	62
V. Košnarová: Vzpomínání na dědečka, profesora Františka Buriana	63

ETIKA

Hippocrates: The physician. Decorum	68
E. Křížová: Etika v růžové ordinaci	69
M. Zvoničková: Ošetřovatelská etika v praxi	71
J. Heřmanová: Rozhodování na konci života	72
H. Svobodová: Důstojnost lidské existence v péči o nemocného	73
H. Jarošová: Zdvořilost na akademické půdě	74
Z korespondence	76

TEXT

M. Rozsypalová, H. Svobodová, M. Zvoničková: Vzpomínky sester	78
---	----

POSTSKRIPTUM

M. Fleissigová: Až moc	94
------------------------------	----

Illustrace: Der praktische Universal Ratgeber, Verlag von Ernst Janson

---

RES PUBLICA

VE VOLEBNÍM ČASE

Zdeněk Velíšek

Ano – nebo ne?

Týden po volbách a nikdo neví, kdo je vyhrál! V evropské demokracii! V zemi, kde vymysleli pojem Res publica! A kde i do mříží kanálů v ulicích hlavního města je vyryta zkratka SPQR: Senatus populusque Romanus (senát a lid římský). Chci říct, že jsou-li Athény kolébkou pojmů demokracie a ústava, Řím, tedy dnešní Itálie, je kolébkou systému, na němž demokracie stojí. Ten systém je ale, jak se zdá, po těch tisíci letech tak složitý, že ho sama Itálie nezvládá. A pak se jí stane, že sčítá jablka a hrušky.

Jako teď, když nový volební systém zmátl pár volebních komisí natolik, že sečetly dohromady hlasy „sporné“ a hlasy „neplatné“ a všechny je prohlásily za hlasy sporné. Takže vznikl důvod k pochybám o správnosti předběžných výsledků voleb. Neboť sporných hlasů bylo rázem dvakrát tolik, než kolik činil počet hlasů, o které Prodi zvítězil nad Berlusconiem. Definitivní výsledek italských voleb proto do této chvíle (17. 4. 23.55) neznáme, přestože těch opravdu sporných hlasů bylo ve skutečnosti jen pár tisícovek, jak oficiálně sdělilo italské ministerstvo vnitra, které bylo nuceno přiznat, že původní číslo - 45 tisíc - se zakládalo na mylném součtu...

Volby po italsku? Nebudme hned tak jízliví!

V nedávných německých volbách Schröder také dlouho nechtěl uznat, že je prohrál a a že nemůže být premiérem, o amerických volbách s několikatydenním přepočítáváním hlasů floridských voličů ani nemluvě. Jedním z hodně diskutovaných důsledků italského hlasování je konstatování, že Itálie je „hluboce rozdělená“. Itálie je „rozpolcená“! To byl nejčastější výkřik médií poté, co byl upřesněn první nezaručený „odhad“ výsledku voleb. V tom prvním odhadu byl ještě rozdíl mezi vítězi a poraženými kolem 4 až 6 procent. Ale i rozdíl pouhých šesti procent se dá označit za příznak „rozpolcenosti“! V posledních dobách bylo přitom v Evropě mnoho voleb s výsledkem téměř patovým. Málokdy je to 80 ku 20. A když náhodou má jedna strana pohodlnou, ale ještě nikoli nadpoloviční většinu a po volbách se pracně dohadují vládní koalice, proti nimž se opozice rovněž formuje do bloku, je to pak v parlamentě (i v národě) často 101 ku 100 nebo nějak podobně. Sami to známe!

Co je potom démos či populus? V prvním francouzském referendu o Evropské unii byl rozdíl hlasů o málo víc než půl procenta. Francie na jeho základě akceptovala maastrichtská kritéria a zavedla euro. Nespokojenost s lecčims, co tehdejší ustavení Evropské unie a její pozdější rozšiřování přineslo, vyjádřilo v dalším referendu (o evropské ústavě) o pět a půl procenta francouzských voličů víc.

Kyvadlo se zhouplo z nevýrazného ANO na stále ještě dost nevýrazné NE. Právě fakt, že ANO nebo NE není dost pádné, dokáže zemi - a v některých případech celou Evropu - dezorientovat. Matematika demokracie - ať už té zastupitelské nebo přímé - je až příliš jednoduchá!

Je konsenzus ještě možný?

Bohužel, zjištění rozpolcenosti národa či politické scény v hlasování nevede nikdy k okamžitému, navýsost potřebnému úsilí o dosažení konsenzu. Obvykle se naopak dostaví snaha o posílení vratké pozice vládnoucí většiny, kterou z druhé snahy paralyzuje - více či méně úspěšně - snaha o její oslabení, případně o zvrácení situace.

Jak to bude v Itálii? Možná jinak. Prodiho vládě levého středu - pokud se ustaví - prorokují evropští komentátoři houfně nestabilní budoucnost vzhledem k nebezpečí rozdrobení. Víc nalevo by se vládu levého středu měli pokoušet táhnout především dědicové italského eurokomunismu, organizovaní hned ve třech postkomunistických stranách. Už minulá Prodiho vláda se kvůli podobnému vývoji rozpadla.

Při těchto úvahách se málo bere v úvahu fakt, že v Berlusconiho formaci Casa delle Liberte je myšlenkové jednoty také jako šafránu. Octnou-li se spolu s Berlusconiem (a hlavně kvůli němu) v opozici takové politické kalibry jako je Gianfranco Fini (Alleanza nazionale) a tak ideově vyhraněné, ale jinak flexibilní síly jako jsou křesťanští demokraté (UDC), vyjde možná někdo z „Domu svobod“ na svobodu. A pak není vyloučeno, že Prodi - bude-li premiérem - nebude zcela závislý na svých předvolebních, ne právě pohodlných spojencích, ale bude se moci v různých situacích opřít také o některé bývalé spojence Berlusconiho. Itálie tedy nemusí být po těchto volbách paralyzovaná svou „rozpolceností“. Mechanismy zastupitelské demokracie se mohou ukázat natolik účinné, že překonají zdání, že mezi ANO a NE není nic. Zdání, že...

... tertium non datur.

Nejen Itálie, ale i Francie těchto týdnů a Německo, se svým východiskem velké koalice, a možná zítra Maďarsko naznačují, že Evropa vzhledem ke stále zřetelnější a stále fatálnější rovnováze mezi ANO a NE musí hledat nějaké *tertium*. Není-li *dáno*, jak praví latinské úsloví, je třeba je vymyslet. Zejména nějaké *tertium* mezi Evropou sociální a liberální. Neboť právě tyto dva pojmy štěpí Evropu a rovnováha mezi ANO a NE pro jeden či druhý z těchto směrů Evropu paralyzuje.

*Svět podle Zdeňka Velíška
ČT24. 18. 04. 2006*

Václav Havel

O politických stranách

Myslím si, že politické strany jsou jedním z důležitých instrumentů demokratické politiky, nikoli jejím vyvrcholením či smyslem. Měly by být prostředím, kde se lidé sblíží, třídí své názory, seznamují se s míněním různých odborníků, kde se prostě formují politické osobnosti a posléze i dílčí politická vůle.

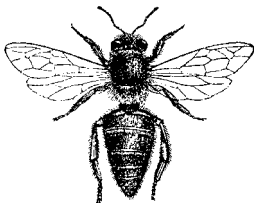
Neměly by být ale důležitější než oficiální instituce státu, jako je vláda či parlament, neměly by jim být nadřazeny, měly by jim naopak sloužit. Neměly by být místem, kde vznikají bratrstva určená k uchopení moci, jakési napůl ilegální metastruktury státu, měly by být spíš jen šlehačkou na dortu bohatě strukturované občanské společnosti, prostorem, který z ní nasává živiny, aby jim dával politický výraz použitelný pak v politické soutěži.

Jedině živý koloběh nejrůznější artikulovaných společenských potřeb a sil, jak ho zprostředkovává například život spolkový, může dodávat život a elán i politickým stranám, respektive být jejich životodárným podhoubím. Kde chřadne občanská společnost a upadá život spolkový, tam začínají dříve či později chřadnout i politické strany, až se z nich stávají posléze jakási zahnívající ghetta určená jen a jen k tomu, aby vytlačovala své členy vzhůru k moci.

Strany nesmějí být důležitější než veřejný zájem, musí mu naopak sloužit. Loajalita k státu či veřejné správě či zájmům společnosti či osobnímu svědomí musí být vždycky důležitější než loajalita ke straně. Jinak strany produkují jen neosobnosti hovořící pouze svým vlastním antijazykem, jichž se lidé začínají posléze štítit.

Partokracie, vláda stranických sekretariátů a politbyr, má u nás od 19. století velkou tradici a bohužel nám hrozí i dnes. Vždyť se blížíme k poměrům, v nichž se lidé začnou stydět, že nějakou stranu volí nebo jsou dokonce jejími členy. Což nemůže vést k ničemu jinému než k úpadku demokracie.

Jen tak mimochodem: všimněte si, že čím je někdo fanatičtější straníkem, tím víc mne podezírá, že stranám nepřeji či je snad vůbec nechci. Já si přitom nepřeji nic jiného, než aby strany v rámci parlamentní demokracie hrály tu kreativní a přitom skromnou roli, kterou by hrát měly a za níž nebudou u veřejnosti sklízet posměch, ale naopak úctu.

Václav Havel: Prosím stručně, Gallery, Praha 2006

Anketa VNR

Čekání na ministra

Co očekáváte od příštího ministra zdravotnictví?

Marie **Alušíková**, ředitelka FNKV:

Korektní přístup ke zdravotníkům;

- umění naslouchat současným problémům zdravotnictví a zdravotníků;
- vysoký stupeň kreativity;
- stabilizaci zdravotnických zařízení, která poskytují specializovanou a superspecializovanou zdravotní péči a vědecko-výzkumnou činnost;
- zajištění pozice, která náleží fakultním nemocnicím, aby z nich nebyly polikliniky, ale skutečně excelentní, současné době odpovídající zdravotnická zařízení.

Jaroslav **Blahoš**, předseda ČLS JEP:

Co nejužší spolupráci s ČLS JEP v odborných otázkách.

Štefan **Brunclík**, ředitel Ústřední vojenské nemocnice Praha:

1. Schopnost věcné a kultivované diskuze se všemi hráči na zdravotnické scéně;
2. hlubokou znalost rezortní problematiky ve všech oblastech, a to nejen oblast financování, ale i strukturu zdravotnických zařízení a v neposlední řadě také kvalitu poskytované péče;
3. trpělivost a pevně zdraví nutně ke zvládnutí přecházejících bodů.

Lubomír **Chudoba**, prezident České lékárnické komory:

Ministr musí počítat s tím, že zdravotnictví bude nadále tématem konfliktním. Důvod spočívá v omezených prostředcích jak na financování medicínského rozvoje, tak na zachování široké sítě zdravotnických zařízení. Od následujícího ministra zdravotnictví očekávám, že bude uvažovat koncepčně a že bude schopen pozorné a věcné diskuse s odborníky i představiteli patientských organizací. Měl by být také rozhodný a nepodléhat jednoduchým a líbivým opatřením a zároveň obdařen schopností srozumitelně vysvětlovat veřejnosti své konání (včetně nepopulárních kroků).

Milan **Kubek**, prezident ČLK:

Byl bych rád, kdyby příští ministr zdravotnictví hájil zájmy rezortu a snažil se prosazovat vyšší výdaje na zdravotnictví a spravedlnost do systému úhrad tak, aby ti, kdo nesou největší odpovědnost vůči zdraví pacientů, se nemuseli spokojovat jen se zbytky, které po sobě zanechaly stavební, farmaceutické a přístrojové lobby.

Byl bych potěšen, kdyby neviděl v ČLK nepřítele, ale partnera; aby ji respektoval jako garanta kvality a strážce etiky výkonu lékařského povolání, mezi jehož základní povinnosti patří prosazování příznivých pracovních a ekonomických podmínek pro lékaře.

Přiznám se však, že když pozoruji některé zájemce o tuto funkci, tak od nich raději nečekám vůbec nic.

Jiří **Pekárek**, prezident České stomatologické komory:
Kompetentnost, komunikaci, dodržování zákonů a slušnost.

Jiří **Schlanger**, předseda OS ZZ:
Možná následující DESATERO:

1. že bude demokrat a nebude mu demokracie vadit;
2. že se přihlásí k evropské zdravotní politice a navrhne politickým stranám a veřejnosti formulovat českou zdravotní politiku jako souhrn cílů a prostředků, které by realizovala veřejná správa v ČR;
3. že bude chápat, že tu není pro svoji stranu, vládu, ale pro občany a že jediným objektivním kritériem jeho práce je občanský prospěch, tedy pozitivní ovlivňování zdravotního stavu;
4. že o co bude méně umět medicínu, o to více bude vnímat ekonomické a sociální souvislosti (například vztahy veřejnoprávních pojištění a sociálních systémů, jejich výnosů a nákladů s náklady zdravotních služeb apod.);
5. že bude respektovat ústavní pořádek a právní řád a nebude jejich mezer využívat, že naopak navrhne institucionální reformu zdravotnictví a zdravotního pojištění a vrátí institucím jejich pravou roli v systému;
6. že bude rozumět, kam patří solidarita a kam soutěž;
7. že motivem jeho jednání nebude nenávisť nebo naopak osobní přízeň, ale bude objektivním služebníkem věcí veřejných;
8. že změní MZ ve funkční ústřední orgán ovlivňující synergicky zdravotní politiku, část sociální politiky, zejména zdravotní a sociální služby, obdobně přispěje k propojení politiky zaměstnanosti a vzdělávání;
9. že bude ztělesňovat odhodlání a rozhodnost, které budou vyváženy respektem k práci jiných a pokorou;
10. že u něj jakákoliv ideologie nezvítězí nad zdravým rozumem.

Bohuslav **Svoboda**, děkan 3. LF UK:

Je možné hovořit o potřebě koncepce, změně financování, spoluúčasti.....

Já však považuji za naprosto nutné, aby konečně příští ministr zdravotnictví celý systém a potřebný rozsah zdravotní péče odvíjel od kvality poskytované péče a vytvořil pro to potřebné mechanismy, ve kterých by byl zainteresován poskytovatel, plátce, pacient i stát.

Oldřich **Šubrt**, ředitel Nemocnice na Homolce:

Jasný jednoduchý plán stabilizace rezortu, který bude respektovat obecná práva a povinnosti při řízení jakékoliv části české společnosti:

- politická reprezentace - pravidla pro chod veřejných zdravotních služeb při respektování solidarity v prostředí nedostatku finančních prostředků na plně hrazenou moderní zdravotní péči;
- stát, resp. ministr - tvorba zákonů a pravidel, formulace celostátní zdravotní politiky zaměřené na formulaci a podporu priorit při zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva.

Co očekáváte od příštího ministra školství?

Ludvík **Armbruster**, děkan KTF:

Vstřícný postoj vůči vysokým školám;

navýšení dotací na studenta;

snížení administrativní zátěže ve vzdělávání a výzkumné činnosti.

Jaroslav **Blahoš**, předseda ČLS JEP:

Ministr školství by měl být zosobněným příkladem obecné vzdělanosti a kultivovanosti.

Mojmír **Horyna**, prorektor UK:

Byl bych velmi rád, kdyby pokračoval v podpoře výzkumu a vědecké práce na vysokých školách, tedy v duchu, který zavládl během funkčního období paní ministryně Buzkové. Dále by měl být kladen základní důraz na doktorské studium a jak výuce, tak doktorandům by měla být poskytována nejvyšší možná podpora. Smyslem působení vysokých škol není jenom zvyšování obecné vzdělanosti, ale především výchova špičkových odborníků, kteří budou připraveni na mezinárodní vědeckou spolupráci.

Pavel **Kovář**, děkan PřF UK:

Ministr by měl klást velký důraz na rozvoj kvality (ne kvantity) dlouhodobě podfinancovaného vysokého školství a bedlivě by měl přezkoumat, jestli má ve svém logistickém týmu kvalifikované úředníky – znalé, co propojení vysokoškolské výuky a vědy se všemi aplikacemi vyžaduje.

Bedřich **Moldan**, senátor:

Příští ministr školství by měl přetvořit současné MŠMT na Ministerstvo vědy, vzdělávání a sportu. Podstatně vyšší pozornost by měl věnovat rozvoji vysokých škol a výzkumu a vývoji (mimo jiné začleněním stávající Rady vlády pro výzkum

a vývoj do ministerstva). Bylo by zapotřebí zvýšit objem finančních prostředků pro vědu a vysoké školy a zlepšit hospodaření s nimi.

Na vysokých školách je třeba zavést školné.

Regionálnímu školství by se ministerstvo mělo věnovat jen rámcově a koncepčně, protože je řízeno kraji.

Martin **Putna**, literární historik:

Co nejméně státní regulace ve školství, především zrušit akreditační komise. Ať si založí školu kdo chce, jak chce, o čem chce, a ať rozhodne kvalita a zájem studentů. Protože jinak budou šedé myši v monopolním prostředí státních vysokých škol vládnout dál.

Jan **Sokol**, děkan FHS UK:

1. Že podpoří další vzdělávání učitelů a posílí diferenciaci učitelských platů;
2. že co nejdřív zavede společnou část maturitní zkoušky, která už mohla (a měla) osm let běžet;
3. že nezapomene ani na učňovské vzdělávání, před maturitou i po ní; že i kdyby šla na vysoké školy polovina ročníku, nezapomene ani na tu druhou;
4. že pro vysoké školy sežene nějaké peníze a nebude je tlačit, aby místo vzdělávání jen „produkovaly pracovní sílu“;
5. že nezapomene na podporu vědy, včetně její popularizace;
6. že posílí jazykové vzdělávání a vůbec „vzdělávání pro Evropu“.

Bohuslav **Svoboda**, děkan 3. LF UK:

Je možné hovořit o potřebě reformy základního, středního i vysokoškolského vzdělávání.

Já však jako pedagog z oblasti zdravotnictví bych od něj očekával zásah do prostředí, ve kterém vzdělávání v oblasti medicíny probíhá. Od ministra školství bych tedy očekával, že aktivně podpoří vznik univerzitních nemocnic jako výukové základny pregraduálního studia.

Jiřina **Šiklová**, socioložka:

Doufám, že nový ministr zajistí vysoké školy tak, aby jejich nejlepší absolventi měli zájem na nich nadále působit jako pedagogové. Zlepší úroveň nově založených vysokých škol a oborů a umožní studentům, aby přednášky i zkoušky absolvované na zahraničních univerzitách jim byly uznávány jako součást studia započatého v ČR.

Ivan **Wilhelm**, emeritní rektor UK:

Doufám, že nový ministr školství nezačne zpochybňovat dosavadní výsledky transformačního procesu vysokých škol, ale naopak bude pokračovat ve vytváření

vhodných podmínek pro jejich rozvoj. Program transformace VŠ byl projednán a schválen současnou vládou až do konce roku 2008, a tak bych předpokládal, že by se mohl začít okamžitě po nástupu do úřadu angažovat v přípravě perspektiv dalšího období.

Tomáš *Zima*, děkan 1. LF UK:

Ministr školství má být člověk, který má osobní zkušenosti se školstvím základním, středním či vysokým, měl by mít manažerské schopnosti, schopnost naslouchat názorům druhých, zejména odborníkům působícím aktivně ve školství, a korektně komunikovat s představiteli různých součástí vzdělávacího systému.

Libor Velíšek

Rada ze zámoří

Pane docente, žijete a pracujete s přestávkami skoro 15 let ve Spojených státech, přesto z vašich příspěvků do našeho časopisu je zřejmé, že jste na svou domovskou 3. LF nezapomněl a že také pilně sledujete vše, co se u nás událo. Jistě tedy víte, že v ČR brzy budou parlamentní volby. Co byste se svými americkými zkušenostmi a v zájmu české vědy příštímu kabinetu poradil?

Radit druhému je jednoduché, ovšem rady přijímat je podstatně horší. Člověk to nejlépe pozná sám na sobě. Ale přece: Spojené státy (se všemi negativy, kterých je dost) si vybojovaly čelné místo na slunci, protože vsadily na rozvoj vědy a techniky (a následně i vzdělání). Moje rada se tedy skládá ze dvou sloves: Nakoupit a přitáhnout.

A/ Nakoupit. Protože mozky vychovat je proces velmi zdoluhavý a tedy velmi nákladný, je mnohem jednodušší, rychlejší a levnější si je nakoupit. Proces nákupu zahrnuje několik stěžejních kroků:

1. Vlastní nákup, který vyžaduje dostatečnou sumu prostředků, nejlépe kontinuálně. Zahrnuje organizaci mezinárodních konferencí, pozvání pro zahraniční odborníky na krátké a střednědobé přednáškové pobyty, náklady na přijímací pohovory.

2. Vízová opatření. Je naprosto nemyslitelné, aby Česko mělo pro přicházející špičkové odborníky zdoluhavější, náročnější a byrokratičtější proces udělování trvalého pobytu než Spojené státy. Pokud špičkovému odborníku (například) z Gruzie Česko nedokáže udělit trvalý pobyt na deset let během tří měsíců, odejde tento odborník raději do USA, které to dokážou. USA totiž rozlišují nejméně tři kategorie trvalého pobytu (přistěhovaleckých víz) sponzorovaného zaměstnavatelem. První jsou špičkoví odborníci, kteří musí odbornost prokázat třeba svými

mezinárodními publikacemi a podpůrnými dopisy od amerických špiček. Takových přistěhovaleckých víz se kdysi vydávalo 5000 ročně. Tato kvóta se nikdy nenaplnila, takže čekací doba bývala 1-6 měsíců, v průměru asi tři. Druhou kategorií byla kategorie profesionálů, to znamená osob s vyšším vzděláním v profesích, kterých je v USA nedostatek (programátoři, zdravotní sestry atd.). Tato kategorie měla vlastní kvótu přistěhovaleckých víz plus přeřad z první kategorie. Vízová kvóta se naplnila a přebytek žadatelů se posouval do kvóty dalšího roku. Čekací doba mezi 12-24 měsíci. V třetí kategorii byli všichni ostatní, kvóta byla tuším 100.000 přistěhovaleckých víz ročně, čekací doba 5-10 let.

3. Udržovací náklady. Tyto náklady zahrnují vybavenost pracovišť a knihoven, platové prostředky, grantové prostředky. Musí být dostatečné čili tržní, aby se odborníkům vyplatilo setrvávat, a ne třeba za rok za dva přejet hranice do Německa či dále.

4. Akademické podmínky. Myslím, že univerzitní habilitační a jmenovací řád stále obsahuje ustanovení, která jsou spíše na překážku zapojování cizozemských odborníků do činnosti univerzity než naopak.

5. Soukromé nadace. USA utekly Evropě o značný kus cesty právě pro daňový systém (který je nesmírně tvrdý), podporující investice do výzkumu prostřednictvím soukromých nadací a fondů. Legislativa přesně vymezuje neziskovou nadaci včetně toho, kolik musí nadace ze svých prostředků rozdělit, aby za nadaci mohla být považována, a tedy byla bez daňové zátěže. Rozhodnu-li se dávat každoročně 10 % ze svého příjmu jako dar nadaci na výzkum – a dostanu-li od nich potvrzení, že jsem tak učinil – mohu si dar odečíst z daňového základu. Platí to jak pro mne, tak třeba pro Billa Gatese.

B/ Přitáhnout. Řada mladých vědců a pedagogů odešla za výcvikem do ciziny. Řada z nich se nevrátí programově. Řada se vrátí z nejrůznějších důvodů (rodina, sentiment, pivo...). Ale je třetí velká kategorie, která po ukončení tréninku váhá a zvažuje pro a proti. Pracovní podmínky, životní podmínky, pravděpodobnost srážky s blbcem, rovnost příležitostí... Zatímco nákup je model USA, přitažení je model Čína (People's Republic of China). Nabídlí nevidané, vím o celých laboratorních se špičkovým vybavením. Skutečně dosáhl toho, že se někteří vrátili jako vedoucí těchto laboratoří. A nutno podotknout, že publikace z těchto pracovišť již několik let vycházejí v nejpřestížnějších časopisech.

Pochopitelně zlepšení akademických pracovišť povede ke zvyšování kvality vzdělání a prestiže univerzity, takže se snad Univerzita Karlova dostane alespoň do první stovky.

Již slyším námitky, že Česko si může dovolit jen to, na co si vydělá. Moje odpověď je: Tudy vede cesta na Balkán (s omluvou Slovinsku) nebo maximálně k tomu, stát se dílnou Evropy. K tomu, abychom se postupně stali mozkiem Evropy, je třeba mimořádných opatření: rozpočtových, legislativních, akademických. Třeba i za cenu zadlužení. Tohle zadlužení se totiž mnohokrát vyplatí a vrátí.

Jaké vlastnosti by měl mít ministr, aby tyto představy splnil?

Měl by mít široký přehled (moje vize je polyhistor), zdravý rozum a rozhodnost. Podotýkám, že moje podmínky se navzájem nevylučují.

Jonathan Lynn, Antony Jay

Jistě, budu ministrem. Ale čeho?

22. října

Jsem hrozně rozčilený. Právě jsem byl opět zvolen do parlamentu. Po tolika letech v opozici jsme konečně vyhráli volby a vládu budeme sestavovat my. V televizi jsem zahlédl Roberta McKenzieho, jak zrovna říká: „Takže Jimmy Hacker se vrátil, s převahou zvítězil ve svém volebním obvodu. Po mnoha létech ve stínové vládě je téměř jisté, že dostane křeslo v nové vládě.“

23. října

Od snídaně jsem se nehnul od telefonu. Když je jmenován nový předseda vlády, žádný potenciální ministr se příštích čtyřiaadvacet hodin nehne od telefonu dál než na pět metrů. Když se vám premiér neozve během čtyřiaadvaceti hodin, tak ve vládě nejste.

Celé dopoledne mně Annie nosila jeden hrnek kávy za druhým. Když jsem se vrátil do křesla u telefonu i po obědě, řekla mi, že když nemám co dělat, mohl bych jí pomoci připravit k večeři růžičkovou kapustu. Vysvětlil jsem jí, že to nejde, protože čekám telefonní hovor.

„Od koho?“ Annie je občas trochu natvrdlá.

Konečně telefon zazvonil. Rychle jsem zdvihl sluchátko. Byl to Frank Seidel, můj politický poradce – informoval mě, že je na cestě ke mně. Řekl jsem to Annie a tu to nepotěšilo.

„Co kdyby se sem rovnou nastěhoval?“ zeptala se ironicky.

Občas ji vážně nechápu. Vysvětlil jsem jí, že jelikož je Frank můj politický poradce, je pro mě přímo životně důležitý. „Co kdyby ses tedy oženil s ním?“ navrhla. „Prohlašuji vás za muže a politického poradce. Co politika spojí, to žádná manželka nerozpojí.“

Annie to nemá vůbec snadné. Být manželkou poslance je hrozně nevděčná role. Ale teď, když se třeba stanu ministrem, bude konečně odměněna.

Telefon zvonil v jednom kuse. Alderman Spotteswoodwe, plynárna, Frank, spousta bezvýznamných lidí mi gratulovala. „K čemu?“ zeptal jsem se Annie. „Cožpak nechápu, že čekám důležitý hovor?“

„Ty mluvíš, jako bys čekal, že budeš ministrem,“ řekla.

„Samozřejmě,“ řekl jsem. „Jde jenom o to – ministrem čeho!“

Annie zaječela: „Já si dělala legraci!“ Nevěřil jsem svým vlastním uším. Annie si začala rvát vlasy. Usoudil jsem, že je nějaká nervózní.

„Nejsi nějaká nervózní?“ zeptal jsem se. Znova zaječela a vrhla se na zem. Napadlo mě, jestli bych neměl zavolat pohotovost, ale pak jsem si řekl, že by to mohlo – obzvlášť v téhle kritické chvíli – nepříznivě ovlivnit mou politickou dráhu.

MANŽELKA NOVÉHO MINISTRA ODVEZENA VE SVĚRACÍ KAZAJCE.

„Nejsi nějaká nervózní?“ zeptal jsem se znova. Opatrně.

„Kdepak! Ani náhodou!“ křičela. „Vůbec nejsem nervózní. Jsem manželka politika. Já si přece žádné city nesmím dovolit. Jsem šťastná, bezstarostná žena politika.“

Zeptal jsem se jí, proč tedy leží na podlaze tváří k zemi. „Hledám cigaretu. A nemůžu žádnou najít.“

„Co se takhle podívat do krabice na cigarety,“ navrhl jsem rozhodnut zachovat klid.

„Je prázdná.“

„Tak si vezmi valium.“

„Valium nemůžu najít, proto se snažím najít tu cigaretu. Co kdybys mi pro nějakou skočil, Jime?“

Vysvětlil jsem jí, že si prostě netroufám hnout se od aparátu. Annie prokázala obvyklý nedostatek pochopení. „Jime, jestli předseda vlády bude chtít, abys byl v tom jeho pitomém kabinetu, a nebudeš zrovna doma, tak zavolá později. Nebo mu zavoláš ty.“

Annie nikdy nepochopí jemné předivo politické praxe.

K večeru jsem se dozvěděl, že Bill dostal Evropu. Chudák starý kontinent. Bill neumí ani francouzsky, ani německy. Popravdě řečeno má potíže i s angličtinou. Jak se čekalo, Martin dostal zahraničí. Jackovi přidělili zdravotnictví a Fredovi energetiku.

Informoval jsem Annie o těch jmenováních a ona se mě zeptala, jestli někomu nepřidělili inteligenci. Zřejmě tím myslela školství.

24. října

Konečně jsem se stal ministrem.

Po bezesné noci mi v devět ráno konečně zavolali z Downing Street. Když jsem dorazil do Downing Street, premiér mě požádal, abych přijal křeslo ministra pro administrativní záležitosti.

Je to důležité ministerstvo. Řekl bych tak osmé deváté co do důležitosti. Na druhé straně mě Martin upozornil (zároveň s gratulací), že MAZ je politický hřbitov, tak trochu jako ministerstvo vnitra, a že mi to možná udělal předseda vlády schválně, aby se mi pomstil. Vynasnažím se, abych MAZ zvládl a dokázal premiérovi, že se mě tak snadno nezbaví.

Jonathan Lynn, Antony Jay: Jistě, pane ministře. Aurora, Praha 2002

ALMA MATER

OSOBNOSTI
HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

Tradičním shromážděním ve Velké aule Karolina oslavuje vždy na počátku dubna akademická obec výročí založení Univerzity Karlovy. Tentokrát se univerziténi hodnostáři z UK i jiných vysokých škol setkali spolu s dalšími hosty i z veřejného a kulturního života odpoledne 6. dubna. Slavnostní přednášky k letošnímu 658. výročí přednesli profesor Jiří Pešek z Fakulty sociálních věd a rektor UK prof. Václav Hampl. V ocenění významného osobního přínosu univerzitě obdržel její bývalý rektor prof. Ivan Wilhelm pamětní list.

Jiří Pešek

Role osobností v sedmi staletích dějin Univerzity Karlovy

Univerzita by v kontextu svých nejlepších tradic neměla být jen vysoká škola, ve smyslu pouhého, zvýšenou náročností a výběrovostí se vyznačujícího prolougování škol základních a středních. Univerzity jsou od svého vzniku především společenským, obcí těch, kdo vyučují, a těch, kdo studují, přičemž skutečně ostrá hranice mezi oběma skupinami by vlastně neměla existovat. Už za Jana Husa platilo, že ti, kdo učí, studují dále nebo si přibírají nový obor, aby rozšířili spektrum své učenosti a mohli studentům i kolegům nabídnout více možností pohledu na problémy, které je – jejich akademickou obec – hluboce zajímají.

Univerzita je tedy především obcí těch, kdo se učí kultivovat, metodicky usměrňovat a produktivně rozvíjet svoji zvědavost, onu nutnou, byť i nedostačující vstupní podmínku všeho vědění. A zvědavost vyučujících by logicky ve srovnání s tou studentskou měla být o to větší a hlubší, oč jsou profesores na cestě k jejímu nedosažitelnému plnému uspokojení dále než ostatní členové akademického společenství. Univerzitní výuka je tedy především vzájemným doprovázením se učitelů a studentů na cestě hledání a ověřování principů porozumění tomuto světu.

Spojení výuky a výzkumu, jímž v roce 1810 Wilhelm von Humboldt při zakládání berlínské univerzity bezmála na dvě století definoval nerozbornou jednotu působení moderního akademického učitele, je tedy jen nově formulovaným vyjádřením tohoto starého konceptu a smyslu univerzity. Co ale praktického plyne z tohoto pojetí univerzity? Především to, že ohromnou roli hraje schopnost učitelské osobnosti vtáhnout od samého počátku studia mladší partnery do společného dobrodružství výzkumu. Každá věda předpokládá, že ti, kdo se jí chtějí zúčastnit, osvojí si ohromné množství dílčích fakt, metod, formálních postupů či tradičních rituálů. Souboj s tímto, nové adepty nejednou zahlcujícím aparátem znalostí a dovedností je daleko snazší, jsou-li studenti profesorem přizváni k praktickému řešení jím nastolených otázek, problémů, výzkumných úkolů.

V naší povýšenosti lidí elektronického věku shlížime seshora na zdánlivě primitivní a málo „vědecké“ starší dějiny univerzity a mnohdy zapomínáme, že středověká nebo raně novověká, převážně humanitní věda vymezovala své problémy sice jinak než my dnes, že však obdobně jako naše disciplíny vyžadovala zvládnutí rozsáhlého znalostního zázemí i podstatnou argumentační brilanci. Tu pak profesori museli veřejně předvést v náročných veřejných disputacích, argumentačních soubojích s nejednou mimořádně závažnými důsledky v politické, církevně mocenské nebo např. právní oblasti.

Výroční disputace de quod libet filozofické fakulty, připravená a vedená v lednu 1409 profesorem Matějem z Knína, vyšetřovaným tehdy pražským arcibiskupem pro náklonnost k názorům oxfordského filosofa Johna Wicklifa, vstoupila pro svoji brilanci a nezávislost do univerzitních dějin. Janem Husem vedené disputace se o dva roky později aktivně zúčastnilo 55 profesorů. Tyto argumentační bitvy bývají zmiňovány v kontextu politických nebo církevních dějin, méně se zabýváme otázkou, jak asi působily na přítomné studenty či bakaláře. Jim se názorně předvádělo, jak jejich učitelé ovládají svůj obor, jak staví argumentaci a jak dovedně i odvážně (nebo nedovedně, případně zbaběle) hájí svůj názor.

To, co bylo na středověkých disputacích zajímavé a proč bychom si měli disputační výkony velkých osobností minulosti alespoň občas připomenout, byla akademicky garantovaná svoboda kladení nepohodlných otázek a volnost přinejmenším podmínečného hájení tezí, které jinak byly církevně nebo politicky nepřipustné. Na akademické půdě a ve specifické „nice“ disputačního kolbiště, kde se hájení či napadání jinak nebezpečných tezí přidělovalo jako „intelektuálně sportovní“ úkol, tak mohly být zpracovávány principy a myšlenkové modely, z nichž se postupně vyvinuly moderní evropské tradice lidského práva na svobodu názoru, resp. celý korpus základních lidských práv, o něžž se opírá dnešní euroamerická civilizace. Přečtěme si znovu brilantní filozofické eseje Hannah Arendtové, které od 50. let ovlivňují již třetí nebo čtvrtou generaci západoevropských a amerických vysokoškoláků, a přesvědčme se, že myšlenkové postupy této inspirativní a mnohdy kontroverzní myslitelky cíleně rozvíjejí zásady, podle nichž o problémech svého světa disputovali i naši univerzitní předchůdci doby Václava IV.

Univerzita je - přinejmenším ideálně nahlíženo - autonomní, duchovně svobodné prostředí, kde cílené pochybování o stávajících pravdách není zločinem, nýbrž privilegiem a duchovní povinností a kde jedinou těsně svazující kázní, které se student musí naučit a podřídit, je řehole jasné argumentace, metodického postupu, ověřitelnosti argumentů a srozumitelnosti interpretačních výsledků. To jsou kvality, které se nedají naučit nazpaměť nebo stáhnout z internetu. Zde je zapotřebí vlivu učitelské osobnosti, která zainteresovaným studentům partnersky a srozumitelně nabízí vlastní výkony a účast na výzkumu jako příklad i motivaci a která je ochotna udělat si čas na práce, problémy i výkony svých studentů.

Jak ale vlastně poznáme tu opravdu velkou učitelskou osobnost? Podle množství akademických titulů, podle pozice v tabulkách citačních indexů nebo podle velikosti ulovených grantů? Úspěšný profesor naší doby jistě musí mít mnohé z těchto trofejí ve své sbírce. Velkou univerzitní osobnost z něj ale jen tohle asi neudělá. Proč vlastně po desetiletí přicházeli a přicházejí za Janem Patočkou, Janem Havránkem, Alexandrem Stichem, Milanem Sobotkou, Janem Křenem nebo Miloslavem Petruskem studenti i kolegové s prosbou o radu, výuku, účast na projektu? Tady hrají roli takové neuchopitelné veličiny, jako je moudrost, rozhled, zkušenost i dar mezigenerační komunikace, ale také ochota pečovat o mladší a rozdělit se o mezinárodní konexe, schopnost dodat jim odvahy k riskantnímu nebo náročnému badatelskému výkonu.

Anonymita masového studia, které stále více zahlcuje a odborně devastuje většinu evropských univerzit, je v rozporu s klíčovým posláním univerzit: tj. reprodukovat produktivní vrstvu vysoce kvalifikovaných zvědavců, kteří dokáží řešit problémy, společností možná ještě diskurzivně ani neidentifikované.

Masa nezainteresovaných studentů bez odborných zájmů a perspektiv, studentů umístěných na univerzity v rámci státního boje proti hromadné nezaměstnanosti mládeže, je popřením univerzity jako komunity zaujatých zvědavců. Posun evropských univerzit do role sociálně kultivačních ústavů blokuje jejich možnosti rozvíjet kvality vědeckých škol a mezigeneračních vývojových týmů, soustředěných okolo klíčových produktivních a inspirujících osobností. Věda a výchova k vědě či obecněji k samostatné tvůrčí práci se nedá proměnit v sériovou produkci.

Na vojně se učí, že voják vystřelí až v okamžiku, kdy rozpozná bělmo očí útočícího protivníka. Jak ale má učitelská osobnost zprostředkovat komplex znalostí, dovedností, inspirací a osobnostních kvalit, když v produktivně zaplněné velkoposluchárně nezahledne nejen oči posluchačů, ale občas ani celé studenty, protože část z nich se do posluchárny nevešla a ve vedlejším sále sleduje přednášku v projekci?

To není futuristická vize, to je zkušenost z některých německých univerzit. A jak se mají posluchači naučit něco víc než banality, když místo proslulého profesora, zaměstnaného sháněním projektových prostředků na výzkum a na mzdy svého týmu, studenty pravidelně vyučuje a posléze zkouší jen jeho asistent? To abych připomněl stížnosti, které nedávno zaznívaly na rakouských univerzitách.

Ale připomeňme i problém český, stesk řady studentů, že jejich bakalářské, magisterské, dizertační práce jejich učitelé a posuzovatelé vlastně ani pořádně nestačí přečíst a tedy ani nemohou autorovi vyložit, v čem chyboval, v čem byl dobrý a v čem udělal krok za hranici školského standardu směrem do oblasti originálních vědeckých výkonů.

Milníky dějin naší Karlovy univerzity přitom vytyčovaly skutečně markantní osobnosti vědy, resp. kultury, jíž je věda významnou součástí. Plně to platí o zakladatelské osobnosti moderní české přírodovědy Janu Evangelistu Purkyně. Dávny vynikající absolvent pražské medicíny se roku 1850 vrátil na pražskou univerzitu jako profesor fyziologie ze slezské Vratislavi, kde již roku 1839 vybudoval první fyziologický ústav na světě. To, co na Purkyně fascinuje, nejsou jen jeho epochální medicínské a přírodovědné objevy, koncepční myšlení, jeho zakladatelská organizační a vydavatelská činnost nebo politická angažovanost při prosazování českých přednášek, ale také jeho pochopení pro výkony mladší generace a vědomí nutnosti výzkumné i učitelské kontinuity pro úspěšný rozvoj oboru, resp. komplexu příbuzných věd. K Purkyněmu jako učiteli se právem hlásila řada velkých vědeckých osobností české vědy.

V povědomí širší veřejnosti jsou pro konec 19. století zakotveny především univerzitní osobnosti, které stály na stejné straně jako mladý, sebevědomý, invenční profesor filozofie, zakladatel řady příbuzných oborů, příčinnivý a tematicky široce rozkročený spisovatel Tomáš Masaryk. Je zbytečné zdůrazňovat, že Masaryk představuje svým dílem i životní aktivitou - vedle Jana Husa, Bernarda Bolzana a Jana Patočky - jednu z nejvýznamnějších osobností české vědy a kultury.

Za zdůraznění ovšem stojí skutečnost, že v zakladatelské generaci profesorů české univerzity, ustavivši se roku 1882 po rozdělení staré Karlo-Ferdinandovy na českou a německou „sestru“, byla celá řada vynikajících osobností, které daleko přesahovaly výměr svých oborů i univerzity jako instituce.

Univerzita se na přelomu 19. a 20. století stala vůdčí vědeckou, kulturní a v řadě ohledů i politickou institucí českého politického národa. Nebylo to dáno nějakou směrnicí či dohodou. Prosadili to silou svých osobností profesori takového kalibru a významu, jako byl historik Jaroslav Goll, zakladatel asi nejproslulejší české dějepisné školy, ale také básník a vlivný konzervativní politik. S Gollem si ovšem výkony, významem či veřejnou působností nezadali jeho přátelé: veliký bohemista Jan Gebauer a vědecky i umělecky plodný profesor estetiky Otokar Hostinský.

Královskou disciplínou tehdejší doby a hlavní náplní gymnaziální výuky byla široce chápáná klasická filologie. Jan Kvíčala a zejména jeho žák a vědecký následník, profesor Josef Král dokázali české společnosti zprostředkovat antické jazykové a literární myšlenkové bohatství způsobem moderním a kulturně nesmírně produktivním. Profesorem srovnávacích západoevropských literatur byl Emil Frída alias Jaroslav Vrchlický, po něm pak František X. Šalda, angličtinu tu vyučoval Josef Václav Sládek a po něm Vilém Mathesius. Politik a národohospodář Josef Kaizl z právnické fakulty ztělesňuje věhlas univerzity stejně výrazně jako profesor vnitřního lékařství Josef Thomayer. Kdo z nás ale vlastně dnes docení význam skutečnosti, že chirurg Josef Jedlička přednášel rentgenologii již od roku 1905 a radiologii od roku 1914?

Neměli bychom ale zapomínat ani na německou „sestru“ české univerzity. Klíčovou roli výrazné učitelské a vědecké osobnosti můžeme dokumentovat na profesoru fyziky a význačném filozofovi Ernstu Machovi, který v Praze v 60. až 80. letech 19. století vybudoval vědeckou školu experimentální akustiky a optiky a podílel se i na ustavení pražské školy psychologie smyslů. Mezi jeho asistenty byli Němci i Češi.

Obdobně tomu ostatně bylo i později mezi žáky Alberta Einsteina, který v Praze na stolici teoretické fyziky na německé filozofické fakultě působil sice jen krátce v letech 1911-12, ale dlouhodobě vynikající kvalitu teoretické fyziky tu stabilizoval tím, že za svého nástupce prosadil svého žáka Philippa Franka.

Hovoříme-li o zásadní roli profesorských osobností, je ovšem třeba zmínit i ohromnou odpovědnost profesorů, kteří studentské generaci předávali a snad i dnes nejen předávají vědeckou kompetenci, ale spoluutvářejí i hodnotový, etický a politický horizont.

Tyto momenty hrály na univerzitě podstatnou roli v době vypjatých nacionalismů 19. a prvé poloviny 20. století, především však za diktatur a totalitních režimů. Uhranutá fascinace většiny nežidovských profesorů Německé univerzity nacismem a ochota řady vědecky nadaných a odborně produktivních profesorů angažovat se nejodpornějším způsobem ve strukturách hnědého režimu a soustavně v tomto smyslu působit na studenty je díky systematickému výzkumu posledních let již dobře známa. Biochemik Konrád Bernhauer stejně jako významný historik církevních a kulturních dějin Eduard Winter poslouží tu asi jako nejhorší příklady.

Na kritické biografické zpracování negativně profilových českých univerzitních osobností pouňorové a normalizační doby je ještě příliš brzy. Tragikomická figurka muzikologa Zdeňka Nejedlého však zdaleka není jediným příkladem drastické duchovní i morální degradace původně kompetentního a uznávaného vědce a učitele. Odborná kvalita, badatelská invence a dokonce snad ani dar učitelského nadání nutně neimplikují morální integritu a sílu odolávat svodům kariéry nebo moci.

Svět v úhrnu není lepší, než býval dříve – takže je to dnes jen a jen na nás, kam a jak úspěšně povedeme naše obory, naše fakulty, naši univerzitu a zda vychováme ze svých studentů skvělé osobnosti. Velké osobnosti, které vzdělávaly moji generaci, se o to veřejně, polotajně i v soukromých seminářích s velkou investicí času, energie a odvahy snažily i v šedě nepřijemných dobách normalizace.

Měli bychom to dnes čestně splácet našim studentům.

Karolinum 6. 4. 2006.

Částečně kráceno

Václav Hampl

Historická inspirace a současné výzvy Univerzity Karlovy

Narozeniny naší univerzity nejsou jen příležitostí k reminiscencím a připomínání tradic, neboť univerzita není jen panteonem, ale především otevřeným a dynamickým prostorem naší současné existence, společenstvím sdílených a rozvíjených hodnot, místem neustále akcelerujícího poznání a nikdy zcela naplnitelné touhy po vědění - místem hledání otázek a nalézání odpovědí. Současná univerzita je organismem živým, dynamickým a mladým, neboť jakkoli její tón udávají zkušenosti badatelé a profesori, její výsledný zvuk, jímž rezonuje do budoucnosti, je tvořen hlavně z dychtivých, samostatných a sebevědomých hlasů jejich studentů.

Název mé přednášky samozřejmě implikuje srovnání historie a současnosti, ale zároveň pokládá elementární otázku, zda vůbec (a případně v čem) je reálné a korektní komparovat. Zdali vůbec a čím je možné propojit univerzitu středověkou a univerzitu třetího tisíciletí. Na první pohled by se mohlo zdát, že to jsou dva diametrálně odlišné světy, vnějškově spojené jen otcem zakladatelem, značkou, zažloutlými dokumenty a nostalgickou vazbou na minulost. Není přece dost dobře možné srovnávat dobu, kdy univerzitní výuka probíhala v pražských kláštorech (včetně katedrálního chrámu sv. Víta na Pražském hradě) se současným generem Univerzity Karlovy, jenž je proponován pro téměř pětapadesát tisíc studentů a pracovníků univerzity, tedy obce, která se rovná zhruba počtu obyvatel Karlových Varů nebo Teplíc. A také těžko srovnávat univerzitní laboratoři středověkého alchymisty třeba s urychlovačem částic, pozitronovou emisní tomografií či laserovou konfokální spektrometrií a dalšími technologiemi. Nesrovnatelné jsou počty fakult a počty oborů na nich pěstovaných, není možné srovnávat dokonce ani sankční a represivní aparát, neboť studentské vězení, které bylo od počátků součástí Karolina, už díky bohu dávno nemáme. Zdá se, že nelze srovnávat téměř nic – a přesto podstatné, nezastupitelné a stále živě propojení napříč časem, napříč obory – napříč univerzitní integritou, existuje.

Je tu důvěrně známý fenomén, propojující historické tradice se současnými výzvami Univerzity Karlovy. Je to klíčová úloha vědecké a učitelské osobnosti. Pro svých pár úvah jsem si pro ni vypůjčil označení, které do sociologické terminologie uvedl svoji knihou z roku 1984 významný francouzský antropolog a sociolog Pierre Bourdieu - *Homo academicus*.

Příběh univerzity je především jeho příběhem. Příběhem člověka hladového po poznání, člověka, který chce svět kolem sebe pochopit, ale také být jeho aktivním tvůrcem, který chce svět poznat a toto poznání sdělovat jiným. To on spojuje minulost se současností, to on je zárukou reálné budoucnosti. To on je tím, co propojuje univerzitu Karlovy doby s univerzitou současnou, bez ohledu na to jak se jmenuje, jakou má vědeckou či akademickou hodnotu či je-li zanesen v jejích análech a kronikách.

Jeho význam a inspirativní a motivační potenciál nemusí být nutně měřen jen počtem či závažností vědeckých objevů – ale také komplexem jeho vlastností a dispozic. Neboť Homo academicus v sobě integruje nezastupitelnou individualitu jedince, ale také typické vlastnosti, jež mají širší a obecnější platnost. Je to jakási nezbytná výbava zděděná po univerzitních předcích, která je základním předpokladem, umožňujícím plnohodnotně vstoupit do univerzitní akademické obce, nalézt v ní své místo, obstát a zanechat po sobě důstojný otisk. V jistém smyslu je Homo academicus organickou symbiózou vrozeného, podvědomě vstřebaného z prostředí, a cílevědomě pěstovaného. A právě kvůli významu rysů vstřebaných a cílevědomě pěstovaných stojí za to se pokusit alespoň některé reflektovat a připomenout.

Jednou z jeho základních vlastností musí být schopnost sdílet a spoluvytvářet akademický život, být vyhraněnou tvůrčí, vědeckou a pedagogickou individualitou a zároveň členem širší akademické obce. Je to schopnost dohlédnout i hlouběji a dál, než je obzor vlastního oboru, schopnost práce v týmu a pro tým, schopnost a ochota integrovat se do společenství osobností spřízněných volbou, které spojuje touha po vědění a ochota ho dále předávat.

Další elementární, profilovou vlastností, která podle mého názoru charakterizuje osobnost zvanou Homo academicus, je širší, extramurální odpovědnost, odpovědnost za věci veřejné. **Univerzita totiž není prostor odtržený od reality, kde se v poklidu studuje a bádá, zatímco kolem kráčí dějiny. Naopak je to instituce, která dějiny také vytváří. Její vědecká a vzdělávací aktivita formuje budoucí generace a ovlivňuje (a namnoze i usměrňuje) běh věcí veřejných a formuje vývoj a duchovní růst společnosti. Je ostatně známo, že se všechny mocensky orientované vlády a režimy v průběhu dějin snažily mezi prvními ovládnout právě vysoké školy - centra svobodného tvůrčího myšlení a symboly občanských svobod. A právě v těchto mezních situacích bychom se měli ke své odpovědnosti dokázat přihlásit.** Tak jak to ve válečných létech učinily např. britské univerzity (v čele s univerzitou v Oxfordu), když umožnily dostudovat českým studentům, kterým se po uzavření vysokých škol podařilo uprchnout z protektorátu. Ale není třeba zacházet jen do minulosti. Nedávné události v Bělorusku aktivovaly kromě mezinárodního veřejného mínění i akademickou solidaritu – Univerzita Karlova (podobně jako řada dalších univerzit) vyjádřila podporu běloruským studentům,

jimž bylo z politických důvodů znemožněno studium na tamních vysokých školách a nabídla jim možnost studovat u nás.

Univerzita Karlova je spjata se jmény významných myslitelů a osobností, přičemž většina z nich není ceněna jen pro své nesporné zásluhy pedagogické či vědecké, ale také pro své postoje morální. A právě oni jsou výmluvným důkazem toho, že Homo academicus je symbiózou odborného a morálního kreditu. To je další významný osobnostní rys, jenž směřuje nejen k posílení přirozené autority a kredibility, ale pomáhá uchovat svobodné myšlení a vydělit se z mainstreamové prostřednosti.

Jedním z těch, kdo jsou téměř ilustrativním příkladem této odborné a morální integrity, je např. filozof Jan Patočka. Nejlépe za něj v této souvislosti promlouvá následující citát: „Vzdělání je plodem dlouhého tápání, jeho ideál se objevuje a zakotví teprve u lidí velmi zjemnělých, kteří zároveň si dovedli uchovat neporušené mravní zdraví či aspoň dětské nemoci svého mravního zdraví úspěšně překonat. Vzdělanectví se nijak nekryje s odvrácením od světa, s odborným učenectvím, se službou mimopraktickým ideálům, naopak je jediným způsobem, jak věčné ideály učinit vskutku praktickými, nikoli jenom na podkladě lidské nesvobody.“ Budou-li právě takovéto osobnosti tvořit jádro univerzitní akademické obce, může být pak právem chápána i jako symbol jistého „vyššího principu mravního“, který hlavně v nelehkých dobách sehrál významnou roli, posiloval tradici humanistických hodnot a ducha národní vzájemnosti. A právě dnes, kdy si připomínáme výročí založení Univerzity Karlovy, je dobré tyto hodnoty zdůraznit, neboť zachování intelektuální a morální integrity je nezpochybnitelným imperativem pro všechny, kdož tvoří univerzitní společenství.

Zcela samozřejmým atributem, jenž souvisí s předchozím a dotváří osobnost zvanou Homo academicus, je maximální náročnost k sobě, která pak dává právo být náročný k druhým. Dehonestace skutečných osobností minulým režimem a naopak umělé vytváření „osobností“ z lidí nekvalitních ať po odborné, či po morální stránce nepochybně svým způsobem přispěla ke společenské devalvaci intelektu, vědy a vysokoškolského prostoru obecně. Ale i dnes nám **může hrozit jistá inflace „osobností“ např. vzhledem k účelově podmíněným tlakům na „produkci“ docentů a profesorů za každou cenu, a to i na úkor kvality. Jít touto cestou ovšem může mít jen krátkodobý a krátkodobý efekt - na druhé straně však může způsobit dlouhodobý a jen obtížně odstranitelný propad důvěry.**

Budou-li všechny předchozí předpoklady splněny, nemělo by pak být problémem, aby se Homo academicus dokázal prosadit i za hranicemi „své“ univerzity. Aby se dokázal ve světě domluvit, nalézt důstojné partnery, aby dokázal být konkurenceschopný - neřku-li pro své kvality sám vyhledávaný - a také aby se ze svých cest rád a zcela samozřejmě vracel, protože má proč a kam. Nic nového pod univerzitním sluncem. Vždyť Univerzita Karlova byla prakticky od svého založení

součástí evropského akademického prostoru. A nutnost konkurenceschopnosti si uvědomoval i Karel IV. Velice dobře vycítil nezbytnost zřízení univerzity jednak z potřeby jisté institucionalizace vzdělání, jednak z širšího hlediska politického. Praha se stala dalším významným centrem vzdělání a budu-li parafrázovat text zakládací listiny, mělo se tím mimo jiné předejít „odlivu mozků“ do ciziny a naopak zajistit v tomto prostředí tolik potřebný a obcerstvující „přisun“ vzdělců ze zahraničí. To se pak logicky mělo odrazit v rozvoji Prahy i Českého království – jak po stránce materiální (ekonomické), tak pochopitelně i duchovní (intelektuální).

Již v dobách založení naší univerzity byla mezi těmi, kdo se vydávali na akademickou dráhu, běžná tzv. „peregrinatio academica“ – a bylo zvykem za studiem cestovat a vzdělávat se i v zahraničí. Tímto způsobem neputovali jen studenti, ale i jejich pedagogové. A je zřejmé, že navzdory historickým obdobím, která tomuto „akademickému putování“ z nejrůznějších důvodů příliš nepřála, šlo o velice přirozený a (navzdory restrikcím) nepotlačitelný přenos a šíření lidského vědění – o dialog, který nelze nikdy umlčet. A tak v dnešní době vlastně máme na co navázat, když podporujeme cesty do zahraničí.

Homo academicus je tak v zásadě intelektuálním kosmopolitou, který se dokáže sebevědomě pohybovat a prosadit v mezinárodním vzdělávacím a vědeckém prostoru, flexibilně a kreativně reagovat na jeho změny a podněty.

V globalizovaném světě rapidně roste úloha vzdělání, hovoří se o tzv. „knowledge-based society“ – vzdělanostní společnosti, která klade na současného Homo academicus další specifické požadavky. Především pak na jeho schopnost pokládat stále nové otázky a hledat na ně odpovědi, ale také na jeho „tempařské“ dispozice, které z něj činí běžce především na střední a dlouhé tratě, obzvláště když soutěží v týmu „research university“, kterým chceme být. Neboť postavení univerzity se v mnohém odvíjí právě od její vědecké úrovně.

Každý, kdo tento úkol přijme, kdo se s touto ideou bude identifikovat, musí být schopen (ale i ochoten) držet krok s vývojem současné vědy a zároveň si být vědom, že ve vědecké a výzkumné práci je nezbytná vytrvalost a trpělivost. Pro mne je podstatou vědecké univerzity existence a fungování dlouhodobě stabilních týmů, soustředěných kolem výrazných vědeckých osobností, které vzdělávají a vychovávají takové následovníky, kteří jsou zanedlouho schopni sami vytvářet vlastní týmy a svými výsledky „pronikají“ i na další, mimouniverzitní pracoviště. Takovéto vědecké školy se rodí a etablojí postupně a jejich existence je nemalou komparativní výhodou naší univerzity, která musí mít a také má právě takové aspirace.

Homo academicus však musí být i bytostí do jisté míry pragmatickou, takovou, která nežije výhradně ve „skleněné věži“ základního výzkumu svého oboru a necítí se dehonestován, ale naopak inspirován i tím, že poznatky, kterých dosáhl, lze přenést do reálného života. Vytvoření podmínek pro další rozvoj vědy na Univerzitě Karlově považuji za jednu z priorit svého působení ve funkci rektora.

V neposlední řadě pak Homo academicus musí být schopen poznatky nejen kumulovat, generovat a zúročovat, ale také efektivně předávat těm, kteří jsou na počátku cesty. Opravdová učitelská osobnost samozřejmě především uvádí své žáky do tajů vědeckého „řemesla“. Učí je tedy nejen penzum fakt, ale i metodiku, jak se nové poznatky získávají. Na příkladu učitele a v interakci s ním studenti rozvíjejí i obecně kritické uvažování a hodnocení, nasávají hodnoty a zvyklosti daného odvětví vědy, seznamují se s praktikami výstupu vědecké práce i s postupy k zajištění financování vlastní práce. Učitel může a má pomoci studentům vyvarovat se slepých uliček, ale nebrzdí jejich sny a motivuje je k úspěchu. Je jakýmsi jejich advokátem - zastane se jich a podpoří je při nezaviněném neúspěchu. Je jako trenér, kterého neposuzujeme podle toho, jak umí sám běhat, ale jakých výsledků v běhu dosahují ti, které trénuje. Dobře to vyjádřil Albert Schweitzer: „Nevím, co vám přinese osud, ale jednu věc vím: jen ti z vás budou opravdu šťastní, kdo budou hledat a najdou, jak pomáhat druhým.“ Příklad dobré učitelské osobnosti by měl studenty uvádět do toho, co je podstatné pro úspěch ve vědě i životě vůbec: tedy ne zkratky a figle, nýbrž tvrdá práce a vytrvalost. Dále soustředění, které vyžaduje mentální disciplínu a konečně i zacházení s vlastním časem, protože jak praví jeden z Parkinsonových zákonů, „práce expanduje tak, aby zabrala jakýkoliv čas, který si na ni uděláme“. A podle mě je také důležité, aby na učiteli bylo vidět, že poznávání je zábavné a že plno humorných situací, které přináší, je dobře si užít.

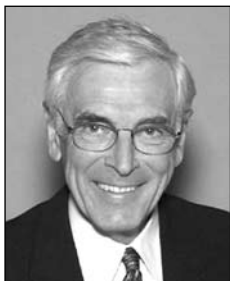
Vysokoškolský pedagog by prostě měl být pro studenty především osobním vzorem. Řečeno slovy Hannah Arendtové: „Ve výchově má odpovědnost za svět podobu autority. Autorita vychovatele a kvalifikace učitele není totéž. I když je určitá míra kvalifikace pro autoritu nezbytná, ani nejvyšší možná odbornost sama o sobě nikdy nemůže autoritu zplodit. Kvalifikace učitele spočívá ve znalosti světa a schopnosti poučit o něm jiné. Avšak jeho autorita spočívá v převzetí odpovědnosti za tento svět.“

Ze všeho, co bylo řečeno, vyplývá, že současný Homo academicus to vůbec nemá lehké. Ale on přece nikdy nepatřil k těm, kdo volí snadné cesty. Ve chvíli, kdy si zvolil tuto profesi, zvolil nejen své povolání, ale i poslání, z něhož plyne nutnost být otevřeným všem podnětům, dokázat naslouchat, ale také hovořit tak, aby i jemu bylo nasloucháno. V dnešním globalizovaném světě není nic, co by se nás netýkalo. Právě schopnost vzájemné komunikace se ukazuje být často klíčem k tomu, abychom se pochopili a porozuměli.

Dovolte mi prosím, abych nyní svoji úvahu uzavřel citátem z díla německého filozofa Johanna Gottlieba Fichteho: „Vzdělanec je mimořádně určen pro společnost. Jako vzdělanec je víc než stav, je tu skrze společnost pro společnost, má tedy zvláštní povinnost vzdělávat v sobě v nejvyšším možném stupni společenský talent, totiž schopnost přijímat a schopnost dávat.“

Karolinum 6. 4. 2006. Kráceno

Gratias agit profesoru Wilhelmovi

Za šíření dobrého jména České republiky v zahraničí dostal emeritní rektor UK prof. Ivan Wilhelm od ministra zahraničí Cyrila Svobody cenu GRATIAS AGIT. V odůvodnění se mj. připomíná činnost prof. Wilhelma v mezinárodních institucích, jako je např. Evropská a rovněž i Světová asociace univerzit. Dále se uvádí, že ve všech svých funkcích se zasazoval o intenzivnější mezinárodní spolupráci akademických i vědeckých pracovníků a že v době jeho působení v čele univerzity se Karlovo učení nejintenzivněji z vysokých škol v nových členských zemích Evropské unie účastnilo mezinárodní výměny studentů. V pozornosti I. Wilhelma bylo aktivní vstupování do programů Evropské unie vytvářejících evropský výzkumný prostor.

Cenu Gratias Agit uděluje ministr zahraničních věcí ČR za šíření dobrého jména České republiky v zahraničí osobám bez rozdílu národnosti, státní příslušnosti nebo země původu, které nad rámec svých profesionálních povinností nebo významným činem cílevědomě přispěly nebo přispívají k šíření dobrého jména České republiky v zahraničí. Mezi oceněnými jsou např. Tomáš kardinál Špidlík, Madeleine Albrightová nebo Jaroslava Moserová, in memoriam.

Rozchod 1948

Ve Vlasteneckém sále Karolina byla 26. dubna představena veřejnosti další z publikací Ústavu dějin UK o českých vzdělancích, do jejichž osudu těžce zasáhl nástup komunistů v roce 1948. Zatímco publikace minulé dokumentovaly touhu po svobodném duchovním intelektuálním životě v československých věznicích 50. let (Filozofie za mřížemi, Vězeňské přednášky, Profesor Václav Chytil a uranové doly), v knize nejnovější – Rozchod 1948 – nabízí tentokrát editor PhDr. Zdeněk Pouta podle svých vlastních slov pohled z druhé strany hranice. Nejnovější kniha Ústavu dějin „Rozchod 1948“ totiž obsahuje rozhovory s poúnorovými exulanty, kteří se i v těžkých podmínkách uprchlíků v rozvráceném Německu dokázali prosadit, často ještě i teprve dostudovat.

Podle jednoho z interviewovaných – a spolu s historikem Pavlem Kosatikem autorem publikace - bývalého redaktora Svobodné Evropy Petra Hrubého byla to mladší poúnorová generace, spojená s univerzitním prostředím. Neodešla pouze za lepším; chtěla připravovat program pro nové Československo, oproštěné od nacionalismu, jímž byli ovlivněna starší, hlavně politická emigrace. Na rozdíl od ní myslela už v evropských dimenzích, jak to také někteří z nich prokazovali i praktic-

kou činností. Petr Hrubý při křtu knihy poněkud hořce poznamenal, že po obnově demokracie v roce 1989 nebyli přizváni na české univerzity, jak by se dalo čekat v zemi, jejíž inteligence byla v historii mnohokrát vypuzena za hranice. Současně však řekl, že se nepovažují za hrdiny; odešli, protože cítili povinnost připravovat jinou budoucnost.

Názor, že tito exulanti dělali, co cítili, že je třeba udělat, vyslovil na křtu v Karolinu také Pavel Kosatík a tyto postoje dal do protikladu s leckdy malomyslnými náladami, které můžeme dnes ve společnosti pozorovat.

Mezi zpovídanými je historik, sociolog, antropolog stejně jako komparatista nebo germanista a politolog; jeden byl rektorem Mnichovské univerzity, druhý působil ve Svobodné Evropě, další zkoumal právo u Papuánců; prospívali intelektuálnímu životu v Holandsku, Německu, USA, Francii, Kanadě, Británii, Austrálii.....

V Karolinu o holokaustu

O holokaustu a o vzdělávání mladé generace jednali zástupci 30 zemí Rady Evropy a Evropské kulturní konvence ve dnech 24. a 25. dubna nejprve v Památníku Tereziá a potom v pražském Karolinu. Diskuzí se účastnil i rektor UK prof. Václav **HAMPL**; mj. prohlásil, že právě toto téma na univerzitní půdě patří. Na skutečnost, že vzdělávání o holokaustu naráží v řadě zemí na nedostatek způsobilosti na straně učitelů, nedostatek výukových materiálů a na politické překážky, poukázal Gunnar **MANDT** z řídicího výboru pro vzdělávání Rady Evropy. Proto Rada Evropy organizuje společné diskuse a semináře, kde se setkávají pamětníci druhé světové války, pořádají se školení pro vysokoškolské profesory pedagogiky. Podle Mandta je kromě doškolení pedagogů třeba zlepšit i vybavenost výukovými materiály. Ministryně Petra **BUZKOVÁ** soudí, že se v tomto směru ČR velmi snaží, péči ministerstva je vydávána celá řada publikací a dotují se i různé projekty, nicméně výuka o nedávné minulosti v hodinách dějepisu by se měla prolínat i s dalšími předměty, jako je třeba občanská výchova, aby bylo možno ukázat jevy, které holokaustu předcházely, a aby si je mladí lidé mohli dávat do souvislosti třeba s řáděním neonacistů.

Na ještě širší souvislosti poukázal bývalý prezident Václav **HAVEL**, které se diskuzí rovněž zúčastnil. Jak řekl v současnosti je podpora vzdělání zcela zásadní otázkou. Není přítom důležité, nakolik se díky němu podaří inovovat současné technologie a výrobu, ale významné poslání má především v kultivaci lidství. „Společnost ztrácí vnější mravní řád, kterému všichni rozumějí. Za této situace jsou tyto holokausty - jak Arménů, tak židů, či v souostroví GULAG - zruďným, ale svým způsobem srozumitelným produktem moderní dvojsmyslné civilizace,“ řekl. Odpovědnost za genocidy je pak společným problémem všech lidí, a ne jen některých národů. Nebezpečnější než sympatizanti neonacistických hnutí jsou

však podle Havla spíše projevy netolerance a skrytého fašismu. „Pozná se podle toho, že například odděluje lepší koncentrační tábory od horších, že naznačuje, že některé koncentrační tábory ani tak moc koncentrační nebyly. Pozná se podle rezervovaného vztahu k menšinám nebo vztahu k jinak sexuálně orientovaným,“ uvedl bývalý prezident. „Je důležité přemýšlet o různých souvislostech holokaustu. Nejdůležitější je určitá reflexe. Jen připomínání může obzvláště mladé lidi trochu nudit,“ řekl V. Havel. Proto by pedagogové měli být především morálními autoritami, aby dokázali žákům zprostředkovat otázky holokaustu i jejich přesah.

Petr Pithart

Moje setkání se židovstvím

Budu tu dnes mluvit o tom, o čem jsem dosud na veřejnosti nemluvil, ani nepsal. Jsou to velmi osobní věci – prožil jsem se svou ženou v Izraeli nejtěžší dny v historii našeho národa za poslední desetiletí. Tento prožitek – zároveň bezmocnosti ve vzdálené zemi a zároveň pochopení a podpory přátel, kteří nás vzali za své - už navždy ovlivnil mé vnímání židovství, židovského osudu, židovského státu.

Okupaci a politickou kapitulaci Československa v srpnu 1968 jsme prožili v zemi, která se jako stát vždycky bránila, a vždycky ubránila proti jakékoli přesile. Není se co divit, že jsme tam jednu dobu pomýšleli na to, že vytvoříme cosi jako partyzánské jednotky a že budeme proti okupantům doma bojovat. Takové úvahy by se jistě všude jinde na světě jevily jako čiré šílenství či pozérství, ale v Izraeli by bylo naopak nepravděpodobné, kdyby nás to nenapadlo. Nebylo to jen nějaké noční blouznění: se spisovatelkou Edou Kriseovou jsme v té věci několikrát navštívili syna legendárního vojáka, velitele a ministra obrany Moše Dajana a mluvili jsme s ním o tom, jak se dostat ke zbraním a opatřit si nějaký výcvik... Nikde nikdy jsem se tím nechlubil, není ani čím, byla to bláznivina, říkám to nahlas poprvé po 47 letech jako zprávu nikoli o sobě, ale o Izraeli, o atmosféře, která v létě 1968 obklopovala skupinu ztroskotaných Čechoslováků.

Na samém začátku byla šestidenní válka v létě 1967. Praha na příkaz Moskvy přerušila s Izraelem diplomatické styky, což se stalo jedním z kontroverzních témat na slavném IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů. Bylo to vůbec poprvé, kdy někdo u nás si dovolil veřejně kritizovat naši služebnou zahraniční politiku. Slovenský spisovatel Ladislav Mňačko, který proslul jako odvážný kritik toho, co se u nás dělo v padesátých let (ale i mezi partyzány za války a také v mírnějších letech šedesátých) na protest proti této politice opustil ČSSR a ve Vídni vysvětlil, co a proč udělal. Postavil se na stranu Izraele. Bylo to nebývalé, neslýchané gesto.

Pak – na zlomu let 1967 a 1968 – došlo k výměně ve vedení KSČ a studenti Filozofické fakulty UK v Praze začali organizovat podpisovou akci za znovunavázání diplomatických vztahů. Postavili si stolek s podpisovými archy na ulici a oslovovali kolemjdoucí. Říkali tím zcela jasně: jsme pro samostatnou zahraniční politiku, jsme proti diktátu Moskvy. Bylo v tom však patrné i to, že nám imponuje postoj Davida, který se nezalekl Goliáše a rozhodl se nečekat na připravovanou agresi a zaútočit jako první. Nesmí se to, ale někdy musí.

Mňačko si pak umínil, že zorganizuje první cestu mladých lidí z Československa do Izraele. Skupinu vybíral ze studentských vůdců (Luboš Holeček, Jiří Müller, Zdeněk Touš, Ivan Hartl), studentů, kteří organizovali petiční akci (Jaroslav Bašta, Michal Staša, Jaroslav Suk) a mladými novináři, publicisty a spisovateli vesměs kolem tehdejších Literárních novin (Eda Kriseová, Helena Klímová, Petr Chudožilov, Jana Smolanová, Petr Pithart se ženou Drahomírou...). Mňačko sehnal peníze na cestu, na pobyt jsme si měli vydělat prací na plantážích ovoce v kibucu Shomrat a týdenní výlet po Izraeli jsme měli dostat za odměnu za třítydenní práci.

Mnozí jsme váhali, zda odjet ze země, o které se po celém světě spekovalo, že může být vojensky přepadena a obsazena. Nebylo to lehké rozhodování – kupříkladu my se ženou jsme doma nechávali u rodičů tříletého syna Davida. Řekl jsem si, že to neponechám náhodě a udělám si co možná reprezentativní anketu mezi známými politiky a publicisty. Nakonec z toho vyšlo, že nepřijdou. A že tedy můžeme odjet. Jen moje žena říkala, že přijdou... To bylo v prvních dnech srpna 1968.

Události doma jsme v Izraeli moc nesledovali. Byli jsme daleko, sklízeli jsme ovoce a byli znaveni vedrem. Byli jsme ale i tak ve středu pozornosti a stále za námi jezdili izraelská novináři a chtěli slyšet, co že se to u nás děje. A jestli přijdou... 19. srpna jsme skončili s prací. Do té doby jsme ze země neviděli o mnoho víc než v oparu horkého léta vzdálený hřeben Carmelu.

20. srpna ráno jsme konečně vyjeli autobusem směrem k Nazaretu, odpoledne pak zdolali Golanské výšiny a dojeli až do tehdy vyliďněné Kunejtry. Potom jsme sjížděli pomalu až dolů k izraelsko-syrské hranici a viděli, v jak absurdní situaci Izraelci byli: Arabové stáli po zuby ozbrojeni na svazích nad nimi, měli celou tu úrodnou rovinu jako pod drobnohledem. Kibucníci přímo pod nimi pracovali na polích, jejich děti šli do školy, hráli si na hřišti, koupali se v bazénu. V kibucu Dan, kde jsme spali v onu kritickou noc, měli „všechno dvakrát“: na zemi a pod zemí, pro případ, že Arabové zrovna střílejí. Bydlení, školu, jídelnu...

Pro nás bylo nejhorším zážitkem, že všude kolem nás trčely uprostřed mrtvého ticha jako chvíli po boji vojenské vozidlo také československé výroby. Nákladní auta, obrněné transportéry. Tanky byly, pokud si pamatuji, sovětské: najeté po svahu dolů, ale v poslední chvíli zasažené, znehybněné. Byl to tak názorný předvedení přípravy agrese, že názornější už být nemohlo. „Tady na tomto terénním balkónku pár desítek metrů nad rovinou údolí Jordánu stál ještě nedávno váš ministr národ-

ní obrany a prohlížel si nás dalekohledem jako nějakou havěť v teráriu“, vyprávěli nám naši průvodci. Bylo nám stydno a zarytě jsme mlčeli. Co jsme měli na to říkat? Začal jsme bezděky nehty a pak kapesním nožičkem odstraňovat plechové štítky, ze kterých bylo patrné, v kterých továrnách u nás byly vehikly vyrobeny: jako bych chtěl před kýmisi zničit důkazy o tom, že jsme se podíleli na hanebné přípravě útoku. Všiml jsem si, že nejsem sám, kdo to dělá... Bylo to cosi doslova instinktivního. Kdybychom věděli, že za pár hodin budeme my sami objektem agrese!

Ale my nic netušili. Večer jsme se koupali v obrovských vlnách Genezaretského jezera – byl silný, horký vítr. Byli jsme po těžkém dni plném protichůdných zážitků už zase uvolnění, rozjaření, natěšení na zítřejší cestu do samého srdce biblické krajiny, do Jeruzaléma.

Ráno se ještě dlouho nic nedělo. Vyjeli jsme autobusem hornatou krajinou s palmami a oslíky k Jeruzalému. Po třech týdnech jsme konečně viděli něco, co odpovídalo našim představám o zemi, do které jsme před třemi týdny odjeli. Pak se náhle ozvaly výkřiky z prostoru řidiče, kde seděly naše průvodkyně a tlumočnice. Viděli jsme jejich ruce, které vyletěly nahoru, jako v hrůze či zoufalství. Pustily nahlas rádio. Slyšeli jsme jen hebrejská slova: ..tankim sovjetim, ungarim, bulgarim.... Zastavili jsme u příkopu a bezradně na sebe hleděli. Někdo měl slzy v očích. Co budeme dělat? Pojedeme na rumunské velvyslanectví do Jeruzaléma, Rumunsko nejen diplomatické styky s Izraelem nepřerušilo, ale neúčastnilo se ani invaze pěti zemí. Znovu jsme nasedli a jeli a jeli a dlouho mlčeli. Pak někdo začal tiše zpívat. Všichni se postupně přidávali. Zpívali jsme písničky Jaroslava Ježka a Voskovce a Wericha. Jistě to něčem vypovídá. Byl to neopakovatelný pokus, co si mladí lidé z Čech začnou zpívat, když je zle, nejhůř....V náladě konce třicátých let, s vědomím toho, co přijde, v tom hořkém optimismu Osvobozeného divadla jsme spontánně našli přiměřenou reakci na to, co se dělo doma.

Z Izraele vypadalo přepadení naší země snad ještě horší než ve skutečnosti. Na prvních stránkách novin matné, rozmazané fotografie tanků v ulicích měst, která jsme ztěží rozeznávali. Nevěděli jsme, jestli je to válka. Izraelci totiž válku předjímal. Oni by přece bojovali...

V zemi jsme zůstali o několik týdnů déle, než jsme měli naplánováno. Teď jsme byli ještě obleženější místními novináři než před okupací. Do kibucu přijeli izraelští vojáci a na nízkém návrší pro nás vztyčili anténu, s jejíž pomocí jsme večer a v noci jakž takž zachytili československé stanice. Izraelští novináři uspořádali sbírku, abychom měli z čeho žít. Pamatují si, že jsme dostali sandály – vždyť jsme nevěděli dne a hodiny, třeba budeme muset zůstat.

Pak se stalo něco výjimečného. Nabídli nám, že můžeme zůstat v zemi za podmíněk, za kterých do Izraele přicházejí židovští přistěhovalci. Tedy jako Židé. Začneme se v ulpamu učit hebrejsky... Nikdo nás nepřemlouval, byla tu zkrátka taková možnost a já na to do konce života nezapomenu.

Kdo to mohl být? Nevím. Setkávali jsme se i s politiky, já jsem mluvil v Knesetu (parlamentu). V Tel-Avivu se nás ujal milý Chanan Rozen a jeho skvělá, laskavá žena Rivka. Chanan byl pak po listopadu 89 byl naším honorárním konzulem, předsedou společnosti Izraelsko-českosloveského přátelství. Bydleli jsme u nich, už si nepamatuji, kde všude, u koho všeho jsme po dobu několika týdnů bydleli. Země byla pro nás zcela otevřená, nabídla nám nejen svoji pohostinnou náruč, ale i svou utrápenou, ale přitom sebevědomou duši.

Nabídky zůstat v zemi jako Židé byla vážná věc. Vždyť Židé definují velmi přesně a přísně, kdo je Žid. Ale ve výjimečné chvíli uměli uznat, že **Žid je ten, kdo ztratil domov, vlastně z něj byl vyhnán (anebo to tak mohlo nějakou dobu vypadat). Židovství je v posledku lidská, nikoli rasová kategorie. Může to být přece úděl každého člověka. To je to hlavní, co jsem si odnesl z Izraele.**

Vskutku, byla to privilegovaná doba, ve smyslu výjimečná pro toho, kdo chtěl poznat a porozumět. V oněch dnech naší existenciální, nejen existenční tísně jsme se nejvíce dozvídali o této zemi, o lidech, o jejich minulosti. Byli jsme naprosto otevření, výjimečně vnímaví, mimořádně citliví, protože jsme byli sami v situaci ohrožení, byli jsme možná budoucí štvanci, nikdo nemohl vědět, co bude.

Pak jsme se postupně začali vracet, naše skupinka se roztrhala, jinak to ani nemohlo dopadnout. Někteří mířili rovnou domů, jiní všelijakými oklikami, ještě jiní někam do Evropy, jeden z nás se sice vrátil domů, ale pak se definitivně rozhodl pro Izrael. Byl to jaderný fyzik a psal do konce života krásné české básničky. Martin Vaculík, syn věhlasného spisovatele, zůstal jako biolog ve Francii, Ivan Hartl žije jako uvědomělý, programový bezdomovec v Londýně a organizuje kulturní život v ulicích města.

Velká většina z nás pak měla „své osudy“. Jsem si jist, že pobyt v Izraeli právě v čase okupace nás všechny silně poznamenal. Protože jsme byli právě v zemi tolik zkoušené, pochopili jsme snad hlouběji než jiní, co je to, když do země vtrhne cizí moc, když lidé té země prchají a hledají své místo někde ve světě. Pochopili jsme, co je to být na útěku, co je to cizina jako útočiště, ale i co je opravdová solidarita. Co je to exodus. Zkrátka co je to být Žid.

Moje žena a já jsme se vrátili začátkem října domů, tanky už byly z velkých měst pryč, lidé se sice ještě nevzdávali, ale politici postupně rezignovali a nabídky podpory odmítali. Chtě nechtě jsme si začínali zvykat na okupaci jako na všední den.

Ještě na jaře 1969 jsem byl pozván za Literární noviny na první kongres tzv. mírových sil z celé Evropy. Na letišti čekal Arnošt Lustig a Taťána Štěpánková, později honorární konzulka v Jeruzalémě. A sdělili mi, že budu prvním řečníkem kongresu, hned po úvodním slově prokurátora Haushera (poslal na smrt Adolfa Eichmanna). Proč já, protestoval jsem! Nemám nic připraveno! Protože přijíždíš z čerstvě okupované země a tématem kongresu je právě budoucnost území okupovaných po šestidenní válce! Proti tomu se nedalo nic namítat.

Psal jsem projev až do rána a moc mne mrzí, že jej nemám. Mluvil jsem tak, jak se u nás už nesmělo. Řekl jsem natvrdo, že ani izraelská, sebelépe odůvodněná okupace nedopadne dobře. I kdybyste přinesli na okupovaná území modré z nebe, nakonec budete muset odejít. Lidé vás nepřijmou. Vim, o čem mluvím... Snad právě já, příjíždějící z Prahy, jsem si mohl dovolit říkat v Izraeli věci, které se tehdy ještě neříkaly. Měl jsem veliký aplaus, ale vzápětí za mnou přicházeli neznámí izraelští účastníci a nabízeli mi, že mohu zůstat bydlet u nich. Proč, divil jsem se. No přece se po tom, co jste teď tady řekl, nemůžete vrátit, vždyť vás za to budou pronásledovat... Měli pravdu, ale přišlo to až o pár měsíců později.

V den, kdy jsem mluvil před tisíci lidmi o tom, co moji a izraelskou zemi čeká, zemi, která je okupována, a zemi, která byť ze sebevíce pochopitelných důvodů okupuje, se na mistrovství světa hrálo utkání ČSSR–SSSR v hokeji a my slavně zvítězili. Všichni, alespoň v Praze, byli v ulicích. Lidé jásali, řinčelo sklo výkladních skříní sovětského Aeroflotu na Václavském náměstí a nikdo se už zřejmě nedozví, kdo byli nadšení vlastenci a kdo provokatéři – a dál to už všichni známe.

Nastala noc, která věru nebyla krátká a všechna vrátka byla zamčená na mnoho zámků a petlic. My z kibucu Shomrat jsme však po celou tu dlouhou dobu měli Izrael hluboko v sobě. A pak jednou začátkem prosince jsem na chodníku dole na Václavském náměstí potkal Chanana Rozena! Ovšem, bylo to po dvaceti letech před Špalíčkem, tehdy štábem Občanského fóra. A po několika dalších letech jsem pak jel do Izraele jako předseda Senátu. Byli jsme zase v Shomratu, naši přátelé jen o něco zestárlí...

Lidé zestárnou, některé vzpomínky však nezestárnou nikdy. Nemám o židovství představu z přednášek či z knih, ale z krajní situace, kdy jsme byli blízko zoufalství a beznaděje. Nechci, aby se někdy opakovala, ale blahorečím osudu, že když mne už potkat musela, stalo se to na silnici mezi Nazaretem a Jeruzalémem.

Záznam přednášky ve vzdělávacím centru Židovského muzea v Praze 8. 12. 2005.

www.pithart.cz

VĚDA

PRÁCE STUDENTŮ
ÚVAHY PROFESORŮ

Jiří Raboch pro VNR:

Možnost volby může stresovat

S jakými hlavními problémy se v současné době psychiatrie setkává?

To se dá říci lakonicky: s nedostatkem peněz. To je to základní, což je ale bezpochyby propojeno s tím, jak je psychiatrie, péče o duševně nemocné, historicky a dlouhodobě stigmatizována a diskriminována.

Proto zřejmě také nemůžete modernizovat oddělení, jak byste potřebovali?

Samozřejmě tu je představa, že k psychiatrii a péči o duševně nemocné může stačit slovo, eventuálně tužka a papír, ale tyto doby jsou skutečně nenávratně pryč. Máme už k dispozici velice účinné, ale také velice drahé léky, které bychom rádi dávali především těm pacientům, kteří dokonce ani léčbu zrovna nevitají, jako jsou pacienti trpící například schizofrenií. Pak také máme k dispozici neuvěřitelně mocné diagnostické prostředky, například zobrazovací metody, které nám umožňují vidět nejenom strukturu mozku, ale i jeho funkci; kdybychom mohli těchto vyšetření dělat více, asi bychom dokázali lépe diferencovat přístup k léčbě jednotlivých pacientů. Říkám to jako příklad; slovo ano, je velmi důležité a zůstane důležité v přístupu k našim pacientům, ale to slovo je v dnešní době už málo.

Jakým léčebnám dáváte přednost? Velkým léčebnám, nebo menším, komunitním zařízením? Nestačí někdy i léčba doma?

V každém oboru, a v psychiatrii také, je základním cílem předcházet zhoršení nemoci, což znamená držet pacienta co nejdéle v domácím prostředí. Stejně jako u jiných chorob to není vždy možné a potom samozřejmě musí přijít nějaká intenzivnější forma léčby. Na naší klinice máme tři denní stacionáře, je to vlastně taková intenzivnější ambulantní léčba, a s tím jsme schopni zvládnout některá akutní zhoršení našich psychiatrických pacientů. Ale samozřejmě jsou také stavy, které je třeba hospitalizovat; byli bychom rádi, kdyby to bylo v nemocnicích, ale bohužel psychiatrických oddělení v nemocnicích v ČR je velký nedostatek. Největší část akutní psychiatrické péče tak musejí zvládat psychiatrické léčebny. Myslím, že to není správné; dovedu si představit, že by některé léčebny, především ty kvalitní, získaly statut nemocnic. Je jich dost, co jsou propojeny i s ostatní medicínou, a u těch nevidím žádný problém, aby se tak stalo. Potřebovali bychom však, aby vznikala ještě jiná nemocniční oddělení v rámci standardních nemocnic.

Která zařízení vám připadají levnější, výhodnější?

O to se vedou spory, ale jeden fakt je absolutní - kvalitnější péče stojí více. Když jenom izolujete pacienty bez rehabilitační nebo jiné aktivační terapie, tak to stojí málo, ale není to to, co by medicína 21. století právě hlásala.

Přibývá psychiatrických pacientů, nebo jich je stále stejně?

Za posledních deset let nám v ústavech přibyla asi jedna pětina pacientů a v ambulancích jedna třetina pacientů. Takže duševních poruch, které jsou léčeny v našich psychiatrických zařízeních, velmi významně v posledních letech přibývá.

Čím si to vysvětlujete?

Těch faktorů bude celá řada. Jistě je v tom možno pozorovat destigmatizaci psychiatrie, to, že se lidé přece jenom trochu méně bojí psychiatrů. Za druhé duševních poruch v moderních společnostech prostě přibývá. Je to například dáno tím, že se průměrný věk prodlužuje; některé choroby, s kterými jsme se před desetiletími častěji setkávali, jako průjmovitá onemocnění a infekce, prenatalní úmrtnost, už moderní medicína zvládla, a najednou se objevují jiné choroby. A to jsou například deprese. V našich psychiatrických ambulancích za posledních deset let jich přibýlo sto procent, je jich dvojnásobek.

Nemá na to vliv také stav společnosti?

Na to asi nedokážu asi úplně přesně odpovědět, protože často si říkám, zda byl větší stres u člověka, který žil někde v lese a kolem něj chodili lvové a tygři, nebo je větší stres pro člověka, když může přijít o pracovní místo? Nejsem si tím úplně jist. I když jsem samozřejmě rád, že žijeme v demokratické společnosti, domnívám se, že možnosti volby – je jich teď celá řada ve srovnání s dřívějškem - jsou pro lidskou psychiku často náročnější, než když je mu něco jako by shůry přikázáno. A ještě bych řekl, že i v těch dávnějších dobách znamenal král nebo císař nějaký pevný bod. Nejsem si jist, kolik těch pevných bodů v současnosti máme.

Právě jste použil slova volba, volit. Jsme měsíc před parlamentními volbami. Projevují se třeba volby nějak na duševním stavu lidí?

Nemyslím, že volby nějakým zásadním způsobem ovlivňují zdravotní stav našich pacientů.

A mohou naopak ovlivnit zdravotní stav politiků?

To si dovedu představit, že ano. Dovedu si představit, že když někdo ve volební kampani musí pracovat dvanáct čtrnáct hodin denně, pak to na jeho psychický stav vliv mít může.

A jak to ovlivní člověka, když se dostane do politiky? Nezmění ho to?

To je otázka. Myslím, že každé povolání má na nás nějaký vliv, nějakým způsobem nás mění a samozřejmě primárně záleží na základní struktuře osobnosti, která je těm politikům dána.

Jaká by měla být tedy ta struktura osobnosti politika? Nebo s jakými předpoklady by měl jít člověk do politiky?

Člověk by jistě měl mít nějaké ideální představy ideálních lidí, ale lidé ideální nejsou. Ideální lidé nejsou ani mezi psychiatry, ani mezi politiky. Trošku odbočím, ale myslím, že to s tím souvisí: Nedávno byl proveden – podle mne ne

moc moudře - jednou z agentur průzkum mezi psychiatry, kde největší výstup byl, že největší brzdou české psychiatrie jsou psychiatři. Zpočátku mi to přišlo ne zrovna pro psychiatry příznivé, ale pak jsem si řekl, že to tak doopravdy je. Kdybych se zeptal, kdo je největší brzdou dobrých zákonů v České republice, tak si musím odpovědět, že to jsou poslanci, zákonodárci, a kdybych se zeptal, kdo je největší brzdou zdárného vývoje lidstva, tak to jsou v zásadě lidé, takže ono to tak je docela zákonité.

Marie Fleissigová

Zdeněk Mařatka

O globalizaci medicíny

Jedním z problémů dnešní medicíny je její atomizace, tedy specializace vedoucí k fragmentaci do podoborů a ke ztrátě celostního pohledu na nemocného. Jaký je váš názor na tento trend?

Tento trend nesporně existuje, a sotva mu lze bránit. Nemluví se však o tom, že současně probíhá proces opačný, globalizace, česky sjednocování. Globalizace je středem pozornosti v mezinárodní politice, u nás pak v důsledku našeho vstupu do sjednocené Evropy. Jako každá idea má globalizace své příznivce i své odpůrce. Příznivci si od ní slibují úpravu sousedských vztahů, bezpečnost, zkvalitnění legislativy, potlačení korupce atd. Odpůrci se obávají ztráty národní suverenity a identity. Globalizace však probíhá i v partikulárních oblastech, tedy i v medicíně, a také zde má své klady a své zápory.

Nejnápadnějším projevem globalizace medicíny je její „anglifikace“; angličtina nahradila v mezinárodním styku středověkou latinu. Avšak globalizace se netýká jen jazyka, promítá se i do myšlení a do ideologických koncepcí. Centrum výzkumu se přesunulo z Evropy do Ameriky a s tím také ideje a praktiky udávající směrnice pro diagnostiku a terapii. Anglofonní časopisy ovládly lékařskou literaturu, vytvořily hodnotící systém, jehož základem je impakt factor, určující na základě kvality časopisu kvalitu příspěvku a profesní zařazení autora. Tomuto trendu podlehly i velké národy se starou tradicí – medicína německá a francouzská. Kladem tohoto vývoje je, že nové vědecké poznatky jsou rychle zpřístupněny světové veřejnosti

Emeritní přednosta II. interního odd. Nemocnice Na Bulovce prof. MUDr. Zdeněk Mařatka, DrSc., nar. 1914, od 1939 na II. interní klinice – lékař, sekundář, asistent, přednosta, 1958-84 přednosta II. interního odd. Nemocnice na Bulovce, členství a funkce v zahraničních gastroenterologických a endoskopických společnostech.

a obohacují celý svět. Záslouhou globalizace došlo k ohromnému pokroku v medicíně teoretické i praktické, a proto náš zásadní postoj k ní by měl být kladný.

Avšak stejně jako v politice i v medicíně má globalizace také svá rizika a své záporny, a to především v otázce jazykové. Anglifikace medicínské literatury neznamená, že by měly zmizet knihy a časopisy v češtině. Každý národ by měl mít národní časopis, který přináší významné informace pro okruh svých čtenářů. Na druhé straně by měl mít také časopis v angličtině, který je naopak určen pro zahraniční čtenáře. Protože si menší národy nemohou takový časopis dovolit, sdružují se za tímto účelem v regiony. Úspěšným příkladem jsou společné časopisy států skandinávských. Takový časopis, který by umožňoval publikaci hodnotných prací, které je těžké prosadit v exkluzivních časopisech zahraničních, bychom měli mít i my ve středoevropském regionu. Nežádoucím průvodním jevem globalizace je i pronikání anglických termínů do češtiny tam, kde jsou k dispozici vhodné termíny české. Je věcí vkusu rozeznat, které anglické termíny jsou nezastupitelné a které jsou zbytečným hanobením mateřštiny.

Kromě nedozírného významu anglifikace pro šíření poznatků platí, že s užitečnými informacemi se šíří i takové, které jsou projevem módy a odporují místním poznatkům a zkušenostem. Kontrolované zkoušky a přísná hodnocení recenzenty v impaktovaných časopisech ještě nezaručují, že jejich výsledky lze automaticky přejímat. Některé zprávy uveřejněné v prestižních časopisech odporují zkušenostem jiných regionů. Se stejnou kritičností je třeba přijímat i nové koncepce, jako je evidence-based medicine neboli medicína založená na důkazech. Tato idea, v základě správná a v mnohém ohledu užitečná, je při nemístné generalizaci příčinou podceňování anamnézy, ztráty empatie a dehumanizace medicíny.

A konečně soustředění medicínského výzkumu a literatury do anglofonní oblasti způsobuje, že tamní autoři, neznalí jiného jazyka než angličtiny, nevnímají poznatky a názory uveřejněné mimo tuto oblast a nezajímají se o výsledky získané jinde než ve vlastních institucích. I když vědecká produkce v USA je řádově větší než v celém ostatním světě, neznamená to, že se mimo ni občas neobjeví něco, co je originální, a jen pro svou nezvyklost není mezinárodní komunitou vzato v úvahu. Nelze též přehlížet národní tradice, na nichž je dnešní medicína postavena – a to nejen tradice velkých národů jako je Francie a Německo, nýbrž i tradici národů menších, tedy i českou. Není to vždy většina, která má pravdu; to platí v medicíně stejně jako v politice.

Globalizace medicíny je tedy v základě správná, užitečná a přináší nesporné výhody. Nesmí však být přijímána automaticky a otrocky, nýbrž kriticky. Musí se varovat epigonství a holdování efemérním módním trendům. Tradice české medicíny od doby J. E. Purkyně po dnešek přinesla poznatky a zkušenosti, které si zaslouží být respektovány aspoň doma, když už se to nedaří v cizině.

Křeslo pro Fausta. Rozhovory vedl Jaroslav Hořejší. Galén, Praha, 2005

Studentská vědecká konference 3. LF UK 2006

Abstrakta

Digitalizace českého anatomického názvosloví – 2. etapa

LVONČÍK M.

Školitel: MUDr. D. Kachlík

UK – LF3, Ústav anatomie

Cíl: Student se zapojí do rozsáhlejšího projektu inovace, digitalizace a elektronizace českého anatomického názvosloví, podpořeného projektem MŠMT 404/2004, jehož součástí byla již SVA v předešlém roce. Výsledkem je přínos ke vzniku budoucího prvního oficiálního českého anatomického názvosloví, odvozeného z poslední světové revize FCAT z roku 1998.

Popis metody: Dílčím úkolem projektu bylo vyhledávání a zpracovávání české anatomické terminologie v různých historických i současných zdrojích, uložení dat do databáze a zpracování a porovnání s údaji získanými z jiných pramenů, zpracovanými v loňském roce.

Borovanský L. Soustavná anatomie člověka 1, 2, SZN, Praha, 1960

Čihák R. Anatomie 1-3, Grada Publishing, Praha, 2001

Dvořák J. Srovnávací slovník anatomických nomenklatur, SZN, Praha 1960

Janovská V, Záhoř J, Weiss V, Jandouš J. Názvosloví lékařské a lékárnické, Spolek lékařů českých, Praha, 1881

Jordán z Klauzenburku T. Kniha o vodách hojitelných neb teplicech moravských, v Holomúci u Fridricha Milichtalera, 1580

Komenský JA. Janua linguarum reserata aurea, sive seminarum linguarum et scientiarum omnium... Augeschlossene güldene Sprachen-Thür..., Pragae, typis archiepiscopalibus..., Kap. 20-29 (1669), Gottlieb Haase, Praha, 1805

Prešpurský slovník (Vocabularium latinobohemicum posoniense). In: Menčík F (ed). Rozmanitosti, Příspěvky k dějinám starší české literatury, díl II, Praha, 1892

Völker O, Hora K. Anatomie člověka. Sv. 2, Nauka o kostech. Brno, nákladem vlastním, 1939

Zrzavý J. Latinsko-české natomické názvosloví. Olomouc, Univerzita Palackého 1985

Výsledky a závěr: Zpracovaná databáze je přístupná v Ústavu anatomie pro odbornou veřejnost a bude zveřejněna po přijetí návrhu českého oficiálního názvosloví Českou anatomickou společností včetně vyhledávací free-licence programu Youda® na internetových stránkách Ústavu anatomie www.anatomickenazvoslovi.lf3.cuni.cz.

Záněty středouší v dětském věku

SCHWARZ P.

Školitel: MUDr. J. Voldánová

UK – LF3, klinika ORL FNKV, klinika ORL FN s poliklinikou Ostrava, VFN, FN Motol, FN Na Bulovce

Akutní středoušní záněty patří mezi nejčastější respirační infekce. Vysoký výskyt je zejména v prvních dvou letech života, dále na jejich četnosti ubývá, průměrně připadá na každého z nás 1-2 otitidy za život. Nejčastějším primárním činitelem jsou viry, jde o respirační syncytiální virus, adenoviry, viry influenzy A a B. Na sliznici postiženou virem nasedá velmi často bakteriální infekce, zde jsou nejvíce zastoupeny *Streptococcus pneumoniae*, *Haemophilus influenzae*, *Moraxella* (*Branhamella*) *catarrhalis*, *Staphylococcus aureus*, *Streptococcus pyogenes*. Infekce se do středouší dostává nejčastěji cestou Eustachovy trubice, méně často hematogenně a vzácně cestou traumatickou při perforaci bubínku. Poslední varianta přichází v úvahu zejména u starších dětí či dospělých. Nejčastější komplikací akutní otitis media je akutní zánět bradavkového výběžku – mastoiditis acuta. V současné době je výskyt této komplikace vzácný, nikoli však zanedbatelný. K dispozičním faktorům patří hyperplazie sliznice po proběhlém zánětu, retence zánětlivého sekretu, velká virulence infekce či alterace imunitního systému, špatné hygienické podmínky, vliv zevního prostředí.

Jelikož momentálně neexistuje žádná srovnávací studie výskytu těchto komplikací mezi různými krajinami České republiky, rozhodl jsem se pro srovnání prevalence akutní mastoiditidy s indikací k operačnímu řešení (antromastoidektomie) v Ostravě a v Praze v letech 2001-2005. Vzhledem k obecně horší životní úrovni, nedostatečným sociálním a hygienickým podmínkám větší části obyvatel Ostravy v porovnání s obyvateli Prahy a na základě silněji vyjádřené industrializace Ostravska a s tím spojenou horší kvalitou životního prostředí nežli Prahy předpokládám vyšší prevalenci této komplikace v severomoravské metropoli.

Zdrojem informací jsou operační knihy ORL oddělení jednotlivých nemocnic. Do průzkumu byly zahrnuty čtyři pražské nemocnice, ve kterých se tato operace v rámci hlavního města provádí, konkrétně Všeobecná fakultní nemocnice, Fakultní nemocnice Motol, Fakultní nemocnice Na Bulovce a Fakultní nemocnice Královské Vinohrady a jedna ostravská nemocnice – Fakultní nemocnice s poliklinikou Ostrava, která je v této indikaci spádová pro celou Ostravu.

Po statistickém vyhodnocení nasbíraných dat výsledek ukázal poměrně výrazný rozdíl v počtu sledovaných operací po přepočtu na počet dětí žijících v obou městech a potvrdil tak původní předpoklad. Rozdíl je natolik zřejmý, že nestačí jej vysvětlit pouze případnou odlišnou strategií léčby jednotlivých pracovišť, ale především složením obyvatelstva, zevními podmínkami a životní úrovní populací žijících v daných lokalitách.

Na základě zvyšující se životní úrovně v ČR a se zaváděním přísných ekologických norem po vstupu do EU se dá očekávat vyrovnávání rozdílů mezi Prahou a ostatními lokalitami ČR a s tím spojený úbytek výše uvedených rizikových faktorů vzniku mimo jiné těžkých komplikací akutního středoušního zánětu. V rámci tohoto předpokladu by bylo zajímavé provést podobný průzkum za několik dalších let.

Syntopie struktur v canalis opticus a její možné klinické důsledky

SMRŽOVÁ T., HUBOVÁ M.

Školitel: MUDr. V. Báča

UK – LF3, Ústav anatomie

Cíl: Hlavním cílem bylo upřesnit synkopické vztahy arteria ophthalmica (AO) a nervus opticus od odstupu zmíněné arterie z arteria karotis interna (ACI) až po zadní pól bulbus v očnici. Dalším cílem bylo odpovědět na otázku, zda existuje klinický korelát případných poškození zde uložených struktur.

Popis metody: Byly provedeny rešerše učebnic, skript a atlasů normální a topografické anatomie různých autorů se zaměřením na popis odstupu a průběhu AO vzhledem k n. opticus v canalis opticus a dorsální třetině očnice. Byly provedeny rešerše recentních odborných klinických časopisů se zaměřením na nálezy v oblasti canalis opticus se vztahem k poruchám cévního zásobení či visu. Byly provedeny pitvy 52 očnic a optických kanálů (27 levých a 25 pravých) na fixovaných kadaverech Ústavu anatomie. Detailně byly preparovány n. opticus a AO, dále byla popisována místa odstupu AO z ACI, průběh AO ve vztahu k n. opticus, mikrometrem (značky Verner Caliper 0-150 mm) měřeny průměry canalis opticus, n. opticus a O. Na základě pozorování proběhly konzultace s anatomem, oftalmologem, neurooftalmologem, patologem, neurologem, neurooftalmopatologem a traumatologem.

Výsledky: V rámci rešerše anatomické literatury bylo zjištěno, že popis odstupu AO z ACI a popis vzájemného vztahu AO a nervus opticus v canalis opticus se u různých autorů liší, pokud jsou vůbec popisovány. V rámci popisu vlastního odstupu AO z ACI jsme tyto rozdělili na tři skupiny. Nejčastějším odstupem v našem souboru byl kranio-mediální. V rámci popisu průběhu AO ve vztahu k nervus opticus jsme tyto rozdělili do dvou hlavních skupin podle toho, zda céva přebíhá či podbíhá nerv, a tyto dále do skupin podle umístění arterie před vstupem do canalis opticus, uvnitř canalis opticus, při výstupu z canalis opticus a následného směru v zadní třetině orbity. Nejčastějším průběhem bylo umístění před vstupem do kanálu pod nervus opticus stejně jako uvnitř kanálu a při výstupu, kde posléze céva z laterální strany přebíhala nervus opticus mediálně. Měření kalibrů jednotlivých struktur ukázala, že na rozměru kanálu je závislý spíše kalibr cévy, průměr nervu je méně proměnný. Na základě rešerše odborné klinické literatury a konzultací s odborní-

ky byly popsány situace a choroby, kdy upřesněné vztahy mohou být důležité pro diagnostiku či terapii.

Závěr: Byly popsány odstupy AO z AC a její průběh ve vztahu k nervus opticus. Byla sledována závislost velikosti průřezu kanálu a kalibrů vnitřních struktur. Po konzultacích se specialisty byly naznačeny možné klinické konsekvence.

Amniocentéza u dvojčetných těhotenství

LAMBERSKÁ T.

Školitelé: MUDr. I. Kučerová, MUDr. L. Krotfča, CSc.

UK – LF3, Ústav pro péči o matku a dítě v Podolí

Úvod: Dvojčetné těhotenství představuje v prenatalní diagnostice specifický problém. Při zvýšeném riziku chromozomální aberace (CHA) je těhotná žena indikována k invazivní prenatalní diagnostice – nejčastěji amniocentéze (AMC). Ta je spojena s rizikem ztráty plodu.

Dvojčetná těhotenství představují cca 1 % všech gravidit a v souvislosti s metodami asistované reprodukce (ART) jsou vícečetná těhotenství v populaci stále častější (asi 80 % dvojčat je po ART). Riziko chromozomální aberace pro každý plod u dizygotních dvojčat je přibližně stejné jako pro plody z jednočetných gravidit, u dvojčat neznámé zygotity je přibližně 1,6x vyšší než u plodu z jednočetné gravidity.

Cíl studie: Cílem studie bylo posouzení efektivity amniocentézy u dvojčetných těhotenství s vyšším rizikem chromozomální aberace a zhodnocení outcome novorozenců.

Metodika: Retrospektivní studie zahrnovala ženy s dvojčetným těhotenstvím, jež podstoupily AMC v Ústavu pro péči o matku a dítě (ÚPMD) v letech 1999-2005.

U všech sledovaných žen byla provedena amniocentéza v II. trimestru těhotenství. Následně bylo provedeno vyšetření karyotypu.

Byla sledována četnost chromozomálních aberací, rizika invazivní diagnostiky a incidence postnatálně diagnostikovaných vrozených vývojových vad.

V letech 1999-2005 jsme provedli AMC u 2570 pacientek, z toho 117 dvojčetných gravidit (tj. 234 vyšetřených plodů – 4,55 %). Nejčastější indikací byl věk matky nad 35 let.

Výsledky: Ze všech 117 dvojčetných gravidit (234 vyšetřených plodů) byly zachyceny 4 plody s chromozomální aberací u 3 žen, četnost 2,56 %, ve srovnání s tím byla četnost chromozomálních aberací u jednočetných gravidit po AC 1,78 %.

Byl zachycen 1 plod s trizomií 21, 2 plody s balancovanou translokací od matky a 1 plod s trizomií X (superfemale syndrom). U 2 žen došlo ke spontánnímu potratu obou zdravých plodů a u 2 žen došlo ke spontánní redukci jednoho zdravého plodu. Riziko častých fetálních změn (FLR) po AMC u dvojčetných těhotenství bylo 2,55 % ve srovnání FLR 0,46 % u jednočetných gravidit v ÚPMD.

Byla provedena 1x selektivní fetocida, s odstupem 4 týdnů nastal spontánní abort zdravého plodu. Prematuria před 28. týdnem se projevila u 2,6 % žen s dvojčetným těhotenstvím po AMC.

Perinatální úmrtnost plodů z dvojčetných gravidit po AMC byla 6,5 promile ve srovnání s perinatální úmrtností plodů z dvojčetných gravidit v ČR 13,9 promile a celkovou perinatální úmrtností v ÚPMD 2,3 promile. Žádný novorozenec neměl postnatálně diagnostikovanou chromozomální aberaci.

Závěr: Amniocentéza ve druhém trimestru je spolehlivá a relativně bezpečná metoda invazivní prenatalní diagnostiky u jednočetných těhotenství.

U vícečetných gravidit je třeba vždy přísně vážit a individuálně posuzovat indikace k amniocentéze s ohledem na přání pacientky.

Fotometrický screening signifikantní bakteriurie

HOLÍK M., SMÍŠEK J., VACEK M.

Školitel: doc. MUDr. M. Bednář, CSc.

UK – LF3, Ústav lékařské mikrobiologie

Úvod: Standardní bakteriologické stanovení bakteriurie je založeno na vyočkování ředěného vzorku moči na pevné kultivační médium. Při fotometrickém screeningu jsou vzorky moči kultivovány v tekutém médiu. Pokud vzorek obsahuje 10^5 a více bakterií/ml vzroste v průběhu 4 hodin významně optická denzita (OD) kultivačního média. Cílem studie bylo ověřit validitu fotometrického screeningu bakteriurie na mikrotitrační destičce pomocí kinetického fotometru.

Metodika a použitý materiál: Ke kultivaci byla použita mozkosrdcová infuze obohacená o 8 % koncentrovaného Parkerova tkáňového média E-199. Obohacené médium bylo pipetováno na 100 μ l do 96jamkové mikrotitrační destičky.

Bylo vyšetřeno 466 klinických vzorků středního proudu moči. Všechny vzorky byly vyšetřeny standardní kvantitativní kultivační metodou. Vzorky, které obsahovaly $10^5 \geq$ CFU/ml, byly považovány za pozitivní a izolovaný mikroorganismus byl identifikován pomocí standardních biochemických testů.

Stejně vzorky byly hodnoceny pomocí fotometrického screeningu. Vzorky moči byly očkované do mikrotitrační destičky s obohaceným médiem trojmo po 100 μ l. Nezakrytá destička byla vložena do fotometru (MRX HD, Dynatech). Program na kinetické stanovení udržoval v komoře teplotu 36 °C, promíchával destičku a měřil OD každých 10 minut světlem o vlnové délce 420 nm. U každého vzorku bylo provedeno celkem 24 měření. Jamky s nárůstem OD o 7 % proti začátku měření byly považovány za pozitivní. Byla zaznamenána křivka turbidity, a pokud měla exponenciální charakter, byla označena jako pozitivní. Křivky byly hodnoceny vizuálně.

Výsledky: Byla porovnána signifikantní bakteriurie, přítomnost $\geq 7\%$ nárůstu turbidity a přítomnost exponenciálního segmentu křivky. Kvůli neshodě v tripletech stanovení bylo vyloučeno 36 z 466 vzorků. U ostatních 430 vzorků byly výsledky použity ke stanovení senzitivity/specificity screeningu. Signifikantní bakteriurie byla nalezena ve 168 z 430 vzorků, tedy v 39,1 % případů. Senzitivita screeningu založená jen na 7% nárůstu OD v průběhu 4 hodin byla 92,3 % a specifita 85,5 %. Screening založený na exponenciálním charakteru růstové křivky měl senzitivitu 79,2 % a specificitu 98,5 %.

Závěr: Fotometrický screening s analýzou růstové křivky má vysokou specifitu a umožňuje potvrzení signifikantní bakteriurie.

Klinická anatomie tříselné krajiny – moderní způsob výuky anatomie – ingvinální kanál, diagnostická laparoskopie z pohledu budoucího mladého chirurga URBÁNKOVÁ I.

Školitelé: prof. MUDr. J. Stingl, CSc., MUDr. P. Sedláček, prim. MUDr. R. Sequens, Ph.D. UK – LF3, Ústav anatomie, Nemocnice sv. Karla Boromejského v Praze – chirurgické oddělení

Cíl: Je využití studia na kadaveru fixovaném klasickou metodou a moderní fixací podle Waltra Thiela při výuce anatomie ingvinálního kanálu a diagnostické laparoskopii přínosem pro budoucí praxi?

Úvod: Dnešní doba s rozvojem moderní techniky rozvíjí i možnost rozšíření výuky anatomie na tělech fixovaných metodou podle Waltera Thiela. Na rozdíl od klasické fixace formaldehydem je u této metody zachována volná pohyblivost končetin v kloubech, zároveň fixace umožňuje provedení diagnostické laparoskopie na kadaveru, která na těle fixovaném formaldehydem je neuskutečnitelná.

Vypracováním samostatné anatomické studie ingvinálního kanálu, diagnostické laparoskopie na kadaveru a asistence při operacích tříselné krajiny a diagnostické laparoskopii jsem si ověřila využití moderní fixace pro praxi.

Metodika: V období od listopadu 2005 až do dubna 2006 jsem měla možnost cíleně vyšetřit zdravé ingvinální oblasti u 10 mužů a 10 žen. Vlastním studiem anatomie ingvinálního kanálu a při laparoskopických operacích žlučníku jsem si ověřovala využití anatomických poznatků získaných na kadaveru v praxi.

Fixace kadaveru formaldehydem umožňuje dobrou orientaci jednotlivých anatomických struktur, ale na rozdíl od fixace podle W. Thiela neumožňuje spontánní pohyb končetin a provedení kapnopneumoperitonea nezbytného pro laparoskopii. Tato fixace je podle získaných poznatků bližší skutečnému obrazu jednotlivých struktur u operací.

Závěr: Základem pro výuku anatomie zůstává klasická fixace formaldehydem, ale nová edukační metoda, fixace kadaveru podle Waltra Thiela otevírá nové možnosti rozšíření výuky mladých lékařů a je přínosem pro rychlejší orientaci v praxi, hlavně při výuce laparoskopie.

Makroskopická anatomie kalkaneární bursy

HÁJEK M., ČEPELÍK M.

Školitel: MUDr. D. Kachlík

UK – LF3, Ústav anatomie

Cíl: Práce je součástí řešení grantu GAUK 105/2004/3LFUK „Klinická anatomie úponu Achillovy šlachy“. Hlavním obsahem 2. roku řešení grantu bylo provedení makroskopické studie základního uspořádání kalkaneární burzy s cílem prezentovat získané výsledky na letošní studentské vědecké konferenci 3. LF UK a na dalších odborných sjezdech. Předkládané výsledky shrnují dosavadní získané poznatky, opírající se především o makroskopickou preparaci.

Popis metody: K práci bylo použito 15 dolních končetin (bez rozlišení věku a pohlaví) fixovaných rutinním způsobem pro potřeby výuky anatomie. Makroskopickou preparací byla ozřejmena celá oblast dolní části Kagerova trojúhelníku (klinický výraz pro prostor ventrálně od úponu Achillovy šlachy), ve které je uložena *bursa tendinis calcanei*. Získané preparáty byly zdokumentovány fotograficky. U tří zdravých jedinců bylo dále provedeno orientační ultrazvukové vyšetření stejné oblasti.

Výsledky: Bursa se konstantně vyskytovala na všech preparátech. Z bočního pohledu má trojúhelníkovitý tvar, který je však závislý na aktuální poloze nohy: při její dorsální flexi je bursa téměř vymizelá, naopak při plantární flexi nohy je nejvíce rozvinutá. Šířka jejího distálního okraje souhlasí s délkou úponové oblasti Achillovy šlachy, délka plochy, ve které kryje proximodorsální plochu tuber calcanei, činí obvykle 1,5-2 cm. Délka její horní stěny je závislá na poloze Achillovy šlachy vůči tuber calcanei.

Stěna bursy je všude velmi tenká a souvisle pokrývá celou přední plochu úponového úseku Achillovy šlachy a protilehlou část tuber calcanei, její strop hledí vzhůru proti spodní ploše tukového tělesa vyplňujícího celý Kagerův trojúhelník. V maximálně rozepjatém stavu činil její objem přibližně 1 ml. Ve všech preparovaných bursách byla pravidelně nacházena příčně orientovaná synoviální řasa, směřující mezi šlachou a kalkaneus. Její šíře odpovídá celé šířce bursy, délka se pohybovala mezi 5 až 20 mm. Její volný okraj byl vždy v různém rozsahu rozčleněn v jemné cípovité řasy.

Závěr: Bursa tendinis calcanei je konstantní synoviální útvar uložený ventrálně při úponu Achillovy šlachy. Její úprava má velký význam pro správnou biochemiku této oblasti, a proto znalost její morfologie může být důležitá v diagnostice achilárních entesopatií.

Analýza projektu: Identifikace pacientů pomocí náramků

ŠEDO J.

Školitel: MUDr. D. Marx

UK – LF3, Centrum preventivního lékařství

Cíl: Analyzovat první fázi projektu plošné identifikace pacientů pomocí identifikačních náramků v Ústřední vojenské nemocnici Praha a poskytnout tak podklady pro závěrečné vyhodnocení projektu, případně pro postup v jeho dalších fázích.

Zjišťován byl názor pacientů a personálu na projekt, zmapování obtíží spojených s používáním náramků a dále průzkum přijatelnosti náramků pro pacienty.

Metody: Dotazníkové šetření mezi pacienty a zaměstnanci oddělení, kde bylo zavedeno plošné používání náramků. Anketní průzkum mezi pacienty oddělení, kde nebyly náramky prozatím zavedeny.

Výsledky: Zavádění náramků je pacienty vítáno – oceňují tento projekt (z 85 %). Pouze 8 % pacientů považuje nošení náramků za zbytečné. Potíže s náramky různé závažnosti udává 20 % pacientů – kromě 2 lokálních alergických reakcí na náramek nejsou ostatní komplikace významné. Mezi odděleními jsou rozdíly z hlediska informovanosti. 20 % zaměstnanců považuje plošné zavedení náramků za zbytečné. Nejvíce se personál potýká s nečitelností náramků. Části sester překáží náramek při zavádění žilního katétru. 12,2 % pacientů by odmítlo nošení náramku při další hospitalizaci. Po řádném vysvětlení a uvedení příkladů situací, kdy mohou náramky snížit riziko záměny, se počet negativně odpovídajících pacientů snížil na 5 %. Část z těchto pacientů by souhlasila s nošením náramku pouze v případě operace.

Závěr: Managementu nemocnice bylo doporučeno pokračovat v plošném zavádění náramků i na zbývajících odděleních, zvážit změnu výrobce z důvodu časté nečitelnosti náramků a alergických reakcí u dvou pacientů. Dále vyzvat k nápravě situace oddělení, kde nebyly dobře informováni pacienti o významu náramků, nebo tam, kde náramky pacientům chyběly.

Vybrané kapitoly topografické anatomie kresbou

FOUČKOVÁ H., HÁBOVÁ K.

Školitel: MUDr. D. Kachlík

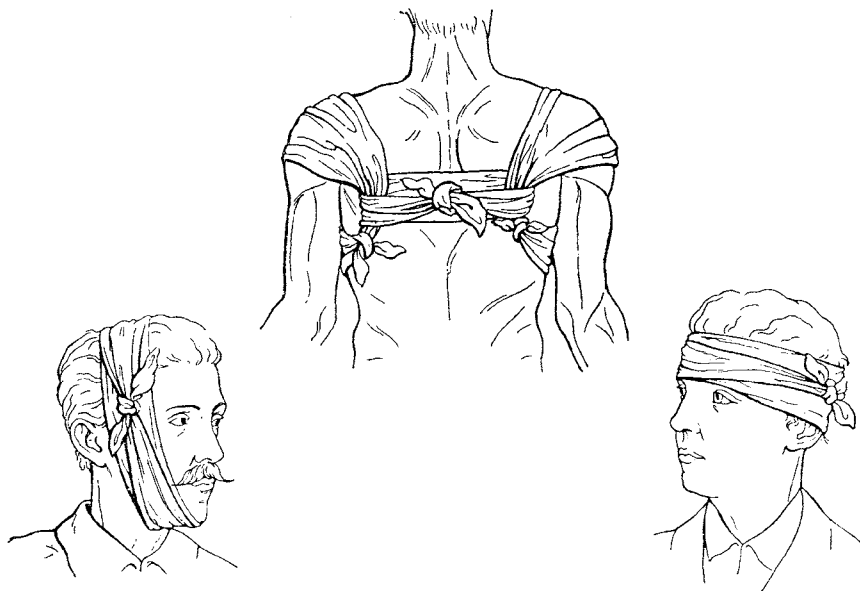
UK – LF3, Ústav anatomie

Cíl: Některá témata topografické anatomie postrádají vhodná vyobrazení důležitých míst a vztahů jednotlivých struktur v nich obsažených a tuto mezeru by mělo zacelit vytvoření souboru kreseb doplněných popisem pro výuku ve formě blan, diapozitivů, prezentací i ve formě stažitelných obrázků z internetových stránek ústavu anatomie.

Popis metody: Vybrané krajiny lidského těla – některé kosti a topografická místa – byly nastudovány v dostupných anatomických atlasech, porovnány s údaji v textech těchto knih a srovnány s variačními publikacemi a posléze i s preparáty vytvořenými z lidského materiálu. Nákresy kostí byly zhotoveny tužkou metodou stínování podle originálů, topografická anatomie byla provedena schematicky kombinací již existujících děl a reality. Po naskenování a vytvoření popisek byly umístěny na internetovou stránku anatomického ústavu.

Výsledky: Naskenované kresby kostěného materiálu (zápěstní a zánártní kosti, baze zápěstních a nártních kostí, obratle a lebka) byly zhotoveny z různých směrů pohledu, podle potřeb pro výuku. Naskenovaná topografická schémata (jámy na lebce, některé orgány) naopak ukazují zjednodušený průběh struktur topografickými místy včetně jejich vzájemné polohy a vztahů. Jsou vytvořeny z méně obvyklých úhlů pohledu nebo se jedná o pionýrská schémata svého druhu (canalis nervi facialis, fossa temporalis). Doplněné o popisky budou přístupné na internetové stránce www.lf3.cuni.cz/anatomie/studijnimaterialy v sekci „Kosti a klouby a letní pitevna. Jedná se o originální práce určené ke studiu a volnému stažení.

Závěr: Vytvořený materiál poslouží k zlepšení výuky studentů, neboť přináší volně dostupný materiál k samostudiu týkající se obtížně zvládnutelných oblastí anatomie.

Radana Königová

Výchova chirurga ve Velké Británii

Rousseau: „Literature, painting, and music, do not yield an enjoyment more keen than that which is afforded by the study of medicine, and whoever does not find in it, from the commencement of his career, an almost irresistible attraction, ought to renounce the intention of following our profession.“

V tomto duchu vychovávají univerzitní profesori ve Velké Británii studenty medicíny. Avšak již při výuce se studenti dovídají ve svých univerzitních časopisech o zklamání, která je očekávají po nástupu v National Health Service (dále NHS). Tato forma zdravotnictví prý změnila nemocnice v tzv. service repair stations, jak píše studentský časopis Broad Way.

O situaci v NHS se diskutuje všude. Předseda Central Consultants and Specialists Committee for Scotland ve své výroční zprávě 1965-1966 hovoří o morálním rozvratu v NHS, který může mít trvalé následky, pokud bude zneužíváno dobré vůle a ideálů mladých lékařů a pokud medicína bude ovlivňována výkyvy v politickém životě. Nynější ekonomická tíseň ve Velké Británii spolu s nerozumným hospodařením v NHS, jak její odpůrci tvrdí, mají za následek finanční problémy, kde proti sobě stojí jednak vysoké požadavky britských občanů na zdravotnickou péči, jednak platová otázka mladých lékařů. NHS se snaží vyhovět pacientům (nejmodernější vyšetření, léčení i nemocniční prostředí), ale u lékařů spoléhá na jejich lékařskou etiku.

Ovšem být doktorem v Británii znamená žít na určité společenské úrovni, kterou však platy mladých lékařů nezajistí, proto tento problém řeší velká část lékařů emigrací do USA, Kanady, Austrálie, jak se dovídáme z časopisu World Medicine. General Medical Council je tímto nedostatkem mladých lékařů nucen udílet Temporary Registration lékařům z ciziny. To je jeden z důvodů, proč britská medicína žije ve znamení internacionalismu.

Druhým důvodem je aktivní snaha některých lékařů-filozofů po mezinárodní spolupráci, kterou výstižně vyjádřil profesor plastické chirurgie Londýnské univerzity Mr Calnan: „Medicine is international, it has a duty to contribute, it has right to share.“ Stejného názoru je i profesor plastické chirurgie v Edinburghu Mr Wallace: „International cooperation is the great creation of the present age. It excludes indifference, excludes antagonism and excludes domination and dependence.“ Prakticky tento názor propaguje tím, že má vyčleněno několik sekundářských míst pro zahraniční lékaře jak v Bangour General Hospital, tak v Royal Hospital for Sick Children.

Obě tyto nemocnice, kde jsem pracovala půl roku, jsou tzv. teaching hospitals, to znamená s povinností výuky jak studentů, tak lékařů. Učitelé obojí kategorie jsou

tzv. consultants, kteří jsou placeni univerzitou, zatímco všichni ostatní lékaři jsou placeni z finančních prostředků nemocnic.

Studium medicíny na univerzitě trvá pět let, z toho dva roky jsou věnovány teoretickým předmětům a tři roky klinické praxi v nemocnici. Po promoci (qualification) musí každý lékař pracovat další rok (preregistration year) v některé nemocnici podle své volby (a volného místa, zv. Resident post). Po tomto roce je teprve registrován institucí General Medical Council jako doktor, a nyní může žádat o místo jako tzv. House Officer v nemocnici. V průběhu dalších dvou let prochází postupně všechna základní oddělení, přičemž příslušný šéf je odpovědný za jeho výuku.

O specializaci chirurgickou se stará Royal College of Surgeons (dále RCS), jež standardizuje výuku, organizuje zkoušky: první teoretická zkouška z tzv. Basic Science (anatomie, fyziologie, patologie atd.) se může složit po dvou letech, ale je velmi náročná, takže málokdo uspěje poprvé (Primary Examination F. R. C. S.).

Další dva roky lékař pracuje na tzv. Rotating Surgical Post, po půl roce střídá pracoviště, aby se seznámil s různými chirurgickými specializacemi jako neurochirurgií, plastickou chirurgií, hrudní chirurgií atd. Podle své volby a volného místa pak pracuje další dva roky na některém z těchto oborů. Po čtyřech letech celkem se může přihlásit k tzv. Final Examination F. R. C. S. a po úspěšném složení se stává členem Royal College of Surgeons. Nestává se tím však specialistou, jen se mu otvírá cesta, jak se jím může stát (Final Consultant Position) po dalších čtyřech letech. Celkem se tedy vyžaduje nejméně devět let ke specializaci.

Lister: „You must always be students, learning and unlearning till your life's end, and it, gentlemen, you are not prepared to follow your profession in this spirit, I implore you to leave its ranks and betake yourself to some third –class trade.“

Postgraduální kolení lékařů není již dřívějším způsobem jakéhosi učednictví bez dozoru. V nemocnicích jsou někteří zkušení lékaři určeni komisí Royal College of Surgeons, aby se stali tzv. Tutors, aby tedy plánovali práci mladých lékařů a jsou odpovědní za školení. Vedou jak britské, tak zahraniční lékaře pod heslem, které propaguje James Calnan: „There must be time to read, time to think, time to plan,“ a v duchu Benjaminu Whichcote, jednoho z neoplatonistů v Cambridge v 17. století:

„Our Fallibility and the Shortness of our Knowledge should make us peaceable and gentle: because I may be mistaken, I must not be dogmatical and confident, peremptory and imperious.“

Z vlastních zkušeností znám několik způsobů postgraduálního školení, kterého jsem se zúčastnila ve Velké Británii:

- a) Profesor Wallace, můj tamější šéf, zval své lékaře každý čtvrtek večer do svého domu (tzv. Tutorials), kde ve formě diskuse probíral jednotlivé kapitoly z plastické chirurgie, přičemž jeho paní servírovala čaj a zákusky.
- b) Na našem oddělení probíhal v prosinci 1966 postgraduální kurz, organizovaný RCS pro lékaře britské i zahraniční, před Final Examination F. R. C. S. Tyto kurzy jsou dvakrát ročně a poplatek je 60 liber. Sama jsem se směla účastnit zdarma, protože jsem pracovala na oddělení pověřeném výukou.
- c) Jiný způsob doškolování byl každou středu odpoledne v Bangour General Hospital, kde ve formě klinických seminářů přednášeli lékaři různých oddělení nemocnice některá aktuální témata, týkající se všech oborů.
- d) Každou sobotu odpoledne byla chirurgická schůze v edinburghské nemocnici Royal Infirmary, kde program zajišťovala chirurgická specializovaná oddělení ostatních nemocnic v Edinburgu.
- e) V pondělí večer před půlnocí bylo asi 40 minut věnováno postgraduálnímu školení v televizi. Filmy pro Scottish Television vybíraly společně Glasgow Postgraduate Medical School a Edinburgh Board for Postgraduate Studies. Po výukové i režijní stránce byly velmi hodnotné.
- f) S novými preparáty jsme byli seznamováni pro mne neobvyklým způsobem: různé továrny a firmy s léčivý pořádaly v některém hotelu filmové večery (výukové filmy), kde přítomné lékaře pohostily bohatou večeří s přípitky. Prý jim se tato forma reklamy vyplácela, nebo snad mysly na Hippokratův zákon?

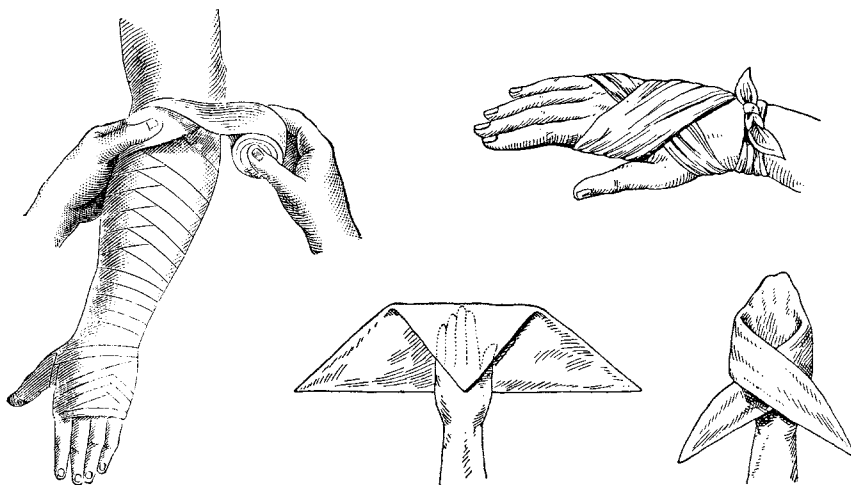
„Whoever is to acquire a complete knowledge of medicine ought to be possessed, of the following advantages: a natural disposition for instruction, a favourable position for study, early tuition, love of labour, leisure.“

V roce 1935 byl ve staré nemocnici Hammersmith v Londýně založen Royal Postgraduate Medical School, který je dnes vedoucím zařízením výukovým ve Velké Británii. Má dvojí cíl: 1. Tzv. vocational training, jehož úkolem je naučit školící se lékaře operačním metodám a technice, které jsou známy. 2. tzv. academic education, která má úkol výzkumný. Učí školící se lékaře myslet logicky a jak tvořit myšlenky, jak kriticky číst časopisy, jak předkládat hypotézy a prokazovat je.

Kromě toho však klade neobyčejný důraz na charakterové vlastnosti lékaře ve smyslu humanismu, jak o tom již v roce 1928 uvažoval sir Robert Hutchison:

„We can increase our powers of observation by training and practice but if the natural powers of judgement are to be improve it is only by general mental culture, and not by purely scientific training, that it can be done. Sanity, humour, breadth of view, and powers of criticism are the distinguishing marks of the humanist, and it is at these that we must aim.“

Rozhledy v chirurgii, 47 – 5 - 1968

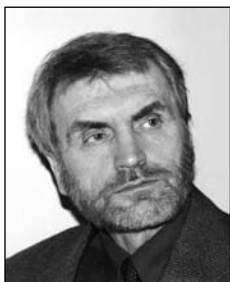

GENIUS LOCI

LÉKAŘI
NEMOCNICE

Vinohradský génius loci: II. – Vinohradská nemocnice

Když jsme si ve 4. čísle loňského 14. ročníku *Vita Nost-ra Revue* připomínali historii Vinohradského hřbitova, zmínili jsme se, že jeho zřízení bylo důsledkem prudkého rozvoje pražských předměstí na východ od zbouraných hradeb; dalším důsledkem byla ovšem i zvýšená poptávka po péči o obyvatele těchto nových sídlišť, tedy i potřeba zvýšení kapacity i počtu zařízení pro péči o jejich zdraví. Tak se na přelomu 19. a 20. století zrodila Vinohradská nemocnice. Procházce její historií se věnujeme tentokrát; zajímavé souvislosti, na které cestou

narazíme, žádají si začít o dobré půlstoletí dříve:

13. června 1849 byla na území katastrální obce Viničné Hory zřízena politická obec **Vinohrady**.

V roce 1857 měla Praha, tísnící se ve Starém a Novém Městě, na Malé Straně, na Hradčanech a v Josefově v sevření městských hradeb, přes 142 500 obyvatel.

8. dubna 1864 se ve Volovicích u Velvar narodil Erazim **VLASÁK**, budoucí městský lékař na Královských Vinohradech, předseda Ústřední jednoty českých lékařů, redaktor *Věstníku*, první ředitel Vinohradské nemocnice a primář jejího interního oddělení.

23. dubna 1866 přišel ze Zbýšově u Brna na svět Ivan **HONL**, budoucí prosek-tor Vinohradské nemocnice, přednosta státního Pasteurova ústavu pro ochranné očkování proti vzteklině, profesor bakteriologie, objevitel pyocyaninu.

24. července 1866 se ve Skuhrově na Havlíčkobrodsku narodil Jan **SEMERÁD**, budoucí internista, primář a ředitel Vinohradské nemocnice, budovatel nemocnice i Pasteurova ústavu, redaktor *Časopis lékařů českých*, státní tajemník ministerstva zdravotnictví, poradce prezidenta Masaryka.

26. dubna 1866 byla uvedena do provozu žižkovská plynárna, patřící pražské obci.

30. října 1866 rozhodl císař František Josef I., že Praha bude prohlášena otevřeným městem a budou **zbořeny městské hrady**. 7. ledna 1867 pak císař rozhodl o přejmenování politické obce Vinohrady na **Královské Vinohrady**.

Od 16. září 1867 zajišťovala žižkovská plynárna osvětlení Prahy.

7. června 1868 zahájila v Kravině na Královských Vinohradech provoz divadelní arény, vybudovaná **KRAMUELEM**; zanikla a zbořena byla po čtrnácti letech (1882).

6. května 1869 ve vinohradské Pštroscce bylo uvedena do provozu divadlo postavené **ŠVANDOU** ze Semčic (od roku 1873 do roku 1908 sloužilo pod názvem Aréna v Heinovce německé divadelní společnosti a 1910 bylo zbořeno).

V roce 1869 překročil počet obyvatel Prahy (sestavající dosud jen ze Starého a Nového Města, Malé Strany, Hradčan a Josefova) 157.000.

29. května 1869 schválil obecní výbor Královských Vinohrad pro nové sídliště při Vídeňské silnici (dnešní Husitské třídě) jméno Žižkov.

V letech 1870-1881 postavil továrník Moritz GRÖBE na Královských Vinohradech vilu s velkou zahradou podle návrhu architektů BARVITIA a SCHULZE.

16. července 1875 byly rozhodnutím zemského výboru rozděleny Královské Vinohrady na dvě samostatné obce – Královské Vinohrady I (pozdější Žižkov) a Královské Vinohrady II (dnešní Vinohrady).

V roce 1876 byla na horním konci Václavského náměstí stržena Koňská brána; u Černokostelecké silnice na Královských Vinohradech zahájila provoz Národní aréna, postavená staročeským divadelním družstvem a mladočechy hanlivě nazývaná „trucarénou“; po pěti letech (1881) zanikla a byla zbořena.

7. srpna 1877 byly Královské Vinohrady I rozhodnutím c. k. ministerstva vnitra přejmenovány na Žižkov. 26. září 1879 císař František Josef I. **povýšil Královské Vinohrady na město** jako vůbec první ze všech pražských předměstí.

V roce 1880 překročil počet obyvatel Prahy (tj. stále pouze Starého a Nového Města, Malé Strany, Hradčan a Josefova) 162.000.

V březnu 1881 navrhlo hlavní město Praha spojení v jednu obec Královským Vinohradům, v říjnu Vyšehradu a Holešovicím-Bubnům, v listopadu Smíchovu, počátkem r. 1882 Karlínu, v srpnu 1882 Žižkovu a Bubenči – ve všech případech (z lokálněpatriotických důvodů) bez úspěchu.

15. května 1881 císař povýšil Žižkov na město.

17. září 1881 se v Praze narodil František **BURIAN**, budoucí vinohradský profesor estetické, později plastické chirurgie, zakladatel československé a průkopník světové plastické chirurgie a popáleninové medicíny. (*Viz též Vzpomínání na dědečka – str. 61*)

Od roku 1882 dodávala Žižkovská plynárna Královským Vinohradům plyn.

26. září 1883 uzákonil zemský sněm připojení města Vyšehradu k Praze jako její VI. čtvrti a 18. listopadu 1884 připojení Holešovic-Buben jako VII. čtvrti. Ostatní předměstí včetně Královských Vinohrad návrhům hlavního města nadále odolávala.

22. února 1885 byly Vršovice povýšeny na městys. 7. listopadu toho roku se v Žamberku v okrese Ústí nad Orlicí narodil Milan **JANŮ**, budoucí vinohradský docent porodnictví a gynekologie, zakladatel a předseda Mladé generace lékařů.

10. dubna 1886 byl vydán nový stavební řád pro Prahu a okolní obce. 24. července téhož roku se v Chrastovci na Svitavsku narodil budoucí vinohradský profesor oftalmologie Josef **JANKŮ**.

22. ledna 1887 maturoval na mladoboleslavském gymnáziu tamní rodák (* 1863) Václav **MICHAL**, budoucí chirurg, odborný poradce architekta Vinohradské nemocnice a první primář její chirurgie.

5. března 1888 byl přijat „český nemocniční zákon“, který praví, že nemocnice s právem veřejnosti „... jsou k tomu ustanoveny, aby osobám stíženým nemocí zhojitelnou, nehledě k tomu, kam přísluší a jakého jsou vyznání, po dobu jejich nemoci poskytovaly lékařskou pomoc a úplné zaopatření.“ – O právo veřejnosti pro Vinohradskou nemocnici bude od roku 1901 usilovat vinohradské a žižkovské okresní zastupitelstvo.

25. listopadu 1888 začala na Královských Vinohradech podle projektu Josefa MOČKERA stavba novogotického cihlového kostela sv. Ludmily.

7. července 1889 se v Čechovicích na Prostějovsku narodil František VANÝSEK, budoucí internista-hepatolog, docent a primář Vinohradské nemocnice.

1. prosince 1889 byla uvedena do provozu žižkovská městská elektrárna jakožto první veřejná elektrárna v českých zemích a po Salcburku druhá v celé rakouské monarchii.

V roce 1890 měla Praha (sestavající ze Starého a Nového Města, Malé Strany, Hradčan, Josefova a už i Vyšehradu a Holešovic-Buben) přes 167.000 obyvatel. 23. ledna 1890 udělil císař **Královským Vinohradům městský znak**.

1. října 1891 se student Ivan HONL stal asistentem bakteriologicko-sérologického oddělení patologickoanatomického ústavu české lékařské fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity; po promoci 6. dubna 1892 setrval na tomto místě až do 30. září 1909.

V roce 1893 vznikl na Královských Vinohradech měšťanský pivovar, podle projektu arch. TURKA byl postaven Národní dům, 30. dubna otevřena PŘÍSTĚKOVÁ divadelní aréna a 8. října dostavěn kostel sv. Ludmily. 17. prosince byl založen sportovní klub AC Královské Vinohrady (původně lehkoatletický, brzy však především fotbalový); 9. srpna 1894 změnil jméno na AC Sparta Praha.

Po žižkovské městské elektrárně vznikly vedle soukromé košířské (1895) také obecní elektrárny v Karlíně (1895), na Královských Vinohradech (1896) a na Smíchově (1897).

26. června 1896 schválil pražský sbor obecních starších stavbu prvních tratí pražské elektrické pouliční dráhy; v následujících dvou letech byly pak postaveny dvě z nich – od nádraží císaře Františka Josefa I. (dnes Hlavního) přes Žižkov k Olšanským hřbitovům (uvedena do provozu 18. září 1897) a linka Spálená ulice - Purkyňovo náměstí (dnešní náměstí Míru) (zprovozněna 4. února 1898). Už předtím (25. června 1897) však Královské Vinohrady zahájily dopravu na trati vedoucí od Národního muzea ulicemi Škrétovou a Palackého (dnes Anglickou) přes Purkyňovo náměstí (dnešní náměstí Míru) a Flóru k Olšanským hřbitovům.

Téhož roku Praha v dalším jednání s Karlínem, Žižkovem, Královskými Vinohrady a Smíchovem o jejich připojení opět neuspěla.

Koncem 19. století pokročila výstavba na Královských Vinohradech a na Žižkově natolik, že v těchto předměstích žilo téměř tolik obyvatel jako v samotné Praze. V důsledku toho byl v roce 1885 otevřen Vinohradský hřbitov; péče o živé obyvatele však dosud nebyla dostatečná.

Spolek lékařů českých, Ústřední jednota českých lékařů a Spolek pro veřejné zdravotnictví už dříve upozorňovaly pražskou městskou radu i městské rady předměstských obcí na nedostatek nemocničních lůžek v Praze a především na jejich předměstích. Nyní na jejich memoranda odpovědělo skutkem zastupitelstvo okresu Královské Vinohrady: **15. července 1897** rozhodlo u příležitosti oslav padesátiletého panování císaře Františka Josefa I. **vybudovat okresní nemocnici**. Pro tento účel byl vybrán a za více než 80 000 zlatých zakoupen pozemek o rozloze 60 000 čtverečních metrů, patřící k usedlosti **Dolní Stromka** v nejdlehljším místě okresu, asi jeden kilometr východně od konečné stanice nové elektrické pouliční dráhy u Olšanských hřbitovů a 200 metrů jižně od Černokostelecké silnice, která nebyla ještě v celé délce vydlážděna a od níž k pozemku dosud neodbočovala žádná veřejná cesta. Vinohradská záložna jako původní majitel pozemku se při prodeji zavázala, že podle regulačního plánu přemění polní cestu ve 20 metrů širokou dlážděnou a chodníky lemovanou veřejnou komunikaci; ta byla nakonec dobudována teprve v roce 1924, ale název U Vinohradské nemocnice nese hned od roku 1925 a jmenuje se tak dodnes, jen tu starou polní cestu si u paty monstrózního hotelu už těžko představíme. Severní stranu pozemku lemovala další, 200 metrů dlouhá cesta, později navazující na Korunní třídu, jejímž konečným úsekem se stala; dnes jí říkáme Šrobárova ulice. Podél jižní strany pozemku vedla vršovická silnice (dnešní Ruská), navazující na tehdejší Palackého, dnes Francouzskou třídu.

V říjnu **1897** stanovil Městský úřad vinohradský regulační čáru a výškové body; stavební program požadoval východozápadní orientaci podélné osy budov. Stavbu **projektoval architekt Karel HORÁK** za **odborné spolupráce MUDr. Václava MICHALA** (zanedlouho prvního primáře vinohradské chirurgie).

20. května 1898 byl Žižkovu udělen městský znak. Měsíc nato se Ivan HONL habilitoval z bakteriologie a 12. července se v Bříze na Litoměřicku narodil budoucí vinohradský profesor otorinolaryngologie Vladimír **HLAVÁČEK**. V září 1898 začalo jednání o zřízení samostatného okresu Žižkovského, dosavadní součásti Královských Vinohrad.

V průběhu roku **1899** začala na Žižkově stavba kostela sv. Prokopa podle MOC-KEROVA a MIKŠOVA projektu; dohodu o vybudování jednotné vodovodní sítě pitné vody z pramenů u Káraného uzavřely Praha, Vinohrady, Žižkov, Karlín a Smíchov; na pozemku usedlosti Horní Stromka **se rozběhly stavební práce**.

V roce 1900 počet obyvatel Prahy (tj. Starého a Nového Města, Malé Strany, Hradčan, Josefova, Vyšehradu a Holešovic-Buben) přesáhl 200 000. Téhož roku

Ivan HONL a Jaroslav HLAVA vydali učebnici *Bakteriologie* a František BURIAN maturoval 11. července na Malostranském gymnáziu.

Při dělení okresu Královské Vinohrady na okresy Královské Vinohrady a Žižkov rozhodl Zemský výbor Království českého v **březnu 1901**, že nově zřízený samostatný okres Žižkovský je spoluzakladatelem budované okresní nemocnice a ta se stává **společným majetkem obou okresů**.

Před rozdělením vedl správní agendu nemocnice okres Vinohradský. Při dělení bylo ke správě nemocnice zřízeno **kuratorium**, volené okresními zastupitelstvy Královských Vinohrad a Žižkova na tři roky; bylo devítičlenné, přičemž poměr počtu zástupců těchto okresů byl určován zvláště pro každé volební období podle poměru daní v roce předcházejícím volbě, u prvního kuratoria podle poměru daní předepsaných pro rok 1900; na okres Vinohradský připadlo takto šest zástupců, na okres Žižkovský tři: starostou byl zvolen JUDr. Josef **HEROLD** (Královské Vinohrady), jeho náměstký Alois **BUREŠ** (Královské Vinohrady) a Gustav **ŽÁK** (Žižkov), členy MUDr. Jaroslav **ČMUCHAL** (Královské Vinohrady), architekt Karel **HORÁK** (Královské Vinohrady), JUDr. Bedřich **JAHN** (Královské Vinohrady), MUDr. František **KOTÝNEK** (Žižkov), stavitel Richard **PRAUS** (Žižkov) a stavební rada Boh. **STANĚK** (Královské Vinohrady). Kuratorium bylo ustaveno a začalo pracovat **23. listopadu 1901**; z početní převahy v prvním volebním období ovšem Královské Vinohrady při všech sporech o řešení provozních problémů těžily.

Podle původních představ měla nemocnice zůstat soukromým léčebným ústavem; po důkladném zvážení všech rizik takového břemene se okresní zastupitelstvo v **červenci 1901** usneslo, že Zemskému výboru předloží **návrh na přiznání práva veřejnosti** této nemocnici (došlo k tomu po dlouhém jednání až v listopadu 1905).

2. března 1902 byly Vršovice povýšeny na město a 16. listopadu získaly městský znak. Téhož roku přesáhl úhrnný počet lůžek ve všech pražských ústavech 2 300, což stále nestačilo. V Horní Stromce prostavěli do května jeden milion zlatých.

Ten památný den přišel **11. května 1902**: zastupitelstvo Vinohradského i Žižkovského okresu **odevdalo veřejnosti novou nemocnici**, která ve své modernosti neměla v celých Čechách sobě rovné. Na volném prostranství, které mělo být v budoucnosti na východě i na západě upraveno v rozlehlé parky, ohraničen na severní straně železným kovaným plotem na ozdobné podezdívce s vjezdem a vchodem pro zaměstnance, na ostatních stranách pak vysokou plnou zdí, vyrostl tu na sedmi terasách původní komplex samostatných budov v podobě, odpovídající tehdejší koncepci s přihlédnutím k dobovým možnostem boje s nozokomiální infekcí: pavilon administrativní, hospodářský, prosektura (kaple a pitevna), chirurgický, infekční, dezinfekční a dva interní; pavilony sestávaly z velkých sálů o 16-24 lůžkách a 2-3 pokojů o 2-3 lůžkách; v době otevření byla v nemocnici celkem 103 lůžka.

Vinohradská nemocnice byla zpočátku **soukromou nemocnicí okresů Královské Vinohrady a Žižkov**. Jejím ředitelem a primářem pro interní a infekční

oddělení byl jmenován Erazim VLASÁK, primářem pro chirurgické oddělení Václav MICHAL (oba nastoupili 1. dubna 1902). Prvním sekundárním lékařem se stal Karel KOMÁREK (nastoupil 15. května 1902), druhým sekundářem Ladislav ČERNICKÝ (od 3. července 1902). Nemocné ošetřovaly milosrdné sestry řádu sv. Karla Boromejského z Prahy v čele s představenou sestrou Marií Egbertou GABRIELOVOU (zpočátku jich bylo pět), jimž pomáhaly čtyři služky a jeden sluha. Správcem nemocnice byl ustanoven František KŇOUREK (nastoupil 1. května 1902), duchovním správcem P. Břetislav BALOUN (od 15. května 1902), vrátným František JANDA (od 15. dubna 1902), strojníkem pro strojovnu, elektrické osvětlení, parní kuchyni i prádelnu a pro práce s vysokotlakým kotlem Josef HORECKÝ (od 26. května 1902), topičem pro kotle o nízkém tlaku, kotle pro ohřívání vody a pro obstarávání prací v parní dezinfekční stanici František HAŠEK (také od 26. května 1902).

(pokračování příště)

Jiří Raboch

Sigmund Freud a psychiatrická klinika na Karlově

Sigmund Freud se narodil 6. 5. 1856 v Příboru na Moravě, kde strávil necelá tři léta svého života v židovské rodině s výrazně patriarchálními rysy. Ve Vídni pak prožil prakticky celou svou profesionální kariéru. V roce 1938 byl donucen v důsledku fašistické okupace Rakousko opustit a 3. 9. 1939 ukončil tragicky svůj život v Londýně.

Sigmund Freud byl vyhraněnou osobností, která bezpochyby vyvolávala konflikty. Jak napsal S. Zweig, byl mužem jedné myšlenky a jedině takový může zvítězit.

Areál na Karlově, který je sídlem nejstarší české psychiatrické kliniky, založil v roce 1355 Karel IV. Zaslíbil ho své patronce sv. Kateřině na paměť vítězství v bitvě u San Felice v Itálii v roce 1332. Kostel sv. Kateřiny byl vysvěcen za císařovy přítomnosti v roce 1367 a přilehlý klášter byl předán jeptiškám poustevnické denominace řehole sv. Augustina. Po zrušení kláštera Josefem II. v roce 1784 tu byl zřízen chorobinec a od roku 1822 ústav choromyslných. Současná budova Psychiatrické kliniky, tzv. Nový dům, byla postavena v roce 1846.

Když se podíváme do návštěvní knihy kliniky, která je poctivě vedena od r. 1834, Freudův podpis zde nenajdeme. Je to pochopitelné, protože Freud nikdy tuto nemocnici nenavštívil. Přesto některé podpisy v této knize a osoby, které je možno se sídlem Psychiatrické kliniky VFN spojit, s Freudem souvisejí.

V roce 1853 podepsal pražskou návštěvní knihu známý francouzský neurolog a psychiatr Jean Martin Charcot. V roce 1885 se u něj v Salpêtrière mladý Freud školil, zde ač původem neurolog získal rozhodující podněty pro zájem o studium hysterie a sugestivní terapie včetně hypnózy.

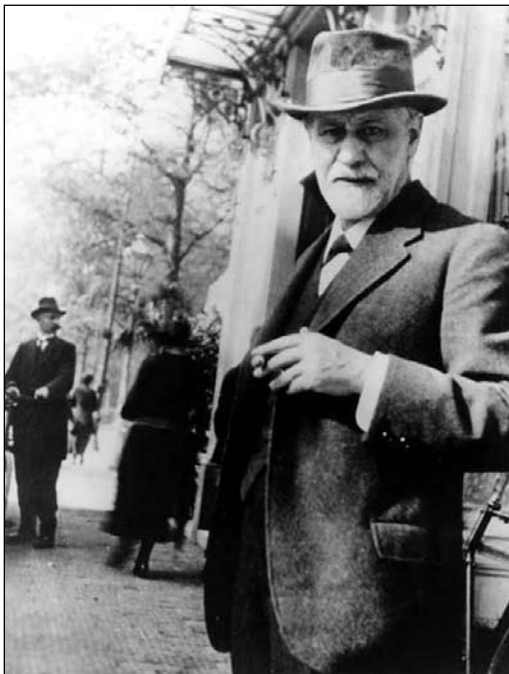
Freud vyrůstal v akademickém prostředí Vídně konce 19. a počátku 20. století, které bylo organopatologicky orientováno. Mezi jeho nejvýznačnější představitele patřili dva lékaři českého původu – Josef Škoda a Karel Rokitansky. Josef Škoda, který je považován za zakladatele mladší vídeňské školy a propagátor fyzikálního tělesného vyšetření, podepsal návštěvní knihu v roce 1835. Rodák z Hradce Králové Karel Rokitansky (podpis z roku 1845) byl zakladatelem německé patologicko-anatomické školy. Dominance biologického přístupu v psychiatrii ve střední Evropě té doby vysvětluje, proč Freud nebyl v domácím prostředí přijímán a uznáván. Ač sepsal svoji habilitaci na neuropatologické téma, věnoval se od přelomu století výhradně psychoterapii a studiu neuróz.

Julius Wagner von Jauregg, přednosta psychiatrické kliniky ve Vídni, byl prvním psychiatrem, který získal Nobelovu cenu za medicínu v roce 1927. Náš areál navštívil v roce 1925. Během první světové války byla na jeho klinice až drasticky používána elektroterapie u mladých mužů s neurotickými problémy, vyhýbajícími se vojenské službě. Předsedou komise, která později tyto postupy prověřovala, byl jmenován S. Freud, což vedlo k ostrým sporům a k dalšímu napadání psychoanalýzy.

Albert Einstein, který si s Freudem dopisoval, pracoval v letech 1911-12 jako mladý asistent na pražské matematicko-fyzikální fakultě na Karlově. V tomto údobí si začal být vědom své rostoucí odtrženosti od každodenního života. Většinu času v Praze bloudil mezi paradoxy kvantové teorie. Jeho univerzitní pracovník měla výhled do zahrad pražského ústavu pro duševně choré a on se žertem přirovnával k náměsíčným postavám, které bloumaly pod jeho okny. *„Tohle jsou blázni, kteří se nezabývají kvantovou teorií,“* říkával svému příteli Frankovi. V roce 1936 napsal Freudovi: *„Neusnadnil jste opravdu skeptickému laikovi cestu k samostatnému úsudku. Až do nedávné doby mi byla zjevná jen spekulativní síla Vašeho myšlení a mocný vliv na světový názor současné doby, aniž jsem si mohl zjednat jasno v otázce pravdivosti Vašich teorií. V poslední době však jsem měl příležitost slyšet o několika o sobě málo významných případech, které však jakýkoli jiný výklad než pomocí potlačení podle mého přesvědčení vylučují. Přijal jsem to s pocitem štěstí, neboť je vždycky štěstím, když se velická a krásná idea prokáže být adekvátní skutečností.“*

Pracovníkem psychiatrické kliniky byl v letech 1948-1961 Kurt Freud (ani příbuzný S. F., ani psychoanalytik). Je světově uznávaným vynálezcem použití pletyzmografické metody v diagnostice lidské sexuální orientace. V jeho knize Homosexualita u muže je nejčastěji citovaným českým autorem v zahraničí, celkem 34x, právě S. Freud. Přitom S. Freud za své poukazování na význam dětské sexuality byl ve své době masivně kritizován, až kriminalizován. Berlínský profesor W. Weygandt v roce 1910 na Německém psychiatrickém sjezdu přerušil přednášejícího, který se zmínil o Freudovi, slovy: *„To není předmět pro vědeckou diskusi, to je záležitost týkající se policie.“*

Sigmund Freud, stejně jako jeden z přednostů pražské psychiatrické kliniky Vladimír Vondráček, byli velkými kliniky a čtivými autory poutavých knih, měli však problémy s metodologií vědy. Zvláště Freud se snažil tvrdohlavě prosadit psy-

choanalýzu prostřednictvím neadekvátních metod. Užívání klasických mechanistických modelů v psychiatrii mnohdy působí spíše tragikomicky. Za to byl oprávněně mnohými kritizován. Např. Karl Popper považoval psychoanalýzu za pseudovědu, protože předkládá hypotézy, které jsou formulovány tak, aby nebyly vyvratitelné. Prezident T. G. Masaryk napsal v roce 1936: „...Němec a podobně i my, poučení a pokažení Rusy, analyzujeme duši a okopáváme, kde v ní co tajuplného a chorobného. Angličan a Američan je stále naivnější, zajímá ho rébus více mechanistický. Ale dovede se také důkladně pokazit moderními teoriemi, problémy

a nadproblémy a popřípadě i směšnou psychologií Freudovou.“

Naopak známý německý historik medicíny Erik Ackerknecht se domnívá, že Freud byl nejvýznamnějším lékařem první poloviny dvacátého století, jako byli Paracelsus, Boerhaave nebo Virchow ve své době.

Význam Freuda bezpochyby přesahuje medicínu. Vítězslav Nezval napsal, že bez Freudových výzkumů o snu a chybných výkonech by nebylo onoho jasného, nádherného světla, v jehož exaltující skvělosti se zrodily zázračné a uchvacující „malíčkosti“, které tvoří nesmrtelnost křečovitě krásy surrealistických děl.

Co nám v medicíně z Freuda zůstalo? Někteří tvrdí, že prakticky nic. Já se domnívám, že mnohé. Jeho koncepce nevědomí předstihla dobu o několik desetiletí. Přitom Freud sám v r. 1905 napsal: „...nesmíme zapomenout na to, že všechny naše psychologické prozatímnosti musí být jednou postaveny na půdu organických nositelů. Pak se pravděpodobně ukáže, že jsou to zvláštní látky a chemické procesy, které vyvolávají projevy sexuality a zprostředkovávají pokračování individuálního života v životě druhu. Tuto pravděpodobnost máme na zřeteli, když zvláštní chemické látky nahrazujeme zvláštními psychickými látkami.“

Současná praxe biomedicíny by se z Freuda mohla hodně poučit. Jeho vývojem ontogenetický pohled na zdraví i nemoci, psychologický a psychotherapeutický

přístup k pacientům i důraz kladený na kvalitu vztahu lékař-pacient i z hlediska terapeutické úspěšnosti je to, co je v současné praxi zanedbáváno nebo dokonce co schází. Nemocní by měli nahlédnout tu skutečnost, že zdraví a jeho udržení jsou velkou hodnotou, pro kterou je třeba hodně udělat, investovat čas i peníze, což jistě psychoanalýza znamenala a znamená, a že nestačí jen spolknout nějaký prášek. ...

O současném Freudově mezinárodním významu svědčí i ta skutečnost, že jeho postava byla vybrána jako jedna z osobností (vedle Karla IV. J. Husa, W. A. Mozarta, F. Kafky i J. Jánského), které souvisejí s Českou republikou a které mají přilákat v roce 2008 do Prahy účastníky Světové psychiatrické konference s mottem „Science and Humanism: For a Person-Centered Psychiatry.“ Domnívám se, že tato myšlenka by se Sigmundu Freudovi líbila.

*Přednáška ředitele Psychiatrické kliniky 1. LF UK a VFN prof. J. Rabocha
na tiskové konferenci 6. 5. 2006*

Významní lékaři z Pošumaví

Kabinet dějin lékařství 3. LF UK v Praze uspořádal ve středu 19. dubna t. r. odpoledne přednášku doc. MUDr. **Josefa Kohouta**, CSc., z plzeňské lékařské fakulty. Pozvánka slibovala, že poznáme „neobyčejné množství znamenitých osobností lékařské vědy i praxe, spojených s tímto krajem“, a skutečně, pan docent nám více než hodinu vyprávěl o lékařích, kteří v Pošumaví žili nebo pracovali a z nichž mnozí dosáhli vrcholné úrovně české nebo i světové medicíny.

Dozvěděli jsme se tak například, že rodák z Klatov prof. **Bohumil Prusík** (1886-1964), který mj. přivezl v roce 1913 z Anglie do Čech první elektrokardiograf, zavedl do léčby kyselinu nikotinovou a založil školu pro dietní pracovníky, byl rodákem z Klatov.

Ze stejného města pocházel i **Karel Slavoj Amerling** (1807-1884); kladl důraz na přírodní léčbu, vlastenčil, přednášel i pro ženy a vybudoval v Praze lidovýchovný ústav Budeč. Původně měl být knězem, ale při poruše dostavníku cestou do semináře dostal vnuknutí, aby se stal lékařem.

Stavu kněžskému zaslíbila matka **Josefa Klostermanna** (1814-1875), ale posléze i on vystudoval medicínu ve Vídni. Jako lékař působil v Sušici a Kašperských horách, v Haagu v Rakousku stejně jako u knížete Windischgrätze ve Štětňi. Měl deset dětí – jeden ze synů, Karel, se proslavil jako spisovatel.

Josef Thomayer (1853-1927) byl synem panského zahradníka z Trhanova. V roce 1883 se stal nejmladším docentem na lékařské fakultě, za tři roky byl mimořádným profesorem, pak profesorem řádným, vedl II. interní kliniku, zasloužil se o zřízení léčeben pro nemoci plicní, podporoval nemajetné studenty, v rodišti v Trhanově dal postavit starobinec, jmění odkázal Ústřední matici školské.

Jeho asistentem a později nástupcem byl **Josef Pelnář** (1872-1964), syn obuvníka z Domažlic. V první světové válce získal zkušenosti v diagnostice a léčbě infekčních chorob. Napsal Pathologii a terapii vnitřních nemocí, na klinice zavedl nový způsob práce – jednotlivých podoborům interního lékařství se věnovaly skupinky odborníků, dbal na postgraduální vzdělávání lékařů, vedl Časopis lékařů českých.

František Škoda (1801-1888) byl prvním primářem plzeňské veřejné nemocnice, zastával funkci krajského fyzika, byl zvolen poslancem Říšské rady, za organizaci péče o raněné v prusko-rakouské válce byl povýšen do šlechtického stavu. Svůj velký majetek investoval do pozemků, takže jeho syna Emila při budování továrny v Plzni podporoval strýc Josef, jeden z představitelů lékařské vídeňské školy.

To, co bylo napsáno, jen pochopitelně naznačuje obsah přednášky. Pro úplnější představu uveřejňujeme z ní ještě dva výňatky, dosvědčující, jak dramatické a plně zvrátů mohou být někdy lidské osudy.

Josef Kohout

Lékaři a vězňice

Antonín Seidl (1832-1913) byl synem tkaničkářského tovaryše z Domažlic, jeho strýc byl organizátorem národního hnutí v roce 1848 Petr Fastez. Studoval klatovské gymnázium, v oktávě pak přešel na pražské Akademické gymnázium, kde byl jeho spolužákem Jan Neruda. Stal se členem „Řádu rudého praporu“ (který si kladl za cíl odstranění habsburské monarchie) a záhy nato i náčelníkem patnáctičlenného oddílu. Po vyzrazení byl vojenským soudem odsouzen k smrti provazem, trest mu byl změněn na 17 let pevnostního vězení, byl vězněn na Špilberku, v Mukačevě a v Olomouci. Při pobytu v žaláři studoval jazyky – francouzštinu, angličtinu, italštinu, ruštinu a díky spoluvězni baronu Ötvösovi i maďarštinu.

V roce 1857 byl amnestován a bylo mu povoleno složit maturitu v Chebu a studovat medicínu ve Vídni. Zde se projevil jako vynikající student, získal si přízeň profesora Škody, Rokitského a Oppolzera, poslední si jej vybral za asistenta. S profesorem Oppolzerem léčil v Nice ruského prince Nikolaje Alexandrovi, stal se jeho osobním lékařem, podnikal s ním cesty po Evropě, byl duchaplným společníkem na evropských panovníckých dvorech.

Po deseti letech se vrátil do rodného kraje, zakoupil velkostatek Baldov. Stal se významným veřejným činitelem – členem okresního zastupitelstva, okresním starostou, zemským říšským poslancem (v roce 1891 byl jeho protikandidátem T. G. Masaryk). Obdržel řadu čestných občanství a vyznamenání, mj. byl Rytířem řádu císaře Františka Josefa I.

Vladimír Böhm (1906-1985) byl rodákem z Kdyně. Od mládí vynikal ve výtvarném umění, J. Š. Baar jej hodnotil slovy: „Studente, jen tak dál, do mistra máte ještě daleko, zatím vám budu říkat půlmistře!“ V grafice byl jeho rádcem Cyril Bouda, při fotografování Josef Sudek. Po maturitě na gymnáziu dal přednost medicíně před UMPRUM, protože zjistil, že jako profesor kreslení by musel vyučovat i deskriptivní geometrii, kterou neměl v oblíbenosti.

Při studiích medicíny uplatnil svůj výtvarný talent jako autor ilustrací k 1. dílu monografie svého krajana (a spolužáka svého otce) prof. Pelnáře. Zkoušku u prof. Pelnáře však neměl lehkou – dostal celkem 24 otázek a známku o stupeň nižší, než odpovídalo jeho vědomostem, aby se neřeklo, že Domažličané mají u profesora protekci. Po promoci působil jako praktický a železniční lékař v Domažlicích.

22. března 1940 byl V. Böhm zatčen gestapem a odvezen do koncentračního tábora ve Flossenbürgu. Zde pracoval půl roku v kamenolomu, pak se dostal jako ošetřovatel do táborové nemocnice, tzv. revíru. Jeho spolupracovníci a nadřízení

byli „zelení“, tj. kriminální zločinci, mladičkový SS-lékař (v hodnosti sturmführera) byl nezkušený a s velkou vášní operovat, v čemž jej bylo nutné krotit. Podmínky na revíru byly velmi nepříznivé – hygiena nemocných nemožná, byl nedostatek léků i zdravotnického materiálu (obvazy byly z krepového papíru), lůžek byl nedostatek, takže pacienti byli propouštěni nedoléčení. Přitom chorobopisy byly vedeny podrobně jako na klinice. Nejčastější chorobou byly hnisavé afekce, k nimž přispívalo dráždění kůže prachem ze žuly a slídy v kamenolomu i podvýživa, dále omrzliny a celkové prochlazení nedostatečně oděných vězňů v tuhé zimě, úrazy jak pracovní, tak následky bití. Častá byly úplavice, kdežto vředová choroba malignity byla zjišťována vzácně. Tuberkulózou onemocněli zejména vězňové z jižních zemí, jako „německá nemoc“ byla označována mediastinitida (jiné národy jí neonemocněly), jako „ruská nemoc“ skvrnitý tyfus. Následovalo věznění na Pankráci a výslechy v Petschkově paláci pro činnost v Národním hnutí pracující mládeže a trest káznice v Budyšíně, kde pracoval jako sedlář. Po osmnácti měsících byl převezen do Terezína, kde zůstal do roku 1943.

Po návratu domů nesměl vykonávat lékařskou praxi, protloukal se, jak se dalo. Až ke konci války se uchytil jako zřízenec v domažlické nemocnici. Pokračoval v práci v odboji až do osvobození, kdy vstoupil dobrovolně do armády; působil v ní až do března 1946. Pak pracoval jako obvodní a železniční lékař do důchodu v roce 1977. Byl nositelem Československého válečného kříže 1939, medaile Za chrabrost a pamětní medaile k tisíciletí města Domažlic.

Viktorie Košnarová

Vzpomínání na dědečka, profesora Františka Buriana

V nejtěplejším věku pro mne byl dědeček Burian nebezpečná kníratá tvář s brejličkami, která mi podle mého názoru dosti bolestivě pinzetskou vybírala písek z rozbitých kolen. Totéž se dělo i mému mladšímu bratrovi, naříkali jsme oba stejně. Vzhledem k tomu, že měl děda při té tortuře na sobě bílý plášť, dlouhá léta jsme se pak báli všech lidí, kteří jej nosili – včetně holičů. Po letech jsem mu to mohla oplatit, kdy po mně chtěl, abych mu o prázdninách v Krkonoších vytáhla stehy po excitovaném naevu na čele. Strašně se mi trásly ruce a dědeček si raději před zrcadlem vyndal stehy sám. Zachmuřeně.

Čím jsem byla starší, tím více jsem si toho drobného, přihrblého, špatně slyšícího pána s krásnýma rukama vážila. Až dodnes. Také proto, že mi, přestože jsem z nedostatku jiných možností místo jedenáctiletky maturovala na střední zdravotnické škole a rozhodovala se o dalším studiu, řekl: „*Pokud necítíš, že to je tvoje poslání, medicínu nestuduj.*“ Poslechla jsem.

Na mnoho událostí z jeho života se pochopitelně nemohu pamatovat a znám je jen z vyprávění, z dopisů a svědectví jeho současníků. Například jak se seznámil s babičkou Annou. Babička Andy se proslavila jako ženská lékařka Anna Lankašová. Zasloužila se o podpůrný tělocvik těhotných a o mnoho osvědčených léčebných programů. Když ji, jako mladou půvabnou medičku, dědeček prvně uviděl, prohlásil: „*Tohle strašidlo má chodit na medicínu?*“ Netrvalo dlouho a chodil s ní sám a v roce 1911 spolu odešli k oltáři. Svatební šaty jí ušila dědečkova sestra Marča. Jsou krásné, secesní, modrozelené, a mám je dosud schované.

Do balkánské války odjel děda v roce 1912. Babička za ním přijela později. Když se vraceli, vezl si dědeček spoustu chirurgických nápadů, jak rekonstruovat válečná zranění, chorobopisy a mnoho kilogramů vyoperovaných střepein ze šrapnelů a ostatního zraňujícího materiálu. A také vojenské řády a manžetové knoflíčky od bulharské císařovny. I tyto relikvie pečlivě opatruji, právě tak jako archiv mnoha set dopisů rodinných i profesních. Hluboce se stydím, ale ve chvíli, když jsme se do opravdového archivování chtěly s matkou pustit, zemřela.

Nejvíc si dědečka pamatuji z hor, tedy z boudičky v Krkonoších, kterou navzdory protestům celé rodiny zakoupil v roce 1928 a pozvolna ji přestavoval vlastně až do své smrti. Pravda, cesta na chalupu byla obtížná.

Svědčí o tom dědův první zápis v „Knize“, ve které se zachycovaly rodinné i světo-
vé události:

„Nočním osobáčkem, který jen málo hoví dobré vůli se ukopati do Trutnova – Janských Lázní. Lanovka výborná. Přes Liščí horu na Výrovku. Ostré tempo. Nožky už hodně boley. Přes Martinovku tempem skromnějším. U Labské boudy káva a sténání nad nožkami. (Ty jemné nožky patřily babičce Andě a její i naší celoživotní přítelkyni Slávě Blehové.) V půl páté dále přes východní stranu Kotle. Mraky se stahují. Čepice na horách. Od Orlí sem tam kapka. Když jsem otvíral v 6 hodin boudu, spustil se liják a trval skoro celou noc.“

Život na boudičce byl ovšem v těch dobách znamenitě zabezpečen. Žádné záležitosti to nebylo. Celoročně tam pobýval syn bývalé majitelky pan Peprle, který se staral o zásoby i vytápění, což v zimě rozhodně nebylo k zahazení. Boudičku navštívilo mnoho lidí a někdy jich bylo tolik najednou, že je mi záhadou, jak se tam mohli všichni vejít. Jenom těch sourozenců, co děda i babička měli! Zápis ze srpna roku 1933: „*V jednu hodinu všichni odešli, ale nebe se úplně vyčistilo teprve k páté hodině. Pak bylo skutečně krásně!*“ Asi si také v duchu děda říkal, že co je moc, to je moc, a příbuzní rozejďte se.

Často na boudičce o dědečka pečovaly Helenky, tedy profesorka Helena Pešková s Helenou Vydrovou a výtečně mu vařily. Jaroslav Benda, dědečkův spolužák z malostranského gymnázia, vymaloval hořce za kamny ve světnici. O životě na boudičce píše ve svých pamětech „Léta s umělci“:

„S Burianovými a dětmi jsem žil krkonošská jara a léta a lyže... Na knihách se v Krakonošově závětrí dobře pracovalo. S Burianem a Andou jsme zpracovávaly kresby k Burianovým textům. Chirurgie rozštěpu rtu a patra.“

Téměř do své smrti pobývala na horách teta Anna Hostomská, zvaná Anička, laskavá přítelkyně nás všech, odvážná kuchařka a sběratelka lesních plodů, ze kterých připravovala znamenité limonády a zavařeniny.

Jen namátkou jsem vybrala jména z pamětní knihy – Helena Malířová, Nataša Gollová, Hanuš Jelínek, profesor Laufberger, profesor Syllaba, umělkyně a senátorka Jaroslava Moserová. Při večerních ohních zpívala Libuše Domanínská, sedíc na třešni, „Měsíčku na nebi hlubokém“ a spolu s Rudolfem Asmusem árie z Jakobína. Tomu duetu jsme s bratrem říkali „Mici“ (to jako „My cizinou jsme bloudili“). Mám sice podezření, že dědeček si hudební produkce vzhledem ke svému sluchovému handicapu obzvláště neužil, nicméně vždycky paní Líbě políbil ruku. Byl to kavalír.

Jedna věc se v předválečných zápisech stále opakuje – poté, co už do údolí vedla silnice, zakoupil dědeček aerovku, kterou nazýval voziček nebo aerobice. „Aerobice ohavně páchnou“, „vozik smrdí“. Myslím, že dával na rozdíl od dámské části rodiny přednost dobrodružnému putování přes hřebeny.

Po válce se dědeček, jak jsem se dozvěděla, potajmu učil řídit. Učil ho automobilový závodník pan Turek, kterému děda po havárii opravoval obličej. Prozradil mi to mladý pan Turek. Moc to dědečkovi nešlo, jednou dokonce otočil auto do příkopu. Pak se to nějak doneslo mojí matce, která se o něho láskyplně, leč přísně starala a z dědy se už automobilista nikdy nestal. To jsem po něm ostatně zdědila.

Dědeček byl člověk, který se chtěl dopátrat všeho. Například když se můj tatínek, zabývající se elektřinou, začal dvořit mojí mamě Olince, pořídil si děda příručku „Malý elektrikář“ a zkoušel tátu z ampérů a ohmů. Táta to nesl statečně.

Od chvíle, co jsme jakžtakž nabrali rozum, bral nás s bratrem děda na nedělní procházky po Praze a okolí. Startovalo se obvykle v osm hodin ráno, účast byla sice dobrovolná, ale záhy jsme zjistili, že když nás přemůže touha přispát si, ocitneme se v nemilosti. Bylo to zkoumání neznámé Prahy s jejím okolím a děda při vycházkách nešetřil vtípem. Poznala jsem tak všechna pražská předměstí, ale nejčastěji jsme putovali na milovanou Malou Stranu. Dědeček věděl skoro všechno, a co nevěděl, to si hbitě domyslel. Pamatuji se, jak jsme jednou šli po Hradčanském náměstí a zastavili jsme se před děly u Schwarzenberského paláce, tedy u vojenského muzea. Zeptali jsme se, proč tu ta děla jsou, když už není válka. Dědeček si je prohlédl a povídal, že by si z nich jednou rád vystřelil. Že by si vůbec takový kanon

měl pořídit na hory a odhánět jím nevítané hosty. Pak zamával hůlčičkou a prohlásil: „*To máte ale bláznivého dědka, co, vy smradi.*“

Byl to výstřední dědeček, laskavý všestranný člověk. Krásně kreslil a podporoval moje nedokonalé kreslířské snahy. Když jsem mu ovšem ukázala neumělý portrét jeho samého, dosti ho to rozzlobilo. Patrně jsem ho zachytila ve chvíli, kdy se tvářil jako našťavaná kočka.

Jeho nálada se také dala poznat podle pohvizdování. Jemné pobzukování znamenalo pohodu, rychlejší a hlasitější zvuky věštily bouři.

Po večeři sedával dědeček v jídelně a hrával s babičkou Andou pasiáns ve dvou. Je mi líto, že to musím říci, ale strašně se vždy hádali. Babička se pak uraženě odebrala do ložnice, dědeček rozmrzele louskal ořechy a druhý den jsem nastoupila jako vyjednaváč. Dědeček se mnou roztržitě proběhl lekci o evropském malířství a pak už to nevydržel a požádal mne, jestli bych neuprosila babičku, aby si s ním zase zahrála.

Babička se dlouho nerozpakovala, upravila si vestičku s fiží a utkali se v královském pasiánsu tak, že jsem putovala druhý den zase od dědečka k babičce a naopak. Měli se asi moc rádi. Víceméně se mému dědovi obětovaly dvě generace. Babička, která jako šestá či sedmá promovaná lékařka opustila gynekologickou praxi, aby se starala o rodinu a domácnost, a moje máma, která se též starala o domácnost, tedy o svou rodinu a ještě babičku Andy a hlavně o dědu. Působila jako jeho sekretářka, komorník, šofér i naslouchátko. Dědova smrt ji zdrtila, myslím, že jsem nikoho neslyšela tak strašně plakat. A když jsem si po létech přečetla její zápis v knize, který začíná: „*15. října odešel pán boudičky a její zakladatel po krutém utrpení pěti dnů,*“ také jsem se rozplakala. Naposledy jsem dědečka viděla v jasném okamžiku, kdy se mne zeptal, jestli jsem na filozofické fakultě spokojená. Čím déle o něm přemýšlím, tím více se vzpomínky rozbíhají a je jich mnoho.

Přednáška na večeru Společnosti klinické medicíny, který byl 4. 6. 1997 věnován památce prof. Buriana. Rozhledy v chirurgii, 10, 1998

ETIKA

U LŮŽKA
V ORDINACI
VE ŠKOLE

Hippocrates

The physician. Decorum

The physician

The external appearance of the physician must be such that looks healthy, with good skin colour, and is as stout as nature intended him to be, for as it is generally held, those who do not have healthy bodies are not in a position to properly care for the bodies of others. He must be clean, well dressed and wear a pleasant scent – nothing heavy or giving rise to anyone’s mistrust – for as it happens, these things are pleasing to patients. He also must strive to be prudent with regard to moral considerations, not only reticent, but also leading a well-disciplined life. These things greatly contribute to the enhancement of his reputation. As to his morals, he should be righteous. Therefore, he must treat all men with decency and charity, for presumptuousness and shallowness are despised, even if they seem to be accommodating.

He must be careful about how he dispenses his orders, since they are rarely welcomed by their recipients when the same things are prescribed over in similar cases. The expression of his face must be thoughtful but not stern, for sternness would imply arrogance and lack of kindness, while one who laughs excessively and is overly jolly is perceived as overbearing. This especially must be avoided. He must be fair in every conversation, for his greatly promotes trust.

Indeed, patients develop a close relationship with the physician may be in contact with the patient’s women and maidens and have access to his most precious possessions. Therefore, the physician must practice self restraint toward all of these. Such are the matters pertaining to the conduct of the physician.

Decorum

It is reasonable to promote the notion that wisdom is useful for many things; in particular, that wisdom is useful for life. For many of the notions of wisdom appear to be associated with a searching curiosity. I am referring to those notions that bring no advantage to the object of the inquiry. From these, it becomes clear that where there is no idleness, there is no evil, while laziness and inaction lead to evil. Oh the other hand, alertness and intellectual intensity foster a virtuous life, but let us leave out useless blabber. In any case, the art that has a definite object and leads toward decency and good repute is far more preferable.

The opposite kind of wisdom should be conceived of as follows: No pretentiousness and no affectation; a walking attire that indicates propriety not provoke curiosity, but promotes a good reputation by indicating a thoughtful demeanor. External appearance reflects the inner character. Men endowed with such wisdom are not demonstrative or curious, are conservative un their social contacts, nimble in their replies, resolute in op-

position and objective in their agreement with those who are of like mind, quick-witted and affable, mild tempered toward all, restrained in the face of turmoil, reflective and patient in times of calmness, prepared to take timely action when the opportunity arises, abstemious with food and self sufficient, patient un waiting for opportunity, limiting their language to that which has been the subject of inquiry, graceful in discourse and gracious in disposition. Thus enriched by the reputation that these qualities bring about, they finish their words with the truth derived from what has been proven.

*A collected Library of Greek Classics: The Works of Hippocrates.
English Translation by N. Dunkas. Diachronic publications, INC, Athens 1998*

Eva Křížová

Etika v růžové ordinaci

Dívám-li se na oblíbený seriál Ordinance v růžové zahradě (TV Nova – pozn. VNR), jako sociolog nemusím mít těžkou hlavu. Mohu si to totiž ospravedlnit tak, že sleduji studijní materiál a že se z něj dozvím mnohé o tom, jakými hodnotami se české zdravotnictví očima tvůrců řídí. Oči tvůrců nejsou totiž jen tak oči čistě fabulující. Scénáristé mají k ruce poradce z řad lékařů, kteří dbají právě na věcnou správnost scén.

Ten a ten má takový problém. Věděl jsi to?

Co tak důležitého jsem tedy zahlédla, že mne to přinutilo zareagovat těmito řádky? Především mě překvapilo, jaký rozpor stále přetrvává mezi vyhlášenými a praktikovanými pravidly. V jedné scéně se v ordinaci svěruje muž středního věku lékaři s tím, že se přesvědčil, že není biologickým otcem svého téměř dospělého dítěte - což je jistě záležitost velmi intimní a asi i bolestivá a má určitě vážné důsledky pro další život dotyčného. Hned v druhé scéně vidíme lékaře, jak s touto informací seznamuje svého kolegu, přičemž ale prozrazuje jméno dotyčného pacienta!

Chování, které nikdo neodsuzuje

Nezapomeňme, že seriál se odvíjí v prostředí malého městečka, kde se všichni znají. Domnívala jsem se, že zde scénáristé chtějí výchovně ukázat, jak by se lékaři chovat neměli a jak porušují tolikrát vyzdvihoanou povinnost zachovávat mlčenlivost. Očekávala jsem, že v dalších scénách bude toto chování prozrazeno a virtuálně odsouzeno. Nic takového se nestalo, a tak jsem čekala znovu, že se ozvou zástupci veřejnosti, novináři, lékaři sami. Že někdo bude protestovat proti tomu, jak se nakládá s osobním sdělením klinického charakteru.

Velmi jsem se ale zmyšlila: Asi jediná, koho tento rozpor mezi dikcí zákona, tradičními etickými požadavky a realitou opravdu překvapil, jsem byla já. I studenti zdravotnických oborů, kde působím, mi totiž řekli, že takhle je to úplně normální.

Stále si tedy kladu otázku: Je opravdu pro všechny přijatelné, že lékařské tajemství mezi lékaři (či zdravotníky) neplatí? Že lékaři svou povinnost dodržují jen vůči nelékařům?

Rozumím tomu, že když lékaři spolupracují nad nemocným, vyměňují si důležité a asi i intimní a citlivé osobní údaje. Ale to je ospravedlněno snahou najít pro nemocného pomoc, diagnózu, léčbu, řešení. Zmíněná situace z epizody seriálu však měla jen funkci obyčejného klepu.

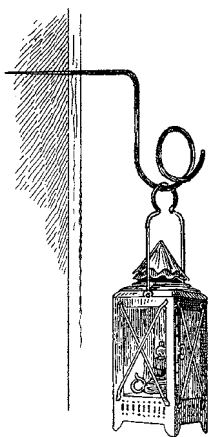
Jak se cítí a co potřebuje lékař

Novým prvkem je také to, že zdravotníci stále častěji nepokrytě hovoří o tom, jak se vede jim a co potřebují oni. I tento seriál je na internetu uveden mottem „Zachraňují zdraví, životy i vztahy. Sami často záchranné lano potřebují“. V některých dílech v reakci na to, že pacienti chtějí z pohledu ošetřovatelů nepřiměřeně moc, zaznělo: „A kdo pomůže nám?“ Když vejdu do ordinace a lékař se mně zeptá, jak se mám, cítím v takové atmosféře někdy skoro výčitku. Hned bych chtěla přejít od vlastní osoby a říci: „Co já, pane doktore, ale jak vy se máte?“ Zdůrazňování vlastních zájmů a problémů je ve světě medicíny novým prvkem, neboť se vždy vycházelo z toho, že pomoci potřebují hlavně nemocní. Despekt vůči jejich požadavkům byl vtipně vyjádřen glosou sestry Markéty, která vysvětlovala své klečení na podlaze novým příkazem ředitele „plazit se před pacienty“.

Takovýto televizní seriál nepochybně odráží realitu a vkus publika. Současně ale platí, že onen seriál realitu a vkus publika do značné míry utváří. Z tohoto pohledu je důležité, abychom se nad některými etickými momenty nově zamysleli. Jsou zažité způsoby opravdu tak samozřejmé a přijatelné pro všechny? Aniz by to bylo záměrem tvůrců či jejich poradců, dozvěděli jsme se o našem zdravotnickém systému také leccos nelichotivého.

Pokud vidíme jen heroické záchrany životů, je to úctyhodné. Není to ale obrázek komplexní a tudíž ani zcela pravdivý. Větší pozornost by podle mého názoru měla být věnována „náladě“, která ve zdravotnictví vládne, a také tomu, co je považováno za tzv. normální. Protože právě to může někomu připadat nenormální.

Článek byl otištěn v Lidových novinách 25. 4. 2006

V minulém čísle VNR, 1/2006, jsme informovali o průběhu konference Etické aspekty ošetrovatelské péče, uspořádané k 15. výročí Ústavu pro lékařskou etiku 3. LF UK; tentokrát se podle svého slibu ke konferenci vracíme příspěvky tří odborných asistentek ústavu – PhDr. Marie Zvoníčkové, Mgr. Jany Heřmanové a Mgr. Hany Svobodové.

Marie Zvoníčková

Ošetrovatelská etika v praxi

Praktické problémy ošetrovatelské etiky je možné rozdělit na dvě základní oblasti – na problémy vztahující se ke studiu ošetrovatelské etiky a na problémy ve vlastní ošetrovatelské péči.

Od roku 1960/61 existoval na Univerzitě Karlově vzdělávací program určený učitelkám odborných předmětů středních zdravotnických škol. Jednalo se o dvouoborové studium psychologie (později pedagogika) a péče o nemocné, a to na fakultě filozofické a fakultě všeobecného lékařství. Ve studiu byly zastoupeny i filozofické disciplíny. K velké škodě ošetrovatelství jako oboru se tohoto potenciálu nepodařilo dostatečně využít k vybudování teoretických základů ošetrovatelství, tedy i ošetrovatelské etiky. Absolventi se spíše než na teorii oboru zaměřovali na výuku humanitních předmětů na zdravotnických školách.

Potřeba definovat samotný předmět ošetrovatelské etiky vzniká u nás zejména v souvislosti s rozvojem ošetrovatelství jako svébytného univerzitního oboru. Důležitý je rovněž fakt, že absolventky vysokoškolských programů se uplatňují v ošetrovatelské praxi a že se mění systém poskytování ošetrovatelské péče. To nutně sebou přináší i etické otázky, které by měly být předmětem ošetrovatelské, nikoli lékařské etiky. Další významný moment v definování předmětu ošetrovatelské etiky představují vzdělané sestry a učitelky v rolích pacientů nebo příbuzných pacientů.

Řadu inspirací přináší studium zahraniční literatury, k němu je však nutno přistupovat kriticky, protože problémy, se kterými se setkává české ošetrovatelství, se mohou vzhledem k jiné organizaci zdravotní péče lišit od problémů amerických nebo i britských.

Co tedy patří k tématům ošetrovatelské etiky? Zatímco lékařská etika zkoumá „velká témata“, jako je například klonování a výzkum kmenových buněk, sestry zajímají etické problémy praxe. Někdy se mohou sice jevit jako problémy „provozní“, ale pokud v konečném důsledku negativně ovlivňují ošetrovatelskou péči a mohly by vést k poškození nemocného, je třeba se jimi seriózně zabývat.

Jedná se tedy o problémy vznikající ve vztahu sestry a lékaře, problémy týkající se vztahů mezi sestrami a následně pak i o problémy při ošetrování nemocných.

Prakticky se problémy objevují/zviditelňují v opačném pořadí – stížnosti na nekvalitní ošetrovatelskou péči mohou odhalit konflikty uvnitř sesterského týmu a/nebo konflikty mezi lékaři a sestrami, jejichž důsledkem je zanedbávání nemocných. Klasickým příkladem může být omezení volného pohybu nemocného, jeho připoutání k lůžku nebo ke křeslu. Z výzkumných prací i z praktických zkušeností jednoznačně vyplývá, že omezení pohybu nemocného má závažný dopad nejen na jeho zdravotní stav a na jeho psychiku, ale i na příbuzné a významně i na sestry samotné.

Dalším příkladem může být konflikt mezi jasně stanovenou dobrou ošetrovatelskou péčí například v prevenci dekubitů (to znamená polohování, hygienická péče, používání moderních pomůcek aj.) a „provozními“ problémy (jako je nedostatek personálu, nedostatek pomůcek, finanční limity aj.). Výsledkem je nekvalitní péče – dekubity a velké utrpení nemocného. Odpovědnost automaticky patří ošetřujícím sestram, i když by měla patřit ošetrovatelskému managementu.

Dalším velkým ošetrovatelským dilematem je spolupráce s nekompetentním lékařem. Vzdělané sestry v některých oblastech disponují hlubšími znalostmi než někteří lékaři. Jedná se například o léčbu chronických ran anebo třeba i edukaci diabetiků. Má sestra v našich podmínkách vykonat nevhodnou ordinaci lékaře? Co její odpovědnost za blaho nemocného?

Etická dilemata přinášejí i zvyšující se pracovní nároky a konflikty uvnitř pracovních sesterských týmů. Jedná se například o věkovou diskriminaci starších sester apod.

Ošetrovatelskou etiku sestry vnímají jako důležitou a potřebnou pro svůj obor. Nicméně v současné době se bez odborné pomoci v lékařské etice obor ošetrovatelská etika neobejde.

Jana Heřmanová

Rozhodování na konci života

Sestry v České republice nemají takovou pravomoc informovat pacienty jako v jiných zemích, proto by se mohlo zdát, že jde o problematiku, která se jich netýká. Jsou to však právě ony, kdo se o těžce nemocné pacienty stará, a tak také je trápí někdy necitlivá péče, která nerespektuje přání pacienta a není v jeho nejlepším zájmu.

Zdravotníci by se při rozhodování o péči v závěru života měli opírat o základní principy lékařské etiky (respekt pro autonomii, dobřechinění, nepoškozování a spravedlnost) a dokumenty, které řeší práva pacientů, zejména Úmluvu o lidských právech a biomedicíně a Etický kodex práv pacientů. Článek číslo 9 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně stanoví, že při péči o pacienta, který není schopen o sobě rozhodovat, by se měl brát ohled na dříve vyslovená přání ohledně lékařského zákroku.

Dříve vyslovená přání (z anglického *advance directives*) se používají nejvíce v USA a Velké Británii, ale rychle se šíří i do dalších zemí v Evropě i v jiných částech světa. Jde o dokumenty či ústní prohlášení, ve kterých pacient vyjádřil svá přání ohledně budoucí léčby. Mohou být negativní ve smyslu odmítnutí léčby nebo pozitivní, kdy pacient naopak stanoví, jakou léčbu by si v případě neschopnosti o sobě rozhodovat přál. *Advance directives* se vyskytují v několika formách, nejčastější jsou životní vůle (*living wills*). Zvláštní skupinou je tzv. *Do not resuscitate* (dále jen DNR), jde o ordinaci lékaře, která jasně stanoví, že v případě selhání základních životních funkcí nebude pacient resuscitován. V některých zemích si pacient může určit osobu, která za něj bude rozhodovat v případě, kdy pacient sám toho nebude schopen (*health care proxy, durable power of attorney*).

Dříve vyslovená přání mají svá pozitiva i úskalí. Mezi hlavní klady se řadí především respekt pro autonomii pacienta, rozšíření práva na odmítnutí léčby i do budoucnosti a snížení úzkosti jak na straně pacientů, tak zdravotníků. Mezi nejčastěji kritizované aspekty patří problémy při přesném stanovení prognózy při rozhodování o DNR a nedostatečné či nepřesné formulace v životní vůli, které později vedou k potížím při interpretaci pacientových přání. Kritici se také často zmiňují o možnosti zneužití těchto rozhodnutí.

I když se DNR používá i v České republice, neexistuje k němu v současné době ani mezi zdravotníky, ani mezi právníky jednotné stanovisko. Vzhledem k novým společenským podmínkám je však nutné se rozhodováním o péči v závěru života zabývat a nastartovat na toto téma odbornou diskusi. Při rozhodování by měly mít velkou roli právě sestry. Tráví totiž s pacienty mnohem více času než ostatní zdravotníci, a tak mohou poskytnout o nich i o kvalitě jejich života důležité informace. Na sestřích také především spočívá péče o pacienty, u nichž se na základě DNR nebo životní vůle rozhodlo, že se již nebude pokračovat v jejich aktivní léčbě.

Hana Svobodová

Důstojnost lidské existence v péči o nemocného

Významu slova „důstojnost“ je někdy obtížné porozumět, neboť je užíváno často příliš vágně a jako zaříkávadlo se může ztratit pod většinu hmotných priorit. Jasná definice důstojnosti neexistuje. Ale kdo se někdy sám vyskytl v nějaké degradující situaci, ví, co důstojnost člověka znamená: je to přesně to, co se vytratilo, když to bylo nejvíce potřeba.

Nezapomínáme někdy v rychlém rozvoji medicíny, vědy i ošetrovatelství, že objektem naší péče je člověk, což je více než jen souhrn orgánů a fyziologických funkcí? Že jde o bytost, která má vlastní představu o náplni své existence, vlastní

pojetí smyslu života a také vlastní důstojnost? Na čem je důstojnost založena a jak je možné rozeznat, co je a co již není důstojné v péči o nemocné?

Jak je a jak má být důstojná péče naplňována v praxi, ukazují formulace v dokumentech jako jsou Etická pravidla zdravotní péče pro sestry (ICN), Etický kodex ČLK či Všeobecná deklarace lidských práv. Učíme se nejen co je uctivé a kdo se těší úctě druhých a proč (důstojnost mravní síly, důstojnost zásluh, u starších osob důstojnost osobní identity), ale také o důstojnosti, která patří k člověku jako příslušníku svého rodu. Ta se odvíjí od důstojnosti ostatních (dementní člověk, člověk s psychiatrickou diagnózou, zemřelý či nenarozený člověk). Právě nemoc, stavy ohrožení života a stáří jsou situace, které vystavují člověka konfrontaci se sebou samým a kdy se důstojnost lidské existence může vytrácet. Pacient je v rukou zdravotníků a zdánlivě „maličkosti“ v náročné péči (přehlížení, ignorování, komunikace bez očního kontaktu, omezování osobního prostoru, obnažení během intimních úkonů) staví člověka do pozice pasivního objektu či bezmocné hříčky v rukou druhých, do pocitu nedůstojnosti.

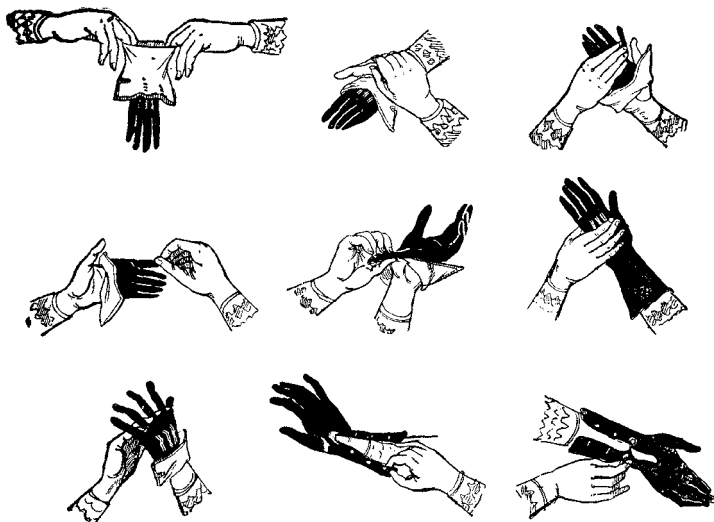
Významnou roli v péči o nemocné hrají prvky jako důvěra, vzájemná úcta, dostatek času a znalost toho, jaké svěřená osoba vyznává hodnoty, jaké má ideály, osobní etiku a jaká je jeho minulost, což předpokládá zájem, pozornost, ochotu a zvláště respekt a úctu k člověku.

Studium problematiky lidské důstojnosti v péči o člověka ukazuje, že to je otázka toho, co lidé cítí, a co uznává mravní kultura té které společnosti. Hlavně však vyrůstá z obecného pojetí lidství. Téma lidské důstojnosti rozhodně stojí za hlubší analýzu, studium filozofických základů lékařské etiky a patří jednoznačně do základů etiky ošetrovatelské.

Helena Jarošová

Zdvořilost na akademické půdě

Podle Gutha-Jarkovského, našeho zatím jediného novodobého badatele na poli vybraných způsobů, „zdvořilost zdokonaluje vzdělání, které je vniterné“ a „zevní zdvořilost musí získat vnitřku uznání a přivést niterný obsah k platnosti“. Byť s tímto názorem z počátku dvacátých let nemusí každý plně souhlasit – současný český intelektuál si zakládá spíše na pravém opaku –, přece se i dnes kultivované chování chápe jako samozřejmá součást vzdělanosti. Dokazuje to mimo jiné i ten fakt, že studenti, mnohdy považovaní za obec spíše zdvořilost ignorující, důvodně kritizují učitele, kterým, přes jejich odbornou kompetentnost, chybí kultura jazyka, zvyků, gest, vnější úpravy či oděvu. Již z toho vyplývá, že cyklem o zdvořilosti se nehodláme obracet jen ke studentům, ale k celé obci. To bychom jinak špatně pochopili, kde

a kým začíná ono *Sibi et postebis*, jímž je nadepsán jeden ze vstupů do pražského Karolina. U vstupních dveří na fakulty dnes začneme.

Ať už se dveře někde otevírají hůře, jinde lépe, nezapomínejme, že to jsou dveře do veřejné budovy, ale nepleťme si je se vstupem na nádraží. Nejsme tu ani pány, ani naprostými anonymy. Namísto je naopak předpoklad, že se tu setkáváme s učiteli, zaměstnanci, kolegy či hosty fakulty. Berme proto ohled na toho, kdo jde před námi, i na toho, kdo vstupuje za námi. Tomu, kdo jde před námi – dveře otevřel a přidržuje, poděkujeme a přidržme je zase tomu, kdo jde za námi. Porušíme-li z nějakého důvodu rytmus této přátelské štafety a pustíme dveře na toho, kdo vstupoval za námi, sluší se vyslovit zřetelnou omluvu. Stručně se omluvíme i tehdy, střetneme-li se za zavřenými dveřmi s osobou, která jde v opačném směru.

Kdo má ve dveřích přednost? Především osoba handicapovaná – člověk s holí, na vozíku či jinak postižený. Dále osoby evidentně starší, naši představení, těhotná žena, žena nebo muž s kočárkem či dítětem v náručí a také ten, kdo nese těžké břemeno. V modernější verzi má žena přednost před mužem. Zatímco německá feministka (jak ji předem rozeznat?) se prý urazí, dá-li jí muž ve dveřích přednost, naše ženy se zdvořilostí mužů ještě nepřesytily. Galantnost však není již jen výsadou mužů. Galantní může být i žena vůči muži. Přidržet například dveře, nechat volně projít kohokoliv, jemuž máme chuť a čas ulehčit cestu či manipulaci s dveřmi, je prostě a jednoduše pěkné, ohleduplné gesto. Ostudné je přijmout je bez poděkování či dokonce s bohorovným výrazem ve tváři.

PhDr. Helena Jarošová, katedra estetiky FF UK, Forum 18. 11. 1996

Z korespondence

27. dubna 2006

Vážená paní magistro,

upřímně Vám děkuji, že jste se zajímala o můj rozhovor s Markem Ebenem a část ho přetiskla ve VITA NOSTRA REVUE. Je to dobrý časopis, jistě i Vaší zásluhou a ráda si v něm čítám.

Ta autorizace by ale přece jenom pomohla. Minimálně bych opravila, že děti mám jen dvě, a ne tři.

Se srdečným pozdravem

Helena Illnerová

20. 5. 2006

Vážená paní profesorko,

děkovat musím já Vám – za vlídná slova, jimiž oceňujete náš časopis, i za jemné upozornění na mou profesionální chybu.

Přijměte, prosím, mou omluvu – v nedokonalém zvukovém záznamu jsem si slůvko „ty“ (děti) vyložila jako „tři“; opravdu jsem Vám měla text poslat, bylo by to minimálně zdvořilejší a etičtější.

Pokud jde o kvalitu časopisu – jestliže ho lze pokládat za dobrý, pak to je především zásluhou autorů, kteří se uvolili nezištně přispět, a také díky pochopení vydavatele - vedení fakulty.

S omluvným a děkovným pozdravem

Marie Fleissigová

Oprava

V minulém čísle VNR jsme na obálce chybně uvedli jméno fotografa: snímek portréту rektora pořídil Josef Jůna. Omlouváme se.

Redakce VNR

TEXT

SESTRY VZPOMÍNÁJÍ

Vzpomínky sester

M. Rozsypalová, H. Svobodová, M. Zvoníčková: Sestry vzpomínají. Příspěvek k historii ošetrovatelství. Grada Publishing, a. s. Praha 2006

Ukázky z knihy

Co přivedlo mladé ženy a dívky k sesterskému povolání?

Dívky a mladé ženy vybíraly své budoucí povolání uvážlivě, protože většinou o něm již něco věděly. Některé z nich prošly předchozím vzděláním: studovaly gymnázium, odbornou školu pro ženská povolání (tzv. rodinnou školu), dokonce i pedagogický ústav. Jiné byly určitou dobu zaměstnány v jiné profesi: pracovaly jako vychovatelky v rodinách, v zemědělství, jako prodavačky. Ve vzpomínkách sester se nejčastěji pro výběr objevují tyto motivy:

- Poválečné výzvy v rozhlase a tisku doplnit personál v nemocnici.
- Někdo z rodiny pracuje ve zdravotnictví.
- Sama poznala práci sester, když ležela v nemocnici.
- Pečovala o nemocného člena rodiny a přitom si uvědomila, co práce sestry obnáší.
- Ráda se zabývala dětmi, pomáhala je vychovávat buď doma nebo u sousedů.
- Byla zaměstnána jako pečovatelka v jiné domácnosti.
- Při návštěvě v nemocnici se jí zalíbilo čisté nemocniční prostředí a upravené laskavé sestry.
- Zaujala ji zdravotnická tematika při četbě některého románu (např. Paul de Kruif: Bojovníci se smrtí, Axel Munthe: Kniha o životě a smrti aj.).
- Pracovala v nemocnici jako pomocnice, kancelářská síla, elévka.

Ať už byl důvod výběru povolání jakýkoli, vždycky se v pozadí rýsovalo sociální cítění a snaha a chuť pomáhat potřebným. Některé z těchto motivů se objevují i u dívek, které do školy nastupovaly v patnácti letech, o životě ještě mnoho nevěděly, a přesto si měly vybrat školu, která je připraví na budoucí povolání. Potěšující je, že ať už byl i u těchto mladistvých důvod jakýkoli, s postupem času se s prací sestry natolik szily, že ji, i přes všechny pracovní i osobní těžkosti, prováděly celý život a dokonce se zaujetím.

Podmínkou přijetí do *dvouletých ošetrovatelských škol* a škol pro porodní asistentky především byla věková hranice vymezená 18–30 lety. Výjimečně byly do školy přijaty i mladší uchazečky. A to tehdy, když se osvědčily v nemocnici jako elévky. Další podmínkou byl dobrý zdravotní stav – uchazečky se musely podrobit lékařské prohlídce a úspěšně složit psychotechnickou zkoušku. Psychotechnické testy měly několik stránek a obsahovaly úkoly zaměřené na psychické procesy (vnímání, paměť, myšlení, logické uvažování) a na vlastnosti osobnosti.

Přednost byla dávana svobodným uchazečkám. V roce 1948 byly ošetrovatelské školy změněny na **vyšší sociálně zdravotnické školy** (dvouletá ošetrovatelská škola byla do r. 1950 její součástí). Počátkem padesátých let byly zřizovány **zdravotnické školy** (jejich název se několikrát změnil, až se ustálil na názvu **střední zdravotnická škola**). Do zdravotnických škol byly přijímány žákyně po ukončení základní školy a úspěšném složení přijímacích zkoušek: písemná zkouška z jazyka českého a matematiky a ústní pohovor. Fyzický i psychický stav uchazeček musel odpovídat požadavkům profese.

Pracovníci na nemocničních odděleních

V čele celého oddělení byl, stejně jako dnes, vedoucí lékař (primář, docent, profesor) a na jednotlivých odděleních pracovali sekundární lékaři. Práci sester na celém oddělení řídila zkušená a odborně zdatná vrchní sestra, na jednotlivých stanicích odpovídala za úroveň práce staniční sestra.

Na odděleních pracovaly **elévky**. Vykonávaly méně kvalifikované práce: stlaní lůžek, mytí nemocných, úklid nočních stolků, vylévání, mytí a dezinfekce podložních mís a lahví apod. Nebylo ale vyloučeno, že při nedostatku kvalifikovaných sester vykonávaly elévky po zácviku i některé odborné práce, jako např. rozdávání léků, čištění a sterilizace stříkaček, jehel, nástrojů aj.

Diplomované sestry vykonávaly odborné práce, rozdávaly léky, připravovaly nemocné na různá vyšetření (rentgenová, rektoskopie), asistovaly při převazech, aplikovaly podkožní a injekce do svalu a ještě mnoho jiných činností, podle potřeby i práce pomocné (úprava lůžek, mytí nemocných).

Na počátku 50. let minulého století pracovaly na některých odděleních ještě **řádové sestry**. Vyznačovaly se většinou obětavostí a laskavým a trpělivým vztahem k nemocným. Jejich činnost zahrnovala jak práce odborné, tak i práce pomocné. V některých nemocnicích pracovaly řádové sestry i v ústavních kuchyních a prádelnách. Později byly odsunuty, jak o tom poutavě vypráví Ota Dub ve své knize „Přisahám a slibuji“.

Úklidové práce v kuchyňkách a na celém oddělení zajišťovaly **pomocnice**. Stalo se však, že když byly nemocné nebo chyběly z jiného vážného důvodu, nastoupila na jejich místo sestra. Bylo samozřejmé, že oddělení muselo být za všech okolností v pořádku.

Na každém oddělení větších nemocnic býval **zřízenec**. Obstarával pochůzky, odvázel nemocné na vyšetření, zemřelé do márnice. Pokud na oddělení byl, pomohl sestřím zacházet s těžce nemocnými a nemocnými málo pohyblivými.

Zřízenci si většinou zakládali na tom, že pracují v nemocnici. Stávalo se, že pochytili některý výrok lékařů nebo sester a pak jej v určitý okamžik, aniž znali jeho pravý význam, použili. Vzpomínám si, že byl jeden ze zřízenců přítomen ošetřování těžce raněného na chirurgické ambulanci. Bylo to v noci. Lékařka, po mnohých

pokusech zachránit jej, smutně prohlásila – „*je ante finem*“. A skutečně, pacient za chvíli skonala. Obrátila se na přítomného zřízence, aby zavolał na patologii a požádal o odvoz zemřelého. Zřízenec okamžitě vyhověl. Zvedl sluchátko a důležitě vyslovil požadavek. Na patologii měli patrně výhrady, že by měli pro zemřelého přijet v tak pozdní noční hodinu, a tak zřízenec rezolutně prohlásil: „Musíte přijet, přeci ho tu nenecháte *antefinem* celou noc!“

V nemocnici, na niž byla napojena zdravotnická škola, pracovaly na odděleních v určité dny i **žákyně** pod dohledem odborných učitelek. Vykonávaly práce, se kterými se již dříve seznámily při výuce ošetrovatelství ve škole.

Pacienti a sestry

Tak jako dnes sešli se na odděleních pacienti různého věku, různých onemocnění, muži, ženy, děti. Všichni přicházeli s nadějí, že se uzdraví nebo že se alespoň jejich stav zlepší. Většina z nich se ukázněně podrobila nemocničnímu řádu.

Na chirurgickém oddělení ústecké nemocnice (Ústí n/Labem) ležel asi dvacetiletý Rom po operaci lokte. Pokoj byl malý, chlapec tam ležel sám. Přesto, že nešlo o žádnou vážnou operaci, jak už to u citlivých Romů bývá, neustále hlasitě naříkal a volal ve svém rodném jazyce všechny příbuzné a možná i romské bohy. Dostal injekci proti bolesti, ale asi na něj příliš nepůsobila, naříkal po ní sice o něco méně, ale zato vytrvale. Obcházela jsem pokoje až na druhý konec chodby a když jsem se vracela, neslyšela jsem z pokoje ani hlásek. Nemohla jsem slyšet, on už v pokoji nebyl. Přesto, že byl chladný listopad, utekl v nemocničním prádle a pantoflích ke svým. Zavolaný lékař zalarmoval vrátného nemocnice a policii a asi za dvě hodiny přivedla mládence zabaleného do kožichu a v teplých botách s policií celá rodina – od nejstarších až po malé děti. Všichni pacienta hlasitě uklidňovali a naléhavě vyzývali lékaře, aby mu pomohl v „tom utrpení“. Lékaři se po delší době podařilo rodinu přesvědčit, že nejde o nic vážného a že zanedlouho bude propuštěn domů. Členové rodiny pacienta hladili a líbali a nakonec přece jen nemocnici opustili. Pacient dostal lék na spaní a pak už byl klidný až do rána. Následující den se ukázalo, že je to hodný, usměvavý a klidný hoch.

Při ošetřování nemocných se dají zažít i veselé chvíle. Třeba tehdy, když svým osobitým způsobem popisují příznaky svých chorob nebo žádají o léky:

- *Pane doktore, včera mě to zase chytlo. Ležím a najednou tik tik, takový píchání a pak takovej divnej pocit v ruce.*
  - *Jak jsem si lehla, přišla na mě taková třasavka, až jsem drkotala zubama. A pak hned hic.*
  - *V noci mě bolela hlava a nejmíc malej mozek.*
- Pěkně líčí výpovědi nemocných dr. Pejša, který léta léčil nemocné v Pošumaví:
- *Mám pupence v hubě, tuhle uvnitř. Nemůžu jíst, pálí to.*

- *Mám bulku za uchem, hučí mi v uších, jako když tam mám brundibára.*
- *Mám něco ve voce, pane doktore.*
- *Měla jsem hermonie.*
Zábavné jsou i žádosti některých nemocných o léky :
- *Můžete mi předepsat čaj urologan ?*
- *Prosil bych tekoucí pudr.*
- *Špatně se vyprazdňuju, prosím špičky do zadnice.*
- *Posledně mi na průjem zabralo živočichový uhlí.*
- *Dostával jsem prášky, který byly maskovaný jako vojáci (asi Bellaspon).*

Ze vzpomínek sestry Ludmily Konečné (1944)

Zážitků s pacienty bylo spousta. Jednou jsme měli na oddělení dost protivného pacienta. Byl stále naštvaný a pořád na nás křičel. Jednou mu lékař řekl, že musí být vyprázdněný k operaci a že nesmí nic jíst. On byl tak naštvaný, že všem pacientům vytil polévku do postele. Byly jsme v šoku, ale on potom přišel, omluvil se a nabídl se, že všechno uklidí.

Nebo jsme měly na chirurgii pacienta, který stále někam utíkal a my jsme ho často nemohly několik hodin najít. Pak ho přišla navštívit rodina a odhalila nám tajemství jeho útěků. Pán byl povoláním poštovní doručovatel a protože se mu to v hlavě pletlo, měl dojem, že musí roznést dopisy. Doma to vyřešili tak, že na dveře napsali POŠTA a na postel mu připevnili krabici s vyrobeným otvorem jako schránku. Pán si tak hrál a nezlobil. Tak jsme to zkusily taky a světe div se, pacient už neutíkal. To byla zajímavá zkušenost.

Ze vzpomínek Ivanky Krchové (1935)

Absolventky zdravotnických škol byly na své první pracoviště přiděleny příkazem, tzv. umístěnkou. Vyhnout se tomu šlo pouze předčasným těhotenstvím. Umisťování postrádalo jakoukoli logiku. Děvčata z vesnic byla přidělována do velkých měst, městská zase kamsi do pohraničí. Zvůli úřadů se nedalo čelit.

Moje osobní zkušenost je poněkud zvláštní. Byla jsem umístěna do Československého červeného kříže v Plzni jako okresní zdravotní sestra, což byla práce více méně administrativní a byrokratická. Dlužno ovšem podotknout, že v té době vrcholila studená válka a ČSČK byl považován za důležitou složku civilní obrany. Zdravotnictví vůbec bylo jaksi polovojenské. Do roku 1957 byly sestry vybaveny dokonce vojenskými knížkami s předpokládanými povinnostmi v případě válečného konfliktu.

Provdala jsem se do Prahy a po narození dítěte jsem začala pracovat v Thomayerově nemocnici v Praze v Krči, kde pracuji již bezmála 50 let.

Mateřská dovolená ze zákona tehdy trvala 4 měsíce, přičemž 1 měsíc si musela matka vybrat před porodem. Nastoupit zpět do zaměstnání musela, když dítěti byly

3 měsíce. Pouze kojící matky měly povoleno během pracovní doby dvakrát nakojit své dítě. Nemocnice nabízely pro matky značnou pomoc, provozovaly celotýden- ní jesle i školky, aby se matky malých dětí mohly plně věnovat své profesi. Bylo to nezbytné, protože nemocnice nerespektovaly zákonem už od počátku století danou osmihodinovou pracovní dobu. Pravidlem byly dvanáctihodinové směny v kombinaci ranní a noční. Neděle, svátky a práce v noci nebyly nijak zvýhodněny a celkový počet odpracovaných hodin v měsíci často přesahoval 250–280 hodin bez jakéhokoli nároku na náhradní volno či finanční náhradu. Pracovaly jsme pro- stě tak, jak oddělení potřebovalo.

Na oddělení panovala přísná kázeň. O příkazech lékařů či nadřízených sester se nediskutovalo. Tvrdě byl dodržován požadavek upraveného vzhledu: povinnost nosit naškrobený čepec, zákaz šperků, líčení, nalakovaných nehtů. Nemocnice pečovala o ochranné oděvy, zajišťovala jejich praní i opravy.

Měsíční služné kvalifikované sestry v roce 1956 činilo 840 Kč měsíčně. Příplatky neexistovaly. Na druhé straně ale nemocnice s jistou benevolencí poskytovala bohatou stravu, každý člen personálu se mohl z jídla určeného pro nemocné, kte- rého byl nadbytek, dostatečně najíst. Dozníval tak zvyk jistých naturálních požitků z dřívějších dob. To bylo záhy zrušeno, přičemž nízké služné zůstalo.

Pracovní náplň se za posledních padesát let neuvěřitelně změnila. V padesátých letech byla v popředí sesterské práce především činnost pečovatelská, odborné prá- ce bylo menší procento, všechny náročnější výkony prováděli sami lékaři, staniční či vrchní sestry.

Řadová sestra u lůžka nemocného měla na starosti především tělesnou pohodu nemocného, stav nemocničního lůžka, zda je napojen, nehladoví a zda je suchý. Z odborných výkonů jí příslušelo rozdávat lékárnu a aplikovat i. m. injekce. I. v. injekce a infuze ještě v 70. letech aplikovali lékaři.

Z technických přístrojů byl k dispozici pouze RTG a EKG, na neurologii snad EEG. Vyšetření prováděly speciálně k tomu školené sestry, stejně tak speciální pří- pravu měly sestry sálové, instrumentářky. To byla sesterská elita, která ostatně běž- ným lůžkovým sestrám svou nadřazenost dávala vydatně najevo. Náročnost labo- ratorních vyšetření, kdy nebyly k dispozici dnešní přístroje, byla velká. Důsledně se dbalo na přesný sběr moče. K funkčním vyšetřením ledvin patřily koncentrační a vodní pokusy, měření specifické váhy moče apod. K běžným úkonům patřila duodenální laváž.

Kromě odborné práce běžně sestry vykonávaly i všelijaké práce pomocné, úkli- dové, zcela zabezpečovaly rozdávání jídla nemocným, manipulovaly s prádlem (i použité prádlo se počítalo), špinavé páchnoucí prádlo v pytlích odvážely na vozi- cích do prádelny a při nedostatku pomocného personálu myly i nádobí. Muži – zří- zenci – byli zaměstnáváni ve velmi malém počtu, na oddělení o 120 lůžkách byl jeden zřízenec. Na polohování a přenášení nemocných byly sestry samy. Později

přijatý zákoník práce, který zakazoval ženám ve výrobě manipulaci s břemenem těžším než 15 kg, měl pro zdravotní sestry výjimku, pacienta nebylo možno pokládat za „břemeno“.

Injekční stříkačky prošly během mého života značnými proměnami. K dispozici jsme měly stříkačky a jehly z Chirany: skleněný válec zatavený do kovového kónusu a kovový píst. Sterilizovalo se pouze varem, teprve v sedmdesátých letech na základě vědeckého poznání o přenosu chorob krevní cestou se začalo sterilizovat v horkovzdušných sterilizátorech. Kovové jehly měly své nedostatky, špatně se čistily, musely se protahovat tenounkými drátěnými mandrény. Jednu přednost se jim ale nedá upřít: byly dostatečně dlouhé. Dnes používané jehly na jedno použití nedosáhnou u oběžných pacientů do musculus gluteus. Infuzní soupravy sestávaly z gumových hadiček, propojených skleněnou baňkou, s kovovými kónusy, používaly se opakovaně, sterilizovaly se v autoklávech nebo na transfuzních stanicích. RTG přístroje, začasť pamatující II. světovou válku, byly zastaralé a pro personál i pacienty nepříliš bezpečné. EKG přístroje byly tak citlivé na rušivý střídavý proud, že pacient musel být vyšetřován v uzavřené Faradayově kleci.

Spektrum použitelných léků bylo mnohem menší než dnes. Z antibiotik byl dostupný pouze penicilin, později streptomycin a chloromycetin. Podaná antibiotika se zapisovala do zvláštních knih, podobně jako opiáty. V polovině padesátých let jsme se poprvé seznamovaly s kortikosteroidy. Ještě v šedesátých letech byla kardiotonická léčba výhradně postavena na podávání digitalisu a strophanthinu. Nemocní infarktem myokardu měli nařízen šestidenní klid na lůžku.

Ze vzpomínek Milady Noskové (1921)

Nejhorší událostí v mém dosavadním životě byl den 18. 6. 1942. V tu dobu jsem pracovala v nemocnici na Karlově náměstí v Praze. V uvedený den byli dopadeni a zabiti parašutisté v kostele sv. Cyrila a Metoděje v Resselově ulici. Okolní ulice byly obsazeny německými vojáky. Resselova ulice byla neprůjezdná. Všude panoval strach.

Později v r. 1945 se denní i noční můrou staly četné nálety na Prahu, které neměly ani nemocnici. Nejhorší byl nálet 14. 2. 1945. Jeho údajným cílem měly být Drážďany, ale zasažena byla Praha. Při náletu byli zabiti nebo značně zraněni pacienti, kteří se schovávali v krytu, protože právě ta část budovy byla nejvíc náletem zasažena. Zranění nemocní museli být co nejdříve ošetřeni. Po náletu byla většina nemocných propuštěna. Někteří neměli ani oblečení, a tak odcházeli zabalení do přikrývek.

Po válce jsem se přihlásila k práci do Terezína. Odjelo nás mnoho, také herečka Nataša Gollová. Před odjezdem jsme byly očkovány proti skvrnitému tyfu. To, co jsme v Terezíně viděly, bylo hrozné. Vyhublí zchátralí lidé, ustrašené, hladové děti. Děti byly tak vystrašené, že z obavy před dalším hladem si všechno jídlo, které od

nás dostávaly, schovávaly. Pracovní podmínky byly velmi těžké: nedostatek vody, světla, jídla, tepla. Chyběla místa na spaní.

Marta Kaplanová (1924)

Konec 2. světové války mě zastihl na maminčině rodném stavení v jižních Čechách, kam jsem se uchýlila po zdařilém útěku z německého Magdeburgu. Válečné útrapy lidí postižených nálety přispěly k tomu, že jsem chtěla rozmnožit řady sester, které si vyvolily tak pěkné povolání. Náhoda tomu chtěla, že jsem v novinách objevila zprávu o otevření ošetrovatelské školy na Vinohradech. Škola byla součástí nemocnice. Poslala jsem tam žádost, složila psychotechnické zkoušky a byla přijata.

Po ukončení dvouleté školy jsem nastoupila na interní oddělení prof. Syllaby ještě se dvěma spolužákněmi. Měly jsme na starost 25 nemocných. Pokoje byly šestilůžkové. Jeden pokoj byl jednolůžkový. Počítal se mezi třídy a pacient, který v něm ležel, musel na léčení připlácet. Vybavení oddělení bylo poplatné poválečné době. Injekční stříkačky a jehly se vyvážely v kuchyňce na plynovém vařiči v nádobě k tomu určené. Prádla bylo dostatek, protože se o něj v prádelně staraly řádové sestry.

Po dvou letech na interním oddělení jsem byla požádána, abych se ujala školní stanice, která byla zřízena na interním oddělení na pavilonu F, kde byl přednostou primář Wágner, který byl současně ředitelem nemocnice. Oddělení mělo šestnáct lůžek. Pracovala jsem zde sama s větším počtem žákyň zdejší školy. Služby trvaly dvanáct hodin, dvě odpoledne jsem měla volno a pak každou druhou neděli. V době mého volna mne střídala jiná sestra. Noční služby vykonávaly žákyně pod dohledem sestry z jiného poschodí.

Přibližně v roce 1950 jsem byla přeložena na chirurgickou ambulanci – v rámci tzv. „Válečného školení“. Byla to příprava na válku v době karibské krize. Staly jsme se nositelkami vojenských knížek. Na chirurgickém lůžkovém oddělení pracovaly ještě řádové sestry a právě pouze na ambulanci sestry civilní. Vládl zde úzkostlivý pořádek a přísná disciplína.

Na dvou ambulancích a menším operačním sálku se střídalo pět sester. Lékaři tu prováděli sutury a incize. My jsme připravovaly pomůcky a asistovaly jsme při výkonech. V té době ještě nebyla specializace narkotizéra, takže jsme narkózu dávaly my, sestry. Pomáhaly jsme i na sádrovně.

Když řádové sestry opustily chirurgii (asi v r. 1953), požádal mne prof. Polák, abych pracovala na oddělení. Měli jsme padesát lůžek. Pokoje byly pro třináct, šest a dva nemocné. Bez sanitárky nás na oddělení pracovalo pět. Oddělení zahrnovalo nejen pooperační, ale i lůžka traumatologická. Intenzivní oddělení – JIP – bylo tenkrát v nedohlednu.

Přesčasy a noční služby se tehdy ještě neodměňovaly.

Infuzní roztoky v dnešní podobě neexistovaly. Přípravovaly je z destilované vody a příslušných příměsí samy sestry. Přípravované roztoky se nalávaly do skleněných lahví z transfuzní stanice. Do doby, než jsme získaly malý elektrický sterilizátor, jsme nástroje dávaly sterilizovat do elektrické pece na ambulanci.

Velké změny nastaly, když byla na našem oddělení zřízena školní stanice. Žákyně docházely na praxi pravidelně a pracovaly pod dohledem učitelek ze školy. Výhodou pak bylo, že na naše oddělení nastupovaly většinou absolventky zdravotnické školy, které jsme dobře poznaly během jejich praxe.

Helena Kommová (1924)

Povolání zdravotní sestry jsem si zvolila v šestnácti letech, když jsem ležela v nemocnici s oboustranným zápalem plic a exudativní pleuritidou. Tady jsem sice poznala velice náročnou, ale pěknou a záslužnou práci sester. Byl vůbec zázrak, že jsem chorobu, tenkrát ještě bez antibiotik, zdomala.

Tehdy v protektorátu byla ošetrovatelská škola zemská v Praze 2, v Ječné ulici. Řádové sestry měly školu v nemocnici Pod Petřínem u sester Boromejek. S přijetím na školu jsem musela počkat, až mi bylo osmnáct roků. Škola začínala v červenci v r. 1943. Přijetí předcházely psychotechnické zkoušky a zdravotní prohlídka. Přihlíželo se i k tomu, kolik měříme a vážíme. Minimální míra byla 155 cm a váha tolik, kolik číslo přesahovalo 100. V uvedeném příkladu tedy 55 kg.

Škola byla dvouletá se třemi semestry. První semestr trval pět měsíců. V něm se vyučovala anatomie, fyziologie, patologie a bakteriologie. Výuka byla velmi náročná. Přednášely nám samé lékařské capacity: např. anatomii prof. Borovanský (pozdější autor přehledné učebnice Anatomie pro ošetrovatelky), fyziologii prof. Karásek (rovněž později autor učebnice pro sestry). V dalších semestrech přednášeli: prof. Jirásek chirurgii, prof. Švejcar péči o kojence, prof. Syllaba farmakologii, prof. Prusík a doc. Jonáš internu, prof. Brdlík pediatrii, prof. Kurz oční, prof. Klaus gynekologii. Na konci každého předmětu se konala závěrečná zkouška. Opravné zkoušky nebyly povoleny. Kdo neuspěl, musel školu opustit. Po ukončení prvního semestru nás zbyly dvě třetiny.

Ošetrovatelskou techniku přednášela sestra Ruth Tobolářová. V prvním semestru jsme ještě nekonaly praxi, jen jsme v rámci výuky ošetrovatelské techniky chodily několikrát týdně na krátkou dobu do nemocnice a pod dohledem sester jsme konaly některé pomocné práce; stlaní, mytí stolků, mazání zad nemocným, krmení.

Z učebnic existovala pouze chirurgie pro ošetrovatelky od prof. Jiráska. Na ostatní předměty jsme měly pouze skripta nebo jsme musely vyjít s vlastními záznamy z přednášek. Studium jsme si musely platit. Dvouleté studium vyšlo na 20.000 Kč. Ty, co dostávaly stipendium, musely po skončení školy nastoupit tam, kam byly přiděleny, např. do romských táborů a jiných sociálních zařízení.

V roce 1944 bylo studium přerušeno a my, narozené v r. 1924, jsme byly poslány do Německa na práci v továrně (říkalo se tomu totální nasazení, německy Totaleinsatz). Pracovní doba byla dvanáctihodinová.

Stále jsme udržovaly kontakt se školou. A přesto, že jsme ještě nedostudovaly, byly jsme hned po skončení války poslány do sanatoria ve Vráži v Písku. Po polovině května 1945 tam přivezli vězně z Dachau a z Terezína. Pacienti byli v tak zoufalém stavu, že jsme nevěděly, kde začít. Kapacita sanatoria byla 150 lůžek. Z personálu tam byli dva primáři (internista a neurolog), dva asistenti, čtyři diplomované sestry, nás šest žákyň, tři elévky, lázeňská a masér. Byl vypracován přísný stravovací režim: několik dní dostávali nemocní tzv. šlichty – odvary z rýže a mrkve, mírně osolené. Pomalu se přecházelo na kašovitou stravu, lehké vývary z masa, kaše z kuřecího masa apod.

K pacientům nesměly návštěvy, aby jim nemohly přinést některá sytá jídla, která by jejich zažívací ústrojí zatížila. Z léků se podávaly hlavně vitaminy, glukóza, kalcium.

Kromě běžných ošetrovatelských prací jsme měly za úkol pozorovat chování nemocných. Trpěli totiž, z těch hrůz, které v koncentračních táborech prožili, různými bludy a děsy. Proto byly dveře pokojů a dveře inspekčního pokoje stále otevřeny, aby bylo možno v případě neklidu pacientů hned zasáhnout. Nemocným byly aplikovány uklidňující léky většinou v injekcích, protože nebylo jisté, že by tabletku spolkli.

Služby byly velice náročné, zvláště v noci. Proto sloužily vždy dvě sestry. Ve Vráži jsme pracovaly až do září 1945. V té době už byla řada nemocných propuštěna do domácího ošetřování. Po dobu našeho pobytu zemřel v sanatoriu pouze jediný pacient, bývalý ministr Krofta. Jeho zdraví bylo zcela podlomené. Když byl přivezen do sanatoria, vážil při své výšce 190 cm pouhých 38 kg. Jeden z pacientů byl odvezen na psychiatrii. Ostatní se, po různé délce pobytu, vraceli do nových domovů.

Do školy jsme se vrátily na podzim r. 1945. Studia skončila 2. května 1946 diplomovou zkouškou. Odměnou za těžkou dobu za protektorátu nám bylo uděleno čestné uznání. Při slavnosti, která se konala na závěr studia, nám předávala diplomu sama paní Hana Benešová, manželka prezidenta Eduarda Beneše.

V červnu v r. 1946 jsem nastoupila na I. chirurgickou kliniku prof. Jiráska na neurologické oddělení. Protože bylo málo sester a nemocných hodně s dost vážnými zraněními (některé ještě z doznívajícího konce války), sloužily jsme dvanáct až šestnáct hodin. Výjimkou nebyla ani čtyřiaadvacetihodinová služba. Po ní jsme byly k smrti vyčerpané. I při noční službě se často dělaly náročné zákroky.

V roce 1948 se začaly zavádět na zkoušku osmihodinové služby. To vyžadovalo posílit personál o další sestry a sanitářky. Už tehdy byly vyčleněny pro těžce nemocné pokoje s menší kapacitou lůžek (dvě až tři). Ale ještě se tomu neříkalo jednotka intenzivní péče (JIP).

V roce 1947 se konal pod záštitou paní Hany Benešové sjezd sester a tam byl schválen návrh zřídit víceleté zdravotnické školy ukončené maturitou. K tomu

došlo až po r. 1950. Studium bylo nejdříve tříleté, pak čtyřleté. Zřizovaly se nové obory – dětská sestra, zdravotní laborant atd. Do té doby byla vyškolená pouze ošetrovatelka, porodní asistentka a zubní instrumentářka.

Senta Švábová (1929)

Do ústecké Masarykovy nemocnice jsem nastoupila 1. 10. 1946. Musím říci, že jsem o práci v nemocnici předtím nikdy neuvažovala. Na střední škole jsem si přála věnovat se tělovýchově a sportu. S návrhem přišli mí rodiče.

V nemocnici jsem mohla volit mezi interním a chirurgickým oddělením. Vybrala jsem si chirurgii a byla přijata na zkoušku. Krátce jsem pracovala jako pomocnice na ženském chirurgickém oddělení. Tam jsem si osvojila potřebné ošetrovatelské výkony.

O nástupu do ošetrovatelské školy jsem zatím neuvažovala, i když škola v Ústí n./L. existovala již od r. 1946. Důvodů bylo několik: jednak jsem byla velmi mladá a jednak slabá – vážila jsem v té době 45 kg. Ale hlavním důvodem byla nepatrná znalost českého jazyka. Pocházím z českoněmecké rodiny a během války jsem navštěvovala německé gymnázium. Docházka do gymnázia končila náhle po dvou velkých náletech na Ústí n/L 19. dubna 1945. Po různých brigádách jsem se nakonec rozhodla pro zdravotnictví.

Na dětském oddělení bylo tehdy asi 40 lůžek – pokoje většinou čtyř až šestilůžkové. (Jeden pokoj byl vyčleněn pro matku s dítětem.) Léčily se tu děti od kojeneckého věku do čtrnácti let. Oddělení bylo spojeno s traumatologií. Úrazů bylo hodně, hlavně fraktury. Pamatuji se, že na oddělení leželo hodně kojenců s furunkulózou, která vyžadovala incizi a pravidelné dávky penicilinu. Byl to krystalický penicilin a aplikoval se v injekcích po třech hodinách. To bylo pro děti velmi nepříjemné. Operované děti byly většinou po operaci kýly nebo appendixu. Mezi úrazy se vyskytovaly i popáleniny a někdy velkého rozsahu. Přikládal se sterilní mastný tyl. Při větším rozsahu se převazy dělaly v narkóze.

Chtěla bych se zmínit o velkém tramvajovém neštěstí, které se přihodilo v neděli dne 13. 7. 1947. „Třináctý červenec 1947 je v dějinách poválečného Československa považován za den nejsmutnější,“ napsal jeden z tehdejších dopisovatelů. Sedmdesátí až osmdesátikilometrovou rychlost nabrala po selhání brzd plně obsazená souprava dvou tramvajových vozů vezoucích výletníky ze Zadní Telnice. Na Bukově se ve výhybce vyklonila a zachytila o sloup trolejového vedení. Po následném vymrštění tramvaje byly oba vozy zcela zdemolovány a smrt v nich nalezlo 30 cestujících...

Ve dvou tramvajových vozech sténalo nebo navždy mlčelo 127 raněných. Na místě zemřelo 19 lidí. Mrtví byli ukládáni v nedalekém parku a zranění odváženi sanitními vozy do Masarykovy nemocnice. Dva těžce ranění zemřeli při převozu a devět dalších podlehl zraněním navzdory lékařské péči. V nemocnici bylo u 45 těžce a 81 lehce raněných provedeno 200 operačních zákroků.

Při mé noční službě přivezli dvanáct hodně poraněných dětí. Některé sestry i žákyně ošetrovatelské školy, které na oddělení pomáhaly, po tomto traumatizujícím zážitku odešly ze zdravotnictví.

Těžkou situaci navíc komplikoval nedostatek pracovníků, protože byla neděle a doba dovolených. V té době ještě neexistovala organizovaná transfuzní služba.

Pamatuji se na pacientku, která ležela s vážným zraněním na ženském chirurgickém oddělení půldruhého roku. A teprve, když to její zdravotní stav dovolil, se dozvěděla, že její dcera zemřela krátce po té tragédii.

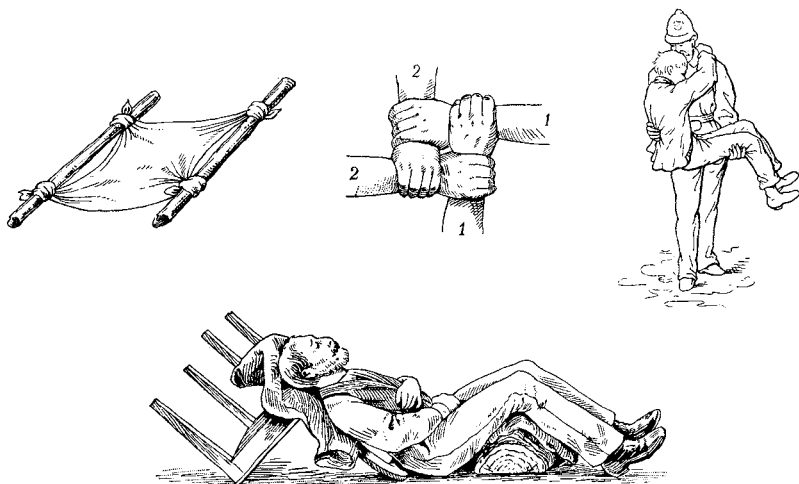
Na dětském oddělení jsem sloužila do září 1948. Pak jsem nastoupila do ošetrovatelské školy. Byla to tzv. Vyšší sociálně zdravotní škola – větev ošetrovatelská. Tehdy byla škola dvouletá a končila diplomovou zkouškou. V počátku studia jsem měla ještě velké problémy s češtinou. Např. při přednáškách anatomie a fyziologie jsem musela pracovat s česko-německým slovníkem.

Ihned po skončení školy v červenci 1950 jsem nastoupila na operační sál. Vybavení operačních sálů v nemocnici v Ústí bylo na tehdejší dobu poměrně dobré. Určitě byl dostatek nástrojů. Síta s nástroji k jednotlivým operacím se sterilizovala pouze varem v sterilizačním pultu v předsáli. Rovněž tam se vařil fyziologický roztok k namáčení břišních roušek používaných při operacích. Roztoky v lahvích, připravených v lékárně, v té době neexistovaly. Prádlo se sterilizovalo v bubnech v horkovzdušných sterilizátorech – autoklávech. Stejně tak se sterilizoval veškerý potřebný materiál, jako byly mulové čtverce, tampóny, longety, gumové rukavice. V malých vařičích se sterilizovaly stříkačky a jehly. Šicí materiál jsme natáčely na cívky a byl nakládán do roztoku alkoholu. Gumové rukavice nebyly k jednomu použití jako dnes. Po použití se důkladně omyly, osušily a prohlédly, zda nejsou poškozené. Drobné otvory se zalepily – záplaty musely být na vnitřní straně rukavic. Pak se spárovaly podle velikosti, zasypaly, zabalily do mulu a sterilizovaly. I tak se, oproti dnešní přípravě operačních pomůcek a materiálu daleko jednoduššímu postupu, pokud se pamatují, hojily všechny pooperační rány per primam.

Anesteziologie jako lékařský obor neexistovala. Prováděla ji vždy jedna sestra. Tehdy se používala tzv. Schimmelbuschova maska. Nasadila se nemocnému na obličej a na ni se kapal chloretylen. Pro dnešní anesteziology je možná nepochopitelné, že se v této narkóze prováděly i složitější a déletrvající operace.

O několik let později asi kolem roku 1956 jsem pracovala na chirurgii prof. dr. Poláka v nemocnici na Vinohradech. Na oddělení jsem se starala i o žákyně zdravotnické školy z Ruské ul. (Tehdy ještě měla adresu Šrobárova, jako nemocnice, do jejíhož areálu škola patřila.)

I když času bylo málo, zejména když jsem se vdala a měla rodinu, přesto jsem práci velmi milovala a i při tom zatížení jsem si našla chvílku na sport (turistiku, lyžování, plavání, cyklistiku) i na kulturu, hlavně na hudbu.

Anna Wretzlová (1921)

Snad většina lidí, často už od útlého mládí, touží najít v životě svoje pevné místo v lidském společenství. Tak se i v mém dětství začala rýsovat cesta, kterou jsem měla jít, aniž bych tušila, jak bude klikatá. Můj otec byl zemědělec, nadšený pracovník Červeného kříže a o svých zdravotnických aktivitách doma nadšeně mluvil. V knihovně měl několik odborných knih o první pomoci zraněným, ale i knihy veterinářské, pojednávající o ošetření domácích zvířat. V těchto knihách jsem si ráda čítávala a seznamovala se se stručnou anatomii člověka i domácího zvířectva. Často nás navštěvoval také můj bratranec, lékař–chirurg, který s otcem o zdravotnických problémech rozmlouval, a já jen soustředěně, tiše, naslouchala.

Narodila jsem se v roce 1921, takže moje dospívání bylo poznamenáno problémy blížící se druhé světové války a pak okupací a válkou samotnou. Právě válka mě zavedla do zdravotnictví. Mladí lidé byli odváděni do Německa na nucené práce a bylo běžnou snahou této otročké práci nějak uniknout. Od kamarádky jsem se dozvěděla, že v nemocnici přijímají dívky, které chtějí studovat ošetrovatelskou školu v Praze, ale k tomu musejí mít potvrzení z nemocnice, že mají pro tuto práci předpoklady. Šlo vlastně o potvrzení praxe jako elévky.

Svou práci v písecké nemocnici jsem jako elévka začala v listopadu roku 1943. Toužila jsem pracovat na porodnickém oddělení, ale v té době bylo v nemocnici jen jedno volné místo, a to na septické chirurgii. Pracovala jsem tam až do června 1945. Protože v písecké nemocnici pracovaly řeholní sestry, přijímala mě vedoucí sestra, kterou jsme oslovovaly „velebná matinko“. Pracovní doba byla přizpůsobena pracovnímu rytmu řeholních sester.

V nemocnici jsem prožila i poslední válečné dny, plné hektických situací s nekončícím ošetřováním lidí zraněných při leteckých náletech, mnoho amputací a těžkého umírání. Asi od března roku 1945 hlídkovali nad územím američtí hloubkoví letci („hloubkaři“), kteří měli rozkaz ochromit veškerý pohyb na silničních i železničních komunikacích. Útočili na projíždějící vlaky, na auta i povozy na silnicích. K nám pak přivázeli bezpočet vážně zraněných a bylo mnoho těch, které se lékařům nepodařilo zachránit. Mnoho ran zhnisalo, penicilin ještě k dispozici nebyl, obvazového materiálu byl nedostatek, používaly se obvazy papírové. Transfuzní stanice v té době rovněž nebyly a dárci krve se telefonicky svolávali z domova.

Snad největší počet zraněných byl z leteckého náletu na Bernartice. Nemocniční cesty byly cestami krve a mnoho pacientů zemřelo. S největší pravděpodobností jsem při této akci ošetřovala i paní doktorku Káralovou – „doktorku z domu Trubačů“ (viz kniha Ilony Borské „Doktorka z domu Trubačů“), která v Bernarticích žila a při tomto náletu ztratila manžela, dceru i syna.

Při spolupráci s řeholními sestrami a z mé elévské praxe na septické, „špinavé“ chirurgii v písecké nemocnici jsem získala neocenitelnou průpravu pro další práci ve zdravotnictví. Obtížnost a někdy až nesnesitelná tvrdost práce, některé mé kamarádky odradila, ale pro mne to byla zkušenost, za kterou jsem později v duchu děkovala.

V nádherných poválečných dnech jsme s velkou radostí plánovaly co budeme dělat, co studovat. Otci jsem řekla, že podám přihlášku do pražské ošetřovatelské školy, kterou v té době dokončovala moje sestra. Školní výlohy byly přibližně 700 korun měsíčně. Přání mého otce ale bylo, abych studovala porodnictví a stala se porodní asistentkou. Proto jsem podala přihlášku do Státního ústavu pro vzdělání a výcvik porodních asistentek, který byl na porodnické klinice v Praze v Apolinářské ulici. Podobný ústav byl v té době ještě v Pardubicích. Do školy jsem nastoupila v roce 1946. Byla to škola jednoroční, ale v dalším roce měla být výuka prodloužena na dva roky. Vyučovalo se skoro po celý den a mimo to byla praxe na šestinedělí, kde v té době byli ošetřováni i novorozenci v postýlkách přímo u lůžka matky. Práce s novorozenci spočívala v ranním koupání, ošetření pupečnicku, vážení, v asistenci při kojení a v opětném vážení novorozence pro kontrolu množství konzumovaného mateřského mléka. Obsahem výuky a cvičení bylo dále stlaní lůžek, nikoliv ale v učebně, nýbrž přímo na oddělení za asistence službu mající porodní asistentky. Nato pokračovalo běžné ošetření šestinedělky.

Nejvíce hodin praktické výuky probíhalo přímo na porodním sále. Každá studentka musela v průběhu studia povinně odvést patnáct porodů za dohledu porodní asistentky. Pro praxi studentek byly k dispozici dva porodní sály, a to jeden na klinice profesora Klause a druhý u profesora Pazourka. Odvést předepsaných patnáct porodů nebylo jednoduché, protože studentky porodnictví se musely o porody dělit s mediky. Abychom mohly odvést stanovený počet porodů, musely jsme

obětovat a využít každou volnou chvíli a nastavovat večery i noci. Druhý den byly opět přednášky a běžný program praxe. To, že jsme v noci pracovaly na sále, byla čistě naše osobní věc. Důležitým vyučovacím předmětem bylo i právo, protože porodní asistentky byly v té době připravovány ještě na práci v terénu.

V době, kdy jsem studovala, byly na klinice ubytovány svobodné těhotné ženy. Bydlely zde zdarma, ale pracovaly jako uklízečky. To pro nás studentky, připravující se na práci porodních asistentek, bylo svým způsobem výhodné. Měly jsme totiž za povinnost osvojit si formy zevního vyšetření rodičky (vnitřní vyšetření se dělo až na porodním sále) a stanovit polohu plodu. Bylo zvykem vyšetřit pro tento účel některou z těchto svobodných těhotných žen. Za takové vyšetření se oněm ženám platila stanovená taxa. Platily jak studentky, budoucí porodní asistentky, tak i medicí. Na vyšetření bylo nutné se předem dohodnout, aby těhotná žena přišla v dohodnutou dobu na „čekací pokoj“ u porodního sálu, kde jsme skládaly zkoušku ze zevního vyšetření rodičky.

V červnu, před závěrečnými zkouškami, jsme dostaly volno, tzv. „svatý týden“ na přípravu. Zkouška se skládala z osmi předmětů a podle našeho názoru byla nepedagogická, až drastická. Za posluchárnou byla místnost, v níž byly v jedné řadě stoly a za nimi sedělo osm zkoušejících lékařů. Examinantka postupovala od jednoho zkoušejícího ke druhému. Vyzkoušet šestadvacet studentek tak trvalo celý den. Přitom jeden zkoušený předmět na druhý tematicky ani nenavazoval. A tak si některé dobré studentky své studijní výsledky pokazily pro únavu a nemožnost soustředit se. Studium končilo slavnostním předáním diplomů porodních asistentek. Ale ještě před tím, než absolventky nastoupily k předání diplomů, musely splnit jednu zásadní povinnost: musely jsme si zakoupit porodní brašnu a předem ji zaplatit. Převzaly jsme ji po předání diplomů. Bylo to proto, že v té době, i když byly ženy vedeny k tomu, aby rodily v porodnici, ještě mnoho jich rodilo doma. Porodní asistentka musela být tudíž připravena i pro službu v terénu. Porodní brašna obsahovala: 2 gumové podložky, irigátor, 3 rektální rourky, gumové prsty na rektální vyšetření, dřevěný stetoskop, dvojce chirurgické nůžky, 2 peány, několik tkanic na podvázání pupečníku, 2 skleničky se zabroušenou zátkou, krejčovský „centimetr“ (pro měření novorozence), jeden mincíp (k vážení novorozence), 1 pinzeta a několik obinadel (šířky cca 4 cm).

Po dokončení jednoročního uzavřeného studia jsme se mohly přihlásit k dalšímu studiu na právě otevřené dvouleté škole porodních asistentek a doplnit si vzdělání o druhý ročník. Tento druhý školní rok jsem už jako porodní asistentka sloužila v nemocnici a studovala dálkově. Po úspěšném absolvování druhého ročníku školy pro porodní asistentky jsem obdržela další diplom, takže mám dva diplomy porodní asistentky.

Do praxe jsem jako porodní asistentka nastoupila v srpnu 1947 na gynekologicko-porodnické oddělení písecké nemocnice. Vrátila jsem se tak do nemocnice, v níž jsem začínala jako elévka. Toto oddělení vedl primář dr. Robeš a asistoval mu dr. Maršálek. Na gynekologické části oddělení pracovaly řeholní sestry a na části porodnické jsme

byly jen dvě porodní asistentky s jednou elévkou pro šestinedělky a novorozence. Elévka sloužila dvanáctihodinové směny a my asistentky směny čtyřadvacetihodinové. Nástup byl ráno v osm hodin a služba končila v osm hodin ráno následujícího dne. Byla to doba, kdy už začaly ženy využívat možnost rodit v porodnicích, takže během směny bývalo v průměru šest porodů. Ženy zůstávaly na porodnici až do odstranění stehů a do zahojení pupečníku u dítěte, což bývalo týden i déle. Běžně bylo na oddělení 16-20 šestinedělek a příslušný počet dětí. Pro ženy, které rodily císařským řezem, byl vyhrazen menší pokoj. Veškeré porody jsme prakticky vedly samostatně, jen při závažných komplikacích jsme konzultovaly případ telefonicky s lékařem. Stalo se, že v průběhu roku moje kolegyně onemocněla a primář s ředitelem mě požádali, abych převzala i její pracovní úvazek. Na tři týdny jsem se tak ubytovala přímo na oddělení a část porodů podle možností přebíral primář s lékařem, abych se mohla trochu prospat a odpočinout.

V odborném tisku pro porodní asistentky byl v r. 1948 konkurz na místo instruktorky ve Státním ústavu pro vzdělávání a výuku porodních asistentek v Plzni, a tak jsem se přihlásila a byla přijata. Podala jsem v Písku výpověď a začala pracovat v Plzni jako instruktorka.

POSTSKRIPTUM

Marie Fleissigová

Až moc

Letošní 6. duben patřil k těm dnům, kdy se nám zdálo, že už je konečně zima pryč – bylo jí skutečně až moc. Svítalo slunce i první květy, dokonce i Velká aula Karolina jako by rozkvetla různobarevnými taláry rektorů, kteří přišli na tradiční oslavy Univerzity Karlovy; bylo jí 658 let. Narozheniny – pravda, jen osmdesáté - oslavoval i sochař Olbram Zoubek. Jeho zásluhou zase rozkvetl Ovocný trh, kde vystavil desítky svých soch – mezi většinou syrových, z šedého betonu zazářila sytě modrá, zlatá i hnědá trojice rodičů a syna z let šedesátých. Je to mimořádná výstava, bez placení vstupného, pro radost kolemjdoucím, přitom přehlídka úctyhodné práce. Když bylo Olbramu Zoubkovi 75, přiznal se v rozhovoru pro VNR, že je „až chorobně plodný,“ říkal, „vstávám každý den před šestou, trochu cvičím, trochu se flákám a potom hlavně pracuji. Dělam toho až moc, až je to inflace...“

Kromě květin v zahradách botanických i jiných se objevily i květy naší podivné civilizace: stejně jako čemeřice a sněženky se v přírodě objeví po oblevě, tak mezi dlažebními kostkami vykoukly v místech nedávných závějí bílé a hnědé cigaretové filtry. Na Karlově náměstí se zazelenala chudá městská travička, což potěšilo městské pejsky, aby se tam vyvenčily, a také první milence, aby tam spočinuli. Když je tak na Karlově náměstí vidám, vždycky si vzpomenu na tatínka, jak v naší pražské zahrádce písečkem vysypával a hrabičkami urovnával pěšinky, na trávníček (natož do květin) nikomu z nás nedovolil. Občas si připomenu i jeho vyprávění, jak kdysi za hlubokého socialismu napomínal prý nějakou paní, aby netrhala kytky v parku. Bránila se, že si je přece vzít může, když patří všem, načež můj pořádkumilovný tatínek s právnickou logikou odvětil, že právě proto, že ty kytky patří všem, patří i jemu, a on si nepřeje, aby je někdo jen tak trhal, protože se na ně chce dívat.

To bylo ovšem dávno, doba se změnila a my s ní, ani já na své vlastní zahrádce a přes své zděděné geny už tak travičku nepiplám, snad proto, že ta venkovská roste až moc, i na cestičkách, které by se mi snad zachtělo mít mezi zeleninou. Avšak chodit po trávnících v centru Prahy mi stále připadá nepatřičné – těm ubohým trávníčkům to potrvá několik staletí, než budou odolné jako ty anglické, pokud se toho ovšem dožijí v našem vzduchu a s módou zaplnit ve městech každé volné místo krabicemi kanceláří nebo hyperkšeftů. A tak ty, kteří si na trávníky v parcích ulehli, sledují se smíšenými pocity – trochu se obdivuji jejich svobodomyšlností, trochu je mi za ně stydno, a občas si škodolibě všímám pejsků, co po sobě nechávají – kdo chodí pěšky po Praze, ví, že toho nechávají někdy až moc.

Přitom přece tak dbáme na hygienu, že každý nakoupený předmět, každá punčoška, každá krabí tyčinka, každý plátek sýra, má svůj vlastní plastový sáček, balíme housky

i každou hlávkou brokolice, balíme vodu, v plastech nosíme pivo, víno; zdá se mi, že balíme až moc.

Zásluhou té naší čistotnosti na jaře v loukách a u příkopů rozkvetly také bílé cáry mikrotenových sáčků a barevné fábory z nákupních tašek, modré pytle plné odpadků podél silnic, v některých místech i mnohatunové haldy. Prostě odpadků je všude až moc, tolik, že si je podstrkujeme přes ploty i přes hranice.

Jara utěšeně přibývalo. Mezi 5. a 9. květnem předpisově rozkvetly v Praze šeríky, ba i kaštany (co se také z nich podle Jaroslav Seiferta stavěly barikády), vyrostla též leccjaká žoužel. Odpadky dílem zarostly, dílem byly přece jen odvezeny a uklizeny. Z vězení předčasně pustili sochaře Pavla Opočenského; prý bude žít jinak – nu přejme mu, aby byl napříště znám více kvůli svému dílu než kvůli nezletilým děvčatům, do osmdesátí má na to času až dost.

Kousek od Karolina na Ovocném trhu si ještě i v květnu lidé prohlíželi a fotografovali sochy Olbrama Zoubka. Těch figur je opravdu hodně, a to ještě nejsou všechny, které vytvořil, třeba u nás na fakultě máme zrovna jeho Evu a Hada. Že by ale někdy umění bylo až moc?

Foto: Barbora Fleissigová

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO: 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 400 kusů.

Tel.: 267 102 105, fax: 267 311 812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz.

Grafická úprava a tisk

TIGIS, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5" nebo e-mailem jako attached file
v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem
na čísle 267 102 105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení
a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

vita nostra

2006 *revue 3*

Absolventi
Anatomové
Cverkologie
Demokracie
Léky
Památky
Popáleniny
Promoce
Stáže
Spolupráce

Prof. RNDr. Václav Hampl, DrSc., rektor UK

M. Anděl
Z. Bárta
F. M. Dostojevskij
H. Haškovcová
Hippokrates
M. Horyna
J. Kos
M. Kršiak
N. Machiavelli
B. Svoboda

VITA NOSTRA REVUE

15. ročník, číslo 3

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 1. 9. 2006

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,

Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

OBSAH

QUOD BONUM

B. Svoboda: Vaše magnificence, cives academici, milí absolventi	4
Absolventi 3. LF UK, kteří promovali 7. 7. 2006	12
M. Anděl řekl: Nebýt lékařem by pro mne bylo strašné	13

RES PUBLICA

N. Machiavelli: Rádci a ministři	20
Z. Bárta pro VNR: Stát musí dodržovat pravidla, která si stanovil	22
F. M. Dostojevskij: Nejsou lidi	27
M. Horyna pro VNR: Stále vidíme důsledky intelektuálního násilí	29

STUDIA

P. Roget: Original Introdukction	36
Rektoři chtějí pokračovat v reformě vysokých škol	38
Vysoké školy potřebují dvě miliardy navíc.....	39
Usnesení pléna České konference rektorů ze dne 8. září 2006	39
L. Klein: V. střeoevropský popáleninový kongres v Košicích	41
R. Zajíček: Česko-kanadská spolupráce popáleninových center	43
Spokojení stážisté	46

VĚDA

Hippokrates: O vzduchu, vodách a místech	48
M. Kršiak: Objevy a testování léků v zahraničí a u nás: minulost a současnost ..	54

GENIUS LOCI

J. Kos: Anatomové Jihočeši (V. Steffal, K. Weigner, K. Žlábek, J. Rejsek).....	64
--	----

TEXT

H. Haškovcová: Trpaslíci všech zemí	76
---	----

POSTSKRIPTUM

M. Fleissigová: Babí léto	94
---------------------------------	----

Ilustrace: Kresby J. Rejska z Janoškovy Anatomie člověka, 2. doplněné vydání, Praha, 1912

QUOD BONUM

DĚKAN K ABSOLVENTŮM

JUBILEUM PRODĚKANA

Bohuslav Svoboda

Vaše Magnificence, cives academici, milí absolventi

Projevy děkana 3. LF UK na promocích absolventů dne 7. 7. 2006

Sisyfovsky krásné povolání lékaře

Povinností děkana lékařské fakulty je velká řada. Dnešní den mi přináší jednu z nejradosnějších - povinnost naposledy promluvit k absolventům naší fakulty a uzavřít naše minimálně šestileté společné úsilí o to, abyste se stali dalšími absolventy naší fakulty a staroslavné alma mater Univerzity Karlovy. Možnost promluvit k úspěšným absolventům studia medicíny je na jednu stranu čestná a radostná, na druhou stranu velmi obtížná. Co je tak důležité, aby to mělo zaznít při

posledním oficiálním setkání mladých lékařů s učiteli? Jaký by měl být poslední závěrečný vzkaz, který fakulta ústy děkana svým studentům dává?

Pamatuji doby, kdy z tohoto místa zaznívaly oslavné ódy na socialistické zřízení, které umožnilo studentům vystudovat, a z projevu zaznívalo, že zásluhu o to, že studenti úspěšně vystudovali, má jen a jen společenské zřízení. Po sametové revoluci v roce 1989 z této stolice zaznívala slova o tom, jak se změnil prostor pro čerstvé absolventy, jak se změnil jejich budoucí možnosti a jak je jim otevřeno evropské společenství a dokonce i společenství světové. Dnes se však píše rok 2006, jsme řádnými členy Evropské unie, vy sami jste v průběhu studia měli příležitost poznávat a získávat vědomosti na zahraničních univerzitách a znáte velmi dobře své možnosti.

Svět medicíny před vás skutečně doširoka otevírá dveře a bude záležet jen na vás, jak se se svou novou úlohou vyrovnáte. Dovolte, abych vám v tuto chvíli připomněl dobu, kdy jste se pro studium medicíny rozhodovali, abych vám připomněl vaše naivní mládí, když jste u přijímacího pohovoru na naší fakultu odpovídali na otázku, proč jste se rozhodli pro studium medicíny. Vaše tehdejší slova byla plná ideálů, touhy pomáhat bližním, plná touhy po poznání člověka a možnosti dělat práci, která vás bude naplňovat a uspokojovat.

Měl jsem možnost sledovat váš vývoj v průběhu celého vašeho studia, v jeho druhé polovině vás i učil a v jeho závěru zkoumat stav vašich vědomostí u státních závěreč-

ných zkoušek. Měl jsem možnost opakovaně se přesvědčovat, že v průběhu studia jste ideály, s kterými jste přišli na fakultu, neztráceli. Jenom začaly dostávat jiný rozměr – rozměr opřený o Chartu práv pacientů, rozměr opřený o vaše narůstající vědomosti a dovednosti, rozměr uvědomující si limitaci možností medicíny a možností lékaře. Opakovaně jsem měl možnost se přesvědčit, že se nám již daří vychovávat novou moderní generaci lékařů, která opouští archaický paternalistický vztah mezi lékařem a pacientem a která je schopna realizovat zásadní změnu v povolání lékaře, změnu vztahu mezi lékařem a pacientem na vztah partnerský, rovnoprávný, kde se pacient stává spolutvůrcem svého léčení a uzdravování, ale na druhou stranu i partnerem chápajícím konec lékařských možností a lidského života.

Zůstává však pravdou, že svůj dosavadní medicínský život jste prožívali v jakémsi skleníku lékařské fakulty, v prostředí, které vás bránilo před negativními dopady změn počasí ve světě a kde nad vaším rozhodováním byla supervize vašich učitelů. Dnes získáte titul *Medicinae Universae Doctor* a tím okamžikem se stěny fakultního skleníku roztříští na tisíc kousků a vy budete vystaveni přízni i nepřízni okolního světa. A jak už to v životě chodí, té nepříně je vždy zdánlivě víc. Pracovní podmínky, ekonomické a společenské ocenění vaší práce, reakce pacientů a jejich příbuzných, problémy vašich pacientů, které vás budou budit v noci a zabírat vám čas pro vaši rodinu – to vše budou náporů mrazivého vichru, které budou ničit výsledky vaší práce. Je to však ale pravda?

Existuje báje, nádherně převyprávěná Janem Werichem, o Sisyfovi, který z úradku bohů valí obrovský kámen na horu. Každý krok, který s kamenem vzhůru udělá, je těžší a těžší, svaly ho bolí, pot z něj lije a cíl jeho snažení se stává stále mlhavější a vzdálenější. Když je skoro nahoře, kámen mu uklouzne a spadne z hory dolů. Sisyfos se pro něj musí vrátit a znovu se pokusit valit ho nahoru. Jak se pro kámen k úpatí hory vrací, vidí ale svět kolem sebe, svět, kde vane čerstvý vánek, kvetou stromy, pobíhají živí tvorové, svět, který je najednou krásný a světlý. A to jediné, co z úradku bohů je na Sisyfově údělu krásné, je to, že když dorazí ke kamenu, který se mu svalil z hory dolů, znovu se do něj opře s radostí a odhodláním valit ho nahoru a s pocitem, že svět a život stojí za to. Je to zvláštní interpretace božského trestu, je to zvláštní interpretace lidského údělu. Nejsem si jist, jestli obecný lidský úděl je takový, ale jsem si jist po letech vykonávání práce lékaře a po letech výchovy mladých lékařů, že medicína je balvan, který před sebou valí všichni lékaři.

Chtěl bych, abyste si z mého posledního projevu k vám odnesli přesvědčení, že povolání lékaře je povolání sisyfovsky krásné právě pro snahu o překonání nemožného, překonání sama sebe, odvalu a chuť stále začínat. Ať již půjdete ve svém medicínském životě nahoru nebo dolů, uchovejte si ideály svého povolání, uchovejte si vztah ke svým pacientům a nezapomeňte se radovat z krásy povolání lékaře a z krás života.

Studium medicíny jako zdolávání vrcholů hor

Scházíme se dnes v Aula magna staroslavného Karolina v okamžiku v každém univerzitním roce nejslavnostnějším a nejkrásnějším, v den promoce nových absolventů naší 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy.

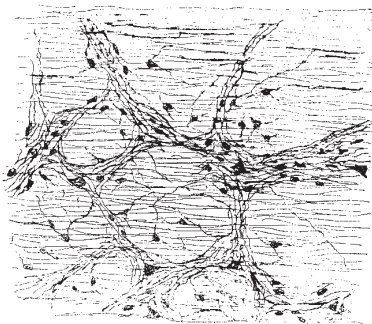
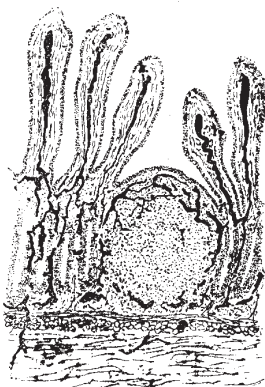
Každý slavnostní okamžik, který představuje dovršení nějakého cíle, v sobě obsahuje dvě otázky. Jaká byla cesta k tomuto vrcholu a co bude dál, po jeho dosažení?

Ne náhodou jsem zvolil příměr o dosažení vrcholu. Celá lidská snaha po dosažení poznání je snahou o dosažení vrcholu, snahou o to dostat se co nejvýše. Samostatné studium medicíny je klasickou ukázkou snahy člověka vylézt na nějakou horu, přelézt nějaký vrchol a dosáhnout cíle, který si předem předsevzal.

Ke zdolání vysoké hory stejně jako na medicínu přicházejí lidé s různými předpoklady k úspěšnému zvládnutí a s různou přípravou. Medicína ale stejně jako vysoká hora klade naprosto nemilosrdně všem stejné požadavky. Pro nikoho se vrcholek nesníží, hora se nestane méně strmou a stoupání méně namáhavým. Na samotném začátku stoupání stejně jako na začátku studia ti lépe připravení a s lepšími předpoklady jdou zdánlivě lehce, docházejí k úpatí hory neunaveni v co nejkratším čase. Snadno zvládnou modul I i modul II a stanou na prahu klinické medicíny. Ti druzí zvládají začátek stoupání do hory nebo začátek studia se spoustou problémů. Neumějí hospodařit se svými silami, nevědí, jak se volí správná cesta, nevědí, kdy odpočívat, a kdy naopak přidat. Nohy jim kloužou, zakopávají a modul I i II se zdají být nepřekonatelnými úseky. Stejně jako dobyvatel vrcholu se v této fázi ptají po smyslu svého snažení a zda na dosažení vrcholu mají, neboť pohled vzhůru v nich vyvolává strach a obavy. Drobné a větší pády zraňují stejně jako neúspěchy v začátcích studia. V této fázi ti, kteří skutečně chtějí uspět a vrcholu dosáhnout, překonají nedostatky ve svých předpokladech, doplní svoji průpravu a na začátku vlastního stoupání do hory, na začátku vlastního studia klinické medicíny už zůstávají jen ti nejlepší. Musí to být ti nejlepší, protože to, co přijde, vyžaduje ty nejlepší. Úseky stoupání, které už nelze zvládat vstoje, úseky stoupání, které vyžadují odvalu k tomu, aby byl vykonán krok přes propast, odvalu k tomu jít v místech, kde zdánlivě žádná cesta není. Jen ti nejlepší dokáží využít všechny pomůcky umožňující další kroky, jen ti nejlepší dokáží překonat strach a přejít ferratu. Stejně tak studium medicíny v této fázi vyžaduje využít všech psychických a fyzických schopností, vyžaduje odvalu překonat strach a říznout, vyžaduje schopnost využít všechny pomůcky k rozpoznání příčin bezvědomí pacienta. Rozhodnutí o dalším kroku na skále stejně jako rozhodnutí o dalším způsobu léčby pacienta je vždy rozhodnutím zásadním, které většinou nepřipouští opravné pokusy.

Na vysoké hoře stejně jako při studiu medicíny je každý okamžik dřiny a strachu nahrazován nádherným pocitem úspěchu. Toho úspěchu jste dnešní den dosáhli. Stejně jako člověk, který stoupal na vysokou, zdánlivě nepokořitelnou horu. Pro

něj však platí, že dosažením vrcholu cesta nekončí. Je třeba se ještě z vrcholu vrátit, je třeba úspěšné zdolání vrcholu dovést do cíle. Pro někoho to může být návrat do nížiny, a další cesty po méně riskantních tratích. Pro jiného dosažení vrcholu znamená výzvu k další snaze o zdolání dalších vrcholů a cílů. A zde paralela mezi zdoláváním hory a studiem medicíny končí. Pokud budete medicínu dělat dobře, už nikdy nebudete chodit pohodlně v údolí. Budete stále v horách, stále budete nuceni uvážlivě riskovat, stále budete nuceni překonávat sami sebe, stále budete nuceni hledět výš, stále budete nuceni na sobě pracovat. Přeji vám všem, abyste na své další cestě zažili co nejméně pádů, přeji vám všem, abyste dosáhli všech vrcholů, kterých budete chtít dosáhnout, a abyste při dosažení vrcholu nebo vyřešení medicínského problému měli vždy ten nádherný pocit, který takový úspěch přináší.

Nastříhnuté cévy lymfatické ve sliznici tenkého střeva

Jak se bránit pohodlné a výhodné lhosejnosti?

V dnešní den je mi opakovaným potěšením hovořit zde v Aula magna staroslavného Karolina k novým absolventům 3. lékařské fakulty naší univerzity. V této skupině je mi ctí přivítat i absolventy anglického curricula naší fakulty.

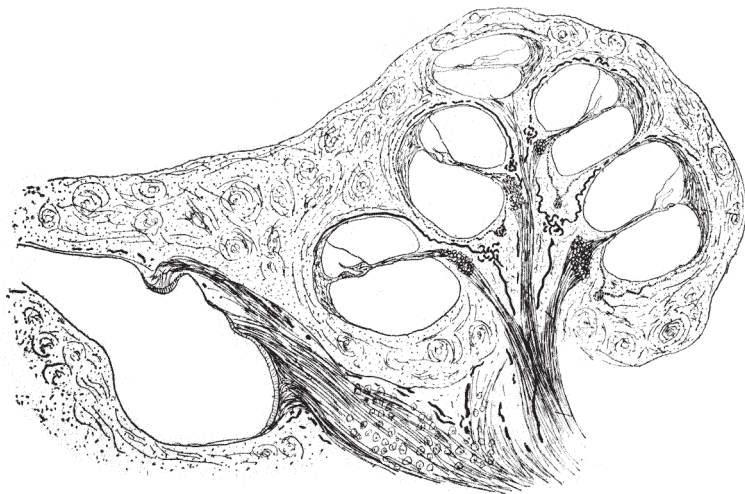
Together with Czech graduates also our students of the English curriculum will take their degree today. It is a great pleasure for me to wellcome their families and friends here, to share this outstanding occasion.

Dnes končí jedna – nejméně šestiletá - etapa vašeho života, která vlastně byla celá vyplněna přípravou na budoucnost. Budoucnost, ve které jste se rozhodli spojit své životy s životy jiných lidí. Pouto, které vás bude v budoucnosti spojoovat s vašimi pacienty, je pouto velmi pevné. Na jedné straně budete stát vy se svými vědomostmi, dovednostmi, technickým vybavením a lékovým zázemím, které moderní medicína poskytuje, na druhé straně budou pacienti s nejpěstřejší paletou onemocnění od těch takzvaně banálních až po onemocnění smrtelná, neléčitelná.

Moderní medicína vyžaduje, aby pouto mezi pacientem a lékařem bylo pevným partnerským svazkem, ve kterém se obě strany navzájem respektují a postupují ve vzájemné shodě. To jsou jasné formulace vycházející z Kodexu práv pacienta a na druhé straně vycházející z Deontologického kodexu lékaře. S oběma těmito etickými normami jste byli v průběhu studia seznámeni, staly se jednou ze součástí vašich vědomostí, přijali jste je za své. Ve vašem dalším profesním životě však budou tyto etické zásady výkonu povolání a respektování práv pacienta podrobeny velkému tlaku. Vaše medicínské znalosti se budou dále rozvíjet. Nové poznatky přinesou popření dosud platných pravd, přinesou nové metody diagnostiky a léčby, přinesou možná i jiné chápání nemoci a jejího vzniku – to vše však bez problémů akceptujete a budete se těmito novými poznatky řídit. Zároveň ale budete vystaveni tlaku vyvíjenému společností, vašim okolím, samotnými pacienty, ekonomickým systémem, tlaku na nedodržování etických norem výkonu povolání lékaře, které dnes slíbíte dodržet v historické Hippokratově přísaze.

Je jasné, že podrobnosti Hippokratovy přísahy dnes již neplatí. Jejich formulace je obsoletní a nikdo z nás učitelů nebude žádat, abyste se s námi dělili o svou potravu a příbytek. Zůstávají však v platnosti všechny naprosto obecné principy nadřazující prospěch pacienta nad vše ostatní.

Těch otázek, se kterými budete konfrontováni ve svém profesním životě, bude téměř nekonečná řada. Jak partnersky a eticky řešit žádost pacienta o alternativní léčbu, o které víte, že bude neúčinná, a odmítnutí účinné léčby pacientem? Jak řešit odmítání léčebných postupů z náboženských důvodů? Jak se bránit ekonomickým tlakům zaměstnavatele na levnější a méně účinnou léčbu? Jak se bránit tlaku velkých firem, že jejich lék či přístroj je nejlepší, i když pro to nejsou potřebné důkazy? Jak se

Řez hlemýžděm a přilehající částí vestibula

konečně bránit tomu, abych já sám nešel tou pohodlnější, ekonomicky výhodnější, lhostejnější cestou a zařadil se tak do konzumní společnosti?

Věřte mi, že s těmito otázkami budete bojovat celý život, a že se vám nad nimi nikdy nepodaří definitivně zvítězit. Tak, jak jsem vás za dobu vašeho studia poznal, však věřím, že vás studium na naší fakultě dobře připravilo nejen po stránce odborné, ale i po stránce lidské. Až si ve svém medicínském životě někdy budete připadat jako Don Quijotové bojující s větrnými mlýny, vzpomeňte si na dnešní den a na svou přísahu.

My dear foreign students – my dear colleagues!

I believe that my speech to Czech graduates is valid equally for you. I believe that your today medical knowledge, skills and ethical principles do form excellent basics for your professional carrier allover the world. I believe you will remember your university years here in Prague and stay proud of your Alma Mater.

And now for all of us:

Quod bonum felix faustum fortunatumque sit.

Povolání fyzioterapeuta je stále náročnější

V České republice byly 5. a 6. července dny státních svátků, 3. lékařská fakulta má svůj sváteční den dnes, 7. července 2006, kdy zde ve staroslavných prostorách Karolina slavnostně promují absolventi bakalářského studia fyzioterapie.

Bakalářská studia fyzioterapie mají na naší lékařské fakultě zatím krátkou tradici, ale stala se nedílnou součástí univerzitního vzdělávání a o jejich smysluplnosti hovoří i počty uchazečů o toto studium.

Základy fyzioterapie jsou stejně staré jako medicína sama. Stejně jako ranhojičství se vyvíjela empiricky na základě potřeb pacientů, na základě hledání úlevy od bolesti a umožnění kvalitního způsobu života. Obrovský rozmach klasické medicíny si automaticky vynucoval rozvoj fyzioterapie a v průběhu posledních desetiletí byl vytvořen samostatný medicínský obor, vyučovaný na lékařských fakultách.

Bakalářské studium fyzioterapie dnes vychovává fyzioterapeuty jako odborníky, kteří znají příčiny vzniku problémů pohybového ústrojí, mechanismus jejich vzniku a na základě evidence-based medicine i způsob jejich odstraňování. Pravdou zůstává, že nároky na studium fyzioterapie a požadavky na potřebné vědomosti enormně vzrostly a že navíc i nadále toto povolání zůstává zároveň povoláním fyzicky náročným. Stává se stále náročnějším i na psychiku terapeuta, protože moderní medicína dovede zachovat při životě i pacienty s velice závažnými defekty pohybového ústrojí, a tak vznikají zcela nové typy náročných pacientů, kteří vyžadují kromě odborných vědomostí a manuální zručnosti také psychologický, hluboce lidský přístup.

Věřím, že vás bakalářské studium na naší fakultě pro vaši budoucí nelehkou práci dobře připravilo. Chtěl bych věřit, že pokud se nám podaří realizovat všechny naše plány, řada z vás se na naši fakultu vrátí do plánovaného magisterského studia fyzioterapie ať už jako studenti, nebo jako pedagogové.

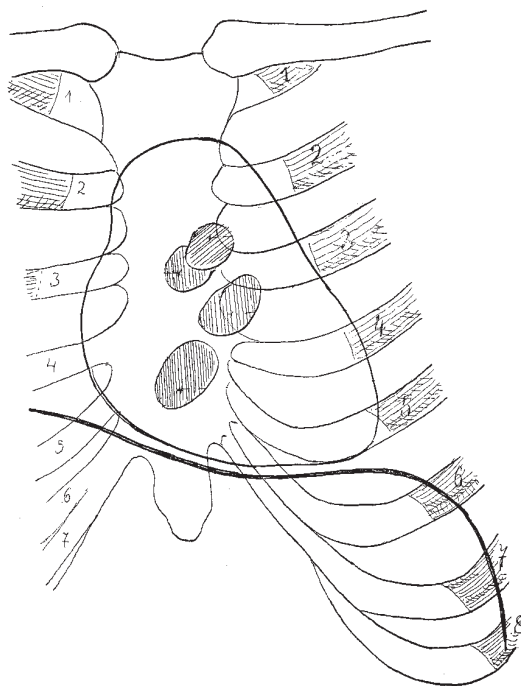
Nenahraditelná role ošetřovatelství

Bakalářská studia ošetřovatelství ve své prezenční i kombinované formě představují nový velmi moderní způsob výchovy v oblasti, kterou před dávnými lety uvedla na svět Florence Nightingalová. Od její éry se mnohé změnilo. Změnily se typy poranění i nemocí, změnil se způsob jejich léčby, změnil se i léčebné výsledky. Co se však nezměnilo, je fakt, že podstatnou složkou léčby pacientů je ošetřovatelská péče. Stále platí, že na úspěšném výsledku léčby má ošetřovatelství padesátiprocentní podíl.

Moderní medicína však své nároky na kvalitu ošetřovatelství dramaticky zvýšila. Tento obor se stal samostatným medicínským vědním oborem, který vyžaduje dokonalou vysokoškolskou přípravu, aby její absolventi byli schopni nejenom ošetřovatelství vykonávat, ale i tento léčebný proces organizovat a řídit. V tomto pojetí

ošetřovatelství se stávají absolventi bakalářských nebo magisterských studijních programů ošetřovatelství ne pomocníky lékařů, ale jejich spolupracovníky, kteří se přímo a samostatně léčebného procesu zúčastňují.

Ve světě již existují zdravotnická zařízení, kde nové rozdělení rolí a zodpovědnosti mezi lékaři a nelékařským vysokoškolsky vzdělaným personálem existuje a dobře funguje. Snažili jsme se vás v průběhu studia na takovou budoucí činnost dobře připravit. Jsem přesvědčen, že se nám to společnými silami podařilo. Chtěl bych vám ještě jednou připomenout Florence Nightingalovou - přál bych si, abyste stejně jako ona měli své povolání za své životní poslání a aby vědecký přístup k problémům pacientů nevytlačil přístup lidský. V těchto dvou rovinách je totiž vaše budoucí role zcela nenahraditelná.

Poloha srdce a ostí

Absolventi 3. LF UK, kteří promovali 7. 7. 2006

Všeobecné lékařství

Ivan Balašček
Soňa Boušková,
roz. Chlupová
Michaela Brázdilová
Eva Bruncková
Peter Cabáňik
Lubica Černá,
roz. Mošková
Vladimír Černý
Magdaléna Dušejovská,
roz. Blašková
Nabil El-Lababidi
Alice Fuxová
Iva Galandáková
Ondřej Gojiš
Martin Hajšl
Jitka Hanáčková
Alexandra Havlásková
Marie Havlínová
Zdeněk Hřib
Gabriela Hudečková
Zuzana Hunčíková
Jana Chloubová
Lukáš Chromý
Linda Jirásková
Lucie Junová
Šárka Kabátová
Linda Kaizrová
Jan Kára
Jiří Keller
Petr Kopecký
Zuzana Kosová
Kateřina Koterová
Barbora Krajčovičová
Aleš Král
Petra Krásničanová
Eva Krkošková
Zuzana Křemenová,
roz. Ghanwiová
Jan Kümmler
Bc. Alžběta Kuncová
Lenka Kuročková
Jana Kurucová
Anna Kušnieriková
Kateřina Malinová
Kateřina Marková
Magda Maryšková
Klára Matoušková
Ondřej Měšťák
Jana Milková,
roz. Gondol'ová
Jan Molnár
Jitka Mudrychová
Tomáš Olos
Jakub Orolin

Bc. Anna Plecháčková
Andrea Pliščínská
Eva Plišková
Irena Poláková
Eva Pouchová
Jan Procházka
Miroslav Procházka
Eva Radochová
Vlasta Ritschelová
Ondřej Ryska
Dalibor Šíla
Michael Slavík
Simona Spišáková
Tomáš Srb
Lýdia Syllabová
Karel Šedivý
Lucie Šmídková
Dagmara Špačková,
roz. Švecová
Vojtěch Šterzl
Jan Šulák
Marcela Talašová
Klára Tomanová
Eva Vaněčková
Šárka Vinařová
Jiří Vrba

Všeobecné lékařství - anglické curriculum

Inge Erling Brekke
Erik Eriksen
Pal Christian Haugland
Anders Hesbol
Jan Harald Laerum
Torill Landquist
Sigve Lye
Kristin Medhus
Marthe Ostgaard Mohn
Ahmad Reza Panahi Chegeni
Assaf Ray
Tone Tjornhom
Shilo Yaari

Specializace ve zdravot- nictví, obor Fyzioterapie

Pavel Bajnárek
Barbora Beránková
Jana Beránková
Šimon Biskup
Veronika Ľubíková
Gabriela Černá
Magda Gajdová

Pavla Hášová
Michaela Hynková
Jakub Jeníček
Marie Juráčková
Kateřina Kyzlinková
Pavla Michálková,
roz. Hegerová
Marcela Minaříková
Dagmar Mostecká
Kateřina Nikodýmová
Jana Novotná,
roz. Seidlmanová
Lucie Pařizková
Václav Pivoňka
Pavlna Prajznerová
Matouš Rous
Pavlna Savková
Jana Štamcová
Tereza Tučková
Aleš Tůma
Eliška Váňová
Pavla Znášíková
Pavlna Zveřejilová
MUDr. Elena Železnova

Ošetřovatelství, obor Všeobecná sestra

Lucie Benšová
Věra Dinnebierová
Libuše Formánková
Jana Glogarová
Lucie Hejnová
Jana Hrabánková
Jakub Jágr
Adéla Kořínková
Lucie Koupená
Vendula Krčková
Monika Kubánková
Petra Kyzlíková
Marie Nováková
Michaela Nováková
Eva Svobodová
Gabriela Šimková
Radka Šimoničková
Petra Šimonová
Klára Šindýlková
Vendula Vacková
Jana Vašíčková

**Prof. Michal Anděl o svých šedesátinách řekl:
Nebýt lékařem by pro mne bylo strašné**

Spolužáci: J. Libiger, M. Bojar, M. Anděl, Č. Adamec (zleva)

Když jste se před šedesáti lety narodil, pane proděkane, bylo rok po válce a zdálo se, že už bude svět jenom krásnější, nicméně v následujících desetiletích docházelo k dramatickým zvrátům. Zajímalo by mě, jak se tyto historické změny promítaly do vašeho života. Tu první z nich, v únoru 1948, jste sice sám asi nezaregistroval, ale vaši rodinu jistě ovlivnil.

Můj otec, který byl tehdy tajemníkem společnosti mechaniků a optiků, přišel velice brzy o toto místo a musel si hledat způsob, jak se bude živit dál. Měl maličký podnik, který pak v průběhu padesátých let tragicky skončil. Můj dědeček, předválečný sociální demokrat, musel poměrně brzy po roce 1948 emigrovat a od té doby jsem ho nikdy neviděl. A z toho se pak v padesátých a šedesátých letech vyvinula složitá situace, která mě pořád provázela.

Jaký vliv měla padesátá léta na vaše profesní nebo studijní plány?

Já jsem byl v rodině vychováván jako dítě, které bylo na rozdíl od mého bratra považováno za méně šikovné; on se měl hodit k nějaké reálné práci a já měl vystudovat nějakou humanitně laděnou fakultu. A protože rodiče byli prakticky orientováni, tak mysleli zejména na právnickou fakultu, kterou otec také vystudoval. V padesátých letech byl můj otec uvězněn a mně se jenom složitě mohlo zdát o nějakých studiích. Musel jsem se vyučit; matka myslela, že být lučebníkem chemických provozů nebo později provozním chemikem může být spojeno s nějakým jemným chemickým povoláním, což vůbec nebyla pravda. Měli jsme ale velice podrobnou chemii, dost podrobnou fyziku a docela slušnou matematiku, a tak po ukončení odborného učiliště v roce 1964 bylo pro mne poměrně snadné udělat zkoušku na večerní střední školu, dokonce tam přeskočit dva ročníky a po dvou letech, v roce 1966, maturovat.

Jak jste se tedy dostal k medicíně?

Když se ukázalo, že rozhodně nechci pracovat dlouhodobě v chemické továrně při výrobě kyseliny sírové nebo viskóznového vlákna, uviděl jsem najednou na Thomayerově nemocnici velký plakát, že hledají dezinfektory, a v domnění, že bych mohl míchat nějaké chemické látky, šel jsem se tam přihlásit. Nemohl jsem to dělat, protože mi bylo teprve 18, ale nabízeli mi, že mohu pracovat jako sanitář na kojeneckém a nedonošeneckém oddělení. Vůbec jsem netušil, o co jde, a omlouval jsem se, že nemohu, protože nemám řidičský průkaz. Myslel jsem, že to bude spojeno s nějakým řízením sanitky, ale ona to byla dost namáhavá práce zřízence. Ale proto, že jsem také vozil děti na vyšetření, jsem přicházel k tomu, že jsou i jiné možnosti než studovat humanitní obory, což by stejně pro mne bylo velice obtížné. A když jsem dostával dotazy od různých pracovníků nemocnice, když se dám přihlášku na medicínu, začal jsem si stále více uvědomovat, že medicína je to, co bych chtěl v životě dělat.

Takže jste začal studovat lékařskou fakultu. Během těch vašich studií přišel další významný rok, 1968.

Studium byla pro mne úžasná doba, bylo to v letech 1966–72 a už hned na začátku bylo přece jen cítit, že se v naší zemi něco děje, že dochází k uvolňování. Na vysokých školách byla najednou úplně jiná atmosféra, neobyčejně příjemná. Zvláště významným momentem byla slavná strahovská demonstrace, kdy studenti chtěli, aby už začalo svítit světlo na kolejích. Pak přišlo její brutální potlačení a protesty studentů proti tomu a poté už uvolnění po lednu 1968, které sice trvalo jen několik měsíců, ale byl to absolutní závan svobody, který může pochopit jenom ten, kdo to tenkrát zažil. A nám se s kolegy z ročníku - Martinem Bojarem a Čendou Adamcem - podařilo demontovat Československý svaz mládeže na fakultě všeobecného lékařství a založit nezávislou samosprávnou studentskou organizaci, která se náhle stala dobrým partnerem vedení fakulty. Ta doba se zdála být naprosto úžasná, příchod sovětských vojsk ji ale přiškrtil.

Neměla ta vaše činnost v 68. roce nějaké důsledky?

Normalizace na fakultě všeobecného lékařství začala, když byl odstraněn děkan profesor Šnajd a kdy nastoupil profesor Baláš. Ten sice striktně prováděl normalizační politiku v učitelském sboru, ale ke studentům byl poměrně shovívavý. Tak i náš pokus nenechat se úplně zmanévrovat při takzvaných volbách v listopadu 1971 skončil jenom výhrůžkou vyloučení z fakulty. Musím říci, že v té době jsem si poprvé uvědomil, jak by pro mne bylo příšerné, kdybych nedostudoval a nemohl se stát lékařem.

Jak se vám jako mladému lékaři vedlo v letech normalizace? Jaká byla práce lékařů?

V roce 1972 sehnat lékařské místo nebylo vůbec těžké, protože řada starších kolegů emigrovala. Pracoval jsem dva roky v nemocnici v Kralupech, z toho rok jsem strávil na vojně jako lékař u silničního a železničního vojska, nástupce PTP, kde jsem získal docela dobrou zkušenost praktického vojenského lékaře.

Pak se mi podařilo dostat aspirantské místo v Ikemu. Uvažoval jsem o tom, že bych se zabýval výzkumem, toužil jsem po tom být současně i mikrobiologem i psychiatrem, a měl jsem celou řadu i jiných zájmů, ale rozhodně jsem cítil jako velkou výzvu aplikovaný lékařský výzkum. V Ikemu mi nabídli místo v laboratoři energetického metabolismu pod vedením dr. Vladimíra Broděna, což představovalo úžasnou vědeckou školu.

Jaké byly objektivní podmínky pro vědu?

V Ikemu nebyl takový ideologický tlak, dokonce tam našli dobré uplatnění i lidé, kteří byli vyhozeni z politických důvodů z fakult. Navíc tam byly mnohem lepší podmínky než na univerzitě, protože jsme měli nesrovnatelně víc peněz a možností v experimentální oblasti. Výsledky ale samozřejmě byly prezentovány jako výsledky socialistické vědy.

Na naši fakultu - tehdy hygienickou – jste přišel v roce 1990. Nesouviselo to se změnami z roku 1989?

V Ikemu jsem byl součástí několika výzkumných skupin, měl jsem celou řadu publikací v kvalitních časopisech a to byla výhoda pro další akademický posun. Když se na mne obrátila fakulta v létě 1990, jestli bych se neucházel o místo přednosta 2. interní kliniky, ani na chvíli jsem nezaváhal a přihlásil se, protože mě to vždycky táhlo k fakultě a ke studentům. Teprve když jsem se dozvídal, že jsem konkurz vyhrál, obešla mě hrůza, že najednou opouštím všechno, co jsem v Ikemu vybudoval, například výzkumnou skupinu a velkou jednotku intenzivní metabolické péče, a také všechny lékaře a sestry. Nakonec ale po obrovském váhání a přes velkou rozervanost jsem na fakultě 3. září 1990 nastoupil.

Ted' tedy vychovááte studenty, kteří většinou nepamatují nic z normalizace, zažili ji - pokud byli na světě – ještě jako maličci. Myslíte, že mají pojem o tehdejších poměrech?

Myslím, že ne. Když jste mi dávala otázky o minulosti, ochotně jsem na ně odpovídal, ale myslím, že to může být zajímavé jen pro toho, kdo v té době žil. Nemám za zlé mladým lidem, že je minulost moc nezajímá nebo že o ní neuvažují, myslím, že to není tak důležité. Ale byl bych rád, kdyby se trochu zamysleli nad mechanismy, které v naší zemi vedly k tomu, co byla česká varianta socialismu, jaké věci si dlouhodobě s sebou neseme, co je u nás pozitivní a co negativní a s čím můžeme počítat, že se u nás bude dít třeba v příštích patnácti a dvaceti letech. Pak by ta reflexe třeba nedávné minulosti byla důležitá, ale pro mentorování a připomínání věcí, které u nás byly, to rozhodně nemůže být úrodná půda.

Máte pravdu, ale jak právě z hlediska svých vlastních zkušeností, kdy jste zažíval různé zvraty, nepříjemné i příjemné, hodnotíte současné motanice kolem sestavování vlády?

Vzhledem k tomu, co jsme očekávali v sedmdesátých letech a neuvědomovali si politické a ekonomické procesy, které jsou spojeny s obdobím nesvobody nebo

demokratickými poměry, myslím, že jsme byli všichni naivní, když jsme si představovali, že se tady objeví nějaké ideální poměry. Když se podíváte na Rakousko, které velice připomíná naše širší kulturní kořeny, a nakonec i na složité sestavování vlády v Německu, tak se ukazuje, že to není tak jednoduché ani v zemi, která mnohem lépe ctí pravidla, než je obvyklé třeba mezi Čechy nebo Italy. A i tam sestavit vládu bylo velice obtížné a velikým uměním. Já osobně jsem přítelem velké koalice. Chápu, že může být příznivá pro korupční prostředí, nebo spíš pro prostředí klientelismu, ale na druhé straně může také představovat nějakou shodu. Vždyť velká koalice byla také v Německu za kancléře Brandta a dobře fungovala. Myslím, že legitimitu nemá ten, kdo má sto jedna hlasů, ať už je zleva nebo zprava, zdola nebo shora; legitimitu k závaznému rozhodnutí má ten, kdo má třeba 140 hlasů. Tam cítím nějakou podporu. A když dnes někdo legitimitu odvozuje od jednoho poslaneckého křesla, tak mi to připadá velice legrační; nemělo by to opravňovat nikoho k základním posunům třeba ve zdravotnictví nebo sociální péči, v daňovém nebo soudním systému. Tady bych byl skutečně pro to, aby demokratické strany ustavily velkou koalici a aby se shodly na minimálních styčných bodech. Velká koalice není pro nás tak vzdálená, vládla skoro celou první republiku.

Dospěl jste k podobnému nadhledu jako ve společenských otázkách také v rovině profesní?

Samozřejmě, když čtyřiačtyřicet let někdo dělá aktivně klinickou medicínu, zažívá vedle uspokojení i radosti také mnohé stresy a úskalí, které jsou psychologické, kdy se denně objevují těžší pacienti, a na druhé straně sleduje medicínu v širším kontextu s biologií a patologií – tak přitom člověk, který to pozoruje, nadhled jistě získá. Ale při řešení konkrétních patientských záležitostí se musí stále znovu a znovu s maximální koncentrací věnovat jednomu konkrétnímu nemocnému, protože toho nezajímá, jestli je to pan profesor nebo pan docent nebo kde jsou ti mladí lékaři vzdělaní a jakou mají zkušenost; toho zajímá, jestli se pořádně věnují jeho nemoci, jestli mají dostatek znalostí a také schopností ty znalosti aplikovat. Lékař musí myslet na to, zda rozhodnutí, které udělá, anebo volba, kterou pacientovi nabídne, je ta správná. Tady myslím, že v konkrétním případě velké zevšeobecnění dělat nelze.

Co považujete za svůj největší životní úspěch?

V letech, kdy jsem nemohl z mnoha důvodů jet na Západ, jsem měl štěstí, že jsem strávil nějaký čas v Karlsburgu v bývalé NDR, kde byl kvalitní první diabetologický ústav. Odtamtud se mi podařilo přinést do naší země systém intenzifikované konvenční léčby inzulinem, což v roce 1983 znamenalo zásadní a revoluční předěl v léčbě diabetu prvního typu. Během několika let se mi podařilo, že tato léčba byla u nás akceptována a ČR v současné době patří mezi země, kde je vůbec největší podíl takto léčených diabetiků. A pak jsem měl současně velké štěstí, že zhruba v téže době, na přelomu 70. a 80. let, naše pracoviště v Ikemu a současné pracoviště prof. Zadáka v Hradci Králové byla prvními, která začala uměle živit pacienty v těžkých

a kritických stavech. Mohl jsem dát tak základy parenterální a enterální výživě, což bylo tehdy nadobýčeji dobrodružné, protože do té doby lidé v řadě situací v nemocnici doslova umírali hladu. Teď je systém umělé výživy běžnou součástí intenzivní nebo pooperační péče. A pak jsem měl docela velké štěstí, když jsem přišel sem na fakultu, že jsme se dotkli problému, který byl spojen se studiem tzv. LADA typu diabetu; spolu s mnoha spolupracovníky se nám podařilo prokázat, že je mnohem častější i ve vysokém věku.

Co vás v životě trápilo a trápí?

Problémy, které jsem měl jako malý kluk a potom mladý muž, ty už jsem naznačil, ale myslím, že i přesto jsem měl docela hezké dětství a dospívání a ze všeho jsem se vždycky snažil najít pozitivní východiska. Ale pochopitelně člověk, který je v klinické medicíně, také zažívá stresy a úzkosti zejména u pacientů, kteří jsou těžce nemocní. Dobře vím, že lékař nemůže být příliš emočně zatažen do případů nemocných, kteří jsou v těžkých stavech; to se řekne snadno, ale ne tak snadno provede, a u člověka, který je dlouhou dobu v klinické medicíně, to znamená kromě velkých přínosů také velkou psychickou zátěž.

Také přemýšlím o tom, co bude s tímto světem. Nechci, aby to bylo zamyšlení šedesátiníka a bédování starce, jak byl život krásný, když jsme byli mladí; ale jak demografické posuny v Evropě, tak populační vývoj i klimatické změny člověku, který o tom trochu přemýšlí, přinejmenším naznačují, že se náš svět začíná významně proměňovat.

Z čeho máte radost v osobním životě? Jsou to asi děti...

Z dětí - mám dvě dcery - jsem měl a mám obrovskou radost, ale také mám radost ze spousty věcí, které nejsou spojeny jenom s mým povoláním. Mám radost, když si přečtu dobrou knihu nebo když jsem na krásném koncertě, což jsem bohužel v poslední době zanedbával, nebo když vidím nějaký pěkný film. A vždycky mám radost, když jsem v nějaké krásné krajině, a samozřejmě také, když nám vyjde nějaká krásná publikace.

Jaké máte plány?

Myslím, že když je člověku šedesát, musí mít na paměti, že poločas jeho angažmá v roli přednosta kliniky už dávno vypršel a že se bude muset zabývat tím, kdo by mohl po něm kliniku vést.

Postupně se chci víc a víc věnovat vědecké práci a také pořád ještě vyučovat, což dělám moc rád. Jsem také v jednání o přípravě celostátní učebnice vnitřního lékařství s kolegy z jiných lékařských fakult, rekonstruuji jeden dům a přemýšlím o tom, co dělat, abych měl možná těch radostí více.

Tak vám přeji, ať těch radostí máte opravdu hodně.

Marie Fleissigová

Prof. MUDr. Michal Anděl, CSc, proděkan 3. LF UK pro vědu a výzkum

Pedagogická činnost

- Od roku 1980 externí výuka na interní katedře ILF v Praze a na subkatedře diabetologie ILF ve Zlíně; postgraduální výuka dietních sester v Ústavu pro další vzdělávání středních zdravotnických pracovníků v Brně;
- 1989 visiting researcher Queens Medical Center, University of Nottingham (2 měsíce);
- Od roku 1990 výuka studentů medicíny v oboru vnitřního lékařství a v oboru výživa na 3. LF UK v Praze;
- 1991 jmenován docentem pro obor vnitřní nemoci;
- 1992 jmenován profesorem pro obor vnitřní nemoci;
- 1996 visiting profesor Georgetown University Medical Center Washington DC (2 měsíce).

Publikační aktivity

500 publikovaných sdělení, z toho 270 původních článků v českých a mezinárodních časopisech. Hlavní autor, spoluautor nebo editor 20 knih, skript a sborníků.

Nejvýznamnější monografie

M. Anděl, I. Klimeš: Glukagon - fyziologie, patofyziologie, klinika. Avicenum 1986

M. Brodanová, M. Anděl: Infuzní terapie, parenterální a enterální výživa. Grada Praha 1994

M. Anděl a kol.: Diabetes mellitus a poruchy metabolismu v praxi. Galen 2001

Editor Učebních textů vnitřního lékařství pro studenty medicíny (díly II, IIb, IIIa, IIIb, IV, V), 5 skript v oblasti parenterální a enterální výživy, 4 přijaté patenty v oblasti monitorace glykemie (člen autorského kolektivu)

Ceny a ocenění

Ceny České diabetologické společnosti, Českého literárního fondu, České internistické společnosti

Jubilejní a též zlatá pamětní *medaile* Univerzity Karlovy, pamětní medaile Jesseniovy lékařské fakulty v Martině Univerzity Komenského, Lékařské fakulty UK v Hradci Králové, Heinrich Heine Universität v Düsseldorfu a 1. lékařské fakulty UK

Plaketa prof. Syllaby za významný přínos ke zkvalitnění života s diabetem

Medaile prof. Jiřího Trapla za spolupráci s ÚPMD

Čestné uznání ministra zdravotnictví za výkon předsedy odborné komise VR IGA MZ ČR a za práci pro český lékařský výzkum

2002 spoluředitel týmu výzkumných pracovníků oceněných Cenou ministra zdravotnictví ČR za výzkum v oblasti hyperhomocysteinemie

---

RES PUBLICA

POLITIKA

V TEORII A PRAXI

Niccollo Machiavelli

Rádci a ministři

O ministrech

Výběr vhodných mužů pro důležité funkce ve státě má nemalý význam. Podle jejich kvalit bývá posuzován i panovník. Jsou-li špatní, nestojí ani panovník většinou za nic, a naopak obklopí-li se schopnými muži, každý ho uzná za muže na svém místě, protože umí rozeznat skutečnou hodnotu od pozlátka.

Způsobilsto či nezpůsobilsto člověka pro vykonávání určité státní funkce lze předem odhadnout podle těchto tří podmínek: buď rozumí své věci sám a nikoho dalšího nepotřebuje, nebo si umí dát od jiných schopných poradit, anebo sám nic nedovede posoudit, ničemu nerozumí a na rady neslyší – a ten není k ničemu. Umět ocenit, kolik chytrosti nebo naopak hlouposti je v počínání toho druhého, schopnost rozlišit správný tah od nesprávného, na to není třeba žádné zvláštní geniality, ale je to záruka, že na takového panovníka si ministr s podfukem a lstí nepřijde a dá si pozor.

Poznat, zda může být někdo dobrým ministrem, lze snadno a takřka neomylně podle základního měřítko: myslí-li vždy a ve všem hlavně na sebe a svůj prospěch, pro takovou funkci se nehodí. Muž ve službách státní moci nikdy nesmí myslet na sebe, ale na prospěch země a vladaře a projednávat státní záležitosti s ním. Na druhé straně si musí panovník dobrého ministra umět vážit, nesmí ho přehlížet, má ho vyznamenávat a patřičně oceňovat, aby si ho zavázal vděkem k věrnosti a oddanosti. Jen tehdy, nasytí-li jeho ctižádost i přirozenou lidskou touhu po přiměřené životní úrovni, bude mu sloužit dobře a odpovědně, protože bude vědět, že každý možný převrat ohrozí nejen panovníka, ale i jeho.

Jsou-li ministři čestní a vládce uznalý – mohou se na sebe navzájem spolehnout a důvěřovat si. Nechová-li se však jedna strana podle tohoto pravidla, určitě na to doplatí.

Komu naslouchat a kdy

Každý dvůr obchází smrtelné nebezpečí patolízalství a pochlebování a odolat mu dokáže jen strýzlivý muž a znalec lidských povah. Ti, co se příliš zabývají sami sebou a vlastními skutky, podléhají snadno sebeklamu, a nejsou tudíž imunní ani vůči lichocení. Je jen jediný způsob, jak se nestat jeho obětí – dát lidem najevo, že tě pravdou neurazí. To ovšem neznamená, že si může přijít kdekdo a vykládat vládci bez obalu, co ho napadne. Takový pán přijde o vážnost jedna dvě.

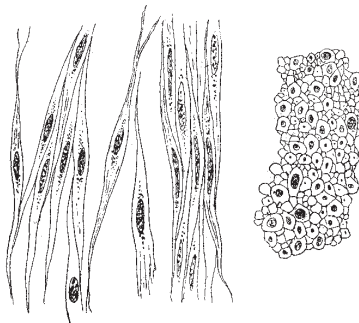
Moudrý volí vždycky střední cestu: radí se jen s úzkým kruhem vyvolenců, a to ještě jen tehdy, když on sám chce. Má se dovolávat jejich názoru ve všem důležitém a chovat se k členům rady tak, aby je podněcoval k co největší otevřenosti, ale pak má rozhodnout sám a na svém postoji setrvat. Kdo dopřává sluchu kdejakému snaživci, mění svá rozhodnutí kam vítr tam plášt, ten je všem pro smích. A kdo podléhá tomu, co sám chce slyšet, nedopadne líp.

Páter Luca, vyslanec císaře Maxmiliána, jednou utrousil, že se Jeho Veličenstvo nikdy s nikým neradí, nicméně že stejně nerozhoduje podle svého. Chová se tedy právě opačně, než já doporučuji. Je to tajnůstkářský vládce, který mlčí o svých plánech a mínění druhých ho nezajímá. Když pak své rozhodnutí začne uvádět ve skutek, v jeho okolí se proti nim zvedne odpor a on, nevěda kudy kam, od nich částečně nebo úplně upouští. Nikdo však neví, co vlastně chce, co sleduje a na jeho slova není spolehnutí.

Panovník se má radit ve všech důležitých záležitostech, trpělivě vyslechnout i protichůdná mínění, dát najevo hněv, když vycítí klikkování, ale na druhé straně si počínat tak, aby nepovoláním rádcům zašla chuť.

Mnozí se domnívají, že vladař vděčí za svůj úspěch dobrým rádcům. To je velký omyl. Kdo sám není moudrý, nedá na dobré rady. Výjimka potvrzuje pravidlo, a to tehdy, odevzdá-li se do rukou jediného mimořádně schopného muže. V tom případě však dlouho vládnout nebude a jeho vyvolenec ho zbaví trůnu. Neschopný panovník nic nespraví ani tím, že se bude radit s jinými, schopnějšími, protože nebude vědět, jak s jejich názory naložit a sladit je, neumí oddělit zrna od plev a prohlédnout, kdy sledují vlastní zájmy. Je třeba brát lidi takové, jací jsou, a vědět, že jsou dobří jen tehdy, přiměje-li je k tomu nutnost. Proto platí, že dobrá rada nedělá dobrého vládce, ale naopak že moudrý vládce je prapříčinou a původcem dobrých rad.

Niccolo Machiavelli: Vladař. Přeložil J. Hajný. Ivo Železný, s. r. o., Praha 1995

Buňky hladkého svalstva

Senátor Zdeněk Bárta pro VNR:

Stát musí dodržovat pravidla, která si stanovil

Pane senátore, scházíme se v tropickém červencovém dni v Praze. Jak to, že si léto neužíváte, cožpak nemáte v Senátu prázdniny?

Mé léto je velmi pracovní, chystám se na podzimní senátní volby a zrovna teď jsem přijímal jednu stážistku. V Senátu jsme stejně zvyklí v červenci pracovat, protože Sněmovna končí koncem června, a tak teprve v srpnu máme volno. Letos je jedno z těch báječných lét, kdy jednou za čtyři roky má Senát volno déle, protože Poslanecká sněmovna se teprve konstituuje a neplodí zákony.

Když mluvíte o sněmovně, proč myslíte, že její ustavování trvá tentokrát tak dlouho? V čem vidíte příčinu – v rozdělení mandátů nebo v osobních důvodech nebo v rozštěpení společnosti?

Asi ve všem trochu. Jednak je společnost rozdělena, jednak ODS a ČSSD prosadili takovou změnu volebního zákona, která se jim vymstila: kdyby byl ponechán dřívější systém, pravice by měla snadnou většinu a klidně mohla mít vládu. A další moment je ten, že žijeme trochu v nenormální situaci, když máme jednu velkou stranu, komunisty, s kterou nikdo zatím nechce vysloveně do koalice. A ODS a ČSSD se kvůli veřejnému mínění do koalice nechce, tak se snaží vymyslet něco jiného.

Ovšem to, o čem mluvíte, to jsou většinou technické důvody, ale já mám pocit, že hlavní důvod je právě rozdělení společnosti a že se to objevilo nejenom u nás, ale také třeba v Německu. Podobné problémy jsou i v jiných zemích.

Ano, v Německu také, tam museli udělat velkou koalici. U nás bych ji neviděl rád, protože obě strany, ČSSD i ODS, mají ve svém programu takovou změnu volebního systému, která by umožnila vládnout nadále jenom buď jedné veliké pravicové, nebo jedné veliké levicové straně. Myslím, že na to nejsme zdaleka zralí, i když je to koncept racionální; obávám se, že nakonec stejně nic jiného nezbude.

Bude potom taková vláda schopna dohodnout se na nějakých reformách?

Budou to muset být reformy, které připustí obě ty strany. V tom by asi neměl být problém. Pro mne je ale velmi zajímavé, že bude velmi záležet na podzim na senátních volbách, protože ty dvě velké strany už mají ústavní většinu ve sněmovně. A jestliže budou mít ústavní většinu i v Senátu, tak by to skutečně znamenalo poměrně hluboké změny v ústavě. Bojím se posunu k anglosaskému systému – ten je myslitelný na pozadí hlubokých tradic demokracie. Demokracie není jenom zákonodárství nebo podoba ústavy, je to i zvykové právo, chování nás všech, dodržování pravidel. Obávám se, že naše politická elita je stále ještě příliš dravá, příliš kořistnická, příliš málo mravná – podívejte se, jak u nás není zvykem, aby odstoupil politik, který udělal průšvih. Obávám se, že tu velkou koalici budou sestavovat právě ty loupeživé části ODS a loupeživé části ČSSD a že to nebude znamenat rozumné vládnutí, ale spíš posílení korupčního prostředí. Mnozí jsme se radovali, že se do sněmovny dostali zelení, že tam konečně zazní jiný hlas. Myslím, že by nám daleko víc prospělo, kdybychom mohli pustit na politickou scénu víc subjektů – třeba evropské demokraty, nezávislé kandidáty a další, takže politická scéna by byla víc o kompromisu, o dohodě, o vzájemném hlídání. Velkou koalici našich dvou velkých politických stran už jsme jednou zažili v tzv. opoziční smlouvě, a ta znamenala strašlivé korupčení a znemravenění naší politické scény. To bychom mohli bohužel zažívat znovu.

Pozorujete to znemravenění i mezi obyčejnými lidmi – třeba mezi vašimi ovečkami? Jste přece také farářem v Litoměřicích ...

Víte, my jsme hodně pokažení – a to není fráze – tím minulým režimem. To byl takový zvláštní experiment, ten komunistický režim, který znamenal rovnost ošklivého. Navykli jsme si krást, navykli jsme si podvádět, nepracovat, nebýt odpovědní. Ten dlouhotrvající experiment komunismu pokazil několik generací, takže se neaplnily po té revoluci sametové naděje a touhy po lepší, spravedlivější, pravdivější společnosti; myslím, že tehdy se nikdo nevysmíval Havlova *láska a pravda musí zvítězit nad lží a nenávistí*. Dnes se tomu mnozí cynicky smějí, a je to škoda, protože naše společnost se opravdu potřebovala změnit. Politická elita místo toho, aby byla v čele zmrazení společnosti, naopak vedla lidi k tomu, že když se krade nahoře, proč by se nekradlo dole. A tak bohužel vidím i mezi normálními, obyčejnými lidmi, že schémata z minulého režimu stále přežívají a že se z toho nemůžeme dostat.

Myslím, že to, co pozorujeme v politice, se projevuje i v dobrovolných organizacích, ve sportovních klubech, v Sokole. Rozpory byly i v katolické církvi; v té vaší, československé, nejsou?

Na pováženou jsou ty trapné skandály, které prošly i mnoha spolky a organizacemi, kde by to člověk nečekal. My jsme se v evangelické církvi poměrně otevřeně hned po revoluci nazývali věci pravým jménem. Lidé, kteří byli zapleteni s minulým režimem, museli většinou opustit svá místa. Taková ta drobná řevnivost uprostřed farností asi je také, ale byli jsme ušetřeni nějakého obrovského skandálu.

Působíte mimo jiné i v představenstvu litoměřické Diakonie. Co je hlavní náplní její činnosti?

V Litoměřicích je pouze jedno z jejích 32 středisek. Diakonie je poměrně velká organizace, třetí největší nestátní poskytovatelka sociální pomoci po Červeném kříži a po Charitě. Máme skoro tisíc zaměstnanců a několik desítek tisíc klientů po celé republice. Litoměřické středisko začínalo z poměrně skromných poměrů, nabízeli jsme nejprve služby spíš krizového charakteru, ale postupně jsme vytvořili také stacionář pro mentálně postižené mladé lidi, kteří odcházejí ze škol a postupně tam vznikla i chráněná dílna. Máme agenturu podporovaného zaměstnání a Dům pro matku a dítě se sedmi bytovými jednotkami pro ženy, které jsou obětí domácího násilí nebo nemají kde bydlet. Nejnovější projekt je v Terezíně. Tam jsme otevřeli ve třech budovách bydlení pro sociálně slabé, zejména pro lidi, kterým v roce 2002 voda vzala bydlení, a potom je tam dům s restaurací, kde pracují postižení, dále počítače, dílny a herny, kam přicházejí mladí lidé za různými programy nejen z Terezína, ale i z okolních obcí.

Takže se staráte o Diakonii, staráte se o církevní obec – jak přitom stiháte činnost v Senátu? Nepatříte zrovna k těm, kteří by pořád mlčeli.

Ta práce v představenstvu Diakonie je sice náročná, ovšem hlavní denní práci řídí ředitel a jeho spolupracovníci. Na místo faráře jsem musel rezignovat, jakmile jsem byl zvolen do Senátu, ale duchovním jsem stále, mohu křtít, mohu oddávat, pohřbívat a občas vypomáhám s kázáním. Ale je to dobrovolnická činnost, nedělám to naplno. Českobratrská církev je tak rozumná, že vedlejší povolání nezakazuje, ale když někdo má vedlejší povolání, pak má přestat s farářinou, protože farář by se měl naplno věnovat své farnosti. V tom se církev chová rozumněji než velká města či stát, když povolují, aby primátoři či ministři byli současně senátory, což se oboje dělat nedá; jediné kouzlo jsou na tom ty dva platy.

A co činnost v Senátu? S jakým hlavním cílem jste vlastně do Senátu před šesti lety nastupoval?

S tím, že budu muset obětovat tu farářskou práci, kterou mám rád, jsem byl srozuměn. Má-li se práce senátora dělat poctivě, je to plné časové angažmá a spíš nadčasové, jsou to hodiny a hodiny přípravy na zákonech, sezení ve výborech, které zákony věcně připravují, a v klubech, kde je připravují politicky, a pak je také spousta práce v regionu. Je to jako všude jinde - někdo pracuje málo, někdo hodně, záleží i na tom, jak hluboce jste seznámena s tím, pro co vlastně hlasujete, nebo nakolik poslechnete jenom to, co doporučí nebo přikáže strana, za kterou v Senátu jste.

Co považujete za svůj největší úspěch v Senátu?

Já vám řeknu o tom posledním, z doby těsně před volbami do sněmovny, kdy jsme končili s prací na zákonech. V republice máme deset hospiců, ale ty nemají oporu v zákonu, takže via facti vznikly, ale dotace na ně jdou jenom velmi stěží, protože zdravotní pojišťovny nemají bodový systém, kterým by tu práci ohodnotily,

i když je náročnější než v normálních zdravotnických zařízeních. Dosud byly ty hospice ze 40 procent hrazeny ministerstvem práce a sociálních věcí, 40 procenty z ministerstva zdravotnictví a zbytek si musely samy získat, ale obě ta ministerstva dotovala hospice nesystémově, v podstatě z dobré vůle. Ministr Rath, když dělal pořádek ve zdravotnictví, nevědomky nebo nerad způsobil, že se pojišťovny začaly bát a zrušily smlouvy s hospicemi, takže najednou vznikla katastrofická situace všech těch deseti hospiců, do kterých stát dal téměř miliardu korun. Najednou hrozilo, že se hospice zavřou. Až na jedné z posledních schůzí sněmovny před volbami poslanec Janeček přilepil k úplně jinému zákonu větu o hospicích. U vědomí naléhavosti to sněmovna schválila, ale celý Senát byl přesvědčen, že to shodí: pravicovým senátorům se nelíbila ani ta norma samotná, která se týkala zaměstnaneckých pojišťoven, a ostatním se nelíbilo, že je to nesystémově přilepeno k úplně jinému zákonu. Ale protože Diakonie má hospic, vím, o co jde a co všechno bylo v sázce. Obešel jsem senátory a všechny výbory, vzal jsem s sebou dva ředitele hospiců, kteří podali osobní svědectví o té katastrofičnosti a podařilo se nám senátory přesvědčit, že začali váhat a nakonec se rozhodli zákonem se nezabývat, nezamítli ho tedy. Víím, že to bylo nesystémové, ale v tu chvíli to zachránilo mnoho milionů, zachránilo to pacienty, zachránilo to hospice.

Jste spokojený s těmi šesti lety, co jste byl v Senátu?

Spokojen člověk asi není nikdy a vždycky by to mohlo být lepší, mohl bych být pilnější, mohlo by být víc úspěchů. A když je člověk nezávislým senátorem, jako jsem já, tak je to o něco složitější, protože přesvědčit ostatní, kteří uvažují trošku skupinově, je obtížnější, ale myslím, že se mi leccos podařilo. Ad meritum Senátu jako takového: mnozí ho nemají rádi, protože to je drahá instituce. Já budu ve své kampani používat jeden argument o potřebnosti Senátu, a sice že jsme v roce 2002 neschválili zákon, který nám poslala sněmovna o státní půjčce na nákup 24 gripenů. Stálo by to sto miliard – to je sto tisíc milionů korun. Bylo nás 45 senátorů, kteří byli proti, když to rozpočítám, tak můj osobní vklad do toho jsou dvě miliardy. Myslím, že jsem si na svůj plat bohatě vydělal.

Znovu chcete kandidovat, jak se připravujete? Kdo vám tu kampaň zaplatí?

Mne budou kandidovat lidovci, přestože jsem s nimi někdy nehlasoval, například jsem byl pro registrované partnerství. Právě když spolu hovoříme, se jedná i o to, že bych byl společným kandidátem zelených a lidovců. Obě partaje nemají ale moc peněz a protože jsem nezávislý, ta podpora bude velmi skromňoučká. Já sám žádné úspory nemám, takže má kampaň se bude v podstatě opírat jenom o výsledky mé práce. Myslím, že zákonodárce, který obhazuje mandát, jako první, co by měl udělat, ne zajít za reklamní agenturou, ale spíše by měl ukázat, co dělal, jak se choval, jaké hodnoty zastává. Vše možným známým ve svém volebním obvodu proto rozešlu e-mailem dopis, kde je upozorním na své webové stránky, které jsem šest let pečlivě vedl, aby se mohli orientovat, co jsem dělal a jak jsem kdy hlasoval. Pokud by to

udělali také ostatní, potom by ta volba mezi kandidáty byla věrohodná, a ne pouze na základě nějakého přihlouplého úsměvu na volebním plakátu.

Máte už rozmyšleno, čemu byste se dál chtěl věnovat?

To trošku vyplývá z dosavadního zařazení v Senátu. Jsem ve výboru pro vědu, vzdělání, lidská práva a petice, kde mi je svěřována ochrana lidských práv, spolupráce s úřadem ombudsmana, Úřadem na ochranu osobních údajů, Nejvyšším kontrolním úřadem, současně se zajímám o vězeňství i ústavní záležitosti. Myslím, že jsem přispěl k tomu, že prezident Václav Klaus začal brát vážně Ústavní soud, který neměl rád a pokusil se ho znehybnit – po aféře kolem návrhů na ústavní soudce nakonec musel rezignovat a Ústavní soud doplnil, takže ten soud jako nejvyšší strážce ústavnosti může pracovat v plném počtu. To jsou témata, kterými bych se chtěl zabývat dál.

Nebyl jste na pana prezidenta moc ošklivý, když jste mluvil tenkrát dokonce o velezradě?

To říkali někteří novináři. Prezident republiky má v naší zemi naprostou imunitu, je naprosto nezodpovědný ze svých činů. Jsou jenom dvě cesty, jak je možno ho nějak postihnout. Buď když není schopen vykonávat svou práci třeba v případě nemoci, nebo když nedodržuje ústavní pořádek země. Byl jsem skutečně přesvědčen, že tím, že ochromuje Ústavní soud, Václav Klaus právě nedodržuje ústavní pořádek. Jediným trestem při tomto činu, kterému se říká velezrada, je odvolání prezidenta z úřadu. Diskuze, která se kolem toho rozvířila, přispěla myslím k tomu, že Ústavní soud byl doplněn.

Znovu byste tedy chtěl pracovat ve výboru pro lidská práva a petice. K tomu máte ostatně blízko, už z doby, kdy jste nevycházel dobře s normalizačním režimem.

Spíš normalizační režim nevycházel dobře se mnou! Podepsal jsem Chartu 77 hned v roce 1977; snažili jsme se, aby stát dodržoval alespoň ta pravidla, která si sám stanovil. Ale to platí v každém státě, v každém režimu, a platí to i dnes a je to třeba ošetřovat, aby si stát, státní úředníci, vládní činitelé nemysleli, že mohou dělat, co chtějí, a aby dodržovali ústavní pravidla, zákony své země. To je stálý proces a tím bych se rád zabýval dál. Navíc jsem ještě místopředsedou mandátového a imunitního výboru, který se schází ad hoc k jednotlivým kauzám. Tam bych chtěl působit tak, aby se stalo pravidlem zásadně vydávat senátory k trestnímu stíhání, když se ovšem nejedná o politickou věc. Patřím k těm, kteří neustále znovu a znovu iniciují snahu o zrušení imunity buď vůbec, nebo alespoň v postupných krocích. Hodně bych stál o to, aby ta nemravná výsada zmizela, ne proto, že by nám ji někdo záviděl, ale proto, že v demokratické společnosti je dobře, když ti, kteří jsou vepředu a na které je vidět, nemají výsady, když nejsou zkorumpovaní, a jsou ti první, kteří dodržují zásadu, že před zákonem jsme si všichni rovni.

Marie Fleissigová

Fjodor Michajlovič Dostojevskij

Nejsou lidi

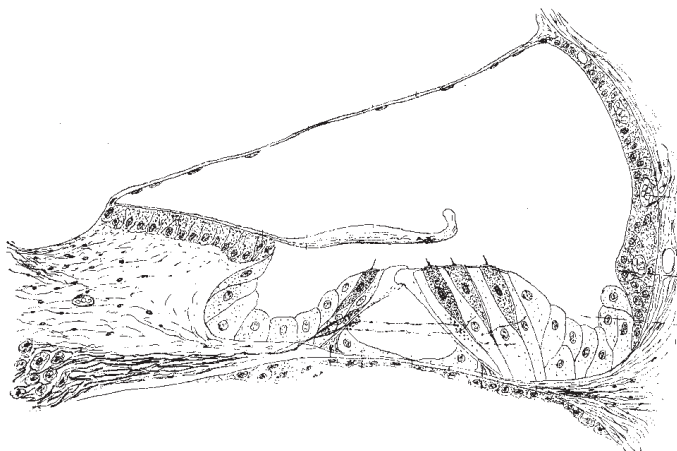
Věčně slyšíme nářky, že vůbec nemáme praktické lidi, prý by se u nás našlo dost politiků a generálů a bezpočet všelijakých ředitelů, ale praktické lidi abys hledal se svíčkou za bílého dne. Na některých železnicích prý ani nejsou pořádní zřízenci a v kterési paroplavební společnosti ani nedokázali sestavit přijatelnou správu. Hned slyšíš, že na jisté zrovna postavené trati se srazily vlaky nebo se zřítily z mostu, hned zase čteš, že nějaký vlak div nezamrzl v zasněžených pláních, vyjel na několik hodin, a na pět dní uvízl ve sněhu. Nespočetné tuny zboží prý kdesi hnijí dva až tři měsíce a marně čekají na přepravu a jinde zas (ani se tomu nechce věřit!) jistého kupeckého příručího, který naléhal na expedici svého zboží, administroval jistý administrátor místo expedice po hubě a tento svůj administrativní čin vysvětlil tím, že se „unáhlil“. V naší státní službě je tolik míst, strach na to pomyslet. Všichni sloužili, všichni slouží, všichni hodlají sloužit – copak by se z takového materiálu nedala sestavit slušná administrace paroplavební společnosti?

Odpověď na tuto otázku bývá tak dokonale prostá, že člověka až zaráží. Prý ano, prý u nás všichni sloužili nebo slouží a již dvě stě let se to táhne podle znamenitého německého vzoru od pradědů k vnukům, ale právě tito státní zaměstnanci jsou prý lidé svrchovaně nepraktičtí, a došlo to tak daleko, že odtrženost od skutečnosti a nedostatek praktických znalostí se donedávna i přímo mezi úřednictvem pokládaly málem za vrchol ctnosti a nejlepší doporučení. Ostatně nač si tu povídáme o úřednících, chtěli jsme přece mluvit o lidech praktických. A tady je už nade vše pochybnost, že nesmělost a naprostý nedostatek iniciativy se u nás vždycky pokládal za hlavní a nejlepší vlastnost praktického člověka a pokládá se dodnes. Ale proč máme dávat vinu pouze sobě, když se má tento názor brát jako obvinění? Nedostatek originality platil odjakživa na celém světě za nejpřednější ctnost a nejlepší doporučení člověka zdatného, výkonného a praktického; aspoň devadesát devět lidí ze sta (přinejmenším) zastávalo provždy tento názor a snad sotva stý díl lidí soudil a soudí o této věci jinak.

Vynálezci a géniové platívali ve společnosti téměř na začátku své životní dráhy (a velmi často i na konci) málem za hlupáky, což je věc naprosto běžná a všem až příliš dobře známá. Jestliže například všichni nosili své peníze po celá desetiletí do bankovních ústavů a nanosili tam miliardy na čtyřprocentní úrok, pak ovšem, když této možnosti pozbyli a byli odkázáni na vlastní iniciativu, musela se přirozeně podstatná část těchto milionů rozplynout v akciové horečce a v rukou podvodníků, což dokonce patřilo k dobrému tónu a bylo známkou počestnosti, ano právě počestnosti. Jestliže způsobná počestnost a nedostatek originality u nás dodnes podle všeobecného přesvědčení tvoří nedílnou součást řádného pracovníka, pak by bylo

naprosto neslušné a nepatřičné se tak zčistajasna změnit. Kterápak matka, upřímně milující své dítě, se nepoleká a neonemocní strachy, když její syn či dcera malounko vybočí z vyježděných kolejí? Ne, radši ať je šťastné a spokojené, originální být nemusí- říká si každá matka, když kolébá své dítě. A naše chůvy odpradávná uspávají děti písničkou: „Budeš chodit ve zlatě, v jenerálském kabátě.“ Tedy i naše chůvy pokládaly hodnost generála na vrchol ruského blaha a byl to tudíž nejpopulárnější národní ideál klidného a blaženého štěstí. A vskutku, u nás stačilo průměrně obstát při zkouškách a vydržet ve státní službě pětatřicet let, aby člověk dosáhl hodnosti generála a uložil si nějakou sumičku v bance. A tak si Rusové téměř bez námahy vydobyli uznání zdatných a pracovitých lidí. Ve skutečnosti se u nás nemohl stát generálem výhradně a pouze člověk originální, jinak řečeno neklidný. Možná že to neplatí doslova, ale všeobecně vzato, je to snad správné a naše společnost si úplně právem vytyčila ideál praktického člověka.

*F. M. Dostojevskij, Idiot. Přel. T. Silbernáglová, Lidové noviny,
Nakl. Euromedia Group, k. s., Praha 2005*

Řez orgánem Cortiho

Prorektor UK Mojmir Horyna pro VNR:

Stále vidíme důsledky intelektuálního násilí

Univerzita se má podílet na kulturní úrovni prostředí

Pane prorektore, za vámi na rektorát jsem šla přes náměstí Republiky – co říkáte přestavbě kasáren Jiřího z Poděbrad na nákupní nebo kdovíjaké centrum?

Mám-li být naprosto upřímný, tak je to zvrhlé. Nejenom proto, že ze zajímavé historické architektury zbude jenom obvodová zeď; to je takové, jako kdybyste z knížky nechala jenom desky. Druhá věc – funkčnost. Je naprosto nesmyslné na místo, kde už jeden obchodní dům je, stavět další, který bude potřebovat zavážet zboží a přitahovat kupující v automobilech. Ty automobily budou působit velmi negativně na celé okolí. Čili funkčně to je urbanistická porucha. Za třetí je to urbanistická porucha i hmotově z hlediska koncepce vestavované novostavby. Kasárna měla velký krásný dvůr, volné prostranství, a toho v Praze není mnoho. Toto prostranství je zaplněno stavbou, která vypadá, jako když si tam nějaký obr postavil kufr; ve vnitřní Praze vzniká podobný hangár jako v nákupních střediscích na předměstích. Z toho, že město pustilo tuhle „paarchitekturu“ přímo do svého historického jádra, je vidět, že vedení Prahy si svého vlastního města neváží.

A za čtvrté: v roce 1990 se objevila myšlenka, aby tento objekt dostala univerzita. Z vojenského „buzerplacu“ měl vzniknout park, z jízdárny studovna a čítárna a vůbec tam mělo být kultivované akademické prostředí jako je ve Vídni, kde byl podobně situovaný ohromný areál zrušené všeobecné nemocnice proměněn v univerzitní campus, kam se vešlo několik fakult. Ve Vídni prostě ctí střeoevropskou kulturu, že vysoká škola patří do města, a ne na okraj do nějaké pustiny. Praha tu kulturu necítí. Bohužel ta myšlenka s využitím bývalých kasáren pro univerzitu zanikla velice záhy. Než se to stačilo realizovat, tak to radní primátoru Kořánovi prodali pod rukama.

Prorektor UK pro akademické kvalifikace prof. PhDr. Mojmir Horyna, CSc., vystudoval dějiny umění na Filozofické fakultě UK v Praze; studoval také ve Vídni a Štýrském Hradci. Po zákazu působit ve školství pracoval od r. 1972 ve Státním ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů. V roce 1990 se vrátil na univerzitu, je v čele Ústavu pro dějiny umění. Prof. Horyna se zabývá především uměním baroka a 19. století, architektonickým vývojem Prahy a ochranou kulturních památek.

Myslím, že na tom je nejhorší, že to není ojedinělý případ, že takto se postupuje i jinde. Všechno se předělává prý pro turisty – ale neodrazujeme je tím vlastně?

Za jak dlouho ty turisty začneme odrazovat, nevím, zatím Praha pořád ještě platí za atraktivní místo, turisté se tady zdržují dva tři dny, projdou trasu od Prašné brány po Strahovský klášter, jinak Prahu nepoznají. Náročnější klientelu, která by zde byla delší dobu a chtěla to místo poznat skutečně dobře, tu většinou nemáme. Druhá věc je, že vnitřní Praha už přestala být městem, je to skanzen, nepotkáte tam většinou staré lidi a hlavně tam nepotkáte děti. Řada měšťanských domů nebo obytných domů je poloprázdná, protože byty mají pronajaty zahraniční firmy. Z hlediska sociální struktury už je tedy vnitřní Praha havárie, obyvatel má podstatně méně než ještě v roce 1990. Je zajímavé, že se za posledních patnáct let podařilo tak dokonale realizovat ideu soudruha Štěpána z osmdesátých let: jako první přišel s tím, že má Praha využít turistický potenciál, že se mají pokud možno obyvatelé vystěhovat, že tam mají být hotely a byty pro papaláše – dnes jsou tam byty pro bohaté cizince, ale často i služební byty zahraničních podniků, využíváné jenom po část roku.

Co se týče vztahu k památkám, to bych mohl z Prahy jmenovat desítky případů, kdy v rámci toho, čemu se říká rekonstrukce a na co se využívají státní peníze jako na rekonstrukci, došlo ke zničení historické památky. Nebyl by to jenom případ kostela sv. Michala na Starém Městě, kde investor provedl něco oblundného, naprosto kýčovitého, nesmyslného. Ale je tady řada domů, co jsou proměňovány v rezidence, hotely a penziony – třeba jeden z nejkrásnějších měšťanských domů gotických, tzv. Sixtův dům v Celetné ulici na Starém Městě, dále domy v Rytířské ulici, stavby na Malé Straně, to vše za cenu nevhodných přestaveb a podstatných ztrát uměleckých hodnot. Čili ten zájem turistů a snaha jim vyjít vstříc nám přinesla ohromnou devastaci historických hodnot. Navíc na malostranských střeších vidíte strašnou věc, jako by na nich vyrostla chatová kolonie, kolik je tam nástaveb, přístaveb a vikýřů. Ty domy jsou totiž naprosto brutálně využívány. V našem prostředí půda domu jsou jeho plíce. Každá stavba táhne ze země vodu. Tou půdou jí vydechuje. V momentě, kdy tu půdu utěsníme, tak je to jako by člověk měl nějakou plicní dysfunkci.

Ríkáte, že se všechno špatně opravuje, ale jak byste tu spoustu historických domů využil tak, aby sloužily? Uvedl jste příklad univerzitního městečka na místě kasáren, ale máme tady kostely, máme tady měšťanské domy. Jak to opravit – a jak to využít? Nemohou být ze všeho muzea.

Vůbec ne, muzealizace města je hrůza. Dokonce se domnívám, že to, co dneska probíhá, je jakýsi způsob muzealizace. U těch sakrálních objektů je to problém, jakékoliv jiné využití je v podstatě nemožné. Kostely ale samy o sobě tvoří ve městech – i na vesnicích – něco zvláštního, cosi jako kulturní páteř. Na druhé straně kostely lze využít nejružnějším kulturním způsobem a opravdu jsou turisty navštěvovány. Ale problém je v obytných domech. Město potřebuje své stálé obyvatele, kteří ho

mají rádi. Aby to město dobře fungovalo, musí mít sociální strukturu obyvatel různorodou. Nejenom že by tam měly být všechny generace, ale mělo by v určité míře poskytnout kvalitní bydlení jak poměrně bohatým lidem, tak i lidem, kteří jsou relativně chudí. S tím také původně výstavba v mnoha případech počítala. V domech z 19. století najdete v prvním a druhém patře luxusní třeba pětipokojový byt, a v těch horních patrech byty menší -

- a dole domovnické.

Jenomže za minulého režimu z těch pětipokojových bytů byly většinou udělány kanceláře a dnes zrovna tak se pronajímají jako nebytové prostory, protože ty vynášejí víc. Myslím, že z tohoto hlediska by narovnání nájmu, deregulace, městu prospěla. A mohla by se tady struktura obyvatelstva znovu obohatit. Ale v dohledné době nevidím východisko, město je postižené, ten neutěšený stav vznikl řadu desetiletí a v posledních patnácti letech tento proces ještě akceleroval. Jeho náprava by trvala patrně stejně dlouho.

Mluvil jste o kostelích. Co říkáte tomu, že chrám sv. Víta má dostat katolická církev?

Myslím, že to je naprosto v pořádku. Protože to byl kostel, který vznikl a byl vždycky jako kostel katolický s výjimkou krátké periody, kdy se ho v roce 1619 zmocnili kalvíni a zničili celou krásnou gotickou výstavu. Mně ta dnešní situace připadá nedobrá. Zaprvé normálně volně přístupná je západní část katedrály, ale platí se do východní části, která je důležitá pro věřící, protože je tam Svatováclavská kaple a hrob sv. Jana Nepomuckého. A zadruhé: ta světská správa zřejmě nedokáže dostatečně autoritativně působit: když vstoupím do katedrály a najdu v kropence na svěcenou vodu típnutý čvaňhák doutníku, v lavicích sedí turisté s klobouky na hlavách, svačí a pijí kokakolu a lahve od ní se pak v katedrále válejí, mám pocit, že ten dnešní strážce správy katedrály vlastně nezvládá.

Dozvěděla jsem se, že jako prorektor Karlovy univerzity máte v plánu lépe využít Karolinum, respektive jeho výstavní prostory. Jak to je?

V Karolinu vystavuje už tradičně určitý okruh vystavovatelů, ale poměrně nepravidelně, a pak máte období návštěvnicky atraktivní, kdy chodby jsou prázdné. Přičemž chodba Karolina i přilehlé prostory mají velmi dobré parametry, kde se dá vystavovat grafika i plastiky, díky vedlejšímu Stavovskému divadlu je ten prostor příjemně zastíněn a přitom je tam rozptýlené světlo. Byli bychom rádi, kdyby Karolinum bylo čímsi jako trvalou výstavní síň, kam by byli lidé zvyklí chodit. Spíš je jiná věc, že když se rozhlédnete po pražských výstavních síních, tak většinou zejí prázdnotou. Čili je otázka, jak postavit tu výstavní politiku tak, aby svůj okruh zájemců přitáhla.

To by měli být nejspíš lidé z akademické obce.

Čtěl bych, aby na tom v kurátorské komisi pracovali kolegové historici umění, zabývající se jak novodobým, tak starším uměním, a aby ten prostor měl určitou výstavní koncepci a byl nabízen i současným umělcům...

Vaše vlastní činnost jako prorektora pro akademické kvalifikace je tématem velkého rozhovoru v univerzitním časopise (*Forum 2/06*), takže tím se zabývat nebudeme. Ale přece jen jedné věci bych si chtěla všimnout. Jste také předsedou ediční komise univerzity. Na jednom jejím zasedání jsem vás slyšela přimlouvat se za to, aby vědecké publikace nebyly tvořeny jenom v anglickém jazyce, ale i v češtině. Z jakého důvodu?

Ve středověku byl univerzitní svět svým způsobem univerzální, protože fungoval pro celý tehdejší svět v médiu jedné řeči, latiny. Nicméně univerzita působila i do prostředí, ve kterém žila, protože přitahovala vzdělanou společnost a i v době naprosté dominance latiny v univerzitním životě se lidé věnovali i místnímu jazyku; nakonec Husův přínos pro češtinu je zřejmý. Dnes se dostáváme do situace, kdy v provozu univerzitním má významné postavení angličtina. Je to pro řadu oborů velmi pohodlné a pozitivní, že komunikační báze je široká, pohotová, a zvláště v souvislosti s elektronickými médii je operativní výhoda jediného jazyka zřejmá - zvláště u oborů, kde vývoj je velice dynamický. Na druhé straně i dnešní univerzita je součástí konkrétní - lze říci místní - společnosti a nebylo by dobře, kdyby komunikovala bezvadně internetem s celým světem, a přitom stála zády k městu. U nás vlastně češtinu jako moderní plnohodnotný jazyk zachránila v 19. století velkolepá výstavba nové češtiny Josefa Jungmanna - vědecké termíny vytvářel také jeho bratr Antonín, který byl vynikajícím porodníkem, gynekologem a rektorem univerzity. Už na tomto historickém příkladu je zřejmé, že univerzita může a má mít podíl na růstu kulturní úrovně prostředí, a to i v jazyce, které v tom prostředí převládá. Dovedu si představit, že život by byl velice jednoduchý, kdyby se mluvilo anglicky nebo španělsky na celém světě, ale velice by mě mrzelo, kdyby knihy Vladislava Vančury byly napsány v mrtvém jazyce.

Domnívám se, že jsou obory, které mají povinnost oslovovat společnost, která univerzitu obklopuje. Řada humanitních oborů bezprostředně na společnost působí. Kdybych napsal nějakou vynikající práci o českých dějinách v angličtině, tak je to dobře, ale ta práce by také měla vyjít v českém jazyce. Překládat do češtiny nějaký velmi specifický medicínský článek, který vyjde v renomovaném anglickém časopise, nemá smysl, počet jeho českých čtenářů nebude velký a ti jsou schopni ho přečíst v angličtině. Jsou ale práce, které by měly být v češtině a spoluutvářet vývoj tohoto jazyka. Nebude-li čeština v určitých vyjadřovacích rovinách používána, pak bude chřadnout a chátrat. Může se pak stát, že jazyk, který zachránil Jungmann, my pohřbíme, a to by nebylo dobře.

Není vztah k jazyku něčím podobným jako vztah k památkám, totiž k minulosti? Z toho, co jste říkal, se mi zdá, že ten vztah není právě dobrý. Čím to je, že tak nemáme rádi svou minulost - nebo se k ní nechceme znát?

Tím, že nemáme rádi svou minulost, tím si tak jistý nejsem. Lidé rádi navštěvují zámky a hrady. Ten problematický vztah k minulosti vyplývá možná z nedostatku

vzdělání. Že nám i ta návštěva nějakého zámku nebo hradu může přispívat k vytváření vlastního naivního a romantického mýtu, ovlivněného povrchním špatně popularizujícím čtivem, snu, který vůbec nebude historicky zakotven, bude spíše lží než pravdou. Ostatně ona povrchní publicistika se dobře prodává a média jsou jí otevřena, jak dokládá kupř. kniha o svatovítské katedrále od Zdeňka Mahlera nebo knížky o Praze od Františka Dvořáka. Dále myslím, že tak jako člověk vyrůstá v určité rodině, čímž získává oporu, kterou – je-li dobrý – se naučí splácet solidaritou, zrovna tak národ vyrůstá ve svých dějinách – společenských, politických i jazykových. V Čechách je o co se opřít, jsou tu velice silné, zajímavé a nosné tradice, ale člověk je musí znát, kriticky znát. Vzdělanému a kultivovanému člověku jsou tady prostřednictvím dějin jeho země přístupny snad všechny podstatné hodnoty evropské kultury. Bohužel ve čtyřiceti letech bolševismu opravdu došlo k ohromné primitivizaci v oblasti historických znalostí a obecného kulturního vzdělání i citění v široké společnosti. Dějiny vyprávěné jako příběh o nás a těch druhých (tedy nepřátelích) zakrývají to podstatné, že totiž v dějinách jsme vždy také pospolu a že toto bytí pospolu dává dějinám jejich vnitřní dynamiku, ba že v jistém ohledu ono samo je dějinami. Humanitní vědy byly vystaveny daleko více než jiné vědecké oblasti nejenom nátlaku marxistických myšlenkových schémat, ale i tlaku k politické použitelnosti. I přesto zde vznikly některé vynikající práce. Zásadně však bylo deformováno povědomí široké společnosti o našich dějinách i o spektru evropských kulturních hodnot. Dodnes se s následky tohoto intelektuálního násilí shledáváme, dokonce i v oné právě konstatované nekultivovanosti české politické scény. Proto mnoho lidí i s poměrně slušným vzděláním má o českých dějinách pořád řadu podivných představ a žije v předsudcích, které částečně vznikaly v souvislostech nacionalismu v 19. století a částečně jsou opřeny o komunistické pojetí dějin a kultury.

Není podobným nebezpečím po letech totality komercionalizace?

Jistě -

- a jak se jí varovat?

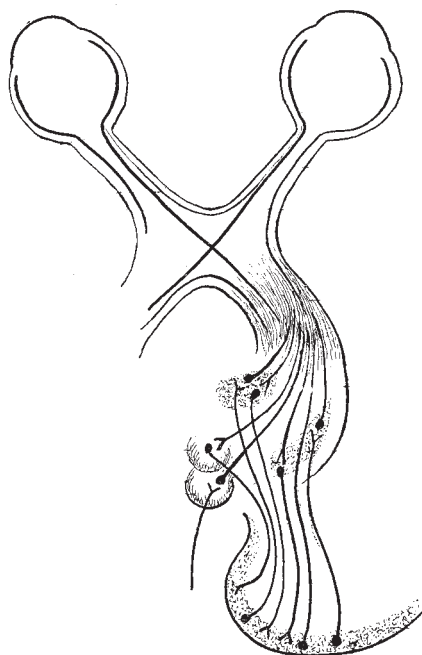
Myslím, že to je záležitost každého osobně, protože podnikání a komercionalizace je legitimní možnost, jak se snažit vydělat peníze. Jde jen o to, aby člověk nechtěl víc, než potřebuje. Z tohoto hlediska myslím mají velmi problematickou roli některé časopisy pro mladé, když vyloženě vychovávají čtenáře k tomu, aby byly konzumenty přesně toho zboží, jehož výrobci ty časopisy platí. Je to přitom způsobem blboučkým: „Chceš být sama sebou? Kup si to, co nosí všichni.“ Jsou-li takové všechny dívčí časopisy, pak vychovat pořádnou holku dá asi hrozně moc práce. Svým způsobem je mi těch holek líto. Pro kluky to ostatně platí taky.

Neřeknete mi na závěr něco potěšujícího?

Možná bychom se o dějiny, které máme, měli dělit se sousedy. Nebyly jen naše národní dějiny a kolem nás moře nepřátel – vedle dějin našich existují také dějiny polské, maďarské, německé, rakouské a bavorské, saské a když pochopíme ty dějiny

v jejich konfrontační i kooperační roli, uvidíme, že často tam, kde byla politická konfrontace, probíhala současně i kulturní výměna. Uvědomme si, že nejsme jediní dobří, že kolem nás neexistují samí zlí, že ale žijeme ve složitém světě a vždycky jsme tak žili a zaplat' Pánbůh, že tomu tak je a že svět našeho života je výslednicí střetání nejrůznějších konceptů a ambicí, nejenom politických a hospodářských, ale i kulturních a dalších. To bych viděl jako žádoucí pro výchovu nových generací - aby se lidé cítili zcela samozřejmě v zemi, kde vedle je Němec, kousek dál Švýcar, Francouz, Ital, aby s těmi lidmi uměli komunikovat a pochopili, že nemusíme být všichni stejní, a aby se naučili tolerovat jinakost. Když se nám to podaří, tak třeba příští generace budou tak vyrovnané jako nebožka kněžna Schönbornová, která mi před lety řekla: „Víte, já jsem velká česká vlastenka. To ale znamená, že mám ráda i obojí Rakousy, Solnohradsko a Bavorsko; to je moje širší vlast.“

Marie Fleissigová

Schéma spojení sítnic s centry mozgovými

STUDIA

REFORMY

REKTOŘI

RECIPROCITA

Peter Roget

Original Introduction

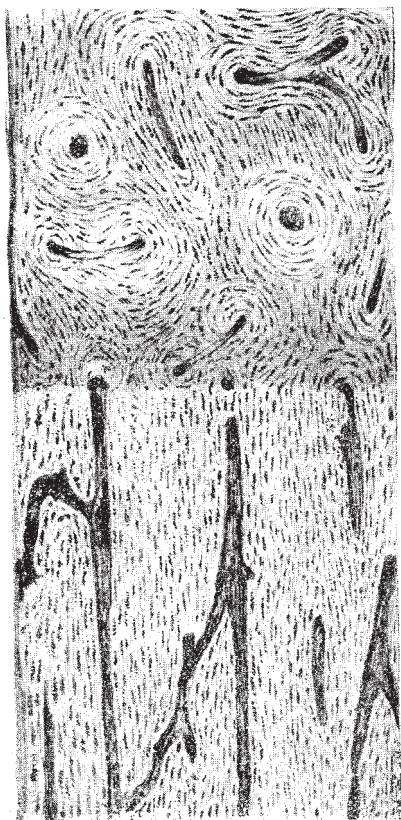
The communications of our thoughts by means of language, whether spoken or written, like every other object of mental exertion, constitutes a peculiar art, which, like other parts, cannot be acquired in any perfection but by long and continued practice. Some, indeed, there are, more highly gifted than others with a facility of expression, and naturally endowed with the power of eloquence; but to none is it at all times an easy process to embody in exact and appropriate language the various trains of ideas that are passing through the mind, or to depict in their true colours and proportions the diversified and nicer shades of feeling which accompany them. To those who are unpractised in the art of composition, or unused to extempore speaking, these difficulties present themselves in their most formidable aspect. However distinct may be our views, however vivid our conceptions, or however fervent our emotions, we cannot but be often conscious that the phraseology we have at our command is inadequate to do them justice. We seek in vain the words we need, and strive ineffectually to devise forms of expression which shall faithfully portray our thoughts and sentiments. The appropriate terms, notwithstanding our utmost efforts, cannot be conjured up at will. Like “spirits from the vasty deep”, they come not when we call; and we are driven to the employment of a set of words and phrases either too general or too limited, too strong or too feeble, which suit not the occasion, which hit not the mark we aim at; and the result of our prolonged exertion is a style at once laboured and obscure, vapid and redundant, or vitiated by the still graver faults of affectation or ambiguity.

Regarded simply as a mental exercise, the practice of translation is the best training for the attainment of that mastery of language and felicity of diction which are the sources of the highest oratory and the requisite for the possession of a graceful and persuasive eloquence. By rendering ourselves the faithful interpreters of the thoughts and feeling of others, we are rewarded with the acquisition of greater readiness and facility in correctly expressing our own; as he who has best learned to execute the orders of a commander becomes himself best qualified to command.

The use of language is not confined to its being the medium through which we communicate our ideas to one another; it fulfils a no less important functions as an instrument of thought, not being merely its vehicle, but giving it wings for flight. Metaphysicians are agreed that scarcely any of our intellectual operations could be carried on to any considerable extent without the agency of words. None but those who are conversant with the philosophy of mental phenomena can be aware of the immense influence that is exercised by language in promoting

the development of our ideas, in fixing them in the mind, and detaining them for steady contemplation. In very process of reasoning, language enters as an essential element. Words are the instruments by which we form all our abstractions, by which we fashion and embody our ideas, and which we are enabled to glide along a series of premises and conclusions with a rapidity so great as to leave in the memory no trace of the successive steps of the process; and we remain unconscious how much we owe to this potent auxiliary of the reasoning faculty.

Everyman's Thesaurus of English Words and Phrases, London, New York 1962

Obrus kosti

Rektoři chtějí pokračovat v reformě vysokých škol

Česká konference rektorů hodnotila v polovině června výsledky reformy vysokého školství zahájené v roce 2004. Konstatovala:

- harmonizaci dlouhodobých záměrů jednotlivých vysokých škol zaměřených především na kvalitu, autonomii a zodpovědnost vůči daňovým poplatníkům, orientaci na výstupy a další reformní prvky s evropskými trendy v oblasti vysokých škol;
- zvýšení výdajů státního rozpočtu na oblast vysokých škol z 18 miliard Kč v roce 2002 na 27 miliard Kč v roce 2006, tedy o 50 %;
- zvýšení počtu vysokoškoláků z 270.000 na téměř 300.000 v roce 2006;
- zvýšení výdajů na výzkum a vývoj na vysokých školách na 5 miliard Kč, což představuje přibližně 28 % státních výdajů na výzkum a vývoj.

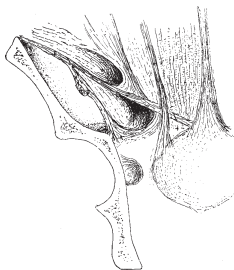
V této souvislosti Česká konference rektorů vyslovila poděkování ministryni školství, mládeže a tělovýchovy Petře Buzkové a jejímu náměstkovi Petru Kolářovi za významný podíl na uvedených výsledcích a na zlepšení podmínek pro rozvoj vysokého školství.

ČKR očekává, že nová vláda bude pokračovat v podpoře reformních kroků, které posílí konkurenceschopnost našich vysokých škol v evropském a světovém měřítku, a tím i prosperitu České republiky. Zejména důležité je dodržení již schválených nárůstů výdajů na vysoké školství v letech 2007 a 2008 ve výši alespoň 3,5 miliardy Kč ročně.

Rektoři zdůraznili nutnost urychleně schválit na úrovni vlády Národní strategický referenční rámec, aby bylo možné odpovědně připravit čerpání peněz z evropských fondů určených na vzdělání pro konkurenceschopnost a dále na výzkum a vývoj pro inovace.

ČKR podpořila zavedení státních maturit; rektori předpokládají, že tato zkouška může v některých studijních programech nahradit část přijímacího řízení.

Na zasedání ve dnech 15.–16. června dále zvolilo plénum ČKR předsedou konference Petra Sáhu, rektora zlínské Univerzity T. Bati. Rektor UK Václav Hampl se stal jedním z místopředsedů.

Pohled na stěnu břišní ze strany vnitřní po odstranění peritoneálního povlaku

Po uzávěrcce:

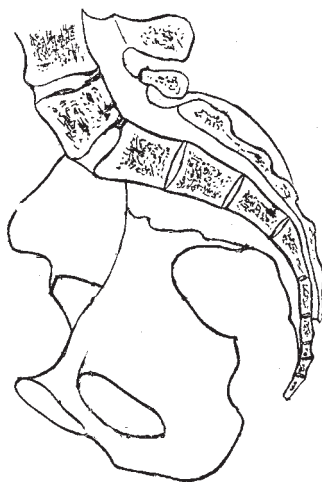
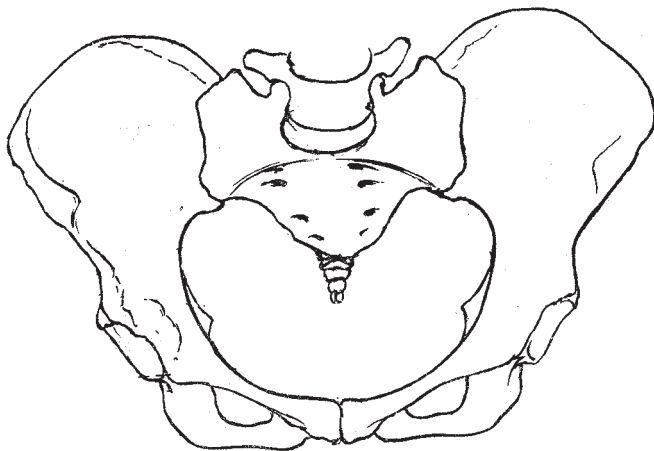
Vysoké školy potřebují dvě miliardy navíc

Praha 8. září (ČTK) - Vysoké školy by příští rok potřebovaly ze státního rozpočtu získat o dvě miliardy korun více než letos na financování studentů. Většina vysokých škol totiž zvyšuje svoji kapacitu a již letos v nich přibude celkem asi 19.000 studentů. Shodli se na tom čeští rektori. Zástupci menší-nové vlády ODS jim slíbili, že se jejich požadavek pokusí splnit. Z jednání s novou ministryní školství Miroslavou Kopicovou také vyplynulo, že nová vláda neplánuje zavedení školného.

Od roku 1990 se počet studentů českých škol zvýšil asi třikrát. Podle představ Evropské unie by ale šanci na vysokoškolské vzdělání mělo dostat ještě více lidí. Například Maďarsko, které má méně obyvatel než my, má 400.000 studijních míst. Letos by vysoké školy měly od ministerstva školství dostat asi 19 miliard korun na financování studentů, stipendií a výzkumných programů. Právě na výzkum a vědu žádají rektori další 2,5 miliardy. Hlavním zdrojem financí pro české vysoké školy jsou podle rektorů evropské fondy. Vysoké školy by mohly mnohem více získávat také od soukromých firem.

Usnesení pléna České konference rektorů ze dne 8. září 2006

1. ČKR oceňuje dialog mezi místopředsedou vlády, ministryní školství, mládeže a tělovýchovy a ČKR zahájený bezprostředně po jmenování vlády.
2. ČKR žádá vládu ČR a Poslaneckou sněmovnu Parlamentu ČR, aby bylo v rozpočtu na rok 2007 zajištěno efektivní fungování vysokých škol včetně financování dohodnutého nárůstu počtu studentů, schválených sociálních stipendií studentům, financování přípravy projektů evropských strukturálních fondů a řešení již vyhlášených programů výzkumu a vývoje.
3. ČKR se znepokojením sleduje ohrožení čerpání prostředků evropských strukturálních fondů pro období 2007-2013 způsobené zpožděním přípravy ze strany státní administrativy.
4. ČKR považuje za nezbytné připravit co nejrychleji úpravy daňových zákonů tak, aby motivovaly soukromé subjekty k investicím do vysokých škol.
5. ČKR žádá, aby náklady řešení projektů evropských fondů byly pro vysoké školy osvobozeny od povinnosti platit DPH.
6. ČKR žádá o zvýšení počtu zástupců vysokých škol v Radě pro výzkum a vývoj.

Pánev ženy

V. střeoevropský popáleninový kongres v Košicích

*) *Klinika popáleninové medicíny 3. LF UK a FNKV*

Ve dnech 18.–19. května 2006 se ve východoslovenské metropoli Košicích uskutečnil v pořadí již pátý střeoevropský kongres o léčbě popálenin. Jeho uspořádáním organizátoři připomněli 35. výročí založení popáleninového centra v Košicích–Šaci v roce 1971, prvního specializovaného pracoviště na Slovensku.

Na kongresu se registrovalo více než 60 lékařů, bohatě navštívená byla i sesterská sekce se 183 účastníky. V tématicky uspořádaných sekcích odeznělo 69 přednášek, bylo vystaveno 5 posterů. Kromě slovenských kolegů byli přítomni zástupci z Belgie, České republiky, Kanady, Maďarska, Nizozemí, Norska, Velké Británie a USA.

Kongres zahájil současný přednosta košického pracoviště Ján Babík, který připomněl historii vzniku a rozvoje centra. Zdůraznil význam a úlohu průkopníka péče o popálené na Slovensku a prvního primáře MUDr. Štefana Šimka, CSc., který vedl oddělení v letech 1971–1987. Druhým primářem košického popáleninového centra byl MUDr. Jaroslav Blaha, CSc., po němž v roce 1993 převzal vedení prim. MUDr. Ján Babík, CSc.

V úvodní vyžádané přednášce společně pro lékaře a sestry pak přednesla prof. R. Königová zkušenosti a výsledky z dlouholetého sledování popálených pacientů, u nichž prováděla etapovité rekonstrukční chirurgické výkony od jejich dětství až do dospělosti.

Jednotlivé sekce v dalším programu zasahovaly svými přednáškami a diskusí téměř do všech oblastí interdisciplinární problematiky péče o popálené. Diskutovány byly chirurgické postupy, otázky infekce a imunologie, epidemiologie především dětských popáleninových úrazů, problémy psychologické podpory i psychiatrické zvláštnosti popálenin.

V dílčím bloku přednášek se hovořilo o možných hromadných termických katastrofách, především v souvislosti s možným terorismem. Diskutovány byly také otázky blastových poranění i mechanismus jejich vzniku v důsledku používání speciálních blastových zbraní a munice. Převážná část druhého dne byla věnována problematice kožních náhrad, dočasných krytů, kultivaci epitelu a tkáňovému inženýrství spolu s problematikou činnosti tkáňových bank.

Z pražské Kliniky popáleninové medicíny zaznělo celkem 9 přednášek a byly prezentovány 2 poster. V jejich přípravě byli zapojeni zejména mladí lékaři, což dává určitou naději i pro příští odborné akce. V sesterské sekci, která probíhala paralelně, bylo předneseno 20 sdělení pokrývajících celou šíři ošetrovatelské péče o popálené.

Na kongresu byli mj. přítomni i kanadský profesor Howard Clarke, přednosta Centra plastické chirurgie a léčby popálenin dětské nemocnice v Torontu v Kanadě a hlavní fyzioterapeutka jeho pracoviště Jennifer Fenton. Po skončení kongresu oba přicestovali do Prahy, kde pobývali na naší klinice. Prof. Clarke v průběhu návštěvy přednesl celkem 3 přednášky, z toho jednu ve spolupráci s neurochirurgickou klinikou (prof. Haninec) pro neurochirurgy a v koordinaci s Klinikou plastické chirurgie (doc. Tvrdek) pro plastické chirurgy o chirurgické léčbě vrozených vývojových vad ruky. Jennifer Fenton byla hostem naší kliniky necelé 2 týdny, v jejichž průběhu přednesla několik přednášek pro fyzioterapeuty a ve spolupráci s Rehabilitační klinikou (as. Vacek) a IPVZ proběhl i workshop o speciálních rehabilitačních pomůckách pro popálené. Pobyt obou kanadských odborníků na naší klinice úspěšně navázal na určitou formu spolupráce mezi torontskou univerzitou a 3. lékařskou fakultou UK zahájené v době dlouhodobé stáže MUDr. R. Zajíčka v Torontu v uplynulém roce (viz R. Zajíček: *Česko-kanadská spolupráce...*).

V průběhu kongresu předal předseda slovenské Společnosti plastické chirurgie s popáleninovou sekcí doc. Ján Koller ocenění paní profesorce R. Königové, které bylo uděleno čestné členství ve Slovenské lékařské společnosti za celoživotní podporu rozvoje péče o popálené na Slovensku.

Závěrem je možné konstatovat, že celý kongres proběhl v klidné a přátelské atmosféře, měl velmi dobrou odbornou úroveň a byl přínosem jednak pro všechny účastníky, jednak pro obor popáleninové medicíny jako takové. Společenská část programu svou kulturní specifikou kraje vhodně doplnila pěknou, v mezinárodním duchu vytvořenou atmosféru. Kongres svým závěrečným slovem a krátkým hodnocením uzavřel předseda Slovenské společnosti plastické chirurgie a přednosta popáleninového centra v Bratislavě doc. MUDr. Ján Koller, CSc.

Vimohradští lékaři na košickém kongresu - zleva I. Pafčuga, R. Zajíček, N. Rajňáková, L. Klein, J. Mauer

Česko-kanadská spolupráce popáleninových center

*) *Klinika popáleninové medicíny 3. LF UK a FNKV Praha*

Pracovní pobyt v Kanadě

V období od června 2005 do února 2006 se mi naskytla možnost strávit šest měsíců v Kanadě. Manželka obdržela roční postdoktorandské stipendium na McGill University Montreal a mně se po intenzivním korespondování podařilo získat statut pozorovatele ve čtyřech kanadských nemocnicích. V Torontu jsem strávil měsíc na dětské popáleninové jednotce Hospital for Sick Children a navštívil jsem popáleninové centrum pro dospělé pacienty Ross Tilley Burn Centre v Sunnybrook Hospital v Torontu. V provincii Quebec jsem mohl navštívit popáleninovou jednotku pro dospělé v Hotel Dieu Montreal a jednotku pro popálené děti St. Justine Hospital Montreal.

Stáže byly pro mne velmi inspirující, získal jsem tak řadu zkušeností a informací z hlediska komplexní léčby pacientů s termickým traumatem, a to jak dětí, tak i dospělých. I přes mé opakované žádosti různým institucím včetně děkanátu 3. LF jsem byl nucen celý pobyt krýt vlastními finančními prostředky. Snažil jsem se, aby můj pracovní pobyt byl přínosný nejen pro mne, ale samozřejmě také pro pacienty naší kliniky a nepřímo tak i pro českou popáleninovou medicínu.

Jsem moc rád, že se nám podařilo zorganizovat krátkodobou reciproční návštěvu kanadských odborníků v léčbě popálenin na 3. LF UK.

Návštěva z torontské univerzity

V květnu tohoto roku jsme měli vzácnou příležitost přivítat na naší lékařské fakultě významnou návštěvu z torontské univerzity. Na pozvání Kliniky popáleninové medicíny přijeli do Prahy profesor Howard Clarke a paní Jennifer Fenton z University Hospital for Sick Children v Torontu.

Dr. Clarke pracuje jako vedoucí lékař dětského popáleninového centra provincie Ontario v Torontu a je profesorem torontské univerzity v oboru dětské plastické chirurgie. Ve své bohaté vědecké činnosti a lékařské praxi se zaměřuje především na chirurgické řešení vrozených vývojových vad ruky, operace poškození brachiálního plexu a komplexní péči o popálené děti. Ve dnech 18.–19. května 2006 se prof. Clarke zúčastnil jako čestný host V. střeoevropského popáleninového kongresu v Košicích, kde prezentoval kanadské zkušenosti s léčbou dětí s termickým traumatem v Hospital for Sick Children. Na účast na kongresu v Košicích navazoval připravený program pobytu prof. Clarka na 3. LF UK v Praze.

Pracovní program byl rozdělen mezi tři pracoviště: **Kliniku popáleninové medicíny**, kde se náš host seznámil s bohatou historií multidisciplinární péče o popálené

pacienty v pražském popáleninovém centru. Zajímal se rovněž o standardní provoz kliniky a o zkušenosti našeho popáleninového centra s léčbou termického traumatu zejména u dětí. Bohatá diskuze proběhla o možnostech využití umělé náhrady kůže Integra v rekonstrukční chirurgii, kterou začalo pražské popáleninové centrum používat v roce 2002 jako první ve střední a východní Evropě. V odpoledních hodinách prof. Clarke přednášel na naší klinice na téma chirurgického řešení jizevnatých následků po termickém traumatu se zvláštním zaměřením na dětský věk.

Na **neurochirurgické klinice** se prof. Clarke podělil o své bohaté praktické i vědecké zkušenosti s operacemi brachiálního plexu, na které se vinohradská neurochirurgická klinika pod vedením profesora Hanince dlouhodobě specializuje. Na stejné téma proběhl v odpoledních hodinách i seminář pro širokou neurochirurgickou veřejnost.

Jeden celý den strávil prof. Clarke na **klinice plastické chirurgie**. Pod záštitou Společnosti chirurgie ruky ČLS JEP tam měl přednášku „Rekonstrukce úchopových vlastností u vrozených vad ruky v dětském věku“. Přednášky se zúčastnili plastičtí chirurgové a chirurgové ruky z celé České republiky.

Na návštěvu dr. Clarka navazoval čtrnáctidenní pobyt **Jennifer Fenton** ze stejného kanadského pracoviště. Paní Fenton pracuje jako ergoterapeut v torontském popáleninovém centru a má mnohaleté praktické zkušenosti s nejmodernějšími rehabilitačními postupy u popálených dětí, které získala při svém dlouhodobém pracovním pobytu v Schriners Hospital v USA. Toto pracoviště je považováno za jedno z nejlepších dětských popáleninových center na světě.

J. Fenton se věnovala výuce ergoterapeutů a fyzioterapeutů 3. LF. Na pozvání Rehabilitační kliniky 2. LF UK měla také ve FN Motol přednášku na téma komplexní péče o jizvy. Na Klinice popáleninové medicíny se účastnila rehabilitace nejen dětských, ale i dospělých pacientů a fyzioterapeutům naší nemocnice předala celou řadu svých praktických zkušeností v péči o pórůzové jizevnaté deformity. Velice přínosné jsou její zkušenosti s výrobou speciálních dlah na jizvy komplikovaných tělesných partií jako je krk, ruce a obličej. Paní Fenton pomohla ve spolupráci s Protetickým oddělením polikliniky Prosek zavést na naši kliniku výrobu průhledných termoplastových obličejových masek, které jsou nejefektivnější alternativou v konzervativní léčbě hypertrofických jizev obličej. Zavedenou technologii budou využívat i pacienti z dalších popáleninových center v ČR.

První dětský pacient s „face maskou“.

Je jistě velice přínosné, že se Klinice popáleninové medicíny podařilo navázat tak užitečnou spoluprací s prestižní torontskou univerzitou. Získané zkušenosti hodláme využít ke zlepšení péče o naše pacienty a nové informace zařadit do pregraduální i postgraduální výuky 3. LF UK.

Paní Fenton navíc přijala pozvání **občanského sdružení Bolíto**, aby se zúčastnila rehabilitačně-ozdravného přímořského pobytu pro děti po překonaném popáleninovém úrazu v bulharském Primorsku, které občanské sdružení pořádá. Pobytu se každoročně účastní bezplatně 15 dětí z celé ČR po kritických popáleninách anebo s pourazovými následky ze sociálně slabých rodin. Přítomnost zahraničního specialisty byla pro děti i celý realizační tým velkým přínosem, a to nejen po stránce odborné. I přes komunikační bariéru si paní Fenton získala jak odborný respekt u organizátorů tábora, tak velkou důvěru u dětských pacientů. Jennifer Fenton velmi pozitivně hodnotila práci občanského sdružení, které se věnuje léčebné i psychosociální rehabilitaci popálených dětí a stala se sponzorem a čestným členem o. s. Bolíto.

Peníze na podporu dětí získává sdružení ze sponzorských darů a pořádáním benefičních koncertů. Dne 13. 6. se konal již 2. benefiční koncert skupiny „100 zvířat“ ve prospěch popálených dětí, na kterém vystoupila jako čestný host prof. MUDr. Radana Königová a skupinu doprovázel jako host Marek Eben.

Spokojení stážisté

Studenti medicíny z USA, Kanady, Austrálie a dalších zemí byli velmi spokojeni s prázdninovou třítydenní stáží v pražských fakultních nemocnicích. V závěrečném hodnocení označila většina ze 120 mediků z 21 lékařských fakult program za excelentní. ČTK to řekl Martin Jan Stránský, který program mezinárodních stážistů pořádá v Praze již devátý rok. „Byla to pro ně velice pozitivní zkušenost. Všichni v závěrečném hodnocení napsali, že doporučí stáž v Praze i svým kolegům.“

Studenti navštívili kliniky v Motole, na Karlově náměstí, v Krči, na Vinohradech a v Ústřední vojenské nemocnici. Pro mnohé bylo velkým zážitkem, že se podívali i do operačních sálů, protože američtí medici se k pacientům dostávají až ve třetím roce čtyřletého studia. „Ukázali jsme jim kromě operačních sálů i rutinní medicínu, aby si uvědomili, že není vše jen dramatické, ale že to je i běžné vyplňování papírů a třeba 20 pacientů za sebou se stejnou obtíží,“ uvedl Stránský.

Medici oceňovali, že mohli nahlédnout do českého zdravotnického systému. Podle M. J. Stránského konstatovali, že se tady děje spousta dobré práce na špičkové úrovni. Povšimli si rozdíl mezi nemocnicemi i jednotlivými odděleními téže nemocnice. Rozdíly je překvapily, v USA jsou prý podmínky „mnohem homogennější“. Líbily se jim i odpolední semináře, na nichž probírali různé přístupy k pacientům a myšlení v medicíně v odlišných zdravotnických systémech, dodal s uspokojením dr. Stránský.

Kromě Stránského, který řídí soukromou kliniku na Národní a několik týdnů v roce přednáší jako neurolog na univerzitě v Yale, přednášeli stážistům také přednosta neurologické kliniky v Motole Martin Bojar, bývalý ministr zdravotnictví, či přednosta gynekologicko-porodnické kliniky z Vinohrad Bohuslav Svoboda, děkan 3. lékařské fakulty.

čtk

Vazivové ohraničení annuli inguinalis subcutanei a okolí

VĚDA

POZOROVÁNÍ STAROVĚKU

MODERNÍ OBJEVY

Hippokrates

O vzduchu, vodách a místech

I.

Kdo chce v lékařství správně bádati, má takto si vésti: uvažovati nejprve doby roční, jaký totiž může míti vliv každá z nich; dále nechť dbá větrů teplých i studených, a sice nejvíce těch, jež jsou společné všem lidem, a pak těch, které jsou místní v každé krajině. Je však dále zapotřebí uvažovati i vlastnosti vod, neboť jak se liší od sebe chutí a váhou, tak i moc každé z nich je různá.

Proto přijde-li kdo do města, jež mu je neznámo, nechť rozváží si jeho polohu, jak leží i proti větrům i k východu slunce. To vše třeba uvažovati co nejlépe, a jak tu zacházejí lidé s vodou, zda užívají vody bažinaté a měkké čili tvrdé, čili slané a naplavené; dále zda-li je půda holá a bezvodá nebo zalesněna a chová vláhu, zda položena je v úžlabině, anebo je vysoko a studená; konečně jakému způsobu života se obyvatelé oddávají, zda-li jsou pítí milovní, velcí jedlíci a lidé bezstarostní, či rádi se tuží, jsou pracovití a strídími v jídle i pítí.

II.

Dle těchto věcí je třeba uvažovati. Neboť poznal-li je lékař dobře, nebude mu tajno, které jsou místní nemoci a jaká je povaha epidemických nemocí, takže nebude při léčení nemoci uváděn v rozpaky ani v mýlku. O každém příštím čase pak může předpovědět, které epidemické nemoci mohou zachvátiti město buď v létě nebo v zimě a které zvláštní nemoci hrozí každému jednotlivci ze změny způsobu života. Neboť znaje proměny ročních dob, východ i západ hvězdy a příčiny, proč to vše se děje, může napřed vědět, jaké může být léto. Když tedy lékař takto by vyšetřoval a napřed stanovil příznivé doby v každém případě, nejspíše by si věděl rady a zajisté neklamně by dosahoval nemalých úspěchů. Ne málo, nýbrž velmi značně v lékařství zasahá hvězdářství, neboť zároveň s ročními dobami mění se též útroby lidí.

III.

Leží-li které město proti teplým větrům, jež vějí mezi zimním východem slunce a zimním západem, bude v takovém městě hojnost vod slaných, jež jsou nutně svrchní, v létě teplé, v zimě studené. Obyvatelé tohoto města mají hlavy, jež obsahují mnoho vlhka a hlenu, trpí častými průjmy následkem stékajícího hlenu z hlavy; dle postavy jsou většinou slabší, nejsou ani dobří jedlíci ani pijáci, vždyť lidé, kteří mají slabé hlavy, nebývají vůbec silní pijáci, ježto opilost je více tíží.

Následující nemoci tam jsou domácí: ženy bývají churavé a blenorhoické, pak je jich mnoho, jež jsou neplodné. A sice ne pro přirozenou povahu těla, nýbrž pro nemoc, a často potracují; děti trpí křečemi a záchvaty dýchavičnosti, kteréž považují

se za nemoc dětskou a svatou nemoc, muži pak bývají zachvacováni úplavicí a průjmy, dále nepravidelnými a dlouhotrvajícími horečkami zimními, četnými vyrážkami v noci a mětky v hýždích.

Pleuritidy však, peripneumonie, palčivé horečky a ostatní nemoci, jež považují se za akutní, nevyskytují se hojně, neboť tam, kde útroby obsahují množství vlhka, nemohou takovéto nemoci vládnouti. Povstávají vlhké záněty oční, jež nejsou těžké a netrývají dlouho, leč nepřidruží-li se k nim některá povšechná nemoc ze změny ročních dob.

A když lidé překročí padesátý rok, stékání hlenů z mozku činí je náchylnými k ochrnutí, jakmile náhle nechají na sebe působiti úpal sluneční nebo chlad. Mimo to vypukne-li některá povšechná nemoc ze změny ročních dob, i této podléhají.

IV.

Následující pak jsou poměry těch měst, která mají opačnou polohu, proti větrům chladným jsou otevřena, kdežto chráněna jsou proti větrům teplým. Nejprve jsou vody povětšinou tvrdé a studené. Lidé jsou nutně otrlí a suší, mnozí z nich mají útroby zatvrdlé, dole zácpu a nahoře mnoho štáv, spíše rázu cholerického než flegmatického. Hlavy jejich jsou zdravé a tvrdé, prasknutí cév pak dosti časté.

Obyčejné domácí nemoci jsou pleuritidy a mnohé, jež považují se za nemoci horečnaté. Nutně však musí býti tak, ježto jsou útroby tvrdé; četné empyemy povstávají snadno při každé příležitosti, toho pak příčinou je napnutost těla a suchost v útrobach; neboť suchost spolu se studeností vody podporují praskání cév. Lidé takové povahy nutně více jedí než pijí. Časem vznikají záněty oční, jež jsou suché a těžké a jimiž zároveň bývají oči strhány; lidé do třiceti let bývají mimo to v létě stíženi prudkým krvácením z nosu; za to jsou tzv. svaté nemoci řídké, avšak těžké.

Je pak přirozeno, že tito lidé mívají delší věk než jiní; nádory nestávají se ani hlenovitým i ani zhoubnými; mravy jejich pak jsou spíše divé než mírné. To jsou tedy domácí nemoci mužů, vyjímaje ovšem, kdyby ze změny ročních dob vznikla choroba povšechná.

Pokud žen se týče, stávají se namnoze drsnými proto, že vody jsou tvrdé, kalné a studené; čmýry neobjevují se pravidelně a v míře dostatečné, nýbrž jsou skrovné a bolestivé. K tomu rodí těžce, nepotracují však často; když pak porodily, nejsou s to vyživovati své děti, neboť mléko mizí pro tvrdost a kalnost vod; fthisy jsou však časté následkem porodů, neboť vznikají při namáhání trhliny cévní a křeče. U dětí, pokud jsou malé, vznikají hydrokely, které však mizí ve věku dospělejším – vůbec pak pozdě dospívají pohlavně v takovém místě.

V.

Poměry měst proti větrům, jež vějí mezi letním a zimním východem slunce, a těch, která leží na straně opačné, jsou následující. Ta města, jež leží proti východu

slunce, jsou přirozenou měrou zdravější těch, která prostírají se více k severu nebo jihu. Předně horko i zima jsou tu mírnější. Dále jsou vody zřidel položených proti východu slunce vždy nutně jasné, libě páchnoucí, měkké a příjemné. Neboť je chrání slunce vycházející, jasně je osvětlující, mlha pak trvá skoro vždy jen ráno.

Vzezření obyvatel je kvetoucí a krásné barvy, nevadí-li tomu některá nemoc. Lidé mají jasný hlas, povahou a rozumem jsou pak lepší než obyvatelé k severu bydlicí, rovněž i vše ostatní, co tu roste, je lepší. Nejvíce se podobá město takto položené jaru; nemoci jsou tu řídkší a slabější podobající se nemocem ve městech proti teplým větrům. Ženy tu jsou plodné a rodí snadno.

VI.

Města proti západu slunce, do kterých mají přístup větry teplé a ze severu větry studené, mají nutně polohu nejzdravější. Neboť nejdříve vody nejsou čisté, ježto mlha zabírá skoro veškeré ráno a smísivší se s vodou ubírá jí jasnosti. V létě vějí zrána chladné větry a padá rosa; během ostatního dne však blíže k západu slunce velice pálí, takže lidé jsou přirozenou měrou bez barvy a slabí podléhajíce všem dříve řečeným nemocem; žádnou pak nemoc nelze u nich považovati za výhradnou.

Lidé mají hlas hrubý a chraplavý následkem vzduchu, který většinou je nečistý a nezdravý. Podobá se pak taková poloha města nejvíce podzimku, pokud se týče proměny dne, velký je rozdíl mezi dobou ranní a odpolední.

VII.

Veškeré stojaté vody z bažin a louží v létě nutně teplají, houstnou a zapáchají, nemajíce odtoku; v zimě však zamrzávajíce jsou studené a zkaleny sněhem i ledem, takže velmi značnou měrou způsobují vyměšování hlenu a chraplavost. Ti lidé, kteří tuto vodu pijí, mají vždy sleziny zvětšené a tuhé, životy jejich trpí zácpou a jsou vpadlé a horké, jsou hubení. Lidé tací jedí mnoho a trpí žízňí; útroby jejich jsou velmi vyschlé i nahoře i dole, takže potřebují silnějších léků (projímavých). Tento chorobný stav je jim tedy vrozený i v létě i v zimě.

Mimo to vznikají velmi hojné a zhoubné vodnatelnosti; neboť v létě napadají obyvatelstvo hojné úplavice, průjmy a úporné čtyřdenní zimnice; trvají-li tyto nemoci příliš dlouho, uvádějí lidi takovéto skladby těla k vodnatelnostem a zahubí je. To jsou tedy choroby, které přiházejí se jim v létě; v zimě pak vyskytují se u mladších peripneumonie a nemoci s blouzněním spojené, kdežto u starších palčivé horečky pro ucpaní života.

Ženy podrobeny jsou vodnatelnostem a bělavému výtoku, nesnadno otěhotní a rodí pak těžce; plody jsou velké a nabubřelé, během výživy však scházejí a horší se; počištění pak po porodu není u těchto žen příznivé.

U dětí vyvinují se velmi často kýly, u mužů pak městky a vředy na holeních, takže lidé takovéto skladby těla stárnou před časem. Rovněž myslívají ženy, že jsou

těhotny, ale když přijde doba porodu, mizí naplněnost života, což vzniká tím, že dělohy stávají se vodnatelnými.

Nejvíce chvály však zasluhují vody, jejichž tok vychází proti východu slunce, zejména proti letnímu východu, neboť jsou nutně jasnější, libě páchnoucí a lehké. Veškeré pak vody, které jsou slané, zkalené a tvrdé, nehodí se naprosto k pití. Nejhorší však jsou vody, vznikající proti jihu a mezi zimním východem a západem slunce a sice stávají se jižními větry daleko horšími, severními však lepšími. Těchto vod lze takto užívat: kdo je zdrav a silen, nečiní rozdíl, nýbrž pij vždy, jakákoliv voda se mu naskytne.

Ale ten, jenž za příčinou choroby chce pít vodu nejpříhodnější, nejdříve nabude zdraví, zachová-li se takto: jestliže útroby zaživací jsou zatvrdlé a snadno se zaněčují, těm poslouží nejlépe vody nejsladší, nejměkčí a nejčirější; ti však, jejichž útroby jsou měkké, vodnaté a sliznaté, nechť užívají vod nejtvrdších, nejzkalenějších a nejslanějších, ježto tím způsobem vysuší se nejvíce; neboť vody, jež vaří se nejlépe a nejsnáze se vypařují, zajisté nejvíce uvolňují útrobám, rozřeďujíce jejich obsah, kdežto vody, které jsou zkalené, tvrdé a špatně se vaří, ucpávají spíše útroby vysušující je. Avšak lidé mýlí se pro svou nezkušenost ve vodách slaných, považujíce je za projímavé, ježto naopak staví se pravidelným stolicím nejvíce na úkor; jsouce pak zkaleny a nezpůsobivé k vaření, spíše útroby ucpávají než uvolňují.

VIII.

Vody dešťové jsou nejlehčí a nejsladší, nejměkčí a nejjasnější; neboť slunce je k sobě zdvihá a přitahuje z vody částky nejjemnější a nejlehčí. Vždyť je známo, kterak se tvoří sůl; slané součástky zůstávají zpět pro hustotu i tíži a stávají se solí, částky nejjemnější však přitahuje si k sobě slunce pro jejich lehkost; ale slunce nezdvihá k sobě tyto součástky toliko z vod bažinných, nýbrž i z moře a ze všech míst, kdekoliv jen vláha obsažena, ta však nalézá se ve všech předmětech; ano i z lidí odvádí slunce nejjemnější a nejlehčí součástky vlhka; ta část povrchu těla, na kterou slunce svítí, nepotí se, ježto slunce objevivší se pot k sobě přitahuje; ty části však, jež kryty jsou rouchem nebo čímkoliv jiným, potí se; uchýlí-li se člověk do stínu, prýští se pot z celého těla, ježto naň slunce více nesvítí. Proto také ze všech vod nejdříve hnije a nepříjemně zapáchá voda dešťová, ježto vzniká a směšuje se z věcí nejrůznějších, a proto kazí se velmi rychle.

Vody ledové a sněhové jsou vesměs špatné; neboť jakmile jednou zmrzly, nevrací se více ke svým původním vlastnostem, ježto jejich jasnost, lehkost a sladkost se odlučují a mizí, takže zůstává součást nejkaldnější a nejtěžší. Přesvědčíš se o tom takto: nalej v zimě do nádoby vodu mírkou, postav ji na volný vzduch, aby úplně zmrzla, a když pak druhého dne přenesíš ji na teplé místo, kde by led úplně roztál, a když se rozpustil, vodu znovu změř, i shleďáš, že obsah se zmenšil. To je důkazem, že zmrznutím zmizí a vyschne součást nejjemnější a nejlehčí, nikoli však nejtěžší a nejhustější, ježto nemůže.

IX.

Litiázy, nefritidy, strangurie, ischias a kýly stíhají lidi, kteří pijí vodu skladby nejrozličnější, jako z velkých řek, do kterých jiné řeky ústí, z jezer, do kterých vlévají se mnohé potoky, a kteří dále užívají vod, jež nejsou zblízka, nýbrž z velkých vzdáleností přicházejí. Takové vody nutně usazují v nádobách bahno a písek, a pijou-li se, způsobují choroby. Lidé, u kterých stolice je pravidelná a útroby zaživací jsou zdravý, ani teplota měchýře není zvýšena a ústí jeho též není příliš sevřeno, močí snadno, a v měchýři jejich ničeho se nesráží.

Avšak u lidí, u nichž mají útroby zaživací zvýšenou teplotu, nutně i měchýř trpí s sebou; když pak zahřeje se daleko přes míru, zanítí se i jeho ústí; jakmile však trpí touto chorobou, nevypouští moče, který se v měchýři sráží a spaluje. Od něho odlučuje se součást nejjemnější a pak nejčistší, která projde a vymočí se, část nejhustší a nejkaldnější se pak sváří a zhušťuje jsouce zprvu jen malou, později se zvětšuje. Tím, že je též válena močem sem i tam, připojuje k sobě vše, cokoliv v měchýři se nalézá hustého; a takovým způsobem roste i vzniká kámen. Při močení tlačěn jsa močí padá před ústí měchýře, zabraňuje močení a způsobuje velkou bolest. Lidé trpící kamenem vyměšují moč velmi jasnou, ježto část nejhustší a nejkaldnější zůstává zpět a se sráží; tak tedy povstává litiáza nejčastěji.

Kámen vzniká u dětí též z mléka, není-li zdravé, neboť příliš rozpalující a hořké; neboť příliš rozpaluje útroby zaživací a měchýř, pročež svařený moč této chorobě podléhá. Proto myslím, že lépe je dávatí dětem víno vodou silně rozředěné, ježto žíly méně vypaluje a vysušuje. U žen nevznikají kameny tímž způsobem, neboť jejich roura močová je krátká a široká, takže moč snadno může býti vypuzena.

X.

Jestliže kdo takovýmto způsobem uvažoval o dobách ročních, snadno rozezná, jaký může býti rok příští. Objevují-li se v pořádku znamení při západu a východu hvězd, přší-li na podzim, je-li zima přiměřená, ani příliš mírná, ani příliš studená, spadne-li na jaře a v létě vláha v pravý čas, stává se takový rok přirozenou měrou velmi zdravým. Jestliže však studená zima je spojena s větrem severním a při deštivém jaru panují větry jižní, vyskytují se v létě horečky, záněty očí a úplavice.

Vůbec ta města, která mají krásnou polohu i proti slunci i proti větrům a mají dobré vody, pociťují tyto změny menší měrou; kdežto ta města, jež užívají vod močálovitých a bažinných nemajíce příznivou polohu, pociťují je daleko více. Jestliže nastává léto suché, spíše přestávají nemoci; jestliže je však deštivé, stávají se vleklými; zároveň vzniká nebezpečí, že obyčejné vředy při nejmenší příležitosti přemění se ve fagedaenické. Nakonec vyvinují se lienterie a vodnatelnosti, ježto útroby zaživací se tak snadno nevysušují. Jestliže v deštivém létě i podzimku převládají větry jižní, je zima nezdravá, u lidí vodnatých a starších 40 let zároveň vznikají palčivé horečky, u lidí lučnatých pak pleuritidy a peripneumonie. Jestliže je léto suché, s převládajícími

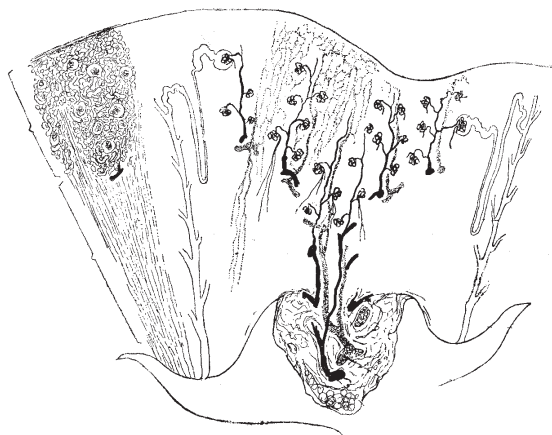
větry severními a podzim deštivý s větry jižními, vznikají z toho v zimě bolesti hlavy a úbytek mozku a dále chraplavost, rýma, kašel a někdy i souchotiny. Je-li však léto při severních větrech suché, prospívá nejlépe lidem povahy hlenovité a vlhké a pak ženám; lidem žlučnatým však je tato pohoda nepřítelem největším, ježto jsou příliš vysušováni, i vznikají u nich suché záněty oční, prudké i úporné horečky, někteří pak též podléhají melancholiím.

XI.

Když tedy lékař tyto věci uvážil a vypožoroval, může předvídati velmi mnoho z toho, co může býti z těchto změn. Nejbedlivěji je třeba dbáti na velké změny ročních dob a nepodávati léku projímacího leč v případě největší nutnosti, ani vypalovati kteroukoli část břicha, ani řezati, dokud by neminulo aspoň deset nebo více dní; zejména jsou největší a nejnebezpečnější proměny oba slunovraty, zvláště letní, a obě rovnodennosti, jmenovitě podzimní. Dále sluší bedlivě dbáti na východ hvězd, a zejména Psa, a pak na západ Plejád; neboť nemoci nejvíce v těchto dnech se rozhodují; některé z nich usmrcují, jiné ustávají, jiné pak přecházejí v jinou podobu a v jiný stav.

Takové jsou tedy poměry ročních dob.

*Hippokrates: O vzduchu, vodách a místech. Přeložil O. Schrutz.
Sbírka přednášek a rozprav z oboru lékařského. Pořádá prof. J. Thomayer.
V Praze. Nakladatelé Bursík a Kohout*

Schéma části ledviny dítěte

M. Kršiak *)

Objevy a testování léků v zahraničí a u nás: minulost a současnost

*) *Ústav farmakologie 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy*

Od pradávna znali lidé léčivé účinky různých rostlin. I když šlo často o pověry, přeci jen v mnohých případech byl efekt nesporný, jako např. analgetický nebo obstipační účinek opia, tj. zaschlé šťávy z nezralých makovic. Už v 5. století před Kristem si Hippokrates povšiml, že šťáva z kůry vrby tiší bolest a snižuje horečku. Ale teprve pokroky chemie umožňující izolaci účinné látky, poznání jejího složení, jako např. salicinu z kůry vrby, v 19. století otevřely cestu modernímu hledání a objevům nových léčiv.

Uplatnění chemie a farmakologie

Po izolaci salicinu r. 1828 byla připravena kyselina salicylová a z ní r. 1853 salicylan sodný, ten však nebyl dobře snášen (působil zejména gastrointestinální potíže).

V roce 1897 Felix Hoffmann, chemik, který pracoval pro německou firmu Bayer, vyrobil derivát kyseliny salicylové esterifikací jedné hydroxy-skupiny. Vzniklou kyselinu acetylsalicylovou dal svému otci, který trpěl bolestmi kloubů. Výsledky byly výborné, a tak kyselina byla r. 1899 patentována pod obchodním jménem Aspirin. Aspirin se stal prototypem moderního hromadně vyráběného léčiva, navíc velmi úspěšného.

Pokroky chemie by samy o sobě nestačily. Stejně důležité byly pokroky farmakologie, patofyziologie, mikrobiologie, endokrinologie a dalších oborů medicíny. Z první české učebnice farmakologie vydané r. 1905 a napsané prof. Chodounským vyplývá, že před sto lety ještě neexistovaly léky např. na hypertenzi, cukrovku, astma, účinná psychofarmaka, antiinfektiva. Nevědělo se o hormonech, neurotransmiterech a molekulárních místech působení, nevědělo se moc o farmakokinetice a toxikologické zkoušky nových léčiv byly tak nedostatečné, že případy těžkého poškození zdraví i úmrtí po těchto léčivech nebyly vzácností.

Význam základního farmakologického výzkumu pro objev nových léků dobře dokumentuje historie objevu beta-sympatolytik a H₂antagonistů britským farmakologem James W. Blackem. Po dlouhou dobu bylo nejasné, proč adrenalin působí kontrakci jedněch, ale relaxaci jiných útrobních svalů (např. kontrakci arterií nebo myokardu, ale relaxaci bronchů nebo uteru). Až r. 1948 byl vysloven předpoklad existence dvou rozdílných typů adrenergních receptorů nazvaných alfa a beta. Black začal hledat látku, která by betareceptory blokovala, tím snížila nároky myokardu na kyslík, a tak mohla mírnit bolesti u anginy pectoris. Po několika letech se mu se

spolupracovníky podařilo r. 1964 vyvinout propranolol, který se stal prototypem pro vývoj dalších beta-blokátorů. Ty jsou dodnes jedním z pilířů farmakoterapie hypertenze a léčiv snižujících úmrtnost na infarkt myokardu. Od sedmdesátých let dvacátého století milióny pacientů s hypertenzí nebo po infarktu myokardu užívají beta-blokátory a je téměř jisté, že mnozí z nich by zde již nebyli nebo žili kratší dobu, nebýt tohoto objevu a jeho úspěšného uplatnění v lékařské praxi.

James Black (tehdy čtyřicetiletý) však neusnul na vavřínech. Zaujalo ho, že do té doby známá antihistaminika, která úspěšně tlumila např. projevy senné rýmy, svědění, kopřivku a jiné účinky histaminu, nebyla s to blokovat stimulační účinek histaminu na sekreci kyseliny solné v žaludku. To ho vedlo k předpokladu existence

Na 3. LF UK byl 25. 3. 2006 zahájen Kurz farmaceutické medicíny pořádaný ve spolupráci s Acro-CZ, který je s podporou grantu z EU zdarma pro studenty VŠ. Prvního tématu věnovanému objevu a testování léků se zúčastnilo tolik posluchačů, že jsme museli v Sylabově posluchárně přidávat židle, jak dokumentuje foto z přednášky objevitele úspěšných antivirotik prof. A. Holého. Kurz bude mít celkem 10 témat a skončí v zimním semestru 2007. Jeho absolventi získají certifikát. Podrobnosti jsou na http://www.lf3.cuni.cz/ustavy/farmakologie/kurz_FM.htm. Zde uvádíme krácený text přednášky prof. M. Kršiaka z prvního tématu kurzu.

dvou typů receptorů pro histamin - H1 důležité pro antagonizaci účinků histaminu tehdy známými antihistaminiky a H2 důležité pro stimulaci sekrece HCl v žaludku histaminem. Black vyšel od struktury histaminu, kterou obměňoval, až našel látky, které snižovaly sekreci HCl vlivem histaminu. První látky s tímto účinkem musely být opuštěny, protože u člověka vyvolávaly agranulocytózu, až se r. 1975 podařilo zavést cimetidin, který se v léčbě vředové choroby užívá dodnes. Potom ještě došlo k dalšímu velkému pokroku (např. objevem a uplatněním inhibitorů protonové pumpy nebo antibiotik v eradikaci *Helicobacter pylori*). Nyní se vředová choroba dá díky tomu vyléčit konzervativně, ale ještě v šedesátých letech minulého století pacienti trpěli po gastrektomii pro odstranění žaludečních vředů, na což si dobře pamatují. Právem byla tedy Jamesi Blackovi udělena r. 1988 Nobelova cena za jeho objevy.

Hlavní cesty k objevu léčiv

Cest k objevu nových léčiv je hodně, v podstatě jde buď o cílený výzkum nebo o šťastné náhody.

Cílený výzkum vychází někdy ze *základního výzkumu* (např. Blackovy objevy uvedené výše), nebo jde o čistě *aplikovaný výzkum* (kdy se syntetizují stovky látek, u nichž se pak v souboru farmakologických testů zjišťuje, které z nich mají určitý žádoucí účinek – tzv. screening).

Náhodný objev („serendipity“) byl zdrojem objevu mnoha významných léčiv nového typu. Klasickým příkladem byl objev penicilinu. Méně známým příkladem je objev antipsychotického účinku u chlorpromazinu (r. 1953 Delay a Denikerem), léčivu, které bylo nejdříve považováno za antihistaminikum a antiemetikum. Tím byla nejen otevřena cesta k úplně novému typu léčiv – neuroleptik neboli antipsychotik, ale začala vlastně i éra moderní psychofarmakologie s obrovským zdravotním, komerčním a vědeckým významem. Dobrým příkladem náhodného objevu léčiva nového typu z poslední doby byl objev účinku sildenafilu (Viagra) na erekci (1996), farmaka, které bylo původně určeno pro léčbu anginy pectoris.

Thalidomidová tragédie

Nebyly však jen velké úspěchy, které významně přispěly k prodloužení střední délky života a zvýšily jeho kvalitu, ale vyskytly se i závažné nežádoucí účinky, poškození zdraví a úmrtí po nových léčích. Nejznámější a nejotřesnější je thalidomidová tragédie.

Thalidomid byl používán od r. 1956 jako lék na ranní zvracení u těhotných žen. Teprve r. 1961 se objevily první zprávy o výskytu těžkých malformací (chybění celých končetin nebo jejich částí, malformace ucha a vnitřností) u mnohých novorozenců, jejichž matky užívaly thalidomid během těhotenství. Odhaduje se, že v období 1956–1961 bylo takto postiženo v různých zemích asi 10 000 dětí. USA zůstaly ušetřeny, protože FDA (instituce pro kontrolu léčiv) používání thalidomidu nepovolila.

System hodnocení účinnosti a bezpečnosti léčiv a farmaceutická medicína

Thalidomidová tragédie otřásla veřejností a vynutila si přísnější kontrolu hodnocení a monitorování bezpečnosti léčiv. Postupně byl vypracován a všeobecně přijat systém hodnocení účinnosti a bezpečnosti léčiv. Ten se skládá z několika na sebe navazujících etap a článků: preklinický výzkum léčiv – klinické hodnocení léčiv – registrace léčiv – farmakovigilance. Tyto čtyři oblasti představují spolu s problematikou marketingu, prodeje léčiv, farmakoekonomikou a farmakoepidemiologií hlavní oblasti farmaceutické medicíny. Každému z uvedených témat bude r. 2006 a 2007 postupně věnován jeden den právě zahajovaného kurzu farmaceutické medicíny.

Preklinický výzkum léčiv zahrnuje 1. farmakologické hodnocení (farmakodynamika, farmakokinetika), 2. toxikologické hodnocení (toxická akutní, chronická, speciální zkoušky toxicity – např. teratogenity, kancerogenity) a 3. farmaceutické hodnocení (např. zkoušky, průkaz identity, složení, čistoty, stability).

Klinické hodnocení léčiv. Pokud předklinický výzkum vede k objevu nějakého slibného nového léčiva, musí se jeho účinnost a bezpečnost nejdříve důkladně ověřit u člověka. Dnes se vyžaduje, aby se klinické hodnocení léčiv provádělo podle podrobně definovaných a rigorózních metodických postupů shrnutých v dokumentu „Správná klinická praxe“ (Good Clinical Practice, GCP). Směrnice správné klinické praxe určují např. zásady výběru probandů, zajištění informovaného souhlasu, randomizace, kontrolní skupiny, zásady dvojitého slepého pokusu, volby placebo apod.

Předregistrační klinické hodnocení má tři etapy:

- I.: První podání léčiva člověku (první informace o snášenlivosti a kinetice)
- II.: Úvodní klinická studie (prvé ověření terapeutické účinnosti)
- III.: Rozšířená klinická studie (průkaz terapeutické účinnosti a bezpečnosti)

Léčivo, které úspěšně prošlo předklinickým a klinickým zkoušením, musí potom ještě úspěšně projít registračním řízením u příslušné instituce pro kontrolu léčiv. Žadatelé o registraci léčiva předkládají podrobnou dokumentaci z předklinického a klinického zkoušení (obvykle tisíce stránek) příslušné instituci pro kontrolu léčiv (např. u nás Státnímu ústavu pro kontrolu léčiv, v USA Food and Drug Administration apod. – viz dále), která s pomocí nezávislých expertů a komisí posoudí předloženou dokumentaci a v příznivém případě žádost o registraci léčiva schválí.

Rizika a náklady předklinického a klinického hodnocení léčiv

Odhaduje se, že z více než tisíce látek vstupujících do preklinického hodnocení pouze asi šest se vybere pro klinické hodnocení a z nich pouze jedno se nakonec dostane do registrace.

Náklady na hodnocení léčiv neustále stoupají. Zatímco v sedmdesátých letech minulého století představovaly náklady na vývoj a hodnocení jednoho léčiva v průměru asi 100 miliónů dolarů, v osmdesátých letech to bylo již asi 300 miliónů dolarů

a v devadesátých letech se tyto náklady vyšplhaly až na 800 miliónů dolarů (USD přepočítané na hodnotu v r. 2000). Tím ovšem rizika a náklady nekončí, protože i po úspěšném vývoji, registraci a uvedení léčiva do terapie může dojít k jeho stažení z trhu pro nežádoucí účinky (jak se nedávno stalo u rofekoxibu), což znamená další náklady za soudní spory a kompenzace postiženým. Není divu, že toto podnikání si mohou dovolit v celém rozsahu jen největší farmaceutické firmy.

Doba od syntézy nového farmaka po jeho uvedení do klinické praxe bývá v průměru téměř deset let.

Zdroje nových léčiv

Při volbě zdrojů nových léčiv bývají používány různé strategie s ohledem na náročnost, rizika a zejména nákladnost vývoje léčiv. Zde se zaměříme na čtyři zdroje:

1. Nové chemické sloučeniny (New Chemical/Molecular Entity, NCE/NME)

a/ farmaka nového typu (s novým mechanismem účinku) – to je nejnáročnější a nejrizikovější zdroj s nejméně ceněnými výsledky (zejména pokud se taková nová a tudíž patentovatelná látka s novým typem účinku uplatní nejen v terapii, ale i komerčně a stane se z ní tzv. „blockbuster“ neboli „trhák“, jako např. první představitel nového typu antimigrenik sumatriptan [Imigran], antidepressiv fluoxetin [Prozac], léčiva na poruchy erekce sildenafil [Viagra] nebo léčiva na chřipku oseltamivir [Tamiflu]). Obvykle se zde vychází z poznatků základního výzkumu (např. Blackovy objevy uvedené výše). Největší farmaceutické firmy mají dnes své vlastní velké laboratoře a výzkumné týmy, které na vysoké úrovni rozvíjejí základní výzkum slibující objev léčiv nového typu v různých oblastech. Vedle toho vznikají malé firmy, které se specializují na úzkou farmakoterapeutickou oblast, sledují výsledky základního výzkumu v akademických pracovištích a ve slibném případě např. koupí licenci na novou látku a investují do jejího dalšího vývoje (klinického hodnocení, registrace). Tak tomu bylo např. s novými antiviroty prof. A. Holého (cidofovir [Vistide], tenovir [Viread] a adevir [Hespera] uplatňující se u infekcí CMV, HIV a hepatitidy B) vyvinuté v Ústavu organické chemie a biochemie AV ČR, jejichž klinické zkoušení a uvedení na trh zajistila menší kalifornská firma Gilead Sciences. Přitom tato firma sama objevila oseltamivir [Tamiflu], lék nového typu proti chřipce, který prodala známé švýcarské firmě Roche. Roche pak dokončila klinické zkoušení Tamiflu a zajistila jeho marketing. Díky obrovské mediální kampani věnované hrozbě ptačí chřipky stoupla enormně nejen poptávka po tomto léku, ale i cena akcií Gilead Sciences, takže cena balíku akcií Donalda Ramsfelda, ministra obrany USA, v této firmě se údajně zvýšila z 2,5 na 15,5 miliónů USD.

Tato strategie je nanejvýš riziková, nicméně největší farmaceutické firmy potřebují přijít občas na trh s léčivy tohoto typu („blockbusters“). Poněkud menší firmy se raději omezují na bezpečnější hledání a vývoj tzv. „me-too“ farmak:

b/ me-too farmaka mají sice nové patentovatelné chemické složení, ale známý a obvykle již osvědčený mechanismus účinku. Po objevu obchodně úspěšného léčiva nového typu se brzy objeví mnoho odpovídajících me-too léčiv. Máme mnoho me-too statinů, nesteroidních antirevmatik, antidepresiv a dalších léčiv. Ačkoliv me-too léčiva obvykle nejsou tak ceněna jako léčiva nového typu, přesto mohou mít řadu předností před prototypem, např. rychlejší nástup účinku, jeho delší nebo kratší trvání, větší biologickou dostupnost po aplikaci atd.), takže na trhu někdy i vytlačí prototyp.

2. Generika

Menší rizika i náklady představuje vývoj kopií (tzv. generik) osvědčených léčiv, u nichž vypršela patentová ochrana, generikum však se nesmí významně lišit od originálu. Některé firmy, např. Zentiva, se na ně především zaměřují. Hlavní výhodou generik je mnohdy podstatné snížení ceny, a tím i zvýšení dostupnosti určitého léčiva.

3. Nové kombinace

Nové kombinace známých látek představují další možnost méně riskantního a nákladného vývoje léčiv. Lze jimi zvýšit účinnost, snížit riziko nežádoucích účinků a teoreticky navodit i novou kvalitu. Na druhé straně se jimi zvyšuje riziko lékových interakcí. Lékové kombinace, zejména analgetické, byly kdysi dost rozšířené, šlo však většinou o empirické směsi bez řádného průkazu výhodnosti. Dnes jsou některé fixní kombinace léčiv v různých oblastech farmakoterapie běžné a jejich opodstatněnost je někdy doložena i metaanalýzami, tj. nejvyšším stupněm medicíny založené na důkazech, jako např. u kombinací paracetamolu s opioidy.

Vývojem nových kombinovaných analgetik jsem se zabýval se spolupracovníky před 25–30 lety ve Farmakologickém ústavu ČSAV. Tehdy byla v Československu velká spotřeba zastaralých kombinovaných analgetik obsahujících složky zvyšujících riziko rakoviny, poškození ledvin nebo závislosti, z nichž některé (aminofenazon, fenacetin) byly proto již v jiných zemích zakázány. Snažili jsme se proto vyvinout účinné a bezpečné analgetické kombinace vhodné pro volný prodej. Vyšli jsme z vlastního originálního zjištění, že guaifenesin zvyšuje analgetickou aktivitu paracetamolu i kyseliny acetylsalicylové (tyto tři látky jsou na celém světě volně prodejné), navrhli a patentovali několik nových kombinací těchto a dalších látek. N. p. Léčiva pak zajistil jejich farmaceutický vývoj, klinické zkoušení a registraci. Jedno z těchto analgetik (Ataralgin) dodnes patří mezi nejpoužívanější u nás, dosud se ho vyrobilo přes miliardu tablet. Tato analgetika přispěla k poklesu nežádoucí spotřeby aminofenazonu a fenacetinu u nás a navíc nebyly na ně hlášeny žádné závažné nežádoucí účinky (ani častý výskyt závislosti - na rozdíl od Algeny, Alnagonu), což potvrdilo výsledky našeho preklinického hodnocení.

4. Nové indikace

Objev nové indikace představuje další možnost jak zkrátit a zlevnit vývoj nového léčiva. Příkladem může být např. použití kyseliny acetylsalicylové v nízkých dávkách

1x denně v indikaci inhibice shlukování trombocytů a tím snížení rizika závažných tromboembolických příhod (infarkt myokardu, iktus). Dalším příkladem je použití thalidomidu u určitých projevů lepry (erythema nodosum leprosum) nebo anti-depresiva bupropionu k odvykání kouření.

Hlavička embrya člověčího z 6. měsíce

Instituce pro objev a testování nových farmak

Institucí pro objev a testování nových farmak je v zahraničí mnoho a jsou různého typu od gigantických farmaceutických firem (např. Pfizer, který byl s to nedávno koupit firmu Pharmacia za 63 miliard dolarů, tedy za sumu, která dost přesahuje roční rozpočet ČR) přes střední (např. Gilead Sciences) až po malé podniky zaměřené jen na určitý úzký úsek, např. některé smluvní výzkumné organizace (Contract Research Organisation, CRO).

Největší firmy sázejí dost na „trháky“ („blockbusters“) vydělávající miliardy. Každá by chtěla mít ve svém „lékovodu“ („drug pipeline“) nová léčiva - potenciální trháky, které by jí pomohly kompenzovat snížení zisku poté, co vyprší patentová ochrana jejich předcházejícího trháku a na trhu se objeví jeho levné kopie (generika). Podle některých odhadů takové potenciální trháky, které by se mohly objevit na trhu do r. 2008, mají ve svých „lékovodech“ připraveny firmy Pfizer, Astra Zeneca, Eli Lilly a Merk každá z nich asi tři, Novartis, Abbot asi dva, GlaxoSmithKline, Bristol-Myers, Schering-Plough asi jeden.

U nás bylo již v období 1935–1945 několik firem s vlastním výzkumem a vlastní výrobou léčiv, např. B. Fagner v Dolních Měcholupech, kde se ve válečných letech pracovalo na přípravě penicilinu, nebo Interfarma v Modřanech (Praha), kde bylo vyvinuto originální kumarinové antikoagulans ethylbiskumacetát [Pelentan], které pak bylo u nás po několik desetiletí hlavním lékem tohoto typu.

Nejvýznamnější a nejuspěšnější institucí v oblasti objevu a testování nových farmak byl u nás v letech 1951–1990 podle mého názoru *Výzkumný ústav pro farmacii a biochemii* (VÚFB) v Praze na Vinohradech. Byl tam vyvinut velký počet léků od syntézy přes preklinické a klinické hodnocení až k registraci. Z nich mnohé jsou dodnes běžně používány jako např. Ajatin, Kinedryl, Valetol, Mesocain, Prothiaden, Trimepranol. Poslední dvě léčiva jsou zvláště významná.

Trimepranol obsahuje originální tuzemský beta-blokátor metipranolol vyvíjený již koncem šedesátých let pod vedením doc. V. Trčky, tedy nedlouho po objevu prvního betablokátoru propranololu dr. Blackem r. 1964. Trimepranol byl uveden na trh již r. 1971 a stal se nadlouho jediným a nejpoužívanějším beta-blokátorem u nás (dovoz ze Západu byl minimální). Takže bez nadsázky lze říci, že tento výsledek doc. Trčky a VÚFB umožnil již v sedmdesátých letech moderní terapii hypertenze a prevence infarktu myokardu u nás a že se tím pravděpodobně zachránilo dost lidí před předčasnou smrtí. Trimepranol byl velmi úspěšný i obchodně a stal se jedním z mála tuzemských originálních léků, které se vyvážely i na Západ. U nás se ho prodalo za 1,46 miliardy Kčs, do SRN se ho (substance) vyvezlo za 11,2 miliardy Kč (v tehdejších relacích)!

Podobně úspěšné bylo antidepresivum Prothiaden. Obsahuje dosulepin, který ve VÚFB syntetizoval dr. Protiva, jeho potenciálně antidepresivní účinek odhalili při preklinickém hodnocení ve VÚFB dr. Metyšová s prof. Votavou (který byl v té době současně přednostou Ústavu farmakologie na naší fakultě). Prothiaden představoval šetrné antidepresivum první generace, které se u nás často předepisovalo (v letech 1968–1989 asi 1,3 miliardy definovaných denních dávek). Kromě toho se prosadil i na Západě, kam se jeho substance vyvezlo za 23 miliard Kč.

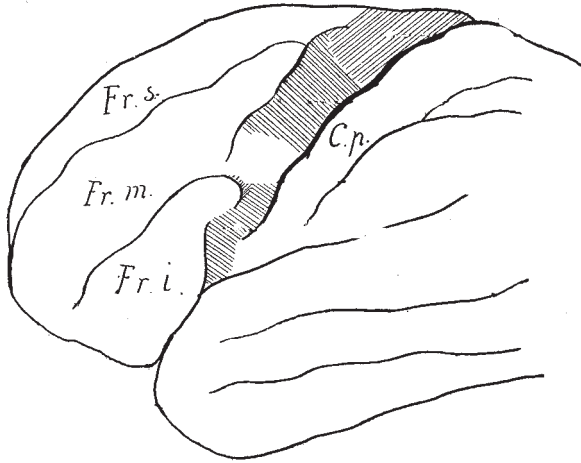
Uvádím tyto údaje podrobněji též proto, aby bylo zřejmé, že výzkum a vývoj nových léčiv je možný a může být výnosný i v menších zemích (pro což svědčí i úspěšné objevy, vývoj a prodej nových léčiv např. v Belgii, Holandsku, Dánsku).

Farmaceutický vývoj nových léčiv probíhal i ve Výzkumném ústavu antibiotik a v Galeně (nyní Ivax). Dnes je naší největší farmaceutickou firmou Zentiva, jejímž základem a předchůdcem byla Léčiva, která vycházela z firmy B. Fragner. Výzkum nových léčiv probíhá i v akademie věd, nejintenzivnější je v Ústavu experimentální biofarmacie v Hradci Králové.

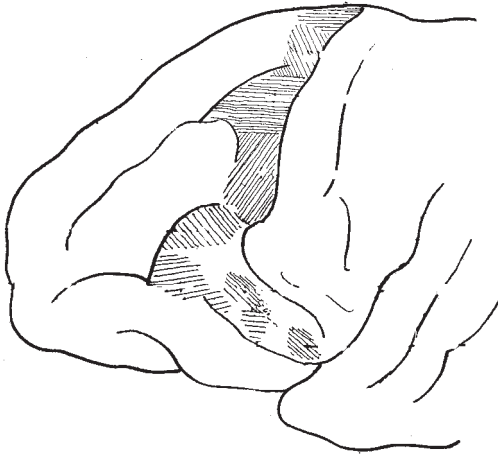
Instituce pro kontrolu farmak

V zájmu ochrany zdraví obyvatelstva je kontrola účinnosti a bezpečnosti léčiv na určitých teritoriích zajišťována příslušnými státními nebo územními správními institucemi. V České republice je to Státní ústav pro kontrolu léčiv (SÚKL) v Praze, v Německu Bundesinstitut für Arzneimittel und Medizinprodukte, ve Velké Británii Medicines and Healthcare Products Regulatory Agency. Pro členské státy EU je důležitá zejména Evropská agentura pro léčivé přípravky (European Agency for the Evaluation of Medicinal Products, EMEA) se sídlem v Londýně. V poslední době je snaha usnadnit registraci léčiv ve více členských státech EU pomocí tzv. centralizovaného nebo decentralizovaného postupu s procedurou vzájemného uznávání. Asi nejznámější státní institucí pro kontrolu léčiv je pověstná FDA, „U.S. Food and Drug Administration“, která letos (2006) slaví sté výročí.

Schéma kortikálních center podle údajů F. Krause pro člověka

Schéma lokalizace v koře šimpanze

GENIUS LOCI

RODÁCI Z JIŽNÍCH ČECH

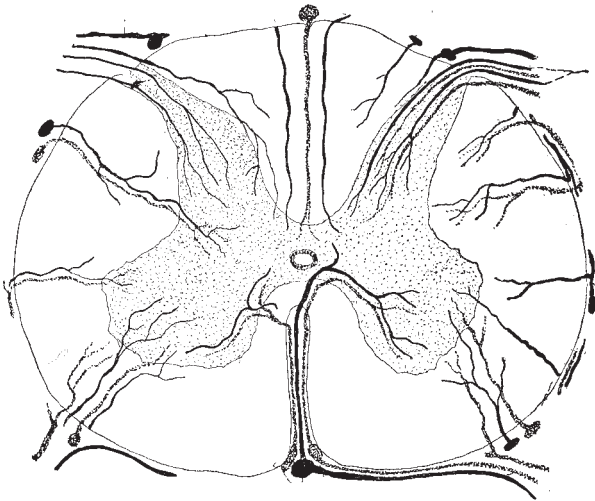
Jaroslav Kos

Anatomové Jihočeši

V letech 1881–1883 se postupně otevíraly jednotlivé české fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze podle „reskriptu“ císaře Františka Josefa I. z 10. dubna 1881. Nejdříve zahájila činnost česká fakulta právnická a filozofická (1881), jako poslední otevřela své brány **česká fakulta lékařská** na podzim 1883.

Příčina dvouletého opoždění otevření lékařské fakulty byla v tom, že se pro teoretické obory medicíny musela nejdříve postavit budova v Kateřinské ulici, která byla míněna jako provizorium, ale slouží lékařské fakultě dodnes.

Podle zpráv uveřejňovaných postupně v Časopisu lékařů českých (ČLČ) probíhaly stavební práce velmi rychle: 7. dubna 1883 – stavba budovy již započala. 6. října – pracuje se pilně na asfaltování podlah v pitevnách. 13. října 1883 – den otevření české fakulty lékařské.

Schéma cév krevních v míse

Prof. dr. Václav Steffal (16. 9. 1841–14. 4. 1894)

Prvním anatomem české lékařské fakulty v Praze byl MUDr. Václav Steffal, do té doby praktický a okresní lékař v Praze. Na stolec anatomie nebyl vybrán náhodou. Bylo mu tehdy 42 let, jako praktický lékař se velmi pilně zúčastňoval schůzí a přednášek Spolku lékařů českých, kde byl členem výboru a po mnoho let jednatelem. Ve Spolku velmi často přednášel a demonstroval pitevní nálezy.

V anatomii pracoval již za studií, jeho zájmu a pile si všiml prof. Bochdalek a oblíbil si ho natolik, že mu nabídl na anatomii místo 1. asistenta, a tím i prosektora, ještě před dosažením doktorátu. Na tomto místě pracoval Steffal od r. 1868 do r. 1871, kdy 70letý Bochdalek pro stáří a nemoc „odešel na odpočinek a ústav předal ve prospěch svého posledního asistenta, p. dr. Steffala, kterého rozhodným způsobem ve sboru profesorském za prozatímního svého nástupce odporučoval a prosadil“ (ČLČ 1883, 22: s. 92). Čeští lékaři a studenti vyvinuli tehdy maximální snahu, aby byl po odchodu Bochdalkově jmenován profesorem Steffal. Ale v té době byli profesori prakticky jen Němci a za anatoma povolali profesora Henke z Tübingenu. Po čtyřech letech práce v anatomii se proto Steffal z ústavu vzdálil, věnoval se praktické medicíně a přijal místo okresního lékaře v Praze. Anatomii však žil dále a jak mu to čas dovoloval, chodil na anatomii a pracoval hlavně u prosektora Flemminga, pozdějšího profesora v Rostocku. V té době také napsal řadu anatomických hesel do naučného slovníku Kobrova a pitevní, tj. anatomické úvody do Eiseltovy Odborné pathologie a terapie, a sice Anatomie přístroje dýchacího a Anatomie rodidel. Schrutz hodnotí tyto statě jako „pilné práce rázu kompilačního“. Mimo to byl od r. 1871 zkušebním komisařem plastické anatomie kandidátů učitelství kreslení na středních školách a později též profesorem plastické anatomie na malířské akademii.

V letech 1872 až 1883 uveřejnil Steffal jako okresní „městský physicus“ několik pojednání týkajících se hygieny a obecného zdravotnictví, např. „Zdravotnická zpráva o škodlivosti dýmu z pražené kávy“ a „Ústřední síně pro zemědělců v Praze“ (1875) nebo o rok později „Úsudek zdravotnický o místnostech, kde hadry, cáry papírové, kosti, rohy atd. přebírány bývají“. Přitom měl trvalý zájem o problémy anatomické a patologickoanatomické. Dosvědčují to jeho časté referáty a přednášky na schůzích Spolku lékařů českých.

Demonstroval nejrůznější zajímavé preparáty vzácných novotvarů, vývojových zrudností a variet stejně jako často referoval z literatury o novějších pracech ze všech systémů a své přednášky doprovázel četnými kresbami. O čistě popisném charakteru Steffalova odborného zájmu svědčí publikované referáty v ČLČ, jako např. „Výsledek částečného pitvání mrtvolky Františka Palackého“, „Přirozené šterbiny kostní ve švu parietálním a lambdovitým dozrálého plodu“ a další.

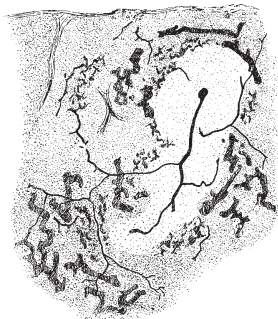
Pro svůj trvalý zájem a známost v univerzitních kruzích byl Steffal vybrán za anatoma na obnovené české lékařské fakultě, při nástupu r. 1883 jmenován mimo-

řádným profesorem – jen profesor mohl tehdy zkoušet – a za necelé čtyři roky na to se stal profesorem řádným. První úvodní přednášku měl v pondělí 5. listopadu 1883 „v sále ústavu anatomického“ (ČLČ 1883).

Na fakultě ho čekalo mnoho práce. Bylo posluchačů mnoho – přes 160 v I. ročníku a na české fakultě celkem 410 mediků, zatímco na německé jen 200 – pomůcky nebyly žádné, a tak Steffal pilně vykládal, kreslil na tabuli obrázky a neúnavně vysvětloval v přeplněných pitevnách. Během prvního desetiletí shromáždil na tisíce muzeálních preparátů a není se proto čemu divit, že v průměru pedagogické práce mu nezbývalo času na práci vědeckou.

Hned po nástupu na úřad učitelský pomýšlel na to, aby sepsal pro své posluchače českou učebnici anatomie. Horlivě sbíral potřebný materiál, pořizoval výpisy, ale přes největší snahu musil zvládnout tolik obtížných úkolů, že mu nebylo dopřáno dokončit své dílo aspoň v rukopisu. Přispěla k tomu zřejmě i jeho těžká choroba, rakovina žaludku, která po desetiletém působení ve funkci profesora ukončila v dubnu 1894 předčasně ve 53 letech jeho život.

V roce 1958 vyšel v ČLČ článek prof. Hromady „Přednášky z anatomie Václava Steffala z roku 1887–8: příspěvek k poznání výuky v prvních letech rozdělení Univerzity Karlovy“. Hromada tehdy získal rozmnožený ručně psaný text, svázaný v knihu o 1046 stranách s tištěným titulním listem: Anatomie – podle přednášek ř. prof. dr. V. Steffala 1887–8. Podle těchto přednášek se studovalo až do doby, kdy vydal Janošík svou dvoudílnou Anatomii člověka (1898). V učebnici Steffalově je velmi zajímavé počtení, odráží se v ní úroveň tehdejších anatomických vědomostí i neznalostí mikroskopické stavby a mnohde i funkce. Názvosloví vedle latinského je všude české, na mnoha místech nám dnes málo srozumitelné: souvaz, souchrust, koch, pleška, cíbel, opesek, vateň aj. Každopádně vykonal Steffal vydáním litografovaných přednášek velmi záslužnou práci, na kterou bezprostředně mohl navázat Ondřej Schrutz svým přehledem anatomie Slováků r. 1892.

Nastříknuté cévy krevní ve slezině

Profesor MUDr. Karel Weigner (10. 4. 1874–20. 11. 1937)

Nejvýraznější postava v anatomii a vedoucí osobnost na lékařské fakultě v Praze i na Univerzitě Karlově v době 1. republiky

Narodil se v Batelově, kde jeho otec byl řídícím učitelem. Tam vychodil obecnou školu a v letech 1884–1893 studoval na gymnáziu v Třebíči. V té době se rodiče přestěhovali do Mohelna na jižní Moravě, student ve školním roce bydlel v Třebíči. Ve vyšší třídě onemocněl zánětem ledvin, celý otekl a téměř rok musel ve studiu vysadit.

V letech 1893–1898 studoval na české lékařské fakultě v Praze, přivydělával si kondicemi a snil o tom, že se bude věnovat bakteriologii. Dokladem tohoto zájmu jsou jeho první dvě práce z let studentských „Mor dýmějový či indický“ a „Nové preparáty Kochovy a přehled seroterapie při tuberkulóze“ (1897). Náhoda změnila směr Weignerovy dráhy. Při praktiku z histologie všiml si prof. Janošík krásných Weignerových kreseb preparátů, nabídl mu místo demonstrátora na anatomickém ústavu (1895) a po promoci 1898 místo asistenta. V neuvěřitelně krátké době, za tři roky po promoci, Weigner habilitoval a za pět let na to jako 32letý r. 1906 byl jmenován mimořádným profesorem. Řádným profesorem se stal až v r. 1918, do té doby působil na ústavu ve funkci asistenta. V roce 1920 dostal samostatné oddělení pro topografickou anatomii a přednostou ústavu se stal po odchodu Janošíkově do důchodu v r. 1926.

V seznamu prací, které po Weignerově smrti sestavil a publikace zhodnotil Borovanský, je uvedeno 147 titulů. Stěžejním a životním dílem je bezesporu pětidílná Topografická anatomie, bohatě ilustrovaná, na níž začal pracovat v roce 1909, poslední díl vyšel 1925. V letech 1930–1939 vyšlo druhé upravené vydání.

Přednášky měl prof. Weigner vždy pečlivě připravené a podávané krásným, vybroušeným jazykem. Často procházel pitevnami, se studenty nad preparáty diskutoval a nešetřil zvědavými otázkami. Jeho majestátný vzhled, vysoká postava a kouzlo osobnosti vzbuzovaly respekt. Ke studentům byl vlídný, v posluchárně snadno navazoval kontakt a nešetřil zajímavými anatomicko-klinickými poznámkami „pod čarou“, které každému utkvěly v paměti. Jednou při výkladech o slezině upozornil, že se dosud nepodařilo prokázat lymfatické cévy ve slezině. A dodal: „Říkám to proto, abyste si nemysleli, že v anatomii je všechno hotovo. Je tam mnoho problémů k řešení a kdokoli z vás se z anatomie může habilitovat.“ Taková poznámka vyvolala u posluchačů prvního ročníku salvu smíchu, na kterou Weigner, dívaje se přes brýle, reagoval: „Nic se nesmějte, možná, že mezi vámi sedí můj nástupce!“

Při rigorózech byl Weigner velmi náročný, ale spravedlivý. Anatomie byla – a stále je – postrachem, studenti se před rigorózem trásli a nikdy si nebyli jisti výsledkem.

Bylo to hlavně proto, že studium z Weignerovy učebnice topografické anatomie bylo nesmírně náročné. Chyběla systematika, bez níž např. studium prvního dílu, hlavně mozku, bylo prakticky nemožné. Přitom Weigner mozek systematicky nikdy nepřednášel. Při zkoušce dovedl po několika větách správně odhadnout, koho má před sebou, a psal pak známku po několika minutách.

Své demonstrátory si Weigner vybíral výhradně při rigorózu. Byl šťastný, byli to lidé vysokí, statní, s nimiž se rád na výšku poměřoval. Když v r. 1926 po odchodu Janošikové přebíral ústav, pozval si všechny asistenty a prohlásil: „Pánové, kteří dělali u Janošíka, musí prominout...“, a ponechal si v ústavu jen ty asistenty, které sám zkoušel. Vztah mezi Janošíkem a Weignerem byl zpočátku velmi pěkný. Janošík byl vědcem evropského jména a Weigner mu plně podléhal jak odborně, tak v názorech filozofických.

Vzájemný vztah obou profesorů se však změnil po převratu 1918. Janošík byl zastáncem rakouské monarchie, Weigner byl opojen československou státností a obdivem k Masarykovi. S jeho rodinou udržoval vřelé přátelské styky, zvláště s Alicí Masarykovou, která mu např. k padesátinám poslala nádherný koš s padesáti červenými růžemi.

Třenice v ústavu nastaly hlavně po jmenování Weignera řádným profesorem. Weigner chtěl – hlavně z existenčních důvodů – zkoušet, Janošík to nepřipustil. Došlo to tak daleko, že si Weigner musel vymáhat své právo zkoušet rigorózu soudně. Při vyhrál, ale současně se mu uzavřel celý ústav včetně přístupu ke sbírkám a materiálu. Byl vykázán do malé pracovny s jedním oknem do dvora, kam nikdy slunce nepřišlo; stal se šéfem oddělení pro topografickou anatomii bez asistentů, ústavní knihovna mu nebyla přístupná. V té situaci pracoval na své Topografii. Weigner prostě přestal pro Janošíka existovat. Ve svém spisu „Jan Janošík“ na závěr Weigner píše: „Janošík byl uzavřený, nesnadno přístupný. Měl sklon k pesimistickému nazírání na kvalitu lidí, byl nedůvěřivý a vzácný dar života – přátelství – chápal po svém způsobu... Přesto neváhám těch třicet let soužití uzavřít tak, že světla a tepla bylo víc.“

Weigner byl ve své době člověk nesmírně angažovaný a veřejně činný. Anatomii pokládal za vědu živou, rád přednášel pro tělocvikáře, výtvarníky, zdravotní sestry, Červený kříž, byl vedoucím činitelem v tělovýchovném hnutí a hlavně v Sokole. Byl označován jako vynikající nástupce Tyršův, mnoho o tělesné výchově na veřejnosti přednášel a psal do časopisů.

Weignerova mimofakultní činnost byla velice rozsáhlá, ve všech společnostech a kulturních institucích, v nichž pracoval, bylo záhy znát sílu jeho osobnosti a brzy měl všude vůdčí úlohu. Ač sám o tom nikdy nemluvil, bylo známo, že je velmistrem svobodné lóže zednářské. V letech 1923–1928 byl starostou Královských Vinohrad, kde se svou rodinou bydlil v činžovním domě v Kolárově (nyní Varšavské) ulici, v roce 1930 se přestěhoval do vily na Kleovku u Grébovky.

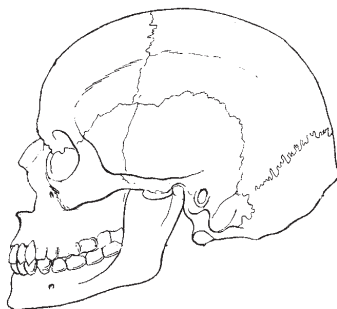
Když byly v roce 1923 otevřeny teoretické ústavy lékařské fakulty Komenského univerzity v Bratislavě, založené v r. 1919, obrátilo se vedení fakulty na profesora Weignera s prosbou o pomoc při budování anatomického ústavu. Weigner pomáhal budovat ústav jako svůj vlastní, staral se o jeho zařízení, poskytl ze svého materiálu první sbírky preparátů, obrazů a diagramů, dojížděl do Bratislavy a staral se všemožně o to, aby mladý ústav byl vybaven vším, co bylo třeba. Pro své zásluhy byl zvolen mezi prvními za řádného člena Učené společnosti Šafaříkovy.

Weigner byl dvakrát děkanem pražské lékařské fakulty, ve šk. r. 1936–37 pak rektorem Univerzity Karlovy. Úřad rektorský pokládal za vyvrcholení své akademické dráhy. Byla nenahraditelná škoda, že záhy po skončení svého rektorského roku jako prorektor UK zemřel.

Převládalo přesvědčení, že příčinou vleklé nemoci byla pankreatitida, na kterou se po léta léčil. Teprve pitvou bylo zjištěno, že se jednalo o rakovinu tračníku, která při včasné poznání mohla být možná s úspěchem operována.

Poslední rozloučení s profesorem Weignerem v Pantheonu Národního muzea 24. listopadu 1937 bylo dokladem, že šlo o zcela mimořádnou osobnost. Dosloučovala to delegace vlády a zákonodárných sborů, přítomnost Hany Benešové, zastoupena byla generalita, zástupci vysokých škol, vědeckých institucí. Referáty o Weignerově úmrtí a jeho pohřbu přinesly všechny naše noviny a řada časopisů.

Nejtrefnější dovedl postihnout osobnost profesora Weignera ve svém nekrologu Karel Čapek, který připomněl i jeho účast na pohřbu prezidenta T. G. Masaryka: „... Ještě na pohřbu prezidenta Osvoboditele převyšoval o celou hlavu ostatní pohřební průvod; tehdy však na jeho pěkně řezané tváři pod jeho bílými vlasy ležela přísná chmura bolesti. To krásný člověk skláněl vysokou hlavu před rakví druhého krásného a velkého člověka. Náš život byl ochuzen o něco dokonalého, nač jsme vždy – i mimo měřítko vědy – vzhlíželi s radostí a pýchou.“

Hlava Evropana

Profesor MUDr. et RNDr. Karel Žlábek (8. 1. 1902–22. 5. 1983)

Žlábek se narodil a své dětství prožíval v myslivně v Hrdlořezech u Suchdola nad Lužnicí. Měl čtyři sourozence, z nichž jeden bratr zemřel ještě v perinace, druhý se stal učitelem hudby. Jedna ze sester, Božena, byla operní pěvkyně v brněnském divadle, druhá se provdala.

Jako dítě samoty byl Žlábek obklopen čistou přírodou, která formovala jeho myšlenkové zaměření i povahu. Do obecné školy nechtěl chodit, nemohl si zvyknout na kolektiv dětí, z vyučování utíkal, a tak než se přizpůsobil novému prostředí, musela ho do školy vodit služebná a být s ním ve třídě po celou dobu vyučování. Ve škole pak výborně prospíval a na radu učitele šel studovat na gymnázium v Třeboni. Pod vlivem styku s přírodou zrál v něm rozhodnutí studovat přírodní vědy, rodina a hlavně otec byli jiného názoru a doporučovali studium medicíny. Důvody byly jasné: absolvování přírodovědy neskýtalo naději na slušnější živobytí a hlavně se počítalo s tím, že by Karel mohl převzít dobře zavedenou ordinaci po svém strýci.

Po maturitě se zapsal Žlábek na pražskou lékařskou fakultu, ale zájem o zoologii ho jako medika táhl do Národního muzea, kde se věnoval studiu vážek. Měl však i vrozené hudební nadání, a tak si přivydělával hrou na klavír. Po rigorózu z anatomie mu examinátor nabídl místo demonstrátora. A to mělo zásadní vliv na další Žlábkův vývoj. Na podzim r. 1926 převzal otěže anatomického ústavu po odchodu prof. Janošíka prof. Weigner. Žlábka si v ústavu ponechal a po promoci mu nabídl místo odborného asistenta. Žlábek anatomii žil, vynikal širokým biologickým rozhledem, soustavností a vytrvalostí v práci a velmi dobrou preparační dovedností. Byl pověřen vedením systematických pitevních cvičení prvních ročníků a dlouhá léta vysedával do pozdních večerních hodin v pitevně a neúnavně zaznamenával všechny variety a anomálie svalů horní končetiny. Jeho hlavní zájem se soustřeďoval na srovnávací studium žvýkacích svalů u člověka a různých živočichů, výsledky prací jsou dodnes citovány ve světové literatuře.

Zájem o srovnávací anatomii a antropologii vedl Žlábka k tomu, že jako asistent anatomie vystudoval přírodovědeckou fakultu v Praze a v r. 1932 se stal doktorem přírodních věd. Jako stipendista pracoval rok ve Francii a kratší dobu pobyl v Londýně.

Za svého pobytu ve Francii začal sbírat a později soustavně doplňoval deponitář materiálů pro anatomii ptáků. Tento materiál však byl hned na počátku okupace za likvidace českých ústavů zničen a nepodařilo se ho obnovit.

V roce 1933 vyzval prof. Weigner Žlábka k habilitaci. Docent Žlábek pak přednášel pro studenty prvního semestru preparační techniku a hlavně soustavu svalovou. Vcházel vždy svižným krokem do naplněné posluchárny, opřel se o rám tabule a zpa-měti, bez poznámek, odříkával text přednášek pomalu, aby každý stačil slovo od slova zaznamenat. Bylo to pro posluchače velmi užitečné, protože studium z Weignerovy

Topografie bylo pro začátečníky nesmírně obtížné. A tak se studovalo z psaných poznámek, ilustrovaných jednoduchými, ale velmi srozumitelnými schématy, která Žlábek při přednášení maloval barevnými křídami na tabuli.

Zavření českých vysokých škol 17. listopadu 1939 přerušilo Žlábkovu pilnou práci. Šest těžkých válečných let pak pracoval na prosektuře Vinohradské nemocnice. Bezprostředně po skončení války, v květnu 1945, se vrátil do anatomického ústavu, nikoli však do původního v Kateřinské ulici, kde byla za okupace zřízena stomatologická klinika, ale do samostatné budovy bývalých německých morfologických ústavů, proti hlavní nemocnici na Karlově náměstí. Tam byla ukrutná spoušť, budova dostala při květnovém bombardování Prahy dva zásahy od bomb, všechna okna byla vytlučena, střecha rozbitá, sbírky v sutinách, za deště přšlo až do přízemí.

Obnovovací práce na budově v té době, kdy nebyl potřebná materiál, byly velmi svízelné. Počátkem června 1945 se zahájilo vyučování, začal mimořádný letní semestr, do poslucháren a piteven se nahrnuly tisíce posluchačů, kteří po válečném přerušení studia toužili co nejrychleji dohnat ztracený čas.

Do tohoto rozletu a pracovního nadšení přišla už koncem června 1945 zpráva, že je nezbytně třeba anatoma na brněnské lékařské fakultě. Docent Žlábek bez váhání splnil žádost děkana fakulty a počátkem července se rozloučil s pražským ústavem, přestěhoval se do Brna a ujal se vedení nejen anatomického, ale i histologicko-anatomického ústavu, který tehdy také neměl svého přednostu.

V Brně čekala na docenta Žlábka nepředstavitelně tvrdá práce. Žlábek byl tehdy naštěstí v nejlepším životním věku, po čtyřicítce, plný síly, elánu, chuti do práce a hlavně velkých životních zkušeností. Neúnavně přednášel v paralelních kurzech anatomii, histologii i embryologii v nabitých posluchárnách a protože nebylo z čeho studovat, začal psát a tiskem vydávat učební texty, zpočátku ve formě cyklostylovaných skript, později přepracovaných učebnic. Již v r. 1946 vyšla Histologie, pak Embryologie, v r. 1947 Přehled anatomie člověka a Pitevní cvičení. Stranou Žlábkova zájmu nezůstala ani výchova středních zdravotníků, pro které již za války připravoval a v r. 1946 vydal ilustrovanou učebnici Anatomie o 540 stranách. Sérii učebnic ukončil Úvod do topografické anatomie (1956).

V roce 1946 byl Žlábek jmenován řádným profesorem anatomie a v té době mu přibyl ještě další náročný úkol. Pomáhal při zařizování morfologických ústavů na obnovené Univerzitě Palackého v Olomouci.

Při zkouškách měl Žlábek vysoké požadavky a snažil se být maximálně objektivní a spravedlivý. V jednání se studenty a zvláště při zkouškách nebyl nikdy ironický. I když se dověděl sebevětší nesmysl, jen suše poznamenal: „To nejde, kolego,“ nebo „Musíte si to zopakovat“. Pro posluchače byl osobností, která přitahovala. Strohost byla jen na povrchu. V osobním styku byl skromný a velmi ohleduplný. Rozuměl legraci a dovedl se od srdce zasmát. O ústavních večírcích hrával na harmoniku a bezvadně zpíval, nejraději „Kanonýra Jabůrka“. Pěstoval turistiku, rád chodil pěšky,

za studií dokonce z Prahy až do Třeboně. Na ústavu měl stále připravený bicykl a při výletech mu často ani fyzicky zdatní asistenti nestačili.

Jeho žáci vzpomínají, že bylo radostí s ním pracovat, i když měl velké požadavky. A své připomínky sděloval zcela otevřeně. Hotové práce obvykle několikrát vracel a nelitoval času na diskusi. V jeho bibliografii nenajdeme týmové práce s větším počtem autorů, za spoluautora se pokládal jen tehdy, když se na problému konkrétně podílel. A tak mnoho jeho myšlenek je skryto za autorstvím jeho žáků. Žlábkův vědecký zájem se v Brně se soustředil na studium cévního řečiště v ledvinách a jeho regulačních mechanismů.

Z kostnic v Brně a okolí shromáždil a z ústavního materiálu doplnil rozsáhlou sbírku lidských kostí, snad největší u nás. Žlábek velmi dobře rozuměl antropologii, má velké zásluhy o obnovení tohoto oboru v Brně. Sluší se vzpomenout, že dávno předtím, než byl odhalen Dawsonův nález lebky Eoanthropa jako falzifikát, studoval Žlábek v Londýně mandibulu této relikvie a podle délky fossa digastrica prohlašoval, že se nemůže jednat o čelist člověka.

Žlábkova příslovečná přesnost, soustavnost a kritičnost byly jádrem jeho působení na ústavu, na fakultě, v odborných společnostech i ve veřejnosti. Byl vždy přímý a svérázný, byl-li přesvědčen o správnosti svých názorů, pak za nimi pevně stál a je hájil, i když mu to často přinášelo potíže a nepříjemné životní komplikace; jen seriózní a zdůvodněnou argumentaci dovedl přijmout a podle ní svůj názor opravit. Jako věčný opozičník, který odmítal plnit nejrůznější nesmyslná nařízení a ideologické příkazy, nebyl přes své nesporně vysoké odborné kvality u nadřízených „orgánů“ oblíben. Došlo to tak daleko, že byl v r. 1962 ve vedení ústavu a katedry nahrazen „straníkem“ a až do odchodu do důchodu v r. 1970 byl na ústavu v subalterním postavení. Ani v důchodu nedovedl bez ústavu žít, denně tam chodil, studoval, sepisoval a jako vědecký pracovník setrval až do r. 1979.

Poslední roky života mu znepríjemňovaly zdravotní potíže z postupující arteriosklerózy; žil převážně doma v rodinném prostředí a v letních měsících ve svém letním bytě v Třeboni. 8. ledna 1983 dovršil 81 let věku a za necelých pět měsíců na to, 22. května, zemřel. Jeho skon uspíšila plicní komplikace po fraktuře collum femoris. Všichni, kdo profesora MUDr. et RNDr. Karla Žlábka blíže poznali, si ho váží pro jeho příslovečnou přesnost, spravedlnost a nekompromisní jednání.

Žební chrupavky embrya člověčího z 4. měsíce

Josef Rejsek (8. 11.–16. 1. 1932)

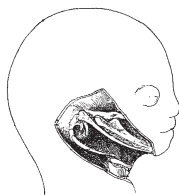
Nejznamenitější preparátor, histolog, umělec a ilustrátor, který se na pražské univerzitě těšil mimořádné vážnosti a jako vědecká kapacita dosáhl mezinárodního uznání, pan Josef Rejsek se narodil v Pelhřimově, kde byl jeho otec truhlářem.

Po gymnaziálních studiích vstoupil r. 1876 na Akademii výtvarných umění v Praze a chtěl se stát profesorem kreslení na středních školách. Měl v úmyslu věnovat se historické malbě, po předčasné smrti svého otce byl však nucen hledat si nějaký zdroj příjmů, aby mohl zaopatřit sebe a vypomoci svým sourozencům. Začal proto ve volných chvílích od r. 1879 docházet do fyziologického ústavu, kde kreslil pro přednostu prof. dr. Herinka. Na jeho radu se začal vážně věnovat vědecké kresbě, vzdělával se v normální a mikroskopické anatomii a přitom se seznámil s prof. dr. Goletem, přednostou anatomického ústavu, pro jehož Mikroskopickou anatomii nakreslil všechny ilustrace stejně jako pro učebnici histologie prof. dr. Mayera. Vedle toho vytvářel téměř všechny obrázky pro vědecké práce nebo učebnice na tehdejší německé lékařské fakultě.

Po rozdělení univerzity začal Rejsek pracovat i na české lékařské fakultě, ale žádosti profesorského sboru o zřízení místa preparátora bylo ministerstvem vyučování vyhověno teprve r. 1895. Za deset let se konečně Rejsek dočkal, že byl dnem 21. prosince 1904 ustanoven preparátorem definitivním.

Na anatomii se Rejsek vycvičil ve zhotovování muzeálních anatomických preparátů a zavedl vlastní techniku preparátů korozivních. Ty byly chovány v anatomickém muzeu jako velká vzácnost, byly však za nacistické okupace beze zbytku zničeny. Za své návštěvy na několika německých ústavech se seznámil s technikou muláží, podstatně ji zdokonalil a vytvářel pak vynikající muláže hlavně pro oční kliniku. Stejnou technikou vytvořil v době, kdy byl na odpočinku, veliké množství dokonalých modelů hub, ovoce, různých léčivých i jedovatých bylin.

Rejsek s rodinou v ústavu bydlil ve služebním bytě za posluchárnou; rodina ho však téměř neviděla, protože byl od časného rána do pozdní noci v ústavu. Pracoval ve své preparatorně a přitom se pilně věnoval vědecké činnosti a bádání v oblasti mikroskopické anatomie a embryologie a sám publikoval množství prací v časopisech České akademie, hlavně v časopisech německých a francouzských.

Žební chrupavky embrya člověčího z 5. měsíce

Jeho stěžejním a nesmírně záslužným dílem na svou dobu byla Mikroskopická technika.

Nesmírně rozsáhlá je Rejskova činnost ilustrátorská. Kresbami vybavil Janošíkovy učebnice Histologie, Anatomie, Anatomický atlas, Hlavovu Patologickou anatomii a řadu dalších. Měl mimořádné znalosti v reprodukčních technikách a spolupracoval s několika tiskárnami.

O jakou osobnost šlo, dosvědčuje v nekrologu prof. Domin: „Rejsek byl umělec a vědec v jedné osobě a jako preparátor neměl sobě rovného. Vyučil na tisíce posluchačů lékařství, stal se nepostradatelným mnoha vědeckým pracovníkům a nejedna habilitační práce by nespátřila světlo světa bez jeho účinné součinnosti. Byl duch originální a tvůrčí a v biologických oborech byl skutečným mistrem.“

*Z přednášky Jaroslava Kose „Anatomové – Jihočeši“ na 24. sjezdu
Čs. anatomické společnosti. Dějiny vědy a techniky, 1992/1*

Poměr roury zažívací embrya čl. ze 7. měsíce

TEXT

CVERKOLOGIE

Trpaslíci všech zemí

Helena Haškovcová: Můj král trpaslíků aneb cverkologie – první česká vědecká nauka o trpaslících. Galén, Praha 2006

Ukázky z knihy

Zwergologie a cverkologie

Věda o trpaslících se zabývá především, nebo dokonce výhradně, **trpaslíkem zahradním, případně klasickým pohádkovým trpaslíkem alpským**, ve vedlejších disciplínách pak i **skřítky, rarášky, diblíky, stodolníky, domovníčky, pidimužíky, plivníky a třeba i severskými trolly**. Neprobádanou oblastí jsou také modifikovaní trpaslíci, kteří obývají vzdálené kontinenty. Najdeme je všude, výjimkou není ani africká Namibie nebo vzdálené Japonsko. Obsahem samostatné nauky by pak mohli být uměle, resp. fantazijně vytvoření maličcí mužičci, např. **hobbité**.

Někteří odborníci doporučují, aby se věda o trpaslících zahradních nazývala **nanologie** (nanus = malý). To je ale sporný návrh, protože klasická nanologie (nauka o trpaslictví) je rezervována pro studium lidí s nápadně malým vzrůstem těla (zpravidla do 100 cm). Zatímco pro malé lidi je rezervována předpona nano, pro habány je to naopak předpona giganto. V této souvislosti je vhodné připomenout, že už v roce 1965 uvažoval o vhodném názvu pro vědu o trpaslících také basilejský novinář a znalec trpaslíků **Hanns-U. Christen** a propagoval „kombinovaný“ pojem **hortonanologie** s tím, že se jedná o malé bytosti zahradní.

Patrně největší ohlas měl návrh těch odborníků, kteří se rozhodli zdůraznit především fakt, že se jedná o trpaslíky. Název tak může být snadno konstruován od základního **německého označení pro trpaslíka – der Zwerg**. Příslušná věda by se pak mohla jmenovat Zwergenkunde nebo **Zwergologie**, v počeštělé formě **cverkologie**. Tím by totiž v českém prostředí vešlo ve všeobecnou a jednoznačnou známost, že klasická a vážná věda má v případě nauky o trpaslících také svou fantazijní část. Ostatně srovnání s oblíbenou českou cimrmanologií je zcela namístě.

Jistě lze zvažovat i jiné názvy. Význačný český geolog **Václav Cílek** například píše o „**radostné vědě o trpaslících**“. Je to také hezký název, problém ale je, že od něho nelze jednoduše odvodit označení toho, kdo se touto disciplínou zabývá. „Radost-

novědec“ by asi nenašel kladnou odezvu u vznešených badatelských kolegů z jiných oborů. Z tohoto důvodu se vřele přikláním k názvu cverkologie, protože i **cverkolog a cverkoložka zní jednoznačně, výstižně a hrdě**. Úmyslně opomím zcela český název, tedy trpaslíkologie, a to proto, že je méně libozvučný a lehce devalvující. Naopak cizí, ale počestěný výraz cverkologie vzbuzuje respekt, navozuje libé pocity tajemství a je noblesní.

V cverkologii se jako základní metoda používá především přímé pozorování, dále pak fantazijní a snové konstrukty. Vytrvale a systematicky se zdůrazňuje veselost trpaslíků a lidí, kteří se jimi zabývají a hrají si s nimi i s reáliemi o nich. Pokládá se za samozřejmou povinnost, že každý badatel v této oblasti bude dříve či později osvětově a publikačně činný. Ostatně publikační činnost neodlučně patří k vědecké práci a ostře sledovaný citační index má své opodstatnění i v cverkologii.

Cverkologem se pak označuje každý člověk, který chce upřímně a poctivě přispět k osvětlení existence a života trpaslíků, a to bez ohledu na svou základní profesi. Je ovšem přípustné, aby svá vědecká pozorování o trpaslících prováděl právě ve své profesi, ovšem bez nároku na honorář. Pracovní doba není ani vymezena, ani omezena. Člověk, který se věnuje cverkologii, musí mít trpaslíky rád a dále se za ně nesmí stydět. Zda má zahrádku či nikoliv, to není podstatné, ale vlastnictví alespoň jednoho trpaslíka se bezpodmínečně předpokládá.

Cverkologie v cizině

Počátky **klasické cverkologie** jsou nejasné. Na rozdíl od většiny vážných a uctívaných vědních oborů neumíme říci ani kdy vznikla, ani kdo ji založil. Rozhodně však i v případě cverkologie určitě platí konstatování, že „už staří Řekové“ pěstovali cverkologii a že pokud nevznikla dříve, pak tedy „Aristoteles je jejím otcem“. Už tehdy byli trpaslíci všeho druhu integrální součástí antické společnosti. Víme, že trpaslíci národy tehdy vedly pozoruhodné války s vodními ptáky, jmenovitě pak s volavkami. Trpaslíci pak jistojistě žili celá dlouhá staletí především v pověstech, bájích a mýtech, klasickým a zlatým věkem cverkologie bylo 19. století, tedy doba, kdy vznikly a následně byly rozšířeny zejména pohádky bratří Grimmů.

Datace **moderní cverkologie** je už jednodušší, jisté je, že existuje více než 30 let. Vzhledem k tomu, že se trpaslíci těší dlouhodobé oblibě především v německy mluvících zemích, je logické, že tam cverkologie také vznikla a dnes je tam na záviděníhodné výši.

První cverkologové doložili, že rozkvět parkové, letohrádkové a sadové formy trpaslíků byl zaznamenán už ve středověku. Někteří badatelé poukazují na inspirační dílo francouzského **rytce Jacquese Callota** (1592–1635), který se na počátku 17. století odvážil malovat do té doby neslýchané motivy, totiž cikány, hrbáče, žebráky a ovšem také trpaslíky. Původ dnešních trpaslíků zahradních bývá někdy odvozován právě od vyobrazení jeho groteskních trpaslíků. Problémem západní cverkologie je,

že zatím nezahrnuje poznatky českých badatelů. Ti by totiž ihned dodali, že předlohou k dnešním trpaslíkům mohly být také **dřevoryty Georgia Agrikoly**, který napsal v našich Krušných horách pěknou knihu o hornictví a hutnictví. Tu doprovodil ilustracemi **permoníků**, tedy důlních trpaslíků, kteří už tehdy měli charakteristickou kónickou čepičku. Také oni mohli být vzorem pro současné trpaslíky.

Největší popularitu trpaslíci zažili v **19. století**. Historikové v této souvislosti hovoří o tzv. **německém fenoménu** a zdůrazňují, že trpaslík tehdy opravdu nechyběl snad v žádné domácnosti. Jednoznačnému označení německý fenomén se ovšem brání cverkologové dalších států, jmenovitě Švýcarska a Rakouska, kteří dokládají, že trpaslíci zcela samozřejmě a v hojném počtu žili také u nich.

Z dnešního pohledu je však zřejmé, že se v průběhu času oblība trpaslíků poněkud modifikovala. Trpaslíci už nejsou nutně součástí každé zahrádky a každého hospodářství, ale kladný vztah k nim má nadále několik milionů lidí na celém světě. Neudivuje tedy, že se nověji začalo o trpaslících hovořit dokonce i v intelektuálních sférách společnosti a někteří význační odborníci začali pátrat po existenci trpaslíků ve svých disciplínách. Laická společnost se začala bavit s trpaslíky nebo o trpaslících. Ostatně právě **Fritz Friedmann vyzval přední historiky, muzikology, literární vědce, ale i lékaře**, o kterých věděl, že mají kladný vztah k trpaslíkům, aby o nich zasvěceně napsali. Stalo se a s výsledky jejich práce se můžeme také seznámit ve Friedmannově knize. Dočteme se v ní, že například vídeňský profesor hudby **Clemens M. Gruber** potvrdil, že nejčastěji byla hudebně zpracována Sněhurka a sedm trpaslíků. **Edward Grieg** je autorem Pochoodu trpaslíků jakož i dalších tří klavírních děl, které ovšem pro změnu věnoval skřítkům. **Franz Schubert** napsal Píseň trpaslíků pro soprán a klavír. **Franz Liszt** svůj koncert pro klavír nazval Gnomensreigen. V operetě Černá štika **Paula Burkhariho** se vyskytuje trpaslík dokonce na slavnostním dortu a přebírá tak roli významné rekvizity. V souvislosti s hudebními díly poznamenal jiný cverkolog, že překvapivě žádný skladatel nenapsal valčík pro trpaslíky, ačkoliv v Rakousku jsou ze všech trpaslíků snad nejoblíbenější právě trpaslíci v roli muzikantů.

Ve Friedmannově knize se dále dočteme, že stranou badatelského snažení ve věci trpaslíků nezůstali ani literární znalci. **J. W. Goethe** napsal čtyři verše o trpaslících a jiní badatelé správně poukazují na to, že jim slavný básník věnoval četné verše ve svém Faustovi. V roce 1900 vložil **Thomas Mann** svá slova o trpaslících do úst Felixi Krullovi, význačné postavě svého díla. Pokud bychom rozšířili svůj zájem i o skřítky, počet spisovatelů, kteří o nich psali, by se zvýšil. Za všechny jmenujme alespoň **Williama Shakespeara** a jeho Sen noci svatojánské.

Na trpaslíky nezapomínali ani mistři štětce a dláta, protože i oni si byli vědomi mimořádného významu trpaslíků. Znamé jsou malé trpasličí postavičky **Hieronyma Bosche, Petra Brueghela** a **Matyáše Brauna**.

Věcně je třeba zdůraznit, že stoupající oblība trpaslíků byla důvodem, že byla v roce 1993 ve Steinmarku dokonce založena **Trpasličí republika**. Za zmínku stojí

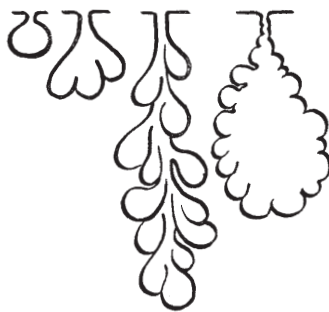

Schéma žlázek alveolárních

jistě i informace, že jméno trpaslíka si zvolili do názvu i autoři kultovního seriálu britské BBC. Jejich „**Červený trpaslík**“ je neklamným znamením, že se moderní cverkologie postupně rozšiřuje i na britské ostrovy, tedy do země, která se proslavila i **Gulliverovou říší trpaslíků**.

Neměli bychom zapomenout ani na astronomii. To proto, že byl v roce 1995 ohlášen objev chladného **hnědého trpaslíka**. Celou pozoruhodnou historii hnědých trpaslíků popsal například **František Koukolík** ve své úvaze o teorii Velkého třesku v knize *Mravenec a vesmír*. Hnědý trpaslík je prý „...stejně starý jako Slunce, s hmotou, která odpovídá šesti procentům jeho hmoty, září stotisíckrát slaběji. Najít hnědého trpaslíka je tedy jedním z vrcholů soudobé pozorovací techniky.“ To je patrně svatá pravda a nás může těšit, že možná astronomové založí speciální obor **vesmírné cverkologie**.

O původu trpaslíků aneb kde se vlastně vzali

Skuteční trpaslíci, tedy lidé malého vzrůstu, vždy žili a žijí i dnes. Připomeňme např. trpasličí kmeny africké a asijské (Pygmejové, Negrillo), jejichž malý vzrůst je jejich přirozeností, dále ty, kteří měli stejně jako my ostatní náležitě vyrůst, ale v důsledku vady, nemoci či úrazu se jejich růst zastavil. Ti vždy přitahovali pozornost ostatních. Někteří „velcí“ jimi pohrdali, většinou jim však byla přiznávána určitá privilegia. Dotyční byli někdy přijímáni ke dvorům. Je doloženo, že už ve starém Egyptě byl nejen malý, ale i hrbatý mužíček symbolem štěstí. Dvorní šašci malého vzrůstu si mohli dovolit říci i to, co bylo nemyslitelné pro „normální“ dvořany a poddané. Později našli tito malí lidé uplatnění v cirkusech a u filmu. Žádná idylka to nebyla, ale jistá životní šance ano. Ti, kteří neměli to štěstí a nemohli se uplatnit v uvedených, silně omezených sférách činnosti, žili nucně a na okraji společnosti. Vzácné výjimky však existovaly, jak o tom svědčí například pozoruhodně bohatý

život „titěrné osůbky“, **Josefa Boruwlaského**, který vešel ve známost pod jménem **Joujou**. Příběh tohoto malého muže (60 cm), který se narodil v roce 1750 v polské Galicii, později pobýval ve Vídni a ve Versailles, těšil se přízni Marie Terezie a Marie Antoinetty a zemřel v roce 1837, byl literárně zpracován.

Vraťte se ale k našemu základnímu tématu. Trpaslík je dnes již zcela oproštěn od biologické abnormality a má vlastní svébytný život. V tomto pojetí je znám asi 250 let. **Trpaslík zahradní** má dokonce i svou zřetelně deklarovanou profesi a **vznikl řádově před 130–150 lety**. My samozřejmě můžeme pátrat po původu trpaslíků všeho druhu jednak v dochovaných reáliích, jednak v bájích, pověstech a pohádkách.

Základně lze rozlišit **tradici trpaslíků alpských** a **tradici trpaslíků severských**, kteří jsou u nás známi pod označením trollové. Protože alpská tradice zakládá i našeho trpaslíka zahradního, soustředíme pozornost zejména na ni. Zapomenout ale nemůžeme ani na **slovanské tradice**, kde se ovšem klasický trpaslík nevyskytuje, a když, tak buď vzácně, nebo v jiné formě.

Když se **Marie Luisa von Franzová** zcela seriózně zabývala mýty o stvoření člověka z pohledu hlubinné psychologie, dospěla k názoru, že „ne vždy se nejvyššímu bohu podaří stvoření světa nebo člověka napoprvé“ a „často mu předchází několik marných pokusů“. Takovým nedopatřením vznikli podle pověstí nejen obři, tedy titáni, ale také trpaslíci, a to dokonce ve značném množství. Podle germánského mýtu měli „prazvláštní jména“, v nichž se odrážely jejich charakteristické povahové vlastnosti nebo činnosti, které měly stvořitelský nebo akční charakter. Připomeňme alespoň některá jména: „Vlčí trpaslíci, Trpaslíci hlídači, Ráno a Poledne, Půlnoc a Večer, Nové světlo a Slabé světlo, Tvůrce mlhy, Tvůrce noci“, ale třeba také „Prohnaný zloděj, Ten, který umí vystřelovat šípy, Zákeřný, Násilnický, Ten se zdravým obličejem, Ten, který má nápady“ atd. Všichni obývali buď dutiny kopců, anebo žili přímo v zemi. Dobře se jim dařilo také v hlubokých lesích a jeskyních. Ti, kteří žili v kopcích a na vyvýšených místech, se stali základem rodu trpaslíka horského.

Jiné **germánské legendy** vypovídají o tom, že naši zemi obýdleli nejprve obři a bohové s nimi válčili. Trvalo to dlouho a boj byl neúspěšný. Nakonec bohové zvítězili, ale celá zem byla pokryta rozkládajícími se mrtvolami obrů. Nadšení červi se na ně vrhli jako na zdroj vítané potravy, a když je všechny snědli, stali se z nich trpaslíci. Uvedený výklad je značně naturalistický, a proto bývá uváděn jen zřídka.

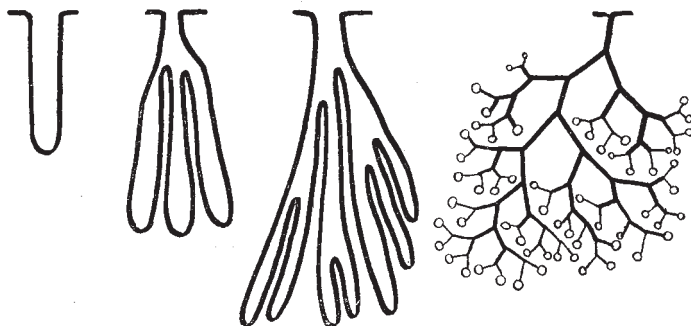
Opačný názor uvádí **Claude Lecouteux**, když ve své knize **Trpaslíci a elfové středověku** cituje neznámého německého spisovatele z 15. století: „Je třeba vědět, proč Bůh stvořil nejprve maličké trpaslíky, pak obrovské obry a nakonec hrdiny. Začal tvořením trpaslíků, protože země a hory byly divoké, neobdělané a v horách bylo velké množství zlata, stříbra, drahého kamení a perel. Z toho důvodu dal Bůh trpaslíkům mnoho vědění a velikou moudrost, aby uměli rozlišit dobro od zla

a věděli, k čemu všechny ty věci slouží.“ Zbývá dopovědět, že obři bojovali s velikými draky a zajišťovali trpaslíkům bezpečí. Hrdinům pak Bůh uložil, aby „pomáhali trpaslíkům v boji proti zrádným obrům, divoké zvěři a plazům“.

Z jiných bájí se dozvíme, že všechno mají na svědomí **podzemní duchové** neboli **gnómové**. Když se tajně prodrali nad zem a dopadlo na ně Boží světlo, zkameněli a stali se těmi trpaslíky, jaké známe.

Současný cverkológové se většinou kloní k následujícímu: Byl žil na světě jeden král a ten si pro radost vytvořil jednoho trpaslíka. Mocnější král chtěl také takového, a protože měl větší moc, tak si ho nejen udělal, ale poslal toho prvního pod zem. Proto existují **trpaslíci nad zemí, tedy elfové, i v podzemí, tedy gnómové** (z řec. gnomos = ten, kdo žije v zemi). Elfové jsou mocní a nutí gnómy, aby zůstávali pod zemí.

O existenci **elfů** toho víme žalostně málo. Odborníci se shodují pouze v tom, že pojem elf je odvozen od latinského slova **albus**, tedy **bílý**. Také název alpských velehor a řeky Labe (Elbe) má stejný etymologický základ. Pro naši úvahu je podstatné, že **Alpy** bývají charakterizovány jako hory s běloskvoucí sněhovou čepicí a **Labe** jako čistá a průzračná řeka. Podobně elfové jsou bílí, až průzrační tvorové, někdy se i třpytí. Případná třpytivost se pak dovozuje od indoevropského významu slova *albh* – třpytit se, bělat. Protože platí obecný zákon souladu vzhledu s povahou, je zřejmé, že elfové byli dobří tvorové, měli značnou moc a moudře pomáhali těm smrtelníkům, které si vybrali. Je ovšem poněkud nejasné, kam se ztratili. Někteří cverkológové vytvořili teorii, že dobří a elegantní **elfové „byli pravým opakem škodlivých a pokřivených trpaslíků**, se kterými splynuli“, a můžeme dovodit, že je tak oprostili od všech nepěkných charakterových vlastností. Teorii o splynutí obou druhů však jiní cverkológové důrazně popírají, neboť od začátku pevně věří v dobrotu všech trpaslíků.

Schéma žlázek tubulárních

Jisté je, že původní trpaslíci byli tedy všelijací, dobří i zlí. Těm zlověstným a zlo páchajícím pak lidé dali zvláštní jména, aby je odlišili od hodných trpaslíků, jejichž vlastnostmi jsou především slušnost, vstřícnost a ochota pomáhat lidem. Klasický zlým trpaslíkem zůstal až do dnešních dnů **skřet** ve všech povahových i vizuálních variantách. Naopak nejděle známým hodným trpaslíkem z germánské tradice je určitě permoník.

Permoníci jsou důlní skřítci nebo šotci, kteří ochraňovali výhradně horníky. Potřeba ochrany byla zcela opodstatněná, protože hornictví vždy bylo vysoce rizikovou lidskou činností. Chránit se před padajícím uhlím musel ovšem i každý permoník, a proto měl zvláštní koženou a slámou vycpanou čepičku. Její tvar převzali všichni trpaslíci, pouze její barva se změnila v typicky červenou. S hornictvím bezprostředně souvisí také hutnictví a někteří trpaslíci si je zvolili za oblast svého vlivu. Jen tak si lze vysvětlit báje o tom, že trpaslíci dovedou nejen vyrábět kovy, ale i měnit jeden kov v druhý. Kladný vztah mají trpaslíci také ke zlatu. Jednak ho umějí „vyrábět“, jednak je ochraňují.

Lidé měli s trpaslíky dobrou zkušenost a věřili, že jejich blízká přítomnost ochrání je i jejich domovy. Obrazně řečeno, vynesli permoníky na světlo boží a začali je dávat do svých malých zahrádek a poté i do svých příbytků.

Slovanská tradice je jiná a z malých bytostí upřednostňuje především domovníčky a skřítky. **Domovníčci** chránili lidské obydlí a byli dobrým „duchem domova“. Slovanští skřítkové se kultivovali, a i když jsou původci nejrůznějších šibalství, jsou mnohem hodnější než němečtí skřeti.

Domovníčci jsou také klasickou součástí českých tradic. V knize **Jana Máchala Bájesloví slovanské** se o tom podrobně píše. Domovníčci chránili od všeho zlého dům i dobytek. Podle stejného pramene uměli dokonce věštit blížící se neštěstí, když smutným nářkem informovali o moru, požáru či válkách. Za svou všestranně prospěšnou činnost byli uctíváni a lidé na ně pamatovali už při stavbě domu. Později se k Domovníčkům přidala také tradice Šetků, Skřítků a Hospodářičků.

Šetek připomínal malého kloučka s podivnými pazourky na rukách a nohách. Ochraňoval dobytek před nemocí, přinášel obilí i peníze. Potíž ale působil tím, že takto ušlechtilé pracoval bez vody a potravy devět let a pak se vrátil tam, odkud přišel, resp. tam, kde se narodil, a začal lidem naopak škodit. Někdy žertíky, jindy skutky.

Skřítek byl také „malý hošiček“, který žil nejčastěji za pecí nebo v chlévě. Rád vykonával domácí práce, tkal na stavu, zametal, ošetřoval dobytek. Ještě v první polovině 20. století bylo na českém venkově zvykem odměňovat skřítka za vykonanou práci, a to jídlem. Každý čtvrtek pro něj služebnictvo nechávalo drobečky na rohu stolu, vždy na Štědrý den dostal „od každého jídla dva kousky nebo tři lžíce“. Jan Máchal poznamenává, že se jako památka na něj na některých místech dodnes zachovaly dřevěné sošky s rukama zkříženými na prsou. Lidé je stavěli na almárku, která bývala umístěna v rohu světnice nad jídelním stolem.

Také **Hospodáříček** byl velmi užitečný a laskavý duch. Nosil lidem peníze a potravu. Býval zobrazován jako had a bydlel obvykle pod pecí nebo pod prahem. Kdo ho zabil, zničil domácí štěstí. Věřilo se, že když umře Had hospodáříček, umře i skutečný hospodář.

K úplnosti je třeba dodat, že existují také další odvozené představy domovních duchů, u nás zejména **Plivník** v podobě zmoklého kuřete, případně **Ohnivý drak**. Přináší hojnost obilí a peněz. U koho se usadí, ten ho musí krmit tím, co sám jídá. Nenajde-li Plivník potravu, hřmotí v domě i v duši hospodáře.

Zlé domovní duchy tradičně představoval **Lucek, Špírek, Rarášek, Diblík a Pikulík**, případně další.

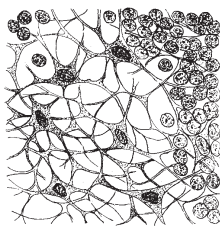
Nověji se zabydlel snad ve všech tiskárnách specifický **tiskařský šotek**. Ten tropil práci zavaleným a unaveným tiskařům drobně naschvály. S rozvojem nových technologií se však prostor pro činnost tiskařského šotka prakticky uzavřel. Můžeme ale předpokládat, že se transformoval a řadí teď v privátních počítačích všech spisovatelů světa.

Vizáž trpaslíka zahradního

Většinou je každý člověk přesvědčen, že ví, jak vypadá klasický trpaslík zahradní. Nesnáze nastanou v okamžiku, kdy ho má popsat přesně. Skončí to tak, že správná odpověď se týká jen malého vzrůstu a přítomnosti červené čepičky. Úplná odpověď nutně musí obsahovat i konkrétní údaje, například jak malý je malý trpaslík a jak je to doopravdy s jeho pověstnou čepičkou.

Trpaslík je skutečně především malého vzrůstu, výjimkou je ústecký maxitrpaslík a pak také největší trpaslík světa, který se nachází v Německu. Trpaslík má být vysoký asi 45–75 cm. Ideální však není průměr uvedených veličin, nýbrž **výška 68 cm**. Samozřejmě, že existují odchylné regionální kánony. Tak například tzv. německý trpaslík může „dorůst“ i do výšky 130 cm, v Anglii a Skotsku mají také rádi větší trpaslíky, tj. cca 90 cm. V posledních letech se objevují malí a dokonce velmi malí trpaslíci, což je dáno poptávkou těch cverkologů, kteří nejenže nemají prostornou zahrádku, ale mají ještě ke všemu malý byt. Patrně nejmenší trpaslíci jsou ti, kteří obývají tzv. Kinder vajíčka.

Obličej každého trpaslíka má mít **typicky přátelský výraz** a celkově budit dojem radosti a dobroty. Všichni trpaslíci zahradní mají bez výjimky **praktické pracovní oblečení**. Kalhoty bývají v tmavé barvě, nejčastěji modré, zelené nebo červené. Přípustné jsou i barvy světlé, například žlutá a oranžová. Žádný trpaslík však nemá bílé kalhoty. Někteří trpaslíci mají kamaše, a to především ti, kterým by široké kalhoty ztěžovaly výkon jejich profese. Každý trpaslík totiž něco nese a právě onen předmět dává možnost identifikovat jeho druh činnosti. Blůza, kabátek či kamizolka bývají v kontrastu ke kalhotám světlejší nebo naopak tmavší, vždy však je jejich barva odlišná od barvy kalhot. Někteří trpaslíci mají pásek, jiní nikoliv. Historický trpaslík má

Vazivo retikulární a adenoidní

pravidelně zástěru, která sahá až pod kolena. Objevují se ovšem i trpaslíci bez zástěry, což je neklamně znamení jistého vybočení z klasického výtvarného kánonu.

Všichni skuteční výtvarníci respektují pravidla, která pro figurální tvorbu vypracoval Michelangelo Buonarroti. Výška figury má být 7,5–8krát větší než samotná hlava. Na trpaslíky se však díváme z nadhledu, a proto je typický poměr velikosti hlavy a těla tak komický. Zachován je naopak způsob tvorby základního postoje. Jedna noha bývá pravidelně pokrčená. Stoj spatný je pro trpaslíky netypický. Také poloha vleže je spíše výjimečná a objevila se až s rozvojem komerčních a pokleslých druhů trpaslíků.

Většina lidí zná trpaslíky s červenou čepičkou, i když ji mohou mít i v jiné barvě. Tvar čapky je typicky kónický, ale existují i jeho varianty, např. typu baret. Některý tvar čapky si trpaslík bere na sebe tehdy, když chce být neviditelný, podobně je to s některými druhy kabátků. V souvislosti s netypickou volbou pokrývky hlavy stojí za zaznamenání ještě i moderní trpaslík z rakouského Gurku, který favorizuje baseballovou čapku. Někteří trpaslíci žádné čapky nemají.

Zamlžení klasického výtvarného kánonu představují **trpasličí vousy**. Ty bývají bílé nebo šedé barvy, většinou nejsou pěstěné a dosahují často úctyhodné délky, ojediněle jsou krátce střiženy. Zpravidla jsou z téhož materiálu jako celý trpaslík, někdy jsou však vyrobeny z látky. V Domažlicích byl spatřen také trpaslík, který měl vousy z umělé kartáčoviny, což je ovšem nehoráznost svého druhu. Takové vousy nepůsobí hezky a k dovršení všeho mohou pěkně škrábat.

Ve stejné barvě a ze stejného materiálu bývají zhotoveny i vlasy, pokud kadeře vykukují zpod čapky v oblasti nad čelem. Zejména starší trpaslíci však mají čapku, která nedovoluje spatřit jediný vlas.

Boty trpaslíků bývají bytelné, neboť musí trpaslíkům dobře sloužit desítky, ba i stovky let. Většinou jsou tmavé, to znamená buď černé, nebo tmavě hnědé barvy. Tkaničky nebývají na první pohled zřetelné. Trpaslíci, kteří radostí tančí a křepčí, volí lehké a měkké kotníčkové střevíce z jemné kůže.

Někteří trpaslíci mají v ústech **fajfky či dýmky**. Tento fenomén bude nutno podrobněji prostudovat, neboť se ukazuje, že dotyční naopak nemají žádné náradí.

To by znamenalo, že vlastně nepracují a ještě holdují politováníhodnému zlovyku. Je chvályhodné, že nebyl pozorován žádný trpaslík, který by kouřil cigarety.

Trpaslíci dobře vidí, ale někteří velmi staří jedinci nosí **dioptrické brýle**. Pozoruhodné je, že nemají postranice, a přesto jim pěkně drží na nose.

Běžně dostupní, tedy **tržní trpaslíci** jsou neskonale větší nebo naopak výrazně menší a k dovršení všeho bývá značně modernizován jejich oděv. Často nebývá zachován ani typický postoj vestoje, a tak někteří trpaslíci sedí v pohodlném křesle nebo dokonce leží na lehátku. Existuje i ležící trpaslík, který má modré trenýrky, žluté tričko s krátkým rukávem a letní sandály na nohou. K dovršení všeho má na očích sluneční brýle a v levé ruce drží půllitr piva. Neomlouvá ho ani nápis Urlaub (dovolená). Takového a podobné trpaslíky je třeba právem označovat jako **trpaslíky pokleslé**.

Také tradiční **nářadí**, které trpaslíci drží v jedné nebo obou rukách, bývá neopodstatněně inovováno. Pokud drží trpaslík v ruce knihu, je to ve shodě s jistou tradicí trpaslíků-knihomolů. Ty bychom mohli vítat, neboť dávají najevo, že jdou s dobou, vzdělávají se a budou třeba něco hezkého předčítat svým obdivovatelům. Pokud ale dávají už svým zjevem najevo, že se vzhledli v podivných činnostech, je nutné je nekompromisně odsoudit. Na trhu lze snadno získat trpaslíka, který obkročmo sedí na seleti, ač není znám jediný případ, že by trpaslík choval domácí zvířata nebo se na nich dokonce projížděl.

Zvláště znepokojující jsou ti trpaslíci, kteří zjevně holdují veřejné erotice. Cverlogogové označují takové pochybné trpasličí existence jako zvrhlé. Chodové je označují něžně, ale výstižně jako **trpaslíky hambaté**.

Značně problematická je i výroba trpaslic, která nenavazuje na žádnou důstojnou tradici. Ke vši hrůze jsou trpaslice vždy spíše odhaleny než oděny a záliba v profesi lehkých žen je evidentní. V tomto ohledu je například nechvalně proslulá **Ostrá Suzi**.

Odsouzeníhodní jsou i ti trpaslíci, kteří díky svým neodpovědným výrobcům propagují násilí, neboť mají v ruce velký nůž nebo dokonce dýku. Politování nemohou být v žádném případě ani ti, kteří jsou prodáváni s kudlou v zádech. Násilí není trpaslíkům vlastní a násilí na trpaslicích je neomluvitelný a odsouzeníhodný čin, který je díky neviditelné ruce trhu neospravedlnitelně propagován.

Co dělají

Obecně lze konstatovat, že úkol všech trpaslíků je naprosto jasný. Mají být věrnými souputníky lidí a vnášet do jejich životů radost a pohodu. Když se lidé dostanou do nesnází, zcela samozřejmě jim pomáhají. Jestliže má trpaslík krumpáč, lopatu, motyku, rýč či hrábě, pomůže při pracích na zahradě, je-li majitelem kárky, rád odveze těžký náklad, pokud vlastní harmoniku, trubku nebo jiný hudební nástroj, rád zahraje pro potěšení. Vítanými pomocníky zejména v některých obtížných lidských profesích jsou trpaslíci s lucerničkami. Svým ochranářstvím jsou v tomto smyslu proslaveni důlní trpaslíci, tedy permoníci. Někteří trpaslíci, jmenovitě kováři

a myslivci, jsou připraveni k výkonu speciálních činností. Také trpaslík s udicí, který ovšem není zcela tradičním představitelem svého druhu, rád doprovodí svého majitele k řece nebo k rybníku.

Trpaslíci **střeží nejrůznější poklady**, zejména stříbro a zlato. Jestliže se nějaký člověk ocitne ve vrcholné nouzi, podarují ho trpaslíci hroudou zlata či přímo zlatými mincemi. Způsob obdarování bývá tajemný. Obdarovaný je například vyzván, aby si naplnil kapsy uhlím, které se teprve přes noc, a už bez asistence trpaslíků, promění ve vzácný kov. Výši obnosu určují výhradně trpaslíci. Pokud je obdarovaný nespokojený nebo dokonce chamtivý a chce lští získat větší než určený obnos, trpaslíci ho potrestají – nejen, že mu nic nepřidají, ale vezmou si zpátky vše, čím ho v dobrém úmyslu už obdarovali.

Trpaslíci ovšem nepomáhají jen jednotlivým lidem. Tím, že chrání hory, lesy či podzemí, přispívají k tomu, aby lidé žili v pěkném a bezpečném prostředí. Jiří Polák a Pavel Tregl zaznamenali informaci, že jistý **Henry Sunderland** dovezl v roce 1977 jednoho trpaslíka dokonce **až na jižní pól**. Učinil tak prý v přesvědčení, že právě z tohoto nezvyklého místa bude nejlépe chránit naši matičku Zemi. Nápad je to jistě zajímavý, nikoliv však zcela originální. Už zakladatel a populární představitel antroposofie **Rudolf Steiner** (1861–1925) byl přesvědčen o tom, že trpaslíci uvádějí **věci do harmonie**. Potíž ovšem je, že tak činit mohou, ale nemusejí. Když je lidé nějakým způsobem rozzlobí, trpaslíci odmítnou realizovat své ušlechtilé činnosti. Jedná-li se o jednotlivce, pak je pomsta celkem neškodná, i když dotyčného dokáže vyvést z míry. V trpaslíkovi se totiž objeví skrytá škodolibost a on se pak stane příčinou mnohých lapálií. Nehodný člověk najednou nemůže najít klíče, kabát či mobil a začne být tak nervózní, že zapomene na své dobré vychování a vyčlení právě trpaslíkovi. Ten se pochopitelně urazí a trvá jistou dobu, než dojde ke smíru a obnově pozitivních vztahů.

Zajímavý je osud trpaslíka **Albericha**, který zhudebnil **Richard Wagner**. Stará pověst o niebelungském trpaslíkovi vypráví, jak byl Alberich lští oloupen o svůj zlatý prsten moci. Následná Alberichova kletba pak rozsévala neštěstí a smrt. Stará germánská legenda o moci, zlobě a prokletí našla svůj výraz i v **Tolkienově Pánu prstenů**, jak ve své hezké studii, která vyšla i v češtině pod názvem *Zákulisí Pána prstenů*, upozorňuje Lin Carter.

Dlužno dodat, že germánský Alberich je více či méně totožný s románským **Oberonem**. Oberon byl strážný duch neobyčejně malé postavy a mimořádných pravomocí. Příběh tohoto „panovníčka pohádkového království“ byl opakovaně literárně zpracován a snad nejznámější dílo o Oberonovi je z pera slavného německého básníka Wielanda. Odtud lze snad odvodit i zájem skladatele C. M. Webera, který Oberonovi věnoval svou operu.

Trpaslíci se samozřejmě umějí dobře bavit a někteří z nich čas od času pořádají **taneční reje**. Pokud trpaslíci zrovna nic nedělají ani nekřepčí, trpělivě čekají na svou

příležitost. Možná, že heslo Bud připraven!, které svého času používali čeští skauti a později i čeští pionýři, bylo převzato právě od nich. Vzhledem k permanentnímu čekání na práci či na zábavu nemají vymezený pravidelný čas k jídlu a občerstvují se buď příležitostně, nebo poté, kdy v důsledku kritického nedostatku energie nemohou udržet své pracovní nářadí v ruce, popřípadě hrozí, že by dobrotivý úsměv mohl opustit jejich bezelstnou tvář.

Trpaslíci a politika

O politickém angažmá trpaslíků nevíme zhola nic. Možná, že jsou **programově apolitičtí**, protože mají trpké zkušenosti. **Vědí totiž, že zahrávat si zejména s ideologií totalitních systémů je nežádoucí a nebezpečné.** Například nacisté, kteří uznávali jen nordickou rasu, opovrhovali všemi lidmi, kteří jejich představě neodpovídali. Jejich hněvu se nevyhnuli žádní malí a „nedokonalí“ lidé a v rámci této strategie se stali zavrženíhodnými i trpaslíci. Jiří Polák a Pavel Tregl uvádějí, že Heinrich Himmler „dokonce trpaslíky nechával rozbíjet a veřejně proti nim vystupoval“. Ani komunističtí ideologové se nechovali k trpaslíkům lépe. Hned na počátku své vlády jasně prohlásili, že se jedná o kýč, který je třeba nekompromisně vymýtit, protože žádným způsobem neodpovídá novým a perspektivním pravidlům socialistického realismu.

Proč se totalitní režimy snažily tak vehementně zlikvidovat právě trpaslíky, je nejasné. Bylo by mimořádně poučné, kdyby některý z komunistických teoretiků současnosti objasnil takové zjevně nepřátelské chování k trpaslíkům. Možná, že bychom tak bezděčně získali přesvědčivou analogii k záměrné likvidaci celé řady nevinných lidí. Můžeme ovšem postupovat i opačně a smutně usuzovat na to, že **všem totalitním systémům vadí každý dobrý, přívětivý a pracovitý tvor.**

Nyní budujeme občanskou společnost a v politice ctíme demokratické principy. Někdy se nám daří lépe, jindy hůře prosazovat důležitá a nezřídka i nepopulární opatření. **V nastolení řádu věcí našich by nám zcela jistě mohli pomoci trpaslíci,** ale museli bychom je o to výslovně a uctivě požádat. Aktuálně však není možné předpokládat, že by taková žádost byla formulována současnou politickou reprezentací, která skutečně, nebo i zdánlivě, má jiné a důležitější starosti. Lze se důvodně domnívat, že trpaslíci jinou než konsenzuální žádost nevyslyší, a tak nezbyvá než doufat, že si sem tam oblíbí nějakého politika a pomohou alespoň jemu v individuální rovině tak, jak to dělají celý svůj trpasličí život i pro obyčejné občany.

Jak věcně poznamenal Bohumil Pečenka ve své reportáži o pomerančové alternativě, s pomocí trpaslíků bojovali proti totalitě mladí reprezentanti tohoto polského politického hnutí. V roce 1987 se na happeningu s názvem Dny dětí 1. června ve Vratislavi převlékli za trpaslíky a rozhazovali mezi účastníky bonbóny. Ti naopak skandovali: „Trpaslíci existují“ a značně tím znejistili zasahující policejní sbory.

Sněhurka a její ženská role

Sněhurka **kromě krásného vzezření měla i ušlechtilé povahové vlastnosti**. Byla hodná, pracovitá a poslušná a snad právě proto byla i její ženská role jednoznačně určena. Jak lze doložit například z pohádky, kterou vyprávěl František Hrubín, ihned poté, co trpaslíci objevili ve své chaloupce existenci Sněhurky, pravili: „Víš co! Zůstaň tu u nás, budeš nám vařit, prát, postýlky stlát!“ Tímto jednoznačným vymezením byla Sněhurka odsouzena k pracem, které jsou z dnešního pohledu považovány za otrocké. Jistě, že je třeba vařit, prát a postýlky stlát, ale je opravdu nutné, aby to dělala jen žena? Nadto žena výjimečné krásy, které osud většinou dopřává rozmařilý život po boku zjevně bohatého muže? Může být důvodem pro takový nezáviděníhodný post její přátelská a pokorná povaha? Pripustíme-li, že ano, pak narazíme na hojně rozšířený názor, že žena je buď krásná, což ji předurčuje k rozmařilému životu na společenském výsluní, nebo nehezká, což ji predisponuje především k tomu, aby intenzivně pracovala, na svůj osud si nestěžovala a raději se nikde moc neukazovala. Jenomže ona byla i krásná, i pracovitá. Ostatně Sněhurka vykonávala náročné domácí práce jen do té doby, než ji krásný a bohatý princ pojal za manželku.

Z hlediska genderových studií je jistě zarážející početní nepoměr Sněhurky k trpaslíkům. Proporce 1:7 je nevyvážená a individuálně nepřiznivá. Sněhurka musí svou přízeň rozdělit mezi sedm bytostí a sedm trpaslíků ji naopak zahrne svou láskou.

O ženském údělu Sněhurky a mužské roli trpaslíků už dávno spekoval spisovatel a herec **Jan Vodňanský**. Napsal totiž originální hlubinnou analýzu Sněhurky a také analýzu filmu Sněhurka a sedm trpaslíků. Není náhodné, že oba stěžejní texty byly publikovány v knize **Generální úklid**. Ten totiž Sněhurka v chaloupce trpaslíků podle autora skutečně udělala. Svým osudovým a jednoznačným ANO vstoupila Sněhurka do života sedmi trpaslíků a Jan Vodňanský právě zde odkryl pod vrstvou pohádky „mýtus o vzniku postmatriarchálního **skupinového manželství**, do kterého vchází na jedné straně **singulární nevěsta Sněhurka** a na druhé straně **týmový manžel, sedm trpaslíků**“.

Sněhurka se o trpaslíky vzorně starala a je třeba zdůraznit, že oni ji za to milovali a vebili. Jinak by si určitě Jan Vodňanský nedovolil uveřejnit telegram, který jí jeden z nich patrně poslal. Jeho text zní: „Kéž bys nezabudla ... Šmudla.“

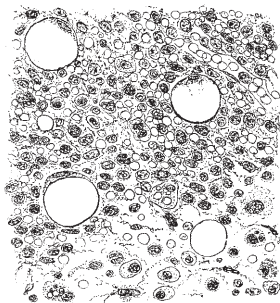
Kde a jak se trpaslíci vyrábějí

První manufaktura, kde se prokazatelně vyráběli trpaslíci, byla v německé Gräfenrodě poblíž Thüringenu. Heinrich Dornheim nejprve vyráběl tzv. zvířecí hlavy, později Philip Griebel a bratři Ernst a August Heissnerovi rozšířili sortiment o zvířecí figury. Logicky pak navazovala výroba trpaslíků. **První trpaslík zahradní byl vyroben v duryňské Gräfenrodě v roce 1872** a autorství je přisouváno právě Augustu Heissnerovi. Později, tedy přesně v roce 1894, si pak

Philip Griebel nechal sádrovou postavičku trpaslíka patentovat. Jen o dva roky později než v Německu, tj. v roce 1874, spatřil světlo světa trpaslík v **Mareschově keramičce v Ústí nad Labem**.

Pokračování historie v manufakturách v Gräfenrodě i v Ústí nad Labem je smutné. Když v padesátých letech minulého století zvítězil názor, že trpaslík reprezentuje nežádoucí umění, uzavřela někdejší vláda Německé demokratické republiky manufakturu v Gräfenrodě. Majitelé dílny v roce 1954 emigrovali do tehdy západoněmeckého Stuttgartu, kde po jisté odmlce nejen pokračovali ve výrobě trpaslíků, ale založili dokonce specializovaný obchodní dům (Zwergenkaufhaus). Tuto dramatickou situaci podrobně popsal Fritz Friedmann a dodal, že se na jistou dobu museli východoněmečtí milovníci trpaslíků dokonce uchýlit do undergroundu. Podstatné je, že výroba trpaslíků byla celkem brzy, tj. po dvou letech zákazu, opět povolena, neboť se ukázalo, že je to výtečný zdroj deviz. Výroba se opět rozjela, ale vyhráno není. Německým výrobcům konkurují levné dovozy z celé řady zemí, Českou republiku nevyjímaje. V dubnu 2001 proběhla i naším tiskem drobná, ale alarmující zpráva, že slavný Günter Griebel požádal o konkurzní řízení na keramický závod Rot-Keramik v Rot am See.

Ústecká keramička měla, alespoň zpočátku, podobný osud. Mareschova rodina byla z Ústí nad Labem odsunuta po druhé světové válce a žádné z dětí již v rodinné tradici výroby trpaslíků zahradních nepokračovalo. Tím ovšem také skončila slavná éra ústeckých trpaslíků. Pokus o záchranu jejich výroby je však pečlivě zaznamenán. Národní správce ústecké keramičky **Jaroslav Doubravský** se ji pokoušel zachránit novým výrobním programem, totiž **produkcí bust Klementa Gottwalda**. Komunistickým radním se však takto ztvárněný první dělnický prezident nelíbil, údajně proto, že měl, ostatně jako všichni ústečtí trpaslíci, poměrně velké uši. O politických důvodech však už máme jasnou představu. Trpaslík v žádné podobě totiž neodpovídal ideologii socialistického realismu. Trpaslíci měli od té doby šmytec a statečný pan Doubravský dostal trest pětiletého žaláře.

Červená dřev kostová

Současná masová výroba trpaslíků je doprovázena četnými negativními jevy. Na pultech prodejců se hned vedle trpaslíků nacházejí také **čápi, labutě a ovečky**. Možná by měl nejjeden trpaslík radost, kdyby měl na svém stanovišti kolegu z živočišné říše. Těžko ale uvěřit, že by věděl, co si má počít s trpasličí postavíčkou **Elvise Presleyho, Charlese Chaplina** nebo našeho **Karla Gotta**, případně některého světového politika.

Z čeho jsou trpaslíci vyráběni

Původně se trpaslíci vyráběli z **hlíny**, později tak říkajíc ze všeho možného: **ze sádry, kamene, skla, betonu nebo třeba také z textilu**. Někteří sběratelé favorizují jen trpaslíky, kteří jsou vyrobeni klasicky, tedy z hlíny, a hovoří o těch z **umělé hmoty** jako o trpaslicích bezduchých. V rodinách s dětmi najdeme trpaslíky z nerozbitných a lehkých materiálů. Budme konkrétní: současní trpaslíci jsou totiž z plastu. Početné ekology však hned musíme ujistit, že trpaslík zahradní v žádném případě neznečišťuje přírodu, nýbrž ji chrání. Do slova a do písmene lze konstatovat, že trpaslík zahradní je příkladným tvorem, neboť na jeho výrobu jsou používány PET lahve.

Největším výrobcem trpaslíků na světě je Polsko. Například v roce 2003 odebralo jen Polsko hmotu na výrobu pěti milionů trpaslíků. Ani v Čechách nejsme troškaři. **Jsme druzí největší výrobci trpaslíků na světě**. Největšími zákazníky jsou tradičně německy mluvící země a dále pak Spojené státy americké.

Všechny materiály mají své příznivce i odpůrce. Shoda panuje v tom, že nejstrašnější trpaslík je z kovu. A právě proto naši němečtí sousedé vyrobí ročně několik kovových trpaslíků, navíc v odpuzující černé barvě a se zlatým nosem. Mají pro to dobrý důvod. Tím trpaslíkem, kterému dali jméno **Plagiarius**, totiž už od roku 1977 každoročně „odměňují“ výrobce nejhoršího zboží. Analogie s českou cenou „Czech šmejď“ je zcela zjevná.

Gnomen aus Zürich aneb bankovní trpaslíci

Byl počátek léta a já jsem se ocitla na dovolené v krásném údolí graubündenského kantonu. V celém stavení, které se stalo mým dočasným domovem, byla jen jedna jediná kniha. Jmenovala se **Švýcarsko pro začátečníky**. Očekávala jsem, že si zopakují, kolik obyvatel má hostitelská země, na jak velkém území se rozkládá, jaké je její správní uspořádání, v jakých oborech lidé nejčastěji pracují a které zajímavosti bych měla coby turista určitě navštívit.

George Mikes mě však příjemně překvapil. Kapitola, která byla opravdu napsána pro mé potěšení, jmenuje se **Gnomen aus Zürich** a můžeme ji přeložit jako Podzemní duchové, skřítky či trpaslíci z Curychu.

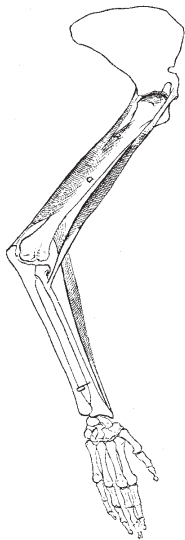
George Mikes tvrdí, že „ve Švýcarsku je více bank než zubních lékařů, a proto je finanční situace lidí zdravější než jejich zuby.“ Samozřejmě, že za tím vším jsou všelijaké, konkrétně trpasličí čáry. Není přece pochyb o tom, že i angličtí bankéři jsou

vynikajícími odborníky, ale ať dělají co dělají, stává se, že britská libra klesá, zatímco švýcarský frank stoupá. To proto, že na švýcarské straně stojí trpaslíci. George Mikes to musí dobře vědět, protože je ekonom. Poctivě dodává: „Bylo by absurdní vinit trpaslíky z Curychu z anglických těžkostí. Spekulace nezeslabují měnu, ale slabost měny vytváří prostor pro spekulace. Trpaslíci z Curychu však nejsou spekulanti, jen brilantně ovládají mezinárodní bankovní dohled a využívají každou mezeru pro výhodné podnikání.“

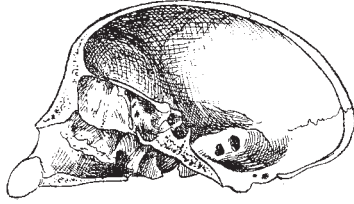
Bankovní trpaslíci mají smysl pro fair play a hájí především zájmy svých klientů, a nikoliv bankovních úředníků. Kdyby však došlo k nerovnováze ve prospěch bankovních úředníků, pak je namísto zopakovat apel George Mikese: „Nepřipustte, aby vaším jediným zájmem byly peníze vašich klientů. To by bylo pokrytectví jako každé druhé. Mluvte o své odpovědnosti ke společnosti a o povinnostech v mezinárodním měřítku.“ Jinými slovy řečeno: pěstujte morálku!

My už víme, že trpaslíci všeho druhu ochraňují vysoké mravní hodnoty. Pomáhají potřebným a ochraňují slabé. Bankovní trpaslíci nejsou výjimkou. Mají sice na starosti netradiční resort, ale svou práci dělají ku prospěchu lidí.

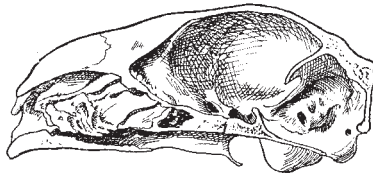
Jako profesorka etiky nemohu na závěr udělat nic jiného než podpořit všechny trpaslíky světa, aby nepřestali pěstovat dobro a aby všechny lidi učili dobrým mravům. Prostě „**trpaslíci všech zemí světa** (a jejich obdivovatelé), **spojte se!**“

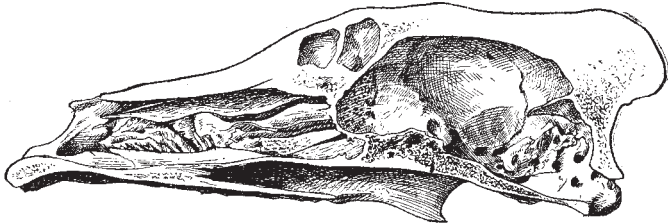
Schéma uspořádání svalů kolem kloubu

Projekce sagitálního řezu lebkou kočkodana

Projekce sagitálního řezu lebkou kočky

Projekce sigitálního řezu lebkou psa

POSTSKRIPTUM

Marie Fleissigová

Babí léto

Při pravidelném víkendovém vandrování z Prahy na chalupu a zpět jsem o prázdninách měla stálého černého pasažéra: pavoučka, který si umanol upříst svou síť mezi okénkem u řidiče a bočním zrcátkem našeho auta. Ani nevím, kolikrát s námi tu cestu absolvoval a proč to vlastně dělal - zatímco já jsem se domnívala, že se chudák spletl a je tím cestováním zmaten, náš rodinný teenager usoudil, že je to naopak pavouček obzvláště vychytralý a že naše auto využívá podobně jako rybáři k vlečení sítí motorové loď. Pak jsem si jednou při červené všimla, že se v té pavučině třepotá moucha. Vzpomněla jsem si na hodné hochy, co vysvobozují mouchy, a ty jim pak z vděčnosti radí při identifikaci vysněných zlatovlásek, a tak jsem mouchu osvobodila. Padla zelená, rozjela jsem se a pavučinu, přes veškerou opatrnost přece jen potrhanou, už nikdo neobnovoval. Buď se ten pavouk urazil, anebo si s pomocí našeho auta nashromáždil na zimu dostatek muších konzerv.

Nebyl by sám, kdo v té době končících veder začínal myslet na zimu. Také myši a krtci se protunelovávali pod další a další záhony, slimáci a mravenci likvidovali spadlé švestky, beztak už naklované špačky a dalšími opeřenci, potravu sháněly i vosy a kdovíjaká ještě žoužel.

I já jsem se činila, ačkoliv jsem se ten týden v srpnu původně chtěla jen tak povolat s knížkou na sluníčku, o nikoho se nestarat a hlavně nevařit. Všechno bylo samozřejmě jinak, ven jsme nakonec vyjeli tři, z toho jeden z nás ten můj nápaditý, ale věčně hladový teenager. Navíc překvapivě uzrály výše řečené švestky – překvapivě proto, že to byla první úroda za dvacet let, co jsem ten strom vysadila. Už zkraje léta mě tímtež způsobem překvapily třešně na stejně starých a dosud bezplodných stromech, stabilně hojností plodů nezklamala višně a rybíz. V radovánkách s jejich plody jsem prožila tropická vedra a první část dovolené. Proto jsem tak toužila po klidu, lehátku, knížce...

Jak už víte, bylo všechno jinak. Všechny stromy jako by se zbláznily, zaplatpánbůh rodily o překot a vedra uspíšila i zrání jablek, takže s padankami bylo třeba dělat něco už o týden dřív, přesně za té mé vysněné zahálčivé dovolené. Vydařila se kupodivu i mrkev a v lesích začaly růst houby v takovém množství, že i já jsem na ně nejenom chodila a je hledala, ale dokonce i sbírala.

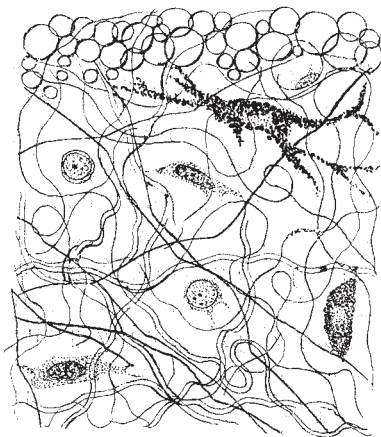
A tak opět kuchyň, skleničky, sladké i kyselé nálevy, radost ne z knížek, ale z kompotů, marmelád, sirupů a kyselých houbiček a jednou i z toho, jak se vnuci ládovali švestkovými knedlíky... Vařit potomkům i za veder je úděl babiček, utěšovala jsem se. Ode mne se chtějí knedlíky, moje maminka dělala vnučatům na prázdninách prý ty nejlepší palačinky na světě - s marmeládou a skořicovým cukrem, sestra chystává štrůdly z jablek, které denně sbírá po zahradě, a já jsem ke své babičce chodívala na

bílou hříbkovou omáčku s kynutými knedlíky a na nudle s mákem. Nudle babička dělala sama; vždy koncem léta, dokud ještě hodně snášely slepice a vejce byla levná, v bytečku bez příslušenství, samozřejmě bez ledničky a zpočátku dokonce bez elektrického proudu, je chystala do zásoby na zimu; dotenka vyválené placky těsta sušila na stole i přehozené přes opěradla židlí a pelestě postelí...

To bych dělat nechtěla a snad ani neuměla, ale úrodu je podle mne třeba zpracovat a uschovat – vždyť už od starozákonních dob je známo, že po letech tučných mohou přijít léta hubená. Ostatně na tom založil svou kariéru židovský chlapec Josef, když ve službách faraóna kázal v sedmi úrodných letech stavět obilnice, jež potom v následujících sedmi letech neúrodných otevřel, a tak se v Egyptě nečekalo na Brusel.

Obilnice ani obilí nemám, také nemusím živit egyptskou říší, pro rodinnou potřebu a osobní radost stačí pár ovocných stromů, jež poskytnou chládek, potěší květy a obohatí jídelníček vitaminy. Nechci ani nechat zahálet zbůhdarma miliony, které podle proslulého mykologa Františka Smotlacha hnijí v lese, a tak jsem v tom srpnovém týdnu houby čistila, krájela, vařila, sušila a zalykala se sladkokyselým výparem nálevu.

Týden dovolené skončil. Ve vzduchu poletuje babí léto, pavučiny přibývají v opomenutých zákoutích, den ode dne je jich víc mezi stromy a v truhlících za okny, při prvních krocích po zahradě se vždy do nějaké zamotám. Novou pavučinu máme opět i na autě. Snad nám ponese štěstí.

Řídké fibrilární vazivo

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO: 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 400 kusů.

Tel.: 267 102 105, fax: 267 311 812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz.

Grafická úprava a tisk

TIGIS, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5" nebo e-mailem jako attached file
v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem
na čísle 267 102 105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení
a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

vita nostra

2006 *revue* 4

Absolventi

Deprivanti

FNKV II

Kongresy

Korupce

Listopad

Politika

Promoce

Rektoři

Věda

Prof. Ing. Ivan Wilhelm, CSc., rektor UK 2000 - 2006

*F. Gahér
V. Hampl
C. Höschl
E. Kohák
F. Koukolík
V. Pačes
P. Sába
J. Sokol
B. Svoboda
I. Wilhelm*

VITA NOSTRA REVUE

15. ročník, číslo 4

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 16. 11. 2006

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

OBSAH

RES PUBLICA

V. Bělohradský: Nezlobte se na politiky	4
V. Pačes: Stát máme od toho, aby zemi spravoval	4
E. Kohák: O zákonech a životní úrovni	7
Korupce bere zdravotnictví až 20 mld. ročně	10
Anketa VNR	10
J. Sokol: Peníze	16

ALMA MATER

Sedmnáct (a 67) let po 17. listopadu	18
V. Pavlíček: Svoboda, demokracie a lidská práva jsou nedělitelnými hodnotami	18
V. Hampl: Akademická svoboda je zásadním aspektem univerzity	20
A. Ivanovova: Studenti z Běloruska již započali cestu k demokracii	23
Rokování evropských rektorů	26
P. Sába: Vracíme se k základu – jak definovat univerzitu	26
Čestný doktorát	28
F. Gahér: Spolupráca s Prahou trvá takmer 90 rokov	28
I. Wilhelm: Nebolo by od věci spojiť sily v partnerstve	30
V. Hampl: Vzdělané, kreativní a noblesní osobnosti jsou motorem vědecké produktivity	33
AS UK: Co když nebude státní rozpočet?	35

QUOD BONUM

C. Höschl: O povaze tohoto světa a snížené vnímavosti	38
B. Svoboda: Budoucnost máte ve svých rukou	41
Studenti nastupující do 1. ročníku	42
Absolventi 3. LF UK	44
Fakulta získala nové prostory	45

GENIUS LOCI

45 let PCP	48
P. Čech: Vínhradský genius loci II – Vínhradská nemocnice	49
Errata	53
M. Anděl: Každé setkání s prof. Gregorem bylo svátkem	54
O. Gregor: Když se řekne psychosomatika	55

VĚDA

Zdravotnictví v totalitních režimech	58
M. Černá: O zdraví a prostředí mezinárodně	59
I. Hoffman: Oteplování	62
L. Klein, M. Tokarik, R. Königová: Celosvětový kongres o popáleninách	63
Z. Miškovská: 1. mezinárodní kongres péče o terminálně nemocné	67
B. Fleissigová: Knihovna McGillovy univerzity v Montrealu	68

TEXT

F. Koukolík, J. Drtinová: Deprivanti a jak se jim bránit	72
--	----

POSTSKRIPTUM

M. Fleissigová: Ani psu, natož člověku	94
--	----

Ilustrace: Gustave Doré (1832–1883)

RES PUBLICA

O VLÁDĚ,
ZÁKONECH
A KORUPCI

Václav Bělohradský

Nezlobte se na politiky

Veřejnost je znechucena neprávem. Pozoruji na různých úrovních život v Česku - na univerzitách a v podnicích -, a tak mohu konstatovat neschopnost se dohodnout. Řekl bych, že celá česká společnost trpí jakýmsi nedostatkem kultury kompromisu. Hádají se o kdeco; demokracie, to je určitý pragmatismus a kompromis, a to ve společnosti chybí. A politici jenom obrážejí tento charakter české společnosti.

Vzpomínáte si na „Děkujeme, odejděte“, „Morální lidé do politiky“? Je tu taková neustálá představa, že přijdou slušní lidé a vyřeší všechny problémy, jako kdyby slušný člověk chtěl Temelín, a neslušný ho nechtěl. To je problém určité vize světa a schopnosti se dohodnout. Je tu jakýsi moralismus na jedné straně, takový směšný antikomunismus, zase směšné pravičáctví, ale ochota dohodnout se na pragmaticky definovaných podmínkách života, ke kterým přispějeme tím, že zformulujeme nějaké rozhodnutí, ta myslím, že chybí.

Takže já bych veřejnosti vycítal, že se zlobí na své politiky.

Nemá na to právo.

Otázky Václava Moravce, ČTI, 12. 11. 2006

Předseda Akademie věd Václav Pačes nechce být loutkou

Stát máme od toho, aby zemi spravoval

Pane předsedo, před časem jste hovořil s prezidentem Václavem Klausem o možnosti sestavení úřednické vlády. Nehovořili jste i o tom, že byste mohl být premiérem? Kdyby ta situace nastala, přijal byste funkci předsedy vlády?

Kdyby se mezi sebou politici dohodli a byly by vytvořeny podmínky pro mne přijatelné, považoval bych to v současné politické agonii téměř za občanskou povinnost. Za každou cenu bych to ale nedělal. Mám před sebou dokončení transformace Akademie a musel bych odejít od rozdělané práce.

Jaké jsou vaše podmínky?

V žádném případě bych nebyl loutkou politických stran. Byl bych to já, kdo by sestavoval vládu. Samozřejmě možnosti bych konzultoval. Podmínkou je i doba, která je pro podobnou práci smysluplná. Politici se vyjadřují o takové vládě dost pejorativně. Přitom sami selhali. Když nejsou schopni vytvořit politickou vládu, měli by nezištně pomoci vytvořit kabinet nepolitický. Ale za podmínek, že nebude v jejich rukou a bude dělat to, co má vláda dělat především – tedy zabezpečit hladký chod státu.

Dnes stát hladce nefunguje?

Někteří lidé sice říkají, že se ukazuje, že vládu ani nepotřebujeme, ale stát musí být v pevných rukou.

Jak dlouhá je podle vás ta smysluplná doba podobné vlády?

Těžko půjdou do vlády kvalitní lidi, kdyby to mělo být na méně než rok. I pro mne by to bylo těžko přijatelné.

Jaké by byly hlavní úkoly úřednické vlády?

Důležité je čerpání strukturálních fondů Evropské unie, příprava na předsednictví v Unii, příprava voleb a případná změna volebního zákona. Nemyslím, že stačí změnit Sněmovnu o jednoho člověka.

Mohli by v úřednické vládě, o níž hovoříte, zůstat dnešní nestraniční ministři?

Podobná vláda se sestavuje například z lidí z ministerstev, kteří zajistí hladký chod rezortu. Mohl by v ní zasednout nějaký náměstek nebo vyšší úředník. Ale obávám se, že se u nás vžila praxe, že i tato místa jsou často obsazována politicky. To je myslím chyba. Pak také připadají v úvahu odborníci, kteří v politice už byli nebo jsou, ale museli by být přijatelní pro všechny strany. No, a konečně jsou odborníci nestraníci.

Mohla by taková vláda dělat zásadní rozhodnutí v ekonomické oblasti?

Musela by se vyjasnit zásadní věc: co je nepolitický mandát té vlády. Nedokážu odhadnout, co najednou prolítne partajním bosům hlavou. Mohou to být věci, které my považujeme za zcela běžné a nekonfliktní. Rozhodně by taková vláda nemohla dělat změny v daňové oblasti či ve zdravotnictví, na to je potřebný silný politický mandát.

Jenže právě v daních a zdravotnictví by se změny dělat měly.

Právě proto. Jsou to nesmírně citlivé věci a má je dělat strana, která jasně vyhraje volby. Přitom některé věci jsou už téměř neúnosné. Třeba pořád odkládaná reforma sociálních služeb.

Proč je česká společnost tak polarizovaná?

Všechny střeoevropské země jsou momentálně v jakési podivné krizi. Navíc latentní politické krize jako by patřily k celé Evropě. Ve střední Evropě existuje v Polsku, Maďarsku, na Slovensku a u nás postkomunistický syndrom. Také jsme vstoupili do Evropské unie a nikdo nečekal, že náklady na členství mohou být velké. Ráj na zemi po vstupu nenastal. Češi byli také vždy spíše levicoví a rovnostářští. Na každého, kdo vydělá i sebepoctějí peníze, se dívají jako na lumpa. Zřejmě to máme v genech. Proto polovina lidí nechce žádné změny.

Vedete Akademii věd. Je to ve vědecké obci také rozděleno tak razantně napravo a nalevo?

Myslím si, že ne. Pokud v naší obci existuje nějaký konflikt, tak v tom smyslu, že někteří chtějí podporovat pouze tu nejlepší vědu a utlumit to, co nemá výsledky na nejvyšší úrovni. Ti ostatní zase tvrdí, že špička musí na něčem stavět, na solidních vědcích, kteří ale nikdy nedosáhnou výrazných úspěchů.

Váš otec byl za komunismu pronásledován, vy jste do komunistické strany nevstoupil. Kde vlastně bije vaše srdce - napravo, či nalevo?

Některí lidé myslí, že je mi blízka ODS, tak to ale není. Moje názory nejsou ani pravé, ani levé. Jsem liberál a jsem zastáncem toho, aby stát čmúchal lidem co nejméně do talíře. Svoboda má být maximální možná. Na druhou stranu mám ale sociální citění a stát máme od toho, aby zemi spravoval, a k tomu musí mít silné kompetence. A to je ten věčný problém, kde stanovit tu správnou hranici.

Proč se politici tak dlouho u nás nemohou dohodnout? Je to selhání?

Je. Otázkou však je, jestli se tomu dalo zabránit. Politikům chybí to, co učil skauting. Já jsem byl u vodních skautů. V jedenácti letech jste plavčík, pak postupujete třeba až na kormidelníka, případně kapitána oddílu. Ten, co pak poroučí, musí projít vším, kdy musel poslouchat. Proto dělá většinou moudrá a poučená rozhodnutí podmíněná tím, že tím vším prošel. To našim politikům chybí. Někdy se zdá, že spadli z nebe. Proto si myslím, že je dobré, když se výš dostávají postupně politici z komunální úrovně.

Máte nějaký konkrétní příklad?

Stanislav Gross. Podle všeho to je schopný člověk, ale absolutně neunesl premiérskou funkci. Myslel jsem si původně, že ta jeho mladší generace politiků, ze všech politických stran, by už mohla být dobrá, ale evidentně to chce ještě další generaci.

Když už jste mluvil s prezidentem o povolební situaci, jak hodnotíte jeho dosavadní postup?

Říká se, že kdyby jmenoval hned pana Topolánka a po jeho neúspěchu třeba rychle pana Paroubka, jehož vláda by také neprošla, tak se vše dalo udělat rychleji. Jenže to se snadno teď kritizuje. Prezident měl podle mého dobrou snahu to předjednat tak, aby vznikla většinová politická vláda. Vždyť nepolitická vláda je ve skutečnosti známkou selhání.

Neměli by politici postupovat racionálněji?

Politici jsou lidé jako kdokoliv jiný. Je to jako v normálním životě. Když se s někým stále hádáte, tak už nejste schopni navázat vztahy na normální úrovni. Nekomunikujete normálně.

Jak takový skutečně dobrý politický lídr vypadá?

To není jednoduše definovatelné. Ve správnou chvíli udělá správné rozhodnutí, ale co to přesně je, to vám nikdo neřekne. Má intuici, dokáže lidi přesvědčit a strhnout. V politice potom není daleko k demagogii, to může být pak nebezpečné. Těch skutečných politických lídrů je málo a u nás dělají navíc velké chyby. Myslím, že to lidrovství také záleží trochu na genech.

Není to u politiků také etický problém?

A kým by měli být nuceni k etice? Naší společnosti? V tom existuje pingpongový mechanismus. Pamatujete, jak opilý Jan Kavan boural do aut a zametlo se to pod stůl? Lidi si pak pomyslí: když jemu se to zametlo pod stůl, tak proč ne mně?

A občané pak stále více takové věci tolerují. Je to uzavřený cyklus, z kterého není jednoduché dostat se ven.

Žádná vláda se k některým reformám neodhodlala, například ve zdravotnictví či k penzijní reformě.

To bych musel stoprocentně vědět, zda ty systémy jsou skutečně neudržitelné. To se sice říká, ale nejsem ekonom a nevím to. Například systém zdravotnictví nefunguje dokonale nikde na světě. Buď je strašně drahý a doplácí se na něj, nebo nestojí za nic. Žil jsem v Americe a tam bez peněz nemáte dobrou zdravotní péči. Ano, když upadnete na ulici, tak vás ošetří, ale dál už hodně záleží na vaší kapse. U nás naproti tomu přežívá, že některým lidem se nechce pracovat, hodí se marod a ještě třeba načerno vydělávají. A myslím, že náš systém to některým z nich umožňuje. Lidi by na sebe měli vzít větší individuální odpovědnost. Dám příklad: zaplatit dva tři tisíce za léčení svého domácího zvířecího miláčka, to nikomu problém nedělá. A počítá s tím. Zaplatit za sebe, to už se nikomu nechce.

Vždyť si přece platíme zdravotní pojištění.

Ale jistě. Nejenže se zjevně zbytečně ve zdravotnictví utrácí miliardy. Takže jaká má ta reforma být?

Nesouvisí to s tím, že od revoluce ještě neuplynulo tolik času a u mnoha lidí přetrvávají postoje z komunismu?

T. G. Masaryk říkal, že dvě generace nepřerušené demokracie jsou zapotřebí k tomu, aby věci fungovaly lépe. Starší generace jsou reálným socialismem porušené. Střední generace jsou tím pořád hodně ovlivněné. Až generace těch nejmladších či těch, kteří se teď rodí, budou jině.

*Karel Pacner, Viliam Buchert: Nebyl bych žádnou loutkou stran.
MFDnes, 21. 10. 2006. Kráceno*

Erazim Kohák

O zákonech a životní úrovni

Kdo vymyslel zákon?

To bych také rád věděl – ač si dovedu představit, proč se k některým našim zákonům nikdo nechce hlásit.

Jenže ony jsou také docela jiné zákony, které si nikdo nevymyslel. Třeba zákon přitažlivosti, že dva předměty v prostoru se vzájemně přitahují silou, která se rovná násobku hmotností dělenému čtvercem vzdálenosti. Newton to tak popsal, avšak nevymyslel to. Ono to tak prostě je.

Podobně nikdo nevymyslel zákony vzájemného obcování mezi společenskými živočichy, třeba mezi vlky – kdo může mít mladé, kdo se stará o osiřelé mládě, jakými pravidly se řídí a řeší střetnutí uvnitř smečky, kdo má jaké povinnosti, prostě všechno. A nejsou to jen pudové mechanismy; vlk si jich je vědom a rozhoduje se, zda poslechnout či ne – stejně jako váš pes, když zaváhá nad povellem.

Podobná pravidla obcování platí mezi opicemi. V přechodu od vyšších primátů k druhu homo nemusí nikdo zákon vymýšlet. Zákon už tu je, zcela přirozeně. Jen je třeba jej uvolnit, zlidštit a pak upřesnit, aby odpovídal lidským potřebám. Takové „Nezabiješ!“ nebo „Nepokradeš!“ tu bylo již u vlků a opic. Nepřestalo platit, když jsme se stali lidmi. Jenom se zatrápeně zkomplikovalo. A tak se potřebujeme rozhodnout, jak si mravní zákon vyložíme. A to je naše odpovědnost, nejen našich poslanců. Ti jen vyjadřují naše postoje. Zákon se rodí v tom, jak obcujeme jeden s druhým.

Stěžujte si opatrně! Totiž chtě nechtě, ve svém jednání jste i vy zákonodárce!

Co je životní úroveň?

To záleží na tom, co pro vás je život. Pokud máte o životě představu jako jeden ze skromných služebníků Božích kozlíků lékařský řečený baldrián či ruměnice pospolná, lidově ploštice, pak vám k vysoké životní úrovni vystačí sluníčko a vláha, ani málo, ani moc. Tak v pohodě.

Pokud si život představujete např. jako jeden z našich vědomějších bližních, třeba vlk obecný nebo psoun préríjný čili *cynomys socialis*, potřeboval byste také přirozené životní prostředí, čistou vodu a čerstvý vzduch a snad ze všeho nejvíce společenství vlastního druhu. Pokud byste byl bobr evropský řečený *castor fiber*, chtělo by to ještě navíc volně plynoucí říčku, kde byste si mohl zbudovat hráz a hrad. Životní úroveň znamená možnost využít život svého druhu.

A co kdybyste byl člověk dvojmoudrý, podle vlastního označení *homo sapiens sapiens*? Pak byste ještě potřeboval pocit osobního bezpečí a svět bez bídy a utrpení, za který byste se nemusel stydět. Pak spravedlnost a také štedrost, protože pro bytosti chybující by jen spravedlnost mohla být ošemetná. Potřeboval byste důvěru, že to všechno má smysl, naději, že vaše selhání nebudou nenapravitelná, a také odvahu lásku nejen dávat, nýbrž i přijímat – a to je těžší. Tak asi.

Potřebuje vůbec někdo „životní úroveň“, kterou nám nabízí reklama ze všech stran? Život stálého hromadění, mít každý den víc než včera a o víc usilovat zítra? Jistě že. Potřebují to lidé, kteří majetkem vyplňují prázdno na duši. Pak to potřebují zhoubné nádory. Podstatou rakoviny je neomezený růst, stále víc a víc. Nejpresnější vzorem konzumního člověka a konzumní společnosti v přírodě je bující rakovinný nádor. Je to na pováženu, že? Snad proto rada v listu Židům 13, 5, abychom *dosti měli na tom, co máme* – a děkovali za to.

Erazim Kohák: Hesla mladých svišťů, Kalich, Praha, 1999

Korupce bere zdravotnictví až 20 miliard ročně

(ČTK) Až 20 miliard z dvousetmiliardového ročního rozpočtu se ve zdravotnictví ztratí kvůli neprůhlednosti finančních toků a korupci. Odhaduje to prezident Svazu zdravotních pojišťoven Vladimír Kothera.

Podle ředitelky české pobočky Transparency International Adriany Krnáčové se úroveň prokorupčního prostředí dlouhodobě nemění, ale přesouvá se do jiných oblastí, kde více škodí veřejnosti. Jde například o neprůhledné využívání veřejných zdrojů a obsazování významných funkcí bez výběrového řízení. Prolomit současnou netransparentnost systému je podle ní problém, ne každému to bude vyhovovat. „Kdyby totiž bylo zdravotnictví a využití peněz v něm transparentní, celý prokomponovaný řetězec se rozpadne a mnozí by přišli o zdroje příjmů,“ vysvětlila.

Podle průzkumu Institutu zdravotní politiky a ekonomiky zná každý šestý člověk v Česku osobně někoho, kdo za poslední dva roky byl přinucen okolnostmi dát úplatek lékaři či zdravotnickému personálu. Lidé se ale bojí mluvit o korupci veřejně; jen deset procent by ji oznámilo anonymně policii a jen tři procenta by ji dosvědčila osobně u soudu.

Anketa VNR

1. S jakými pocity sledujete zprávy o korupci ve zdravotnictví?

Marie Alušíková, ředitelka FNKV:

Vaše otázky jsou správné, časově aktuální, ale nesmírně složitě.

Korupce jako společenský fenomén existovala již ve starověku jako jedna z nejhorších a zároveň nejrozšířenějších forem chování. Toto chování poškozují správu věcí veřejných, pokud se ho dopouštějí státní úředníci, veřejní zaměstnanci, popř. ostatní zaměstnanci, kteří jsou v bezprostředním kontaktu s veřejnou správou. Od samé existence fenoménu korupce se také traduje boj s korupcí. Jeden z nejstarších zákoníků, Chammurapiho zákoník, již obsahuje text o boji proti korupci a stejně tak již ve starém Římě byly zákony proti korupci – *lex est ambi tu us*. Nedá se však říci, že by tento fenomén byl někdy odstraněn, resp. boj s ním by byl úspěšný. Jednou z příčin by mohla být skutečnost, že snaha o korupční změny jednání v zájmu snazšího dosahování cílů bez nutnosti dodržování pravidel jsou přirozenou součástí lidské povahy. Současná definice korupce je daleko extenzivnější než ta, kterou známe z historie, a znamená, že korupce není jen úplatkářství a netýká se pouze veřejných činitelů či jiných osob disponujících veřejnou mocí či veřejným posta-

vením, ale základem dnešní definice korupce je to, že se někdo zachová nepoctivě při řešení svěřených úkolů vyplývajících z jeho postavení. V tomto případě to může být úředník, lékař, zdravotní sestra či kdokoliv jiný z nemocnice. Tedy řečeno naší terminologií, korupce je nemoc společnosti, kterou více či méně úspěšně léčíme.

Martin Bojar, bývalý ministr zdravotnictví:

Nihil novi sub sole.

Pokud mě paměť neklame, podobný kvalifikovaný odhad byl zveřejněn asi v r. 1985 či 1986, kdy orgány KSČ vedly periodicky se opakující kampaně proti nepoctivým lékařům a lékařkám. Jediný rozdíl, zdá se mi, byl ve výši odhadu, který tehdy tým odborníků z VŠE spočetl asi na 3,5–4,5 mld Kč. Takový měl být objem prostředků v šedivé zdravotnické ekonomice.

Nevím, jakou metodiku použili odborníci z Transparency International. Byl bych jim zavázán, kdyby jasně sdělili, jak k podobným kvalifikovaným odhadům došli a jaké položky pod „úplatky ve zdravotnictví“ zahrnují: zda se jedná o plnění peněžní nebo snad i nepeněžní. Rád bych věděl, zda započítali i úplatky „protislužbou“ a nejrůznějšími pozornostmi – jako jsou návštěvy kulturních a sportovních akcí, případně účast na kongresech. K mým poznámkám mě přiměla vzpomínka na podmíněný trest, ke kterému byl odsouzen jakýsi nepohodlný lékař za to, že přijal bonboniéru a třenou bábovku.

Ocenil bych, kdyby média, která okamžitě – a zdá se ne bez určitého uspokojení - podobné informace zveřejní, položila autorům odhadů otázku, jakým způsobem byla uváděná suma kvalifikovaně spočítána a zda se jednalo o nezdaněné finanční prostředky, které obdrželi lékařky a lékaři.

Pak bych rád upozornil, že by to byla suma úctyhodná, protože podle ÚZIS bylo na konci roku 2005 evidováno 33.404 lékařů a lékařek (přepočtené počty) a 6.487 zubních lékařů a lékařek. Pokud by se jednalo o nezdaněné příjmy nebo doložené úplatky, pak by na jednoho z potomků šamanů a ranhojičů připadalo ročně 501.366 Kč. Zahrnuje-li kvalifikovaný odhad Transparency International i zdravotní sestry a další pracovníky ve zdravotnictví, kterých bylo 102.467, pak se jedná o nezadanou sumu 140.490 Kč na osobu a kalendářní rok. Jednalo-li se o korupci směřovanou mimo poskytovatele zdravotní péče, pak bych považoval za korektní, aby instituce, která chce bojovat proti korupci a dalším nešvarům, zveřejnila, jakým dalším adresátům byly úplatky určeny a kam směřovaly „finanční toky“ tvořící oněch uváděných 20.000.000.000 Kč.

Milan Kubek, prezident ČLK:

Částka 20 miliard korun, které se podle názoru ředitele zdravotní pojišťovny Metal-Alliance mají ve zdravotnictví každoročně kvůli korupci ztrácet, se mi zdá přehnaná. To však neznamená, že by korupce nebyla problémem.

Kde tedy zejména můžeme očekávat závažnou korupci?

Investiční politika či spíše nepolitika ve zdravotnictví. Mám na mysli nejenom státní lobby, která se neustále snaží v našich nemocnicích něco přestavovat a budovat, ale i nákupy drahých přístrojů. V této souvislosti s obavou sleduji, že nové vedení ministerstva zdravotnictví přestalo svolávat komisi, která o rozmístování takové drahé techniky rozhodovala. Jsem přesvědčen, že vícečlenná komise odborníků se korumpuje obtížněji než ministerský úředník.

Dalším prostorem pro korupci je rozhodování o úhradách léků ze zdravotního pojištění. ČLK v této souvislosti protestuje proti tomu, že ačkoliv je ze zákona účastníkem procesu tvorby cen léků, byla ministrem Julínkem zbavena možnosti o výši úhrad léků spolurozhodovat.

Legendsy se vyprávějí i o smluvní politice zdravotních pojišťoven. Není tedy divu, že náprava „chaosu“ ve smluvních vztazích je jednou z priorit nového ředitele VZP.

Prostor pro korupci se otevírá i při transformaci nemocnic v obchodní společnosti, kdy dochází k vytrhávání lukrativních provozů z těchto ústavů a k jejich privatizaci. Zajímavé „možnosti“ mohou plynout i ze skutečnosti, že nemocnice - akciové společnosti nemusí na rozdíl od neziskových zdravotnických zařízení vypisovat při sjednávání dodávek zboží a externích služeb výběrová řízení. Za zmínku stojí i organizované vymáhání tzv. sponzorských darů od pacientů či jejich příbuzných, které si v řadě případů troufám nazývat vydíráním.

Ve srovnání s nebezpečím takto závažné korupce se mohou obálky strkané do kapes lékařů zdát jako prkotina. Avšak i když jde o jev okrajový, nemůžeme před ním zavírat oči. Vždyť takoví „kolegové“ kazí pověst všech těch tisíců poctivých lékařů, kteří se snaží seč jim stačí síly pomáhat svým pacientům bez ohledu na to, jak jsou bohatí či jak mají naopak hluboko do kapsy. Bohužel řada novinářů korupci ve zdravotnictví redukuje právě na tyto situace, kdy se nějaký pacient snaží pomocí úplatku získat od zdravotníku nějakou neoprávněnou výhodu.

Na rozdíl od takového zjištěného motivovaného jednání však květiny, bonboniéru či láhev vína, kterou spokojený pacient dobrovolně dává své lékařce či lékaři jako projev vděčnosti, nepovažuji za nic špatného. Jde o přirozenou součást naší kultury.

Bohuslav Svoboda, děkan 3. LF UK:

V poslední době se v naší zemi o korupci velmi mnoho hovoří a také řada korupčních skandálů byla odhalena.

Přes zdravotnické pojišťovny běží 160 miliard a je to jistě objem, který je velmi lákavý a při současném stavu společnosti by bylo naopak překvapivé, kdyby se korupce zdravotnictví vyhnula.

Mé pocity ze stavu naší společnosti a obavy z jejího dalšího vývoje poněkud zlepšuje moje práce s mladou generací našich studentů. Jsem přesvědčen, že až oni klima v naší společnosti i ve zdravotnictví změní.

Jiří Šimek, přednosta Ústavu pro lékařskou etiku a ošetrovatelství:

Zprávy o korupci ve zdravotnictví sleduji s velkým pocitem křivdy. Ne že bych si nemyslel, že ve zdravotnictví ke korupci nedochází, ale ve srovnání s jinými odvětvími si myslím, že je zde korupce podstatně méně významným faktorem. Když bylo někdy v r. 1992 zavedeno zdravotní pojištění, procházelo několik let zdravotnickým systémem více než sto miliard ročně bez jakékoliv účinnější kontroly. Během té doby byly nakoupeny nové přístroje, dovezeny nedostatkové léky, v krátké době se dostalo naše zdravotnictví na úroveň srovnatelnou s nejspělejšími státy světa. Pro soukromníky žádné mramorové paláce, žádné mercedesy, lékaři trochu zbohatli, ale rozhodně ne úměrně množství peněz, které tenkrát spravovali. Takovou správu veřejných prostředků si v žádném jiném sektoru nedovedu představit.

Í já mám však zprávy o úplatcích dávaných lékařům za poskytnutí nedostatkové služby, nelze s tím souhlasit, ale to je pár oblastí ve srovnání s veškerou ostatní medicínou. Na druhé straně znám pacienty, kteří když nepřinesou úplatek, nevěří, že budou řádně léčeni. I tito nemocní často tvrdí, že úplatek dát „museli“.

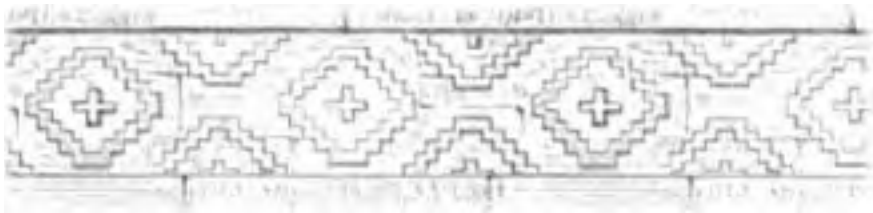
Zcela zvláštní kapitolou je korupce lékařů farmaceutickými firmami a výrobci technologií. Pro české prostředí je typické, že efekt korupce je obtížně předpověditelný. Znam mnoho českých lékařů, kteří ochotně přijmou jakýkoliv dárek od firmy s tím, že si to za svou práci zaslouží, ale necítí se tím nikomu zavázáni a léčí podle vlastního lékařského rozumu.

Za této situace je obtížné hovořit o korupci ve zdravotnictví a hodnotit, jak závažný jev to ve skutečnosti je. Proto mi nevdají lidé, kteří mají starost o pacienty, a sdílím jejich obavu, zda korupční peníze neznevýhodňují některé z nich, ale budu rozhodně odmítat ty, kteří „vědí“, že korupce funguje tak a tak a podílí se tolika a tolika procenty, protože to prostě vědět nemohou.

2. Co se podle vás dá proti korupci dělat?

Marie Alušíková, ředitelka FNKV:

Dle mého názoru efekt tohoto léčení nemůže být dosažen pouze odstraněním příčiny, ale musí být zároveň léčen celý systém. Domnívám se, že řešení těžiště korupce nemůže spočívat pouze v oblasti sankcí, např. trestního práva. Domnívám se, že nejefektivněji lze čelit korupci kvalitní organizací všech mocenských a řídicích struktur společenských organizací. Zejména dlouhodobě pojatou koncepcí a z ní odvozenou organizační strukturou, v níž dominuje jednoznačně stanovený systém pravidel a určuje způsob kontroly pravidel, včetně jasně formulovaných a striktně dodržovaných sankcí. Proto v rámci svého řízení kladu značný důraz na výchovu zaměstnanců a za tímto účelem byl také zpracován „Etický kodex zaměstnanců FNKV“, který byl schválen etickou komisí Fakultní nemocnice Královské Vinohrady.

Martin Bojar, bývalý ministr zdravotnictví:

Co dělat proti korupci? Je to nešvar, který sužuje českou společnost i další státy Vise-grádu, kterého ovšem – a to je nutno uvést – nejsou prosty ani „staré“ státy EU.

Ke korupčnímu chování vede nevládné chování zaměstnanců, nedostatky v poskytování služeb a nedostatečná nabídka požadovaného zboží a snaha o získání neoprávněné výhody, preference. Korupce sužuje nejen zdravotnictví, ale celý státní, nebo chcete-li veřejný sektor.

Není mi jasné, zda Transparency International rozlišovala mezi úplatky, tedy finanční transakcí vyžádanou, poskytnutou za úkon či statek předem. Nevím, zda se odborníci TI či jiní protikorupční specialisté zabývali tím, že v řadě případů se jedná – jak ve zdravotní, tak sociální, případně i pedagogické sféře - o nezdaněný příjem, který je poskytován ve zdravotnictví i jiných veřejných službách za činnost poskytnutou v rámci standardní zdravotní či jiné péče. Pravděpodobnost takového plnění stoupá, pokud nabízené běžně dostupné služby mají různé, nezřídka i neuspokojivé podoby a kolísavou kvalitu. Nezřídka se jedná o „odměnu“ za nadstandardní, vlídnější, časově náročnější jednání, činnost, která má nepochybně i složku „odpustku“ a „pojistky“ *pro futuro*...

Ke snížení rizika korupčního jednání jak lékařů nebo úředníků, tak pacientů, případně i konzumentů dalších veřejných služeb, lze nepochybně využít v případech zdravotnictví různých forem spoluúčasti – ať již komerčního připojištění na nadstandardní zdravotní služby, nebo přímé platby určené zdravotnické instituci, jež lékaře a sestry zaměstnává. Korupci podle mého názoru nevykoření represe. Zkušenost z naší nedávné minulosti a z Blízkého Východu, Jižní Ameriky i Asie není pominutelná. Riziko korupčního jednání může snížit náprava poměrů v jednotlivých oblastech státní a veřejné správy a služeb, jež jsou občanům v rámci pojištění či veřejných služeb hrazených z daní poskytovány, a dále trvalá výchova i dohled podporující korektní jednání v duchu dobře spravované a fungující občanské společnosti.

Milan Kubek, prezident ČLK:

Nad korupcí se tak jako nad lidskou hloupostí nedá zvítězit, avšak přesto proti ní musíme neustále bojovat. Jak? Nastavováním jasných pravidel, jejichž dodržování podléhá veřejné kontrole.

Bohuslav Svoboda, děkan 3. LF UK:

Budu hovořit pouze o korupci ve zdravotnictví při poskytování preventivní, diagnostické a léčebné péče. Je nutno otevřít prostor pro to, aby pacienti mohli oficiálně rozhodovat o svém léčení, aby měli oficiální možnost se spolupodílet na jeho financování a svobodně rozhodovat o svých prostředcích.

Prostě černé peníze se musí stát bílými, přiznávanými, zdaňovanými. Pak velká většina současných problémů s úplatky u lékařů zmizí.

Jiří Šimek, přednosta Ústavu pro lékařskou etiku a ošetřovatelství:

Jako ve všech ostatních oblastech jedinou účinnou zbraní proti korupci je transparence. Co nejprůhlednější finanční toky a co nejprůhlednější rozhodování manažerů i lékařů. Například čekací listy jsou v mnohých západních státech přístupné všem čekatelům. Když dojde ke změně v pořadí, musí lékař řádně změnu odůvodnit. Tam totiž neplatí, že „o pořadí rozhoduje lékař“. Pokud totiž rozhoduje lékař, a ne povaha nemoci, je otevřena brána korupci jak v ambulanci, tak na čekacích listech.

Nemocnice a jiná zdravotnická zařízení jsou v civilizovaných zemích veřejně prospěšné organizace se zákonem definovanou dozorčí a správní radou, rada jmenuje ředitele a je zodpovědná za funkci nemocnice. Tak lze konkrétní lidi volat k zodpovědnosti. U nás ministr jmenuje ad hoc výběrovou komisi, která cosi poradí, on pak nějak rozhodne a jmenuje ředitele zařízení. Ředitel potom řídí nemocnici bez povinné vnější korekce až do té doby, než se někomu znelíbí a než jej ministr odvolá. To nemůže fungovat ekonomicky, natož pak protikorupčně.

Jan Sokol

Peníze

Ve svobodné společnosti znamenají peníze jistou moc. Zejména velké peníze. Bohatý člověk má přirozeně jistý vliv, nikdo si to s ním nechce rozházet a mnoho lidí na něm závisí. To se zdá být na první pohled prostě nemravné. Ale než se nad tím začneme rozhořčovat, měli bychom vědět, jaké jsou tu vůbec jiné možnosti. Peníze jistě znamenají moc – ale zároveň to znamená, že moc se dá dělit a odměřovat, že jí každý člověk může dostat aspoň kousek. Jistě, někdo dá víc a někdo méně – ale kdyby nebyly peníze, muselo by to být tak, jako dávno v autoritativních společnostech: všechno, nebo nic. Vladař, pán nebo náčelník by sám rozhodoval: dám-nedám, dostaneš-nedostaneš. Místo toho je díky penězům rozděleno a kvantifikováno, co kdo z nás může a nemůže. Tak běžný člověk „může“ škodovku, když se hodně snaží třeba fordku a tu a tam si někdo může dovolit i letadlo.

Peníze tedy důsledně odměřují naši moc. Ale aby peníze mohly vůbec fungovat, musí být ve společnosti moc, která se penězi koupit nedá a která za peníze ručí. Kdyby se politická moc ve státě měla stát zbožím, které se dá koupit, nikdo by už za peníze neručil a nikdo by jim tudíž nemohl ani věřit. Kdyby člověk mohl uplácat policii a soud, kdyby si mohl koupit starostu či ministra, společnost by šla k čertu a její peníze s ní. Proto se musí každá společnost úzkostlivě snažit, aby peníze a politická moc zůstaly od sebe odděleny – pokud to vůbec jde. Těm nebezpečným místům, kde by se mohly prolínat, se říká „konflikt zájmů“ a toho si musí zákony i soudy pečlivě hledět. Když se odvolaný ministr stane ředitelem banky nebo když poslanec nabízí voličům odměny a výhry, je to důvod k poplachu: nezačíná se tu obchodovat se státem a mocí? Všeobecné volební právo, nezávislý a kritický tisk, záruky občanských práv a ovšem i jakási minimální životní úroveň – to je zároveň i ochrana společnosti před mocí majetku a peněz. Protože na důvěryhodné moci, spravedlivé vládě a společenském míru závisí mimo jiné i sama existence, přesněji řečeno i účinnost peněz. Neboť celé to kouzlo svobody, trhu i peněz spočívá na tak křehké a neobchodovatelné věci, jako je důvěra lidí v sebe navzájem a ve svět, v němž žijeme.

*Jan Sokol: Malá filozofie člověka a Slovník filozofických pojmů.
Vyšehrad, Praha, 1998*

ALMA MATER

LISTOPADOVÉ VÝROČÍ

EVROPŠTÍ REKTOŘI

SLOVENSKÁ POČTA

Sedmnáct (a 67) let po 17. listopadu

Akademická obec Univerzity Karlovy si slavnostním shromážděním 15. 11. 2006 v pražském Karolinu už tradičně připomněla události 17. listopadu 1939 a 1989. O významu obou dat – Mezinárodního dne studentstva a Dne boje za svobodu - hovořili rektor Univerzity Karlovy Václav Hampl a předseda Nadání Josefa, Marie a Zdenky Hlávkových Václav Pavlíček. Na shromáždění vystoupila také běloruská studentka Alena Ivanovova. Mezi hosty shromáždění, jehož program doplnil koncert orchestru a sboru Univerzity Karlovy v Praze, byli i zástupci vlády a parlamentu a účastníci studentských nepokojů v roce 1939.

Václav Pavlíček

Svoboda, demokracie a lidská práva jsou nedělitelnými hodnotami

Z pověření rektora Univerzity Karlovy a jménem Nadání J. M. a Z. Hlávkových vás vítám na dnešním koncertu k státnímu svátku České republiky.

Připomínáme si též 65. výročí, kdy byl v Londýně tento den vyhlášen za Mezinárodní den studentů na počest boje československých studentů proti německému nacistickému teroru a za národní svobodu. Solidarita univerzity v Oxfordu s československými studenty tehdy umožnila, aby mohli dokončit svá vysokoškolská studia a po získání lékařské kvalifikace pokračovat v boji proti společnému nepříteli – Německu a jeho spojencům. Vzpomínka na 17. listopad zůstala symbolem boje za svobodu a demokracii i v roce 1989.

Solidarita demokratických sil světa v roce 1939 a v roce 1941 s československými studenty a s českým národem spojená s tímto dnem má trvale symbolický význam a **vypovídá o tom, že hodnoty svobody, demokracie a lidských práv jsou nedělitelné bez rozdílů na hranice států a že jsou společnými hodnotami evropské civilizace.**

Jsem rád, že mohu dnes na tomto shromáždění přivítat delegaci Univerzity v Černovicích v čele s jejím rektorem profesorem Stepanem Melnyčukem, univerzity, jež se dlouhodobě hlásí k odkazu myšlenek a díla Josefa Hlávky, prvního předsedy České akademie pro vědu, slovesnost a umění, který jako architekt a stavitel vybudoval areál, ve kterém tato univerzita dnes působí. Význam pro Ukrajinu a společné hodnoty Evropy vzpomněla i v letošním roce tato univerzita na mezinárodní vědecké konferenci.

Nedělitelnost svobody a demokracie v Evropě chce Univerzita Karlova zdůraznit také tím, že pozvala na dnešní koncert studenty z Běloruska. Věřím, že vzdělání získané na Univerzitě Karlově bude přínosem pro ně samotné i pro hodnoty lidských práv a demokracie v jejich vlasti.

Vzpomínka na 17. listopad se historicky úzce váže k 28. říjnu jako státnímu svátku Československa a České republiky. 28. října 1939 po prvních zkušenostech s německou okupací obyvatelstvo Prahy a některých jiných měst demonstrovalo svůj odpor k nacistickému Německu. Vesměs nenásilné projevy vzdoru proti okupaci a identifikace s národními ideami byly potlačovány střelbou do manifestantů, v jejímž důsledku byl zabit mladý dělník Sedláček a zraněna řada dalších občanů, mezi nimi i student medicíny Jan Opletal, který svému zranění podlehl. Události 28. října se pokusily protektorátní úřady a zpočátku i část německé okupační správy, v čele s protektorem Neurathem, bagatelizovat.

Předseda protektorátní vlády, generál Eliáš, později popravený pro spolupráci s odbojem, si tehdy poznamenal: „Den 28. říjen je státním svátkem ČSR nejen podle zákona, ale i podle vnitřního cítění českého národa. Tento den nabyl během let význam přesahující rámec pouhé historické reminiscence. Dvacetiletou tradicí uvykl lid přihlížet a hodnotit tento den politické dění uplynulého roku a zároveň na něj navazovat i nejdůležitějšími akty politického života. Byl to den účtování, plánování, radosti a odpočinku, tedy den, jakého jednou v roce potřebuje právě tak cítění jednotlivcov, jako duše celého národa.“ Generál Eliáš tak připomněl, že 28. říjen byl označen zákonem z r. 1925 za svátek plně obnovené a starobylé české státnosti. **28. říjen nebyl tedy dnem nově vzniklého a snad přechodného státu, který zanikl v roce 1938 nebo v roce 1939, ale významným dnem kontinuity a trvání české státnosti**, která nikdy zcela nezanikla. Byl i připomínkou občanské a národní revoluce, která chtěla vytvořit demokratickou a sekulární republiku s opačnými hodnotami, než měla předchozí monarchie. Za takový stát tehdy v roce 1939 občané demonstrovali.

Pro německé okupanty a nacistický potlačovací aparát byl 28. říjen symbolickým dnem rebelujících Čechů, jejichž vlastenectví se rozhodli po počátečním váhání tvrdě potlačit. Proto přikročili po pohřbu Jana Opletala k represivním akcím 17. listopadu, k popravě studentských vůdců, k uzavření vysokých škol.

Vlastenecké síly v protektorátní vládě v čele s legionářem gen. Eliášem musely tehdy čelit nejen německým nacistům, ale i českým fašistům např. z organizace Vlajka i dalším agresivním kolaborantům zejména ve sdělovacích prostředcích, kteří demonstrovali svůj antisemitismus, schvalovali perzekuci studentů a denuncovali české představitele spojené s legionářskými tradicemi.

28. říjen jako symbol obnoveného samostatného, svobodného a demokratického českého státu v podobě Československa, měl být vymazán a nahrazen symboly podřízení českého národa a české státnosti Německé říši.

Český národ se tehdy nepodařilo získat pro nacistickou ideologii. Její rasová teorie o nadřazenosti germánské, údajně panské rasy vedla k fyzické likvidaci milionů židů a dalších rasově nevhodných skupin, k utrpení a smrti lidí v koncentračních táborech, v zázemí i na frontách a měla přinést trvalé zotročení, zejména slovanských národů. Znovu je dnes třeba čelit tvrzení zlehčující nacismus také proto, aby se neopakoval. Časový odstup je příznivý pro jeho relativizování nebo zapomenutí a pro překrytí událostmi pozdějšími, neboť svědci tehdejších dějů stále více odcházejí.

17. listopad byl v Londýně v době války vyhlášen Mezinárodním dnem studentstva jako výraz toho, že se nepodařilo odpor českého národa zlomit. Neúspěšná byla i německá a kolaborantská propaganda s cílem nahradit symboliku 28. října symboly jinými. Je to vhodné připomenout i dnes, kdy se znovu prosazují snahy nahradit symbolický den 28. října jako den demokratické české státnosti symboly jinými.

Státní svátky vyjadřují hodnoty, k nimž se stát a společnost hlásí. 17. listopadu 1989 si studenti a další českoslovenští občané chtěli připomenout tento den roku 1939 jako symbol boje za svobodu a demokracii. Zákrok proti nim otevřel cestu zásadním společenským změnám v Československu uskutečněných pod hesly svobody, demokracie a lidských práv, hodnot, které byly vlastní 1. republice zrozené 28. října 1918.

Karolinum 15. 11. 2006. Kráceno

Václav Hampl

Akademická svoboda je zásadním aspektem univerzity

Scházíme se dnes ve výroční den pohřbu Jana Opletala, studenta naší univerzity, který se oprávněně stal celosvětovým symbolem ochoty studentů zasadit se o svobodu i za cenu osobního rizika. Pro mě osobně je dnešek zejména oslavou podivuhodné historické skutečnosti, že nejvyšší obětí studenta Opletala a jeho kolegů, v té chvíli bez účinku a tedy snad zdánlivě až nesmyslná, nakonec po desetiletích zásadně katalyzovala studenty vedené k setřesení jha jiné nesvobody.

Univerzita Karlova měla své slavné dny, ale poznala také časy těžkých zkoušek a ponížení. Její dějinná cesta je v mnohém souhlasná s dějinami země. Ránu a potupu, kterou jí připravilo nacistické Německo 17. listopadu 1939, s ní sdílely ostatní české vysoké školy a celá země. Postiženo bylo 10 českých vysokých škol – univerzity, techniky, samostatné speciální vysoké školy a fakulty, včetně Akademie výtvarných umění. Budovy fakult obsadily útvary SS a jednotky německé armády. Sbírký uni-

verzitních ústavů byly z valné části zničeny a rozkradeny. Tímto rozhodnutím bylo postiženo také 513 profesorů, 475 docentů a 345 ostatních učitelských sil.

V okupovaném zbytku Československa, v protektorátu Čechy a Morava, bylo úředně zakázáno jakékoli připomenutí české samostatnosti, zrodu demokratické Československé republiky v roce 1918. Státní svátek 28. říjen se tak stal v okupované zemi příležitostí vyjádřit spontánně protest proti německé okupaci. Mladí lidé odpor vůči německé agresi demonstrovali nejhrolivěji, k projevům odporu vyzývali veřejnost i letáky. Při potlačování demonstrací byl zastřelen dvaadvacetiletý Václav Sedláček; posluchač lékařské fakulty Jan Opletal zranění 11. listopadu podlehl.

Právě před 67 lety, 15. listopadu (stejně jako dnes ve středu) se s Janem Opletalem v areálu ústavů lékařské a přírodovědecké fakulty na Albertově rozloučili studenti pražských vysokých škol, někteří univerzitní profesori a zástupci akademické obce. Po důstojném rozloučení tichá manifestace nabyla dramatictějšího charakteru. Studenti dali průchod protiokupačním náladám, byla proti nim vyslána protektorátní policie, tvrdě zasáhly německé bezpečnostní složky. Nepokoji v protektorátě se zabývalo říšské vedení v Berlíně a na příkaz samotného Adolfa Hitlera bylo rozhodnuto o osudu českých vysokých škol.

Po klidném dni přišel 17. listopadu nečekaně brutální úder. Studentské koleje v Praze a v Brně byly v přepadeny policejními a vojenskými jednotkami, bez rozsudku Němci popravili 9 studentských funkcionářů a zatčené vysokoškoláky odtransportovali do koncentračního tábora Sachsenhausen. Na 1200 studentů z pražských vysokých škol, z brněnské Masarykovy univerzity a České vysoké školy v Brně, z Vysoké školy báňské v Příbrami se rázem stalo nesvobodnými heftlingy v cizí nehostinné zemi. Mezi pětadvaceti nemocnými studenty, které Němci propagandisticky pustili na Vánoce 1939 domů, byl Pavel Svoboda. Doma se zdržel jen krátce, spěchal přes Slovensko, Maďarsko a Jugoslávii na Západ do rodící se čs. armády ve Francii. Po porážce Francie se šťastně dostal do Velké Británie a jako příslušník 311. bombardovací perutě RAF již na podzim roku 1940 se účastnil bojových letů na Berlín. O údělu vězňených studentů v koncentračním táboře mohl zaslíbeně informovat kolegy studenty-vojáky čs. zahraniční armády. Ti také obnovili činnost vrcholné studentské organizace a mistrným diplomatickým jednáním se jim podařilo v roce 1941 prohlásit 17. listopad Mezinárodním dnem studentstva. Celá akce měla široký mezinárodní ohlas. Na mnohých britských školách byly 17. listopadu přerušeny přednášky a probíhala vzpomínková shromáždění. Mezi zeměmi, které akceptovaly 17. listopad jako studentský svátek, je to vedle USA, Kanady, Číny a Sovětského svazu řada zemí jako Ekvádor, Indie, Kostarika, Kuba, Nový Zéland, Palestina, Uruguay.

Univerzita Karlova při vzpomínce na 17. listopad si vždy důsledně tento den spojovala s Mezinárodním dnem studentstva. U příležitosti 60. výročí jsme zde ve Velké aule Karolina měli čest přivítat členy exilového výboru studentského ústředního svazu. Zasluhou naší univerzity byla také v roce 2001 vydána kniha Jozefa Leikerta

Černý pátek sedmnáctého listopadu.

U příležitosti Mezinárodního dne studentstva přivítal v roce 2002 rektor Ivan Wilhelm **delegaci University of Oxford**, aby jí vyjádřil ještě jednou dík za pomoc, kterou během války poskytla našim vysokoškolákům. UK vysoce cení tento projev akademické solidarity a jím inspirována se dnes snaží podobně vypomoci např. studentům z Běloruska postiženým nedemokratickým režimem.

V posledních letech jsme na našem slavnostním shromáždění také přivítali představitele **Jagellonské univerzity z Krakova**. Věznění čeští studenti, oběti „*Sonderaktion vom 17. November 1939*“ sdíleli sachsenhausenské peklo s uvězněnými profesory věhlasné, nejstarší polské univerzity.

Navázal jsem na tradici, kterou rozvíjel rektor Ivan Wilhelm, a účastnil jsem se setkání **bývalých studentů, vězněných v Sachsenhausenu**. Bylo to pro mne významné setkání s moudrymi a zajímavými lidmi, které osud obdaroval tolikerymi životními zkušenostmi a moudrosti. Bohužel celá velká plejáda jich poznala i komunistické věznice a pracovní tábory uranových dolů Jáchymovska a Příbramska. Mnozí se změny politických poměrů po listopadu 1989 nedočkali.

Na tomto setkání se bývalým studentům dostala po 61 letech do rukou jako příjemné překvapení znovuydaná básnická sbírka *Chléb poesie*. Původní vydání připravil k tisku v roce 1945 Josef Strnadel. Jde o básně, na které si v sachsenhausenském koncentračním táboře studenti vzpomněli, které strofu po strofě dávali dohromady, tajně si je zapisovali a opisovali a jako poklad uchovávali. Básně našich autorů Biebla, Halase, Hrubína, Gellnera, Nezvala, Sovy, Šrámka, Wolker a Zahradníčka, ale i cizích básníků Apollinaire, Baudelaire, Puškina, Rilkeho, Villona, básně antických i čínských autorů jim dodávaly sílu přežít. Hodně také pomáhala vzájemná soudržnost, umožněná tím, že zůstali ve stejném lágru a dokonce v blízkých blocích. Tato jejich soudržnost trvá dodnes.

Nespoutané studentské generace jako by si předávaly štafetu svobodného vyznání společenských i politických názorů. **V dramatických únorových dnech roku 1948** byli studenti jediní, kteří se odvážili protestovat proti nástupu totality pochodem na Hrad za prezidentem Benešem. Také v šedesátých letech kritické, až protirežimní nálady vyjadřovali studenti: Majáles 1965, strahovské události v říjnu 1967 a tragický protiokupační protest našich studentů Jana Palacha a Jana Zajíce v roce 1969. Tradice touhy po svobodě dominovala 50. jubilejní vzpomínce 17. listopadu 1989 na Albertově, která vyvrcholila nechvalně tvrdým policejním zásahem na Národní třídě. Studenti dali signál k změně politických poměrů v zemi. Proto dnes vzpomínáme obou těchto výročí, jak roku 1939, tak 17. listopadu roku 1989.

Také díky tradici 17. listopadu jsme před 17 lety začali měnit totalitou poníčenou společnost ve svobodném a demokratickém duchu. Současné obtíže se sestavením stabilní vlády ukazují, že jsme na cestě a že optimální demokratický

proces ještě vždy úplně neumíme, nicméně dar a výdobytek svobody tím není zastíněn. Z hlediska univerzity je zásadně významné znovunabytí akademických svobod. Všechny univerzity napříč sjednocenou Evropou jsou zajedno, že akademická svoboda bádání a předávání znalostí a dovedností je zásadním určujícím aspektem univerzity. Jsem rád, že se takovéto svobodě těšíme. **Spolu s ostatními evropskými univerzitami jsme zajedno, že tato věcná svoboda by nyní měla být rozšířena i na větší míru ekonomické svobody, tak aby – jak už je tomu dnes v řadě evropských zemí – univerzity měly větší možnost rozhodovat o vnitřních finančních tocích, a tak ještě výrazněji ovlivňovat své akademické priority.** Podstatnou podmínkou pro to je odpovědnost akademické komunity, která je, jak známo, druhou stranou svobody. A o tradici touhy po svobodě, která je odpovědná až na hranici rizika sebeobětování, je dnešní slavnost.

Karolinum, 15. 11. 2006. Kráceno

Alena Ivanovova

Studenti z Běloruska již započali cestu k demokracii

Je mi velkou ctí vystoupit zde ve Velké aule Karolina jménem všech běloruských studentů Univerzity Karlovy.

Dvacáté století, kdy se v České republice odehrál památný listopad 1939 i 1989, bylo také pro Bělorusko stoletím zápasu za národně kulturní obrození, nezávislost a demokracii. Tento zápas však ještě neskončil. I v 21. století stojí před Běloruskem jako jeho hlavní úkoly národní obrození a šíření demokracie.

V centru tohoto zápasu se, jak vidíme z dějin obou našich zemí, vždy nacházela mládež, a to především vysokoškolští studenti. V této souvislosti si můžeme připomenout, že první běloruskou politickou stranu (Běloruské socialistické shromáždění) založili v roce 1903 právě studenti. Právě studenti začali s vydáváním novin „Naša Niva“, které se staly centrem národního hnutí a na jejichž stránkách se objevovaly články věnované i českému národnímu obrození. Model českého národního obrození byl pro mladé Bělorusy vždy následováním hodným příkladem.

První světová válka zničila dlouhodobé úsilí, Bělorusko bylo rozděleno mezi bolševiky a úřady obnoveného Polska. V nové etapě zápasu dostali Bělorusové neocenitelnou pomoc od nově vzniklého československého státu, jehož vláda přidělila několik set stipendií pro studium běloruské mládeže na československých univerzitách. Tehdy, stejně jako i dnes, byla to pro mnohé jedinečná šance dosáhnout univerzitního vzdělání světové úrovně a mnozí ji potom také uplatnili v práci pro demokratické Bělorusko.

Studentská mládež sehrála obrovskou roli v politických a národních procesech konce 20. století. Právě běloruské mládežnické a studentské organizace šířily ideály demokratického a nezávislého Běloruska a jejich zástupci se zúčastnili vyhlášení nezávislosti Běloruské republiky v letech 1990–1991.

Nástup vlády prezidenta Alexandra Lukašenka v roce 1994 představoval návrat komunistických, tradičně na Rusko orientovaných sil. Nový politický režim vystoupil proti národnímu a kulturnímu obrození a proti demokracii. Jeho cílem se stalo nastolení totalitního režimu a zápas proti běloruskému národnímu uvědomění, proti svobodě slova. Státu začala opět být vnucována jednotná ideologie, která se stala nyní povinným předmětem na všech středních a vysokých školách. Její podstatou je plná politická loajalita a bezvýhradná podpora celé činnosti prezidenta Lukašenka. Vzhledem k tomu je nyní dosahování hodnotného vzdělání velmi obtížné zvláště pro tu část studentstva, která má vlastní názor, rozcházející se s představami vládnoucí ideologie. Ti, kdo nesouhlasí, jsou propouštěni ze zaměstnání a vysokých škol. **Velké množství běloruské mládeže je proto nuceno pokračovat ve studiích v Polsku, Litvě, Německu, Česku a v jiných zemích. Vytváří se tak nová politická a kulturní elita, která dosahuje vzdělání podle evropských demokratických standardů.**

Běloruští studenti svou cestu k demokracii již začali. Studenti, kterým se dostalo a dostává možnosti studovat díky podpoře vlády České republiky, se budou domů vracet s větším pochopením svobodné společnosti, zachovávajíce si více naděje a optimismu pro perspektivy uskutečnění těchto svobod na území své vlasti. Na příkladu běloruských studentů na Univerzitě Karlově můžeme vidět, že České republice není lhostejný osud běloruského národa a jsme vděční za vaši snahu pomoci těm, kdo byli postiženi za účast v politické činnosti a otevřené vyjadřování svého názoru, jaké je v demokratické a svobodné společnosti pokládáno za samozřejmost.

Karolinum, 15. 11. 2006. Kráceno

Ve snaze podpořit běloruské studenty, kterým hrozí zákaz studia za účast na protivládních demonstracích, schválilo už v červnu české ministerstvo zahraničí dvě desítky vzdělávacích projektů. Naše republika tak financuje např. stáže a krátkodobé studijní pobyty. Jen na Karlově univerzitě se vzdělává na padesát mladých Bělorusů, jiným pomáhá např. Masarykova univerzita nebo Arcidiecézní charita či organizace Transitions Online.

Rokování evropských rektorů

Více než sto rektorů evropských vysokých škol se ve dnech 19.-20. října setkalo v Brně na konferenci Evropské asociace univerzit. Konference se schází pravidelně dvakrát ročně, tentokrát to bylo poprvé v ČR, ze země bývalého východního bloku hostilo dosud asociaci pouze Polsko. Evropská asociace univerzit vznikla v roce 2001 a sdružuje více než 750 členů ze 45 zemí. Jejím cílem je chránit zájmy evropských vysokých škol, podílet se na utváření evropské univerzitní politiky a podporovat evropskou vědu a výzkum.

Téměř 300 účastníků brněnského setkání diskutovalo mj. o spolupráci s místní a regionální veřejnou správou a soukromým sektorem. Delegáti se shodli na tom, že univerzity musejí rozšířit vzájemnou komunikaci a spolupráci s dalšími činiteli regionálního rozvoje – vládami, výzkumnými centry a průmyslovou sférou.

České vysoké školy by chtěly získávat na vědu a výzkum více peněz od podniků, aby nebyly tak zcela závislé na dotacích od státu. Podobný problém mají však i vysoké školy v dalších zemích, které se staly členy Evropské unie v posledních letech. Předseda České konference rektorů Petr Sába v této souvislosti hovoří o nedostatečně legislativě a o tom, že český průmysl není dostatečně silný a zvyklý pracovat s univerzitami. Ty by se proto měly snažit zkvalitnit aplikovaný výzkum a rozšířit jej tak, aby se staly pro firmy dobrým partnerem.

Petr Sába, předseda České konference rektorů

Vracíme se k základu – jak definovat univerzitu

Co považujete za nejzávažnější problém brněnského jednání?

My čeští rektorůi jsme měli hodinovou schůzku s předsednictvem Evropské asociace univerzit, kde jsme prezentovali situaci v českém školství a oni nám řekli, jaké trendy jsou v Evropě. Pak začalo všeobecné jednání, které hledalo optimální cestu, kam a jak se mají evropské univerzity posouvat. V tom se vracíme – možná trochu pozdě – k základním otázkám, například jestli středověká definice univerzity ještě dnes odpovídá a zda bychom neměli definovat univerzitu v 21. století jinak, jako vzdělávací a výchovnou instituci. Ta středověká definice hovořila o tom, že univerzita má mít 1. nejméně tři fakulty, 2. má mít knihovnu a 3. aspoň jeden doktorský program.

Co by tedy podle vás mělo být dnes jejím obsahem?

Já na to nemám jiný specifický názor, než který jsme doposud uplatňovali. Jedná se o to, že některé instituce vynikají pouze v jednom z těch tří bodů – třeba jsou

univerzity, které se věnují uměleckým oborům, ale doktorský program nemají, takže by potom název univerzity neměly používat, ale zase existují jiné vynikající instituce, které mají sice špičkový výzkum, ale výuku nedělají tak, jak to je na vysokých školách běžné. Pak se naskytá otázka: patří k nám, nebo nepatří? Pak je tu snaha, aby se intelektuální potenciál sdružoval, například aby spolupracovali lidé z výzkumu s těmi, kteří dělají výuku. Nechceme vytvářet bariéry, nechceme nikoho odhánět. Je to hodně komplikované.

Měl by se počet vysokých škol zvyšovat?

Zvyšovat počet vysokoškolsky vzdělané populace, to je obecný trend. Česká republika má problémy s kapacitami – nám se zdá, že jsou dostatečné, ale okolní státy nám jednoznačně ukazují, že infrastrukturu z pohledu objemových parametrů ještě nemáme dobudovanou. Podle odhadu Evropské univerzitní asociace budeme muset navýšit kapacity na vysokých školách ještě skoro o 20-25 procent.

Vy sám – jako rektor Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně - jste příkladem regionálního vysokého školství. Jaké máte obory?

Určitě jich nemáme tolik, jako má Karlova univerzita, ale snažíme se zato hledat obory, které jsou nové. Naše nejstarší fakulta je technologická, byla založena v roce 1971 na brněnské technice; má dominantní postavení ve výzkumu ve Zlíně, protože se orientuje na polymerní materiály na mezinárodní úrovni. Máme ale i tradiční obory – kožedělné materiály, strojařinu, fakultu aplikované informatiky, fakultu managementu a ekonomiky a velice speciální fakultu, fakultu mediální komunikace, která vychovává odborníky pro reklamní agentury. Úplně nově jsme otevřeli fakultu humanitní, která se specializuje na sociální ekonomiku, zdravotnické obory a na filologii – hlavně angličtinu.

Jaký význam má vaše škola pro region?

Baťovu univerzitu jsme zakládali před pěti lety a nyní operujeme zhruba s deseti tisíci studentů. Dali jsme si tři úkoly: aspoň v jednom oboru chtěli bychom být na absolutní světové špičce a ovlivňovat dění v tomto oboru. Z pohledu České republiky se chceme zařadit mezi nejlepší české vysoké školy. A ten třetí úkol je regionální - chceme přispívat k prosperitě našeho regionu.

Jaký je zájem o studium u vás?

Zájem předstihuje naše možnosti. O technické obory zájem tak velký není, ale o některé jiné obory je zato extrémní zájem; v průměru máme dvanáct tisíc přihlášek a do prvního ročníku letos bereme tisíce čtyři, takže relace je jedna ku třem.

Jak se cítíte v porovnání s evropskými standardy?

Myslím, že v doktorských programech jsme naprosto konkurenceschopní. O naše absolventy je dokonce poměrně velký zájem v zahraničí, což my zase nevidíme moc rádi, protože ty nejlepší si chceme nechat, nechceme je věnovat zahraničním výzkumným institucím. Z toho, jakým způsobem v bakalářských a magisterských programech probíhá mobilita studentů, jak přijíždějí a odjíždějí, tak z toho lze

usoudit, že tato generace už nebude mít problémy, které jsme měli my. Jsou to už studenti, kteří jsou připraveni pro mezinárodní prostředí.

Na začátku jsme měli vizi, že budeme připravovat absolventy pro Evropskou unii, ale předseda naší správní rady Tomáš Baťa jr. nás hned upozornil: „Co je to Evropa? To je jeden malý kontinent, ale pokud někdo chce pracovat ve firmě Baťa, tak musí být použitelný globálně!“ Tak jsme svou vizi přepracovali a teď připravujeme studenty pro celý svět.

Marie Fleissigová

Čestný doktorát

Emeritnímu rektorovi Univerzity Karlovy prof. Ing. I. Wilhelmovi, CSc., byl 18. října v Bratislavě udělen čestný doktorát Univerzity Komenského. Při této příležitosti ocenil rektor Komenského univerzity doc. PhDr. F. Gahér, CSc., spolupráci s Prahou a zabýval se rovněž oceňováním vědecké práce.

Návrh na udělení titulu dr. h. c. předložil na shromáždění děkan Fakulty matematiky, fyziky a informatiky UK doc. RNDr. Ján Boďa, CSc.; mj. připomněl, že profesor Wilhelm je autorem nebo spoluautorem téměř sta vědeckých publikací, některé výsledky jeho práce byly zařazeny do atlasu jadrových standardů, zúčastnil se mnohých vědeckých konferencí a přednášel na světových univerzitách. Velmi významná byla také činnost I. Wilhelma při organizování výzkumu a vzdělávání nejenom v čele Univerzity Karlovy nebo jako prezidenta Dunajské rektorské konference, ale také jako ředitele Nukleárního centra na MFF UK, kde pod jeho vedením vypracovali své diplomové práce i mnozí studenti ze Slovenska.

František Gahér

Spolupráca s Prahou trvá takmer 90 rokov

Pred dvoma týždňami udeľovala Švédska kráľovská akadémia vied každoročné najprestížnejšie svetové ocenenia - Nobelove ceny. Podobne ako v minulých rokoch sa opäť na scéne svetovej vedy potvrdilo dominantné postavenie USA, keď všetky Nobelove ceny v oblasti prírodných vied za rok 2006 – teda vo fyzike, v chémii a v medicíne, získali americkí vedci. Len pre ilustráciu - **od roku 1990, teda za ostatných 16 rokov, Nobelovu cenu za vedecké objavy získalo dovedna 115 vedcov, z nich bolo 78 Američanov, teda 68 percent.** A čo je ešte pre túto štatistiku charak-

teristické – vedecké výsledky hodné udelenia Nobelovej ceny boli v 60 percentách prípadov dosiahnuté na pôde univerzít, v univerzitných ústavoch a laboratóriách.

Prirodzene, že tento neuveriteľný náskok USA Európu núti, aby hľadala efektívne cesty ako posilniť európsky výskum, ako ho dotlačiť na úroveň Ameriky a prinavrátiť mu tak stratené pozície. V diskusiách na túto tému zreteľne prevláda názor, že príčiny tohto stavu je nutné hľadať v systéme financovania, v nedostatku finančných prostriedkov a s tým spojeným vytváraním, resp. nevytváraním primeraných materiálnych podmienok pre realizáciu výskumu. Napokon pre príklad exkluzívnych výskumných podmienok, akým je napríklad využitie družice, nemusíme ísť ďaleko: Nobelovu cenu za fyziku za rok 2006 dostali dvaja americkí vedci John Mather a Georg Smoot za výskum, ktorý pomohol vnieť svetlo do obdobia počiatkov vesmíru, za „objav čierneho telesa a anizotropiu kozmického mikrovlnného reliktného žiarenia“. Toto žiarenie preniká celým vesmírom a hovorí sa mu aj „ozvena veľkého tresku“, ktorý je považovaný za moment vzniku vesmíru. Pomocou družice COBE Mather a Smoot objavili v roku 1989 jemné výkyvy teploty tohto žiarenia, ktoré mohli spôsobiť najstaršie galaxie. Z toho sa vypočítal vek celého univerza - približne 13 miliárd rokov.

Vedci vo svojom bádani však primárne nemajú za cieľ dosiahnuť Nobelovu cenu či iné ohodnotenie ako doklady slávy. Svojimi vedeckými výsledkami chcú predovšetkým prospieť ľudstvu, spoločnosti, chcú uhasiť večný smäd zvedavosti. Nemenej dôležité je organizovanie vedeckého výskumu a vytváranie podmienok na dosiahnutie pozoruhodných výsledkov aj za menej priaznivých okolností, pretože dnešná veda je predovšetkým tímová práca.

Dnešným našim vzácnym hosťom je prof. Ing. Ivan Wilhelm, CSc. Jeho prítomnosť ako i účasť ďalších reprezentantov Univerzity Karlovej na tomto slávnostnom zhromaždení nás teší aj preto, lebo si v tomto čase, takmer na deň presne, pripomíname 85. výročie otvorenia Právnickej a Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Netreba hádam zdôrazňovať, že podobne ako pri začiatkoch Lekárskej fakulty UK v roku 1919, tak aj pri vzniku Právnickej a Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v r. 1921 zohrali nezastupiteľnú úlohu profesori pražskej Univerzity Karlovej.

S radosťou využívam túto príležitosť, aby som Univerzite Karlovej vyjadril našu úctu a poďakovanie nielen za všetko to, čo vložila Univerzite Komenského do kolísky, ale i za pomoc, podporu a spoluprácu, ktorá zdobí naše 87ročné kontakty.

Univerzita Komenského v Bratislave dnes udeľuje titul *doctor honoris causa* pánovi profesorovi Ivanovi Wilhelmovi.

Vážený pán profesor, Univerzita Komenského v Bratislave vysoko oceňuje vaše vedecké dielo, vážime si vašu dlhoročnú podporu slovenskej vedy, osobitne vedeckej práci na našej Fakulte matematiky, fyziky a informatiky. Ako uvádza latinský text

na Vašom diplome, udeľujeme Vám čestný titul *doctor honoris causa* ako „*vynikajúcemu mužovi, ktorý si získal veľkú autoritu svojimi experimentálnymi prácami, skúmajúcimi jednak takzvaný alfa rozpad atómových jadier vo vzbudenom stave, jednak osvetľujúcimi onen dynamizmus či iné vlastnosti exotických jadier, a napokon aj prácami o vzájomných vzťahoch závislosti systémov toho istého druhu, keď tieto jestvujú v nízkych energiách a sú málonukleónové, od toho, čo sa označujú zvyčajne anglickým výrazom spin.*“ Pán profesor, je čťou pre našu alma mater, že máme možnosť oceniť vaše zásluhy a prijať vás za člena našej akademickej obce.

Univerzita Komenského, Bratislava, 18. 10. 2006. Kráceno

Ivan Wilhelm

Nebolo by od veci spojiť sily v partnerstve

Veľmi ťažko hľadám slová, ktorými by som vyjadril svoje pocity. Som v značných rozpakoch nielen pri vyjadrení svojej vďaky pri preberaní takej pocty, ale tiež nad skutočnosťou, že tak činí Univerzita Komenského, zakladateľka moderného akademického života na Slovensku, vzdelávacia, vedecká a kultúrna inštitúcia skutočne národná.

Rád využívam teraz príležitosť k tomu, aby som se podelil s vami o niekoľko myšlienok, okolo ktorých sa univerzitný život v tejto dobe pohybuje v celej Európe a vo väčšej či menšej miere i na ďalších kontinentoch. Už sme privykli tvrdeniu, že žijeme v dobe, keď výskum a vzdelanie nadobúdajú mimoriadne dôležitého postavenia v spoločnosti a hrajú zásadnú úlohu v živote každého individua. To je zrejmé nielen ako obecný slogan strategickej orientácie spoločnosti, ale ako každodenná potreba života. Skutočnosť kompletácie vzdelania a ďalšieho permanentného vzdelávania prakticky po celý život si dnes väčšina ľudí dobre uvedomuje a snaží sa podľa toho organizovať život svoj i život svojich blízkych. Vysoké školy si však uvedomujú i skutočnosť, že zvyšovanie študijných kapacít je iba cestou, ako zabezpečiť rozvoj študijnej ponuky verejnosti. Konečným cieľom je však zvyšovanie vzdelanosti obyvateľstva, predstavujúce hlavný parameter konkurencieschopnosti krajiny. Preto bolo nevyhnutné pristúpiť k zavedeniu trojstupňového vysokoškolského štúdia na bakalárskom, magisterskom a doktorskom stupni, pripraviť pozmenenú obsahovú stránku pre každý stupeň a umožniť tak maximálnemu počtu prijatých študentov ich študijný program úspešne absolvovať. Súčasná dostupnosť informačných zdrojov a využiteľnosť informačných kanálov pritom významne nielen ovplyvnili spôsob výučby, ale taktiež výrazne zmenili a ďalej menia i obsahovú stránku študijných programov.

Dôležitým momentom modernizácie vysokých škôl je ich orientácia na rozvoj tvorivých činností, ktoré sú dnes postavené na rovnakú úroveň významu, ako je vzdelávanie. Vo väčšine prípadov však tvorivé činnosti znamenajú rozvoj vedy a výskumu. Niet pochýb o tom, že budovanie európskeho výskumného priestoru je jednou z najnaliehavejších otázok európskych vysokých škôl a výskumných ústavov. Ak sa má Európska únia ako celok stať regiónom schopným konkurovať nielen tradičným vyspelým krajinám ako USA, Kanada či Japonsko, ale i rýchlo sa rozvíjajúcim štátom ako je Čína, India, potom musí veľmi rýchlo poskytnúť príležitosť k zapojeniu do výskumných programov celému svojmu výskumnému potenciálu. To znamená predovšetkým vysokým školám. Tým sa vysoké školy dostávajú do významného postavenia i v oblasti vytvárania nového poznania. **Je na mieste požadovať od vysokých škôl výsledky ich bádania, bolo by však naivné očakávať špičkové výsledky bez špičkových podmienok pre túto činnosť.** To bude pravdepodobne dlhšia trať, ktorú budeme musieť absolvovať, ale práve preto by nebolo na mieste riešenie tohto zámeru odkladať.

Ďalším dôležitým aspektom pôsobenia vysokých škôl je ich **otvorenosť k medzinárodným kontaktom**. Rozvoj programov študentskej mobility patrí k trendom rozvoja vysokého školstva, ktoré prinášajú profit nielen samotným účastníkom na strane študentov, ale umožňujú veľmi efektívne medzinárodné porovnanie študijných štandardov. V neposlednom rade prinášajú neoceniteľné hodnoty i z hľadiska politického a celospoločenského. Ich realizácia predstavuje totiž bezpečnú cestu lepšieho vzájomného poznávania kultúr, etník, náboženstiev a národov, a tým i jeden z aspektov, možno jeden z najdôležitejších, ktoré vedú k poznaniu ako sa vzájomne rešpektovať, ako si vzájomne porozumieť a ako do budúca spolunažívať nielen v rámci jednotlivých zemí či kontinentov, ale i v rámci skutočne globálnom. Pritom sme si vedomí toho, že ani my, ani naši absolventi nie sme žiadnymi nositeľmi pravdy. Tým sa vyznačujú predovšetkým príslušníci fundamentalistických hnutí. Moderná univerzita učí a ukazuje ako a kde pravdu hľadať, ako sa v tomto poznaní orientovať a toto poznanie s ostatnými zdieľať.

Ako som už zmienil, na súčasných univerzitách leží základný diel zodpovednosti za ďalší úspešný spoločenský vývoj. Pritom sa už akosi implicitne má na mysli predovšetkým výskum a vzdelávanie v oboroch prírodovedných a technických. Domnievam sa však, že by bolo **veľmi nesprávne pominúť význam spoločenskovedných disciplín**. Pritom sú to práve problémy patriace do oblasti spoločenskovedných a humanitných, ktoré pred nami neočakávane vyvstávajú a ktoré znamenajú významné komplikácie v ďalšom vývoji.

Čo je však príčinou toho, že sa štúdiu týchto otázok venuje iba malá pozornosť? Snáď je to dané na jednej strane neobyčajnou zložitosťou týchto procesov, potrebou neobyčajnej hĺbky poznania a multidisciplinárneho prístupu a na druhej strane pomerne jednoduchou štruktúrou spoločenskovedných disciplín. Ak sú to skutočne

tieto dôvody, ktoré zapríčinili malý záujem o štúdium uvedených otázok, potom by nebolo od veci **spojiť sily v partnerstve Univerzity Komenského napríklad s Univerzitou Karlovou** a formou spoločného programu sa snažiť hľadať na tieto otázky odpovede. Taká forma spolupráce by mohla znamenať nielen akademický program komplexného štúdia problematiky voľného pohybu osôb, základných príčin etnických či náboženských konfliktov, ciest integrácie národnostných minorít, prevencie terorizmu a mnohým ďalším, ale mohla by byť i príspevkom k ich riešeniu v reálnych podmienkach života. Navyše by v rámci slovensko-českého štátneho usporiadania išlo o program medzinárodný a táto skutočnosť by mohla taktiež napomôcť jeho atraktívnosti.

Hodnoty, na ktorých univerzita buduje svoj akademický život, patria k základným hodnotám našej civilizácie. Sú to princípy demokratickej správy svojich vecí, autonómneho rozhodovania a slobodného konania. Vždy, keď sú ktorékoľvek z týchto základných princípov porušované, nastávajú pre univerzitu zlé časy. Z tohto hľadiska, i keď podmienky pre univerzitné činnosti dnes zďaleka nie sú ideálne, prežívajú naše vysoké školy obdobie v svojej histórii z najšťastnejších. Máme garantované akademické slobody, pomerne široký rámec autonómneho, samosprávneho rozhodovania a máme tým pádom i významný diel zodpovednosti za výsledky nášho konania. Iste by sa dal okruh našich slobôd rozšíriť prinajmenšom o širšiu nezávislosť ekonomickú. To je pravdepodobne oblasť, ktorá najviac za ostatnými zaostala, i keď patrí organizačne k najjednoduchším. Verím spoločne s vami, že obdobie zlepšovania ekonomickej situácie slovenských vysokých škôl už začalo a bude naďalej pokračovať.

Univerzita je, alebo by mala byť, spoločenstvom ľudí, ktorí sa snažia naplniť zmysel svojho života uspokojovaním túžby po vedení, skladaním mozaiky pravdy kúsok po kúsok. Chceme našich absolventov vzdelávať tak, aby boli úspešnými v živote. Chceme, aby sa sami dokázali orientovať v súčasnom svete, aby sa spoliehali predovšetkým na seba a na svoje sily a schopnosti. Aby dokázali nachádzať odpovede na otázku, ako máme žiť všetci pospolu, vzájomne si porozumieť a rešpektovať. K odpovediam na tieto otázky mieri zmysel moderných študijných programov, mobilných aktivít a výskumných projektov.

Snažil som sa iba stručne naznačiť okruh otázok, ktorým sa vysoké školy v súčasnosti intenzívne venujú. Je samozrejmosťou, že slovenské vysoké školy hľadajú odpovede na tie isté otázky a navrhujú riešenie tých istých problémov v rámci Slovenska. Je potešujúcou skutočnosťou, že práve slovenské vysoké školy sa dokázali reforme štúdia venovať tak intenzívne, že tento cyklus v podstate už ukončili. Tak je tomu o samozrejme i na Univerzite Komenského. Pre ňu je to zvlášť dôležitá aktivita, vzhľadom k jej celkovému významu. Pôvodná myšlienka, zriadiť na Slovensku po roku 1918 vzdelávaciu filiálku pražskej Univerzity Karlovej, bola zásadne odmietnutá, a tak Univerzita Komenského bola od počiatkov svojej existencie budovaná ako

samostatná univerzitná vedecká inštitúcia. Bola to cesta náročná, ale správna. Som hrdý, že pri základoch Univerzity Komenského stáli profesori Univerzity Karlovej, i keď svoje renomé a reputáciu si budovala sama. Okrem toho, že na medzinárodnej scéne plní úlohu rešpektovanej vedeckej a vzdelávacej inštitúcie, je súčasne i nositeľkou národných tradícií a ochrankyňou kultúry. Dovoľte, aby som Univerzite Komenského na záver svojho vystúpenia zažehal

Vivat, crescat, florea, Universitas Comeniana Bratislavensis!
Quod bonum felix faustum fortunatumque eveniat!

Univerzita Komenského, Bratislava, 18. 10. 2006. Kráceno

Václav Hampl

Vzdělané, kreativní a noblesní osobnosti jsou motorem vědecké produktivity

Projev rektora Univerzity Karlovy na jmenování nových docentů 30. 10. 2006

Vážené docentky a vážení docenti, magnificence, spectabiles, honorabiles, amici carissimi,

sešli jsme se v těchto impresivních prostorách, abychom společně oslavili nové docenty Univerzity Karlovy. A je věru co oslavovat. Pro kvalitu, význam, prestiž a vůbec užitečnost univerzity je jistě významný dostatek vhodných prostor, moderní přístrojové vybavení, knihovny a adekvátní financování. Ale dobrou univerzitu to ještě neudělá. To nejpodstatnější jsou odborně zdatné, vzdělané, kreativní a noblesní osobnosti. Ty jsou motorem vědecké produktivity, a těsný kontakt s ní je zase podstatou kvalitního vysokoškolského vzdělání. A habilitace je proces ověřování a potvrzení toho, že takové osobnosti máme.

Jsem rád, že vaše příprava na habilitaci podstatným způsobem přispěla k vědeckému a pedagogickému výkonu univerzity. I díky vaší práci je dnes **Univerzita Karlova s velkým náskokem nejlepší univerzitou v naší zemi. O tom vypovídá nejen značný zájem domácích i zahraničních partnerů o spolupráci, ale v poslední době také mezinárodní ratingy univerzit**, zejména hodnocení prováděné šanghajskou univerzitou a hodnocení časopisu The Times Higher Education Supplement. I přes rozdílnou metodologii se Univerzita Karlova (jako jediná česká vysoká škola) v obou těchto hodnoceních umísťuje mezi nejlepších 10 procent světových vysokých škol. Považuji zejména za významné, že patříme mezi několik nejlepších univerzit z bývalého východního bloku, které musejí překonávat problémy způsobené totalitním režimem, akademickou nesvobodou a chronickým podfinancováním.

Významný podíl na pozici UK má vědecký výkon reflektovaný poměrně dobře počtem vědeckých publikací evidovaných v databázi WoS, tradičně v přírodovědných, ale v poslední době čím dál víc i ve společenských a humanitních oborech. Podle tohoto ukazatele naše produkce trvale rostla z cca 500 záznamů ročně v osmdesátých letech na současných více než 2.000 ročně, mimochodem při minimálním nárůstu počtu akademických pracovníků a několikanásobném nárůstu objemu výuky. **Posuzováno podle počtu studentů představuje dnes UK se svými 46 000 studenty cca 15 procent kapacity vysokoškolského sektoru v ČR. Vědecký výkon posuzovaný počtem záznamů v databázi WoS tvoří více než čtvrtinu výkonu celé ČR.** V prestižních a vysoce náročných projektech 6. rámcového programu výzkumu a vývoje EU ve srovnání s ostatními českými VŠ univerzita participuje několikanásobně více, než by odpovídalo jejímu počtu studentů a dvakrát více, než druhá nejspěšnější vysoká škola po nás. Za nezanedbatelný úspěch považuji také zjištění nedávno publikovaného výzkumu, podle něž je nezaměstnanost absolventů UK dlouhodobě jedna z nejnižších v této zemi (a ostatně i v Evropě).

I když tato čísla mají jistě jen hrubou vypovídací hodnotu, ukazují jednoznačně, že jsme na cestě od konce komunistické totality urazili úctyhodný kus, a to navzdory ne právě optimálním podmínkám.

Mnoho zemí světa, i těch, kde dosud vzdělání a věda nehrály velkou roli, si začíná jejich hodnotu uvědomovat, a to i ve smyslu všemožné faktické podpory včetně masivního financování. **Financování z veřejných zdrojů tomu u nás nepřeje zdaleka tolik, jako třeba v některých asijských zemích (např. Pákistán, Čína).** O to víc se budeme muset spoléhat na vlastní píli a invenci. V tom velmi spoléhám na vás, protože docenti jsou páteří vědeckého a pedagogického působení univerzity.

Jsem si dobře vědom i problémů, které nám ztěžují produktivitu. Nejenže financí na vědeckou a pedagogickou práci máme ve srovnání s univerzitami, se kterými je správné se poměřovat, podstatně méně, ale navíc jsou zatíženy obrovskou a často zbytečnou administrativní a byrokratickou náročností. Chybějící dlouhodobá koncepčnost financování vědy vytváří značně nejisté prostředí a přispívá k administrativní náročnosti akademického života. I prostorové podmínky pro naši práci často zůstávají suboptimální. Podmínky pro práci lékařských fakult v rámci fakultních nemocnic jsou variabilní a v některých případech složité. Část námi vychovaných talentů se nedaří dostatečně motivovat k návratu ze zahraničních pobytů.

Určité zlepšení naší situace přinesla nedávná novela zákona o vysokých školách, jejíž implementaci do podmínek Univerzity Karlovy budeme v tomto akademickém roce dokončovat. Velkou výzvou je nadcházející 7. rámcový program výzkumu a vývoje Evropské unie, který má na léta 2007-13 rozpočet 54 miliard eur, tedy

přes 1,5 biliónu korun. Vedení Univerzity v současné době intenzivně pracuje na zlepšení podpory při podávání a administraci projektů.

Vážené docentky, vážení docenti, jste nepochybně těmi, na nichž závisí další rozvoj vědeckých oborů pěstovaných na naší univerzitě. Jste těmi, na jejichž umu, talentu, invenci, pílí, vytrvalosti a obětavosti spočívají příští osudy nejen naší *almae matris*, ale v mnoha ohledech i celé české vědy a vzdělanosti. Jsem přesvědčen, že docentské hodnosti, které jste po právu získali, budou v dobrých rukou a přeji vám, aby se vaše plány a záměry splnily ku blahu a prospěchu nás všech.
Quod bonum felix faustum fortunatumque eveniat.

Akademický senát UK:

Co když nebude státní rozpočet?

Na zasedání akademického senátu UK dne 13. října řekl rektor Václav Hampl, že má velmi dobrý dojem z jednání s ministryní školství Kopicovou. Politická situace je ovšem složitá, takže je otázkou, jak se bude v příštích měsících měnit personální složení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, do jehož působnosti nyní z Úřadu vlády ČR přešla Rada vlády pro vědu. Podle návrhu státního rozpočtu by měly vysoké školy ve srovnání s letoškem dostat více o 1,5 miliardy, což je však méně než původně slibované 3 miliardy. Na vědu a výzkum by se finance měly zvýšit o 2 miliardy. Situace vysokých škol by byla složitá, pokud by se politické strany nedohodly na schválení státního rozpočtu. V tu chvíli by se jelo podle rozpočtového provizoria, kdy mají ministerstva stejné peníze jako letos, ale fakticky méně (inlace). Pak by vysoké školy neměly dostatek financí na financování nárůstu počtu studentů, na společné evropské programy, na ubytovací a sociální stipendia.

Prorektor pro studijní záležitosti Jan Bednář na zasedání AS uvedl, že univerzita letos zaevidovala 54.324 přihlášek (přibližně jako v roce 2005). Ke studiu bylo přijato celkem 16 228 studentů (7.473 v bakalářském cyklu, 2.124 v krátkém magisterském cyklu, 5.134 v dlouhém magisterském cyklu a 1497 doktorandů). Prof. Bednář také senátu sdělil, že roste počet žadatelů o přezkumné řízení, kteří neváhají zaplatit si právníky. Hledají chyby v přijímacím řízení. Letos ovšem moc nadějí na nalezení chyb neměli, k žádným závažným chybám (jako byly kdysi na Právnické fakultě) nedošlo. Na UK se začnou hlásit populačně slabší ročníky, a proto je podle prorektora Bednáře možné uvažovat o tom, že na některé studijní programy nebude nutné dělat přijímací zkoušky.

Více <http://iforum.cuni.cz>

QUOD BONUM

PROJEVY DĚKANŮ 1996 A 2006

ABSOLVENTI

NOVÍ POSLUCHAČI

Cyril Höschl

O povaze tohoto světa a snížené vnímavosti

Projev děkana k absolventům 3. lékařské fakulty z roku 1996

Vaše magnificence, (spectabiles), honorabiles, dámy a páno-
vé, milí naši kolegové doctorandi:

obor, který vystudovali ti, kdož zde dnes budou prohlá-
šeni doktory veškerého lékařství, je univerzitním oborem
par excellence. Zahrnuje disciplíny od čistě materiálních,
přírodopysných, popisných i dynamických, až po odvětví
duševněná a filozofická. Vaše nastávající povolání po vás
žádá i vaši osobnost, vaše soukromí. Vy sami budete ve
hře, nikoli pouze vaši pacienti. Není tedy krokem stranou,
využijeme-li této slavnostní a možná poslední chvíle na
škole k malé společné úvaze o povaze tohoto světa.

Náš svět je provázán v čase a prostoru napříč i podél. Každá jeho část se podobá
jiným jeho částem. Všechny části jsou v sobě nějak zastoupeny. To, co je svazuje,
prostupuje a co je vyladuje do orchestru složeného z jiných orchestrů, jsou infor-
mace neustále proudící vesmírem odevšad kamkoli. Nesmíme si myslet, že jako lidé
máme v tom vesmírném drmolání nějaké zvláštní slovo. Platí pro nás totéž, co platí
pro každou část veškerenstva: totiž to, že živnou půdou je nám kontext, propojení
s ostatními. Naprosté odříznutí od světa vede k jevům, které se mohou zprvu zdát
jako podivné a posléze pro opuštěnce zhoubné. Vidíme to v přírodě. Přesadíme-li
strom do jemu cizího prostředí, zahyne. Chováme-li v zajetí nedomestikované zvíře,
dočkáme se od něj podivného chování. Špaček začne pojednou chytat mouchy,
které kolem sebe nemá. Začne chytat fiktivní mouchy. Veverka bez ořechů přece čas
od času „louská“ ořechy neexistující. Kolibřík v zajetí staví z neexistujících stébel
neexistující hnízdo. Jsou zprávy o tom, že vlčí děti, které vyrůstaly samy v izolaci,
vytvořily si mimovolně úplně nový, podivný jazyk. To které chování se spouští jaksi
naprázdno, bez ohledu na okolí, kde žádné mouchy ani ořechy ani stébla nejsou.
Viděno zevně působí takové chování jako pošetilé nebo přímo šílené. V lepším pří-
padě se takové vybočení v novém prostředí ujme nebo je jeho zbytečnost vyrovnána
umělým zásahem někoho jiného. V horším případě jedinec, který se dostal mimo
společensví, nežije, nýbrž přežívá nebo i hyne.

To, co platí pro jednotlivce, platí v tomto smyslu i pro skupinu či společensví.
Vymknutí z kontextu nemusí být způsobeno pouze fyzickou izolací, jakou si lze
v podobě různých polárních výprav, ztroskotání, věznění a vesmírných letů snadno

představit, ale může být dáno celou řadou různých okolností včetně neschopnosti přijímat a dostatečně zpracovat vjemy z okolí. K tomu dochází zejména ve dvou případech: buď je kontakt s okolím násilně někým omezen, nebo je omezena vnímavost jedince či společenství. V této souvislosti nezapomeňme na jeden důležitý mechanismus, který se v přírodě uplatňuje. Je-li něčeho příliš, rozšíří se hned také to, co působí proti. Je-li mnoho hmyzích škůdců, rozmnoží se i ptáci, kteří škůdce konzumují, a stav se v přirozených podmínkách časem vyrovná. Je-li po válce v populaci převaha děvčat, začnou se o něco početněji rodit chlapci. Je-li příliš mnoho podvodníků, začne se jim dařit hůř, neboť být podvodníkem se přestane vyplácet. Je-li příliš mnoho nevěrných, začnou hynout, protože péče o potomstvo nesoucí jejich geny je mizerná. Je-li příliš mnoho zla, samo sebe hubí.

V lékařství známe podobný mechanismus: v těle je mnoho látek, které přenášejí informace z místa na místo. Patří mezi ně neuropřenašeče, hormony a jiná poslové. Informace je přijímána tak, že posel obsadí v cílové buňce receptor, tedy přijímač. Zjistilo se, že celková harmonie není zdaleka výsledkem působení pouze oněch poslů, ale že je do značné míry dána stavem a chováním právě těch přijímačů. Je-li informací příliš, receptorů pojednou ubývá, stávají se necitlivými. Jinak řečeno, čím je hormonů víc, tím menší může být citlivost cílové tkáně vůči nim. A naopak, je-li jich málo, receptory pro ně se pomnožují, jsou vnímavější, jako by v lačnění po signálech chtěly vyrovnat jejich nedostatek. Severská rostlinka je na slunce citlivá. Na kaktus naopak může pražit od rána do večera, aniž jej spálí. Vyprávíte-li něco člověku, který zvolna žije na beztelevizní samotě, každé vaše slovo padá na úrodnou půdu. Vyprávíte-li totéž adolescentním velkoměstským odchovancům všelijakých predátorů, terminátorů a vetřelců, budou se nudit.

Sociologové a historici nazývají otupělost vůči násilí bagatelizací zla. Může být dána jak ideologicky (co slouží našemu ideálu, není hodnoceno z hlediska individuálního svědomí), tak kulturně (denní styk s násilím ve městech, ve válkách a ve filmech vede k jeho podcenění). Já však myslím, že nejde často ani tak o bagatelizaci, jako o znecitlivění. V případech přenosu biologického signálu se tomu říká desenzibilizace. Je to snížená vnímavost vůči přicházejícímu poselství, netečnost ke zprávě, neúcta k faktům, neúcta k datům.

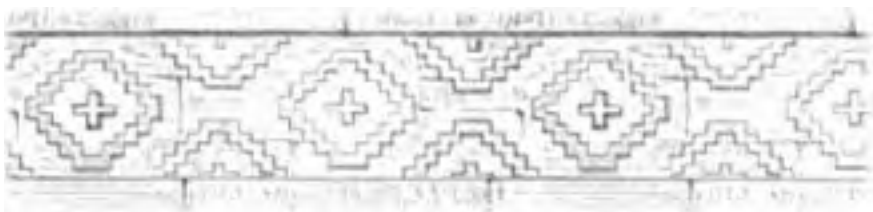
Dobu, kdy jsme žili v relativní informační deprivaci, tedy odtržení od ostatního světa, máme už za sebou. Byli jsme tehdy vnímaví. Každou krásnou knížku jsme s péčí a soustředěním, často po nocích přečetli, mnohdy i přepsali. Slovo ze svobodného světa mělo magickou moc. U ovládaných zalávalo poušť, u vládnoucích budilo děs. Nikdo však vůči němu nebyl tupý. Zároveň však, jak jsme se od svobodného světa vzdalovali, nutně jsme se, viděno zvnějšku, začali chovat podivně, jako onen špaček, veverka či kolibřík. Zda nám naše úchylna nakonec nebude ku prospěchu, nelze dnes ještě odhadnout. Nyní jsme v situaci jiné. Knih je všude tolik, že je málokdo hlouběji studuje. Tisk, rozhlas a televize chrlí denně tolik údajů, že jedinec i společnost vůči

nim otupuje. Odstoupí-li dnes nějaký politik někde, už to skoro nikoho nezajímá. Nejde o bagatelizaci. Je to desenzibilizace, znečitlivění. Je-li všeho jaksi příliš, klesá vnímavost vůči tomu. Tento fenomén působí jako tlumič přílišných společenských rozkmitů a jako spořič rozdrásaných citů; zároveň však i jako zpoždovač našeho zařazení do původního kontextu. Není-li to mechanismus nakonec obranný, opět těžko dnes posoudit.

Všimněme si však některých dalších projevů této netečnosti vůči údajům z okolí. Mají-li totiž informace z okolí malou působnost, zhoršuje se testování skutečnosti, skutečnost jeví se jinak. Je pokroucená a deformovaná. Můžeme to nyní pozorovat všude, včetně vědecké obce. Neúcta k datům dává průchod chamtivé snaze nadejít si namáhavou a poctivou cestu za poznáním nějakou bezpracnou zkratkou. Mezi učenci to vede k odporu proti vědě, mezi nemocnými k víře v léčitely (vždy publikují hlasitě pouze jejich úspěchy, nikdy naopak), ve veřejném životě pak k absurdní životnosti naprosto nehorázných lží a nesmyslů. Celková neúcta k datům usnadňuje rozvoj magického myšlení tam, kde by mělo být realistické, egoismu a narcismu tam, kde by se patřila skromnost a ohled, a vede k naprosto zkresenému a vnější vazbou nekorigovanému pohledu na sebe.

Kdekdo má patent na rozum, na morálku, na dějiny, každý druhý je mistrem, všichni se cítí nedocenení a špatně placeni. Jsou mezi námi zaplatbůh však i ti, kteří se často v nepříznivých podmínkách snaží zuby nehty udržet v realitě, shromažďovat a číst data, zachovat si původní ostré vědomí a tedy nepropadnout bludům. Věřím, že vy, naši absolventi, se k jejich zástupu přidáte, že k tomu přispěla i naše škola a že vaše i naše úsilí nakonec uspěje - ku prospěchu celé naší společnosti.

Q. B. F. F. F.

Bohuslav Svoboda

Budoucnost máte ve svých rukou

Projev děkana 3. LF UK na imatrikulaci 6. 10. 2006

Vaše Magnificence, spectabiles, honorabiles, cives academici, vážení hosté!

Moji milí noví kolegové, naši studenti,

prošli jste po ukončení středoškolských studií náročnými přijímacími zkouškami a byli přijati ke studiu magisterského či bakalářských programů na 3. lékařskou fakultu Univerzity Karlovy.

V dnešní den složíte slavnostní slib a stanete se členy naší akademické obce. Získáte tak všechna práva členů akademické obce, ale také jednu velkou povinnost. Povinnost studovat, vzdělávat se, získávat kredity, skládat zápočty a zkoušky. Po absolvování celého studijního curricula a splnění všech studijních povinností získáte další právo - právo shromáždit se znovu zde, ve staroslavné aule Karolina, abyste znovu složili slib, tentokrát promoční a získali potřebný akademický titul a právo léčit své pacienty.

Jistě si všichni říkáte, zda se vám podaří tu dlouhou cestu ujit a dospět k tomuto cíli. Stará univerzitní pověra říká, že na koho se při promoci dívá Karel IV., zakladatel naší univerzity, ten studium úspěšně dokončí. Stejně jako vy, i já jsem se před lety při imatrikulaci díval na sochu Karla IV. a snažil se poznat, zda se dívá také na mne... Odvěká touha člověka je poznat budoucnost, v té touze je vždy skryto přání, aby ta budoucnost byla dobrá. Na druhou stranu její poznání děsí – vždyť básník říká „...raději chci v blažené naději snít, než strašlivou míti jistotu“.

Jsem přesvědčen, že síla člověka, síla každého z vás je právě v neznalosti budoucnosti. Naděje, touhy, přání, sny, to vše jsou síly, které by nás měly hnát dopředu. Snaha po jejich naplnění, je-li dostatečně silná a schopná odříkání, vede k jejich dosažení. Snaha o realizaci očekávané budoucnosti je tou nejzásadnější hybnou pákou vývoje člověčenstva.

Chci pevně věřit, že povolání, které jste si zvolili a k němuž zde děláte první krok, je skutečně vaše vysněná budoucnost. Pak pro její realizaci udělejte vše, co bude ve vašich silách. Věřte mi, že i když se na vás Karel IV. dnes možná nedívá, síla vašeho přání, studium a práce k jeho realizaci dokáže změnit i úhel pohledu Otce vlasti. Vaše budoucnost je totiž jen a jen ve vašich rukou.

Vaše nová alma mater, Univerzita Karlova a její 3. lékařská fakulta, její pedagogický sbor i celá naše akademická obec vám realizaci vašich snů a cílů pomohou uskutečnit.

Q. B. F. F. S.

Studenti nastupující do 1. ročníku v ak. roce 2006/07

Fyzioterapie

Bartošová Kristýna
Benzová Pavlína
Benediktová Květa
Čornejová Andrea
Dolejšová Michaela
Firstová Kateřina
Hanušová Kristina
Havlíčková Daniela
Herdinová Lucie
Kozel Jakub
Lišková Jana
Lukešová Eva
Němeček Pavel
Neznalová Barbora
Pavelčáková Tereza
Piglová Tereza
Pöschlová Renata
Rathouská Adéla
Ryšánková Lenka
Serdel Václav
Sladká Hana
Suchá Petra
Tichá Magdalena
Tomášková Martina
Vančáková Magdalena
Vlk Jan
Vondráková Ivana

Všeobecná sestra

Bakusová Lenka
Bohdanská Anna
Brožová Věra
Bryknanová Tereza
Grundzová Markéta
Havlanová Barbora
Hrbáček Jiří
Hrůza Ivan
Jungová Daniela
Justová Martina
Kadavá Lucie
Kaňková Jana
Kašparová Simona
Linhartová Jana
Malenovská Barbora
Marková Lucie
Muchová Lenka
Muziková Veronika
Pirošíková Ludmila
Plaček Ondřej
Rákosová Jana
Rupertová Veronika
Ryba Antonín
Smatanová Markéta
Šedová Lenka

Vacková Iva
Volná Pavlína
Vratislavská Lucie

Veřejné zdravotnictví – prezenční forma

Cigánková Andrea
Fílová Simona
Foukalová Jana
Horáková Miloslava
Chachafaková Marianna
Chocenská Jana
Iliopulosová Margareta
Jakoubková Zuzana
Kalecká Marie
Klimešová Zuzana
Kolářová Markéta
Malá Eliška
Mračková Michaela
Nováková Kateřina
Obrdlíková Tereza
Petzoldová Barbora
Rejzková Petra
Říhová Aneta
Sečanská Zuzana
Sevčík Vojtěch

Veřejné zdravotnictví – kombinovaná forma

Adamová Eva
Baláčková Klára
Bandouchová Valentina
Baštařová Kateřina
Čejpová Simona
Černoohorská Iveta
Dašková Andrea
Dezort Miloš
Forejtová Milena
Haugwitzová Martina
Hockeová Tereza
Honegerová Michaela
Korpejsová Jana
Kořínková Iva
Lanžová Jana
Lišková Ivana
Machalová Lucie
Matuszczyková Leona
Mikysová Kateřina
Nachtigalová Pavlína
Nedbalová Jana
Neradová Veronika
Nováková Dagmar
Poulová Zuzana
Skořepová Daniela

Skoupá Markéta
Štolová Martina
Taterová Jindra
Továrková Jana
Trsová Ludmila
Tulejová Lucia
Velkoborská Marcela
Vlčková Iva

Zdravotní vědy

Badurová Lenka
Baláková Jarmila
Bezděková Šárka
Bízková Jitka
Bobek Vít
Borková Jana
Cervená Václava
Dlasková Jarmila
Doležalová Halina
Doležalová Hana
Dračka Pavel
Dundrová Kateřina
Dvořáková Helena
Dvořáková Lenka
Dvořáková Šárka
Eckelová Ivana
Floriánová Kateřina
Hojdová Martina
Holubová Jana
Holzäpfelová Bohumila
Chalupová Veronika
Chlumová Hana
Chourová Lenka
Chýlková Ivana
Ilemová Veronika
Janalíková Petra
Jindřichová Pavlína
Jišová Lenka
Kajumová Šárka
Kastlová Kamila
Kocmanová Helena
Kovalčíková Jana
Krejčí Renata
Kubičková Vlasta
Kučerová Eva
Kurandová Jiřina
Ladová Alena
Lehnerová Naděžda
Madejová Katarína
Machtová Eva
Malá Andrea
Meidlová Jana
Miketová Štěpánka
Mokrusch Jan
Neradová Pavla

Nováková Petra
Novotná Lucie
Pániková Miroslava
Pěkná Jana
Poláková Blanka
Poláková Renata
Přibyllová Jana
Pytel Mario
Radovič Petr
Sitařová Lucie
Smolková Zuzana
Sokolová Markéta
Střížová Monika
Švobodová Dagmar
Šamlotová Jana
Šimonová Simona
Šipová Karolína
Šmidlová Jana
Šrámková Jitka
Štěpánková Petra
Trávníčková Monika
Ulčová Radka
Vápeníková Marie
Veselá Bronislava
Vlková Jaroslava
Zajícová Kateřina
Zappová Dana

Všeobecné lékařství – výuka v anglickém jazyce

Alam Sadaf
Almelund Maria Anna
Almer Julia Johanna
Andersson Alexander Carl
Andreassen Stale
Anker Peder
Backer Christian
Ballhausen René Alexander
Banki Jan Antonie
Bertills Henrik Kristian
Blåfjelldal Vibeke
Brantefors Jesper
Bruseth Ole Nølvik
Calvert Elise Jane Matilda
Collins Shane
Crehan John
Dragatis Ioannis
Egeland Randi
Falck Alexander
Falck Marielle
Figenschou Inni Sophie
Fitzgerald Shane
Fretheim Havard Halland
Gadnell Petra
Glaesel Lars Kristian
Guray Suna
Hagen Rolf Eikeland
Hermansson Ronnie
Hjorth Christine Wigen

Hope Mats
Jensen Martin
Jin Dooheon
Johansen Magnus Folden
Johnsen Trine
Joly Kristina Isabel
Kaasa Eirik Volckmar
Kahapolarachchi Nadeeshani
Kama Thomas
Karnezi Dimitra Myrto
Kaya Joaquin
Keel Scott
Khedri Masih
Kinserdal Andreas Solli
Kjelsnes Veronica
Klofat Andreas
Kochilas Theodore
Lahr Christoph Alexander
Marques Dos Santos Franca
Martinez Thomas Patrick
Molnes Sveinung
Nordland Hakon Viker
Odland Gunnar
O'Donnell Bruce
Pourbazargan Milad
Samareh Golestani Karan
Sand Gabriel Nils Erik
Sandve Lars
Selnes Christoffer Vatnar
Shekarchi Siamek
Stangeby Andreas
Thorvaldsen
Steinsholt Hakon Bakkevig
Storetvedt Simen
Tajnia Armin
Thorkildsen Tobias
Thue Magnus
Tølfen Hanne Sigrid
Tveit Grodem Oystein
Magnus
Vaardal-Lunde Marie

Všeobecné lékařství – výuka v českém jazyce

Bakalář Martin
Baluchová Veronika
Barochová Tereza
Bartoš Hynek
Bělehrádková Hana
Bělohúba Milena
Beran Tomáš
Bergmann Ondřej
Betková Štěpánka
Bezdičková Kateřina
Bistraninová Jana
Boučková Zuzana
Bouchalová Adéla
Brabec Tomáš
Broučková Magdalena

Březina Aleš
Buchťíková Jana
Černá Lucie
Čírtek Jiří
Čivišová Jana
Danylyuk Artur
Deáková Jana
Dobišová Zuzana
Dobrovolný Jan
Došková Lenka
Eštoková Veronika
Fabianová Lenka
Ferdová Monika
Fousek Karel
Görnerová Natálie
Hájek Jakub Jan
Hartlová Sylvie
Hejzlar Martin
Heřmanová Anna
Hirschová Kateřina
Holek Martin
Homolková Jitka
Horníková Tereza
Hrabovská Monika
Hrochová Alena
Hubčíková Katarína
Hugo Jan
Chlad Michal
Jandová Anna
Janíková Kateřina
Janováčová Lenka
Jaššová Katarína
Jiráčková Barbora
Kašparová Barbora
Kicko Robert
Kijenský Vladimír
Klán Michal
Klimová Nikola
Kolbach Richard
Kolbach Stanislav
Konečná Pavla
Konopa Jiří
Korčák Jakub
Kosejk Ondřej
Kotoušová Adéla
Král Jan
Králiková Nikol
Králová Vladislava
Krasničanová Lucie
Křižanovič Michal
Kroupa Josef
Kulašová Veronika
Kůlová Kateřina
Linhartová Pavla
Liptáková Zuzana
Lupač Daniel
Macháč Petr
Malý Jakub
Masný Oldřich
Michna Michal

Mikolášik Andrej
Minářová Kristýna
Motlová Monika
Nachtigalová Michaela
Náprstek Milan
Nechanská Barbora
Nešpolová Kristina
Nezkusilová Jana
Nováková Jitka
Ohem Jan
Ondráčková Radka
Paurová Tereza
Pelcl Tomáš
Pirunčík Michal
Pobijaková Marta
Pohorská Anežka
Polidar Petr
Pouchová Anna
Procházková Klára
Prušák Jan
Přivětitivý Tomáš
Pšotová Hana
Pulcová Kateřina
Puškina Nina
Rážová Veronika
Rejpalová Jana

Roženková Klára
Rybová Barbora
Rytířová Alena
Řezníčková Emilie
Salač Jan
Seemann Jan
Skalická Šárka
Slaninová Slavka
Směkalová Martina
Smíšková Zuzana
Součková Klára
Stejskalová Andrea
Storčák Vladislav
Strakošová Hedvika
Stralczynský Vojtěch
Straňák Zbyněk
Svitil Jan
Šafra Adam
Ščigulinský Peter
Šebková Kamila
Šebková Petra
Šeda Jakub
Škvorová Tereza
Šolcová Kamila
Švárová Monika
Tajč Tomáš

Talavera David
Tesař Jan
Tukmachev Dmitry
Uher Jiří
Vaňáková Barbora
Vasilová Elena
Velebilová Aneta
Veselá Adéla
Veselá Mariana
Voldřichová Jitka
Vosátková Eva
Votroubková Andrea
Vyoral Martin
Weberová Zuzana
Zahatianský Juraj
Zahradníčková Zita
Zápalová Tereza
Zelená Šárka
Zelenka Ondřej
Zemanová Petra
Zmeškal Miroslav
Zúberová Andrea
Zvára Michael
Žák Ivan

Absolventi 3. LF UK (říjen 2006)

Všeobecné lékařství – výuka v ČJ

Petr Capek
Daniel Fürst
Zuzana Gurská
Jana Hanuliaková
Lenka Hauschwitzová
Jan Havlín
Kristýna Hlavová
Adam Houska
Miloš Hrabovský
Karel Janoušek
Pavel Janšta
Martin Kříž
Martin Lukeš
Bohumil Mlýnek
Pavel Sedlák
Jiří Staňa
Ondřej Šifner
Daniela Šichtařová
Peter Škapinec
Adela Valeková
Kristýna Vrbová
Helena Vydrová
Tomáš Zmek

Veřejné zdravotnictví

Michaela Halbrštátová
Kateřina Kloučková
Věra Kotrčová
Klára Myslivcová
Klára Papežová
Vendula Rokosová
Lucie Součková
Blanka Škrachová

Všeobecné lékařství – výuka v AJ

Kasem Abu-Zeid
Amir Monir Azmy
Anne Marte Gisnas
Gil Kovac

Fyzioterapie

Věra Groborzová
Eliška Pavlíková
Petra Tlašková

Všeobecná sestra

Kateřina Prečová
Kateřina Strnadová rozená Tolarová

Fakulta získala nové prostory

Na slavnosti se symbolicky setkala univerzita s fakultou a samosprávou – zleva prorektor UK J. Štech, děkan fakulty B. Svoboda, náměstek primátora P. Hulinský a starosta Prahy 3 M. Český.

(VNR) V pondělí 16. října byly v budově Střední zdravotnické školy v Ruské ulici slavnostně otevřeny nové výukové prostory 3. lékařské fakulty UK. Na malé slavnosti uvedl děkan doc. MUDr. Bohuslav Svoboda, CSc., že tam bude přicházet na 800 studentů magisterského oboru i další stovky studentů bakalářských oborů nebo doktorandů. Naleznou tam mj. výuku jazyků, Ústav lékařské etiky a ošetřovatelství i odborná pracoviště – urologické-pánevní a pro rozvoj diabetického programu.

V neposlední řadě je v nových prostorách výukové centrum Stomatologické kliniky 3. LF UK. Jak pro náš časopis sdělila přednostka stomatologické kliniky doc. MUDr. Eva Gojišová, byly tyto prostory rekonstruovány na náklady 3. LF UK a vybaveny na základě získání dvou rozvojových projektů přidělených MŠMT ČR, čerpaných prostřednictvím Univerzity Karlovy. V centru se nachází fantomovna - místnost vybavená 10 fantomy stimulujícími práci v dutině ústní. Dále jsou tam tři zubolékařské soupravy, odkud je možný přímý přenos audiovizuální technikou do prostor posluchárny, aby tak studenti mohli sledovat práci lékaře v ústech pacienta, a to od základních vyšetřovacích postupů přes preparaci zubů až po zákroky v dentoalveolární chirurgii a implantologii. V centru je též speciálně zařízená místnost s rentgenovým vybavením, kde se posluchači během své praxe naučí ovládat

Pozorným posluchačem paní přednostky doc. Gojišová byl i prorektor doc. Štech.

a zhotovovat jednotlivé rentgenologické techniky. Centrum je určeno pro naše posluchače, kde jim bude umožněna praktická výuka a demonstrace, především v dentoalveolární chirurgii a traumatologii.

Od školního roku začne zde 2007/2008 výuka bakalářského studia Dentální hygienistka, přičemž fakulta hodlá usilovat rovněž o akreditaci magisterského studia stomatologie.

Fantomy z plastu usnadňují praktika.

GENIUS LOCI

JUBILEUM PCP

VINOHRADSKÁ NEMOCNICE II

OTA GREGOR

45 let PCP

Odborným sympoziem o neurobiologii závažných duševních onemocnění oslavilo 23. října v Karolinu Psychiatrické centrum Praha 45 let existence. Založeno bylo v roce 1961 jako Výzkumný ústav psychiatrický a u jeho zrodu a také v jeho čele stál MUDr. Lubomír Hanzlíček, DrSc., pozdější profesor psychiatrie na Lékařské fakultě hygienické a autor jedinečné psychiatrické encyklopedie.

Základním posláním Psychiatrického centra Praha (PCP) je vědecká a výzkumná činnost zaměřená na duševní choroby a na oblast duševního zdraví. Toto zaměření využívá k ústavní i ambulantní léčebné péči, výchově vědeckých a odborných pracovníků, zpracování a šíření vědeckých lékařských informací a reprezentování české vědy v zahraničí. Psychiatrické centrum Praha slouží rovněž jako klinická základna Psychiatrické kliniky 3. LF UK a úzce spolupracuje s mezinárodními organizacemi (např. WHO, UNESCO, Světová federace duševního zdraví).

Výzkumná činnost PCP je zaměřena na rizikové faktory, které ohrožují duševní zdraví člověka v různých stádiích života a na různých úrovních – od biochemické po sociální. Praktickými výstupy např. z psychiatrické demografie a epidemiologie, neuropsychologie, epidemiologie zneužívání a závislosti na návykových látkách a psychofarmakologie jsou mj. podklady zdravotní politiky v oblasti duševního zdraví a pro vodítka diagnostických a terapeutických postupů.

Ředitelem Psychiatrického centra Praha je od roku 1990 prof. MUDr. Cyril Höschl, DrSc., FRCPsych.

Pavel Čech

Vinohradský genius loci: II. – Vinohradská nemocnice

(pokračování)

Ve stopách historie Vinohradské nemocnice jsme minule (VNR 2/2006) prošli třiapadesát let od 13. června 1849, kdy se zrodily Vinohrady, osmnáct let na to císařem prohlášené za „Královské“, přes 15. červenec 1897, kdy se zastupitelstvo okresu Královské Vinohrady rozhodlo oslavit půlstoletí mocnářova panování stavbou okresní nemocnice, až po památný den 11. května 1902, kdy byla tato zatím ještě soukromá nemocnice okresů Vinohradského a Žižkovského odevzdána veřejnosti.

Představili jsme si prvotní sestavu pracovníků nemocnice od ředitele Vlasáka po vrátného Jandu a vyjmenovali všechny její původní budovy; teď zastavíme běh času, dokud si celý komplex v té podobě, v níž byl před sto čtyřmi lety veřejnosti předán, postupně neprojdeme.

Administrativní pavilon měl mnohem širší využití, než bychom z názvu odhadovali: vedle kanceláří byly tu umístěny i ambulance interní a chirurgická, laboratoře bakteriologicko-chemická a laboratoř pro mikroskopii, byt primáře, ubytovna řádových sester, prozatímní byty pro sekundáře (s nimiž bylo do budoucna počítáno jako s prostorami pro lékárnou), kaple, lóže a byt vrátného a velká lázeň; v podzemním podlaží bylo skladiště pro oděvy pacientů, ukládané ve zvláštních pytlích do přihrádek. Vyšetřovny i chirurgická ambulance byly vybaveny příívodem studené i teplé vody.

Hospodářský pavilon byl rozčleněn v místnosti tohoto určení: kuchyně, prádelna se žehlírnou a sušárnou, zásobárna, strojovna, byt pro správce a strojníka, několik pokojů pro personál; v podzemním podlaží byla malá elektrárna k osvětlení budov a dvorů, k pohonu strojů v prádelně i léčebných přístrojů. Kuchyně setrvala u parního pohonu. Některé místnosti byly propojeny výtahem.

Prosektura – pavilon „pro ukládání, pitvu a výkrop zemřelých“ – byla vybavena dostatečným elektrickým osvětlením i příívodem vody usnadňujícím úklid místností; zemřelí byli ukládáni na tři kamenné lavice v podzemním podlaží; v souladu s tehdy i v odborných kruzích široce sdílenou obavou ze zdánlivé smrti bylo možno ruku každého mrtvého připojit k signalizačnímu zařízení, vyvedenému do lóže vrátného. K oddělení provozu této budovy od provozu léčebných pavilonů přispívalo umístění vrat v hradební zdi přímo proti prosektuře, kudy pohřební průvody diskrétně opouštěly areál nemocnice.

Chirurgický pavilon, umístěný na druhém stupni pozemku, měl operační sál se severním a horním přístupem denního světla; k jeho umělému osvětlení sloužil reflektor s osmnácti žárovkami, rozsvěcovanými podle potřeby v různém počtu; operační stůl s měnitelnou polohou sestával ze skleněných desek, ohřívatelých přívodem teplé vody; byla tu instalována tehdy nejmodernější umyvadla z Berlína, obsluhovatelná bez užití rukou; také Roentgenův přístroj byl nejmodernějšího typu. Při okenních stěnách stála tělesa ústředního topení z hladkých, snadno čistitelných rour; skleněné desky na konzolách nad nimi bránily stoupání prachu a sloužily k ukládání nádob se sterilizovanými rouškami.

Interní pavilony byly vybaveny jak nepohyblivými, tak i pojízdnými, až k lůžkům pacientů dopravitelnými vanami. Pomocí přenosných skládacích tyčí se záclonami bylo možno vytvářet oddělené prostory k izolaci umírajících.

Pavilon pro infekční choroby měl tu svého předchůdce: ve dvou domácích nedaleko dnešní vodárny byla od roku 1897 v provozu izolační nemocnice pro infekční nemoci s dezinfekční stanicí; sloužili zde městští lékaři. Izolační nemocnice po pěti letech skončila, vystřídána v roce 1902 tímto pavilonem; ten v tehdejších hygienicko-epidemiologických podmínkách představoval zvláště důležitou součást nemocnice okresů Vinohradského a Žižkovského; péče o jeho umístění, uspořádání, vybavení a postupnou modernizaci dala mu vyniknout nad ostatními pavilony. Stál v nejzajímavějším místě areálu nemocnice; sestával ze tří samostatných oddělení s pokoji jedno- až dvoulůžkovými (s převahou jednolůžkových). V rámci pokrokové pozornosti hygieně provozu měl pavilon v podzemním podlaží místnost pro dezinfekci formalinem; použité prádlo bylo uzavíráno a dezinfekčním roztokem poléváno v pohyblivých skříních; osobní hygieně pacientů sloužilo šest van (po dvou ve třech koupelnách) a šest klozetů při celkovém počtu čtrnácti lůžek. Poslední číslo se od počátku ukazovalo jako nedostatečné; počet infekčních onemocnění i mimo epidemie si brzy vynutil rozhodnutí o výstavbě nového pavilonu s mnohonásobně vyšší lůžkovou kapacitou.

Pavilon pro dezinfekci obsahoval pec pro spalování infikovaných odpadků, kotelnu s parním kotlem pro dezinfekci, dezinfektor systému Rietschel-Henneberg (do něhož se vešla složená postel), prádelnu infikovaného prádla, lázně pro pacienty i pracovníky dezinfekce. Byl podélně rozdělen na část severní (infekční – s přístupem k dezinfektoru, peci, nečisté části prádelny, klozetu i místnosti pro odkládání oděvu zaměstnanců) a jižní (čistou – s přístupem k dezinfektoru, lázni, kotelně a čisté části prádelny). Dělicí příčkou prostupovaly jen dezinfektor a prádelní kotel; na straně severní (nečisté) byly do nich vkládány infikované předměty, na straně jižní (čisté) byly po dezinfekci nebo vyprání vyjímány.

Jednotná koncepce celého komplexu nemocnice je patrna z řady znaků společných všem pavilonům: **podsklepení** s asfaltovou izolací stěn; sklepy přístupné jen zvenčí (a tak oddělené od vnitřních prostor pavilonů); naproti tomu žádné **půdy**

Nemocnice od severu, cesta vlevo je dnešní ulice U nemocnice.

(tedy žádné prostory k obvyklému hromadění už nepotřebných věcí, na něž by jen usedal prach); **podlahy** lité beze spár (a tím snáze v čistotě udržovatelné), a to v místnostech příslušenství z teraca (dlažby z barevných kamenů a mramorové drtě ve vápenné maltě, po vylití broušené, natírané lněným olejem a leštěné), v pokojích pacientů (v Praze poprvé) z magnolitu (hmoty s tepelnými vlastnostmi mezi cementem a dřevem); **stropy** klenuté; **stěny** v pokojích pacientů natřeny světlezeleným lakem do výše dvou metrů; **okna** obrácena u pokojů pacientů k jihu, u společenských místností k jihu a severu, u chodeb, klozetů a vedlejších místností k severu; do většiny místností zavedena **teplá voda**; nemocniční elektrárna zajišťovala **osvětlení** i **pohon strojů** (toto zařízení instalovala firma „František Křížík, elektrotechnický závod Praha-Karlín“); teplotu uvnitř pavilonů zabezpečovalo **ústřední topení** vzduchem přiváděným zvenčí, ve zvláštních komorách postupně čištěným, ohříváním a vlhčením a rozváděným do jednotlivých místností; **větrání** udržovalo výměnu veškerého vzduchu ve většině prostor včetně ambulancí, čekáren, čítáren a místností pro sterilizaci dvakrát za hodinu, v lánkách i klozetech včetně předsíní, v místnostech pro použité prádlo a v lékárně třikrát za hodinu, ve velkém operačním sále a laboratoři čtyřikrát za hodinu; **pitná voda** pro kuchyni byla čerpána ze studny před hospodářským pavilonem do zásobníku a odtud rozváděna do kuchyně; pitná voda pro nemocné byla přiváděna ze studny u administrativní budovy; **užitková voda** přitékala vinohradským vodovodem; veškerá **odpadová voda** byla odváděna do velké třídílné žumpy v jihovýchodním rohu pozemku nemocnice, odkud byl obsah vyvážen v uzavřených vozech; infekční pavilon měl zvláštní žumpu, jejíž obsah byl před odvozem dezinfikován vápenným roztokem.

Při svém otevření byla **lůžková kapacita** Vinohradské nemocnice z dnešního pohledu skromná: dohromady 103 lůžka (v obou interních pavilonech po 30,

v chirurgickém pavilonu 29, v pavilonu pro infekční nemoci 14), už tehdy však s výhledem na zvýšení kapacity na 300 lůžek.

Věnujme ještě pozornost lékařům z první sestavy pracovníků nemocnice:

Ředitel nemocnice a primář pro interní a infekční oddělení MUDr. Erazim **Vlasák** se narodil 8. dubna 1864 ve Volovicích u Velvar jako syn mlynáře. Vystudoval Akademické gymnázium a lékařskou fakultu české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze; promován byl 15. května 1889. Pracoval ve Všeobecné nemocnici jako externista, pak jako sekundář. V roce 1892 se stal městským lékařem na Královských Vinohradech a tu v roce 1902 byl zvolen ředitelem právě otevřené okresní nemocnice a zároveň se stal i primářem jejího interního oddělení. Proslul jako neúnavný organizátor českého lékařstva, jako lékařský sociolog i novinář; dlouhá léta byl předsedou Ústřední jednoty českých lékařů a redaktorem přílohy Časopisu lékařů českých. Do něj napsal článek O desinfekci v praxi. Autoři jeho nekrologů (Syllaba, Kukula) více než jeho odbornost a lékařské vlohly oceňovali jeho znamenité lidské vlastnosti – opravdovost, houževnatost, obětavost, charakter – a harmonickou osobnost naplňující vlastní zásadu „Chci býti především dobrým člověkem“. Zemřel v nedožitých čtyřiceti letech 1. března 1904 na Královských Vinohradech.

Primář pro chirurgické oddělení MUDr. Václav **Michal** se narodil 9. června 1863 v Mladé Boleslavi. Po maturitě v rodném městě vystudoval lékařskou fakultu v Praze; promován byl 22. ledna 1887, načež pracoval na chirurgické klinice profesorů Weisse a Maydla zprvu jako externista a operační elév, od 1. října 1889 do 30. dubna 1894 jako asistent. Od 1. května 1894 provozoval soukromou praxi odborného lékaře-chirurga v ulici Na příkopě v Praze I. Primářem chirurgického oddělení Vinohradské nemocnice byl jmenován 1. dubna 1902, aby nahradil zemřelého dr. Vlasáka. Na svém místě se osvědčil jako znamenitý organizátor i učitel; jeho odborný zájem patřil především chirurgii trávicí trubice, problematice střevních resekcí a kýl; přispěl chirurgickými statěmi do první české učebnice patologické anatomie Jaroslava Hlavy a Andrzeje Obrzuta (I. Praha 1894, II. Praha 1897), ve Wiener medizinische Wochenschrift uveřejnil Beitrag zur Casuistik der gangrönösen Hernien, do Časopisu lékařů českých napsal Několik případů z chirurgie lebky. Byl členem zemské zdravotní rady pro Čechy, poradcem Zemského úřadu pro otázky budování a organizace všeobecných veřejných nemocnic. 31. března 1929 odešel do důchodu, oddělení však vedl až do 15. února 1930. Zemřel 27. července 1934 v Praze.

První sekundární lékař MUDr. Karel **Komárek**, narozený 4. února 1872 v Hradci Králové, maturoval na gymnáziu v rodišti r. 1890, vystudoval medicínu na české Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze a po promoci 19. května 1897 se stal postupně operačním elévem na chirurgické klinice prof. Maydla, operačním elévem na gynekologicko-porodnické klinice prof. Pawlíka a sekundářem na interní klinice prof. Eiselta. Jako první sekundář interního i chirurgického oddělení všeobecné okresní nemocnice na Královských Vinohradech nastoupil 15. května 1902 a pracoval tu do

svého jmenování primářem všeobecné veřejné nemocnice v Nymburce v r. 1906). Přispíval do Sborníku lékařského i do Časopisu lékařů českých články o případech otravy „plynem uhelným“, o „gaelštině“ jako hemostatiku, o nymburské epidemii spály a zkušenostech s protispálovým Paltaufovým a Bujwidovým sérem, o zlomenině kyčelní kosti s rupturou močového měchýře. V r. 1912 odešel jako lékař do první balkánské války (tj. války Srbska, Bulharska a Řecka proti Turecku).

Druhý sekundární lékař MUDr. Ladislav Černický se narodil 10. ledna 1874 v Sedlci, studoval na gymnáziu v Písku a maturoval na reálném gymnáziu v Příbrami; po promoci 23. března 1901 na české Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze pracoval do 1. července 1902 jako externista v pražské všeobecné nemocnici, načež se stal druhým a po odchodu dr. Komárka prvním sekundárním lékařem všeobecné okresní nemocnice na Královských Vinohradech; přitom v květnu 1906 složil fyzikální zkoušku. Od 1. června 1908 pracoval jako městský lékař na Smíchově; vedle toho od r. 1909 učil tělovědu a zdravotěvu na městské dívčí průmyslové škole na Smíchově. Od studentských let přispíval do Časopisu lékařů českých, Lékařských rozhledů a Revue pro neurologii referáty z francouzské, ruské, polské a německé literatury i svými původními pracemi na základě studia případů z obou vinohradských oddělení (O chorobách sdělných, léčených ve všeobecné okresní nemocnici na Královských Vinohradech, O Fickerově tyfovém diagnostiku, O panaritium, Vrozený defekt prsních svalů a žeber, O medullární anaesthesii novokainem, Cizí těleso v traktu zažívacím).

Takto tedy zpočátku vypadala a pracovala soukromá nemocnice okresů Vinohradského a Žižkovského, stavěná na Královských Vinohradech k uctění půlstoletí panování císaře Františka Josefa I. a otevřená s malým zpožděním 11. května 1902.

(pokračování)

Errata

Ad VNR 3/2006: V přednášce prof. Kose o anatoemch – Jihočeších mělo být na straně 66 v posledním řádku místo „anatomie Slováků“ „Anatomie člověka“. Str. 68, 9. řádek shora za slovy „kteří dělali“ chybí slovo „rigorózum“. Na str. 71 v řádce 19 se jedná o „histologicko-embryologický ústav“. U nadpisu „Josef Rejsek“ vypadl rok narození; narodil se 8. 11. 1860. Na straně 73 vytištěné jméno „Goletem“ nepatří samozřejmě žádnému anatomovi; přednostou anatomického ústavu, s nímž se J. Rejsek seznámil, je „Toldt“, jeden z nejznámějších anatomů. A konečně tiskařský šotek překroutil i popisky u obrázku: na str. 72 a 73 nejsou „žeberní“, ale „žáberní“ chrupavky a na str. 69 není vyobrazena celá hlava, ale pouze „lebka Evropana“.

Za chyby se čtenářům – a hlavně autorovi prof. Kosovi – redakce omlouvá.

Ad VNR 2/2006 (obálka): Prof. Karel Malý byl rektorem UK v letech 1994–2000.

Ve věku nedožitých 90 let zemřel koncem září profesor vnitřního lékařství MUDr. Ota Gregor, DrSc. Lékařské vzdělání dovršil za druhé světové války na univerzitě v Birminghamu; do Anglie uprchl jako medik v roce 1939 s cílem bojovat proti nacismu. Zúčastnil se jako voják spojenecké invaze do Francie, s československou armádou putoval celou Evropou až do západních Čech, kde u demarkační linie u Klatov jeho válečná činnost skončila.

Po válce působil Ota Gregor na pražských interních klinikách nejprve jako asistent, později docent a od r. 1967 i jako profesor. Od počátku osmdesátých let se věnoval především práci v Psychosomatické poradně v Praze. Za své zásluhy lékařské i vojenské byl Ota Gregor loni pasován na Rytíře českého lékařského stavu.

Michal Anděl

Každé setkání s profesorem Gregorem bylo svátkem

Vůbec poprvé jsem potkal profesora Otu Gregora na obhajobě své kandidátské dizertační práce v dubnu 1978. Jeho náročný a podrobný, a přitom vlídný posudek mi dodal sebevědomí na dlouhou dobu. Pak, krátce poté, mne jednou, ještě s mým školitelem Vladimírem Brodanem, pozval v Karlových Varech na večeři do restaurace u Karla IV. Tuším, že to bylo v květnu 1978 u příležitosti Hepatologických dnů. Jen si to představte, já tenkrát dvaatřicetiletý, vlastně ještě skoro začínající lékař a on, o třicet let starší uznávaný profesor a šéf kliniky. Jak strašně se v té době rozjeté šedavé normalizace lišil od mnoha jiných tehdejších socialistických přednostů! Vlídny, milý, vtipný, bystrý, široce vzdělaný, s úžasnou angličtinou. A ta jeho milá sebeironie! Jako bych se na chvíli vrátil o deset let zpátky: do doby liberální obrody v naší zemi na sklonku šedesátých let. Myslím, že mi ten večer dal hodně, kdybych měl ale vlastně říci co nejvíc, asi nějakou nejasnou naději, naději na to, že to tady v té zemi a taky se mnou dobře dopadne.

Kdysi mi někdo o mém dědečkovi řekl, že byl šlechticem bez predikátu. Jestli bych si dovolil najít někoho, o kom bych to mohl říci já, pak by to byl v první řadě Ota Gregor.

Už ani nevím, kdy jsme si začali tykat, nějak to vypadlo z kontextu některého z dalších setkání. Tedy - je tykání, a tykáni. Běžné tykáni mezi kolegy či přáteli to rozhodně nebylo. Měl jsem dojem, že mi Ota Gregor tyká nejen přátelsky, ale taky trochu otcovsky a já mu to tykáni oplácel s opačnými pocity. Tak moc jsem si toho považoval. Ale tykáni netykáni – s Otou Gregorem si povídat vždy mělo nejen velkou intelektuální, ale taky formální úroveň. Člověk si připadal vždycky jako na nějaké malé audienci – Ota, přes všechno své přátelské chování, přes otevřený přístup, který ke svému okolí měl, si vždy dovedl udržet určitou vznešenost. S tou ostatně snášel i nástrahy, které mu přinášely přibývajících roky – a to se nepodaří zdaleka každému.

Profesor Ota Gregor byl ještě jednoznačně z generace lékařů, pro které široký internistický přehled byl základem, na kterém vyrostla pak specializace, v jeho případě gastroenterologie. Svě zázitky z medicíny často dovedl zpracovat lidsky. Vážil si možnosti setkávat se s nemocnými nejen jako s pacienty, kteří přinášejí někdy složitý medicínský problém, ale také jako s bytostmi, které přicházejí s lidským příběhem. Tohle je umění, které neumějí ovládnout všichni.

S Otou Gregorem odešel jeden z velkých českých internistů. Internistů v tom nejklaštějším slova smyslu. Se širokým přesahem do všech stran. Nejen v oborech interní medicíny i v ostatních lékařských oborech, ale také v kultuře a vlastně v celém životním stylu. A to je také odkaz i poselství, které za ním zůstávají.

Ota Gregor

Když se řekne „psychosomatika“

„Psyché“ je starořecké slovo a znamená „duše“, „soma“ je rovněž starořecké slovo a znamená „tělo“. Psychosomatika je o tom, jak ovlivňuje naše duše naše tělo. I obráceně. Jak dovede tělo ovlivnit duši každého z nás.

Mezi tělem a duší existuje stálá, tichá, většinou nevědomá komunikace. Ve zdraví i v nemoci. Někdy převládnu naše city, city krásné i city kruté. Někdy je dobré, když promluví rozum. Naše „já“ se pokouší o dynamickou rovnováhu mezi citem a rozumem.

A psychosomatika v nemoci? Jednou máme obtíže tělesné (somatické), jindy nás trápí i bolavá duše (psyché). Někdy nás trápí psychický stres. A jindy nás obtěžuje tělo i duše. Někdy se „hádá“ duše s tělem. Pak dochází k porušení psychosomatické rovnováhy nebo dokonce k psychosomatické chorobě. Psychosomatické obtíže vyžadují citlivý přístup lékaře k celému postiženému „já“ klienta či pacienta. Člověk stůně vždy celý, nikoliv pouze jeho jeden orgán. Ono „vzácné putování“ těla a duše je věrné a celoživotní společné putování, ve zdraví i v nemoci.

V nemoci by mělo být hlavní myšlenkou lékaře věnovat pozornost tělesné i psychické stránce pacienta. Pacient často netuší, že má bolavou duši, ale tuto bolest cítí třeba v žaludeční krajině.

Je zajímavé, kolik lidových rčení vyjadřuje psychosomatické souvislosti třeba se žaludkem: „To nemohu spolknout. Od rána mi leží v žaludku. Obrácí se mi z toho žaludek. Byl tam pečený vařený. Samou láskou by ji snědl. Sněž, co sis nadrobil. Chodí stále kolem horké kaše. Je jako nedopečená.“ Tato lidová rčení jsou mnohem starší, než se psychosomatika stala vědním lékařským oborem, který dnes má mezioborový charakter.

Je proto zapotřebí zajímat se o pacientův způsob života, o jeho životní styl. Z mnoha zkušeností vyplývá, že pro psychosomatické pacienty má kromě léčby pomocí léků velký význam také působení osobnosti lékaře. Bylo by dobré, kdyby pacient poznal, že se lékař dovede vcítit do jeho problémů, že chápe jeho situaci a má o něj nejen odborný, ale i lidský zájem. Ve vztahu pacienta s praktickým lékařem nejde o vztah tržní, ale o vztah lidský. Japonské přísloví praví, že vlídné slovo hřeje celou zimu. Přímá komunikace s lékařem z očí do očí je důležitou součástí léčby. V jedné medicínské knize jsem našel zajímavý rozhovor:

„Dobrý den,“ pozdravil malý princ. „Dobrý den,“ odpověděl počítač. Byl to totiž počítač, který se měl nemocných vyptávat, co jim chybí. „Proč mi kladěš otázku ty, a nikoliv lékař?“ zeptal se malý princ. „Je to velká úspora času,“ odpověděl počítač. „Jiné počítače to vypočítají. Lékař si tím totiž ušetří týden co týden 155 minut.“ „A co dělá s těmi 155 minutami? Jestliže by můj lékař měl opravdu nazbyt 155 minut, přál bych si, aby aspoň část z nich věnoval mně a hovořil se mnou místo tebe!“ Je to sice vtipné, ale ukazuje to důležitost osobního kontaktu lékaře s pacientem.

Psychosomatickými poruchami trpí mnoho lidí, a proto přicházejí ke svému praktickému lékaři. Jde o živou a neustále se vyvíjející interakci dvou lidských bytostí. Ta je na jedné straně formována medicínskými znalostmi, zkušenostmi, obratností i laskavostí lékaře, ale na druhé straně také osobností pacienta, jeho životní situací a jeho zdravotním stavem. Je důležité, aby pacient věděl, že lékař svým chápavým postojem a pohledem z očí do očí dává najevo, že jeho srdce pacienta vnímá. Není to lehký úkol, je to velmi těžká součást lékařské specializace. Lékař totiž musí dešifrovat onu „řeč o něčem jiném“, kterou mu prostřednictvím tělesných obtíží pacient nabízí. Čím dále tím více se potvrzuje, že v lékařství je většina případů psychosomatického charakteru. Duše a tělo patří k sobě.

VĚDA

KONGRESY

A

SYMPOZIA

Zdravotnictví v totalitních režimech

(VNR) - Pod názvem Socialistická politika a zdravotnictví v totalitních režimech se 8. listopadu konal v pražském Ústavu soudobých dějin Akademie věd odborný seminář, věnovaný důsledkům nacistické a komunistické zdravotní politiky.

V první přednášce historik Mgr. Michal Šimůnek konstatoval, že v důsledku politických změn (odtržení Sudet, okupace) v letech 1938 a 1945 se rozpadla česká zdravotní správa, která se formovala od 19. století. Došlo k ideologizaci, centralizaci i zglajchšaltování zdravotnictví, jehož řízení bylo přizpůsobeno jednotnému modelu říšské státní správy. Za okupace pak byli pacienti rozděleni do několika skupin nikoliv podle zdravotnických hledisek, ale podle státní příslušnosti a národnosti; svébytnou, nejnižší skupinou bylo židovské obyvatelstvo. Zvláštní pozornost věnoval M. Šimůnek eutanázii; německé oběti byly soustřeďovány v šesti likvidačních ústavech v Německu, v protektorátu Čechy a Morava byly vyhrazeny státní i soukromé léčebné ústavy jak pro české, tak pro německé pacienty; počet obětí nacistické nucené eutanázie nemocných, zdravotně a mentálně poškozených se pohybuje mezi 70-90 tisíci osobami.

V druhé přednášce dr. Eva Křížová z Ústavu lékařské etiky a ošetřovatelství 3. LF UK hledala odpověď na otázku, zda bylo socialistické zdravotnictví v Československu zdraví příznivější než zdravotnictví současné. Zvolila k tomu pohled sociologa a opírala se o statistická data a průzkumy. Nejprve připomněla, že půda pro tzv. socialistické zdravotnictví byla připravena už před 2. světovou válkou nerovnostmi tehdejší společnosti.

Změny, které zavedli komunisté po roce 1948, se nejprve zdály úspěšné: v padesátých letech byla např. likvidována dětská obrna, prodloužila se střední délka života a celkově se zlepšil zdravotní stav populace. V roce 1960 bylo čs. zdravotnictví 13. na světě, ale pak došlo ke stagnaci a zhoršování, až krátce před listopadem 1989 bylo zdravotnictví v krizi, což se projevilo zvýšením úmrtnosti mužů na infarkty mezi 50. a 60. rokem, zmražením střední délky života a jejím zpožděním až o sedm let za vyspělými zeměmi, vyšší nemocností žen o 30 a mužů o 40 procent. Mezi důvody, které vedly k takovému ohrožení národního zdraví, uvedla dr. Křížová občanskou bezmoc, socialistický postoj ke zdraví a nezdravý životní styl pacientů. Na straně druhé poklesla prestiž lékařského stavu, a tak i jejich motivace, i když se současně vzhledem k nedostatku služeb moc zdravotníků paradoxně posílila.

Podobně na základě dalších statistických údajů hodnotila přednášející současnou situaci, kdy v důsledku zkvalitnění zdravotní péče, změny společenské atmosféry a pozitivních změn ve zdravotnictví se za 13 let existence ČR zlepšila subjektivní spokojenost se zdravotním stavem a lidí, kteří zdraví hodnotí špatně, ubývá.

Milena Černá *)

O zdraví a prostředí mezinárodně

*) *Ústav obecné hygieny 3. LF UK*

18. mezinárodní konference spolupořádaná Mezinárodní společností environmentální epidemiologie (ISEE) a Mezinárodní společností analýzy expozice (ISEA) se konala ve dnech 2.–5. září 2006 v Paříži. Její organizace v Cité des Science et de l'Industrie de la Villette poskytla příležitost k odbornému i neformálnímu setkání více než 1300 vědeckých pracovníků z celého světa, z toho celkem osm bylo z České republiky.

Rozsáhlý program konference zahrnul problematiku prostředí a zdraví v celé šíři (globální změny klimatu a jejich zdravotní souvislosti - znečištění prostředí - expozice z ovzduší a potravy - endokrinní disruptory - biomonitoring expozice a hodnocení zdravotních rizik - expozice dětí v kritických obdobích jejich prenatálního a postnatálního vývoje - interakce geonomu a prostředí - etika a solidarita v přístupech k ochraně zdraví). Organizován byl formou zásadních plenárních přednášek, sympozií, ústních sdělení na vybraná témata, ranních monotematických workshopů a cílených diskuzí k vybraným tématům prezentovaným formou posterů, které představovaly v podstatě hlavní odbornou náplň konference. Celkem bylo prezentováno více než 800 posterů ve dvou časových etapách.

Značná šíře problematiky diskutované na konferenci a časově se překrývající bloky nedovolovaly absolvovat program v plné šíři. Z hlediska odborného a pedagogického zaměření lze považovat za stěžejní zejména následující poznatky:

I. Vlivy prostředí a dětská populace

Děti představují významnou populační skupinu se zvýšenou vnímavostí k nežádoucímu působení faktorů prostředí. Při sledování expozice a jejích důsledků je nutno uvažovat o dlouhodobých či opožděných důsledcích expozice v časných stádiích vývoje, které se mohou projevit zvýšeným výskytem závažných chronických onemocnění ve středním a pozdním věku (ateroskleróza, diabetes II. typu, hormonálně-dependentní nádorová onemocnění a další projevy porušení hormonální rovnováhy apod.).

II. Znečištění ovzduší a vliv na zdraví

Výrazná pozornost byla věnována vztahu znečištění ovzduší a jeho krátkodobému i dlouhodobému vlivu na zdraví (zvýšení počtu hospitalizovaných, zvýšení rizika kardiovaskulárních onemocnění, chronické zánětlivé procesy, astma, ovlivnění reprodukce zhoršením kvality spermií i zvýšeným výskytem intrauterinní růstové retardace), modelování expozice dětí významným kontaminantům ovzduší

(ozon, polycyklické aromatické uhlovodíky, prашný aerosol o velikosti částic menších než 1 či 2,5 μm apod.), vlivu dopravních emisí, dieselových motorů, kombinované expozice znečištěnému ovzduší a hluku, v neposlední řadě i zdravotním důsledkům globálního oteplování.

III. Biomarkery a jejich vztah k závažným onemocněním (kardiovaskulární, nádorová, diabetes, poruchy reprodukce)

Možnostem a přístupům biologického monitorování expozice chemickým látkám z prostředí (tj. analýza koncentrace těchto látek či jejich metabolitů v tělních tekutinách a tkáních člověka) byl věnován celý blok sdělení. Na příkladech výsledků biologického monitoringu v SRN či v USA byly demonstrovány možnosti jeho využití jako nástroje pro aplikaci preventivních opatření a kontroly jejich účinku.

Další seminární blok, který byl zaměřen na biomarkery časných účinků v molekulární epidemiologii a význam genetického polymorfismu u expozice environmentálním karcinogenům, navazoval na další významnou tematiku konference, kterou představuje interakce genů a prostředí.

IV. Prostedří a genetika

Na toto téma zazněly dvě významné přednášky. První z nich, s názvem „Understanding the relationship between genes and environmental hazards: promises for environmental epidemiology“ (D. Fallinová), rozebírala možnosti a omezení nových preventivních a intervenčních možností založených na cíleném (na míru připraveném) postupu, který je modulován faktory prostředí, epigenetickými vlivy, životními zvyklostmi i demografickými a socioekonomickými faktory.

Druhé sdělení s názvem „Analytical challenges and new methods in gene-environment studies“ (N. Lairdová) se zabývalo vztahy genotypu a fenotypu u multifaktoriálních onemocnění se slabým genetickým působením v tzv. post-genomovém období a významu znalostí těchto vztahů v pochopení a preventivních zásadách u tak významných zdravotních syndromů jako je obezita.

Významnou součástí konference byl přehled výzkumných aktivit sponzorovaných Evropskou komisí v oblasti prostředí a zdraví. Dr. Tuomo Karjalainen seznámil posluchače s projekty, které byly či jsou ještě řešeny v rámci 6. rámcového plánu a informoval o připravovaných postupech a změnách týkajících se 7. RP.

Z nových prvků lze zmínit zejména prodloužení řešených projektů z pěti na sedm let, celkové zvýšení rozpočtu, flexibilnější financování projektů a zjednodušení administrativy. Kromě kolaborativních projektů, do nichž mohou vstupovat i partneři z USA či Japonska, a Networks of Excellence bude možno žádat i o podporu individuálních projektů. Mezi oblasti zájmu podpory výzkumu je zahrnuto i téma „prostředí a zdraví“. První výzva bude zveřejněna v prosinci roku 2006.

V rámci konference proběhly volby předsedy Regionální pobočky ISEE pro země střední a východní Evropy (Central and Eastern Regional Chapter). Po ukončení funkčního období současně prezidentky dr. Anny Paldy (Nat. Inst. Environ. Health, Budapešť) byla novou prezidentkou zvolena dr. Hana Šlachťová, Zdravotní ústav Ostrava (mimočodem studentka kombinovaného studia postgraduálního studia preventivní medicíny 3. LF).

Další, v pořadí již 19. konference ISEE se bude konat 5.–9. 9. 2007 v Mexico City.

Ivan Hoffman

Oteplování

Britská studie, podle které budou ekonomické následky globálního oteplování srovnatelné se škodami, které způsobily světové války, má proti jiným dosud publikovaným černým scénářům jednu výhodu: její vypracování zadalo britské ministerstvo financí bývalému hlavnímu ekonomovi Světové banky. Tím pádem se studie neorientuje na ekologii, ale na HDP, a cílovou skupinou čtenářů nejsou milovníci přírody a moralisté, ale účetní.

Pro ekonomu je užitečné vědět, že jedna tuna CO₂ vypuštěného do ovzduší způsobuje škodu osmdesát pět dolarů, přičemž tato částka není zakalkulována do rozhodnutí investorů nebo spotřebitelů. Není-li těch pětasmdesát dolarů inkasováno, rovná se to účetnímu podvodu na způsob daňového úniku či tunelářství, tedy zlodějně. Studie konstatuje, že opatření, která by zabránila pětiprocentnímu poklesu světového HDP, by přišla na jedno procento. Zní to jako dobrá zpráva, ale radovat se by bylo hodně předčasné. Ten jeden globální dolar, který by ušetřil čtyři globální dolary, se bude hledat těžko a nejspíše se nenajde. Jednoduše proto, že ti, kteří inkasují zisky, nebudou postiženi ztrátou.

Země, které masivní průmyslovou výrobou způsobují globální oteplování, se nevzdají svého dolaru, protože ty čtyři dolary škody půjdou na vrub chudých, kteří se nemohu účinně bránit. Studie, která vyzývá k radikálnímu postupu proti změnám globálního klimatu, bude nepochybně zpochybněna. Ekologický přístup bude spatřován jako příliš nákladný a neakceptovatelný, neboť by zpomalil hospodářský růst v zemích, které hospodářsky rostou. A pokud bude růst generován plýtváním, oteplování planety bude jeho stimulem. Jaká pak recese?

Ranní poznámka Ivana Hoffmana, Český rozhlas 1, 31. 10. 2006

Celosvětový kongres o popáleninách v Brazílii

*) *Klinika popáleninové medicíny 3. LF UK a FNKV Praha*

Ve dnech 24.–29. září 2006 se konal ve Fortaleze, v brazilském státě Ceará, 13. světový kongres Mezinárodní společnosti pro popáleninové úrazy (International Society for Burn Injuries, ISBI). ISBI byla ustavena ve skotském Edinburghu v září 1965 při druhém mezinárodním kongresu o popáleninách, přičemž za počátek aktivit této společnosti je považován první kongres o výzkumu popálenin, který se konal v Bethesdě, ve státu Maryland v USA v roce 1960. Pozoruhodné bylo, že se 3. kongres v roce 1970 konal v Praze v tehdejším Československu. Od té doby se v organizaci světových kongresů vystřídal města čtyř kontinentů (Buenos Aires, Stockholm, San Francisco, Melbourne, Dillí, Paříž, Jeruzalém, Seattle, Jokohama). S prohlubujícím se výzkumem a množstvím zkušeností z klinické praxe se interval pořádání kongresů zkrátil nejprve na čtyři a od setkání v Jokohamě na dva roky.

Kongresu v Brazílii se zúčastnilo přes osm set delegátů, přihlášeno bylo 560 přednášek a mnoho desítek posterů. Jednání probíhala v kongresovém centru vzdáleném 15 km od hotelů, v nichž byli účastníci ubytováni, po celý týden v době od 8 do 18.30 hodin. Organizována byla plenární zasedání, paralelní jednání v sekcích, diskusní panely, workshopy o poledních přestávkách. Autorům plakátových sdělení byl vyhrazen čas pro krátkou prezentaci a diskusi přímo u posterů. 13. kongres ISBI byl obohacen přítomností dalších téměř dvou tisíc odborníků zabývajících se popáleninami, neboť současně byl pořádán 7. kongres Jihoamerické popáleninové federace (FELAQ) a 5. kongres Brazílské popáleninové společnosti (SBQ). Po celou dobu kongresu probíhala bohatě zastoupená výstava firem. Z České republiky byli přítomni tři delegáti, pracovníci pražského popáleninového centra, autoři článku (viz foto), kteří přednesli tři sdělení (z toho dvě vyžádané přednášky) a řídili celkem pět sekcí.

Program a abstrakta přednášek z kongresu jsou publikovány ve sborníku formátu A4 na 250 stranách. Byla diskutována:

1. neodkladná resuscitace popáleninového šoku náhradou tekutin (nejpozději do čtyř hodin od úrazu u dospělých, u dětí do jedné hodiny). Otázkou zůstává kvalita a kvantita těchto tekutin. Nelze předpokládat jedinou univerzální odpověď na tuto otázku;
2. boj s infekcí: adekvátním chirurgickým přístupem došlo k výraznému poklesu vzniku sepse a jejich komplikací;
3. metabolická a nutriční podpora popálených zlepšila prognózu popálených. Teplota prostředí, v němž jsou popálení hospitalizováni, je z pohledu metabolické zátěže optimální kolem 29–30 st. C;

Účastníci kongresu z České republiky před hlavním vchodem do kongresového centra.

4. časný uzávěr popáleninové rány: co nejčasnější nekrektomie (odstranění devitalizovaných tkání) a uzávěr ranných ploch autotransplantací. Byly zmiňovány skupiny krytů – biologických (alo- a xenotransplantáty), polosyntetických i umělých. Naše pracoviště prezentovalo vlastní více než třicetileté zkušenosti s vepřovými dermoepidermálními kožními štěpy v léčbě kožních ztrát (i mechanických úrazů);
5. problematika inhalačního traumatu, tj. popálení dýchacích cest, je specifickou komplikovanou kapitolou. Nároky na náhradu tekutin v těchto případech mnohonásobně převyšují běžně vypočítaná množství infuzních roztoků (američtí autoři hovořili o potřebě až 40 litrů tekutin za 24 hodin).

Celosvětové setkání umožnilo uvědomit si obrovské socioekonomické rozdíly různých částí světa. Zatímco některé země považují časnou nekrektomie do 24 hodin od úrazu a krytí rozsáhlých ploch drahou náhradou Integra za „standard of care“, jiné země řeší zvýšení energetického příjmu dětí přidáním burských oříšků do mléka. Princip komplexní a kontinuální péče o pacienty, kteří vyžadují často opakované rekonstrukční operace, (běžný např. v ČR) není ani zdaleka samozřejmostí ve většině zemí světa. Některé přednášky afrických autorů či z oblasti jihovýchodní Asie, které dokumentovaly devastující následky termických úrazů (velmi často u dětí), byly otřesným obrazem současných reálných poměrů u většiny obyvatelstva této planety. Na druhé straně je třeba se zmínit, že právě ISBI se svými aktivitami

snaží o zlepšení péče o popálené na celém světě (distribucí výukových materiálů a pomůcek, organizováním stáží lékařů i sester z těchto oblastí na renomovaných pracovištích apod.).

Celosvětově se ukazuje oživení v používání krytů a obvazů, kde aktivní složkou je stříbro.

V současnosti probíhá řada studií, ale málo publikací z oboru popáleninové medicíny splňuje kritéria Evidence Based Medicine. Tato problematika byla diskutována v samostatné sekci o užívání internetu v léčbě popálenin. V některých oborech (např. rodinné lékařství, dermatologie atd.) a zemích (USA, Austrálie, Norsko) je tento fenomén již celkem běžným jevem, hovoříme o tzv. e-health. Některé výhody spojené s použitím internetové sítě znají především v zemích s velkými vzdálenostmi, čímž lze významně snížit náklady na celkovou léčbu (autoři z USA). Mezi moderní směry patří i tzv. „tissue engineering“, hojně využívané např. v Austrálii, které se zabývá téměř farmakologickou „velkovýrobou“ kožních buněk, které lze např. formou sprejů využívat k alo- i autotransplantaci. Pozoruhodnou technickou novinkou je jakýsi „vodní skalpel“, kdy tkáně jsou „řezány“ vodním paprskem, který je pod vysokým tlakem aplikován na tkáň a současně odsáván i s tkáňovým detritem do uzavřeného systému. Lze tak odstraňovat neživotné tkáně prakticky bez krevních ztrát a s velmi přesným odlišením devitalizovaných a vitálních tkání.

Významnou oblastí v popáleninové medicíně je psychologická podpora pacientů i jejich rodinných příslušníků. Bylo opětovně diskutováno, že psycholog musí být stálým členem interdisciplinárního popáleninového týmu! Zejména blok přenášek švýcarských autorů, dále britských i brazilských a mnoha dalších zdůraznil nutnost psychosociální podpory při zpětném zařazování obětí termických úrazů do společnosti. Zvláštní kapitolou, které byla věnována pozornost, je „syndrom týraného dítěte“ a byla zdůrazněna úloha psychologa při diagnostice i řešení této složité problematiky.

Řada autorů, včetně pracoviště Shriners Hospital v Galvestonu v Texasu, se zabývala aplikací heparinu parenterální a topickou, včetně inhalační formy pro jeho antiedematózní, protizánětlivý, antikoagulační i analgetický efekt. Kombinace parenterálně podaného antitrombinu III a inhalačního heparinu se uplatnila u pacientů s inhalačním traumatem. Procento reintubací je u pacientů s inhalačním traumatem větší, než je udávané procento u pacientů hospitalizovaných na ARO, a to 23 %, přičemž až 45 % pacientů s inhalačním traumatem má provedenu tracheostomii. Euglykemie snižuje mortalitu u termických pacientů až o 45 % (studie ze San Antonia vycházející ze studie Van den Berghe). Studie z Číny popisuje rozvoj ARDS u 16 % pacientů s popáleninami s celkovým rozsahem nad 30 %. ARDS se rozvíjel mezi 5.–11. dnem a byl spojen s 16% mortalitou.

Několik pracovišť (Nizozemí, Kanada – Sunnybrook) zpracovalo problematiku toxické epidermolýzy. Dr. Joel Fish provedl metaanalýzu léčebných postupů a zjis-

til, že pouze aplikace IVIG (intravenózní imunoglobulin G) v dávce 2 mg/kg má pozitivní léčebný efekt (aplikace kortikoidů, ATB nikoliv). Práce z Velké Británie popisovala aplikaci Colistinu systémově i inhalačně u multirezistentních infekcí s pozitivním efektem, bez rozvoje další multirezistence a bez alterace renálních funkcí. CDCG (Center of Disease Control Guideline, USA) doporučila výměnu centrálních venózních katétrů do 5. dne, nikoliv při symptomech (ve vztahu k CRBSI - Catheter Related Blood Stream Infections), výskyt systémových infekcí se snížil trojnásobně. CT diagnostika periapikálních abscesů byla popsána v americké práci jako vhodná k detekci fokálních orálních infekcí, jinak obtížně diagnostikovatelných. Práce z Taškentské univerzity v Ankaře se zabývala porovnáním enterální a parenterální nutrice ve prospěch enterální nutrice, kdy hladina prealbuminu a transferinu byla vyšší, výskyt infekcí byl snížen o 40 %. Pozitivní efekt aplikace oxandrolonu v kombinaci se cvičením na produkci svalové hmoty a síly potvrdila studie ze Shriners Hospital v Galvestonu. Stejný efekt prokázal růstový hormon, inzulin, ale nejlépe a nejlevněji vyšel z této srovnávací studie propranolol. Práce z Brazílie popisuje negativní efekt hypoxie na nadprodukcí TNF alfa 1, která vede ke zvýšené produkci kolagenu 1, který se podílí na tvorbě keloidních jizev. Velmi zajímavá práce ze Švédska popisovala, že až 66 % popálených pacientů je premorbidně psychicky alterováno, ve smyslu depresí, abúzu alkoholu, drog. Do jednoho roku po úrazu se až u 16 % procent pacientů rozvine těžká deprese a u 17 % pacientů posttraumatická stresová porucha. Přestože kongres byl v mnoha směrech podnětný, žádné jednoznačně doporučené inovované postupy v objemové resuscitaci, ve vztahu k inhalačnímu traumatu a umělé plicní ventilaci, při kontrole infekce či vedení nutrice nebyly stanoveny.

Vše řečené souvisí s rozlišností řady faktorů (určujících závažnost popáleninového traumatu) u jednotlivých pacientů a jejich individuálně odlišnou odpovědí na léčbu. Nahlédnutí do těchto obtížně zbadatelných hlubin života poskytla přednáška Davida Herndona z Galvestonu nazvaná „Patern of Genomic and Proteomic Expression following Burn Injury“. Genom je integrovaný a koordinovaný soubor všech genů, jejichž exprese je na úrovni RNA a proteinů včetně DNA, avšak ty si neodpovídají vzájemně, proto bylo třeba kvantitativní a kvalitativní analýzy proteinů. Pomocí peptidových biomarkerů lze odhalit změny, které probíhají v buňkách v určitém okamžiku a za přísně definovaných podmínek, a tak předpovědět prognózu kriticky postižených. Posouzení prognózy (časná i pozdní forma MOF) pomocí proteomiky by v popáleninové medicíně bylo nesmírným přínosem z hlediska ekonomického i etického.

Závěrem je možno konstatovat, že kongres poskytl účastníkům ucelený přehled o současném stavu problematiky spojené s prevencí a léčbou popáleninových úrazů, ale současně i o problémech, které řeší země sdružené v ISBI.

V rámci kongresu proběhla i řada zasedání exekutivních orgánů ISBI včetně plenárního zasedání. Česká republika zaznamenala úspěch i na tomto poli, když regionálním reprezentantem v ISBI pro Evropu byl zvolen prof. MUDr. Pavel Brychta, CSc., z Brna. Příští 14. kongres ISBI se uskuteční v září 2008 v kanadském Montrealu.

Zuzana Miškovská *)

16. mezinárodní kongres péče o terminálně nemocné

26.–29. září, Montreal, Kanada

*) Společnost všeobecného lékařství ČLS JEP

Indiánské léto v krásném frankofonním městě Montrealu přivítalo letos již po šestnácté zájemce o paliativní medicínu - jak lékaře, sestry, ošetřovatele a učitele, tak i výzkumníky tohoto oboru.

Již při východu z metra nás vítaly monitory s logem kongresu, seznamem jednacích sálů a dalšími základními informacemi. Registrace účastníků byla rychlá, možná po celou dobu kongresu, k dispozici byla technická místnost pro přednášející. Velká Poster area zaujímala celý sál, kde bylo vystaveno přes 200 posterů. Dvěma z nich byla zastoupena Česká republika: prezentovaly se SVL ČLS JEP, Praha (Z. Miškovská, B. Skála) a Masarykova univerzita, Brno (M. Macková). Poster area byla přístupná po celou dobu kongresu, k diskuzím byly připraveny stolky stejně jako pult s občerstvením. Většina posterů byla interaktivní - součástí byly dotazníky, křížovky, soutěže, videoprezentace. V tomto sále byla i kongresová knihovna.

Plenární zasedání se konala v ranních a večerních hodinách, sál pro tisíc osob byl zcela zaplněn, na každém sedadle byl strukturovaný dotazník ke kvalitě přednášky i přednášejícího. Hlavní přednášky (50 minut) začínaly působivými klipy (připravili si je autoři sami) - mixy hudby a fotomontáže ze života lidí terminálně nemocných i lidí v tíživé životní situaci. Jednacími jazyky byly angličtina a francouzština, vzájemný překlad těchto řečí byl zajištěn. Po každé přednášce následovala živá diskuze. Některá sdělení ale účastníci vyslechli u kulatých stolů pro 12 osob. U všech seděli spolupracovníci pořadatele, kteří následně řídili diskuze a zápisy z ní předali zpět řečníkovi.

V poledních přestávkách se účastníci mohli přihlásit k pracovnímu obědu, při němž se probírala různá užší témata, jednou dokonce i k filmovému dokumentu o terminálně nemocných. Odpoledne se účastníci rozdělili do workshopů.

Které přednášky a diskuze mne nejvíce zaujaly?

Co je, pokud je, kvalita života? (Gian Domenico Borasio)

Všichni, kdo pracujeme v oblasti paliativní péče, ji poskytovat chceme. A poskytovat

ji by mělo znamenat zvyšování kvality života. Dokud však nevíme, co kvalita života je, nevíme ani, jak máme pracovat.

Kvalitu života může znamenat pouhé reklamní klišé: nové auto při západu slunce. Omyl je jasný, protože i v tomto autě můžeme trpět. Kvalitu života může představovat i poměr mezi přáním a realitou. Omyl? Zamezit něco si přát povede možná k lepšímu vnímání reality – ale je to správné? Kvalita života může být také možnost měnit svůj život (přání, aktivity, zájmy...) podle změny okolností.

Když umírají mladí (Joane Wolfe)

Jak máme mluvit s umírajícími dětmi a mladými lidmi? Zatím to moc nevíme, vycházíme z empirie, protože výzkum naráží na mnohé etické problémy. Ve sledované skupině se ukázalo, že více než 90 procent zdravotníků se učí hovořit o smrti se svými mladými pacienty metodou pokus-omyl. Se svými kolegy o tomto problému jich hovoří kolem 60 procent. Do kurzů se ale přihlásilo méně než 50 procent zdravotníků.

Dalším problémem je načasování tohoto hovoru. Pokud lékař ví, že jeho mladý pacient zemře např. do šesti měsíců, hovoří s nemocným a jeho rodinou až po dalších třech měsících. Jak se má potom se smrtí srovnat laik, když i profesionál se smířoval polovinu zbývajících času? Nemělo by se o smrti hovořit dříve?!

Když umírají staří (Diane Meier)

Počet nemocných s Alzheimerovskou demencí vzrůstá, za posledních deset let se z jednoho procenta zvýšil na deset procent. Tito pacienti spotřebovávají 68 procent nákladů na zdravotní péči. Těch, kteří umírají doma, přibývá, průměrná doba pobytu v hospici je šest měsíců.

Závažným problémem je snížená možnost komunikace, a tím možnost léčby bolesti; např. u osob s frakturou krčku kosti stehenní bylo u nemocných s AD podávání opiátů poloviční proti nemocným bez poruchy kognitivních funkcí.

Barbora Fleissigová *)

Knihovna McGillovy univerzity v Montrealu

*) Národní lékařská knihovna

Když jsem od své sestry dostala nabídku zúčastnit se na konci září 2006 kongresu paliativní péče v Kanadě, neváhala jsem ani minutu. Zatímco se tam sestra pilně zapojila do kongresového dění, chodila jsem celé čtvrtedni odpoledne po centru jedenapůlmilionového Montrealu. Jak jsem tak bloumala, uviděla jsem rozsáhlý park s mnoha budovami a veselými mladými lidmi. Zjistila jsem, že je to

McGillova univerzita a že má kromě velkého anatomického muzea REDpath s dinosaury a kytovci i rozsáhlou samostatnou budovu ústřední univerzitní knihovny.

Dozvěděla jsem se, že tato knihovna je určena nejen studentům, ale i široké veřejnosti z celého světa. Když jsem chtěla osobně získat nějaké dostupné informace přímo na místě, našla jsem hned u vchodu do knihovny pěkný pult s příjemnou hosteskou, která mi pohotově zodpověděla dotazy ohledně čtenářského průkazu a fungování instituce a podala příslušný formulář.

Jako návštěvníka ze středovýchodní Evropy mne nejvíc šokovalo vybavení pro čtenáře. Při průchodu celého přízemí jsem uviděla ohromný výpůjční protokol pro vracení a půjčování dokumentů, velký sklad audiovizuálních a počítačových nosičů s půjčovnou naslouchátek a odborných výukových konferenčních pomůcek. Nahlédla jsem do velké veřejně přístupné místnosti pro scanování a kopírování dokumentů, kde si uživatelé sami scanují a kopírují svazky pomocí čtenářského průkazu s čárovým kódem a kopírovacích karet. Karty a průkazky nabíjejí určitou finanční částkou, kterou si uložili na svá čtenářská konta.

V přízemí jsem našla také prostornou kancelář pro základní evidenci (přidělení přírůstkového čísla a signatury) nově přichozích dokumentů, které knihovna získává

z práva povinného výtisku pro oblast Quebecu. Tam katalogizátoři zpracovávají nové knihovní přírůstky podle předmětového řazení anglo-amerických katalogizačních pravidel, daného Knihovnou Kongresu USA. Při zadání hesla HAVEL na jednom uživatelském počítači jsem zjistila, že knihovníci pracují s nejnovější verzí systému Aleph.

Po výstupu do horních pater knihovny jsem narazila na moderní studovnu s volným výběrem odborných publikací. Na všech prostorných stolech v osmi studovnách stojí nejnovější počítače s rychlým připojením k internetu (ještě víc mě později šokovalo, že zástrčky na internet mají v Kanadě i autobusy). Pohodlně jsem prošla širokými uličkami mezi volně přístupnými regály plnými knih.

Za připomínku stojí, že jen sklad nevázaných periodik je velký jako celé oddělení časopisů Národní lékařské knihovny v Praze. Čítáren je osm, dostanete se do nich také prostornými výtahy, pro případ požáru existují ještě jedny výtahy a schody. V teplém počasí návštěvníci hojně využívají letní studovnu a klidně si sednou se skripty na trávu. Komplexní služby knihovny doplňuje občerstvení ve sklepě budovy s patřičným odvětráváním a klimatizací. Je samozřejmé, že se zde nekouří.

Myslím, že by můj příspěvek mohl být výzvou k zamyšlení, jak – možná s pomocí příspěvků z Bruselu – modernizovat české veřejné knihovny. Prvním krokem by mohlo být snažit se trochu vydělávat, koupit scannery na kopírovací karty, povolit wifi připojení pro notebooky a mobily. Prospěšné by také bylo reprezentovat knihovnické služby na kongresech a přispívat finančně na kontinuální a jazykové vzdělávání i řadových pracovníků knihovny.

Donátor univerzity James McGill (1744–1813).

TEXT

DEPRIVANTI

Deprivanti a jak se jim bránit

František Koukolík, Jana Drtilová: Vzpoura deprivantů. Nestvůry, nástroje, obrana. Nové, přepracované vydání. Galén, Praha, 2006

Ukázky z knihy

Příklady ze sdělovacích prostředků

Březen 1996, Dunblane, Skotsko

Thomas Hamilton, starý 43 let, zastřelil ve škole 13 malých dětí a učitelku, která se je snažila chránit tělem. Další tři zasažené děti zemřely v nemocnici. Hamilton po činu spáchal sebevraždu.

13. března 1996, BBC News

Duben 1999, Columbine (předměstí Denveru), Colorado, USA

Eric Harris (18 let) a Dylan Klebold (17 let) postříleli ve škole 12 spolužáků a učitele, 23 dalších spolužáků poranili, některé z nich kriticky. Po činu spáchali sebevraždu.

www.thememoryhole.org/columbine/columbine-fbi.htm

Leden 2002. Školní šikana, Česká republika

Reprezentativní průzkum v 66 školách, kterého se účastnilo na 6.000 dětí z celé České republiky, dokládá, že téměř každý druhý žák základní školy okusil na vlastní kůži šikanu. Silnější žáci někdy bodají slabší děti nožem, píchají je špendlíkem, nařezávají jim uši žiletkou, věší je za krk na lustr. Předchozí průzkumy ukázaly, že šikanu zažilo 20 % dětí, což je asi 300.000 dětí. Brutalita útočníků roste. Vztahy ve třídách někde mají „až válečný charakter“.

MF Dnes, 23. ledna 2002

Červen 2002. Pád korporace WorldCom, USA

Vnitřní audit odhalil, že v účetnictví této obrovské americké korporace „chybí“ 3,8 miliardy USD. V srpnu 2002 bylo odhaleno falšování účetnictví od roku 1999 ve výši dalších 2,3 miliardy USD. Na konci roku 2003 se zjistilo, že aktiva korporace byla „nafouknuta“ přibližně o 12 miliard USD. Za podvody je odpovědný především B. J. Ebbers, zakladatel a představitel této korporace.

CNN Money, 8. července 2002

www.guardian.co.uk/worldcom/story/0,12167,759854,00.html

<http://en.wikipedia.org/wiki/WorldCom>

The New York Times, 30. června 2005

1992–2005

Viktor Kožený (nar. 1963), nazývaný mezinárodním tiskem „pirát z Prahy“, nejprve založil Harvardské fondy. Každému majiteli kupónové knížky, jenž mu ji předá, přislíbil desetinásobek její ceny. Sérií finančních operací, na kterých se podílel M. D. Dingman, fondy vytuneloval. V současnosti je Kožený, irský občan, trvale zjižící na Bahamách, ve vazbě tamtéž. Americký soud žádá o jeho vydání. Kožený je obviňován z dalších finančních podvodů.

Fortune

Květen 2004. Dublin, Irsko

Irské jeptišky řádu Sester milosrdenství se omluvily za týrání, které museli snášet chovanci v jejich sirotčincích a církevních školách v padesátých a šedesátých letech 20. století. Skandál vyšel najevo v roce 1996, kdy televize zveřejnila dokument, podle něhož svěřenci museli snášet například bití nohami od židlí a šlehání růžencem. Byla ustanovena komise, která má prověřit kolem 3.000 stížností a rozhodnout o odškodnění, o něž zažádalo zhruba 2.500 osob.

www.lidovky.cz, 7. května 2004 (zpráva z ČTK)

Srpen 2004. Irák, Afghánistán, USA

Vyšetřování prokázalo, že zajatci americké armády v Iráku a v Afghánistánu byli mučeni bitím, pálením, dušením, sexuálně ponižováni, dlouhodobě vystavováni vedru, chladu a velmi hlasitým zvukům, bylo jim zabraňováno ve spánku, nedostávali jídlo, byly jim odebrány šaty, takže museli být nazí, nebyla jim umožněna osobní hygiena, byli nuceni k narušování rituálů islámu. Zajatci byli nuceni pracovat v místech, která nebyla zbavena min, výsledkem byla těžká zranění.

The Lancet, 2004, 364, p. 725

Září 2004. Kostelec nad Orlicí, Česká republika

Šest dětí a jeden dospělý má podle policie podíl na smrti 81 let staré ženy z Olešnice u Hradce Králové. Nejmladšímu z chlapců bylo 11, nejstaršímu 15 let. Motivem brutální vraždy (devět bodných ran) měly být čtyři tisíce korun. Podle policie děti na místo činu přivezl V. G., starý 34 let, otec dvou členů skupiny pachatelů. Šest chlapců se přiznalo, kdo a kolikrát starou ženu udeřil a bodnul.

MF Dnes, 1. září 2004

Říjen 2004. Dárfúr, Súdán

Súdánská vláda, využívající arabské milice nazývané Janjaweed, letectvo a organizované vyhladovění, systematicky vyvražďuje černé obyvatele provincie Dárfúr. Vláda a milice zabraňují dodávkám humanitní pomoci, ničí vesnice a úrodu, intoxikují vodní zdroje. Součástí je systematické znásilňování žen. Konflikt vypukl v únoru

2003, v Dárfúru od té doby přišlo o život víc než 70 000 lidí. Počet uprchlíků dosahuje asi 1,5 miliónu lidí, přibližně 200 000 hledá útočiště v sousedním Čadu.

www.amnestyusa.org/countries/sudan/index.do

www.darfurgenocide.org/

www.who.int/features/darfur/en/

The Lancet, 2004, 364, p. 1315

Únor 2005. Vatikán

Vatikánská univerzita zahajuje nové kurzy pro římskokatolické kněží, kteří chtějí vymítat zlé duchy z lidí posedlých ďáblem.

BBC News, 17. února 2005

MF Dnes, 18. února 2005

Červenec 2005. Tunelování zdravotnického fondu. New York, USA

Dentistka Dolly Rosenová a její dva společníci byli obviněni z krádeže více než 1 miliónu USD z Medicaid, fondu zdravotnické pomoci nejchudším obyvatelům New Yorku. Z falešných výkazů byla usvědčena také převozová služba.

Představitelé škol státu New York zapisovali k léčbě řečových poruch provozované na vrub Medicaid tisíce chudých žáků bez odpovídajícího předběžného vyšetření. Získali tak více než 1 milión USD. Představitel školy v Buffalo „odeslal“ k řečové terapii v jediném dni 4434 žáků.

Z Medicaid byly odsávány peníze určené obětem AIDS na lék obnovující svalovou hmotu. Podvodníci je „převádějí“ zdravým kulturistům. Jediný brooklynský lékař jim předepsal tento lék za celkovou cenu 11,5 miliónu USD.

Správci ústavů dlouhodobé péče (nursing homes) čerpali peníze z Medicaid na chod svých zařízení, přitom však udržovali počet svých zaměstnanců pod národním průměrem. Jeden ze správců odčerpal na svém platu a prémiech 1,5 miliónu USD v roce, v němž byl pokutován za zanedbávání péče o obyvatele svého ústavu.

The New York Times, 18. července 2005

Únor 2006. Spokane, stát Washington, USA

Diecéze římskokatolické církve ve Spokane ve státě Washington zaplatí téměř 46 miliónů dolarů 75 obětem, jež podaly žalobu na zneužívání, kterého se dopouštěli kněží. Biskup W. S. Skylstad, prezident Biskupské konference USA, se omluvil obětem ve své diecézi sestávající z 82 farností. Oběti mohou vystupovat ve svých farnostech a poukázat na pachatele. Smějí následující tři roky psát o svých zkušenostech v novinách, které diecéze vydává, v rozsahu jedné strany měsíčně.

The New York Times, 2. února 2006

Historické příklady

Heinrich Himmler – šéf nacistického bezpečnostního aparátu. Německo, 1900–1945

Podle svědectví dr. Karla Gebharta byl Himmlerův rodičovský dům „domem přísného, ortodoxně katolického učitele, který svého syna držel zkrátka a přísně“. Heinrich pilně navštěvoval bohoslužby a obíral se věroučnými a mravoučnými pravidly katolické církve, každý den se doma modlil před Kristovou sochou, nepil, nekouřil.

Himmlerův deník ve dvacátých letech: „Budu vždy milovat Boha a modlit se k němu. Bůh mi bude nadále nápomocen ve všech mých pochybnostech.“

„Je to opravdu velký muž a především též ryzí a čestný. Jeho řeči jsou skvostné ukázky němečtví a árijství...“ (o A. Hitlerovi).

Himmler: „SS se musí stát gardou nordické rasy, která povede vyvolený dvousetmilionový německý národ do boje proti bolševismu na celé zemi.“ „...„Během několika málo let musí bezhlučně zaniknout takové národnostní pojmy, jako jsou Ukrajinci, Rusíni a Lemkové. Totéž platí ve větší míře o Polácích.“ „Žádné vyšší školy než základní čtyřleté. Takové školy mají naučit pouze jednoduché počty, nejvýš do 500, psaní jména a vštípit vědomí, že Bůh přikazuje poslouchat Němce a být pilný, pracovitý a svědomitý. Čtení nepovažují za potřebné.“

Himmler: „Konečné řešení židovské otázky se pro mne stalo nejtěžší záležitostí mého života.“

Himmler v Poznani v srpnu 1944: „Jak je to se ženami a dětmi? Bylo by neospravedlnitelné, kdybychom vyhladili muže a připustili, aby vyrostly jejich děti-mstitelé, kteří by ohrožovali naše syny a vnuky. Museli jsme dospět k těžkému rozhodnutí, že celý židovský národ musí zmizet z povrchu zemského.“

Himmler ke svému masérovi: „Jak můžete mít potěšení z toho, střílet ze skrytu na ubohá zvířata, která se nevinně, bezbranně, a aniž co tuší, pasou na kraji lesa? Protože to je, když se na to pořádně podíváme, čistá vražda. Příroda je tak překrásná, a každé zvíře má konečně právo na život. To právě je stanovisko, které tak obdivuji u našich předků. Takovou ohleduplnost vůči zvířatům naleznete u všech indogermánských národů.“

Hamšík, D. Heinrich Himmler. Druhý muž třetí říše. Praha, Univers, 1994

Lavrentij Pavlovič Berija – šéf bezpečnostního aparátu SSSR. Sovětský svaz, 1899–1953

Syn rolníka žijícího v Abcházii. Do bolševické strany vstoupil pravděpodobně roku 1917. Účastnil se bolševického převratu v Gruzii. Roku 1924 velel při potlačení nacionalistického povstání v Tbilisi, v jehož průběhu mělo být popraveno až 5000 lidí.

Po zavraždění Kirova (1934) velel Berija čistkám v transkavkazské oblasti. Roku 1938 se stal šéfem NKVD (Lidový komisariát vnitřních záležitostí, ministerstvo vnitra). V průběhu roku 1940 Berija dohlížel na deportace Poláků a obyvatel baltických států obsazených Rudou armádou. V březnu 1940 připravil rozkaz k popravě 25.700 polských intelektuálů a 14.700 polských válečných zajatců, která byla provedena v Katyni a dalších dvou místech.

Roku 1944 byla německá armáda vytlačena ze SSSR. Berija velel čistkám a přesunům obyvatel na územích obývaných národnostními menšinami obžalovanými ze spolupráce s nacisty (byli to Čechy, Inguši, krymští Tataři a volžští Němci). Menšiny byly přesunuty do sovětské Střední Asie, což doprovázely masivní ztráty na životech.

V poválečných letech Berija dohlížel na ustavení politické policie ve státech východní Evropy osvobozených od nacistů Rudou armádou. Antisemitsky zaměřené čistky pak pokračovaly: v Československu byla uvězněna a popravena skupina Slánský, Geminder a další (14 osob, z toho 11 Židů), podobné čistky proběhly v Polsku a Maďarsku.

Přestože byl Berija Stalinovým katem, organizoval po jeho smrti liberalizaci. Z pracovních táborů dal propustit milióny politických vězňů. V dubnu 1953 zakázal v sovětských věznicích mučení. Zmírnil politiku vůči menšinám. Nabádal stranické prezidium, aby se nestavělo proti politickým a ekonomickým reformám ve Východním Německu (NDR).

Historici vedou spor o to, zda tyto Berijovy kroky byly manévrováním, které mělo marginalizovat roli stranického aparátu a vynést Beriju k moci, nebo pokusem o reformu sovětského systému, kterou Berijova porážka Chruščovem, a tedy stranickým aparátem, odložila o dalších 40 let.

http://psychcentral.com/psypsych/Lavrenty_Beria

http://copernicus.subdomain.de/Lavrenty_Beria

Francouzská revoluce 1789 – bývalí revolucionáři o několik let později.

Francie

Barras, Tallien, Rovére, Fréron, Bourdos d'Oise. Včerejší teroristé, kteří měli na svědomí ukrutnosti a násilí v Marseille, Toulonu a Bordeaux, jež vyvolaly velkou nespokojenost Výboru veřejného blaha, který je povolal k odpovědnosti, nyní po termidoru – kdy si zachránili život – ukázali, čím byl ve skutečnosti jejich extremismus. Prokonzulové, kteří vystupovali jako „apoštolové rovnosti“, byli vlastně zloději, defraudanty a chladnokrevnými vrahy, kteří pod praporem „revoluční nemilosrdnosti“ odsuzovali nevinné lidi a obohacovali se na nich. Místo gilotiny, kterou za své zločiny zasluhovali, se zásluhou termidoru dostali na výsluní moci.

Manfréd AZ. Napoleon Bonaparte. Praha, Svoboda, 1990, s. 77
Jeden z psychopatů, jenž patřil do našeho výzkumu, řekl, že vlastně nerozumí tomu,

co mají jiní lidé na mysli, řeknou-li strach. „Když dělám banku,“ řekl, „vidím, že se pokladní klepe nebo ani nekvákne. Přitom jde jen o prachy. Musela mít v hlavě pěkný bordel, ale mně není jasný proč. Kdyby na mě někdo namířil, asi bych se lek, ale nevzdal bych to.“

Když byl tázán, jak by se v takové situaci cítil, nebyla v jeho odpovědi ani zmínka o tělesných pocitech. Řekl by: „Dám ti ty prachy“ nebo „Přemejšlím, jak ti je přihrát,“ případně „Snažil bych se vodtaď dostat vlastní zadek.“

Na dotaz, zda mu někdy bouchalo srdce nebo ho tlačilo v žaludku, odpověděl: „Samozřejmě, že jo. Nejsem robot. Rozpumpuje mne rvačka nebo sex.“

Nástroje a sociální prostředí

Základním životním cílem kriminálních i nekriminálních – to znamená „sociálně úspěšných“, „sociálně adaptovaných“, „částečných“, „neúplných“, „subkriminálních“ – psychopatů, jimž říkáme **deprivanti**, je moc. K získávání, udržování a rozšiřování moci se užívají různé nástroje. Ty jsou v různých druzích sociálního prostředí a v různých souvislostech různě účinné. Nechceme tím říci, že by tyto nástroje užívali výlučně deprivanti nebo že by tyto nástroje byly všechny samy o sobě špatné. Nástroje jsou nástroje, záleží na tom, kdo, jak a k čemu je užije.

Setkáme-li se však s některými druhy využití propagandy, indoktrinace a kontroly vědomí, iracionality, antivědy a absurdity, některými druhy vztahů mezi rodiči a dětmi, nebo mezi dětmi či dospívajícími vzájemně, pak se s vysokou pravděpodobností potkáme s činností deprivantů. Kromě nich pochopitelně i lidí, kteří jimi být nemusejí, avšak jsou na deprivantech nebo jejich organizacích například existenčně závislí.

Dlužno počítat s tím, že existuje deprivantské užití jakéhokoli sebeušlechtilějšího citu, myšlenky, přesvědčení například vědeckého poznání, vlasteneckého i náboženského cítění jako nástroje.

Jak se dá poznat, zda člověk, jenž na vás něco chce, o něčem vás přesvědčuje, někam vám ukazuje nebo vás vede, je, nebo není deprivant nebo představitel deprivantské skupiny?

Obvykle to není nic jednoduchého. Vyžaduje to námahu s ověřováním informací, dost času a trpělivost. Počítejte s tím, že ve sdělovacích prostředcích je víc propagandistických manipulací než faktů. Zajímá-li vás alespoň přibližně současná politická skutečnost, pokud něco takového alespoň přibližně existuje, je nutné sledovat spíš „holé“ zprávy několika tiskových agentur.

Myslete na to, co ve zprávách agentur **není**, přinejmenším stejně jako na to, co v nich je. Myslete na to, že i „holé“ zprávy znamenají nějaký druh výběru a editace. Neukvapujte se s rozhodnutím. Zjistěte, zda to, co slyšíte, je pravda, anebo aspoň

nejmenší dosažitelná míra nepravdy. Přečtěte si opakovaně Machiavelliho Vladaře. Je to smutné, avšak skutečně platí: praktická politika je dána zejména principy, které tento geniální politolog popsal. Ale našťástí nejen jimi.

Jestliže se ve zprávách a výpovědích okázale zdůrazňují základní lidské hodnoty, například pravda, láska, spravedlivost, dobro a zlo, Bůh, buďte opatrní víc než dvojnásobně. Lidé se nejnáze dají polapit na to, co mají rádi a čemu věří, co rádi poslouchají, například na vizi prostého, laskavého a bezpečného světa, který by si přáli. Jedinci a skupiny, které se těmito hodnotami nápadně a soustavně ohánějí, bývají zcela cyničtí manipulátoři nebo nepříliš bystré loutky v rukách těchto manipulátorů, obvykle lapené na vlastní ješitnost.

Deprivanti považují slušnost za slabost. Co je láska, niterně nevědí, neumějí ji prožívat, někdy ji umějí v druhém člověku poznat a manipulovat jí. Co je svědomí, také nevědí, ale poznají člověka, který ho má, a rovněž jeho svědomím manipulují. Svědomí je pro ně také druh slabosti.

Odhalení neformálních logických klamů není jednoduché. Zvládnete-li je však, daleko přesněji zjistíte, kam vás vede váš oblíbený denní list, televizní „debata“ nebo kdokoli, kdo vás o čemkoli přesvědčuje. Uvidíte, kolik myšlenek a rozhodnutí vám „někdo“ podsouvá, aniž si toho všimnete.

Zeptejte se a zvažte, v jaké míře to, co na vás někdo chce, pomáhá stejně vám jako širší společnosti, v jaké míře to může zlepšit vztahy ve společnosti, například zvýšit míru spravedlnosti, vzdělanosti, slušnosti, a v jaké míře jde o nástroj k přerozdělení majetku a moci – jinak řečeno v jaké míře to slouží mocenským zájmům úzkých lidských skupin nebo jednotlivců.

Odstranit z ušlechtilých hesel, programů a prohlášení závoj propagandy, lhaní, indoktrinaci, manipulaci, zneužití tradice, oprávněného hněvu a roztrpčení, bývá velmi těžké. Jediným nástrojem, jenž v tomto směru pomáhá, je:

- **znalost dostatečného množství ověřených informací, fakt a jejich souvislostí**, nikoli faktoidů čili toho, co se faktům jen podobá;
- **kritické myšlení**.

Přitom mějme na mysli: všechna opravdová řešení jsou velmi složitá, klopýtavá, trvají dlouho, bývají nepopulární a jejich výsledek je často nejistý. Platí: čím je nabízené řešení jakéhokoli sociálního problému od nezaměstnanosti přes bytový problém, kulturní úroveň k zahraniční politice jednodušší, rychlejší, snáze pochopitelnější i „obyčejnému člověku“ a vyžaduje jakoukoli vaši spoluúčasť, tím je podezřelější z toho, že jde o deprivantskou manipulaci, která má prospět moci úzké lidské skupiny nebo jedince.

Dezinformace

Za lhaní je možné považovat výroky, které jsou předkládány jako pravdivé, přičemž předkládající ví, že pravdivé nejsou. Smyslem lži je klamání, zavádění, manipulace

jedincem nebo větším počtem lidí. Motivem bývá nějaký druh zisku, například psychologického, hmotného, mocenského, nebo ochrana před nějakým druhem podobné ztráty.

Druhem lži je dezinformace – vědomé rozšiřování neúplných, nepřesných, zavádějících, nepravdivých informací, jehož smyslem a cílem je nějaký druh manipulace lidmi, jimž je určena, a kteří se obvykle označují slovem cíl. Nejprostší a častá dezinformace bývá založena na neschopnosti (inkompetenci). Na této úrovni může dezinformovat například málo vzdělaný, nebystrý, s tématem málo obeznámený, neprofesionální kritik. Obvykle se však užívají nejrůznější druhy logických klamů, často dobře promyšlených, vnitřně souvislých a bezrozporných, působících přesvědčivě.

Není nám jasné, zda je současná společnost skutečně médií uhranutá, nebo zda to média o sobě jen tvrdí a o uhranutí společnosti se snaží. Z toho, co se v Čechách v posledních letech děje, lze o možnosti uhranutí propagandou uvažovat.

Bez ohledu na to, co o sobě média tvrdí, bychom neměli zapomínat na prosté skutečnosti: je důležité, komu média patří, kdo a za co je platí, co sleduje, co chce se společností provést, kde „chce lidi mít“. Zjištění těchto prostých skutečností je však obtížné.

Jestliže média o sobě stereotypně opakují, že jsou strážní psi demokracie, pak bychom neměli zapomenout na otázku, který demokrat je právě krmí. Novináři i majitelé médií jsou korumpovatelní stejně jako jiní členové společnosti.

Z kapitoly o propagandě by mělo vyplynout, že **média nejsou arbitrem skutečnosti**. Zato se zdá, že stále účinněji vytvářejí virtuální světy, které mají se skutečností společného jen něco a jen někdy. Vypadá to však, jako by si společnost na virtuální mediální světy, právě pod tlakem médií, zvykala.

K našemu úžasu se tento postoj projevil i v redakčním článku špičkového vědeckého časopisu Nature (Editorial, 2000). Článek se jmenuje »Máte propagandistu?« Výbor pro vědu a technologii britské Sněmovny lordů uveřejnil v březnu 2000 zprávu „Věda a společnost“ (Science and Society). Zabývá se „krizí důvěry veřejnosti ve vědu“ a navrhuje, jak tuto důvěru posílit. Součástí zprávy Lordů je pozoruhodná věta: **„Věda nemůže očekávat, že by s ní média zacházela zvláštním způsobem... Vědci musejí brát skutečnost, jaká je, a naučit se pracovat s médii, jaká jsou.“** Redakční článek v Nature na tuto větu navazuje podle našeho názoru zlověstnými slovy: **„Faktická přesnost není těžiště problému...“**; poté dává pokračovat zprávě Výboru slovy: **„daleko významnější je... způsob, jakým jsou fakta užívána jak člověkem, který je píše, tak člověkem, který je čte... Jinak řečeno »spin«...“** (anglické slovo spin je označením pro propagandu). Článek to dokládá na kampani zaměřené vůči geneticky modifikovaným potravinám. A radí, aby si vědecké instituce, mají-li čelit kampaním tohoto druhu, najaly vlastní „spin-doktory“, kteří by vedli propagandistické kampaně ve jménu vědy.

Úvodník Nature řekl závažná slova. Sir Karl R. Popper (1902–1994), filozof vědy, by k nim mohl poznamenat: „**Living structure perishes with its false beliefs,**“ což ve volném překladu znamená, že živé bytosti hynou se svým mylným přesvědčením.

Klíčovým smyslem médií ve svobodné a otevřené společnosti by podle našeho názoru měla být právě zpětná vazba ke skutečnosti neboli realitě. Čím nepřesnější, virtuálnější a nepravdivější tato zpětná vazba bude, tím krutější bude cena, kterou za to zaplatí všichni členové takové společnosti. Společnost by ve vlastním zájmu měla dávat více než bedlivý pozor na vztah médií a skutečnosti a vědět, že nebrat je vážně nestačí, a být si vědoma, že ze dvou opačných lží pravda neplyne.

Propaganda rozsáhle užívá **neformální logické klamy**. Je jich velký počet. Jedním z téměř každodenně užívaných logických klamů bývají průzkumy veřejného mínění.

Antivěda

Podvádějící vědci

Mezinárodní literatura mluví o **scientific misconduct**. Jde o různé druhy podvádění ve vědě. Vědecké podvody a podvádějící vědce lze chápat jako druh antivědy. Vědci, kteří podvádějí, jsou podezřelí z deprivantské struktury osobnosti. Smyslem vědy je zjišťování pravdy, skutečnosti, nebo zjišťování toho, co pravda nebo skutečnost nejsou. Kdo může být člověk, jenž se pro moc, peníze a prestiž zpronevěruje nejzákladnějšímu smyslu své práce a jejího poslání?

Proti mylnému nebo špatnému výzkumu a nepoctivosti se věda brání třemi sítěmi. První z nich je odborný dohled. Renomovaní odborníci se rozhodnou, zda se má daný projekt vůbec financovat. Druhou sítí je dohled odborníků na kvalitu vědecké publikace. O vyjádření je požádají vědecké časopisy. Tito odborníci přezkoumávanou publikaci doporučí nebo nedoporučí k uveřejnění. Třetí, pravděpodobně nejhustší síť je přezkoumání zjištěných výsledků nezávislou institucí nebo jejich větším počtem. Ty by měly stejnou cestou dospět ke stejnému výsledku.

Za nejčastější prohřešky proti vědecké etice se považovalo falšování výsledků, vymyšlení výsledků a plagiátorství. Současný výzkum ukázal, že podvody ve vědě jsou častější a rozsáhlejší, než si lidé ve vědě i mimo ni byli ochotni připustit. Jeden z průzkumů se zabýval americkými 3247 vědci, začátečníky i těmi, kdo byli uprostřed své kariéry. Vyšetřovaly se prohřešky proti vědecké etice v posledních třech letech před průzkumem. Častými prohřešky byly změny metody, uspořádání nebo výsledků studie v důsledku nátlaku těch, kdo výzkum platili (21 % vědců uprostřed kariéry, 9,5 % začátečníků), následovalo „přehlížení“ toho, že kolegové užívali pochybné výsledky nebo pochybný výklad dat (12 % vědců v obou skupinách). 28 % vědců v obou skupinách mělo v nepořádku dokumentaci k experimentům, průměrně 15 %

vědců z obou skupin vynechávalo pozorování nebo data, protože měli pocit, že jsou nepřesná, 14 % vědců z obou skupin mělo pochybně uspořádaný experiment, 11 % vědců z obou skupin nesdělovalo podrobnosti metod nebo výsledků v uveřejněných studiích nebo žádostech o grant. S malou četností se objevovaly početné další prořešky, například užívání myšlenek dalších pracovníků bez odkazování.

Celým vědeckým světem otrásla aféra jihokorejského vědce Woo Suk Hwanga. Tvrdil, že se mu podařilo vynalézt toužebně hledanou technologii klonování kmenových buněk konkrétních lidí. V praxi by to znamenalo, že by bylo možné již v této době nahradit ztracené tkáně, třeba srdeční sval zničený infarktem, v budoucnosti by snad bylo možné i pěstování celých orgánů. Projekt i výsledky působily sugestivně i na zkušené specialisty, z práce samotné pro podvod nesvědčilo nic, snad až na to, že výsledky byly příliš skvělé a očekávané. Podezření z podvodu vyplynulo z informací Hwangových spolupracovníků. Posílilo je Hwangovo chování v průběhu návštěvy odborníků ze špičkového světového vědeckého časopisu Nature.

Vysoká kvalifikace a špičková inteligence jsou jedna stránka osobnosti, citová a morální zralost jiná. Špičková inteligence sama o sobě nezaručuje, že její nositel je dobrý člověk. Někdy je tomu právě naopak. Věda byla delší dobu ušetřena. Ještě před dvěma, třemi generacemi byla věda strašná dřina za daleko méně peněz než v jiných oborech činnosti. Slávu znamenala jen mezi malým okruhem kolegů. Moc téměř nepřinášela. Během druhé světové války a po ní se stav vědy změnil. Stala se bezohledným kolbištěm, kde tečou obrovské peníze, kde lze dosáhnout velké slávy a mimořádné moci. Věda tudíž začala přitahovat – a vychovávat si – deprivanty stejně, jako tomu bylo dřív v politických stranách, státní byrokracii i v církvích, obecně v mocenských aparátech.

Rodiče a děti

Harry F. Harlow a jeho spolupracovníci provedli těsně po druhé světové válce v průběhu více než dvou desítek let řadu slavných pokusů, jejichž smyslem bylo ověřit povahu vazby mezi matkou a mládětem, jakož i důsledky jejího poškození. Pokusy byly provedeny s malými opičkami rodu makaka. Na dobu šesti měsíců, počínaje narozením, což je vývojové období srovnatelné u dětí s prvními dvěma roky života, oddělili mláďata od matek. Část mláďat byla vychovávána v úplné izolaci, jiná část v izolaci částečné, tato mláďata viděla své ošetřovatele a mohla se jich i dotknout. Část mláďat se mohla zavěsit na loutku matky potaženou „kožíškem“, jiná část měla k zavěšení jen drátěnou kostru.

Odnětí podnětů jak co do kvality, tak kvantity se obecně říká deprivace. Jedním z důsledků deprivace byla u mláďat porucha učení. Mláďata vychovávána v úplné izolaci zvládla jednoduché úlohy podobně jako jejich normálně vychovávaní vrstevníci, při úlohách složitějších selhávala. Později se u mláďat vychovávaných bez matek objevily těžké poruchy sociálního chování. Mláďata vychovávaná v úplné

izolaci si při zařazení do skupiny nemohla přivyknout. Zůstávala obvykle „mimo“ skupinu, nezařadila se. S vrstevníky nekomunikovala, neučila se od nich. Snadno zaútočila, jak na jiné mládě, tak na dospělé zvíře. Samičky, které dosáhly pohlavní zralosti, neprojevovaly zájem o sexuální vztahy. Pokud byly oplodněny uměle, svá mláďata nepřijaly, odmítly je, útočily na ně, někdy je zabily.

Také v případě, že se mládě, vychovávané v částečné izolaci, do skupiny zařadilo, zanechala deprivace v jeho mozku trvalé, skryté změny, které se projeví v okamžiku, kdy celá pokusná skupina dostala malou dávku drogy amfetaminu. Na mláďata, která vyrostla s matkami, tato malá dávka drogy nepůsobila. Mláďata vychovaná v izolaci začala po této dávce drogy zabíjet jiné členy skupiny.

Mláďata vychovaná v částečné izolaci si nápadně dumkala palec ruky nebo nohy, hodiny se převalovala z jednoho boku na druhý, nebo se kývala dopředu a dozadu – tomu se říká stereotypie chování. Mnohá z těchto mláďat mrzčila sama sebe, například útočila na vlastní končetiny, jako by patřily nežádoucím vetřelcům. Pokud byla tato mláďata umístěna do společné klece s mláďaty, která vyrůstala s matkami, chovala se jednak ustrašeně, jednak útočně. V průběhu delší doby si mnoho z nich přivyklo a jejich chování bylo od chování ostatních mláďat nerozlišitelné. Ale jen do chvíle, kdy se stalo něco neobvyklého, stresujícího – příkladem byl vstup neznámé opice. V tom okamžiku se mláďata vychovávaná v izolaci začala chovat útočně, nebo se začala stereotypně kývat a dumlat si palec.

Zkušenosti s „hospitalismem“ malých dětí, který je důsledkem odloučení od matky a izolace, ověřeným rozsáhlými pokusy, dokládá též nechtěný „pokus“, který proběhl na mnoha dětech, nacházejících se ve východoevropských kojeneckých ústavech. Několik tisíc jich bylo adoptováno do Anglie, Kanady a Spojených států.

V roce 1991 odcestovali manželé Tepperovi ze svého domova v americkém Pittsburghu do rumunského Aradu, aby se prvně setkali s osmnáctiměsíčním chlapcem jménem Drue, jehož se rozhodli adoptovat. Drue byl jedním z několika tisíc dětí, adoptovaných z rumunských a dalších východoevropských kojeneckých ústavů do Anglie, Kanady a USA. Většinu života Drue prožil v kojeneckém ústavu. Neseděl, měl hlavu na jedné straně oploštělou, jak ležel poblíž lahve, kterou měl připevněnou k postýlce. Odborníci na vývojovou a dětskou psychologii oba manžele v USA ujistili, že se chlapec bude vyvíjet normálně. O rok později Drue téměř nevydával zvuky. Po dvou letech byl natolik stažený do sebe, že při pádu, když se udeřil, neplakal. Upadal do záchvatů zuřivosti.

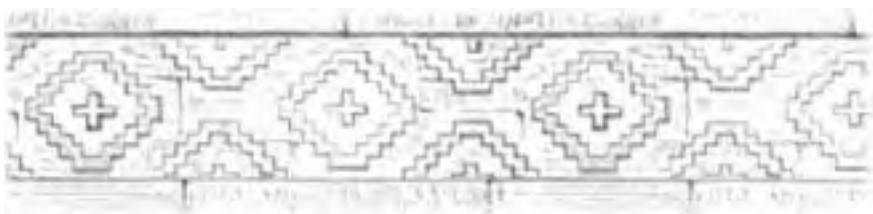
Tyto těžce deprivované děti se chovají podobně jako pokusné opice Harlowovy skupiny. Míra poškození odpovídá délce doby, kterou děti prožily v kojeneckém ústavu. Prokazuje to vyšetření dětí, které do adopce v ústavu prožily čtyři měsíce nebo osm měsíců. Děti s kratší dobou pobytu se chováním příliš nelišily od dětí, které žily v rodině od narození. Děti, které v ústavu prožily delší dobu, byly podstatně víc stažené do sebe, neodpovídaly na podněty z okolí, chovaly

se stereotypně, například se kývaly. V jejich skupině se objevovaly také daleko častěji obtíže s příjmem potravy. Vyšetření provedené tři roky po adopci ukázalo, že poruchy chování jsou opět úměrné době prožité v kojeneckém ústavu. U některých dětí se zlepšilo zkoumání okolí, což se považuje za prohloubení míry pocitu bezpečí ve vazbě k matce, avšak mnohé z nich se chovaly „přátelsky, bez jakéhokoli rozlišování“, což je běžný důsledek ústavní výchovy. Tyto děti však vytvářejí jen zcela povrchní citové vazby, přitom potřeba vazby u nich má nutkavý charakter, takže na sebe trvale, za jakoukoli cenu strhují pozornost. U mnohých z nich se projevují známky dětské deprese, jsou i nadále stažené do sebe. Hlavní obtíží je však špatná sebekontrola, zejména výbuchy špatné nálady, útočnost, trvalé vyžadování pozornosti. Na druhé straně se v porovnání s výchozím stavem projevuje v průběhu let zlepšování.

O důvodech, proč se raně deprivované děti chovají právě tímto způsobem, se diskutuje. Jednou ze základních možností je stres, který odloučení doprovází. Jedním z hormonů, který se v průběhu stresu uvolňuje z nadledvin ve vysokém množství, je kortizol. Dlouhodobý stres znamená dlouhodobě vyšší hladinu kortizolu. To má nepříznivé vedlejší důsledky: poškození nejprve výběžků, později těl nervových buněk v některých částech mozku a poškození obranyschopnosti neboli imunity.

V tomto směru je světově významná práce českých autorů, kteří sledovali pozdní následky subdeprivace a deprivace. Autoři vyšetřovali:

- 56 osob, které vyrůstaly v dětských domovech do konce povinné školní docházky a v době dokončení studie dosáhly věku 40 let;
- 116 osob, jež byly v dětství vychovávány v SOS dětských vesničkách, v době dokončení studie byly v mladším dospělém věku;
- 93 osob vychovávaných v dětství individuálně, v pěstounských rodinách, v době dokončení studie byly rovněž v mladším dospělém věku;
- 220 osob narozených z prokazatelně nechtěného těhotenství, v době dokončení studie ve věku 30 let;
- 220 osob narozených z těhotenství přijímaného. Členové skupiny byli užiti jako párová kontrola k „nechtěným dětem“.

U dětí z dětských domovů bylo v době ukončení studie čtyřicetiletých lidí zjištěno špatné zvládnání společenských vztahů, nízká úroveň školního vzdělání a nynějšího zaměstnání, nízké skóre sociální integrace, zřetelné rozdíly mezi muži a ženami v neprospěch mužů. Vyšetření hodnotí tresty v době dětství (v dětských domovech) jako nepřiměřeně přísné. Muži z této skupiny měli často záznam v trestním rejstříku (nejčastěji ze všech pěti skupin), byli často svobodní nebo rozvedení, měli problémy s láskou a v sexuálních vztazích, celkově byli vysoce nespokojeni s dosavadním životem. Ženy z této skupiny byly takřka všechny vdané, měly děti, měly vyšší skóre sociální integrace než muži, byly významně lépe sociálně adaptovány, často uváděly interrupce (nejčastěji ze všech pěti skupin).

U dětí z individuální pěstounské péče a z SOS dětských vesniček, které byly v době ukončení studie v mladším dospělém věku, nebyly zjištěny podstatné rozdíly ve skóre sociální integrace. Děti z individuální pěstounské péče žily v průměru ve vlastních rodinách déle, vykazovaly nejvyšší životní spokojenost.

U dětí z SOS vesniček byly častější nepříznivé vlivy dědičnosti. Jejich biologická matka byla častěji v psychiatrické péči. Častěji uvádějí pěstovatelku jako „rozhodující osobu vlastního dětství“. Mají více problémů v erotických vztazích. Muži z SOS vesniček mají často záznam v trestním rejstříku (na druhém místě za muži z dětských domovů). Nejméně často uvádějí, že byli přísně trestáni. Častěji byli v psychiatrické péči. Ženy vyrostlé v SOS vesničkách nejméně často uvádějí interrupce.

U dětí narozených z nechtěného těhotenství se celkově zjišťuje zřetelná mužsko-ženská diferenciaci v neprospěch žen. Nechtěné děti-muži jsou častěji ženatí, poměrně brzy, v případech rozvodu často znovu ženatí. Nechtěné děti-ženy jsou častěji ještě svobodné, častěji rozvedené, po rozvodu neprovdané, uvádějí nízkou spokojenost v erotických a sexuálních vztazích, celkově nízkou spokojenost se životem. Celkově není vyšší výskyt přerušení těhotenství, ale častěji se vyskytují tři a více interrupcí a první interrupce v mladistvém věku. Jsou častěji v evidenci nezaměstnaných, častěji v evidenci sociální péče pro rodinné a výchovné problémy. Mají nižší skóre sociální integrace. Ve standardizovaných dotaznících se objevuje významně vyšší skóre úzkosti a deprese a naopak nižší skóre optimismu a sebedůvěry.

Obrana

Shrnujeme: přibližně 4 % mužů a necelé 1 % žen v USA a Kanadě má vyvinutou antisociální poruchu osobnosti. Přibližně čtvrtina z nich jsou psychopati. Ve věznicích průmyslově rozvinutých zemí tvoří lidé s touto poruchou osobnosti velmi významný podíl vězňů.

Čtvrtina lidí s antisociální poruchou osobnosti, to znamená 1 % populace, jsou psychopati. Psychopati jsou přibližně čtyřikrát častěji muži než ženy.

Připomínáme, že všichni psychopati mají antisociální poruchu osobnosti, zatímco většina lidí s antisociální poruchou osobnosti **nejsou** psychopati. Jen naprostá men-

šina psychopatů jsou kriminální nestvůry plnicí sdělovací prostředky hromadnými nebo sériovými vraždami. O něco vyšší podíl psychopatů plní věznice, kam jsou odsouzeni za trestnou činnost, jejíž součástí bývá promyšlené, chladné, dravčí násilí, jež se obvykle odlišuje od často impulzivního násilní nepsychopatických jedinců s antisociální poruchou osobnosti.

Naprostá většina psychopatů jsou však psychopati „neúplní“, více nebo méně „sociálně adaptovaní“, „sociálně úspěšní“, „emoční vampýři“, kterým říkáme **deprivanti**, protože jim dědičnost, nepříznivé vlivy působící na mozek v průběhu nitroděložního vývoje, popřípadě porodní a těsně poporodní poškození mozku a sociokulturní tlak vzaly buď jako jednotlivé příčiny, nebo jako směs dvou i více příčin, lidskou normalitu – byli tedy deprivováni – zejména v citové a sociální oblasti.

Sociálně nejnebezpečnější bývají vysoce inteligentní deprivanti, obvykle vysokoškolsky vzdělaní, kteří se propracují na vyšší příčky jakékoli mocenské hierarchie. Získání, udržení, rozšiřování, užívání a zneužívání moci je pro ně strategií i samoučelným cílem. Sociálně nejnebezpečnější jsou proto, že důsledky jejich činnosti mohou v některých sociálních a historických souvislostech postihnout celý svět – jednoznačným příkladem je Adolf Hitler.

V „menších“ případech ničí celá etnika, jak to dokázali váleční zločinci v nedávné jugoslávské občanské válce. Popřípadě „pouze“ ožebračí desetitisíce lidí, kteří přijdou o celoživotní úspory ve vytunelovaných korporacích, bankách a fondech.

Deprivanti činní na „mikroúrovni“, kteří ničí své bližní na pracovištích, v rodinách, kdekoli, jsou sociálně nebezpeční podobným způsobem. Rozdíl proti deprivantům činným na „mikroúrovni“ je jen kvantitativní. Jejich destruktivita postihuje podstatně menší počet lidí. První zásada obrany říká, že musíme umět nepřítel poznat. Nezapomeňme: bez ohledu na výši inteligence, osobní půvab, oslnivost, míru vzdělání jsou deprivanti nepřítelem nejzákladnějších lidských hodnot. Jsou to paraziti a ničitelé. V tomto ohledu je až další otázkou, do jaké míry za to „mohou“ nebo „nemohou“.

Naše doporučení zní: nepokoušejte se je „napravit“. Nevěřte, že by váš jakkoli hluboký a opravdový cit takového člověka dokázal skutečně změnit. Na nějakou, různě dlouhou dobu se vám dokonale přizpůsobí, bude skutečně vypadat a chovat se, jak si přejete, bude vám vycházet vstříc. Vytvoří dokonalý obraz emocí, pocitů, úvah i chování, který si přejete vidět. Jenže za tímto obrazem zrcadlícím vaše citové, intelektuální, popřípadě spirituální potřeby není než citově plochý, vysoce inteligentní, niterně prázdný parazit, kterého zajímá jen moc, někdy jen hra o moc, často majetek a sex. O to katastrofálnější bývá dopad.

Charakteristické pro psychopaty bývá, že dokáží ovládnout i zkušeného psychoterapeuta, muže i ženu. Naučí se od nich psychologické postupy, jimiž pak o to lépe manipulují okolím.

Emoce psychopati dokonale předstírají, a to tak, že jsou někdy „dokonalejší“ než skutečné emoce. Bývají charismatičtí, vychází z nich druh jisté „záře“, pokud možno tajemné, jsou spontánnější, intenzivnější, často více „sexy“, než je jejich okolí. Trvale potřebují stimulaci a vzrušení, často se dovedou krátkodobě pro něco až ohnivě nadchnout, což opět brzo zmizí. Svádějí druhé lidi k riskantnímu chování. Řeknou vám, že jste, aniž si to třeba připouštíte, vlastně v nitru stejní jako oni. Což bývá jedna z nejnebezpečnějších manipulací.

Jaká jsou pravidla obrany? Především je nutné vědět, že přibližně jeden člověk ze sta nemá srdce ani svědomí. Není to na něm na první pohled vidět. Naopak – bývá velmi přitažlivý. Platí plně: podle skutků jejich poznáte je. Bohužel často bývá pozdě a ztráty jsou vysoké nebo katastrofální. Mnoho takových lidí, s nimiž se setkáváme, je totiž ve společensky významných a vlivných rolích: lékaři, právníci, učitelé, kněží, milovníci zvířat, šéfové nejrůznějších nadací a fondů, lidé, kteří nám doporučují, jak máme investovat...

Kritické myšlení

Proti vývoji antisociálních rysů osobnosti a proti tlaku deprivantů do značné míry chrání lidi dědičnost, jistá neboli bezpečná vazba s matkou, život, který neprobíhá v bídě ani v přesycenosti ve společnosti, která je stejně tolerantní jako pevná ve smyslu dodržování právních a morálních norem. Lidé dobře vědí, co se dělat může a co se prostě nedělá. Neplatí, že lidé mohou dělat jen to, co je dovoleno. Neplatí, že lidé mohou dělat všechno, co není zákonem zakázáno, protože zákony tvoří jen lidé a v každém zákonu si deprivanti dokáží najít skulinu. Prevence musí být zakódována hlouběji, než je psaný zákon.

Jedním z nejzákladnějších nástrojů chránících proti deprivantům a jejich manipulacím je kritické myšlení.

Moderní definice kritického myšlení říká: „**Tvrzení jsou výroky, které můžeme přijmout buď jako pravdivé, nebo jako nepravdivé. Kritické myšlení je pečlivé a uvážené rozhodnutí o tom, zda nějaké tvrzení přijmeme, odmítneme, nebo se o něm zřekneme úsudku. Kritické myšlení rovněž zahrnuje stupeň jistoty, se kterou nějaké tvrzení přijmeme nebo odmítneme.**“

Na kritické myšlení se vztahují obecné intelektuální standardy:

1. **Jasnost.** Nejasné výroky doslova prostupují veřejný život. Stačí pohlédnout na titulky článků všech novin, poslouchat projevy politiků, sledovat příspěvky účastníků nejrozličnějších diskusí. Z každého výroku by mělo vyplynout, co má jeho autor na mysli, kde spatřuje „problém“. Příklad nejasného výroku: „Vědecké argumenty jsou nezpochybnitelné a neexistuje žádný protiargument k tomu, aby vyvrátil existenci lidského života.“ Při vyjasňování pomáhají doplňující otázky, například: „Můžete totéž vyjádřit jiným způsobem?“ Jestliže je výrok nejasný, nelze určit míru jeho přesnosti ani určitosti.

2. **Přesnost.** Výrok může být jasný, ale nemusí být přesný. Příklad: sdělení „Tady mne to bolí...“ komentuje nemocný mávnutím ruky od spodní části krku až k nadbříšku.
3. **Určitost.** Výrok může být jasný, přesný, ale nemusí být určitý. Příklady: Pacient má trochu změněné biochemické hodnoty. Finanční trh je neklidný. V Kosovu se schyluje k další bouři. Pomáhají otázky typu: Můžete říci nějaké podrobnosti? Které hodnoty? Kolik? Kdy? V jakém rozsahu? Jak to probíhá v čase?
4. **Věcnost.** Výrok může být jasný, přesný, určitý, přitom však irelevantní. Klasickým příkladem bývá upřímný výrok řemeslníků, studentů, případně představitelů firem komentujících nezdařené dílo nebo zkoušku: „Vždyť jsem se s tím tak nadřel.“
5. **Hloubka.** Výrok může být jasný, přesný, určitý, věcný, ale povrchní. Příkladem je výrok, jenž má odrazovat mladé lidi od experimentování s drogami: „Stačí říci ne!“ Posluchači musejí vědět, co jsou drogy, jaký je jejich účinek, co je chemická závislost, jaké jsou její důsledky, jakým způsobem dealeri a někteří novináři oslovují jedince, kteří drogy ještě nevyzkoušeli...
6. **Šířka.** Výrok může být jasný, přesný, určitý, věcný, dostatečně hluboký, může však postrádat šířku. Standard šířky bývá porušen u jednostranných stranických, filozofických, vědeckých nebo religiózních argumentací.
7. **Logika.** Nejprostší otázky, které se týkají logiky nějakých tvrzení, zjišťují, zda jedno tvrzení vyplývá z druhého, zda mezi nimi není vnitřní rozpor, například typu buď platí jeden výrok, nebo druhý, popřípadě žádný, a zda výroky mají smysl.

Prvky kritického myšlení se dají vystopovat ve všech velkých starověkých kulturách, avšak zrození a vývoj kritického myšlení jako teorie a dovednosti se považují za součást antického „řeckého zázraku“. V tomto smyslu je kritickému myšlení, křehkému, jedinečnému, tak často ničenému kulturnímu výtvaru, přibližně 2500 let.

Předpokládáme, že kritické myšlení vyrůstá ze všelidských evolučních genetikých základů podobně jako jazyk a řeč. Na rozdíl od jazyka a řeči, které v prvních letech života zvládne každé zdravé dítě, soustavně kriticky myslí jen malý počet dospělých lidí.

Kritickému myšlení se musíme celý život učit. Není to nic lehkého. Kritické myšlení není stav, ale proces a práce na celý život. I lidé dobře vycvičení v kritickém myšlení něco nerozliší, mýlí se, mohou být obětí vlastní nebo cizí, popřípadě skupinové stupidity. Rozdíl oproti lidem, kteří v kritickém myšlení vycvičení nejsou, spočívá v tom, že chyby, omyly i podlehnutí vlastní, cizí nebo skupinové stupiditě, jsou u kriticky myslících lidí méně pravděpodobné. Ani kriticky myslící lidé se jim však nevyhnou.

Je nutné mít na mysli: kritické myšlení není jednou provždy dosažený stav, ale celoživotní proces, námaha, práce na sobě samotném po celou dobu života.

POSTSKRIPTUM

Marie Fleissigová

Ani psu, natož člověku

I když teploty tomu příliš v listopadu nenasvědčovaly, přece jen nastal podzim; když přijedeme na zahradu, brodíme se v listí a hledáme v něm ještě nějaký oříšek nebo spadlé jablko. Kromě listí musíme také sklidit venkovní stůl, židličky a vůbec to kolem baráku rovnáme, dokud nám to už krátký den dovolí. Při tom všem nás zpoza plotu pozoruje – jako ostatně vždy, když se objevíme – Bady, velký černý labrador, kterého si naši sousedé pořídili nejspíš na hlídání.

Ne každý pes má však povahu hlídače. Vím to už od dospívání, když jsme měli bílého trpasličího špiclíka, vlastně špiclici Argu. Celým jménem byla Argentina, to proto, že v té době tam byl tatínek na jakési dlouhodobé mezinárodní konferenci. Snad právě proto maminka – asi přece jen trochu rozlítostnělá – podlehla našim holčičím prosbám (a svému utajovanému přání) a pejska nám koupila. Byl to přítulný a veselý tvor, který všechno s námi prožíval; když nám z jakéhokoliv důvodu bylo smutno, Arga si k nám přisedla, vložila hlavu do klína a soucitně na nás upřela oddané oči. Na pejska si po návratu ze zámorí zvykl i tatínek, ačkoliv předtím se mu jakékoliv zvířátko doma ošklivilo. Dokonce ho chodil večer venčit, přestože jsme měli zahradu. Arga totiž zahradu považovala za byt se spížirnou, kam se zahrabávají kosti, ale kde se loužičky ani hromádky nedělají. A také by jí venku za tmy bylo samotné smutno; štěkat by jistě přestala, až kdyby se příkradl zloděj, jistě by se před ním radostně natrásala a koketně vlnila.

Možná se podíváte, jak bychom mohli chtít od tak malého a pokojového psa, aby snad hlídal. Jenže mí vnuci měli pražského krysaříka, psíka ještě menšího, zato však bojovného a odvážného. Před každým cizím člověkem – zvláště mužského rodu – nás všechny chránil hysterickým štěkotem, s vystrčeným krkem podoben v tu chvíli chrličům na svatovítském chrámu. Bylo to nevychované a neposlušné zvířátko, ale přece jen jeho štěkot byl k něčemu dobrý. Pečlivě hlídal nejenom doma, ale všude, kde jeho lidská smečka právě byla – i v bungalovu u moře i v hotelových pokojích střežil a vyštěkal nejen myš a ježka, ale jednou v Polsku prý dokonce i zloděje. Našli se sice taková lidé, kteří se Jakubově ňafání posmívali – ale ti (od řidiče po bývalého ministra) pak kolikrát odcházeli s prokousnutou botou nebo krvácející rukou. Pravda, Jakub byl cholerik, však také na to jeho udatné srdce doplatilo, tím štěkotem i svou malostí byl sice směšný, ale přesto to byl hrdinný hlídač.

Naproti tomu Bady našich venkovských sousedů má na hlídání sice postavu a sílu, ale rozhodně ne povahu, chováním připomíná Maxipsa Fíka, s každým se chce kamarádit. Alespoň k nám se choval od samého počátku přátelsky a nemyslím, že to bylo jen kvůli sušence, co jsem mu místo vizitky prostrčila plotem, za což mi na oplátku přinesl oslintané gumové kolečko na aportování. Od té doby se Bady

u plotu objeví vždy, když se někdo z nás – nebo i naše návštěva - ukáže na dvorku, okamžitě čeká s kolečkem v tlamě. A když z našich oken ucítí oběd, významně se olizuje, doufá, že nám zbude nějaká kost, ale smířil se už i s kouskem jablka a rajčetem a velice rozpačitě, zato však zdvořile pozřel i kousek kedlubny. Myslím však, že by se objevil i bez kostiček a bez kedluben, že pamlsky bere jen jako něco navíc, že hlavně čeká, až mu řekneme „*hodnej pejsek, malej*“. Zvláště má rád podrbání pod bradou, to přimhouří oči, vysune čumák a hlasitě si libuje - nevydává však žádné *haf* nebo *vrr* jako na zloděje, ani *húú* jako na měsíček, ale slastně sténá *áááách* jako v milostné scéně televizního seriálu. Co se spolu známe, nevšiml si nás jen jednou, to když jeho pán měl na hlídání dalšího černého labradora, a tudíž kamaráda. (Ale když to u nás zavonělo z kuchyně, olizovali se u plotu oba.)

Nejsem tak domýšlivá, abych se pyšnila, že si Bady oblíbil jenom mne, chová se tak ke všem kolemjdoucím – a když náhodou sousedova vrátka chce někdo jen tak minout, přivolá ho krátkým a dotčeným zaštekáním. Chce se pořádkem s někým bavít, nechce být sám, jak je mu většinu dne souzeno. Zrovna tak po společnosti toužili ovšem i špiclice Argentina a krysařík Jakub, protože ani psu, natož člověku není dobře samotnému.

Před časem jsem ležela v nemocnici takřka neschopná slova. U mého lůžka se najednou sešly tři návštěvy, a protože se mnou žádná řeč nebyla, povídaly si navzájem spolu – já jen poslouchala a bylo mi fajn, že se tolik věcí a bez námahy dozvím. Pravděpodobně pod dojmem tušené, leč nevyslovené hrozby, která se nade mnou vznášela, jsem si najednou vzpomněla na mexické nebožtíky, co se jim u jejich hrobů na Dušičky sejde k hodům celé široké příbuzenstvo; napadlo mě, jak jim musí být dobře, že se dozvědí, kdo s kým chodí, komu se narodilo jaké dítě, kdo stůně a komu se daří nebo nedaří řemeslo. Řekneme my to všechno těm našim nebožtíkům, když za nimi přijdeme občas (pokud vůbec) pietně postát a zapálit svíčku? A hlavně - řekneme to i těm ještě živým?

Přeji vám, aby vám o Vánocích – a nejen o nich – bylo vždycky dobře.
Hezké svátky i celý rok 2007

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO: 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 400 kusů.

Tel.: 267 102 105, fax: 267 311 812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz.

Grafická úprava a tisk

TIGIS, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5" nebo e-mailem jako attached file
v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem
na čísle 267 102 105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení
a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083